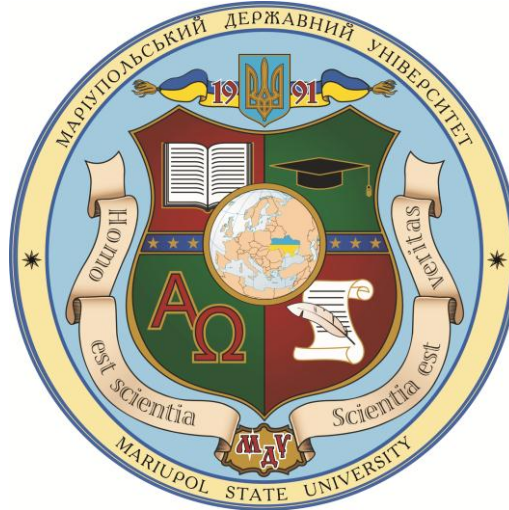

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
НАУКИ ТА ОСВІТИ**

**Збірник матеріалів
XVIII підсумкової науково-практичної конференції
викладачів**

05 лютого 2016 року

*За загальною редакцією
члена-кореспондента НАПН України, доктора політичних наук, професора,
К.В. Балабанова*

МАРІУПОЛЬ – 2016

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ: Збірник матеріалів XVIII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. К.В. Балабанова. – Маріуполь: МДУ, 2016. – 308 арк.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою Маріупольського державного університету (протокол №6 від 23.12.2015)

Редакційна колегія:

Голова – Балабанов К.В., доктор політичних наук, професор

Члени редколегії: Безчотнікова С.В., д.філол.н., проф.; Булатова О.В., д.е.н., проф.; Косенко Ю.М., к.пед.н., проф.; Ніколенко Л.М., к.ю.н., проф.; Омельченко В.Я., д.е.н., проф.; Почепцов Г.Г., д.філол.н., проф.; Романцов В.М., д.і.н., проф.; Сабадаш Ю.С., д.культурології, проф.; Слющинський Б.В., д.соц.н., проф.; Соколова І.В., д.пед.н., проф.; Шепітько С.В., к.філол.н., проф.; Чентуков Ю.І., д.е.н., проф.

Збірник містить матеріали XVIII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ, яка відбулася 05 лютого 2016 року в Маріупольському державному університеті.

У матеріалах висвітлені актуальні проблеми розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики, філософії та соціології, історії, економіки та менеджменту, права, літературознавства і культурології, філології, методики викладання, педагогіки та психології.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та студентам, а також усім, хто цікавиться сучасними проблемами науки та освіти.

***Редакція не несе відповідальності за авторський стиль праць,
опублікованих у збірнику***

ЗМІСТ

ВИСТУП РЕКТОРА МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Балабанов К.В. МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ: МЕТОДИ ПОШИРЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ЗА КОРДОНОМ ЗА СУЧАСНИХ СКЛАДНИХ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ УМОВ.....	9
--	---

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО, АДМІНІСТРАТИВНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Бойко Ю.В. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ПІДСТАВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ.....	13
Годованик Є.В. КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОСВІТНІХ СТАНДАРТІВ.....	15
Іванюта Н.В. УЧАСНИКИ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА: ПРОФЕСІЙНО-МОРАЛЬНА КОМПОНЕНТА.....	16
Ковальов В.В. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ПРАЦІВНИКАМИ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ.....	18
Колосов Р.В. ТОВАРНЫЙ РЫНОК И ЕГО ГРАНИЦЫ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ И ТЕНДЕНЦИИ ЕГО ОПРЕДЕЛЕНИЯ.....	19
Ніколенко Л.М. ГОСПОДАРСЬКЕ СУДОЧИНСТВО В УКРАЇНІ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ЕЛЕМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	21
Папаяні С.В. ТЕОРІЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ У СУЧАСНІЙ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ.....	22
Пересада О.М. КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА ЯК ОСНОВНИЙ ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ КОНСТИТУЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СТАНДАРТАМ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	24
Свірський Б.М. ОСНОВНІ НАПРЯМИ (ШКОЛИ) У НАУЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА...	26
Тихомирова Г.Є. ДЕЯКІ АСПЕКТИ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	28
Хоббі Ю.С. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТАРЛІЗАЦІЇ.....	31
Циклаурі О.Б. ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА СУЧАСНИЙ СТАН РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	33
Черных Е.Н. ПРОГРАММА ПОНЯТИЙНОЙ ЮРИСПРУДЕНЦИИ И ШКОЛА СВОБОДНОГО ПРАВА.....	35

СЕКЦІЯ

МАТЕМАТИЧНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА В ОСВІТІ

Войтович М.В. ПРО НЕПЕРЕРВНІСТЬ УЗАГАЛЬНЕНИХ РОЗВ'ЯЗКІВ НЕЛІНІЙНИХ ЕЛІПТИЧНИХ РІВНЯНЬ ВИСОКОГО ПОРЯДКУ З ПРАВИМИ ЧАСТИНАМИ З КЛАСУ ОРЛІЧА-ЗІГМУНДА.....	37
Коляда Ю.Е., Савинков Н.О., Федун В.И. МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ ГЕНЕРАЦИИ УПРУГИХ ИМПУЛЬСОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИМПУЛЬСНОГО ПЛАЗМЕННОГО ТЕРМИЧЕСКОГО УСКОРТЕЛЯ.....	38
Кривенко С.В. ГАЗОДИНАМІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ШАРУ ОГРУДКОВАННОЇ ШИХТИ.....	40
Кривенко С.В. СІТКОВА МОДЕЛЬ ШАРУ СИПКОГО МАТЕРІАЛУ, ЯКИЙ СКЛАДАЄТЬСЯ ІЗ ЗЕРЕН ДОВІЛЬНИХ ФОРМ ТА РОЗМІРІВ.....	42
Меркулова К.В. МЕТОДИ ОБРОБКИ ЗОБРАЖЕНЬ ДЛЯ ТРИВИМІРНОЇ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ.....	44
Назаренко Н.В. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ В НАВЧАННІ ІНФОРМАТИКИ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ.....	46
Ротаньова Н.Ю. ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ЛІНІЙНОЇ АЛГЕБРИ В ЕКОНОМІЦІ.....	48
Сирмаїїх І.В. ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В УМОВАХ РИЗИКУ ПРИ СТАТИСТИЧНОМУ КОНТРОЛІ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ.....	50

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЙ

Авдан О.Г. КЛЮЧЕВЫЕ АСПЕКТЫ БРЕНДИНГА ТУРИСТИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ.....	52
--	----

Ізотова Ю.О. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СВІТОВОГО ДОСВІДУ.....	53
Мацука В.М. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В РАМКАХ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ.....	54
Осипенко К.В. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ «ТУРИСТИЧНИЙ РЕГІОН» С ТОЧКИ ЗОРУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА.....	56
Перепада Ф.Л. ОРГАНІЗАЦІЙНІ МОДЕЛІ РОЗРОБКИ РАЦІОНАЛЬНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ.....	57
Скарга О.О. ОСНОВНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ.....	59

СЕКЦІЯ

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ У СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

Балабанова Н.В. ОРГАНІЗАЦІЯ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЄС.....	61
Беззубченко О.А. МІЖРЕГІОНАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО, ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ.....	63
Булатова О.В. ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ СУСІДСТВА.....	64
Захарова О.В. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ СТІЙКИХ ТРАНСПОРТНИХ СИСТЕМ.....	65
Марена Т.В. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ СИНДИКОВАНИХ ПОЗИК.....	67
Мітюшкіна Х.С. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ МІСТА.....	69
Николенко Т.И. УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ СФЕРЫ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ МЕЖДУНАРОДНОГО НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА.....	70
Омельченко В.Я., Омельченко А.П. УПРАВЛІННЯ ВИЩИМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ НА ОСНОВІ ПРИНЦИПІВ ІНТЕГРОВАНОГО МАРКЕТИНГУ.....	72
Чентуков Ю.І. СТРАТЕГІЯ КЛАСТЕРНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ.....	73

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Гапонюк О.І. ОЦІНКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ.....	75
Кислова Л.А. МЕХАНІЗМИ ВІДБУДОВИ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ СХОДУ УКРАЇНИ.....	76
Лаврентьєва Л.В. ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ, ЗАГРОЗИ, ЗАСОБИ ЗАХИСТУ.....	78
Лазарева А.П. БАНКІВСЬКА БЕЗПЕКА ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	79
Семкова Л.В. ОСОБЛИВОСТІ ТА ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ СКЛАДОВОЇ НА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ КРАЇНИ.....	81
Сиволап Л.А. ОСОБЛИВОСТІ ВАЛЮТНОЇ СКЛАДОВОЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ.....	83

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Касянчук М.Г., Сердюк Г.О., Пастернак О.М. ГІПОТЕЗА ПРО РОЛЬ КЕТО-ЕНОЛЬНОЇ РІВНОВАГИ В АНТИОКСИДАНТНІЙ АКТИВНОСТІ.....	85
Надежденко А.О. СОЦІО-ЕКОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ.....	86
Терещенко С.И. ПЕРСПЕКТИВЫ И НЕОБХОДИМОСТЬ ПЕРЕХОДА НА ВОЗОБНОВЛЯЕМЫЕ ИСТОЧНИКИ ЭНЕРГИИ.....	87

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВСТВА

Брадов В.В. РЕКЛАМНИЙ КОНТЕНТ ТА ВИДИ ЗМК.....	90
Вялкова І.О. ПРОФЕСІЙНІ СВЯТА ЖУРНАЛІСТІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ.....	91
Кутнякова Г.І. ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕРНЕТ-ПУБЛІКАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАПРОСТОРІ.....	92
Мельникова О.С. СПЕЦИФІКА ПРОВІДНИХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКОГО САМВИДАВУ 1960-1970 РР.....	93
Нетребя М.М. МЕТОДИКА ПОДГОТОВКИ ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЙ ЖУРНАЛИСТСКИХ ДИСЦИПЛИН.....	95
Орехов В.В. МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЗНОСТІ В ГАЗЕТНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	96

Собокар І.І. ІНТЕРВ'Ю НА ТЕЛЕБАЧЕННІ (НА ПРИКЛАДІ ПРОГРАМ «ПОЗНЕР» ТА «ГОВОРИТЬ УКРАЇНА»)	97
СЕКЦІЯ	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	
Брежнєва О.Г. ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У КОНЦЕПЦІЯХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ Ж. ПІАЖЕ І Г. ГАРДНЕРА	99
Гайдаржийська Л.П. ПРОБЛЕМА НАВЧАННЯ НАЙМЕНШИХ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	101
Демидова Ю.О. ПІЗНАВАЛЬНА САМОСТІЙНІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКА	102
Косенко Ю.М. СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ПРОБЛЕМУ НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ	103
Мякенька О.П. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	107
Романенко К.О. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВИХОВАТЕЛІВ ДО КЕРІВНИЦТВА ТВОРЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	108
Яйленко В.Ф. СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО ДІАГНОСТИКИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	109
СЕКЦІЯ	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ	
Грачова Т.М. ПОЕТИЧНИЙ ПРОСТІР Л. ТАЛАЛАЯ	111
Дворянкін В.О. ІЗ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД ПРОСТОРОВОЮ ДИФЕРЕНЦІАЦІЄЮ УКРАЇНСЬКИХ СХІДНОСТЕПОВИХ ГОВІРОК	112
Євмененко О.В. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ	114
Коновалова М.М. ОСОБЛИВОСТІ ЧАСОПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ РОМАНУ УЛАСА САМЧУКА «НА ТВЕРДІЙ ЗЕМЛІ»	116
Мельничук І.В. ДО ПИТАННЯ ЕМБЛЕМАТИЧНОЇ ПОЕЗІЇ В КОНТЕКСТІ СПІЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ БАРОКОВОЇ ТРАДИЦІЇ	117
Мороз О.А. ДО ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОГО НАВЧАННЯ СЛОВОТВОРУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ФІЛОЛОГІВ	119
Романенко Л.В. ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧІ ПРИЙОМИ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ	121
Хорошков М.М. ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ В УКРАЇНСЬКИХ ВНЗ	123
СЕКЦІЯ	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ, ЛІТЕРАТУРИ ТА ПЕРЕКЛАДУ	
Голоцукова Ю.А. СООТНОШЕНИЕ РЕЗУЛЬТИВА С ЛЕКСИКОГРАММАТИЧЕСКОЙ СЕМАНТИКОЙ СТАТИВНОСТИ В УКРАИНСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ	125
Гусева Е.А. КОНЦЕПТ «ИНОЙ – ДРУГОЙ»	126
Кравченко В.А. САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ С НАУЧНОЙ И УЧЕБНОЙ ЛИТЕРАТУРОЙ	128
Просцевичус В.Э. К ВОПРОСУ О ПРИРОДЕ ДЕТЕКТИВНОГО ПОВЕСТВОВАНИЯ	130
Ситникова Е.В. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЛОГОЭПИСТЕМ КАК СПОСОБ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРАКТИКИ РЕЧЕВОГО ОБЩЕНИЯ	131
Струкова Н.В., Сычугова Я.С. ОБУЧЕНИЕ ГРАММАТИКЕ В ПРЕПОДАВАНИИ ПОЛЬСКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО	133
СЕКЦІЯ	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ	
Волошенко Н.О. ОСОБЛИВОСТІ ГОТОВНОСТІ ДО РИЗИКУ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ	135
Генералова О.М. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА У ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ	138
Зубченко Л.В. ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ НА ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ ШКОЛЯРІВ - ГОЛОВНЕ ЗАВДАННЯ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	138
Кашкарьова Л.Р. МОЖЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ШКОЛИ У ФОРМУВАННІ ДОВІЛЬНОСТІ ПЕРШОКЛАСНИКІВ	140
Кулікова А.О. КРИЗА ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН	142
Малихіна Т.П. ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ САМОЕФЕКТИВНОСТІ	143
Лисецкая Е.Я. ФОРМИРОВАНИЕ МОТИВАЦИИ К ЗАНЯТИЯМ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРОЙ И СПОРТОМ	145

Мойсєєнко Р.М СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ СІЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ В СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	146
Павленко О.В. АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ДОСВІДУ В ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	148
Павленко Є.А. СУЧАСНІ ФІТНЕС-ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СКЛАДОВА ФІЗИЧНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНДИВІДА.....	149
Попович О.В. FUNCTION OF CULTURAL CREATION AS THE FACTOR OF A PERSON'S CREATIVE POTENTIAL.....	151
Тищенко Л.В. СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЇ «ЖИТТЯ» З ПОЗИЦІЇ БАЗОВИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПАРАДИГМ.....	151
Фролова О.О. ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ПОПУЛЯРИЗАЦІЮ ФІЗІЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ.....	153
Циолковская А.И. ПСИХОЛОГИЯ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ И СПОРТА.....	154

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА СВІТОВОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Агєєва О.Л. АНАЛІЗ ВИГІДНОСТІ ПОЛІТИКО-ГЕОГРАФІЧНОГО ПОЛОЖЕННЯ УКРАЇНИ.....	157
Боярська Є.О. ПАРТІЙНА СИСТЕМА ТУРЕЧЧИНИ.....	159
Булик М.В. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА МАЛЬТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	160
Гаврилова Н.В. РОЛЬ АРКТИКИ ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ КАНАДЫ.....	162
Константинова Ю.В. КРАЇНИ АНДСЬКОЇ ГРУПИ: ЕТАПИ ІНТЕГРАЦІЇ.....	164
Мухіна М.О. ДІЯЛЬНІСТЬ ЕЛЕКТРОННИХ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В КОНТЕКСТІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЕЛЕКТРОННУ КОМЕРЦІЮ».....	166
Піддубний С.А. КЛАСИФІКАЦІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ СІМ'Ї В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ.....	167
Рябинин Е.В. ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ МИГРАЦИОННОГО КРИЗИСА В ЕВРОПЕ... ..	168
Трофименко А.В. МЕТОДИ ЛОБІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГРУП ІНТЕРЕСІВ КАНАДИ.....	170
Трофименко М.В. ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ НІМЕЧЧИНИ.....	172

СЕКЦІЯ

РОЗВИТОК ПОЛІТОЛОГІЇ, ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Слющинський Б. В. СОЦІОЛОГІЯ ТА СУЧАСНІ СУСПІЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....	176
Ємельянова Н.М. ІДЕЯ ВІЧНОСТІ ДУХУ В ФІЛОСОФІЇ МИСТЕЦТВА.....	178
Іванов П.М. ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІОЛОГІЇ РОЗПОДІЛЬНИХ ВІДНОСИН ЗА УМОВ ПЕРЕХОДУ ДО РИНКУ.....	179
Цибулько О.С. ВИЗНАЧЕННЯ ЛЮДИНИ У СОЦІОЦЕНТРИЗМІ.....	180
Парлюк В.І. СТВОРЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ШЛЯХІВ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕРНІЗАТОРСЬКОЇ ЕЛІТИ.....	181
Трима К.А. К ВОПРОСУ О МЕТОДАХ ПОЛИТИЧЕСКОЙ РЕКЛАМЫ.....	182
Смирнова М. СКОНТРАСТИВНЫЙ АНАЛИЗ ФИЛОСОФСКОЙ КАТЕГОРИИ «СВЯТОСТЬ» В ХРИСТИАНСКОМ ДИСКУРСЕ.....	184

СЕКЦІЯ

ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА З ПИТАНЬ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Кудлай В.О. КАТАЛОГІЗАЦІЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ ЯК ПРОБЛЕМА БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ.....	187
Нікольченко Ю.М. ІТАЛІЙСЬКА КУЛЬТУРА РАНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ (ОСТАННЯ ЧВЕРТЬ V–ПЕРША ПОЛОВИНА XII СТ.).....	188
Орехова С.Є. РОЛЬ ТЕЛЕМАРКЕТИНГА В ОРГАНИЗАЦИИ КАТАЛОЖНОЙ ТОРГОВЛИ.....	190
Петрова І.О. ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «ДІЛОВА ГРА» У ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІН ДОКУМЕНТОЗНАВЧОГО ЦИКЛУ.....	191
Рябуха Ю.В. НАГРАЖДЕНИЕ КРЕСТОМ ВИКТОРИИ ВО ВРЕМЯ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ.....	192
Сивак О.А. ЕЛЕКТРОННІ ЗАСОБИ ОСВІТИ ЯК ФАКТОР ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВНЗ.....	193

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

Волоніць В.С. ПЕРШІ МАЯКИ НА АЗОВСЬКОМУ МОРІ.....	195
Коробка В.М. МІСЬКА «ДЕМОКРАТІЯ» НА КАТЕРИНОСЛАВЩИНІ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.....	196
Коробка Ю.В. ІСТОРІЯ ВИВЧЕННЯ НАПРИКІНЦІ 1950 х – У СЕРЕДИНІ 1960 х рр. ЛІКВІДАЦІЇ МАШИННО-ТРАКТОРНИХ СТАНЦІЙ (МТС).....	198
Новікова С.В. РОДИНА ДЕСПОТІВ В ІСТОРІЇ МАРІУПОЛЯ.....	200
Папазова А.В. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ З ІСТОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРДЕНУ ЄЗУЇТІВ У СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОМУ РЕГІОНІ В ОСТАННІЙ ТРЕТИНІ ХVІ – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХVІІ СТ.....	201
Подгайко М.К. ГЕТЬМАНСЬКІ УНІВЕРСАЛИ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ САМОВРЯДУВАННЯ ГРЕЦЬКИХ ГРОМАД.....	203
Романцов В.М. МАРІУПОЛЬСЬКІ ГРЕКИ В ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ НА ПОЧАТКУ РЕВОЛЮЦІЇ 1917 Р.....	205
Романцова Н.І. ПЕРЕЇЗД М. ГРУШЕВСЬКОГО ДО ЛЬВОВА ПРОБЛЕМА В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ.....	206
Сальнікова Н.В. КРИЗА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ.....	209
Тарасов С.В. ДМИТРИЙ ИЛОВАЙСКИЙ КАК ИСТОРИК УКРАИНСКОЙ РУИНЫ.....	209

СЕКЦІЯ

МОВНІ ОДИНИЦІ РІЗНИХ РІВНІВ СУЧАСНИХ ГЕРМАНСЬКИХ, СЛОВ'ЯНСЬКИХ ТА НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ, КОМУНІКАТИВНИЙ ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Vasylyeva E. TEACHING DIFFERENT TYPES OF LANGUAGE MEDIATION.....	212
Волошина О.В. ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ ПРАВДА/ІСТИНА В ПАРЕМІОЛОГІЧНОМУ ПОЛІ УКРАЇНСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НОВОГРЕЦЬКІЙ МОВ.....	213
Дацер К.С. ПЕРЕКЛАД І МІЖЛІТЕРАТУРНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ.....	215
Панова Я. Е. КОГНИТИВНИЙ ПОДХОД К ОПИСАНИЮ АНГЛИЙСКИХ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ ПО ПРИЗНАКУ «СЧИСЛЯЕМОСТЬ / НЕСЧИСЛЯЕМОСТЬ».....	217
Рахуба К.П. ПАРЕМІЇ ЯК ЛІНГВАЛЬНІ ФОРМИ, ЩО ВІДОБРАЖАЮТЬ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕНТАЛІТЕТ.....	218
Романюк С.Г. ПРОЦЕСС ПЕРЕВОДА ТЕКСТОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ТМ.....	219
Смирнова М.С. ТАКТИКИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ СТВЕРДЖУЮЧОЇ ДИСКУРСИВНОЇ СТРАТЕГІЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ПРОПОВІДІ.....	221
Тагаратов М. APPROACHES TO RESEARCH OF THE NEGOTIATING THEORY.....	223
Хоровець В.С. РОЛЬ НАСЛІДКОВОГО КОМПОНЕНТА В СИТУАЦІЇ ВНУТРІШНЬОЇ ПРИЧИНИ.....	224

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Потіпак Ю. А. «ДВНАДЦЯТЬ ПІСЕНЬ ЦИГАНА» ЯК ПРОГРАМНИЙ ТВІР КОСТІСА ПАЛАМАСА.....	226
Жабко К. О. КОНЦЕПТОЛОГІЯ ЯК ГАЛУЗЬ МОВОЗНАВСТВА.....	227
Кобиленько Н.К. ЛОГІКА І СТРУКТУРА СИМВОЛУ.....	228
Кіор Р.В. ГЛАГОЛЬНОЕ И НЕГЛАГОЛЬНОЕ ОТРИЦАНИЕ В ЯЗЫКЕ ГРЕКОВ-УРУМОВ СЕВЕРНОГО ПРИЧЕРНОМОРЬЯ.....	230
Соловйова О.В. О СОЗДАНИИ БЛАГОПРИЯТНОГО ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО КЛИМАТА ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ.....	231

СЕКЦІЯ

ЕЛЛІНІСТИЧНІ СТУДІЇ І ПЕРЕКЛАД

Аліпа Р.А., Узун М.М. ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ З НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ-ПЕРЕКЛАДАЧІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПЕРЕКЛАД (НОВОГРЕЦЬКА)», «ПЕРЕКЛАД (АНГЛІЙСЬКА)».....	233
Восвутко Н.Ю., Кулігіна О.В. ДЕФІНІЦІЙНЕ НАПОВНЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВЧИТЕЛЬ» У КІПРСЬКІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ.....	234
Назаренко М.О. О ВЮС ТОУ ΙΣΜΑΝΑ ΦΕΡΙΚ ΠΑΣΑ ΤΗΣ ΡΕΑΣ ΓΑΛΑΝΑΚΗ: ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΗΜΑ Η ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΗΜΑΤΙΚΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	236
Пічахчи О.В. ВІДТВОРЕННЯ ЗНАЧЕНЬ СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ З НОВОГРЕЦЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ (НА МАТЕРІАЛІ	

ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ).....	237
Рябченко Е.В. РОЛЬ Ж. МУНЕНА У СУЧАСНОМУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ.....	239

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІТАЛІЙСЬКОЇ МОВИ, ЛІТЕРАТУРИ ТА КУЛЬТУРИ

Гавенко О.С., Рудницька Г.В. L'UNITÀ DEL PAESE E L'UNITÀ DELLA LINGUA: ALESSANDRO MANZONI E IL RISORGIMENTO ITALIANO.....	240
Грачова А.В. ТЕАТРАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ ЕПОХИ РІСОРДЖИМЕНТО.....	241
Сабадаш Ю.С. ПАРОДІЯ, ІРОНІЯ, САРКАЗМ В ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОМУ ПРОСТОРІ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ У.ЕКО «ІМ'Я РОЗИ»).....	242
Ципоренко Л.Д. I FATTORI CHE INFLUENZANO LA COMUNICAZIONE VERBALE.....	245

СЕКЦІЯ

МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Бердіна О.О. КАТЕГОРІЯ ГРАДАЦІЇ З ПОЗИЦІЇ ФІЛОСОФІЇ.....	248
Бумбур Ю.М. ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ВУЗІ.....	249
Васильєва Н.Б. ГРАММАТИЧЕСКИЕ АКЦЕНТЫ В ПРЕПОДАВАНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА.....	251
Грузевіч Н.І. СВОЕОБРАЗИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО РОМАНА М. КУНДЕРЫ «НЕВЕДЕНИЕ».....	252
Єрьоміна А.О. КЛАСИФІКАЦІЯ АБСТРАКТНИХ ОЦІННИХ ІМЕННИКІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА СЕМАНТИЧНИМ ПРИНЦИПОМ.....	253
Михайліченко Л.Л. THE TIPS TO UNDERSTAND VERSE.....	255
Назаренко Н.І. ОСОБЛИВОСТІ НАРАТИВУ В РОМАНІ «МІСТЕЧКО» Ш. БРОНТЕ.....	256
Ніколіна Ю.А. ІГРОВІ ПРАКТИКИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ.....	258
Олійник С.В. МІСЦЕ ОЦІННИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У СТРУКТУРІ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ.....	259
Павленко О.Г. АВТОР І ПЕРЕКЛАДАЧ ЯК СУБ'ЄКТИ ПЕРЕГОВОРНОГО ПРОЦЕСУ.....	260
Попова О.М. ЯЗЫК ВРАЖДЫ В УСЛОВИЯХ КОНФЛИКТА.....	262
Плотнікова О.В. ЦІННІСТЬ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ.....	264
Рибалка І.С. КОМЕМОРАТИВНЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА.....	265
Темербек А.О. ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ.....	266
Федорова Ю.Г. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВАЛЬНИХ НОВОУТВОРЕНЬ З ВІДТІНКОМ ДІЯЧА.....	267

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МОВОЗНАВСТВА, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ У СУЧАСНІЙ ПАРАДИГМІ ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ

Бережна Л.Г. РЕЦЕПЦІЯ ОБРАЗУ КАСАНДРИ В ОДНОІМЕННОМУ ТВОРІ КРИСТИ ВОЛЬФ.....	270
Воєводіна Н.М. ОБУЧЕНИЕ ГРАММАТИЧЕСКОЙ СТОРОНЕ РЕЧИ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА КАК ВТОРОГО ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА.....	270
Ганжело С.М. НОРМА ТА ВАРІАНТНІСТЬ У СФЕРІ ФРАЗЕОЛОГІЇ.....	271
Даниленко О.С. ПОЛИТИЧЕСКИЙ ТЕКСТ КАК СРЕДСТВО РЕЧЕВОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ.....	273
Дорменєв В.С. КОГНИТИВНЫЕ ПРИЗНАКИ АППЕЛЯТИВОВ В НЕМЕЦКОМ ДИСКУРСЕ.....	275
Кажан Ю.М. ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ТЕКСТУ В ПРОЦЕСІ ЧИТАННЯ ТА АУДІЮВАННЯ.....	277
Каріда О.І. ЛІНГВІСТИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ЗАСОБІВ ОПИСУ АБСТРАКТНИХ ПОХІДНИХ.....	279
Кожухова Г.О. НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПОЭТИКИ РОМАНА «ГЕНРИХ ФОН ОФТЕРДИНГЕН» НОВАЛИСА.....	280
Лоскутова Н.М. РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ПРИРОДЫ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЙ ЕДИНИЦЫ КАК ЯЗЫКОВОГО ЗНАКА.....	282

Марченко М.О. ЗАГАЛЬНІ РИСИ ІДІОЛЕКТУ Г.М. ЕНЦЕНСБЕРГЕРА.....	284
Морєва Г.Г. О НЕОБХОДИМОСТИ ИССЛЕДОВАНИЯ ЯЗЫКОВЫХ СРЕДСТВВЫРАЖЕНИЯ ПРИБЛИЗИТЕЛЬНОСТИ В ПРАКТИКЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ.....	285
Ніколасенко В.В. ДВА ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ КОНЦЕПТУ ЯК БАЗОВОГО ПОНЯТТЯ КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ.....	287
Петренко О.В. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКОЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	288

СЕКЦІЯ

СТРАТЕГІЯ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Басенко Г.М. ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ.....	290
Гапєєва І.В. СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ АСПЕКТЫ ОБРАЗОВАНИЯ СТУДЕНТОВ НЕЯЗЫКОВЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ В ОБЛАСТИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ.....	291
Гутнікова А.В. НІМЕЦЬКІ УНІВЕРСИТЕТИ ТА БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС.....	292
Задорожна-Княгиницька Л.В. УПРАВЛІНСЬКА ДЕОНТОЛОГІЯ ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА У ЗМІСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ.....	294
Золотько Ю.С. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ МЕНЕДЖЕРІВ.....	295
Мараховська Н.В. ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА «ПРАКТИКУМ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ФАХІВЦІВ З РЕГІОНАЛЬНО-АДМІНІСТРАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ».....	297
Проценко О.Б. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ УКРАЇНИ.....	298
Ромашенко В.Є. СТРУКТУРА І ЗМІСТ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДЛЯ ЗДОБУВАЧА ОР «МАГІСТР» ГУМАНІТАРНОГО НАПРЯМКУ ПІДГОТОВКИ.....	300
Соколова І.В. РОЗРОБЛЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ ЗА МЕТОДОЛОГІЄЮ ТЮНІНГ.....	302
Стуліка О.Б. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ.....	305
Стьопін М.Г. ВИКОРИСТАННЯ РЕДАКТОРА ЕЛЕКТРОННИХ КУРСІВ COURSELAV В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕМЕНТІВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	306

ВИСТУП РЕКТОРА МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

УДК 378.4.018.55 (477.6-2 Мар) (043)

Балабанов К.В., доктор політичних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор МДУ

МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ: МЕТОДИ ПОШИРЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ЗА КОРДОНОМ ЗА СУЧАСНИХ СКЛАДНИХ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ УМОВ

Незважаючи на складну військово-політичну ситуацію, що склалася сьогодні на Донбасі, Маріупольський державний університет стабільно та ефективно працює, активно розвиваючи міжнародне співробітництво. На базі університету традиційно відбуваються міжнародні семінари, круглі столи, науково-практичні конференції за участі представників вищих навчальних закладів, дипломатичних установ, громадських організацій та фондів. Так, наприклад, у вересні 2015 року відбулася Міжнародна науково-практична заочна конференція «Міжнародна діяльність університетів як фактор інноваційного розвитку вищої школи». Співорганізаторами конференції виступили Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, Міністерство закордонних справ Грецької Республіки, Міністерство освіти і культури Республіки Кіпр, Європейська організація публічного права, Фонд «Анастасіос Г. Левендіс» (Республіка Кіпр), Янінський університет (Грецька Республіка), Університет Базилікати (Італійська Республіка). У рамках конференції науковці розглянули актуальні питання, які стосуються сучасних технологій навчання та виховання, забезпечення якості вищої освіти у контексті автономії вузів, наукової співпраці університетів як основи інтернаціоналізації вищої освіти, національних пріоритетів і європейських орієнтирів вищої школи, інноваційних процесів у реформуванні вищої освіти України. Було представлено понад 200 тез наукових доповідей. Високий рівень конференції підтверджується широким представництвом учасників із зарубіжних країн: Італії, Греції, Литви, Польщі, Білорусі, Парагваю, Молдови, Казахстану та інших.

У листопаді 2015 року пройшла Міжнародна науково-практична конференція «Інформація та культура у забезпеченні сталого розвитку суспільства». Цей науковий захід об'єднав понад 200 учасників з України, Польщі, Литви, Білорусії. У грудні у МДУ пройшла II Міжнародна науково-практична конференція «Особливості інтеграції країн у світовий економічний та політико-правовий простір». У цьогорічній конференції взяло участь більше 100 молодих вчених з вищих навчальних закладів Молдови, Грузії, Польщі та України.

МДУ активно співпрацює з дипломатичними представництвами зарубіжних країн, акредитованими в Україні: Посольство Республіки Польща в Україні, Генеральне консульство Республіки Польща в Харкові; Посольство ФРН в Україні, Генеральне консульство ФРН в Донецьку з місцем розташування у Дніпропетровську; Генеральне консульство Держави Ізраїль у Дніпропетровську; Посольство Великої Британії в Україні; Посольство КНР в Україні; Посольство Чеської Республіки в Україні; Посольство Республіки Кіпр в Україні; Посольство США в Україні, Посольство Італійської Республіки в Україні; Посольство Грецької Республіки в Україні; Посольство Республіки Кіпр в Україні тощо.

Університет є членом Європейської асоціації університетів, Асоціації Середземноморських університетів (Мессіна), Європейської організації публічного права, Асоціації ВНЗ – партнерів України та Росії, Асоціації юридичних ВНЗ країн СНД, Асоціації українсько-китайського культурного співробітництва, Асоціація ректорів педагогічних університетів Європи.

У 2015 р. МДУ відвідали 21 офіційна іноземна делегація загальною чисельністю 29 осіб. Станом на 2015 рік університетом підписано 100 угод про співробітництво з іноземними партнерами.

Важливою, дієвою і перспективною формою міжнародного співробітництва в МДУ є міжнародні стажування студентів і викладачів. В 2015 році учасниками різних освітніх, наукових і культурних програм стали близько 80 студентів та викладачів нашого університету.

Студенти і викладачі університету брали участь у традиційних освітніх програмах у містах Перуджа, Реджо-ді-Калабрія, Потенца (Італія), у програмах з вивчення новогрецької мови, історії та культури ФІЕСПА, програмі з вивчення новогрецької мови та культури на о. Калімнос, у міжнародних конференціях понтійської молоді (Греція), у магістерській програмі Полонійної Академії в Ченстохові (Польща), у програмі AuPair, DAAD (Німеччина), програмах Work and Travel USA, Camp Counselors (США).

Велика кількість викладачів та студентів беруть участь у різних культурних та пізнавальних програмах і турах, позитивним моментом яких є професійна складова (мовна практика, екскурсії на підприємства, відвідування університетів, участь у наукових конференціях та ін.).

Протягом 2015 року університет активно працював з основними зарубіжними партнерами, серед яких: Італія, Кіпр, Греція, Німеччина, Велика Британія, Польща. Триває розширення наукових зв'язків з установами Литви, Словенії, Естонії, Хорватії. Цього року встановлені партнерські контакти з Канадою.

У травні 2015 р. Почесним професором МДУ став видатний італійський юрист, вчений, поет, державний і громадський діяч, Почесний президент Державної Ради Італійської Республіки доктор Коррадо Калабро за високі досягнення у галузі літератури, культури, гуманітарних і соціальних наук, а також за значний особистий внесок у зміцнення дружби і співробітництва між Італійською Республікою та Україною. Протягом року університет неодноразово відвідували Надзвичайний і Повноважний Посол Італії в Україні Фабріціо Романо з дружиною пані Нансі Мілезіс Романо, Радник Надзвичайного і Повноважного Посла Італійської Республіки в Україні, Почесний професор МДУ Нікола Франко Баллоні, які проводили для студентів та викладачів МДУ майстер-класи та лекції з удосконалення професійних умінь.

У жовтні цього року Маріупольський державний університет відвідала делегація послів країн-членів Європейського Союзу. У її складі прибули Посол, Глава Представництва ЄС в Україні Ян Томбінські, Посол Франції Ізабель Дюмон, Посол Греції Вассіліс Пападопулос, Посол Кіпру Васос Чамберлен, Посол Чехії Іван Почух. Основною метою візиту дипломатичних представників європейських країн було відкриття 21-го Інформаційного центру ЄС на базі університету. Його діяльність буде спрямована на розвиток співпраці між ЄС та Україною шляхом забезпечення вільного доступу громадськості і наукової спільноти до онлайн-інформації та публікацій про Європейський Союз. Крім того, подібні центри надають допомогу у виконанні наукових досліджень з питань європейської інтеграції, займаються організацією інформаційно-просвітницьких заходів.

Університет бере участь у програмі ЕРАЗМУС, в межах якої рішенням керівництва Полонійної академії в Ченстохові (Польща) було надано 10 стипендій для студентів спеціальності «Міжнародна економіка», «Міжнародні відносини». Студенти отримують подвійні дипломи двох вузів. Також в рамках програми ЕРАЗМУС+ 2015 році магістрант спеціальності «Міжнародні відносини» Микита Ковчуга повернувся з Іспанії. Він працював у міжнародному відділі некомерційної організації міста Бадалона «La Rotllana», діяльність якої спрямована на підвищення якості життя дітей та молоді шляхом поширення неформальної освіти, а також викладав англійську мову іспанським школярам.

Одним з найбільш важливих стратегічних напрямків комплексної міжнародної роботи МДУ є співпраця з Республікою Кіпр. Активно розвивається багаторічне ефективне співробітництво з Фондом «Анастасіос Г. Левендіс», за підтримки якого збагачується фонд бібліотеки елліністичних студій «Костянтинос Левендіс», надаються стипендії студентам та представникам професорсько-викладацького складу МДУ для проходження програм стажувань на Кіпрі.

Традиційною практикою для Почесного консульства Республіки Кіпр в Маріуполі є організація літнього відпочинку та оздоровлення школярів з різних областей України на Кіпрі. Незважаючи на складну економічну і військово-політичну обстановку, робота в цьому напрямку триває. Влітку 2015 року школярі з Донецької, Київської, Одеської областей оздоровилися в Міжнародному дитячому таборі в Продромосі. Усього ж за останні п'ять років на Кіпрі побували близько 150 українських дітей.

Яскравим прикладом дипломатичного співробітництва з Кіпром є зустріч у грудні 2015 року з Президентом Республіки Кіпр Нікосом Анастасіадісом в м. Київ. Під час зустрічі Президент Кіпру відзначив велику роботу, яку проводить Маріупольський державний університет та Почесне консульство Кіпру у Маріуполі.

Стабільно розвиваються зв'язки МДУ з Грецькою Республікою. Так, у вересні 2015 року спільно із проректором з міжнародних зв'язків Миколою Трофименко відвідано Грецію на запрошення першого заступника міністра закордонних справ Греції, директора Європейської організації публічного права (ЕОПП), професора Спиридона Флогітіса та за сприяння Надзвичайного і Повноважного Посла України в Грецькій Республіці Володимира Шкурова. Адміністрація МДУ провела більше 20 зустрічей на найвищому рівні. Важливою подією поїздки стала зустріч з Президентом Грецької Республіки Прокопісом Павлопулосом, який відзначив великий внесок університету у розвиток дружби та співробітництва між Україною і Грецією, а також активну участь в євроінтеграційних процесах, популяризацію вивчення грецької мови, історії та культури.

Триває робота з реалізації існуючих та підписання нових угод з організаціями та установами Грецької Республіки, серед яких Яннінський університет, Салоніський університет ім. Аристотеля, Інститут неоелліністичних досліджень, Патрський університет.

Поглиблюються зв'язки з організаціями та установами Федеративної Республіки Німеччина. Триває співробітництво у сфері реалізації ініціативи Генерального консульства ФРН у Донецьку з місцезонашуванням у Дніпропетровську з розробки та впровадження Майстер-плану «Чисте повітря для Маріуполя», який фінансується за рахунок коштів Міністерства закордонних справ Німеччини. Розвиваються відносини з Академією української преси та Фондом Фрідріха Науманна за Свободу, в рамках яких протягом року організовувались семінари для студентів спеціальності «Журналістика» з метою підвищення якості журналістської освіти у МДУ, а також кваліфікації практикуючих журналістів. У рамках співробітництва з Гете-Інститутом в Україні викладачі МДУ мають змогу вдосконалювати професійну майстерність.

Активно розвивається співробітництво МДУ з організаціями та установами Великої Британії. Співробітництво реалізовується в межах угод про співпрацю, підписаних між МДУ та організаціями та установами Великої Британії, серед яких Коледж Фрізбі, Університет м. Данді, Лондонський Королівський Коледж, Університет Східного Лондона тощо.

Для активного розвитку міжнародного співробітництва у складних військово-політичних умовах, що склалися на Донбасі, МДУ проводить просвітницьку роботу із засобами масової інформації з метою запобігання викривленню реальної картини подій, що відбуваються в місті та регіоні, підтримує зв'язки із зарубіжними партнерами шляхом листування, організації візитів, зустрічей, спільних наукових, освітніх та культурних заходів у т. ч. з використанням сучасних комп'ютерних технологій зв'язку (відеоконференції, відеолекції тощо); організовує зарубіжні стажування студентів і викладачів університету за кордоном з метою підвищення кваліфікації та вдосконалення знань та професійних умінь, проведення наукових досліджень; спільно з вітчизняними і зарубіжними партнерами бере участь у міжнародних програмах, які фінансуються за рахунок отриманих грантів.

Загалом, варто зазначити, що у 2015 році Маріупольський державний університет продовжив розширення міжнародного співробітництва, довівши ефективність власної моделі міжнародної співпраці та працюючи над зміцненням позитивного іміджу ВНЗ як в Україні, так і на міжнародній арені.

**СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО,
АДМІНІСТРАТИВНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА**

УДК342.841.038(477)(043)

Бойко Ю.В., старший викладач

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ПРАВА УКРАЇНИ:
ПІДСТАВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ**

Безпосередня участь народу у здійсненні публічної влади в Україні – найважливіше джерело демократизації української державності. Інтеграційні процеси руху України до міжнародних структур зумовили необхідність приділити належну увагу проблемам гарантування прав та свобод людини і громадянина, в тому числі і політичних. Характерні для сучасної України тенденції та ознаки переходу до стану беззаконності, зокрема фальсифікація результатів виборів і виборчих процедур, системне порушення виборчого законодавства та парламентських правил обумовлює необхідність звернення уваги на охорону виборчих прав, що забезпечується реалізацією відповідних правових гарантій, зокрема юридичною відповідальністю за порушення виборчого законодавства, оскільки вона є однією з важливих та ефективних гарантій охорони Конституції України, правопорядку, суспільних та особистих інтересів.

Крім того, актуальність зумовлюється недостатністю у вітчизняній конституційно-правовій науці самостійних комплексних фундаментальних досліджень з проблем відповідальності за порушення виборчого законодавства України.

Проблеми відповідальності та її підстави досліджувались у працях таких авторів, як А.З. Георгіца, І.П. Голосніченко, В.С. Журавський, В.М. Кампо, О.Л. Копиленко, В.В. Кравченко, Н.С. Кузнєцова, П.М. Любченко, О. О. Майданник, О.В. Марцеляк, Н.М. Мироненко, В.Ф. Мелашенко, М.І. Мельник, Г.О. Мурашин, Н.М. Оніщенко, Н.М. Пархоменко, В.Ф. Погорілко, Ж.М. Пустовіт, О.В. Скрипнюк, В.І. Співак, М.І. Ставнійчук, О.І. Сушинський, Т.І. Тарахонич, Ю.М. Тодика, О.Ф. Фрицький, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко та ін.

Метою статті є комплексний аналіз особливостей правового регулювання та практичного застосування юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства.

Правова охорона виборчих прав громадян здійснюється за допомогою встановлення на законодавчому рівні відповідальності за порушення виборчого законодавства України, вона до того ж стимулює правомірну поведінку, є засобом впливу та гарантією ефективності правового регулювання виборчих відносин, законності та демократії.

Єдиною фактичною підставою настання юридичної відповідальності є порушення виборчого законодавства України, що завдає шкоди виборчій системі України, та за вчинення яких застосовуються заходи поновлення порушених прав або заходи юридичної відповідальності. В сучасному конституційному праві України поняття порушення виборчого законодавства розуміється як здійснення будь-якого негативного впливу на виборчі правовідносини. Порушенням виборчого законодавства України властиві як усі загальні ознаки правопорушення, так і специфічні ознаки, які відмежовують їх від інших видів правопорушень та роблять їх особливо шкідливими та небезпечними для суспільства та держави в цілому.

Незважаючи на багатоманітність видів юридичної відповідальності, у всіх порушеннях норм виборчого законодавства збігається один складовий елемент – це об'єкт правопорушень, тобто виборчі права громадян – закріплені у міжнародно-правових актах та актах національного законодавства конституційні та похідні від них юридичні можливості повнолітніх громадян держави брати участь в управлінні державними справами і вирішенні питань місцевого значення за допомогою обрання своїх представників на підставі індивідуального волевиявлення, а також за допомогою здійснення пов'язаних з таким обранням інших процесуальних дій, які зазнають протиправного впливу під час призначення, підготовки, проведення та встановлення результатів голосування, а також у міжвиборчий період, що завдає шкоди виборчій системі України.

Виборчі права виступають істотним елементом правового статусу громадянина. Реалізацію виборчих прав забезпечують нормативно-правові, організаційно-правові та інші гарантії – однакові для всіх суб'єктів виборчих відносин умови, правила та процедури, які встановлені законодавством України. Виборчі права, що реалізуються у конкретному правовідношенні, не припиняються і не виникають знову, а існують постійно, мають однаковий обсяг і зміст для всіх громадян, обумовлені особливим механізмом забезпечення.

Порушення виборчих прав громадян України впливають не лише на конкретні виборчі правовідносини, а й посягають на конституційний лад в цілому, оскільки їх реалізація є демократичною

основою механізму формування органів державної влади, а отже, їх попередження та захист необхідні не лише під час конкретного виборчого процесу, а й у міжвиборчий період.

Для конституційно-правової відповідальності є характерними жорсткі часові межі можливого застосування, обмежений склад суб'єктів відповідальності, припинення у випадку реалізації усіх правомочностей суб'єкта як учасника виборчих правовідносин. У порядку конституційної відповідальності колегіальні органи несуть солідарну відповідальність за свої протиправні діяння з урахуванням того, що її настання можливе за вини як складової суб'єктивної сторони правопорушення, а участь кожного учасника колегіального органу в нелегітимному діянні має розцінюватись як міра його індивідуальної додаткової відповідальності, а орган державної влади або місцевого самоврядування має відповідати як субсидіарний відповідач за протиправні діяння їх посадових чи службових осіб. Для конституційних деліктів колективних суб'єктів є характерним солідарна відповідальність їх членів, а їх вина визначається як домінуюче ставлення колективу до вчинюваного суспільно небезпечного діяння та його наслідків.

Встановлення кримінальної відповідальності за порушення законодавства про вибори напряму залежить від розвитку демократичних інститутів суспільства та правових норм, які регламентують виборчі процедури. З розвитком та ускладненням регламентації порядку проведення виборів збільшується й кількість порушень, за які передбачається відповідальність, що вимагає удосконалення норм кримінального закону. Обґрунтовується ідея універсалізації норм Кримінального кодексу України, спрямована на спрощення правових конструкцій диспозицій статей та узагальнене формулювання протиправних діянь, що дозволить під час конкретного розгляду справи правильно кваліфікувати протиправні діяння та виключити з їх складу інші.

Сучасний стан законодавства про адміністративні правопорушення не може бути охарактеризований як такий, що задовольняє потреби боротьби з адміністративно-деліктною поведінкою у сфері виборчих правовідносин. У зв'язку з цим однією з нагальних задач удосконалення механізму адміністративно-правової охорони виборчих прав громадян представляє суттєве оновлення адміністративно-деліктного законодавства шляхом прийняття законів високої правової якості, розраховане не стільки на кількісні параметри правового регулювання адміністративної відповідальності, скільки на змістовну характеристику складів адміністративних правопорушень та санкцій за їх вчинення.

Цивільно-правова відповідальність за порушення норм виборчого законодавства являє собою самостійний вид юридичної відповідальності, який настає в разі порушення приватних правових інтересів учасників виборчих правовідносин виключно на підставі рішення суду. У контексті дослідження цивільно-правової відповідальності за порушення виборчого законодавства України встановлено, що держава має відшкодовувати матеріальну та моральну шкоду, завдану незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень, тобто мають застосовуватись правила субсидіарної відповідальності.

Аналіз законодавства України та наукової літератури дозволив виявити недостатність у вітчизняній конституційно-правовій науці самостійних комплексних фундаментальних досліджень з проблем відповідальності за порушення виборчого законодавства України. Останнім часом в Україні проводяться теоретичні дослідження відповідальності під час підготовки та проведення виборів здебільшого фрагментарно в контексті досліджень проблем безпосередньої демократії, політичних прав громадян у цілому або наукових проблем, пов'язаних з виборами, референдумами, місцевим самоврядуванням, державним управлінням тощо, однак цього недостатньо для реального забезпечення та гарантування прав і свобод людини та громадянина.

Література

1. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17.11.2011 р. № 4061-VI // Відомості Верховної Ради. – 2012. - № 10-11. - Стор. 416.
2. Про вибори Президента України: Закон України від 05.03.1999 р. № 474-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. - № 14. – Ст. 81.
3. Про місцеві вибори: Закон України від 10.07.2010 р. № 2487-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2015. - № 35. - Стор. 1220.
4. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2004. - №36. – Ст. 448.
5. Коментар до Конституції України. Науково-популярне видання. Інститут законодавства Верховної Ради України.-К., 1996. - 376 с.
6. Марцеляк О. В. Вибори народних депутатів України: Навчальний посібник / Марцеляк О. В. – Харків: ТОВ «ПРОМЕТЕЙ-ПРЕС», 2007. – 620 с.
7. Науково-практичний коментар Закону України «Про вибори народних депутатів України» / За ред. Ю.Б. Ключковського. – К.: Парламентське вид-во, 2006. – 680 с.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОСВІТНІХ СТАНДАРТІВ

Дослідження особливостей ефективного впровадження європейських освітніх стандартів в Україні є досить важливим у сучасних умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів, одним з побічних ефектів яких останніми роками стала глобальна криза освіти, обумовлена, з одного боку, зниженням якості знань та ціннісних настанов навчального процесу у всьому світі, а з іншого – значним випередженням темпів розвитку науки і техніки над темпами впровадження нових інновацій до навчального процесу у дошкільній освіті, загальній середній, професійній, вищій та післядипломній освіті.

Особливо актуальним у цьому контексті є дослідження форм та методів європейського співробітництва у сфері забезпечення якості вищої освіти та відповідного суб'єктивного права громадян держав-членів ЄС, адже освіта є одним з основних предметів європейських правових стандартів, зокрема у контексті приєднання України до Болонського процесу та подальшої інтернаціоналізації вищої освіти в рамках Болонської системи з адаптацією національного законодавства до її основних нормативних положень, а також підписання нашою державою Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, яка обумовлює подальшу перспективу виходу вітчизняних суб'єктів надання освітніх послуг на спільний європейський простір в умовах ринкової конкуренції постачальників таких послуг.

Різні аспекти надання освітніх послуг та їх правового забезпечення в державах-членах Європейського Союзу, а також імплементації європейських освітніх стандартів до українського законодавства, розглядалися різними вітчизняними та зарубіжними авторами. Серед таких авторів, що внесли найбільш вагомий внесок у дослідження цієї проблематики, слід відзначити К. В. Балабанова, М. О. Баймуратова, С. Д. Гусарева, М. В. Баглая, М. І. Матузова, Л. О. Дольникову, Д. І. Дзвінчука, К. М. Романенко та інших.

Водночас варто відзначити, що на сучасному етапі європейський ринок надання освітніх послуг потребує ретельного науково-практичного дослідження у контексті пошуку оптимальних шляхів подолання глобальної кризи освіти як наявної ознаки сучасного глобалізованого взаємопов'язаного світу, що особливо відчувається зважаючи на поглиблення процесів європейської міждержавної інтеграції нашої країни, зокрема – в освітній сфері суспільної життєдіяльності.

Слід зазначити, що у сучасних умовах в силу глобалізаційних процесів і ролі освіти у становленні інформаційного суспільства (суспільства знання) взаємозв'язок національного законодавства стосовно права на освіту та міжнародних, зокрема – європейських, стандартів у цій сфері стає все тіснішим. Міжнародні документи, що встановлюють стандарти права на освіту, та створюваний ними цивілізаційний освітній простір виступають важливою частиною національного законодавства у досліджуваній сфері. У резолюції Генеральної Асамблеї ООН 1966 року зазначено, що права, зафіксовані в міжнародних документах, рівноцінні і володіють всіма притаманними їм якостями [1]. Це є важливим для характеристики міжнародно-правового визначення права на освіту у сучасному світі.

Для України врахування міжнародного контексту змісту та способів забезпечення права на освіту актуалізується передусім у зв'язку з євроінтеграційними орієнтирами розвитку країни. Між тим, національне законодавство членів європейської спільноти вже всебічно підпорядковане загальним європейським стандартам. У багатьох сферах, наприклад на рівні вищої освіти, вже започатковані процеси узгодження національних законодавств (так званий Болонський процес) з метою формування загальноєвропейського освітнього простору з спільним для європейців розумінням права на освіту. Тому визначення міжнародних та європейських детермінант формування національного законодавства у галузі освіти для України є вирішальним у процесі формування національних стандартів права на освіту.

Вважається, що першим документом, який започаткував нормативно-правову регламентацію права на освіту у загальноцивілізаційному сенсі, була Декларація прав людини і громадянина 1789 р. Хоча вона прямо не закріплювала право на освіту, але по суті визнавала його одним з джерел соціального блага [1, с. 24-25]. У системному плані право на освіту стає складовою міжнародних правових норм з другої половини ХХ ст., коли стала очевидною значущість освіти і як компонента прав людини і громадянина, і як сфери соціальної життєдіяльності. Протягом останніх 50 років було прийнято низку фундаментальних міжнародних документів, які на сьогодні визначають загальноцивілізаційний контекст розвитку та гарантій права на освіту в Україні.

Сучасні міжнародні стандарти права на освіту сформульовані передусім у найбільш важливих з погляду утвердження прав людини та громадянина документах. Право кожного на освіту проголошено у Загальній декларації прав людини (ст.26). У Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права визначено механізм реалізації цього права (ст.13). У Протоколі до Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р. зроблено застереження, що жодна людина не може бути позбавлена права

на освіту, а держава має поважати право батьків відповідно до їх релігійних і філософських переконань забезпечувати освіту і навчання своїх дітей. Ці положення відображено у Конвенції про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (для України набула чинності у 1963 р.), розвинуто і закріплено в Конвенції про права дитини 1989 р.

Розглянемо змістовні аспекти основних міжнародних документів стосовно права на освіту та їх вплив на формування вітчизняного законодавства у досліджуваній сфері. Хронологічно першим був Міжнародний білль про права людини. Він складається з Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права. Досліджуваного права передусім стосується ст.26 Загальної декларації прав людини, у якій формулюються основні підходи до забезпечення права на освіту у сучасному суспільстві. Право на освіту визнається складовою прав кожної людини, при цьому початкова освіта має бути обов'язковою та безкоштовною, загальна середня освіта – безкоштовною; технічна і професійна освіта – загальнодоступною, а вища освіта має бути рівною за доступом для всіх на основі здібностей людей. Основною метою освіти визнано саме особистісний вимір, що має відношення до гарантій особистісних прав. Освіта, згідно Декларації, має бути спрямована на повний розвиток людської особистості, на збільшення поваги до прав людини та основних свобод, сприяти взаєморозумінню в суспільстві [2, с. 11]. На сьогодні положення Декларації, що конституують міжнародні норми у галузі забезпечення права на освіту, вважаються юридично обов'язковими, хоча за характером документа вони спочатку просто відображали соціальні вимоги до розвитку освіти. Конституція України значною мірою базується на цих положеннях.

Отже, у результаті проведеного дослідження можна констатувати, що успіхи європейської інтеграції у сфері освіти багато в чому визначені правом ЄС, яке є унікальним політико-правовим феноменом і формує ефективні організаційно-правові засоби для досягнення поставлених перед Союзом цілей. Особливу привабливість вивченню права ЄС при цьому додає його динамічність, процес постійного розвитку права ЄС свідчить про безперервність пошуку нових і еволюцію вже вживаних форм і методів взаємодії держав-членів ЄС.

Література

1. Международные акты о правах человека: Сборник документов. – М.: Издательство НОРМА – ИНФРА М, 1998. – 784 с.
2. Дзвінчук Д. І. Державне управління освітою в Україні: тенденції і законодавство / Д. І. Дзвінчук. – К.: ЗАТ «Нічлава», 2003. – 240 с.

УДК 34 (477)

Іванюта Н.В., кандидат юридичних наук, доцент

УЧАСНИКИ ГОСПОДАРЬСЬКОГО СУДОЧИНСТВА: ПРОФЕСІЙНО – МОРАЛЬНА КОМПОНЕНТА

Поведінка кожного учасника господарського судочинства повинна відповідати існуючим в суспільстві та закріпленим в законодавстві нормам моралі, ціннісним засадам, специфіка яких певним чином кореспондується через зміст процесуального статусу відповідної особи. Так, Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» закріплює положення щодо: забезпечення кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод (ст.2); поваги до суду чи суддів (ст.6); своєчасності, справедливого та безстороннього розгляду і вирішення судових справ, дотримання правил суддівської етики, виявлення поваги до учасників процесу (ст. 55). Норми ГПК України проголошують рівність перед законом і судом (ст.4-3); неупередженість судді (ст.20); добросовісне користування процесуальними правами, виявлення взаємної поваги до прав і охоронюваних законом інтересів, вжиття заходів до всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин справи (ст. 22); оцінку доказів судом за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному розгляді в судовому процесі (ст.43) тощо.

Безумовно, що особливої моральної характеристики потребує діяльність судді як посадової особи господарського суду. Саме суддя повинен забезпечити захист та відновлення порушених прав та інтересів в результаті всебічного, повного і об'єктивного розгляду в судовому процесі. Судові акти, які приймають суддею одночасно повинні відповідати нормам закону та нормам моралі.

Крім того, саме суддя, у випадках відсутності необхідної норми в законодавстві може застосовувати принцип аналогії права. Не зважаючи на те, що застосування аналогії права передбачено Цивільним процесуальним кодексом України (ст.8), Кодексом адміністративного судочинства (ст.9), ані ГПК України та Господарський кодекс України (далі – ГК України) безпосередньо дане питання не регулюють. В юридичній літературі можна зустріти різні позиції щодо самого існування можливості застосування аналогії в господарському судочинстві. Але в цьому випадку заслуговує на підтримку думка Беляневич О.А., яка, посилаючись на Піголкіна А.С. [1, с. 56] стверджує, що застосування аналогії є таким, що

розуміється само собою [2, с. 82]. Сам процес застосування аналогії стикається з необхідністю застосування суддею «загальних засад законодавства» (наприклад, п.8 ст.8 ЦПК України), які, в свою чергу, в законодавстві не використовуються в самостійному та усталеному значенні. Зазначений аспект не є предметом даної статті, однак, можливо відмітити, що в більшості, вищевказані загальні засади ґрунтуються на нормах моралі. Таким чином, і в випадку прийняття рішення суддя із застосуванням аналогії права буде керуватися нормами моралі та наявною власною правосвідомістю.

В результаті високого ступеня морально – ціннісного навантаження судді в поєднанні із необхідністю якісного здійснення правосудді одночасно постають потреби щодо наявності професійної та етичної компоненти. Таким чином, формуються вимоги професійної етики судді, які можуть і повинні в розумних межах бути врегульовані процесуальним законодавством.

Професійно – етична сторона взагалі є важливою для господарської сфери. Більшість із осіб, які мають, відповідно до ст.1 ГПК України право на звернення до господарського суду є суб'єктами здійснення господарської діяльності. Будь-яка господарська діяльність здійснюється професійно, на певних засадах, що враховують, з одного боку, ринкову орієнтацію вітчизняної економіки і, відповідно, передбачають значну свободу для суб'єктів такої діяльності (насамперед підприємців), а з іншого, - соціальне спрямування господарської сфери, що зумовлює встановлення певних обмежень для суб'єктів господарювання з метою врахування публічних інтересів (суспільства, держави, територіальної громади/громад, типових приватних інтересів громадян та організацій) у дотриманні встановленого державою суспільного господарського порядку, що передбачає додержання суб'єктами господарювання різноманітних вимог [3]. Сфера господарювання апелює, крім законодавства, такими категоріями як професійна етика (ст.38 ГК України), звичай ділового обігу (наприклад, п.1 ст.199 ГК України), банківські звичай (ст. 344 ГК України) тощо. Тому, безумовно, такі особливості не можуть не враховуватись при формуванні напрямів процесуального регулювання.

Крім того професійно – етичний аспект набуває значення при здійсненні процесуального представництва. Зокрема, Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає обов'язок адвоката дотримуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики.

Важливість дотримання професійно – моральних норм стосується і такого учасника господарського судочинства як судовий експерт. Так, Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII «Про судову експертизу» встановлює, що судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань; визначає випадки, коли особи не можуть бути судовими експертами; встановлює обов'язок для самовідводу за наявності передбачених законодавством підстав, які виключають його участь у справі. Як зазначає Моїсєєв О.М. [4, с. 109] моральний аспект внутрішнього переконання експерта виявляється на всіх стадіях експертних технологій. На початковій стадії результативність подальших дій експерта залежить від його особистого ставлення до призначеної експертизи. Питання щодо наявності перешкод морального характеру до проведення експертизи віднесено на розсуд експерта [4, с. 5-10].

Загалом дотримання особами загальноновизнаних цінностей, моралі та етики відноситься до добровільного виконання. Однак, певне їх порушення учасниками чи потенційними учасниками господарського судочинства тягне спотворення самого призначення господарського процесуального права щодо захисту чи відновлення прав та законних інтересів. Як доречно зазначав Ільїн І. А. право тільки тоді здійснить своє призначення, коли правосвідомість прийме його, наповниться його змістом і дозволить новому знанню впливати на життя душі, визначати її рішення і направляти поведінку людини.

Література

1. Піголкін А. С. Обнаружение и преодоление пробелов в праве / А. С. Пиголкин // Советское государство и право. – 1970. – № 3. – С. 49-57.
2. Беяневич О. Судова практика як засіб забезпечення деонтичної повноти господарського договірної права / О. Беяневич // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 2. – С. 81-84.
3. Вінник О. М. Господарське право: Курс лекцій / О.М. Вінник. - К.: Атіка, 2004.- 624 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.westudents.com.ua/glavy/58751-2-ponyattya-oznaki-ta-printsipi-zdysnennya-gospodarsko-dyalnost.html>
4. Моїсєєв О. М. Внутрішнє переконання в структурі експертних технологій [Електронний ресурс] / О.М. Моїсєєв // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск 12. - С. 109. - Режим доступу: http://www.hniise.gov.ua/user_files/File/sbornik/2012/Moisieiev.pdf
5. Шерстюк В. М. Професійна етика судового експерта як складова судової етики / В. М. Шерстюк // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. / ДНДЕКЦ МВС України; КНУВС. - К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. - № 1(7). - С. 5-10.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ПРАЦІВНИКАМИ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ

Вчинення кожного злочину ретельно планується, наперед визначаються заходи протидії правоохоронним органам у його розкритті та розслідуванні. Розкрити такі злочини одному слідчому не завжди під силу. Така робота потребує комплексного використання можливостей і поєднання зусиль слідчого, оперативних, експертних та інших підрозділів органів внутрішніх справ.

Проблемам організації взаємодії органів внутрішніх справ у розкритті, розслідуванні і запобіганні злочинів приділена значна увага у наукових дослідженнях, де аналізу піддавалися питання взаємодії слідчого з іншими підрозділами органів внутрішніх справ, прокуратури, громадськістю, та окремі аспекти здійснення такої діяльності – правові [1, с. 7], організаційні [2, с. 12], психологічні [3, с. 9] тощо. Виявилось, що більше уваги приділено аналізу взаємодії слідчого з оперативними підрозділами [4, с. 10], оптимальному сполученню слідчих дій і оперативно-розшукових заходів в розкритті злочинів.

В колі досліджуваних питань, проблема взаємодії слідчого з працівниками експертної служби МВС України не набула належного відображення. Низка питань правового і організаційного характеру залишається не вирішеною, що стримує більш повне використання можливостей сумісної діяльності суб'єктів розкриття злочинів та підвищення її результативності в умовах змін в структурі і характері злочинності та стрімкого науково-технічного прогресу.

Слід зауважити, що серед науковців і практиків відсутнє однозначне тлумачення вихідних положень взаємодії між суб'єктами діяльності з розкриття злочинів. Це породжує існування низки проблемних питань, до числа яких можуть бути віднесені: а) якісні зміни у характері і структурі злочинності. Зміцнення і удосконалення її організованих форм вимагає нових підходів до організації взаємодії слідчих з працівниками криміналістичних підрозділів; б) не завжди враховується комплексний характер взаємодії та конкретна мета, для досягнення якої вона організовується (виявлення, фіксація та збереження для подальших досліджень об'єктів і слідів злочину, розробка плану проведення слідчої дії тощо).

За своїм змістом взаємодія слідчого з працівниками експертно-криміналістичних підрозділів, це цілісна та комплексна система, яка характеризується внутрішньою підпорядкованою діяльністю кожного, виконавця (слідчого та експерта криміналіста). Згідно до цього взаємодію неможливо ототожнювати лише з рішенням слідчого про взаємодію з експертно-криміналістичним підрозділом, оскільки воно являється лише одним з елементів взаємодії, яке охоплює також систему слідчих і експертно-дослідницьких дій, які доручаються саме експертно-криміналістичним підрозділам. Взаємодія суб'єктів, які здійснюють кримінально-процесуальну та не процесуальну діяльність по розкриттю злочинів, спрямована на обмін та отримання доказової і орієнтуючої інформації, яка конче потрібна для встановлення фактів, які відносяться до предмету доказування.

В процесі сумісної діяльності слідчого та експертно-криміналістичних підрозділів МВС України виникають ситуації, які обумовлюють необхідність здійснення конкретних форм взаємодії. Ефективність та доцільність таких форм взаємодії обумовлюється слідчими ситуаціями, які утворюються на визначеному етапі під час розслідування конкретної кримінальної справи, і спрямовані на встановлення фактів, які входять до предмету доказування.

Виходячи з цього, взаємодію можливо розглядати як певну систему організаційних дій суб'єктів, що здійснюється для досягнення кінцевої мети діяльності – розкриття злочину і встановлення об'єктивної істини у справі. Досягти мету стає можливим через вирішення конкретних завдань, які постають перед слідчим протягом провадження у справі і потребують використання можливостей працівників експертної служби.

Отже, стосовно до процесу розслідування злочинів взаємодію припустимо розглядати, як колективну діяльність органів досудового слідства з іншими підрозділами правоохоронних і державних органів, яка передбачає поєднання окремих дій у єдину сукупність, яка найбільш доцільна для досягнення конкретної мети, тобто інтеграція (синтез) можливостей окремих суб'єктів [5, с. 105].

До основних умов такої діяльності можна віднести оптимальну узгодженість і спеціалізацію суб'єктів, розподіл трудової діяльності, при якому кожний з учасників взаємодії постійно виконує тільки притаманну йому функцію, яка потребує від нього особливих навичок, які постійно повторюються у колективній роботі.

Спільна діяльність слідчого і експерта-криміналіста, яка відбувається в процесі розслідування злочинів, розглядається з позиції кримінально-процесуальної науки і визначається як основана на законі і підзаконних нормативних актах, узгоджена за метою, місцем і часом співпраця слідчого з працівником експертної служби, для вирішення конкретних завдань, що обумовлюються слідчою ситуацією з метою повного, швидкого розкриття і розслідування злочинів.

Грамотна і ретельна підготовка взаємодії – це основа якісного і своєчасного вирішення завдань, що стоять перед взаємодіючими суб'єктами, тому що за допомогою взаємодії реалізуються завдання, які неможливо вирішити роз'єднаними, розрізненими діями. Взаємодія повинна відбуватися там, де у процесі повсякденної діяльності досягнення тієї або іншої мети можливе лише спільними зусиллями різних суб'єктів, що перебувають у межах однієї системи [6, с. 103].

При цьому вихідними положеннями взаємодії слідчих з експертно-криміналістичними підрозділами є: відповідність їх спільної діяльності чинному законодавству та нормативно-правовим актам; керівна роль та відповідальність слідчого за своєчасне і якісне розслідування злочинів, його процесуальна самостійність у прийнятті рішень, за винятком випадків, коли законом передбачено отримання санкції суду або згоди прокурора; самостійність експертно-криміналістичних підрозділів у виборі засобів та методів експертної діяльності в межах чинного законодавства; узгоджене планування слідчих дій і оперативно-розшукових заходів; активне використання передових методик, наукових та технічних досягнень у запобіганні, розкритті та розслідуванні злочинів; дотримання законності; чітке розмежування компетенції і посадових обов'язків при розслідуванні злочинів; необхідність оптимального і раціонального використання наявних можливостей слідчих та експертно-криміналістичних підрозділів у розкритті та розслідуванні злочинів; забезпечення конфіденційності та нерозголошення даних досудового слідства і експертно-криміналістичної діяльності.

Таким чином, з наведеного можна дійти висновку, що взаємодія слідчого з працівниками експертно-криміналістичних підрозділів забезпечує ефективність роботи по розкриттю та розслідуванню злочинів і передбачає спільну узгоджену діяльність, яка спрямована на забезпечення виконання завдань кримінального судочинства та встановлення істини.

Література

1. Бондар Г. Ю. Правове забезпечення взаємодії слідчих правоохоронних відомств у кримінальному судочинстві України: Автореф. Дис... канд. юрид. наук (12.00.09) / Г. Ю. Бондар. – К., 2005. – 20 с.
2. Федченко В. М. Розслідування злочинів слідчою та слідчо-оперативною групою: правові та організаційні засади: Автореф. Дис... канд. юрид. наук (12.00.09) / В. М. Федченко. – К., 2005. – 20 с.
3. Озерський І. В. Взаємодія слідчого з органами дізнання в системі МВС України (організаційно-правовий та психологічний аналіз): Автореф. Дис... канд. юрид. наук (19.00.06) / І. В. Озерський. – К., 2003. – 16 с.
4. Балашов А. Н. Взаимодействие следователя и органов дознания при расследовании преступлений. Автореф. канд... дисс. Юрид. Наук / А. Н. Балашов. - М., 1973. – 18 с.
5. Хазен А. О лженауке, ее последствиях и об ошибках в науке / А. Хазен // Наука и жизнь. – 2002. – № 10. – С. 103-111.
6. Слинько С. В. Взаимодействие следователя и органа дознания как уголовно-процессуальное понятие / С. В. Слинько // Проблемы социалистической законности: Республ. межвед. науч. сб. – Х., 1991. – Вып. 26. – С. 103-106.

УДК 346.54 (477)(043)

Колосов Р.В., кандидат юридических наук, доцент

ТОВАРНЫЙ РЫНОК И ЕГО ГРАНИЦЫ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОХОДЫ И ТЕНДЕНЦИИ ЕГО ОПРЕДЕЛЕНИЯ

Согласно ст.1 ЗУ «О защите экономической конкуренции» рынок товара или товарный рынок — это сфера оборота товара (взаимозаменяемых товаров), на который в течение определённого времени и в пределах определённой территории имеются спрос и предложение[1]. Похожее (аналогичное) значение применительно к антitrustовскому праву США и европейскому конкурентному праву придается категории «релевантный рынок» соответственно в решениях Верховного Суда США (например, по делу «US v E.I. du Pont de Nemours & Co» в 1956 году) [2] и в решениях Европейского Суда (в частности, по делам 66/86 «Ahmed Saaed» (1989 год), C-53/92P «Hilti» (1994 год) и C-333/94P «Tetrapak» в 1996 году) [3].

При определении товарного рынка, важное значение имеет экономическая целесообразность приобретения покупателем определенного товара, на определенной территории. Если товар продается на различных территориях и покупателям все равно, на какой из них приобрести этот товар, то такие территории и можно расценивать как один товарный рынок. Ключевым понятием, для понимания того или иного товарного рынка является понятие «взаимозаменяемости». Взаимозаменяемые товары — это товары, способные в определенной степени заменять друг друга благодаря тому, что выполняют аналогичные функции, удовлетворяют те же потребности. При этом, в зависимости от спроса конкретного потребителя, пределы взаимозаменяемости могут существенно изменяться. Так, например, хлеб и хлебобулочные изделия, молоко и молокопродукты в целом для населения являются взаимозаменяемыми товарами, однако для определённой категории потребителей (например детей дошкольного возраста) возможно лишь

потребление конкретных продуктов в указанной группе товаров. Есть товары, сходные по назначению и даже названию, но недопустимость зачисления их в группу взаимозаменяемых очевидна. В качестве простейшего примера наиболее часто рассматривается такой товар, как крышка для легковых автомобилей. Другого товара, который бы был функционально ему эквивалентен не существует. Крышки для грузовых автомобилей не могут выполнять функцию крышек для легковых автомобилей уже по одному признаку - своим размерам. Вывод ясен: крышки для легковых и грузовых автомобилей не являются взаимозаменяемыми товарами и представляют собой разные товарные рынки.

В целом, формирование группы взаимозаменяемых товаров (товарных групп) осуществляется из перечня товаров, которые имеют для продавцов (поставщиков, производителей), покупателей (потребителей, пользователей) признаки одного (подобного, аналогичного) товара (товарной группы), по показателям взаимозаменяемости, которыми в частности являются:

- сходство назначения, потребительских свойств, условий использования;
- сходство физических, технических, эксплуатационных свойств и характеристик, качественных показателей и т. п.;
- наличие общей группы потребителей товара (товарной группы);
- отсутствие существенной разницы в ценах;
- взаимозаменяемость товаров (товарной группы) с точки зрения их производства, то есть способности производителей предложить новые товары на замену существующих.

При проведении исследования необходимо учитывать, что взаимозаменяемые товары относятся к группе однородных товаров (товарных групп), которые рассматриваются потребителем как один и тот же товар (товарная группа), и которые могут быть стандартизированы или дифференцированы.

Стандартизованными товарами (товарными группами) могут рассматриваться товары, которые имеют единую систему показателей, параметров, характеризующих товар, и в производстве которых используются единые или одинаковые технические стандарты, технические условия, стандарты применения и прочее.

Дифференцированные товары (товарные группы) характеризуются определенными различиями потребительских свойств, внешнего вида, качественных показателей, сроков потребления, объемов дополнительных услуг (сервисного обслуживания), что дает возможность потребителям определенным образом выделять преимущества конкретного товара (товарной группы), который производится (реализуется) определенным субъектом хозяйствования (продавцом), от других аналогичных товаров (товарных групп) при удовлетворении определенного спроса.

Применение конкурентного законодательства возможно лишь при строгом определении границ рынка. Различают территориальные, товарные и временные границы рынка.

Территориальные (географические) границы рынка определенного товара (товарной группы) определяются путем установления минимальной территории, за пределами которой с точки зрения потребителя приобретение товаров (товарной группы), относящихся к группе взаимозаменяемых товаров (товарной группы), является невозможным или нецелесообразным. При этом учитываются:

- физические и технические характеристики товара (товарной группы);
- технологические связи между производителями и потребителями;
- возможности технического, гарантийного, абонентского обслуживания;
- соотношение цен, в частности уровень соотношения цен на определенные товары (товарные группы) в пределах этого рынка, приемлемый для производителей или потребителей;
- возможности по перемещению спроса на товар (товарную группу) между территориями, предположительно входящими в один географический рынок, в частности возможность сохранения уровня и качества потребительских свойств товара (товарной группы) при транспортировке;
- уровень транспортных затрат, включая особенности транспортировки товара (товарной группы);
- наличие торговых, складских помещений, удобств выполнения погрузочно-разгрузочных работ, возможностей выполнения предпродажной подготовки;
- наличие знаков для товаров и услуг;
- наличие на соответствующей территории и уровень барьеров на вывоз или ввоз товара (товарной группы);
- место расположения специфических групп потребителей;
- уровень цен на определенные товары (товарные группы) на соответствующих смежных территориях, возможность перемещения предложения товара (товарной группы) между этими территориями.

Товарные границы рынка определяются путем формирования группы взаимозаменяемых товаров (товарных групп), в пределах которой потребитель в обычных условиях может легко перейти от потребления одного товара к потреблению другого.

Временные границы рынка определяются как промежуток времени (как правило - год), в течение которого соответствующая совокупность товарно-денежных отношений между продавцами (поставщиками, производителями) и потребителями образует рынок товара с устоявшейся структурой.

В Европейском Союзе процедура определения границ рынка установлена в Уведомлении Комиссии Европейского сообщества об определении соответствующего рынка для целей законодательства Сообщества о конкуренции[4]. В данном Уведомлении перечисляется три фактора давления на конкуренцию, которые должны учитываться для определения границ рынка: 1) заменяемость по спросу (demand substitutability); 2) заменяемость по предложению (supply substitutability); 3) потенциальная конкуренция (potential competition)[5].

Вход и выход на товарный рынок может сопровождаться рядом ограничений или барьеров. К которым относятся следующие:

- экономические и организационные ограничения;
- ограничения по спросу, связанные с высокой насыщенностью рынка товарами (товарными группами) и низкой платежеспособностью покупателей;
- связанные с эффектом масштаба производства (снижение затрат на единицу продукции при увеличении объема производства).
- неразвитость рыночной инфраструктуры;
- базирующихся на абсолютном превосходстве уровня затрат;
- связанные с размерами капитальных затрат или объемов инвестиций, необходимых для вступления на определенный товарный рынок;
- экологические ограничения;
- другие ограничения, влекущие существенные расходы, необходимые для вступления на определенный рынок товара (товарной группы).

Наиболее часто, такие ограничения подразделяются на группы, основными среди которых, являются:

- административные барьеры — это ограничения со стороны органов власти, органов административно — хозяйственного управления и контроля, лицензирование видов деятельности, квотирование; решение о запрете ввоза (вывоза) товаров и т.п.
- экономические барьеры вступления на рынок включают: эффективность капитальных затрат; значительные затраты нового производства по сравнению с затратами действующих предприятий; сроки окупаемости нового производства, и т.д.
- этнические барьеры связаны с особенностями культуры, традициями общества, религиозными канонами.

Таким образом, товарный рынок - это межотраслевое понятие, которое используется как в экономической, так и юридической науке. По общему правилу, товарный рынок охватывает сферу обращения товаров (работ, услуг), в результате которого последние от производителя (продавца) переходят к покупателю (получателю) в определенное время и в определенных территориальных границах. Определение границ рынка имеет ключевое значение для установления монопольного (доминирующего) положения субъекта хозяйствования и применения норм конкурентного законодательства.

Література

1. ЗУ «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року N 2210-III // Відомості Верховної Ради України від 23.03.2001. — 2001 р. — № 12, — стаття 64.
2. Andersen W.R., Rogers III C.P. Antitrust Law: Policy and Practice. N.Y., 1999. P.73-81.
3. Goyder D.G. EC Competition Law. Oxford, 2003. P.275-277.
4. Commission Notice on the Definition of the Relevant Market for the Purposes of Community Competition Law // Official Journal of the EC C 372, 9.12.1997, p. 5–13.
5. Whish R. Competition Law. Oxford, 2005. P. 29.

УДК 346.1(477)(043)

Ніколенко Л.М., доктор юридичних наук, професор

ГОСПОДАРСЬКЕ СУДОЧИНСТВО В УКРАЇНІ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ЕЛЕМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Перетворення, що відбуваються в Україні, в економіці та соціальній сфері, інші зміни в житті держави викликають закономірний інтерес теоретиків і практиків у галузі права до організації діяльності різних інститутів влади, зокрема судових органів.

Побудова цивілізованого правового суспільства і держави, створення ефективних юридичних механізмів захисту прав фізичних та юридичних осіб потребують незалежного суду, вільного від

політичного та соціального тиску. Забезпечити це можливо тільки в умовах реального поділу державної влади на незалежні гілки: законодавчу, виконавчу і судову.

Судовими органами, що мають право вирішувати господарські спори, які виникають між суб'єктами господарювання, є система господарських судів України. Судочинство у господарських судах здійснюється на підставі господарського процесуального законодавства. Введений у дію Постановою Верховної Ради № 1799-ХІІ від 06.11.1991 р. Господарський процесуальний кодекс України набув чинності 01.03.1992 р.

Господарські суди виконують функції судового органу з вирішення господарських спорів, тому господарські суди у правовій літературі називають спеціальними стосовно до судів загальної юрисдикції.

Характер справ, що розглядаються господарськими судами, особливості спорів, які виникають у господарській діяльності, значущість швидкого і правосудного вирішення складних конфліктів у сфері господарювання, зумовили існування господарських судів разом із судами загальної юрисдикції, а також особливості їх процесуальної діяльності.

З метою поглиблення поділу влади і закріплення спеціалізації судової влади у 2001 р. Верховна Рада України прийняла низку законодавчих актів, що докорінно змінили систему судоустрою та процедуру провадження справ у судових органах. Арбітражні суди були перетворені на господарські, які є спеціалізованими у системі судів загальної юрисдикції, становлять єдину триланкову систему, що складається з місцевих господарських судів, апеляційних господарських судів та Вищого господарського суду України. З прийняттям у 2005 р. Кодексу адміністративного судочинства України та у 2010 р. Закону України «Про судоустрій і статус суддів», судова реформа дістала повноцінного правового закріплення.

Мережа господарських судів являє собою результат побудови європейської моделі професійно орієнтованих судових органів, які забезпечують найкращу якість правосуддя, про що свідчать численні показники роботи господарських судів та відома оперативність вирішення господарських спорів.

У результаті судової реформи компетенція господарських судів розповсюджується на всі сфери економічного життя суспільства, дозволяючи юридичним особам і громадянам-підприємцям захищати в суді права і охоронювані законом інтереси, передбачені українським законодавством. Предметна спеціалізація господарських судів дозволяє забезпечити законодавчу можливість зосередження уваги суддів на специфіці відповідних категорій справ, збільшення відсотку прийняття кваліфікованих рішень. Крім того, така предметна компетентність призводить до досягнення конструктивної однорідності розуміння закону та послідовності, однаковості правозастосування.

Разом з тим тенденції поширення ідей судової спеціалізації в європейських країнах, розширення сфер судового захисту суб'єктивних прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб, вдосконалення судочинства, підвищення доступу до правосуддя, приведення українського законодавства у відповідність з сучасними міжнародними стандартами є невідкладними завданнями судово-правової реформи.

Все це обумовлює необхідність наукового дослідження і осмислення діяльності господарських судів і практики реалізації положень господарського процесуального законодавства.

Система господарських судів засновується на загальних принципах і положеннях судоустрою і судочинства. Господарські суди здійснюють судову владу шляхом вирішення господарських та інших справ, віднесених до їх ведення. Вони мають свою компетенцію, а порядок їх судочинства - свою специфіку, встановлену Господарським процесуальним кодексом України. Звідси впливає правова природа господарських судів як спеціалізованих судів у рамках системи судів загальної юрисдикції, які здійснюють правосуддя у сфері господарських відносин.

Основними завданнями господарського суду є: захист прав та законних інтересів учасників господарських правовідносин; сприяння зміцненню законності у сфері господарських відносин; внесення пропозицій, спрямованих на удосконалення правового регулювання господарської діяльності. Але треба підкреслити, що у зв'язку зі змінами які здійснюються у нашої країни та особливо в судовій системі, у зв'язку з курсом нашої держави на євроінтеграцію, роль господарських судів повинна зростати і як слідство завдання господарського суду, перш за все, повинні бути направлені на реалізацію принципів які мають особливе значення для європейських держав. Це принципи справедливості, ефективності, розумності, оперативності, змагальності тощо.

УДК 342(043)

Папаяні С.В., кандидат юридичних наук, старший викладач

ТЕОРІЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ У СУЧАСНІЙ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ

Завдяки об'єктивно швидким темпам глобалізації, інтернаціоналізації та міждержавної інтеграції поглиблюється співпраця, збільшується взаємозв'язок та взаємозалежність держав. Внаслідок стрімкого розвитку різних форм міжнародного співробітництва загострюється проблема співвідношення національного та міжнародного права. Актуалізується проблема дослідження юридичних форм зв'язку

міжнародного і внутрішньодержавного права. Виходячи із вищезазначеного та враховуючи актуальність, розглянемо теорію трансформації, яка отримала досить широку підтримку у вітчизняній правовій доктрині.

Основна ідея теорії трансформації полягає в тому, що здійснення норм міжнародного права в рамках внутрішнього правопорядку конкретної держави можливе тільки у випадку надання таким міжнародно-правовим нормам сили національного права за допомогою видання того чи іншого внутрішньодержавного правового акта. Як зазначає Е. Т. Усенко, суверенітет держави виключає можливість дії в межах її території державної волі інших держав, у тому числі узгодженої волі, укладеної в нормі міжнародного права. Для того, щоб правило, що представляє собою норму міжнародного права, набуло юридичної сили в межах дії національного права, воно повинно придбати силу національно-правової норми [9, с. 18].

Слід зазначити, що Е. Т. Усенко трактує трансформацію як об'єктивне явище, що виражається в різних способах здійснення міжнародних зобов'язань держави за допомогою видання ним національно-правових актів [9, с. 26]. В свою чергу, В. Г. Буткевич зауважує, що трансформація – це, в першу чергу, процес приведення державою внутрішньодержавного права у відповідність до норм міжнародного права з метою виконання розпоряджень, дозволів і заборон, встановлених міжнародним правом [2, с. 46]. На думку С. В. Грищака, трансформація не передбачає зміни міжнародних норм, вони діють у площині міжнародного права, а держава задля їх виконання приймає відповідні внутрішньодержавні акти [4, с. 274].

Видатний теоретик міжнародного права С. В. Черниченко підкреслює, що трансформація відбувається у всіх випадках, коли внутрішньодержавне право приводиться у відповідність з міжнародним. Він розділяє трансформацію на: офіційну і неофіційну (з точки зору форми); автоматичну і неавтоматичного (з точки зору способу здійснення); загальну, приватну і індивідуальну (залежно від масштабів процесу). З точки зору юридичної техніки С. В. Черниченко виділяє такі види трансформації, як інкорпорація, легітимація і відсилання [10, с. 151]. Тоді як Е. Т. Усенко виділяє два види трансформації: генеральну і спеціальну. Генеральна трансформація полягає у встановленні державою у своєму внутрішньому праві спільної норми, що додає міжнародно-правовим нормам силу внутрішньодержавного дії. Спеціальна трансформація полягає в доданні державою конкретним нормам міжнародного права сили внутрішньодержавного дії шляхом їх відтворення в законі текстуально або у вигляді положень, адаптованих до національного права, або шляхом законодавчого вираження згоди на їх застосування іншим способом. До спеціальних видів трансформації він відносить: відсилання, рецепцію, інкорпорацію, відтворення норми міжнародного права в національному [9, с. 26]. Незважаючи на те, що Е. Т. Усенко та С. В. Черниченко, по-різному позначають і класифікують елементи юридичної техніки процесу трансформації, кожен з них об'єднує в рамках даного поняття всі способи приведення в дію норм міжнародного права в рамках внутрішньодержавного правопорядку.

Зазначене трактування поняття трансформації поділяють і багато інших представників вітчизняної доктрини міжнародного права. Так, зокрема, М. В. Буроменський зазначає, що для здійснення норм міжнародних договорів їм слід надати силу національного права. Це зробить їх юридично обов'язковими для учасників приватноправових відносин. Юридичний механізм даного процесу передбачено внутрішнім правом держави і зазвичай іменується трансформацією міжнародно-правових норм у національно-правові норми [1, с. 70].

У літературі також висловлені заперечення проти настільки розширювального трактування трансформації і проти оцінки трансформації як єдиної, універсальної форми зв'язку міжнародного і внутрішньодержавного права, як універсального способу приведення в дію міжнародно-правових норм у сфері внутрішньодержавних відносин. Н. В. Миронов, наприклад, віддає перевагу тлумаченню трансформації «в точному сенсі цього слова» і характеризує її як одну з форм здійснення договірних норм, що склалися у сфері внутрішньодержавних відносин [6, с. 123]. Л. Х. Мінгазов говорить про різні способи і засоби імплементації у формі відсилання, інкорпорації, трансформації [5, с. 188]. Р. А. Мюллерсон вказує на неточність даного терміна, звертаючи увагу на відсутність чіткості в обсязі даного поняття [7, с. 59].

Автор поділяє думку І. О. Гоши, яка вважає, що трансформація застосовується у випадках, коли технічно неможливо або недоцільно при формулюванні норми національного нормативно-правового акта зберегти форму відповідної норми міжнародного договору, а також за наявності необхідності в додатковому національному правовому регулюванні тих чи інших відносин з метою забезпечити виконання договору на внутрішньодержавному рівні (в випадках, коли міжнародно-правова норма визначає лише загальне правило і виникає необхідність у його конкретизації на національному рівні) [3, с. 152]. Перевагою використання даної форми узгодження, на нашу думку, є те, що вона дозволяє при збереженні змісту норми міжнародного договору, сформулювати національну норму відповідно до національних правил нормотворчої техніки, яка за своїм змістом буде зрозуміла суб'єктам правозастосування.

Одні вчені вважають, що цим терміном охоплюються всі способи здійснення норм міжнародного права всередині країни, інші вважають, що трансформація – це лише один із способів здійснення норм міжнародного права всередині країни. Більше того, деякі взагалі вважають, що цей термін і охоплюване їм поняття неправильні по суті [8, с. 37].

Таким чином, узагальнюючи викладене, необхідно зробити висновок про те, що, по-перше, міжнародне і внутрішньодержавне право являють собою два різних правопорядки. Тому перше не може бути безпосереднім регулятором відносин у сфері дії другого. По-друге, для додання нормам міжнародного права юридичної сили всередині держави, вони повинні бути трансформовані в норми національного права найбільш доцільним для конкретної країни засобом. По-третє, процедура трансформації характерна для всіх випадків і способів приведення в дію норм міжнародного права всередині держави. Проведення трансформації опосередковується виданням відповідного трансформаційного національно-правового акта.

Література

1. Буроменський М. В. Міжнародне право: Навч. Посіб / М. В. Буроменський. – К. : Юрінком інтер, 2005. – 336 с.
2. Буткевич В. Г. Конспект лекцій з основ теорії міжнародного права / В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожній ; за ред. В. Г. Буткевича. – К.: Либідь, 2001. – 145 с
3. Гоша І. О. Особливості взаємодії права ЄС з національними правовими системами / І. О. Гоша // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2012 – № 5. – С. 150-154.
4. Гришак С. В. Теоретичні основи адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу / С. В. Гришак // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 273-277.
5. Мингазов Л. Х. Эффективность норм международного права: теоретические проблемы. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1999. – 376 с.
6. Миронов Н. В. Международное право: нормы и их юридическая сила / Миронов Н. В. – М.: Юрид. лит., 1980. – 159 с.
7. Мюллерсон Р. А. Соотношение международного и национального права / Мюллерсон Р. А. – М.: Международные отношения, 1982. – 136 с.
8. Трубіна М. В. Теоретико-прикладні аспекти адаптації законодавства України до законодавства Європейських співтовариств / М. В. Трубіна // Економіка, фінанси, право. – 2011. – № 4. – С. 36-39.
9. Усенко Е. Т. Соотношение и взаимодействие международного и национального права и Российская Конституция / Е. Т. Усенко // Московский журнал международного права. – 1995. – № 2. – С. 13-28.
10. Черниченко С. В. Международное право: современные теоретические проблемы / Черниченко С. В. – М.: Международные отношения, 1993. – 295 с.
11. Шпакович О. Особливості способів імплементації міжнародно-правових норм / О. Шпакович // Віче. – 2010. – № 17. – С. 72-74.

УДК 342.7(477)(043)

Пересада О.М., кандидат юридичних наук, старший викладач

КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА ЯК ОСНОВНИЙ ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ КОНСТИТУЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СТАНДАРТАМ ПРАВ ЛЮДИНИ

Розвиток сучасного суспільства вимагає на законодавчому рівні, зокрема на рівні основного закону держави, впровадження норм та стандартів, щоб забезпечували відповідний захист прав та свобод людини та громадянина. Можливості держави у цій сфері наряду залежать від можливостей держави адаптувати свою Конституцію до тенденцій світового розвитку в аспекті глобалізаційних процесів, в тому числі у сфері права.

Практично будь-яка сучасна конституція містить положення, що регулюють порядок внесення до неї змін. За цим критерієм практично всі конституції відрізняються одна від одної, і надзвичайно важко знайти схожі держави, для яких сукупність процедур, що використовуються для зміни основних законів, була б абсолютно ідентичною. Однак настільки ж складно виявити хоча б одну державу, процедури зміни основного закону якої, не містять тих же елементів, які використовуються в процедурах зміни основних законів інших сучасних держав. Саме цей факт створює велике поле для виявлення і порівняння домінуючих процедур, що використовуються для зміни основних законів сучасних держав.

Метою цього дослідження є вивчення процедур, що застосовуються в державах ЄС для зміни (трансформації) основних законів для впровадження механізмів найефективнішого забезпечення реалізації прав та свобод людини на будь-якому рівні функціонування правової системи держави. Це питання є надзвичайно актуальним у зв'язку з тим, що саме механізм трансформації конституції є основою для закріплення базових стандартів прав людини та громадянина, бо саме конституційні норми встановлюють засади їх реалізації. Відповідність конституційних норм потребам та стандартам сьогодення вагомо залежить від здатності конституції оперативно трансформуватися до цих потреб та стандартів. Головним питанням є втримання крихкого балансу між забезпеченням захищеності норм Конституції, що є основою прав та свобод людини, від повсякчасного політичного втручання (дотримання жорсткого механізму змін

до основного закону) та врегулювання на конституційному рівні нових правовідносин що постійно виникають та еволюціонують у суспільстві (гнучкість норм до негайних потреб).

Сутність внесення змін до будь-якої конституції виражається в їх трансформації, до певного якісно нового рівня. Саме явище трансформації, вміщує в собі як статичний так і динамічний аспекти конституційних змін. І саме воно є інтегруючою категорією, що об'єднує досить різні категорії, зокрема порядок внесення змін до конституції, та наслідки конституційної реформи які піднімають на якісно новий рівень стандарти забезпечення реалізації прав та свобод людини в державі.

Термін «трансформація конституції» можна вживати в широкому і вузькому сенсі. Вищенаведені аргументи відносяться до широкого розуміння конституційної трансформації. У вузькому сенсі конституційна трансформація та конституційні зміни є ідентичними. Вони відображають функціональний аспект конституційної трансформації.

Всі процедури, які використовуються для зміни текстів конституцій, уявляється логічним розділити на три основні стадії, ідентичні стадіям законотворчого процесу:

- 1) внесення пропозиції про перегляд або внесення змін в конституцію;
- 2) розробка тексту конституційних змін;
- 3) схвалення змін до конституції;
- 4) внесення змін до тексту конституції в певній формі та введення нових конституційних положень у дію.

Найбільший інтерес з точки зору першої стадії процесу внесення змін до конституції є питання щодо суб'єктів, які мають право реалізувати ініціативу внесення змін до конституції.

Внесення змін до основних законів є в більшості держав-членів ЄС процедурою більш складною, ніж процедура прийняття та зміни звичайних законів. Вже на початковому етапі - на етапі ініціювання процедури зміни конституції можна стверджувати, що конституційні норм, зокрема в сфері забезпечення реалізації прав та свобод людини та громадянина, є більш захищеними ніж норми звичайних законів, що забезпечує їх сталість як в позитивному сенсі, так і в негативному. Дуже обмежене коло суб'єктів законодавчої ініціативи з питань внесення змін до основного закону гальмує процес адаптації цих норм до потреб сучасного стану правовідносин.

Незважаючи на велику кількість способів зміни основних законів, аналіз таких способів надає можливість розділити всі процедури, які застосовуються для зміни конституцій, на декілька основних груп:

1. схвалення змін до конституції законодавчим органом державної влади висловлених на референдумі;
2. схвалення змін до конституції органом установчої влади (конституантою);
3. схвалення змін до конституції законодавчими органами суб'єктів федерації у федеративних державах;
4. участь глави держави у зміні конституції.

Схвалення поправок законодавчим органом державної влади є найбільш поширеною практикою. Даний варіант, за рідкісними винятками, зустрічається практично в будь-якій конституції, з незначними відмінностями. Причиною цього, швидше за все, є відносна простота самого процесу, відсутність необхідності проводити додаткові витрати на проведення референдумів, найбільш адекватне відображення існуючого на момент зміни конституції співвідношення політичних сил, а також більш висока кваліфікація і професійна підготовка парламентаріїв в галузі конституційного права, в порівнянні зі звичайним населенням. Не можна заперечувати і відносно високого ступеня демократичності даної процедури зважаючи на представницький характер законодавчих органів держав-членів ЄС. Незважаючи на досить широке використання даної процедури, застосовується вона в різних державах неоднаково.

Крім того різновидом процедури розгляду і прийняття змін до конституції законодавчим органом державної влади можливо навести схвалення поправок до конституції з дотриманням правила так званого «простого подвійного вотуму». Вимога простого подвійного вотуму полягає у схваленні відповідних поправок до конституції на двох засіданнях парламенту, між якими має пройти певний час. Іноді схвалення поправок до конституції відбувається з дотриманням правила «складного подвійного вотуму». В даному випадку мова йде про схвалення поправок до конституції не просто на двох засіданнях парламенту, а двома складами парламенту.

Більш демократичною процедурою внесення змін до основних законів є прийняття змін на референдумі, який є інститутом безпосередньої (прямої) демократії. Питання про ступінь демократичності всенародного голосування при його використанні як процедури для прийняття або зміни конституцій не раз піднімалося в сучасній науковій літературі. Не дивлячись на різні погляди на це питання, справедливою варто визнати точку зору, яка пов'язує демократизм або реакційність референдуму з реальними політичними обставинами і умовами, в яких здійснюється всенародне голосування.

Процедура прийняття змін спеціальним державним органом, що здійснює установчу владу, зустрічається в практиці держав-членів ЄС. Деякі дослідники називають такий орган - установчим органом і визначають його як «збори представників народу, основної або єдиною функцією якого є встановлення

основ державного ладу», інші - «установчими конституційними зборами, що спеціально скликаються», які на її думку також створюються для прийняття конституції.

Однак крім функції щодо прийняття конституції, та щодо встановлення основ державного ладу, не варто забувати і про інші функції установчих органів, однією з яких є зміна конституції, а, отже, і зміна основ державного ладу, тобто участь цих органів зокрема у встановлення засад забезпечення прав та свобод людини та громадянина.

Ще одна процедура прийняття змін до конституції полягає у схваленні поправки до конституції органами державної влади суб'єктів федерації. Дана процедура зустрічається ще рідше, ніж прийняття змін до конституції установчими органами.

Участь глави держави в зміні конституцій - явище, яке нерідко зустрічається в державах-членах ЄС. При цьому роль глави держави в зазначеному процесі в різних державах істотно відрізняється. У ряді випадків, глава держави має право виходити з ініціативою внесення змін в основний закон, а потім, включається в процес внесення змін до конституції на заключному етапі, або після закінчення однієї з процедур. Однак як правило, внесення будь-яких змін до тексту основних законів одноосібним актом глави держави не зустрічається в сучасній практиці держав-членів ЄС. Це забезпечує і недопущення одноособового втручання у сферу забезпечення прав та свобод людини, тобто дає додатковий захист цим конституційним нормам.

Необхідно відзначити, що більшість з вищевказаних процедур зміни конституцій можуть застосовуватися як окремо, так і в поєднанні одна з одною, а також паралельно, тобто за вибором того чи іншого державного органу чи при певних обставинах, що склалися, може застосовуватися або одна, або інша процедура.

Таким чином, можна зробити певні висновки пов'язані з аналізом та систематизацією процедур трансформації конституції держав-членів ЄС за допомогою застосування способів, закріплених безпосередньо основними законами, тобто зміни текстів конституцій, з метою забезпечення норм Конституції стандартам прав та свобод людини.

Питання механізму внесення змін до Основного Закону держави є надзвичайно важливим у забезпеченні дотримання стандартів прав та свобод людини у зв'язку з тим, що норми Конституції є основою регулювання будь-яких правовідносин у державі. Вимога до конституційних норм полягає у їх високому рівні стабільності, проте вони не можуть бути сталими та відсталими від реальних потреб суспільства, а отже ціною за високий рівень захищеності не може і не повинна бути їх фіктивність.

Література

1. Арановский К. В. Государственное право зарубежных стран / Арановский К. В. - М.: ИНФРА-М, 1998. - 488 с.
2. Конституции государств Европы. В 3 т. / под общ. ред. Л. А. Окунькова. - М.: Издательство НОРМА, 2001. - Т. 1. - 824 с.
3. Конституции государств Европы. 3 т. / под общ. ред. Л. А. Окунькова. - М.: Издательство НОРМА, 2001. - Т. 2. - 840 с.
4. Конституции государств Европы. 3 т. / под общ. ред. Л. А. Окунькова. - М.: Издательство НОРМА, 2001. - Т. 3. - 792 с..
5. Кукушкина И. А. Конституционное право зарубежных стран: история и современность. / Кукушкина И. А. - М., ИВИ РАН, 2002. - 82 с.
6. Лазарев В. В., Липень С. В. Теория государства и права: Учебник для вузов. 2-е изд., испр. и доп. - М.: Спарк, 2000. - 511 с.
7. Мишин А. А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Учебник / Мишин А. А. - М.: Юридический Дом «Юстицинформ», 2008. - 519 с.

УДК 343.01(043)

Свірський Б.М., кандидат юридичних наук, професор

ОСНОВНІ НАПРЯМИ (ШКОЛИ) У НАУЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Наукове дослідження основних кримінально-правових інститутів, якими є кримінальний закон, злочин і покарання, а також становлення науки кримінального права європейських держав відбулося у XIX ст.

Становлення науки кримінального права пов'язане переважно з трьома її теоретичними напрямками - **класичним, антропологічним і соціологічним** - з деякою їх модифікацією. Ці напрями в кримінально-правовій літературі були названі відповідно школами: класична школа в кримінальному праві; антропологічна школа в кримінальному праві; соціологічна школа в кримінальному праві.

Основоположні (концептуальні) принципи науки кримінального права були розроблені і сформульовані представниками філософсько-правового (юридичного) напрямку в другій половині XVIII - на

початку XIX ст., ці принципи було покладено в основу так званого класичного напрямку (школи) кримінального права.

Класична школа. Представниками цієї школи були видатні філософи - гуманісти і юристи розвинених європейських держав: француз Шарль-Луї Монтеск'є (1689-1755), італієць Чезаре Беккарія (1738- 1794), німці - Іммануїл Кант (1724-1804), Георг Вільгельм Фрідріх Гегель (1770-1831), Ансельм Фейєрбах (1775-1833), англієць Вільям Блекстон (1723-1780).

Наукові дослідження цих учених з проблем кримінального закону, злочину і покарання здійснювалися за двома юридичними відносно самостійними напрямками. Французький філософ і юрист Ш.-Л. Монтеск'є та італійський гуманіст Ч. Беккарія дослідили зовнішній (об'єктивний) зміст і сутність кримінального закону, злочину та покарання, тобто сферу криміналізації небезпечного діяння та покарання за його вчинення, і визначили демократичні і гуманістичні основи розвитку цих інститутів. Німецькі філософи і юристи вивчали внутрішній зміст і сутність кримінального закону, злочину та покарання, пов'язані з волевиявленням та виною особи, тобто сферу суб'єктивних підстав кримінальної відповідальності, обумовлених свободою волі правопорушника.

Ці два взаємопов'язані юридичні дослідження закону, злочину і покарання та результати досліджень сприяли виникненню класичної школи в кримінальному праві з її демократичними і гуманістичними принципами кримінального права, а саме:

- оголошення діяння злочином має бути підвладне лише законодавцю;
- кожний злочин має бути точно визначений у законі;
- закон має карати лише зовнішні небезпечні дії за наявності вини особи;
- кримінальна відповідальність за думки і слова, які не супроводжуються діями, є неприпустимою;
- вирішувати питання про те, вчинено чи не вчинено особою злочин, повинен лише суд;
- покарання має відповідати вчиненому злочину;
- важливу роль у формуванні правового світогляду має не стільки суворість покарання, скільки його неминучість.

Ці принципи становлять основу сучасної науки кримінального права і до сьогодні збереглися у кримінальному законодавстві європейських держав.

У 70-х роках XIX ст. у науці кримінального права виникає ще два наукових напрями дослідження злочинного діяння і злочинця з характерними для кожного напрямку метою та методами проведення дослідження.

Один із цих напрямів пов'язаний із дослідженням злочинця з метою виявлення зв'язку злочину з розвитком і станом організму людини, а точніше, науковим дослідженням злочинця в його біологічному значенні, - так звана антропологічна школа у кримінальному праві. Методом такого дослідження стало спостереження за громадою злочинців, які відбували покарання за вчинені злочини, та виявлення анатомічної структури їхнього організму, яка могла обумовити вчинення злочину.

Другий науковий напрям - це дослідження злочинного діяння в соціальному значенні з метою визначення місця і значення злочинного діяння у цілому ряді інших явищ соціального життя, що склало так звану соціологічну школу в кримінальному праві. Методом такого дослідження - спостереження за соціальними факторами та їх зіставлення з вчиненим злочином.

Антропологічна школа. Початок антропологічному напрямку в науці кримінального права поклав англійський лікар, який вважав, що прагнення особи вчинити злочин є різновидом її душевної хвороби, божевіллям особливого роду, і пов'язував це з анатомічною будовою черепа людини і кількістю мозкової речовини. І все ж засновником антропологічної школи у кримінальному праві вважається італійський тюремний лікар-психіатр Чезаре Ломброзо (1835-1909), який на підставі власних спостережень за громадою злочинців і вивчення анатомічної структури організму кожного, що входив до громади, опублікував наукову працю «Злочинна людина в її відношенні з антропологією, юриспруденцією та тюремознавством» (1876). Висновком Ломброзо стало те, що злочинець - це людина, намагання якої до вчинення злочину впливає з багатьох анатомічних і патологічних її особливостей.

Ч. Ломброзо висунув ідею про особливий тип «соціально небезпечної» - людини-злочинця. До таких злочинців пропонувалося застосовувати заходи безпеки медичного характеру та примусові заходи у вигляді заслання на безлюдні острови або довічне ув'язнення тощо. Ця так звана наукова школа не мала достатніх позитивних доказів, а подальші наукові дослідження з боку інших учених спростували погляди Ч. Ломброзо і його прибічників. Цей напрям швидко втратив значення як одного з основних напрямів у кримінальному праві.

Соціологічна школа. Очолював соціологічний напрям в кримінальному праві видатний німецький криміналіст Ф. Ліст, який на підставі дослідження соціального і біологічного у злочині і злочинцеві виклав свої погляди на злочинність з позицій її причинності. Ф. Ліст і його послідовник італійський юрист Є. Феррі вважали, що злочинне діяння є явище соціального життя і обумовлене численними факторами і залежить від них. Такими чинниками вважалися:

- соціально-економічні - це злиденність, безробіття, погані умови життя, алкоголізм тощо;

- індивідуальні (персональні) - стать, вік, розумовий і психофізичний стан людини, її темперамент, звички, потреби тощо;

- космічні (природні) - пора року, час доби, клімат, стан погоди тощо.

Ці фактори, на думку Ф. Ліста, створюють, керують і поширюють злочинність. На підставі цих факторів злочинності Ф. Лист стверджував, що злочинність - одвічна і незмінна.

З метою посилення захисту суспільства від злочинності прихильники соціологічної школи пропонували разом із покаранням за вчинений злочин застосовувати соціальні заходи до осіб, визнаних суспільно небезпечними, незалежно від небезпечності вчиненого ними діяння. Таке твердження представників соціологічного спрямування в науці кримінального права не відповідало основним принципам кримінального права, які були розроблені представниками класичного напрямку.

Необхідно зазначити, що положення соціологічної школи у кримінальному праві вплинули, зокрема, на кримінальне законодавство колишнього Радянського Союзу 1920-х - початку 1930-х рр. В Основах кримінального законодавства Союзу РСР 1924 року термін «покарання» був замінений терміном «соціальний захист». Припускалася можливість застосування таких заходів соціального захисту, як вислання або заслання до осіб не за злочин, а лише за визнання їх судом соціально небезпечними.

Певні положення антропологічного і соціального спрямування в науці кримінального права і кримінальному законодавстві окремих держав продовжуються і дотепер з певними відтінками і модифікацією. Так, положення соціологічної школи кримінального права знайшли відображення в діючому Кримінальному кодексі Італії 1930 року і регламентували можливість визначення в особи звички і нахилу до злочину.

Таким чином, зроблені наукові дослідження злочину, злочинця і злочинності, визначення стану, динаміки та причин злочинності в Україні на початку 1950-х років обумовили виділення з науки кримінального права окремої галузі правової науки, якою стала кримінологія.

Література

1. Монтескьє Ш. Л. О духе законности / Монтескьє Ш. Л. - М.: Госполитизд, 1955. – С. 160.
2. Гегель Г. Философия права / Г. Гегель. – М.: Мысль, 1990. – 524 с.
3. Беккария Ч. Уголовно-правовые воззрения / Ч. Беккария. – С.: Саратовская гос. юр. акад. Д.А. Герасимова, 2012.
4. Торвальд Ю. Век криминалистики / Ю. Торвальд / Пер с нем. И. С. Власова, Л.А. Пэк. -М.: Прогресс, 1984. - С. 12.
5. Блекстон В. Комментарий законов Англии, 1765 г. /см. Марченко М. Источники права. учеб пособ. – М.: Проспект, 2006. - С. 605-610.

УДК 341.2(043)

Тихомирова Г.Є., кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ АСПЕКТИ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В ДЕРЖАВАХ –ЧЛЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В епоху інтенсивного розвитку науки та технологій, побудови якісно нового інформаційного суспільства, основним ресурсом, що забезпечує прогрес виявляється освітня політика держави. Освіта належить до тих складових життя, які визначають рівень розвитку, політичний, соціальний, економічний та культурний імідж будь-якої країни. На сучасному етапі досить актуальним є проведення порівняльно-правового дослідження надання освітніх послуг в державах – членах ЄС з метою виокремлення корисного позитивного досвіду щодо законодавчого регулювання даної сфери та подальшого використання запозичених ідей та концепцій для гармонізації українського законодавства з правом Європейського Союзу в частині регламентації освітньої діяльності відповідних суб'єктів господарювання.

Проблемам правового забезпечення освітньої політики загалом приділяється багато уваги як вченими-правознавцями, так і спеціалістами в галузі педагогіки. Найбільш вагомі дослідження за зазначеною проблематикою зробили: С. Алексєєв, О. Бандурка, М. Вітрук, К. Волинка, І. Голосніченко, М. Гуренко, С. Гусарев, Л. Дольникова, А. Колодій, В. Копейчиков, В. Кравченко, О. Лукашкова, С. Лисенков, О. Малько, М. Матузов, Н. Нижник, А. Олійник, В. Погорілко, П. Рабінович, В. Сіренко, О. Скаун, О. Тихомиров, Ю. Тодика та деякі інші вчені.

Кожна держава Європи обирає свій шлях розвитку конституційного права на освіту та конкретні варіанти надання якісних освітніх послуг населенню. У низці європейських конституцій (наприклад, у Конституціях Бельгії та Данії) прямо закріплено можливість вільного вибору громадянами форм освіти [7, с. 184].

Конституція Франції вже у 1791 р. закріплювала право на освіту і гарантувала введення для всіх загальної і частково безоплатної народної освіти [7, с. 58]. Нині це звичайне явище, яке регулюється

конституціями все детальніше. Конституції низки європейських країн досить широко визначають різноманітні аспекти права на освіту своїх громадян.

Першість тут по праву належить Конституції Австрії. У Конституції Австрії право на освіту прямо пов'язано з правом вибору професії. Вказано, що кожен вільний обирати професію і навчатися їй, як і де він побажає. При цьому величезна увага приділяється проблемі мови. Державою визнається рівність мов, що існують в країні, при використанні їх в школах, публічних установах і в суспільному житті. У землях, в яких проживає декілька національних меншин, публічні установи в області освіти повинні бути організовані так, щоб ніяка з цих національних меншин не примушувалася до вивчення другої мови, що вживається в якій-небудь землі, і мала необхідні засоби для навчання своєю мовою [7, с. 18]. Кожен громадянин має право засновувати учбові і виховні установи і вести в них викладання, якщо його придатність до цього підтверджена в передбаченому законом порядку. Домашнє викладання не підлягає вказаному обмеженню. Про викладання релігії в школах повинні піклуватися відповідні церкви і релігійні товариства.

Конституція вказує, що державі належить право вищого керівництва і нагляду відносно всієї справи викладання і виховання. Значна частина Конституції (кілька сторінок) присвячена детальному регламентуванню та розділенню повноважень центральної та місцевих влад – включаючи навіть питання управління професійними школами конкретного напрямку [7, с. 95].

У Конституції Фінляндії вживається термін «просвіта». Основи організації народних шкіл, обов'язки держави і муніципалітетів підтримувати народні школи, а також питання про загальне обов'язкове навчання Конституція відносить до спеціального закону. Навчання в народних школах для всіх є безкоштовним. Право на створення приватних шкіл і інших приватних виховних закладів, а також на організацію в них навчання визначається законом. Контроль за домашнім навчанням органи влади не здійснюють.

Значна частина Конституції Фінляндії присвячена розгляду питань щодо права на вищу освіту. За університетом Хельсінкі зберігається право на самоврядування, є вказівки на спеціальний закон, що регламентує його діяльність. Конституція вказує на підтримку державою вищої освіти шляхом створення і утримання спеціальних вищих навчальних закладів, або ж шляхом надання допомоги приватним закладам такого профілю. Навчальні заклади у сфері вищої загальної освіти і вищої народної освіти утримуються за рахунок держави або їм при необхідності надається допомога. Статути державних навчальних закладів затверджуються законом. Держава утримує або при необхідності надає допомогу з державних коштів навчальним закладам, що готують фахівців в технічній сфері, в області землеробства і супутніх промислів, торгівлі і мореплавства, а також витончених мистецтв [7, с. 625–626].

Конституція Бельгії виходить з того, що освіта вільна; будь-які превентивні заходи заборонені. Кожен має право на освіту в умовах дотримання фундаментальних свобод і прав. Доступ до освіти є безкоштовним аж до закінчення обов'язкового шкільного навчання. Учні або студенти, батьки і члени персоналу навчальних закладів рівні перед законом і декретом. В той же час закон і декрет враховують їх об'єктивні відмінності, зокрема, наявність організаторських здібностей, які вимагають відповідного підходу.

Діти підлягають обов'язковому шкільному навчанню, мають право на духовне і релігійне навчання за рахунок громади. Громада забезпечує свободу батьків у виборі освіти для своїх дітей і організовує освіту, яка є нейтральною. Школи, організовані державними властями, надають вибір між однією з визнаних релігій і викладанням неконфесійної моралі. Організація, визнання або субсидування освіти регулюються законом або декретом. Конституція також містить деякі аспекти регулювання громадського управління школами [7, с. 344–345].

Як бачимо, Конституція Бельгії, як і сусідньої Голландії основну увагу приділяє проблемі взаємовідносин державних та недержавних структур щодо забезпечення права громадян на освіту та максимально можливого вибору форм і способів навчання. Однак тут більше уваги приділено ролі територіальних громад, які виступають основними суб'єктами забезпечення означеного права, хоча і під загальним керівництвом органів державної влади. Цікаво, що Конституція визначає лише принцип безоплатності та доступності освіти, що має обов'язковий характер, проте не встановлює взагалі ніяких обмежень щодо рівня цієї обов'язковості. На нашу думку, Конституція Бельгії дає один з найкращих взірців визначення права на освіту у контексті загальної демократичної концепції прав та свобод людини і громадянина.

У Конституції Турецької Республіки вказано, що ніхто не повинен бути позбавлений права на навчання і освіту. Сфера застосування права на освіту визначається і регулюється законом. Навчання і освіта проводяться на основі принципів і реформ Ататюрка, на основі сучасної науки і методів освіти під наглядом і контролем з боку держави. Не можуть створюватися освітні установи, що порушують ці положення. Свобода навчання і освіти не звільняє особу від вірності Конституції.

Початкова освіта для всіх громадян чоловічої і жіночої статі в державних школах обов'язкова і безкоштовна. Принципи, що визначають функціонування приватних початкових і середніх шкіл, передбачаються законом відповідно до стандартів, встановлених для державних шкіл.

Держава забезпечує стипендії і інші засоби допомоги, щоб дозволити студентам, що мають фінансові труднощі, продовжувати освіту. Держава здійснює необхідні заходи для того, щоб зробити корисними умови для товариства людей, що потребують спеціального навчання.

Навчання, освіта, дослідження і вивчення – єдині дії, якими повинні займатися в освітніх навчальних установах. Цим видам діяльності не повинні створюватися перепони ніяким способом. Ніяка мова, окрім турецької, не повинна викладатися як рідна мова турецьким громадянам в будь-яких освітніх навчальних установах.

Іноземні мови, які необхідно викладати в освітніх навчальних установах, і правила, яким потрібно слідувати при проведенні навчання в школах з вивченням іноземних мов, визначаються законом. Положення міжнародних угод зберігаються [7, с. 233–234].

Незважаючи на Декларацію про збереження сили міжнародних угод щодо забезпечення права на освіту, Конституція Туреччини явно відступає від низки демократичних принципів у цій галузі. Передусім мова йде про явно недемократичну конституційну норму щодо домінування у навчанні турецької мови, що порушує права національних меншин. Явно ідеологічно заангажованим є посилення на принципи організації освітньої діяльності, пов'язані з іменем Ататюрка, оскільки це прямо суперечить плюралізму в освіті. Загалом у Конституції надто багато заборонних положень та застережень, що обмежують свободу громадян у процесі реалізації свого права на освіту. Надмірною є роль держави в управлінні освітньою сферою при тому, що чітких конституційних приписів щодо державних гарантій по суті немає. При достатньо розлогому конституційному регулюванні права на освіту, воно по суті не визначено і переважна більшість проблем його гарантування віднесена до галузевого законодавства.

Конституція Республіки Кіпр декларує, що кожен має право на освіту, а кожна особа або заклад має право надавати освіту при дотриманні процедур, умов і обмежень, передбачених відповідними законами і необхідних для безпеки Республіки, конституційного порядку, суспільної безпеки, громадського порядку, суспільного здоров'я, суспільної моральності, а також забезпечення рівня і якості освіти, захисту прав і свобод інших осіб, включаючи і права батьків на забезпечення своїм дітям освіти, відповідної їх релігійним переконанням.

На грецьке і турецьке громадські зібрання покладається обов'язок забезпечити безкоштовну початкову освіту у відповідних громадських початкових школах. Початкова освіта обов'язкова для всіх громадян, починаючи з віку, встановленого відповідним законом. На грецьке і турецьке громадські зібрання покладається обов'язок забезпечити доступність не тільки початкової, але і подальшої освіти для осіб, які гідні цього і заслуговують підтримки, на умовах і в порядку, передбаченому відповідним законом [3, с. 104]. Фактично, Конституція Кіпру перекладає всю повноту відповідальності за забезпечення права на освіту на основні громади, що складають населення острова. Конституція містить лише одну конкретну норму – це забезпечення права громадян на безкоштовну початкову освіту.

Резюмуючи, слід визначити, що конституції та закони держав-членів Європейського Союзу досить повно відображають загальновизнане міжнародне визначення права на освіту та базові європейські принципи й стандарти надання освітніх послуг. Водночас, освітнє законодавство держав – членів ЄС постійно сприймає спільні стандарти, джерелом яких виступає наднаціональна правотворчість інститутів ЄС. У контексті євроінтеграційних прагнень України це означає необхідність подальшої адаптації національної правової системи нашої держави до європейських правових стандартів у сфері надання якісних освітніх послуг, рівень яких задовольняє об'єктивні потреби сучасного європейського суспільства.

Література

1. Балабанов К. В. Проблема еволюції уявлень про права і свободи людини / К. В. Балабанов // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2001. – № 4. – С. 171–174.
2. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна–Болонья–Саламанка–Прага–Берлін). – К., Тернопіль: Видавництво ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 52 с.
3. Галаган А. И. Финансирование образования: обзор мировых тенденций / А. И. Галаган // Социально-гуманитарные знания. – 2003. – № 2. – С. 102–116.
4. Джурицкий А. Интернационализация высшего образования: тенденции и проблемы / А. Джурицкий // Alma-mater. – 2002. – № 9. – С. 44–49.
5. Зайчук В. Нормативно-правове забезпечення освіти в Україні / В. Зайчук // Вища школа. – 2002. – № 2–3. – С. 3–19.
6. Збруєва А. Сутність ринкової ідеології освітніх реформ розвинутих країн / А. Збруєва // Шлях освіти. – 2003. – № 1. – С. 15–21.
7. Конституции государств Европейского Союза / Под. ред. Л. А. Окунькова. – М. : ИНФРА-М–НОРМА, 1997. – 816 с.
8. Патара Р. Ринок освіти в системі кадрового забезпечення стратегічного розвитку країни /

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, поставило перед нашою державою задачу в найкоротший термін провести корінні зміни в різних сферах суспільного життя, зокрема це стосується конституційної реформи та реформи місцевого самоврядування в напрямку децентралізації. Відповідний законопроект «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» від 01.07.2015 реєстраційний №2217а [1] вже був схвалений Постановою Верховною Радою України «Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади» від 31.08.2015 № 656-VIII.

Даним законопроектом передбачено, що розмежування повноважень у системі органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів різних рівнів здійснюється за принципом, що відповідає 1985 р. Передбачається утворення виконавчих органів місцевого самоврядування громади, які є підконтрольними і підзвітними раді громади. При цьому голова громади головує на засіданнях ради громади, очолює виконавчий орган місцевого самоврядування громади. У свою чергу, районна рада, обласна рада обирає зі свого складу відповідно голову районної ради, голову обласної ради, який очолює виконавчий комітет ради.

Закріплюється матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування. Зокрема визначається, що такою основою є земля, рухоме і нерухоме майно, природні ресурси, інші об'єкти, що є у комунальній власності територіальної громади; місцеві податки і збори, частина загальнодержавних податків та інші доходи місцевих бюджетів. При цьому держава забезпечує сумірність фінансових ресурсів та обсягу повноважень органів місцевого самоврядування, визначених Конституцією та законами України. Разом з тим децентралізація не означає послаблення центральної влади в таких питаннях, як оборона, зовнішня політика, національна безпека, верховенство права, дотримання

Конституційна реформа місцевого самоврядування це лише початок, але більш широкі повноваження органів місцевого самоврядування на локальному рівні дозволять громадянам та мешканцям більш повно реалізувати свої права та обов'язки.

Розглянемо, що являє собою децентралізація. Децентралізація – це процес розширення і зміцнення прав та повноважень адміністративно-територіальних одиниць або нижчих органів та організацій при одночасному звуженні прав і повноважень відповідного центру з метою оптимізації та підвищення ефективності управління суспільно важливими справами, найповнішої реалізації регіональних і місцевих інтересів. Відрізняють два типи децентралізації: адміністративну (бюрократичну) і демократичну. Децентралізація адміністративна (інститут намісництва) означає розширення компетенції місцевих адміністративних органів, які отримують право на самостійну діяльність по відношенню до центральної влади, хоч і призначаються центральним урядом. Такий спосіб децентралізації по суті означає не децентралізацію, а деконцентрацію влади. Децентралізація демократична передбачає створення розгалуженої системи місцевого самоврядування, за якої вирішення місцевих справ покладається не на представників центрального уряду, а на осіб, обраних населенням відповідних громад чи регіонів [2, с. 7]

Децентралізація – це передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування. Так, аби якомога більше повноважень мали ті органи, що ближче до людей, де такі повноваження можна реалізовувати найбільш успішно, але це вимагає проведення не лише адміністративної децентралізації, а й політичної, фінансової, економічної, екологічної, тощо. Але ефективність децентралізації залежить від достатньої адміністративної самостійності місцевих органів самоврядування, їх ефективної взаємодії з центральними органами влади та відповідного забезпечення місцевих бюджетів [3].

Ефективність децентралізації залежить від вибору її моделі. Відрізняють наступні моделі децентралізації. Перша модель - формально децентралізовані системи органів місцевого самоврядування. Вона характеризується вираженням прагненням до адміністративної децентралізації на основі автономії територіальних громад, які мають законне право вирішувати різні місцеві та регіональні питання. Конституції передбачають створення різних організаційних моделей місцевого самоврядування та в деякій мірі їх фінансову автономію. Однак у законах немає чіткого визначення, які органи місцевого самоврядування мають право на автономію, тому їх число може бути довільно збільшено або зменшено за рішенням регіональних органів влади.

Друга модель розглядається як комбінація обох тенденцій, централізації і децентралізації, при якій представницькі органи влади і місцеві виконавчі органи володіють відносно високим ступенем адміністративної автономії від державних і обласних органів, але залишаються під патронажем держави.

Він здійснюється за допомогою надання широкого спектру «делегованих функцій чи обов'язків» органам місцевого самоврядування (муніципалітетам, селам, районам) для виконання певних, гарантованих державою зобов'язань чи послуг або через «делегованих офіційних осіб», призначених центральним урядом для здійснення контролю в позначених сферах діяльності. До тих пір поки держава здійснює контроль, важко називати цю систему самоврядуванням. Саме така модель нині існує в Україні.

Третя модель характеризується адміністративною централізацією. Її відмінною рисою є те, що місцеві органи влади тимчасово уповноважені виконувати функції «державної влади на місцевому рівні». У свою чергу, це створює своєрідну «ієрархічну піраміду компетенцій», підпорядковану вищому органу влади в державі. Це зводить нанівець роль і сутність місцевих органів влади. У цих умовах керівники обласних адміністрацій діють як особи, призначені центральним урядом, і жодним чином не є реально децентралізованими обласними органами влади. У результаті цього виникла своєрідна ситуація, яка дає призначеним органам виконавчої влади переваги перед органами, безпосередньо обраними населенням відповідних громад [4].

Україні необхідно провести збалансовану децентралізацію, яка б характеризувалася реальною самостійністю місцевих органів самоврядування, а державні органи мали б певні контролюючі функції в окремих сферах загальнодержавного значення, як оборона та безпека. Що стосується контролю за дотриманням Конституції та законодавства держави, то цю функцію мають виконувати органи конституційного контролю та судові, причому слід громадянам та особам надати можливість ініціювати дану перевірку місцевих актів та діяльності органів місцевого самоврядування на відповідність Конституції.

Децентралізація передбачає нові механізми участі громадян у місцевому самоврядуванні, розширює їх можливості у виборі відповідальних представників влади та висловленні їм недовіри, а також в участі у процесі прийняття рішень.

З точки зору державного управління децентралізація сприяє кращій процедурі прийняття рішень, вищій якості послуг та стимулює державних службовців до належного виконання своїх обов'язків. На місцевому рівні програми та послуги можна легше адаптувати до особливих місцевих умов та потреб, тому що органи місцевого самоврядування краще ознайомлені з місцевою ситуацією, аніж влада, яка є далекою від реалій громад. Місцева влада краще володіє інформацією, необхідною для планування та виконання програм та послуг, вона є більш повною та доступною. Потенційно близькі стосунки між громадянами та владою сприяють кращій звітності. Вже доведено, що прийняття рішень за участю населення є прекрасним механізмом запобігання зловживанню владою, оскільки важче приховати корупцію посадовим особам, яких громадяни знають, порівняно з тими, які знаходяться далеко і є недоступними. Тому у посадових осіб органів місцевого самоврядування, як правило, менше можливості приховати корупційні наміри, ніж у посадових осіб в центральному уряді. Крім цього, посадових осіб органів місцевого самоврядування та вибраних політиків легше тримати підзвітними за їхню діяльність, ніж отримати звіт від політиків вищих рівнів влади. Працівники органів місцевого самоврядування є, як правило, менш «захищеними» політично, ніж посадові особи в центральному уряді. [2, с. 10]. Таким чином, децентралізація фінансових ресурсів дозволить особам більш повно реалізувати свої права та захистити інтереси, оскільки на місцеві органи покладатиметься обов'язок захисту та гарантування цих прав під пильним наглядом державних органів влади.

Таким чином, децентралізація дозволить забезпечити реальну участь громадян в процесі управління місцевими справами через їх залучення до планування, визначення пріоритетів розвитку громади, що сприятиме задоволенню їхніх потреб, повноцінній реалізації їхніх прав та свобод. Крім того, для захисту прав громадян громада може запровадити інститут уповноваженого з прав людини на рівні територіальних громад, який буде розглядати скарги громадян, проводити розслідування, надавати поради або консультації посадовим особам місцевого самоврядування і вирішувати конфлікти.

Література

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади): законопроект від 01.07.2015 реєстраційний №2217а [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812
2. Децентралізація та ефективне місцеве самоврядування: навчальний посібник для посадовців місцевих та регіональних органів влади та фахівців з розвитку місцевого самоврядування. - Київ: ПРООН/МПВСР. - 2007. - 269 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://msdp.undp.org.ua/data/publications/decentralisation_manual.pdf
3. Давиденко С. В. Европейские уроки децентрализации власти: разные подходы государства и к административной реформе (финансовый аспект)
4. Ляпин И.Ф. Современные модели децентрализации государственной власти: опыт государств / И. Ф. Ляпин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://justicemaker.ru/view->

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА СУЧАСНИЙ СТАН РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Транскордонне співробітництво є одним з найпотужніших чинників процесу європейської інтеграції та інструментів розвитку прикордонних територій країн Європи. Зокрема, транскордонне співробітництво є важливою складовою міжнародної правоздатності територіальних громад та органів місцевого самоврядування. Відповідно до Закону України «Про транскордонне співробітництво» транскордонне співробітництво – це спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством.

Актуальність дослідження, зумовлена тим, що з метою прискорення процесів стабілізації економіки, розвитку регіонів та підвищення рівня життя населення, наближення до європейських стандартів, в умовах фінансово-економічної та політичної кризи в Україні, виникає необхідність в реалізації наявної та формуванні нової ефективної та дієвої національної нормативно-правової бази забезпечення незалежності органів місцевого самоврядування.

На цей час прийнята низка нормативних актів, що стимулюють розвиток цієї форми міждержавного співробітництва. Важливість сфери міжнародного співробітництва органів місцевого самоврядування для української держави та суспільства, як порівняно нового явища, полягає у тому, що воно утворює, умовно кажучи, ґрунт для локальної демократії.

Метою дослідження є комплексний аналіз сучасного стану реформування місцевого самоврядування як основного елемента конституційної реформи (щодо децентралізації влади) та правового регулювання інституту транскордонного співробітництва органів місцевого самоврядування у світлі зазначених реформ.

На сьогодні загальну координацію транскордонного співробітництва та контроль за додержанням законодавства з питань транскордонного співробітництва здійснює спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики за участю Міністерства закордонних прав України та центрального органу виконавчої влади з питань регіонального розвитку відповідно до повноважень, визначених законодавством та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Інші центральні органи виконавчої влади беруть участь у сприянні розвитку транскордонного співробітництва в межах компетенції, встановленої законодавством України, а також, у разі необхідності, вносять пропозиції щодо змін до законодавчих актів України з питань транскордонного співробітництва. Державне управління у сфері транскордонного співробітництва здійснюють Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції.

Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», яка схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5, передбачено реалізацію конституційної реформи, у тому числі в частині децентралізації, відповідно до якої метою політики у сфері децентралізації є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні, реалізація у повній мірі положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування.

Верховною Радою України у першому читанні прийнято законопроект про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади, яким передбачено що розмежування повноважень у системі органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів різних рівнів здійснюється за принципом субсидіарності, адже відповідно до статті 4 Європейській хартії місцевого самоврядування органи місцевого самоврядування в межах закону мають повне право вільно вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене зі сфери їхньої компетенції і вирішення якого не доручене жодному іншому органу. Крім того, змінами вилучаються з конституційного регулювання місцеві державні адміністрації та відповідно скасовується інститут голів місцевих державних адміністрацій. Натомість основні повноваження зосереджуються на базовому рівні у громаді.

На розвиток та реалізацію Стратегії прийнято та розроблено низку проектів нормативно-правових актів з регулювання зазначеної сфери, щодо внесення змін не тільки до Конституції України, але й до Законів України «Про місцеве самоврядування», «Про добровільне об'єднання територіальних громад», проект закону «Про префектів», та ін., які мають на меті демократизацію і трансформацію суспільства, посилення ролі саме територіальної громади, перехід до інститутів, заснованих на ініціативі та відповідальності окремої людини та громади, формування спроможних територіальних громад, але нажалі,

попри всю прогресивність зазначених проєктів, та вже діючих нормативно-правових актів, мало уваги приділяється такому інституту, як транскордонне співробітництво.

Так, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214, якою затверджено методику формування спроможних територіальних громад, спроможна територіальна громада – територіальні громади сіл (селищ, міст), які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Нажаль, в зазначеному акті взагалі не згадується транскордонне співробітництво, як один з найперспективніших, в сучасних умовах, шляхів розвитку територіальних громад.

Одним з найважливіших принципів сучасної регіональної політики європейських країн є автономія й самоврядування регіонів, розширення регіональної автономії стосовно національних інститутів. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року затверджена Кабінетом Міністрів України 6 серпня 2014 р. стала кроком наближення України до впровадження європейських стандартів в зазначеній сфері, вона визначила цілі державної регіональної політики та основні завдання центральних та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, спрямовані на досягнення зазначених цілей, а також передбачає узгодженість державної регіональної політики з іншими державними політиками, які спрямовані на територіальний розвиток. Особлива увага приділяється транскордонному співробітництву на місцевому рівні, як одному з засобів реалізації визначених Стратегією цілей, здійснити які буде неможливо, без впровадження положень Стратегії в сучасну конституційну реформу, в реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

Відповідно до Закону України «Про транскордонне співробітництво» від 24 червня 2004 р. № 1861-IV, в якому визначені організаційні форми транскордонного співробітництва, транскордонне співробітництво може здійснюватися: в межах створеного євро регіону; шляхом укладення угод про транскордонне співробітництво в окремих сферах; шляхом встановлення та розвитку взаємовигідних контактів між суб'єктами транскордонного співробітництва.

Сфера міжнародного співробітництва органів місцевого самоврядування для української держави та суспільства є відносно новим явищем, вона є засобом вивчення та запозичення зарубіжного позитивного досвіду самоврядної управлінської практики. Попри створення та функціонування євро регіонів в Україні, відсутні ефективні механізми впровадження транскордонної співпраці саме на місцевому рівні, адже джерелом влади місцевого самоврядування є сама територіальна громада, на це впливає відсутність повноважень та фінансування зазначеного напрямку діяльності місцевого самоврядування, відсутність обізнаних фахівців в зазначеній сфері на локальних рівнях, але, на нашу думку, найбільш вагомим елементом впливу, який гальмує розвиток міжнародної співпраці територіальних громад, є відсутність належного правового забезпечення транскордонного співробітництва.

З урахуванням вищезазначеного, аналіз законодавства України, законопроектної бази, наукової літератури дозволив дійти наступного: в умовах сучасної конституційної реформи та реформи місцевого самоврядування, доцільно враховувати необхідність подальшого удосконалення правового регулювання регламентації транскордонного співробітництва органів місцевого самоврядування, впроваджуючи в нормативно-правову базу дієві та ефективні механізми реалізації транскордонної співпраці на місцевих рівнях, суттєвого посилення фінансування зазначеної сфери.

Література

1. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями від 21.05.1980 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_106
2. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_036
3. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.09.2015 р. № 157-VIII// Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 91.
4. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.
5. Про транскордонне співробітництво: Закон України від 24.06.2004 р. № 1861-IV // Відомості Верховної Ради. – 2004. – № 45. – Ст. 499.

ПРОГРАММА ПОНЯТИЙНОЙ ЮРИСПРУДЕНЦИИ И ШКОЛА СВОБОДНОГО ПРАВА

Среди научных направлений, которые сегодня оказывают значительное методологическое влияние на теоретическую и практическую юриспруденцию, особенное место занимает подход, получивший в XIX веке, вероятно, по меткому определению немецкого правоведа Рудольфа Иеринга, название юриспруденции понятий или понятийной юриспруденции [1, с. 361]. Своеобразие текущего момента заключается в том, что сегодня сам термин «понятийная юриспруденция», а также его концептуальное содержание у нас мало известны не только практикующим юристам, но и коллегам в научной сфере. Вместе с тем методология мышления наших юристов преимущественно соответствует основным постулатам этого течения фактически.

Основная методологическая идея понятийной юриспруденции заключается в том, что все правовые смыслы можно вывести чисто логическими средствами из ограниченного набора правовых аксиом, заданных законодателем норм и соответствующих им юридических понятий. Очевидно, что предпосылкой такого подхода является понимание права (правового порядка) как *замкнутой системы*, стремящейся к абсолютной полноте заданных социальным авторитетом норм, но, во всяком случае, предполагающей устранение возможных пробелов смыслами, найденными в этой же системе чисто логическими способами.

Методологическая программа понятийной юриспруденции сложилась под сильным влиянием юридического позитивизма с его склонностью видеть в действующем праве исключительно установления официальных законодателей. Хотя видится, что состав детерминант этой программы более сложен. С концептуальной стороны предположение, что разрешение конкретных правовых дел можно получить из общих базовых положений антропологического либо социально-нормативного характера уже развивалось школой естественного права. Например, Х. Вольф пытался из интуиций естественного и международного права вывести весь каталог прав и обязанностей человека. Продолжение такие намерения нашли позже у представителей исторической школы права. Так, Савиньи полагал, что правовые источники образуют целое, которое определяется свойствами единства и полноты. Пухта считал, что правовые положения, которые вытекают из духа народа, не обнаруживают себя непосредственно в убеждениях народных лидеров, не в их действиях, и не в суждениях законодателя, а становятся понятными только как результат научной разработки. Отсюда следовала идея, что правовые положения должны выводиться из системы научных понятий, которые соответствуют духу народа и нормам, установленным его официальными представителями.

С практической стороны доверие к законам, принимаемым демократическим путём, исходные идеи принципа разделения властей, приводили к стремлению подчинить судей (в широком смысле правоприменителей) букве закона, смысл которого следует черпать в нём же самом.

Таким образом, принцип понятийной юриспруденции заключается в том, что правовая действительность полностью исчерпывается системой заданных официальных норм, юридических аксиом и понятий, поэтому эта система самодостаточна для нахождения правовых смыслов, которые извлекаются из неё же чисто логическим путём. Компетенция судьи должна также ограничиваться логическими приемами, судья не вправе в какой-либо форме субъективно повлиять на решение дела, являясь только устами закона. Не трудно увидеть, что такой подход закладывает фундамент формальной законности, ограничивает значение судебной деятельности механическим исполнением предписаний закона.

Однако, уже с конца XIX начала XX века критика со стороны социологически ориентированных учений вскрыла недостаточность программы понимания права как замкнутой системы. Научную оппозицию понятийной юриспруденции составили, прежде всего, теория интересов Иеринга, социологическая концепция (Эрлих, Гурвич и др.), а также школа свободного права (Канторович и др.). Роль последней хотелось бы обозначить отдельно.

Так называемая школа свободного права приобретает популярность с изданием мало известной у нас работы Г. Канторовича «Борьба за правовую науку» 1906 г. Он допускал право усмотрения судей и находил, что его критерии признают не только государственно установленные нормы, но также и другие нормы, которые оценивают, развивают или восполняют право позитивное. Такое, не созданное государством право, он рассматривал как свободное от позитивного право. Идеи свободного права оказали влияние на законодательство. Обычно его связывают уже с Швейцарским гражданским уложением 1907 г., ст. 1 которого предусматривает, что в случае пробела в законе, судья должен решать дело «на основании обычного права, а при отсутствии такового – по правилу, которое он установил бы в качестве законодателя. При этом он следует доброй научной теории и практике» [2, с. 255]. Свободное право концептуально оформилось в 20-е годы прошлого столетия и стало заметно влиять на теоретические представления о праве, юридическую методологию и дидактику в западном правоведении и, наконец, пусть и ограниченно

проникать в сферу правоприменения. Критикуя программу понятийной юриспруденции, школа свободного права подчёркивает, что действующее право никогда не является абсолютно беспроблемной системой и не может завершиться чисто логическими приёмами мышления; в отдельных случаях она также требует оценочных суждений, которые выходят за границы формальной логики и могут выходить за собственно правовые пределы в область нравственности. В силу этого во все времена существует некоторое противоречие между законодательством и запросами юридической практики.

Сегодня концепция свободного права в западном правоведении имеет значительную поддержку. Как пишет современный немецкий теоретик Р. Циппелиус в популярном учебнике философии права, «программа чисто догматической юриспруденции и правоприменения, которое признаёт только заданный смысл законов, оказалась неосуществимой»..., «методология давно признала, что ответы на конкретные правовые проблемы вообще нельзя строго вывести из государственных законов, осуществление правосудия должно включать оценки, и в частности, понимание справедливости» [3, с. 251, 77]. Чего никак не скажешь о нашей правовой науке. Как правило, её хватает лишь для обозначения дискуссионности идей свободного права. В отличие от западной юриспруденции, которая чётко и определённо заявляет о недостаточности программы замкнутой правовой системы и в известном смысле её неосуществимости, стиль мышления отечественных правоведов продолжает пребывать в плену методологии юриспруденции понятий. Это находит яркое проявление в интерпретации правоприменительной деятельности в перспективе принципа формальной законности. Достаточно беглого взгляда на страницы наших учебников по теории права, чтобы понять, как много ещё предстоит сделать в этом вопросе, причём приближение к европейскому пониманию составляет ближайшую задачу нашей науки.

Литература

1. Кистяковский Б. А. Социальные науки и право. Очерки по методологии социальных наук и общей теории права / Б. А. Кистяковский. – М.: Изд. М. и С. Сабашниковых, 1916. – 704 с.
2. Цвайгерт К., Кётц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: В 2-х томах. – Пер. с нем. Ю. М. Юмашева. – М.: [Международные отношения](#), 2000. – Т. 1. – С. 255-259.
3. Циппеліус Р. Філософія прва: Підручник: Пер. з нім. / Р. Циппеліус. – К.: Тандем, 2000. – 300 с.

**СЕКЦІЯ
МАТЕМАТИЧНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
НА ВИРОБНИЦТВІ ТА В ОСВІТІ**

УДК 517.956.25

Войтович М.В., кандидат фізико-математичних наук, доцент

**ПРО НЕПЕРЕРВНІСТЬ УЗАГАЛЬНЕНИХ РОЗВ'ЯЗКІВ НЕЛІНІЙНИХ ЕЛІПТИЧНИХ РІВНЯНЬ
ВИСОКОГО ПОРЯДКУ З ПРАВИМИ ЧАСТИНАМИ З КЛАСУ ОРЛІЧА-ЗІГМУНДА**

Нехай $n, m \in \mathbb{N}$, $p \in \mathbb{R}$ – числа такі, що $n \geq 3$, $m \geq 2$ і $p > 1$. Далі, нехай Ω – обмежена відкрита множина в \mathbb{R}^n і $W^{m,p}(\Omega)$ – простір Соболева з нормою $\|u\| = \sum_{|\alpha| \leq m} \|D^\alpha u\|_{L^p(\Omega)}$, $u \in W^{m,p}(\Omega)$. Через $W_0^{m,p}(\Omega)$ позначимо замикання множини $C_0^\infty(\Omega)$ в $W^{m,p}(\Omega)$.

Припустимо, що для будь-якого мультиіндекса α , $|\alpha| = m$, $A_\alpha : \Omega \times \mathbb{R}^{\tilde{m}} \rightarrow \mathbb{R}$ – функція Каратеодорі (\tilde{m} – число всіх мультиіндексів таких, що $|\alpha| = m$) і для майже всіх $x \in \Omega$ і будь-якого $\eta \in \mathbb{R}^{\tilde{m}}$ виконуються нерівності

$$\sum_{|\alpha|=m} |A_\alpha(x, \eta)|^{p/(p-1)} \leq c_1 \sum_{|\alpha|=m} |\eta_\alpha|^p + h_1(x),$$

$$\sum_{|\alpha|=m} A_\alpha(x, \eta) \eta_\alpha \geq c_2 \sum_{|\alpha|=m} |\eta_\alpha|^p - h_2(x).$$

У цих нерівностях c_1, c_2 – додатні константи, а $h_{1,2}$ – невід'ємні сумовні функції.

Далі, нехай $f \in L^1(\Omega)$. Розглянемо таке рівняння:

$$\sum_{|\alpha|=m} (-1)^{|\alpha|} D^\alpha A_\alpha(x, D^m u) = f \quad \text{в } \Omega, \quad (1)$$

$u \in W^{m,p}(\Omega)$ – невідома функція, $D^m u = \{D^\alpha u : |\alpha| = m\}$.

Означення. Узагальненим розв'язком рівняння (1), називається функція $u \in W^{m,p}(\Omega)$ така, що для будь-якої функції $v \in C_0^\infty(\Omega)$

$$\int_{\Omega} \left\{ \sum_{|\alpha|=m} A_\alpha(x, D^m u) D^\alpha v \right\} dx = \int_{\Omega} f v dx.$$

В роботі [1] Й. Фрезе вперше встановив, що будь-який узагальнений розв'язок $u \in W_0^{m,p}(\Omega)$ рівняння (1) належить до $L^\infty(\Omega)$ за умов $n = mp$ і $h_1, h_2, f \in L^s(\Omega)$, $s > 1$.

Згодом І.В. Скрипник за цих самих умов встановив неперервність будь-якого узагальненого розв'язку рівняння (1) (див. [2, гл. 2]).

Якщо $n < mp$, то неперервність розв'язків впливає з теореми вкладення С.Л. Соболева. А у випадку $n > mp$ існують приклади рівнянь з необмеженими розв'язками (див. [2, гл. 1]).

Нещодавно автором встановлено (див. [3]), що результат Й. Фрезе для рівняння (1) можна посилити, послабивши умови на сумовність функцій h_1, h_2, f . Для справедливості твердження про обмеженість довільного узагальненого розв'язку $u \in W_0^{m,p}(\Omega)$ рівняння (1) у випадку $n = mp$ достатньо припускати, що $h_1, h_2, f \in L(\log L)^{n-1}(\Omega)$, де $L(\log L)^{n-1}(\Omega)$ — простір Орліча-Зігмунда, утворений за допомогою функції $\psi(t) = |t| |\ln(1+|t|)|^{n-1}$, $t \in \mathbb{R}$ (див. [4]). Через $\|\cdot\|_\psi$ позначимо норму в просторі $L(\log L)^{n-1}(\Omega)$.

Основним результатом цієї доповіді є така теорема про неперервність узагальнених розв'язків рівняння (1).

Теорема. Нехай $n = mp$, $h_1, h_2, f \in L(\log L)^{n-1}(\Omega)$ і M – мажоранта для $\|h_1\|_\psi, \|h_2\|_\psi, \|f\|_\psi$. Нехай $u \in W_0^{m,p}(\Omega)$ – узагальнений розв'язок рівняння (1). Тоді $u \in C(\Omega) \cap L^\infty(\Omega)$ і $\|u\|_\infty \leq C$, де C – додатна стала, що залежить тільки від $n, m, c_1, c_2, \text{meas } \Omega$ і M .

Література

1. Frehse J. On the boundedness of weak solutions of higher order nonlinear elliptic partial differential equations / J. Frehse // Boll. Un. Mat. Ital. – 1970. – 3, No. 4. – P. 607–627.

2. Скрыпник И.В. Нелинейные эллиптические уравнения высшего порядка / И.В.Скрыпник. – Киев: Наукова думка, 1973. – 220 с.

3. Войтович М.В. Об ограниченности обобщенных решений нелинейных эллиптических уравнений высокого порядка с данными из класса Орлича-Зигмунда / М.В. Войтович // Математические заметки (подано до друку).

4. Красносельский М.А. Выпуклые функции и пространства Орлича / М.А. Красносельский, Я.Б. Рутницкий. – Москва: Государственное издательство физико-математической литературы, 1958. – 271 с.

УДК 519.876(043)

Коляда Ю.Е., доктор физико-математических наук, профессор

Савинков М.О., кандидат физико-математических наук, доцент

Федун В.І., старший викладач, ПДТУ

МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ ГЕНЕРАЦИИ УПРУГИХ ИМПУЛЬСОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИМПУЛЬСНОГО ПЛАЗМЕННОГО ТЕРМИЧЕСКОГО УСКОРИТЕЛЯ

Генерирование упругих импульсов необходимо для проведения глубинного акустического каротажа, обеспечивающего поиск, идентификацию и определение количественных характеристик полезных ископаемых, для интенсификации добычи углеводородов за счёт упругих воздействий на призабойную зону пласта, а также для интенсификации технологических процессов в жидкофазных средах.

Для этих целей, как правило, используются генераторы, работающие на основе электрического разряда в жидкости, реже применяются твёрдые взрывчатые вещества. Но указанные приборы обладают существенным недостатком, а именно, их работа сопровождается возбуждением ударной волны. Это приводит к диссипации значительной доли энергии в тепло, а также к возникновению высокочастотных гармоник, затухающих на незначительном расстоянии от источника. Указанные проблемы могут быть устранены при использовании для этих целей импульсного термического плазменного ускорителя за счет того, что в последнем можно обеспечить амплитудно-временное управление выделением энергии и избежать возникновения ударной волны. Впервые это показано в [1].

В данной работе предложена математическая модель генерации упругих импульсов с использованием плазменного термического ускорителя. Ускоритель представляет собой цилиндрический диэлектрический канал, в котором реализуется мощный дуговой разряд, что приводит к формированию и инжекции плотного плазменного сгустка в окружающую среду. Подробно работа указанного ускорителя описана в [2]. В качестве нагрузки в данной задаче использован акустический волновод цилиндрического типа, заполненный жидкостью, что обусловлено практическим применением подобных систем для решения выше указанных задач.

Важно отметить, что электрический разряд в канале данного ускорителя инициируется и развивается в воздушной среде, а плазменный сгусток инжектируется в жидкость, заполняющую цилиндрический волновод. В этом случае возможно формирование и одномерное расширение парогазового цилиндра вдоль оси волновода. При этом граница раздела фаз газ – жидкость будет двигаться поступательно, а возбуждаемые в жидкости возмущения будут образовывать плоскую волну.

При моделировании этих процессов была проведена следующая формализация задачи. Во-первых, полагалось, что потерями энергии за счет лучистого и электронного механизмов теплопроводности можно пренебречь. Действительно, если принять во внимание, что начальный характерный линейный размер плазменного образования x_0 порядка нескольких см и температура плазмы $\sim 10000^\circ\text{K}$, то коэффициент температуропроводности χ будет иметь значение $\sim 0,23 \text{ см}^2/\text{с}$ [3]. Тогда характерное время процессов теплопроводности τ_T будет примерно равно $\tau_T \sim x_0^2 \chi^{-1} \approx 4 \text{ с}$, что превышает время разряда τ_p на несколько порядков. Следовательно, в этом случае парогазовую полость можно рассматривать как теплоизолированную однородную среду, имеющую резкую границу с холодной жидкостью и металлическими стенками, а преобразование энергии в системе описать уравнением [4]:

$$dW + \delta A = \delta E(t), \quad (1)$$

где dW - изменение внутренней энергии парогазовой полости, δA - работа полости над жидкостью и $\delta E(t)$ - энергия, выделившаяся в разряде за рассматриваемый промежуток времени dt .

Внутреннюю энергию W приближенно можно определить с помощью выражения для энергии идеального газа: $W = PV/(\gamma - 1)$, где P и V – давление и объем цилиндрической парогазовой полости, γ – эффективное значение показателя адиабаты ($\gamma \approx 1,26$). Объем полости V есть произведение площади поперечного сечения волновода S_0 и высоты газового цилиндра x : $V = S_0 x$. Поэтому изменение внутренней энергии

$$dW = \frac{S_0 x dP + P S_0 dx}{\gamma - 1}. \quad (2)$$

Во-вторых, поступательное движение границы раздела сред позволяет связать давление в полости со скоростью движения этой границы $\vartheta = dx/dt$. Из равенства давлений в жидкости $P_0 + \rho c(dx/dt)$ и полости P непосредственно на границе раздела фаз имеем:

$$P = P_0 + \rho c \frac{dx}{dt}, \quad dP = \rho c \frac{d^2 x}{dt^2} dt \quad (3)$$

Тогда работа парогазовой полости:

$$\delta A = PdV = \left(P_0 + \rho c \frac{dx}{dt} \right) S_0 dx \quad (4)$$

В-третьих, основываясь на экспериментальные данные можно полагать, что энергия от электрического разряда передается полости по закону, который достаточно хорошо описывается выражением:

$$\delta E(t) = \frac{\pi E_0}{2\tau_p} (1 - \Theta(t - \tau_p)) \sin\left(\frac{\pi t}{\tau_p}\right) dt \quad (5)$$

где E_0 – полная энергия, выделяемая в полости, t – время, τ_p – длительность разряда, $\Theta(t)$ – функция Хевисайда.

Подстановка выражений (2, 4, 5) в (1) с учетом (3) дает дифференциальное уравнение второго порядка:

$$x \rho c \frac{d^2 x}{dt^2} + \gamma \left(P_0 + \rho c \frac{dx}{dt} \right) \frac{dx}{dt} = (\gamma - 1) \frac{\pi E_0}{2S_0 \tau_p} (1 - \Theta(t - \tau_p)) \sin\left(\frac{\pi t}{\tau_p}\right). \quad (6)$$

Таким образом, уравнение (6) позволяет при заданных начальных условиях ($x_0 = x(0)$, $\left. \frac{dx}{dt} \right|_{t=0} = 0$) и заданных параметрах (P_0 , τ_p , S_0 и E_0) определить закон расширения пароплазменной полости. Кроме того решение этого уравнения при подстановке в (3) позволяет определить давление в полости, а так же форму излучаемого импульса давления. Ниже представлены результаты численных расчетов.

На графиках Рис.1 представлены зависимости движения фронта полости волноводе - $x(t)$, при значениях выделенной энергии 5; 10 и 40 кДж, начальных размерах полости $x_0 = 1$ см и $S_0 = 78,5$ см².

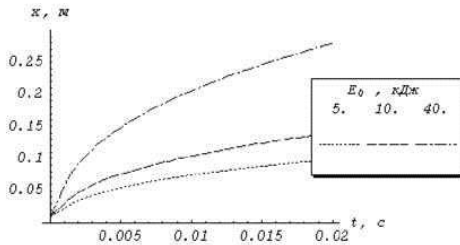

Рис.1. Зависимости движения фронта пароплазменной полости в скважине - $x(t)$, при различных значениях выделенной энергии.

На графиках рис.2 представлены импульсы волн излучения при значении введенной энергии 20 кДж и начальных размерах полости $x_0 = 0,1; 1; 5$ см. и $S_0 = 78,5$ см². Важно отметить, что наличие начального газового (воздушного) объема полости $S_0 x_0$ в данной модели существенно отличает процесс генерации упругих импульсов плазменными сгустками от электрического разряда в жидкости. Если начальный объем воздушной полости стремится к нулю, то в силу принципа соответствия процесс выделения энергии в жидкости описывается динамикой развития электрического разряда в жидкости.

На следующих графиках изменение амплитуды давления приведено в зависимости от координаты ζ , а не от времени. Т.е. фактически, представлена не длительность импульса, а его длина. Следует отметить, что существенное влияние на амплитуду волны излучения оказывает наличие начального объема в полости $S_0 x_0$.

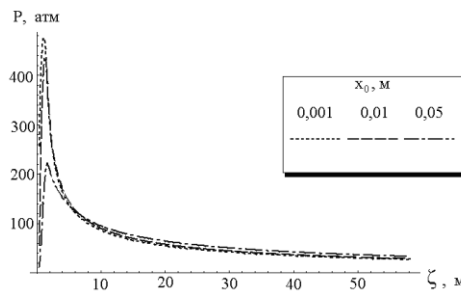

Рис.2. Импульсы волн излучения при значении энергии 20 кДж и различных начальных координатах.

Из полученных результатов следует, что для увеличения амплитуды импульса начальную границу (т.е. начальный объем полости) целесообразно уменьшать. Однако пределом начального объема является тот, который обеспечивает работу излучателя в режиме линейной акустики при заданном законе ввода энергии в полость, который определяется параметрами: E_0 , τ_p , dE/dt - скоростью ввода энергии. При этом скорость движения фронта цилиндрической парогазовой полости или максимальная скорость частиц жидкости dx/dt , не должна превышать скорость звука в среде.

Следовательно, применение термического плазменного ускорителя позволяет генерировать в скважинах мощные уединённые акустические импульсы с амплитудой, достигающей сотни и более атмосфер.

Предложенная математическая модель генерации упругих импульсов с использованием плазменного термического ускорителя является адекватной, т.к. подтверждена экспериментально.

Литература

1. Коляда Ю.Е. Генерация акустических полей при инъекции плотных плазменных сгустков в жидкость // Доповіді національної академії наук України. – 1999.–№ 6. С.-91 – 95.
- 2.Kolyada Yu.E., Fedun V.I., Onishchenko I.N., Kornilov E.A. The use of a magnetic switch for commutation of high-current pulse circuits // Instruments and experimental techniques, Vol.44, No. 2, 2001, p. 213-214.
- 3.Теплофизический справочник. М.: «Высшая школа», 1976, 800 с.
- 4.Наугольных К.А., Рой Н.А. Электрические разряды в воде.-М.: Наука, 1971.-155с.

УДК 669.162

Кривенко С.В., кандидат технических наук, доцент

ГАЗОДИНАМИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ СЛОЯ ОКОМКОВАННОЙ ШИХТЫ

Наиболее часто при расчете потерь давления в слое применяют уравнение Дарси-Вейсбаха. Для условий доменных шихт, с крупными кусками и высоким влиянием порозности, это вполне обоснованно. Для окомкованных агломерационных шихт, в которых содержание мелких фракций может быть более 30 %, наряду с порозностью слоя существенное значение оказывают местные сопротивления и извилистость каналов. Т.е. происходит рост порозности слоя и потери напора также увеличиваются.

При использовании основного уравнения движения газа в идеальном слое (Дарси-Вейсбаха) для расчет потерь давления ΔP , кроме геометрических параметров слоя, необходимо знать величину коэффициента газодинамического сопротивления Ψ

$$\Psi = 2 \frac{\Delta P \cdot \Phi \cdot d_{\text{э}}}{H \omega_0^2 \rho} \cdot \frac{\varepsilon^3}{1 - \varepsilon} \quad (1)$$

Проведение экспериментов осуществлено в соответствии с методикой описания системы «состав-свойство» симплекс-решетчатым планированием.

На основе данных рассчитаны коэффициенты газодинамического сопротивления Ψ для шихт исследуемых фракционных составов. Для описания закономерности изменения коэффициента сопротивления использовано выражение

$$\Psi = \frac{A}{\text{Re}} + b \quad (2)$$

Число Рейнольдса рассчитывали по выражению

$$\text{Re} = \frac{\omega_{\text{ф}} d_{\text{к}}}{\nu} \quad (3)$$

где $\omega_{\text{ф}}$ - фактическая скорость движения газа в каналах $\omega_{\text{ф}} = \omega_0/\varepsilon$, м/с;

ν - кинематическая вязкость газа, м²/с.

На основе полученных результатов были определены уравнения для расчета коэффициента гидравлического сопротивления Ψ трехфракционной шихты.

$$A = 3221,73(\varepsilon + 0,06V)^{3,23} \cdot (d_3 + 0,06V)^{0,53} - 42,27, \quad R=0,93, \quad (4)$$

$$b = 2,30 d_3^{-0,15} - 1,14\varepsilon^{-0,36} + 0,73V_d^{3,22} d_3^{2,26} - 0,54\varepsilon^{-0,01} V_d^{3,54} d_3^{2,43}, \quad R=0,72. \quad (5)$$

Коэффициент парной линейной корреляции между фактическими значениями коэффициента газодинамического сопротивления Ψ и рассчитанными составил $R_\Psi = 0,78$. Изменение коэффициента сопротивления Ψ для трехфракционной шихты на основе среднелогарифмического эквивалентного диаметра при расходе воздуха через слой $Q = 1,5 \text{ м}^3/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$ представлено на рис. 1.

Максимальные значения Ψ для монофракционных шихт соответствуют минимальной крупности частиц. По данным В. П. Тарасова коэффициент сопротивления слоя из крупных частиц кокса в 13 – 15 раз выше, чем слоя мелких частиц агломерата [Ошибка! Закладка не определена.]. Из построенной диаграммы (см. рис. 3.18) видно, что при содержании частиц диаметром $d = 10 \text{ мм}$, равном $V_{10} = 100 \%$ коэффициент $\Psi_{10} = 0,81$, для частиц $d = 1 \text{ мм}$ при $V_1 = 100 \%$ величина $\Psi_1 = 2,11$. Соотношение $\Psi_1/\Psi_{10} = 2,6$. Полученные результаты для окомкованной аглошихты не соответствуют представленным данным в связи с тем, что по форме, размерам и шероховатости куски доменной шихты существенно отличаются от гранул относительно шарообразной формы с меньшей шероховатостью. Кроме того, отличались условия загрузки шихты в слой и направление движение газов.

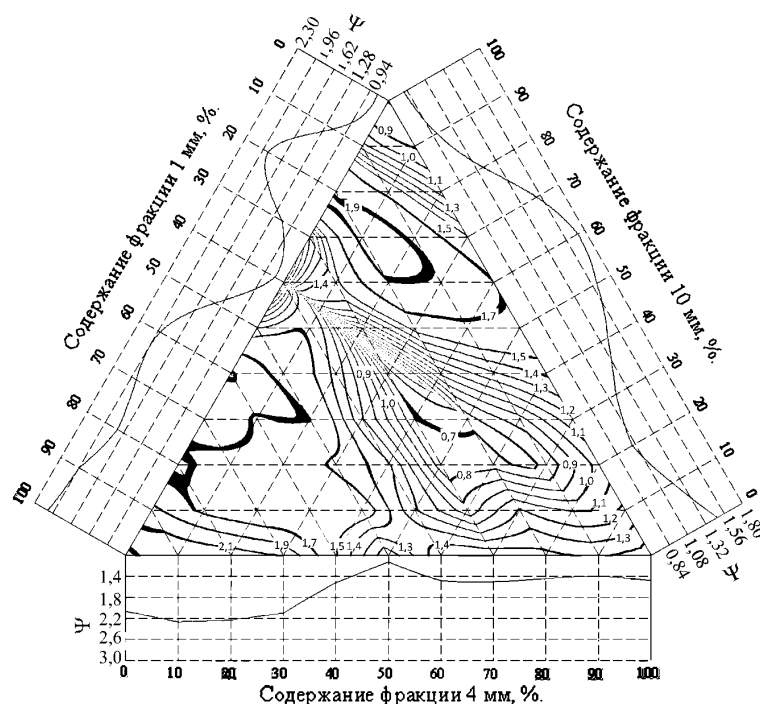

Рис. 1. Изменение коэффициента сопротивления Ψ для трехфракционной шихты на основе среднелогарифмического эквивалентного диаметра при расходе воздуха через слой $Q = 1,5 \text{ м}^3/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$

Для окомкованной аглошихты при добавлении мелочи до 0,2 д.ед. происходит резкое увеличение Ψ до максимума $\Psi_{\text{макс}}$, в $\approx 2,2$ раза превышающего минимум для монофракционной шихты. При дальнейшем добавлении мелочи коэффициент Ψ снижается примерно с той же скоростью до минимального значения $\Psi_{\text{мин}}$. Если продолжать добавлять мелкие фракции в слой, то Ψ снова растет и остается примерно постоянным. Таким образом, график изменения Ψ от содержания мелочи в слое имеет минимум. Т. Л. Джозефом и В. П. Тарасовым установлены аналогичные изменения Ψ для доменных шихт. При увеличении доли мелочи до 0,2 происходит рост Ψ в три – четыре раза. Затем величина Ψ снижается. Если увеличивать долю мелочи сверх 0,4, то снова происходит рост Ψ .

Положение первого максимума коэффициента $\Psi_{\text{макс}}$ соответствует одновременному снижению порозности слоя ε и коэффициента вариации V_d . Из этого следует, что эффективная порозность слоя падает с большей скоростью, чем фактическая ε . Данное явление объясняется тем, что при добавлении в слой мелкие частицы, размещаясь между крупными и скапливаясь внизу между ними в узких местах, уменьшают диаметр каналов и увеличивают извилистость быстрее, чем снижают удельный объем пустот. В результате потери давления газов ΔP в слое увеличиваются с большей скоростью, чем симплекс $(1-\varepsilon)/\varepsilon^3$. Размещение мелких частиц в узких местах между крупными также подтверждается результатами исследований и показано на рис. 2.

Согласно уравнению Сликтера возможный диапазон угла укладки шаров одного диаметра в ромб составляет θ от 60 до 90 °, который соответствует изменению порозности слоя ε от 0,259 до 0,476. В зависимости от угла θ вероятность расположения мелких частиц в узких пустотах между крупными различная.

В результате расчетов определено, что между крупными шарами диаметром 10 мм с углом укладки $\theta = 60^\circ$ пройдет частица с максимальным диаметром равным $d_{зан} = 1,55$ мм. При угле укладки $\theta = 90^\circ$ максимальный диаметр вписываемой частицы составляет $d_{зан} = 4,14$ мм. Таким образом, осуществление запирающего эффекта за счет размещения одной мелкой частицы в узких пустотах между крупными невозможно.

Для этого необходимо размещение двух и более частиц, которые удерживаются в таких пустотах за счет сил трения. При размещении одной мелкой частицы между крупными A и C расстояние $(AC - d_k)$ не должно превышать диаметра d_m (рис. 2).

В результате геометрических расчетов получено, что угол укладки шаров при этом не должен превышать 73,74°. Согласно уравнению Сликтера порозность слоя не должна быть более 0,418.

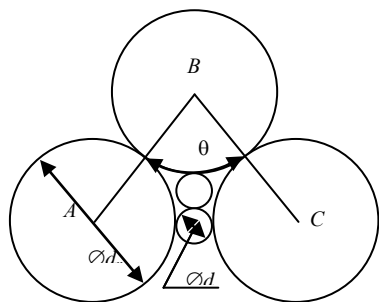

Рис. 2. Расположение мелких частиц в пустотах между крупным

Исследованиями Томаша А.А. установлено, что наиболее вероятные углы укладки шаров в слое приходятся на интервал значений θ от 67,5 до 75°. Поэтому для реального слоя частиц с порозностью слоя 0,361 – 0,427, размещение мелких частиц в узких пустотах между крупными и возникновение запирающего эффекта обладает высокой вероятностью. Также вероятно размещение двух мелких частиц между крупными A и C . В данном случае расстояние $(AC - d_k)$ может превышать диаметр d_m с углом укладки θ более 73,74°.

По достижении максимума коэффициента Ψ_{\max} и последующем добавлении мелких фракций в слой, они начинают постепенно заполнять большие пустоты между крупными частицами. Извилистость и диаметр каналов изменяются с меньшей скоростью из-за наличия свободных зон. В результате эффективная порозность начинает падать с меньшей скоростью, чем фактическая. Следует учитывать, что эффективная порозность слоя всегда ниже фактической.

Дальнейшее добавление мелких частиц в слой начинает заполнять узкие пустоты между крупными частицами вверх. Поэтому коэффициент сопротивления вновь возрастает до второго максимума, который остается почти неизменным или несущественно снижается при последующем добавлении мелких фракций. Незначительное снижение коэффициента сопротивления обусловлено снижением извилистости каналов для монофракционной шихты.

УДК 669.162

Кривенко С.В., кандидат технических наук, доцент

СЕТОЧНАЯ МОДЕЛЬ СЛОЯ СЫПУЧЕГО МАТЕРИАЛА, СОСТОЯЩЕГО ИЗ ЗЕРЕН ЛЮБЫХ ФОРМ И РАЗМЕРОВ

С помощью разработанной новой сеточной модели слоя зернистого материала осуществляют формирование слоя сыпучего материала, состоящего из зерен произвольных форм и размеров, и определяют его параметры (порозность, эквивалентный диаметр каналов, потери давления в слое и т.д.).

В основу разработанной модели положен метод описания зерен и слоя, использующий трехмерные множества заполненности твердой фазой элементарного пространства (объема). Размещая зерно в пространстве, формируют множество, описывающее слой. Поиск места размещения нового зерна осуществляют пересечением множеств частицы и слоя.

Разработанная модель слоя включает в себя три модуля:

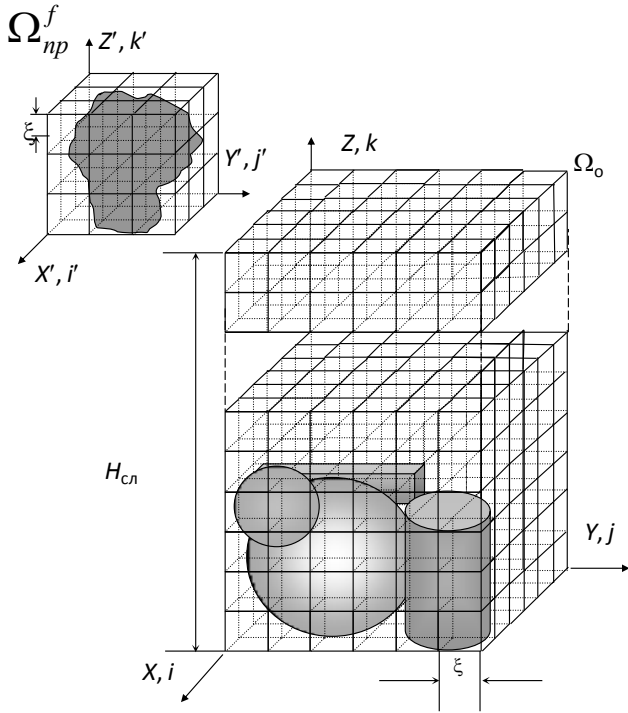
- 1) описания распределения гранулометрического состава для зерен каждой формы;
- 2) размещения зерен в слое;
- 3) определения параметров слоя.

Определение форм зерен каждого компонента и их размеров возможно с использованием компьютерной обработки изображения слоя. По результатам классификации зерен определяют распределение массового (объемного) гранулометрического состава $M_f(d)$ каждого компонента шихты с номером формы f и размером частицы d .

При формировании слоя необходимо осуществлять выбор зерна из множества зерен различных форм и размеров для укладки в слой.

Размер и форму укладываемого зерна находят, исходя из сравнения распределения $M_f^{\Sigma}(d)$ и фактического $M_f^{\phi}(d)$ для зерен, помещенных в слой.

В связи с тем, что слой и зерна моделируются в трехмерном объеме, то пространство, в котором

формируют слоя сыпучего материала, может быть описано в различных системах координат (цилиндрической, сферической, декартовой и т.д.). При этом выбранная система координат будет определять алгоритм формирования слоя, форму элементарной ячейки и запоминаемые координаты.

Исходя из декартовых систем координат, для описания слоя сыпучего материала укладываемый объем разбивали на множество одинаковых кубических элементарных объемов V_o (рис. 1).

Размер каждого объема V_o должен обеспечивать заданную точность расчетов ξ . В каждом из них возможно присутствие определенной доли частицы. Таким образом, весь объем можно описать трехмерной сеткой (матрицей) Ω_o , характеризующей содержание в каждом элементарном объеме V_o доли частицы. Если объем V_o не занят уложенной в слое частицей, то соответствующий элементарному объему элемент сетки

Ω_o^{ijk} равен 0. При размещении частиц в слое элементу сетки Ω_o^{ijk} , описывающему элементарной объем

занятый долей частицы, присваивают значение 1.

Чтобы укладываемые зерна не выходили за границы объема слоя, элементам массива Ω_o^{ijk} , соответствующим стенкам, присваивают значения 1. Описание частицы с помощью сетки осуществляют аналогично, как и для слоя. Формируют сетку (множество) Ω_f^M , описывающее максимальную частицу каждой формы. Такой трехмерный объем также разбивают на элементарные объемы и множество Ω_f^M заполняют величинами 1 или 0 в зависимости от заполненности элементарного объема твердой фазой описываемой частицы. При этом размеры элементарного объема ξ множества Ω_f^M соответствуют размерам элементарного объема ξ для укладываемого слоя Ω_o .

При суммировании признаков занятости твердой фазой для каждого элементарного объема, возможно, что значение элемента матрицы Ω_o^* изменилось с 1 на 0, т.е.

$$\Omega_o^* = \Omega_o^* \oplus \Omega_{np}^* = 1 \oplus 1 = 0. \quad (1)$$

Уравнение (1) является признаком пересечения укладываемой частицы с уже уложенными. В данном случае необходимо осуществить изменение расположения частицы таким образом, чтобы пересечение устранилось.

Рис. 1. Размещение тел произвольной формы в пространстве

$$Z_n^* \rightarrow \min. \quad (2)$$

Размещение частиц любых форм и размеров в слое осуществлено решением дифференциального уравнения

$$\frac{\partial^5 Z}{\partial x \partial y \partial \vartheta \partial \phi \partial \varphi} = 0. \quad (3)$$

Для шарообразных частиц формула (3) упрощается

$$\frac{\partial^2 Z}{\partial x \partial y} = 0 \quad (4)$$

При достижении локального минимума обеспечивают максимальную плотность упаковки зерен сыпучего материала. При укладке частицы в слой, при решении уравнения (3.12) необходимо

обеспечить условие

$$\varepsilon_n \rightarrow \min. \quad (5)$$

где ε_n – порозность пространства вокруг укладываемой частицы, *д.ед.*

Дополнительное условие (5) обеспечивает максимальное количество соприкосновений частицы с другими частицами возможно большего размера. Таким образом, мелкие частицы всегда стремятся заполнить пустоты между крупными частицами.

Минимум порозности для уложенной в слой частицы оценивают для ограниченного кубического объема вокруг нее по выражению

$$\varepsilon_n = 1 - \frac{\sum_{i=i_n-l}^{(i_n+n'+l)} \sum_{j=j_n-l}^{(j_n+n'+l)} \sum_{k=k_n-l}^{(k_n+n'+l)} \Omega_{ijk}^o}{(n' + 2 \cdot l)^3} \rightarrow \min, \quad (6)$$

где l – расстояние от «стенок» объема Ω_f^{np} , *усл.ед.*

Дополнительное условие (5) размещения частиц любых форм и размеров в слое обеспечивают решением дифференциального уравнения

$$\frac{\partial^5 \varepsilon}{\partial x \partial y \partial \vartheta \partial \phi \partial \varphi} = 0. \quad (7)$$

Для шарообразных частиц уравнение (7) упрощается

$$\frac{\partial^2 \varepsilon}{\partial x \partial y} = 0 \quad (8)$$

Кроме того, минимум порозности обеспечивает наиболее устойчивое положение частицы в слое.

Размещение частиц в слой прекращается по одному из двух условий:

1) достигнута максимальная высота слоя

$$Z^* > H_{\text{сл}}; \quad (9)$$

2) уложены все частицы из заданного количества

$$N_{\Sigma} = 0. \quad (10)$$

Таким образом, при размещении в слой частиц произвольных форм и размеров решают систему дифференциальных уравнений (3) и (7) при ограничениях (1), (5), (6), (9) и (10).

При размещении частиц шарообразной формы и выбранных диаметров решают систему дифференциальных уравнений (4) и (8) при ограничениях (1), (5), (6), (9) и (10).

Расположение частицы в слое определяют методом покоординатного спуска, перемещая ее с учетом всех степеней свободы. Порядок изменения искомых переменных: вдоль осей OX , OY , OZ , а затем по углам ϑ ($0 \leq \vartheta < \pi$), ϕ ($0 \leq \phi < 2\pi$) и φ ($0 \leq \varphi < 2\pi$).

УДК 004.921

Меркулова К.В., кандидат технических наук, доцент

МЕТОДЫ ОБРАБОТКИ ИЗОБРАЖЕНИЙ ДЛЯ ТРЕХМЕРНОЙ ВИЗУАЛИЗАЦИИ ОБЪЕКТОВ

Современная медицина, как и большинство наук, переживает этап компьютеризации, когда с появлением нового оборудования открываются новые возможности в данной сфере деятельности. Любой компьютерный томограф представляет собой комплекс, состоящий из устройства для сканирования объекта и устройства для восстановления и визуализации полученных данных, т. е. из сканера и компьютера [1]. Результатом проведения исследования может быть: снимок проблемной области в необходимой плоскости и масштабе; массив срезов проблемной области или же трехмерная визуализация объекта исследования, хранимая в специальном формате на электронном носителе. Процесс создания из трехмерной модели массива срезов является сложно обратимым и требует для этого огромной вычислительной мощности. Процесс получения среза – является полностью необратимым. Целью данной работы и является разработка методов восстановления максимальной информативности (наглядности) результатов проведения компьютерной томографии или другого исследования, в результате которого образуется массив срезов. Обширно компьютерная томография используется в стоматологии и челюстно-лицевой хирургии [2,3].

Построение сечения на основе массива снимков сводится к восстановлению изображения по промежуточным линиям. Каждая линия соответствует пикселям конкретного среза КТ, а значения промежуточных линий необходимо заполнять аналитически, основываясь на значениях существующих линий. Ширина сечения определяется исходя из длины линии сечения.

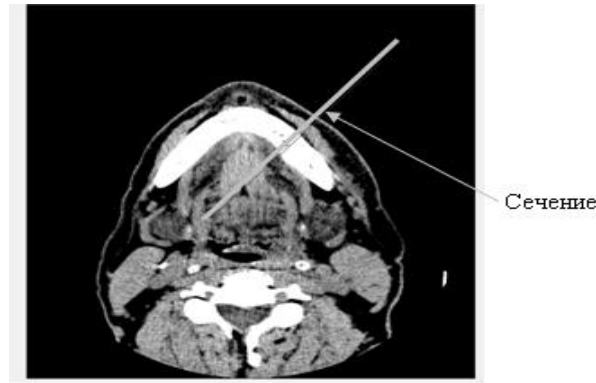

Рис 1. Определение линии сечения.

Линия сечения на изображении имеет размер, не соответствующий натуральному. Длина наклонной линии на изображении равна размеру большего смещения между точками начала и конца сечения по оси X или по оси Y (1).

$$W' = \max(|x_1 - x_2|, |y_1 - y_2|), \text{ где} \quad (1)$$

$G(x_1, y_1)$, $G(x_2, y_2)$ – пиксели начала и конца сечения, W' – длина сечения на изображении.

Таким образом, видим, что при проведении линии сечения не вертикально и не горизонтально, искажается её реальный размер. Поэтому необходимо рассчитать реальный размер ширины сечения.

Рассчитаем истинный размер сечения, представив линию сечения как гипотенузу треугольника, где 2 других катета это смещение по оси X и смещение по оси Y. Для этого применяется теорема Пифагора.

Высота сечения (H) рассчитывается исходя из параметров, сопровождаемых с массивом срезов. И рассчитывается как произведение высоты одного среза на их количество (2):

$$H = h * K, \text{ где} \quad (2)$$

H – высота изображения в пикселях, K – количество изображений, h – высота одного среза в пикселях.

Рассчитав значения высоты (H) и ширины (W) полученного изображения (сечения) заполним неинформационные линии. Рассчитаем их значения по формуле (3).

$$G(i, j) = G(l, j) + S * (l - j), \text{ где} \quad (3)$$

$$i \in [0; H] \text{ и } i \neq 0, K, 2K, \dots, NK, \quad j \in [0; W], \quad l \in (i; i + K),$$

$G(i, j)$ – яркость пикселя i -ой строки j -ого столбца, H – высота сечения в пикселях, W – ширина сечения в пикселях, K – количество неинформационных линий на один срез, $K=h-1$,

$$S = \frac{G(n + K, m) - G(n, m)}{K + 1}, \text{ при } n \in [0, K, 2K, \dots, NK] \text{ и } m \in [0; W].$$

Рассчитав значения высоты и ширины изображения и заполнив недостающие фрагменты полученного изображения, получаем поперечное сечение среза изображений, которое состоит из линий других изображений, а промежуточные линии рассчитываются по формуле (4).

Результатом построения сечения является изображение представленное на рис. 2.

Рис. 2. Поперечное сечение, построенное на базе массива срезов

Качество полученного изображения зависит от величины h – высоты одного среза в пикселях, чем больше эта величина, тем больше погрешность в конечном изображении. Преимущества этого сечения, по сравнению с массивом срезов заключается в возможности построения произвольного сечения в плоскости, перпендикулярной любому из срезов массива.

Весь процесс построения трехмерной модели можно разбить на несколько основных этапов: обработка изображений массива изображений, преобразование изображений в модель и визуализация модели с возможностью масштабирования и вращения [4].

Для оптимизации алгоритма, кроме массивов изображений, объектов (массив бинаризованных изображений) и контуров, добавляем трехмерный массив счетчиков, соответственно для каждого пикселя массива контуров. Он имеет такую же размерность, как и массив контуров. Значение этого массива в том, что он фиксирует количество раз использования текущего пикселя. Если значение любого элемента массива счетчиков превышает значение 4, это пиксель не участвует в дальнейшем построении трехмерной модели. Пример визуализации трехмерной модели приведен на рис.3.

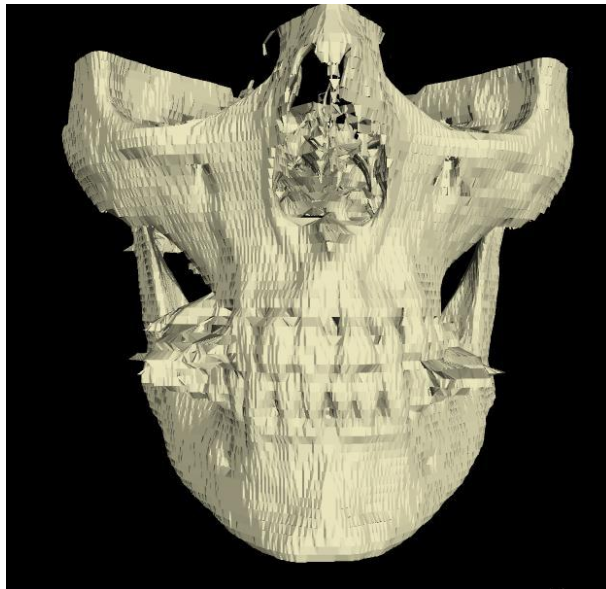

Рис. 3. Пример визуализации трехмерной модели

Построение трехмерной модели позволяет повысить информативность изображения, и оценить весь массив изображений в целом, что при просмотре двумерного массива является невозможным.

Выводы: представленные в статье методы позволяют обзорно просмотреть массив изображений, оценить ситуацию в целом или в конкретном месте, построив там сечение. Также построение трехмерной модели позволят приближенно восстановить объект и проанализировать его в целом.

Литература

1. Рогацкий Д.В., Радиодиагностика челюстно-лицевой области. Основы визуализации. — Львов: ГалДент, 2010. — 148 с.
2. Обзор трехмерной графики [Электронный ресурс] – режим доступа к статье: <http://msdn.microsoft.com/ru-ru/library/ms747437.aspx>
3. Меркулова Е.В., Кондратов Л.И. Создание и исследование алгоритма определения анатомо-топографических параметров кости на основании результатов СКТ.// Вестник Херсонского государственного технического университета. – Херсон: ХГТУ, 2014. – № 1(47), с.156-162.

УДК 378.147.85:004(043)

Назаренко Н.В., кандидат технических наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ В НАВЧАННІ ІНФОРМАТИКИ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Основоположниками методу проектів є американський філософ і педагог Дж. Дьюї, а також його учень В. Кілпатрік. Вивченням даної технології навчання займалися також Є. Полат, В. Гузєєв, О. Хуторський, Д.Жак та ін.

В. Гузєєв дає наступне визначення: «Проект - це спеціально організований вчителем і самостійно виконуваний учнями комплекс дій, де вони можуть бути самостійними при прийнятті рішення та відповідальними за свій вибір, результат праці, створення творчого продукту» [1]. Саме проектну технологію Гузєєв виділяє понад усе.

При цьому Д. Жак виділив критерії ефективності навчального проекту, такі як: практична цінність, самостійність дослідження, гнучкість у напрямку і швидкості роботи, орієнтація на здібності, широкий спектр охоплених завдань, взаємодія учасників проекту [2].

Освітній проект має спрямованість на практичний результат, який можна досягти при умінні самостійно мислити, вирішувати проблеми, залучати задля цієї мети знання і уміння з різних областей діяльності, уміння обґрунтовувати і ухвалювати рішення, уміння формулювати думки, уміння встановлювати соціальну взаємодію. Проектна робота поряд з іншими технологіями навчання має велике значення при підготовці студентів до вирішення майбутніх професійних завдань. Технологія проектного навчання сприяє розвитку таких особистісних якостей студентів, як самостійність, ініціативність, здатність до творчості, які необхідні сучасному випускнику вищого навчального закладу, дозволяє розпізнати його насувні інтереси і потреби і являє собою технологію, розраховану на послідовне виконання навчальних проектів.

В рамках дисципліни «Основи інформатики та застосування ЕОМ в психології» студенти-психологи вивчають наступні теми: «Апаратне забезпечення ПК. Операційна система Windows», «Основи роботи зі структурованими документами», «Локальні та глобальні мережі», «Електронні таблиці MS Excel», «Основи баз даних та систем управління базами даних». Донедавна ці теми послідовно вивчалися протягом двох семестрів, і, відповідно, завдання до індивідуального проекту студенти виконували і захищали в два етапи: наприкінці першого та наприкінці другого семестру. Цього року дисципліна викладається в один семестр, що, безумовно, стає проблемою для студента-гуманітарія.

Перше знайомство студентів-психологів з методом проектів в рамках вивчення означеної дисципліни відбувається у формі презентації даного методу, а також студентських проектів минулих років навчання з вказівкою слабких і сильних місць. Саме на цьому етапі особливо важлива роль викладача у зв'язку з необхідністю спонукати в студентах мотивацію до самостійної проектної діяльності, що в даний час з року в рік стає все важчим, зокрема через комерціалізацію процесу навчання. І тут велику роль відіграє зв'язок завдань зі спеціальністю. Так, студенти в рамках індивідуального проекту створюють кросворди (закріплюються навички роботи з текстовим процесором), розробляють комп'ютерні презентації на будь-яку тему, пов'язану зі спеціальністю (виявляються уміння по роботі з програмою для створення презентацій), програмують психологічні тести (закріплюються навички роботи з електронними таблицями) та складають бази даних (виявляються знання та уміння по роботі з системами управління базами даних).

Ответьте, пожалуйста, на каждую пару вопросов. Выберите тот ответ, который вам кажется правильным или вам наиболее подходит. Смотрите на каждый вопрос как на противоположность ему парного, выберите только один и поставьте возле него 1 (если сильно затрудняетесь с выбором - поставьте 1 в обе графы).

1	В новой компании общаетесь с большим количеством людей	1	Предпочитаете общаться с тесным кругом ваших знакомых.
2	При знакомстве склонны первым начинать разговор.	1	Предпочитаете чтобы собеседник первым начал разговор.
3	Имеете много друзей. Часто на непродолжительное время.	1	Ограничиваетесь тесным кругом старых друзей.
4	Активно продвигаетесь в пространстве, не любите долго работать на одном месте.	1	Более склонны к наблюдениям, чем к непосредственным действиям, легко выдерживаете работу в одиночестве.

Microsoft Excel

Превосходно разбирается во всех вопросах, связанных с достижением максимальной эффективности в труде. Умеет отделить полезное от бесполезного, подчинять любое действие поставленной цели и выполнить его наиболее рациональным, экономичным способом.

OK

18	правым, чем кому-то понравится.	1	Можете свои слова назад, если кого-то обидели.
19	Оцениваете людей и мир в категориях "логика", "анализ".	1	Оцениваете людей и мир в категориях "добро-зло".
20	Утром четко знаете, что будете делать на протяжении дня.	1	Развитие событий само расставит все на свои места.
21	Начинаете новую работу только после завершения предыдущей.	1	Можете одновременно начинать несколько дел.

Рассчитать

[Вывести результат тестирования подробнее](#)

Рис. 1 – Варіант представленого студентам в якості прикладу запрограмованого психологічного тесту на виявлення соціотипу

В процесі роботи завжди виникає потреба в додатковій інформації, яку студенти можуть отримати самостійно з книг, Інтернету, від інших фахівців в даній області і, безумовно, з матеріалів, розроблених

викладачем. В якості таких матеріалів виступають розроблені нами методичні вказівки до виконання практичних та самостійних робіт з означеної дисципліни, методичні рекомендації щодо організації СРС та вивчення дисципліни «Основи інформатики» (для студентів спеціальності «Практична психологія»), та розроблені з деяких тем електронні гіпертекстові документи, що містять велику кількість графічних ілюстрацій, мультимедійні вставки з прикладами роботи з різноманітним програмним забезпеченням і приклади запрограмованих за допомогою табличного процесору психологічних тестів (рис. 1). В цьому випадку мотивація дуже висока. Студенти, що виконали деяку серйозну роботу від початку і до кінця, отримують гарний стимул для подальшого навчання.

Оцінювання виконаних проектів відбувається комплексно: враховується і оформлення роботи, і змістовність, вірність виконаних запрограмованих елементів тесту та створеної структури БД, уміння представити свою роботу на публіці і правильність відповідей на поставлені запитання.

Таким чином, проектна технологія в рамках дисципліни «Основи інформатики та застосування ЕОМ в психології», створює умови для застосування і набуття нових знань і способів дії, дозволяє досягти вирішення основного завдання: розвитку пізнавальних навичок студентів, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, розвитку критичного і творчого мислення.

Література

1. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология / В.В. Гузеев – М.: Народное образование, 2001. — 240 с. (Серия «Системные основания образовательной технологии»). [«Метод проектов» как технология четвертого поколения. — С. 194—207].

2. Жак Д. Организация и контроль работы с проектами // Университетское образование: от эффективного преподавания к эффективному учению. Сборник рефератов по дидактике высшей школы / Белорусский государственный университет. Центр проблем развития образования. – Мн.: Прописи, 2001.

УДК 512.64:33(043)

Ротаньова Н.Ю., кандидат педагогічних наук, доцент

ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ЛІНІЙНОЇ АЛГЕБРИ В ЕКОНОМІЦІ

Переважає кількість задач з економіки моделюється за допомогою систем лінійних алгебраїчних рівнянь, із якими тісно пов'язані матриці та визначники. Уперше на можливість застосування таблиці чисел (матриць) для аналізу економічних проблем указав французький економіст Франсуа Кене (1694-1774 рр.). Поняття матриці дозволяє подати і далі оперувати в компактній формі таблицями даних (матрицями витрат ресурсів, виробленої продукції та ін.).

Тому під час вивчення дисципліни «Вища математика», а саме розділу «Елементи лінійної алгебри» необхідно не тільки навчити студентів оперувати таблицями даних, поданих у вигляді матриць, досліджувати і розв'язувати системи лінійних рівнянь, але і сформувати в них стійку мотивацію до вивчення цього розділу. Тобто пояснити, що здобуті студентами під час вивчення розділу «Елементи лінійної алгебри», стануть необхідними для успішного подальшого вивчення таких дисциплін, як «Теорія ймовірностей та математична статистика», «Статистика», «Економіко-математичне моделювання», «Економетрія», «Макроекономіка», «Мікроекономіка» та ін., але мають і практичне застосування, тобто будуть широко застосовуються у їх майбутній професійній діяльності.

Отже, у результаті вивчення розділу «Елементи лінійної алгебри» студенти повинні **знати**:

- основні означення теорії матриць, визначників;
- види матриць, дії над матрицями;
- основні властивості та способи обчислення визначників;
- способи обчислення оберненої матриці, рангу матриці;
- схему дослідження систем лінійних рівнянь;
- алгоритми Гаусса, Жордана-Гаусса;
- матричний метод розв'язання систем лінійних рівнянь, формули Крамера;

вміти:

- виконувати дії над матрицями;
- обчислювати визначники різними способами, обернену матрицю, ранг матриці;
- розв'язувати системи лінійних рівнянь матричним методом, за формулами Крамера, за алгоритмами Гаусса і Жордана-Гаусса.
- розв'язувати прикладні завдання з теми.

Та на основі цього досягти головної мети – навчити студентів застосовувати набуті знання та вміння під час розв'язання задач з економіки. Наприклад:

Задача 1. Підприємство виготовляє n типів виробів, використовуючи m видів сировини. Норми витрат a_{ij} сировини i -го виду для виробництва одиниці продукції j -го типу задані матрицею витрат

$A = (a_{ij})_{m \times n}$. План випуску виробів кожного типу задано матрицею B розміру $1 \times n$. Вартість одиниці сировини кожного виду в грошових одиницях (гр.од.) задано матрицею P розміру $1 \times m$. Знайти: а) матрицю C витрат сировини при заданому плані випуску виробів; б) загальну вартість S необхідної сировини.

$$A = \begin{pmatrix} 2 & 3 \\ 4 & 1 \\ 5 & 3 \end{pmatrix}, B = (30 \quad 50), P = (10 \quad 12 \quad 8).$$

Розв'язання.

$$\text{а) } C = AB^T = \begin{pmatrix} 2 & 3 \\ 4 & 1 \\ 5 & 3 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 30 \\ 50 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 2 \cdot 30 + 3 \cdot 50 \\ 4 \cdot 30 + 1 \cdot 50 \\ 5 \cdot 30 + 3 \cdot 50 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 210 \\ 170 \\ 300 \end{pmatrix}, \text{ тобто при заданому плані випуску}$$

$B = (30 \quad 50)$ потрібно 210 од. сировини 1-го виду, 170 од. – 2-го виду і 300 од. – 3-го виду.

$$\text{б) } S = PC = (10 \quad 12 \quad 8) \begin{pmatrix} 210 \\ 170 \\ 300 \end{pmatrix} = 10 \cdot 210 + 12 \cdot 170 + 8 \cdot 300 = 6540 \text{ (гр.од.)}.$$

Задача 2. Швейна фабрика на протязі трьох днів виготовляла плащі, костюми і куртки. Відомі об'єми випуску продукції за три дні та грошові витрати на виробництво за ці дні:

День	Об'єм випуску продукції (одиниць)			Витрати (гр. од.)
	плащі	костюми	куртки	
Перший	25	35	20	16800
Другий	10	50	30	17600
Третій	20	40	30	18400

Знайти собівартість одиниці продукції кожного виду.

Розв'язання. Позначимо через x_1, x_2, x_3 відповідно собівартість плаща, костюма та куртки. Згідно поданої таблиці складемо систему рівнянь для знаходження невідомих x_1, x_2, x_3 :

$$\begin{cases} 25x_1 + 35x_2 + 20x_3 = 16800 \\ 10x_1 + 50x_2 + 30x_3 = 17600 \\ 20x_1 + 40x_2 + 30x_3 = 18400. \end{cases}$$

Дану систему доцільно розв'язувати методом Гаусса. Необхідно виписати розширену матрицю системи і виконати над нею потрібні перетворення, в наслідок отримати розв'язок $x_1=260, x_2=180, x_3=200$. Отже собівартість плаща становить 260 гр. од., костюма – 180 гр. од., куртки – 200 гр. од.

Задача 3. Лінійна модель обміну (модель міжнародної торгівлі) дає можливість знайти співвідношення національних бюджетів країн для збалансованої торгівлі. Нехай є n країн, бюджети яких відповідно x_1, x_2, \dots, x_n витрачаються на закупку товарів всередині країни або із зовні (торговий бюджет). Позначимо через a_{ij} частку бюджету j -ї країни, яка витрачається на закупку товарів у i -ї країни. Матрицю

$A = (a_{ij})_{n \times n}$ називають структурною матрицею торгівлі. Її елементи повинні задовольняти умову

$$\sum_{i=1}^n a_{ij} = 1, \quad j = 1, 2, \dots, n.$$

Для збалансованої торгівлі потрібно знайти вектор-стовпець $X = (x_1 \ x_2 \dots x_n)^T$, при якому $(A - E)X = 0$, де E – одинична матриця розміру $n \times n$, причому визначник $|A - E| = 0$. Тому вона має ненульовий розв'язок X .

Наприклад, структурна матриця торгівлі трьох країн має вигляд

$$A = \begin{pmatrix} 0,2 & 0,3 & 0,2 \\ 0,6 & 0,4 & 0,6 \\ 0,2 & 0,3 & 0,2 \end{pmatrix}. \text{ Знайти співвідношення бюджетів } x_1, x_2, x_3 \text{ цих країн для збалансованої}$$

торгівлі.

Розв'язання. В даному прикладі рівняння $(A - E)X = 0$ набуває вигляду

$$\begin{pmatrix} 0,2-1 & 0,3 & 0,2 \\ 0,6 & 0,4-1 & 0,6 \\ 0,2 & 0,3 & 0,2-1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix},$$

або

$$\begin{cases} -0,8x_1 + 0,3x_2 + 0,2x_3 = 0 \\ 0,6x_1 - 0,6x_2 + 0,6x_3 = 0 \\ 0,2x_1 + 0,3x_2 - 0,8x_3 = 0. \end{cases}$$

та має розв'язок $x_1 = c$, $x_2 = 2c$, $x_3 = c$. Звідси випливає, що для збалансованої торгівлі між цими країнами їх бюджети повинні задовольняти співвідношення 1:2:1.

Отже, багато моделей економічного аналізу ґрунтуються на лінійній алгебрі, їх використовують при дослідженні складних і великорозмірних економічних структур, для розрахунку внутрішньогосподарських виробничо-технологічних розрахунків, аналізу збалансованості виробництва, обчислення собівартості продукції тощо. Тобто, економіка потребує сучасного економічного мислення фахівців, яке базується на спеціальних математичних методах. Тому в сучасній економіці вища математика виступає у якості необхідного інструменту, за допомогою якого можна вибрати найкраще, оптимальне рішення із багатьох можливих.

Література

1. Математика для економістів. Елементи лінійної алгебри: Методичні вказівки та завдання для типових розрахунків / Уклад.: В.М. Долгіх, О.М. Назаренко. - Суми: УАБС НБУ, 2005. - 38 с.
2. Навієв Е.Х., Владіміров В.М., Миронець О.А. Лінійна алгебра та аналітична геометрія: Навч. посібник. - К.: Либідь, 1997. - 152 с.
3. Высшая математика для экономистов / Под ред. проф. Н.Ш. Кремера. - М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. - 439 с.

УДК 519.816(043)

Сырмамних И.В., кандидат экономических наук, доцент

ПРИНЯТИЕ РЕШЕНИЙ С УЧЕТОМ РИСКОВ ПРИ СТАТИСТИЧЕСКОМ КОНТРОЛЕ КАЧЕСТВА ПРОДУКЦИИ

Обеспечение надлежащего качества продукции - это одна из наиболее важных прикладных областей принятия решений. Внедрение математических моделей и статистических методов принятия решений в область управления качеством действительно является весьма эффективным. С помощью теорем и правил теории вероятностей и математической статистики можно прийти к результатам, которые повлияют на повышение уровня качества продукции.

В любой системе управления качеством продукции статистические методы контроля качества имеют особое значение и относятся к числу наиболее прогрессивных методов. При статистических методах регулирования техпроцессов по результатам контроля выборки принимается решение о состоянии процесса (налажен или разлажен), при статистическом приемочном контроле по результатам контроля выборки принимается решение о судьбе всей партии продукции: принять или отклонить.

Выборочный контроль, построенный на научной основе, т.е. исходящий из теории вероятностей и математической статистики, называют статистическим контролем. Для проведения выборочного контроля необходимо сформировать выборку, выбрать план контроля. А если план имеется - полезно знать его свойства. Анализ и синтез планов проводят с помощью математического моделирования на основе теории вероятностей и математической статистики, применяя компьютерные диалоговые системы (пакеты программ). Следует отметить особенность выборочного контроля, которая заключается в колебании выборочных оценок. Выборочный контроль осуществляется по плану, в основу которого заложены не только экономические соображения, но и соответствующие статистические методы, обуславливающие объем выборки и критерии оценок.

При использовании статистических методов управления качеством продукции риски - это вероятности нежелательных событий. Таким образом, в вероятностной модели оценка возможности реализации риска является безразмерной величиной от 0 до 1. Оценка риска сводится к статистической оценке параметров, характеристик, зависимостей, включенных в модель. В таких случаях для управления риском задают ограничения на вероятности нежелательных событий. Иногда под уменьшением риска понимают уменьшение дисперсии случайной величины, поскольку при этом уменьшается

неопределенность. При статистическом регулировании процессов рассматривают риск незамеченной разладки и риск излишней наладки. В статистическом приемочном контроле рассматриваются риски двух видов [2]: риск поставщика - это вероятность забракования партии продукции хорошего качества и риск потребителя - приемки "плохой" партии. Определяется ограничение на риск потребителя при контроле поставщика – это нормативное значение риска потребителя (граничное значение риска потребителя при контроле поставщика, установленное в договоре, нормативном или ином документе).

Важным для статистического контроля качества является оценка риска после проведения испытаний, которые при этом зависят от результатов испытаний. Они позволяют оценивать вероятности ошибочных решений не перед экспериментом как традиционные (планируемые) риски поставщика и потребителя, а после эксперимента. В случае одноступенчатого контроля можно использовать некоторую тестовую статистику $S(x)$, являющуюся функцией наблюдений, и оценочный норматив C . Если тестовая статистика $S(x)$ является позитивной (чем больше ее значение, тем сильнее уверенность в более высоком качестве испытываемого объекта), то необходимо рассмотреть гипотезы: $H_0 = \{Q \geq Q_0\}$; $H_1 = \{Q \leq Q_1\}$, где Q - показатель качества некоторого объекта, Q_0 - приемочный уровень Q , а Q_1 - браковочный уровень Q .

Если принимается нулевая гипотеза H_0 , то принимается решение, что объект соответствует требованиям к качеству, когда $S(x) \geq C$. Гипотеза H_0 отвергается, то приходим к решению, что объект не соответствуем требованиям, когда $S(x) < C$.

Планируемый риск поставщика будет равен $\alpha = P\{S(x) < C; H_0\}$, а планируемый риск потребителя - $\beta = P\{S(x) \geq C; H_1\}$.

Наблюдаемый риск поставщика $\hat{\alpha}(x^*)$ при данных испытаний x^* определяется как вероятность того, что результат испытаний для объекта, имеющего значение показателя не менее Q_0 , будет не лучше, чем x^* : $\hat{\alpha}(x^*) = P\{S(x) < S(x^*); H_0\}$.

Наблюдаемый риск потребителя $\hat{\beta}(x^*)$ при данных испытаний x^* определяется как вероятность того, что результат испытаний для объекта, имеющего значение показателя не более Q_1 , будет не хуже, чем x^* : $\hat{\beta}(x^*) = P\{S(x) \geq S(x^*); H_1\}$.

Теоретически наблюдаемый риск соответствует наблюдаемому уровню значимости в математической статистике [1]. Оба наблюдаемых риска могут быть определены при обоих исходах испытаний (приемка и браковка). Если мы хотим уравнивать планируемые риски поставщика и потребителя ($\alpha = \beta$), вышеупомянутое правило принятия решений может быть сформулировано также без использования оценочного норматива C на основе сравнения наблюдаемых рисков: $\hat{\alpha}(x^*) > \hat{\beta}(x^*)$ – приемка, $\hat{\alpha}(x^*) < \hat{\beta}(x^*)$ – браковка. Иными словами, мы принимаем решение, соответствующее меньшему из наблюдаемых рисков. Также можно построить и доверительные интервалы для наблюдаемых рисков.

Таким образом, данный подход для оценки рисков при статистическом контроле решается после завершения испытаний с учетом их результатов. Это решение дополняет традиционный подход, использующий только планируемые риски.

Литература

1. Кокс Д.Р., Хинкли Д.В. Теоретическая статистика: Пер. с англ. М.: Мир, 1978
2. Орлов А.И. Всегда ли нужен контроль качества продукции у поставщика?/ А.И.Орлов// Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета (Научный журнал КубГАУ) [Электронный ресурс]. – Краснодар: КубГАУ, 2014. – №96(02). – Режим доступа: <http://ej.kubagro.ru/2014/02/pdf/70.pdf>.

УДК 338.48.(477):659.126(043)

Авдан О.Г., старший преподаватель

КЛЮЧЕВЫЕ АСПЕКТЫ БРЕНДИНГА ТУРИСТИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Брендинг в туристической индустрии начал свое развитие в XX веке, вследствие появления большого количества идентичных туристических продуктов. Развитие технологий, в том числе и брендинговых, оказало большое влияние на современное общество.

Задача, которую решает бренд - это упрощение выбора продукта для потребителя, который имеет в своем распоряжении множество похожих туристических предложений, в том числе туристических и гостиничных продуктов, и только некоторые факторы, такие как цена, преимущества, акции, и главное репутация туристического предприятия способствуют принятию окончательного решения. Также четким отличием и ценностью для потребителей является культура, персонал, отношение к потребителю является основой для создания долгосрочных взаимоотношений с потребителями.

При разработке туристического бренда менеджеры стараются создать совокупность визуальных знаков, несущих смысловую нагрузку (символ, цвет, слоган, изображение и др.), позволяющие устанавливать связь между туристическим брендом и покупателями, задать четкую позицию туристического бренда в системе ценностей и предпочтений потребителей.

Среди задач, стоящих перед туристическим брендом, основными являются: отличие его от других, достижение конкурентных преимуществ и возможность устанавливать повышенную цену, ведь потребитель в основном готов заплатить больше за лучшее качество.

Туристический брендинг является процессом добавления стоимости к турпродукту, который достигается его рекламой, использованием торговой марки, мероприятиями по стимулированию продаж и продвижению на рынке туристических услуг. Он также идентифицирует турпродукт, личность или местность, усиленные таким образом, что покупатель испытывает особые, уникальные дополнительные ценности, которые соответствуют его потребностям. Всё это подчеркивает возросшую стоимость, которая постоянно растет, когда потребитель покупает туристический бренд, а не товар или услугу общего типа.

Во многих случаях ключевой туристический продукт мало отличается от других туристических продуктов, и туристический бренд является единственной отличительной чертой. Также идентичные турпродукты, как правило, не дифференцированы по цене. С другой стороны, турпродукты, обладающие брендом имеют высокие показатели по обоим факторам; поскольку эти продукты продаются по повышенной цене, это обычно приводит к повышению доходности, что, в свою очередь, является весомым аргументом в пользу создания мощного туристического бренда.

Практический опыт показывает, что успешное туристическое предприятие должно иметь стратегию туристического бренда, нацеленную на формирование преданности потребителя. Создать туристический бренд можно в любой сфере, причем туристическим брендом становится не только турпродукт, который предлагает туристическое предприятие, но и сама местность, страна или курорт.

Следует отметить, что туристический брендинг — это результат широкого спектра направлений деятельности по всем набором средств маркетинга, что позволяет создать имидж туристического бренда, который передает весь набор сигналов потребителю о качестве, цене, ожидаемые уровни качества и статус туристического бренда.

Поскольку туристический брендинг включает все элементы набора средств туристического маркетинга, его нельзя рассматривать просто как тактический инструмент, созданный для того, чтобы туристический продукт выделялся в ассортименте туристического предприятия. Его необходимо рассматривать как фокусную точку маркетинговых усилий на обеспечение удовлетворения потребителя. Туристический бренд действует как точка взаимодействия туристического предприятия и потребителя.

Литература

1. Клюквіна М С. Брендинг, як інструмент формування конкурентних позицій підприємств / М. С. Клюквіна, К. Г. Наумчик // Актуальні проблеми економіки та управління. – 2011. – Вип. 5. – С. 33–37.
2. Мельниченко С.В. Інформаційні технології в управлінні суб'єктами туристичної діяльності /С. В. Мельниченко // Вісник КНТЕУ. – Київ. – 2010. - № 2.- С.131-143
3. Шульц Д. Брендология: Правда и вымыслы о брендинге / Д. Шульц, Х. Шульц; пер. с англ. В. В. Волкова. – М.: РИПОЛ классик, 2006. – 256 с.
4. Ahmed I. Moolla, and Christo A. Bisschoff. Empirical Evaluation of a Model That Measures the Brand Loyalty for Fast Moving Consumer Goods // Journal of Social Sciences [Електронний ресурс] – Режим доступу:

5. Batra R. The situational impact of brand image beliefs / R. Batra, P. Homer / Journal of Consumer Psychology, 2004. - #14(3). – p.35-48.

УДК 640.432(477)(043)

Ізотова Ю.О., асистент

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

Сучасний ресторанний ринок України досить молодий. Однак його динамічний розвиток, безумовно, дозволяє говорити про певні тенденції та напрями розвитку цього бізнесу. Ресторанний ринок України не припускає жорсткої класифікації закладів. Говорячи про стан ресторанного ринку, не можна не сказати про те, що ринок послуг, зокрема, ресторанний ринок, безпосередньо залежить від загальних економічних показників, тобто від платоспроможності споживачів послуг, а також від мінливого менталітету жителів України, які все більш орієнтуються на західні стандарти споживання.

Економічні функції сфери ресторанного господарства розглядаються як єдиний комплексний механізм виробництва й обігу продукції, що забезпечує ресторанному бізнесу певні переваги порівняно з іншими галузями народного господарства. Перш за все, це перспективна галузь для інвестування капіталу, що гарантує достатньо швидко оборотність вкладених коштів. Прибуток від інвестування становить близько 15-25%, що зацікавляє нових учасників цього ринку і стимулює його поширення [1].

Сьогодні можна простежити існування різноманітних напрямків організації ресторанного бізнесу на локальному ринку, що забезпечує, з одного боку, підтримку одне одному, а з іншого – створює конкурентне середовище, яке сприяє підвищенню рівня якості, залученню більшої кількості споживачів і, як результат – збільшенню прибутку.

Крім того, особливість сьогоденної ситуації полягає у тому, що розвиток ресторанної справи відбувається в комплексі з розвитком транспортної інфраструктури, яка включає в себе готелі, магазини, численні кафе та ресторани, автомати з продажу чаю-кави. В Україні ж спостерігається відсутність розвитку такої туристичної інфраструктури або її невідповідність міжнародним стандартам, неефективність використання потенціалу туристичних ресурсів та інші негативні чинники. Таким чином, існує необхідність пошуку шляхів та напрямків підвищення ефективності функціонування закладів харчування, зокрема ресторанів, на основі вивчення та узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду [2].

Сьогодні ж, ресторанна справа в нашій країні перебуває лише на стадії зародження. Тому, рестораторам треба шукати нові способи, які б могли викликати зацікавленість у потенційних споживачів з урахуванням зовнішніх та внутрішніх факторів впливу. Серед таких нових ніш, вивчаючи світовий досвід, мають великий успіх компанії, що надають кейтерингові послуги, налаштовані на режим економії часу, і стають помічниками в справі збереження часу, так як в самому загальному сенсі кейтерінг — це доставка готових страв. В крайньому випадку, первісний зміст цього явища полягав головним чином в транспортуванні продуктів харчування та необхідних для подачі їжі предметів в точку замовлення.

Тепер під словом кейтерінг мається на увазі повноцінне ресторанне обслуговування в установленому клієнтом місці. На даний момент вітчизняний ринок послуг кейтерінгу також активно розвивається.

В зарубіжних країнах кейтерінг вже давно використовується як для обслуговування офіційних банкетів, які даються з приводу національних свят, різноманітних конференцій, виставок, так і для доставки їжі в офіси, лікарні, школи. У Франції, Німеччині, Англії, США та інших країнах цей вид обслуговування сьогодні вже сформований. Найбільш популярними кейтеринговими компаніями у світі є “Finger Food Catering Company”, яка займається дрібним кейтерінгом [3]; “Fair Food Company” спрямовує свою діяльність на обслуговування молоді і різних дитячих програм, забезпечуючи вегетаріанське харчування [4]; “Sugarloaf Food Company”, яка спеціалізується на приготуванні десертів – тортів, печива [5].

Незважаючи на загальну тенденцію зниження кількості підприємств ресторанного господарства, що обумовлена, перш за все, загальною економічною кризою в країні та загостреним станом галузі ресторанних послуг, який можна пояснити активним входженням на ринок ресторанного бізнесу України міжнародних корпоративних мереж, слід відзначити великі перспективи розвитку для національних ресторанних мереж за рахунок неповної насиченості ринку, а також поглинання індивідуальних закладів ресторанного бізнесу. Саме це дає підстави для майбутніх позитивних тенденцій розвитку сфери ресторанного господарства України.

Література

1. Ринок ресторанного бізнесу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poglyad.com/blog/4/437>

2. Яшина О.В. Особливості розвитку ресторанного господарства в Україні [Електронний ресурс] / О.В. Яшина. – Режим доступу: http://www.tourlib.net/statti_ukr/yashyna.htm
3. Finger Food. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fingerfoodspot.com.ua>
4. Fair Food Company. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.fairfoodcompany.com.ua
5. Sugarloaf Food Company.[Електронний ресурс].–Режим доступу: sugarloaffood.com.ua

УДК 338.482(043)

Мацука В.М., кандидат економічних наук, доцент

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В РАМКАХ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Основою майбутньої спільноти стає культурне розмаїття і тому воно вимагає нового підходу. Необхідно збереження унікальних форм культури, які можуть бути знищені потужними силами глобалізації. Для того щоб існувати, всі народи повинні виражати свої творчі здібності і зберігати у віках сліди своєї історії. Спадщина - інструмент, що сприяє досягненню цих цілей, зв'язуючий минуле, сьогодення і майбутнє. Культура, включаючи туризм, є основою розвитку, але це - також засіб досягнення більш відкритого інтелектуального, емоційного, морального і духовного існування. Культурний туризм повинен стати національним пріоритетом і багаті культурні ресурси країн необхідно зберігати і примножувати через організацію туристичних маршрутів.

Мета даного дослідження проаналізувати перспективи розвитку туризму на основі цінності спадщини.

Всесвітня туристська організація визначає культурний туризм як «переміщення людей на основі культурних мотивацій, яке включає в себе пізнавальні тури, знайомство з виконавськими мистецтвами і культурні тури, поїздки на фестивалі та інші культурні заходи, відвідування визначних пам'яток і пам'ятників, поїздки для знайомства з природними, етнографічними, художніми і релігійними пам'ятками».

Культурний туризм - це нова, що прийшла на зміну індустріальним способам виробництва туристських послуг технологія туристської діяльності, що базується на: використанні широкого спектра ресурсів, у тому числі культурних; високорозвиненій інфраструктурі, в тому числі соціальній, інформаційній, комунікаційній, культурній; професійній гостинності, у тому числі заснованій на сучасних методах партнерської взаємодії.

Розвиток культурного туризму та культурної спадщини має базуватися насамперед на таких основних принципах:

1. Будь-яка місцевість володіє в тій чи іншій мірі культурною спадщиною. При цьому культурна спадщина характеризується багатомірністю, багатофункціональністю.

2. Підхід до використання культурної спадщини в усьому світі характеризується, насамперед, використанням концепції збереження та сталого розвитку соціальних і територіальних спільнот. При цьому розвиток і використання культурної спадщини розглядається як імпульс розвитку території. Необхідно не тільки зберігати, але «вписувати» культурну спадщину в соціально-економічні процеси, що протікають в даній місцевості. Одним з найбільш ефективних способів такого «вписування» є використання потенціалу культурної спадщини для створення об'єктів культурного туризму, привабливих для різних категорій потенційних туристів.

3. Культурна спадщина буде розвиватися тільки в тому випадку, якщо навколо територіальних об'єктів цієї спадщини буде створюватися і функціонувати відповідна туристично-рекреаційна інфраструктура, яка дозволить створити комплексний продукт, що є атрактивний як для туристів, так і для жителів даної місцевості (резидентів).

4. Культурний туризм, крім того, що сам є основою створення туристської інфраструктури, повинен використовувати вже сформовану соціальну інфраструктуру території.

5. Для цілей управління культурною спадщиною і культурним туризмом важливо провести розгорнуту класифікацію культурної спадщини в рамках його використання для цілей розвитку території. Тут можуть бути запропоновані різні критерії.

Постійно зростаюча значущість туризму для об'єктів культурної спадщини, несе як можливості, так і загрози при недбалому управлінні. Завдання розвитку туризму полягає в тому, щоб туризм був позитивним фактором у збереженні цінності спадщини та пом'якшенні можливих загроз.

В цілому, для досягнення сталого розвитку туризму, необхідна політика управління і процеси широкого застосування туризму на об'єктах культурної спадщини, включаючи процеси, що визначають межі відвідуваності, залучення приватного сектора, розвиток діяльності, пов'язаної з туризмом, а також методи, покликані надати допомогу об'єктам з експлуатаційними витратами.

Основні перспективні напрямки, що визначають ініціативи та політики у сфері сталого розвитку туризму на цих об'єктах спадщини:

1. Розробка структур управління об'єктом всесвітньої спадщини з позицій розвитку туризму. До інструментів відносяться оцінка об'єкта світової спадщини з метою визначення того, як туризм може бути використаний для пом'якшення можливих загроз, а також розвиток процесу планування для формування концепції розвитку та управління туризмом на об'єкті.

2. Навчання місцевого населення заняттям, в галузях пов'язаних з туризмом, з метою отримання вигод від туристичної діяльності. Туризм створює попит на широкий спектр послуг, забезпечуючи можливості для розвитку суспільства. Діяльність може включати навчання місцевого населення входу в туристичну галузь, наприклад, навчання гідів або розвиток невеликих підприємств. Також необхідно навчання для покращення навичок, а також підвищення стандартів обслуговування.

3. Допомога жителям навколо об'єктів культурної спадщини в просуванні продукції. Маркетинг об'єкта культури необхідний, оскільки пропонує місцевим мешканцям альтернативне джерело доходу. Невеликі організації, такі як асоціації місцевих гідів, човнові станції та об'єднання місцевих ремесел рідко бувають частиною регіональних, національних або міжнародних зусиль. Передбачається, що Центр всесвітньої спадщини, що працює з туристичною галуззю, може відігравати важливу роль у забезпеченні міжнародних зв'язків та підйомі попиту на місцеві послуги.

4. Підйом суспільної значимості спадщини та зміцнення почуття гордості у місцевої громади через освіту. Зростання розуміння цінності об'єкта спадщини народжує повагу і відчуття гордості серед місцевого населення і просуває ідею того, що ділянка має бути захищений не тільки з економічних причин. Люди, що проживають близько об'єктів культурної спадщини не завжди розуміють глобальне значення пам'ятника культури і причини присвоєння йому захисного статусу. Проведення освітніх програм може допомогти подолати це незрозуміння.

5. Використання туризму як джерела коштів для збереження та захисту об'єкта культурної спадщини. Перетворення туризму на джерело доходу - ключове завдання об'єктів всесвітньої спадщини. Рекомендується підтримувати діяльність, спрямовану на отримання доходу від оплати відвідувачів, концесій, пожертвувань, одержувану від туристичної діяльності. Статус об'єкта всесвітньої спадщини може залучити туристичну галузь і, тим самим, збільшити рівень залученості місцевого населення. Це дозволить туристичним партнерствам розвивати творчий підхід для отримання фінансових вигод з метою збереження об'єктів.

У висновку хотілося б звернути увагу на те, що розвиток туризму має відбуватися в контексті міждисциплінарного та глобального підходу, у співпраці з громадським та приватним секторами, міжурядовими організаціями, науковцями, громадянським суспільством і місцевим населенням.

Виходячи з проведеного дослідження пропонуємо наступні рекомендації щодо збереження культурної спадщини та розвитку культурно-пізнавального туризму: стимулювання і заохочення меценатської діяльності у сфері збереження культурної спадщини і туризму; інтеграцію програм і проєктів розвитку об'єктів культурної та природної спадщини з програмами культурного, пізнавального туризму; підтримка держави довгострокової системи фінансування інвестиційних об'єктів культурної і природної спадщини та туристичної індустрії; розвиток партнерства між державою і приватним сектором з метою збереження об'єктів культурної та природної спадщини; розвиток малого бізнесу, що супроводжує культурний, пізнавальний і екологічний туризм; інформаційна підтримка та реклама проєктів, пов'язаних з об'єктами культурної і природної спадщини.

Література

1. Eber S. Beyond the Green Horizon: Principles of Sustainable Tourism, Tourism Concern / S. Eber; WWF, 1992.
2. Garcia, B. (2004). Cultural policy and urban regeneration in Western European cities: lessons from experience, prospects for the future. *Local Economy* 19(4), 312-326.
3. McKercher B., du Cros H. Cultural Tourism: The Partnership between Tourism and Cultural Heritage Management. The Haworth Hospitality Press, 2002. P. 14–16.
4. Richards G. (ed.) Cultural Tourism in Europe. Oxon, UK.: CAB International, 1996. P. 3–18.
5. Richards, G. and Wilson, J. (2004). The impact of cultural events on city image: Rotterdam, cultural capital of Europe 2001. *Urban Studies* 41(10), 1931-1951.
6. WTO. Madrid, 1985. С. 6.
7. Инновационная политика в сфере сохранения культурного наследия и развития культурно-познавательного туризма: Итоги международной конференции [Текст]/ Москва 25-27 ноября 2005 г. – М.: Изд. Дом ГУ ВШЭ, 2006. – 166, [3] с. – ISBN 5-7598-038-2 (в обл.)

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ «ТУРИСТИЧНИЙ РЕГІОН» З ТОЧКИ ЗОРУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Характер сучасного розвитку світового господарства в аналізі сутності міжнародного регіону, дозволяє виділити істотну роль туризму в розвитку міжнародних територіальних утворень. Саме туризм займає провідне місце в стимулюванні світового господарського розвитку, є одним з пріоритетних напрямів підвищення ефективності функціонування та приносить істотну вигоду міжнародним регіонам. Вплив природних і соціально – економічних, історичних, політичних та інших факторів обумовлює поділ територій світових держав на туристичні регіони. У зв'язку з вищезазначеними обставинами виникає необхідність у визначенні поняття «туристичний регіон» на новому рівні теоретичного переосмислення проблеми з урахуванням сучасних процесів глобалізації та регіоналізації світового господарства. Всесвітня Туристична Організація (ВТО) визначає туристичний регіон, перш за все, як територію, що має велику мережу спеціальних споруд і послуг, необхідних для організації відпочинку чи оздоровлення [5]. Виходячи з цього визначення можна наголосити на важливості об'єктів туристичного інтересу, як однієї з ключової складової, що формує конкурентоспроможність туристичного регіону. Цілком слушною є думка українського вченого В. Кіптенко про те, що в міжнародній економіці під туристичним регіоном розуміється сукупність, яка відрізняється від інших територій наявністю природних та/або історичних, відносно стійких економіко-географічних та інших особливостей, які часто поєднуються з особливостями національного складу населення [2]. Схожу думку висловлює й В. Смалій, В. Федорченко та В. Цибух, бо на їх погляд туристичний регіон становить собою групу країн, які мають схожі умови розвитку і характеризуються спільністю генезису і взаємозв'язків компонентів туристичної індустрії [3]. М. Борушак стверджує, що в основі вже існуючих визначень поняття «туристичний регіон» лежить селективний вибір туристичних ознак. Український вчений визначає «туристичний регіон», як територію, що має у своєму розпорядженні об'єкти туристичного інтересу, та у межах якої у відповідному обсязі здійснюється використання і реалізація туристичних ресурсів, а набір пропонованих туристичних послуг є значно ширшим від мінімально необхідного, з врахуванням специфіки конкретного туристичного регіону [1]. Останнє визначення є досить точним по відношенню до туристичного регіону, бо наявний широкий спектр туристичних ознак, серед яких туристичний потенціал, наявність природно – ресурсної бази, туристичного продукту, об'єктів туристичного інтересу, відповідних туристичних послуг формують не тільки національну, а й міжнародну конкурентоспроможність туристичного регіону. Також, слід зазначити, що наведені вище визначення характеризують сутність туристичного регіону різних рівнів ієрархії – мега-, макро-, мікрорівня. Однак, якщо прийняти до уваги той факт, що національна туристична індустрія певної країни є складовою частиною світової туристичної індустрії, то вони мають загальні сутнісні характеристики та властивості.

Теоретичне обґрунтування та аналіз вже існуючих понять дозволяє навести більш повне та уточнене визначення туристичного регіону з точки зору світового господарства. На нашу думку, під визначенням поняття «міжнародний туристичний регіон» необхідно розуміти територіально-туристична система, що складається з сукупності країн, які мають специфічні туристичні особливості, характеризуються наявністю об'єкта туристичного інтересу, а також ідентичними та взаємодоповнюючими географічними, ресурсними, історичними факторами, завдяки чому виникає туристична спеціалізація щодо зовнішнього світу.

З метою уточнення поняття туристичного регіону спробуємо визначити його основні властивості за М.Рассетом. Зарубіжний вчений пропонує наступну характеристику властивостей, за допомогою яких можна отримати більш систематизоване уточнення поняття:

- соціокультурна однорідність - однорідність туристичних регіонів в культурному та соціальному відношенні; кожна з держав туристичного регіону однаково ставиться до сформованих внутрішніх атрибутів;
- політична ідентичність - до складу туристичного регіону входять держави, які мають схожі політичні властивості; кожна з держав дотримується однакової поведінки на світовій арені та має спільне бачення зовнішнього світу;
- політична взаємозалежність - туристичні регіони, які політично взаємозалежні та взаємопов'язані один з одним, за рахунок системи національних і міжурядових структур;
- економічна взаємозалежність - економічно взаємозалежні туристичні регіони, пов'язані між собою внутрішньорегіональною торгівлею товарів та послуг, ступінь якої визначається пропорціями до національного доходу.

Розглядаючи визначення туристичного регіону та його властивостей, вважаємо необхідним навести його класифікацію. Незважаючи на різні трактування, було виявлено, що більшість дослідників поділяє

туристичні регіони на дві групи, серед яких однорідні і функціональні. Туристичні регіони за однорідною класифікацією поділяються на три підтипа:

- природні туристичні регіони, межі яких визначають загально схожі географічні, топографічні, кліматичні, екологічні та інші природні характеристики;
- туристичні регіони, які мають досить яскраво виражену спільність історичного та культурного розвитку території або її ідентичність;
- туристичні регіони, що визнані як економічно самодостатні.

Складові частини функціонального туристичного регіону спочатку не обов'язково схожі один на одного. Створення таких туристичних регіонів передбачає взаємодію та інтеграцію всередині них, щоб в кінцевому підсумку територіальні компоненти виявлялися взаємодоповнючими. Грунтуючись на функціональному підході, туристичні регіони прийнято типологізувати наступним чином:

- функціональний туристичний регіон характеризується специфічною метою взаємодії і концентрується на отриманні переваг у межах певного сектора шляхом співпраці з різних регіональних питань;
- культурний туристичний регіон визначається за допомогою питань, які стосуються самоідентифікації населення території. Наявність спільної спадщини, мови, культури, звичаїв роблять регіон однорідним на певній території, що формує його «культурну» відмінність від інших територій;
- адміністративний туристичний регіон належить до адміністративної структури, яка існує в державах з ієрархічним порядком між муніципалітетами, округами і центральною адміністрацією.

Література

1. Борушак М. Стратегія розвитку туристичних регіонів : автореф. дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.05 Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка / Борушак Мирослав ; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. – Львів, 2008. – 38 с.
2. Кіптенко В. К. Менеджмент туризму / В. Кіптенко. – Київ : Знання, 2010. – 502 с.
3. Макарычев А. Западные рубежи России: проблемы безопасности и транснационального регионализма / А. Макарычев. – Москва, 1999. – 20 с. – (Рабочие материалы Московского центра Карнеги ; Вып. 8).
4. Смаль І. В. Особливості і проблеми розвитку міжнародного туризму у контексті глобалізаційних процесів / І. В. Смаль // Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини. – 2008. – Вип. 24. – С. 327–335.
5. World Tourism [Electronic resource] : official site – Mode of access: <http://www.world-tourism.org>(accessed: 15. 10. 2015.).

УДК 331.1(043)

Перепада Ф.Л., кандидат економічних наук, старший викладач

ОРГАНІЗАЦІЙНІ МОДЕЛІ РОЗРОБКИ РАЦІОНАЛЬНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Управлінське рішення представляє собою обґрунтований висновок щодо необхідності виконання певних дій в інтересах організації, або утримання від останніх, якщо це відповідає поточним організаційним умовам. Таким чином, управлінське рішення фактично забезпечує здійснення результуючого управлінського впливу на об'єкт управління з боку суб'єкту та спрямоване на пошук та реалізацію найбільш ефективного варіанту дій.

Метою даного дослідження є проведення аналізу сучасних підходів до процесу розробки управлінського рішення в організації.

Управлінський процес забезпечується використання різних підходів до розробки та реалізації управлінського рішення в цілому. Серед факторів, що впливають на вибір управлінського рішення можна виділити наступні:

- стиль керівництва та лідерства, що визначається сукупністю практичних методів управління, впливу, аналізу та оцінки елементів управлінської ситуації;
- інформаційне забезпечення управлінського процесу, що включає сукупність загальних та спеціалізованих даних про стан, тенденції та взаємозв'язок основних управлінських процесів в організації;
- ресурсне забезпечення управлінської діяльності, що обумовлює вибір того чи іншого підходу до реалізації управлінських рішень.

Загалом, процес розробки управлінського рішення розглянуто на рисунку.

Початковим етапом розробки управлінського рішення виступає збір інформації шляхом проведення спостереження за об'єктом управлінського процесу. Перший етап процесу розробки управлінського рішення включає кілька основних завдань із обробки інформаційних даних стосовно стану об'єкту управління. Наступним етапом є проведення аналізу корисних даних, визначення шляхів реалізації управлінського рішення та створення належних для цього умов. Також необхідною умовою є забезпечення організаційного зв'язку між основними учасниками управлінського процесу, що як правило, значним чином впливає на строки та якість реалізації управлінських рішень.

На практиці відрізняють кілька основних моделей розробки раціонального управлінського рішення:

1. Бюрократична модель, яка ґрунтується на організаційній моделі розподілу повноважень та відповідальності між суб'єктами управлінського процесу всіх ієрархічних рівнів організаційної структури.
2. Органічна модель, яка базується на суб'єктивно-раціональних тенденціях розвитку організації, що сформовані динамікою впливу зовнішнього та внутрішнього середовища.
3. Нормативно-поведінська модель, що є результатом сформованої організаційної культури, норм та правил поведінки елементів організаційного середовища.
4. Конфліктно-дослідницька модель розробки управлінського рішення, що реалізується на основі проведення групових дискусій, пошуку раціонального рішення шляхом зіткнення інтересів кількох сторін конфлікту, в результаті якого формується певний висновок.
5. Орієнтаційно-цільова модель, що є результатом впливу системи цілей організації, що використовується як базис внутрішньої системи цінностей, намірів та пріоритетів.

Поєднання кількох базисних моделей розробки рішень в управлінському процесі дозволяє використовувати переваги індивідуального та колективного підходів, інтуїції, досвіду та кваліфікації працівників організації. Ефективність менеджменту визначається не лише якістю розроблених рішень, але й відповідними організаційно-технологічними умовами їх реалізації. Використання зазначених моделей є об'єктивно необхідним не лише в умовах важких, стратегічних рішень, що розробляються на рівні організаційного апексу, але й під час реалізації управлінських функцій середньої ланки та менеджменту операційного ядра організації.

Особливе значення відіграють організаційні цілі: основні, допоміжні та специфічні, які вносять в управлінський процес окремі вимоги та орієнтири. Управлінське рішення завжди є суб'єктивним відображенням даних цілей в конкретних організаційних умовах, що обумовлене особистими якостями менеджера.

Таким чином, процес розробки раціонального управлінського рішення виступає в якості основного завдання роботи сучасного менеджера, що формується під впливом сукупності факторів внутрішнього та зовнішнього організаційного середовища. Управлінські рішення виступають в якості інструменту здійснення управлінського впливу, що визначає результативність менеджменту, шляхи раціонального використання організаційних ресурсів, формуванню внутрішніх зв'язків між суб'єктами управління.

Література

1. Веснин В. Р. Менеджмент: учеб / В. Р. Веснин — [3-е изд.], перераб. и доп. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. — 504 с.

2. Виханский О. С. Менеджмент: Учебник / О. С. Виханский, А. И. Наумов — [3-е изд.] — М.: Гардарики, 2003. — 528 с.
3. Зайцев М. Г. Методы оптимизации управления и принятия решений: примеры, задачи, кейсы: Учебное пособие / М. Г. Зайцев, С. Е. Варюхин — [2-е изд.], исп. — М.: Издательство «Дело» АНХ, 2008. — 664 с.
4. Литвак Б.Г. Разработка управленческого решения. - Учебник.—3-е изд.,испр.—М.:Дело,2002.—392с.
5. Мескон М. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Хедоури — М.: Дело, 1992. — 568 с.

УДК 379.8:334.726(043)

Скарга О.О., асистент

ОСНОВНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ

Динамічний розвиток світової туристичної сфери та розширення туристичної інфраструктури актуалізували регулятивне значення екологічної функції туризму в розрізі наростаючого конфлікту між економічним та соціальним аспектами, що за своєю природою суперечить один одному. З одного боку, туристична діяльність стала джерелом прибутків, з іншого — джерелом конфлікту між місцевим населенням, туристами та природно-рекреаційним фондом туристичної дестинації. Через це необхідність переходу туристської сфери на принципи сталого розвитку в сучасних умовах глобалізації та інформатизації суспільства очевидна.

Концепція сталого розвитку туризму (sustainable tourism) — нова філософія подорожування, складова концепції сталого розвитку, що передбачає інтеграцію соціальних, економічних і екологічних аспектів при ухваленні рішень.

Сталий туризм — це такий вид туризму, при якому забезпечується раціональне використання ресурсів навколишнього середовища, підтримуються соціально-культурні особливості спільнот, забезпечується ефективність і життєздатність довгострокових економічних процесів, а частина коштів, що отримуються від розвитку туризму направляється на відновлення туристських ресурсів і вдосконалення технологій виробництва туристських послуг. Сталий розвиток туризму передбачає його планування і управління, що забезпечує поліпшення якості життя місцевого населення, захист природного середовища та культурної спадщини. При цьому всіма ресурсами необхідно управляти таким чином, щоб економічні, соціальні та естетичні потреби задовольнялися з підтримкою культурної й екологічної цілісності, без заподіяння шкоди системам життєзабезпечення.

Концепція сталого розвитку ґрунтується на п'яти головних принципах:

1. Людство дійсно може надати розвитку сталого і довготривалого характеру для того, щоб він відповідав потребам людей, які живуть зараз, не втрачаючи при цьому майбутні покоління можливості задовольняти свої потреби.
2. Обмеження, які існують у сфері експлуатації природних ресурсів, відносні. Вони пов'язані з сучасним рівнем техніки і соціальної організації, а також із здатністю біосфери до самовідновлення.
3. Необхідно задовольнити елементарні потреби всіх людей і всім надати можливість реалізувати свої надії на благополучне життя. Без цього сталий і довготривалий розвиток просто неможливий. Одна з головних причин виникнення екологічних та інших катастроф — злидні, які стали у світі звичайним явищем.
4. Необхідно узгодити спосіб життєдіяльності тих, хто користується надмірними засобами (грошовими і матеріальними), з екологічними можливостями планети, зокрема відносно використання енергії.
5. Розміри і темпи зростання кількості населення повинні відповідати виробничому потенціалу глобальної екосистеми Землі, що змінюється, а тому їх слід контролювати у глобальному просторі за допомогою міждержавної співпраці.

Для туристичної сфери екологічна стабільність є передумовою існування, тому врахування принципів сталого розвитку при плануванні та організації туристичної діяльності є особливо важливою вимогою сьогодення. Невиконання принципів сталого розвитку, серед іншого, зумовлене нерівномірністю соціально-економічного розвитку країн. Якщо для країн з розвинутою економікою принципи сталого розвитку є пріоритетними при формуванні економічної політики, то для більшості країн, що розвиваються на першому місці все ще залишаються проблеми “виживання”.

Принципи сталості екологічного, економічного та соціокультурного розвитку туризму можуть бути реалізовані за таких умов:

- 1) оптимального використання природного середовища, що є визначальним чинником існування туризму та підтримки екологічної стабільності планети;
- 2) мирного співіснування культур і зростання міжкультурного толерантного взаєморозуміння;
- 3) розробки довгострокових програм підтримки тих учасників ринку, які при плануванні своєї

туристичної діяльності послуговуються принципами сталості, в тому числі при вирішенні соціальних проблем суспільства через підтримку соціального туризму.

Окремо слід виділити стійкий розвиток діяльності туристичного підприємства, під яким розуміється розвиток, що дозволяє задовольнити потреби туристів в даний час, враховуючи збереження туристичної дестинації та економічні інтереси підприємства, а також його вміння адаптуватися до зовнішніх та внутрішніх змін з найменшими для себе втратами.

Готелі, авіакомпанії та інші установи вжили заходів щодо зниження споживання природних ресурсів та зменшення кількості відходів. Так, наприклад, готельна мережа «Ассог» у 2006 році запустила програму «Гість землі». Департамент сталого розвитку управляє екологічними та соціальними питаннями в рамках програми гість Землі. Управління, якості, управління ризиками, людськими ресурсами і купівельні питання вирішуються відповідними відомствами та операційними відділами за погодженням з Департаментом сталого розвитку. Програма «Гість землі» має два напрямки.

Пріоритети, що відображають соціальні питання:

- місцевого розвитку (підтримка економічного розвитку місцевих громад на основі довгострокових партнерських відносин та сприяння справедливій торгівлі);
- захисту дітей (50000 співробітників пройшли навчання з 2006 року в боротьбі з дитячим секс-туризмом);
- боротьба з епідеміями (40 000 співробітників пройшли навчання з 2011 року для боротьби з ВІЛ / СНІДом);
- збалансоване харчування (надання клієнтам більш збалансований набір продуктів харчування для боротьби з ожирінням).

Пріоритети, що представляють екологічні питання:

- енергія (підвищення енергоефективності та зниження впливу на клімат за допомогою енергозберігаючого устаткування, відновлюваним джерелам енергії) 82% готелів Ассог, оснащені компактними люмінесцентними лампами; 116 оснащени сонячними батареями;
- вода (зменшення споживання води, утилізація стічних вод) 85% готелів Ассог оснащені регуляторами потоку;
- відходи (переробити все більше і краще, зменшення кількості відходів) 57% готелів Ассог мають системи рециркуляції паперу, картону та скла;
- біорізноманіття (реалізація закупівель і повага біорізноманіття) 1150 готелів мають органічні продукти харчування; 76% готелів беруть участь в охороні навколишнього середовища.

Отже, серед новітніх світових тенденцій розвитку туризму особливе місце займає концепція сталого розвитку. Рух у напрямку сталого розвитку туризму сприяє забезпеченню комплексу переваг як для споживачів турпослуг, так і для місцевого населення, а саме: покращення якості життя місцевого населення; посилення інтелектуальної значущості культурно-історичної спадщини та підвищення її привабливості для туристів; збереження задовільної якості навколишнього середовища; забезпечення притоку інвестицій в економіку регіону; підтримка та розвиток мережі природоохоронних територій; створення нових об'єктів туристичної атракції тощо. Концепція сталого розвитку дає можливість вирішити наростаюче протиріччя між необхідністю задоволення зростаючих потреб туристів та обмеженою кількістю природних, соціальних, економічних ресурсів приймаючих дестинацій в умовах погіршення стану екологічного середовища.

Література

1. Панасюк Е.А. Устойчивое развитие туристических предприятий как общее условие развития туризма // Социально-экономические и технико-технологические проблемы развития сферы услуг. Сборник научных трудов. Вып.6. Ч. 1. Т.3. - Ростов н/Д: Изд-во РАС ЮРГУЭС, 2007. - С.112-117.
2. Поліщук В. Г. Понятійно-категоріальний апарат політики стимулювання сталого розвитку регіону / В. Г. Поліщук // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 11. – С. 168 – 173.
3. Рябуха А.Ю. Планирование туризма как основа устойчивого развития территории // Туризм и региональное развитие: Материалы III Международной научно-практической конференции. - Смоленск: Универсум, 2004. - С.205-211.
4. Смаль В. Туризм і сталий розвиток: / В. В. Смаль, І. В. Смаль // Вісник Львів. Ун-ту, серія географічна, 2005. Вип. 32. С. 163-173.
5. Стратегія сталого розвитку туризму і курортів в Україні (витяг з проекту) // Новини турбізнесу. - 2007. - №21. - С.31-37.
6. Смірнов І.Г. Логістична модель сталого розвитку туристичної галузі в Україні // Вісник ДІТБ. - 2007. - №11. - С.26-31.
7. Sustainable Tourism: [Електронний ресурс]. – режим доступу до сайту: <http://www.ecu.edu/cs-acad/sustainabletourism>

ОРГАНІЗАЦІЯ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЄС

В сучасних умовах великого значення набуває пошук моделі взаємовигідного міжрегіонального співробітництва, здатної зробити істотний вплив на успішність реформування регіональної економіки і внутрішніх трансформацій в регіонах - партнерах.

Розроблені на сьогодні схеми регіонального співробітництва досить різноманітні. В Європейському Союзі в основу регіональної політики покладено принципи територіальної концентрації капіталу, фінансування цільових програм, передачу управлінських рішень на найбільш оптимальний, з точки зору ефективності їх реалізації, територіальний рівень та одержання права регіонами самостійно розвивати міжнародні зв'язки.

Поняття регіону є багатоплановим і визначається відповідно до цілей і завдань дослідження. Проте в цілому під регіоном у країнах ЄС вважається адміністративно-територіальна одиниця держав-членів ЄС [1]. Однак з урахуванням значних відмінностей у кількості рівнів та типів адміністративно-територіальних одиниць у різних країнах ЄС у 1988 році була розроблена єдина система класифікації територій, що отримала назву NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistical Purposes) – номенклатура територіальних статистичних одиниць.

Зазначена класифікація представляє ієрархічну систему поділу економічної території ЄС за критерієм чисельності населення на 3 рівня: □ NUTS 1 – макрорегіони (від 3-х до 7-и мільйонів жителів); □ NUTS 2 – основні регіони, використовувані в регіональній політиці (від 800 тисяч до 3-х мільйонів); □ NUTS 3 – субрегіони (міста) для конкретних аналізів (від 150 до 800 тисяч жителів) (рис.1).

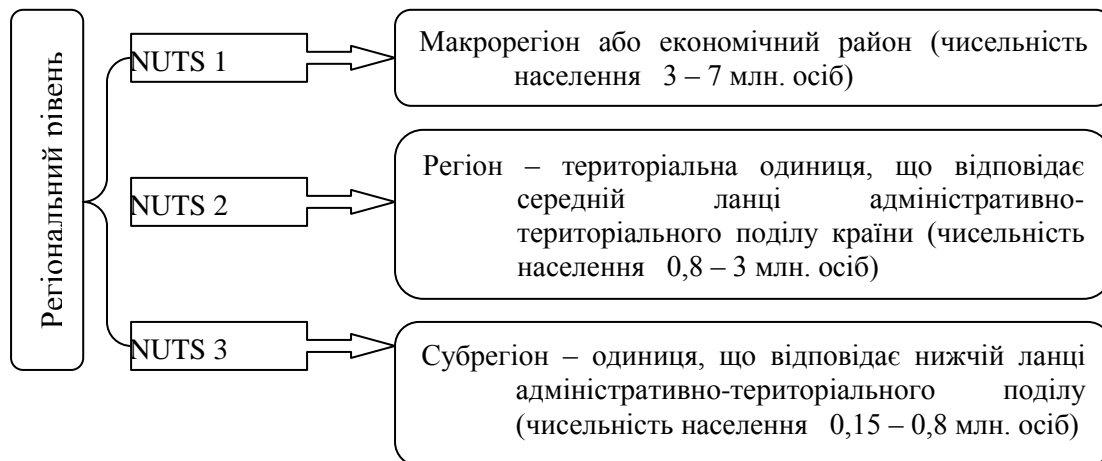

Рис.1. Класифікація рівнів соціально-економічного розвитку територій NUTS

Запровадження NUTS потягло за собою зміну адміністративно-територіального устрою окремих держав-членів ЄС. Так, в Іспанії та Італії шляхом об'єднання менших адміністративних одиниць були створені крупні адміністративно-територіальні одиниці рівня NUTS-1 (макрорегіони). Деякі країни мають лише один такий рівень (Чехія, Данія, Ірландія, Люксембург), інші – понад 10 (Велика Британія, Франція, Німеччина). [2].

Найбільш важливим для регіональної політики ЄС є рівень NUTS 2, оскільки саме на цьому рівні відбувається розробка програм регіонального розвитку та освоєння коштів структурних фондів. Станом на 2013 рік на території Європейського Союзу на рівні NUTS 1 було визначено 96 регіонів, на рівні NUTS 2 – 271, на рівні NUTS 3 – 1303.

На сучасному етапі однією з характерних рис розвитку регіональної політики у країнах Європейського Союзу є прискорений розвиток міжнародної співпраці регіонів та міжрегіонального співробітництва, що реалізується в рамках загальної політики європейської інтеграції за різними формами.

При цьому, характерною рисою нової політики ЄС щодо міжрегіональної співпраці є участь у міжнародному співробітництві не лише суб'єктів транскордонних регіонів, а й активізація співпраці між суб'єктами територій різних країн, які не мають спільного кордону з ЄС [3].

Основними чинниками активізації міжрегіонального співробітництва регіонами Європейського Союзу є наявність спільних регіональних проблем, які необхідно вирішувати сумісно, а саме: розвиток транспортної, інформаційної інфраструктури; туристичної сфери; вирішення проблеми екологічної безпеки та ефективного використання природних ресурсів; активізація людського потенціалу регіонів, розвитку науки, освіти та культури тощо [4].

Одним із основних європейських документів, яким закріплено правові підстави до реалізації міжрегіонального та транскордонного співробітництва регіонами Європейського Союзу є Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, підписана у 1980 р., Додатковий Протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво (1995 р.) та Протокол № 2 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво (1998 р.) [5].

Зокрема, останнім документом визначено поняття «міжтериторіальне співробітництво» та «транскордонне співробітництво».

Ст. 1 Протоколу № 2 встановлює, що «міжтериторіальне співробітництво» означає будь-яку спільну діяльність, спрямовану на започаткування відносин між територіальними общинами або властями двох або більше договірних сторін, крім відносин транскордонного співробітництва між сусідніми властями, включаючи укладання угод про співробітництво з територіальними общинами або властями інших держав. Транскордонне співробітництво зазначене як таке, що здійснюється між органами влади сусідніх територій. Але різниця між транскордонним та міжтериторіальним співробітництвом полягає не тільки в наявності у країн-партнерів суміжних кордонів, а має також відмінності щодо мети створення, функцій, суб'єктного складу, постановки та реалізації завдань.

Вибір організаційних форм реалізації міжрегіонального співробітництва здійснюється на основі врахування особливостей того або іншого регіону та залежить від обраних напрямів і умов співпраці [6]. Проте аналіз існуючої практики реалізації міжрегіональної співпраці у Європейському Союзі дозволяє визначити наступні його форми: вільні економічні зони, спеціальні режими інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку, діяльність робочих співдружностей та міжрегіональних організацій.

Транскордонне співробітництво охоплює 40% загальної території країн ЄС, де проживає близько 35% населення. Основною організаційною формою транскордонного співробітництва, що реалізується у ЄС є єврорегіони, практика функціонування яких в останні роки показала свою ефективність у справі ліквідації бар'єрів для вільного руху людей, товарів, послуг, капіталів [7].

На сучасному етапі в Європі налічується, за різними джерелами, від 120 до 183 єврорегіонів, та більш як 30 структур регіонального співробітництва. В ЄС єврорегіони вже сприймаються як суб'єкти міжнародної діяльності. Більшість з них має спільну Концепцію розвитку транскордонного регіону з урахуванням європейських, національних та регіональних інтересів. Позитивними прикладами у розвитку єврорегіональної співпраці можуть бути Німеччина, Чехія, Угорщина та Польща, де єврорегіони створені за периметром кордонів цих держав [8].

Фінансова підтримка міжрегіональної та транскордонної співпраці в Європейському Союзі починаючи ще з 1990 року здійснюється за рахунок використання окремих ініціатив, програм та проектів об'єднання. В окремі роки такими програмами виступали INTERREG, PHARE CBC, TACIS CBC, PHARE CREDO, LEADER, EQUAL, JASPERS.

INTERREG є найбільшою програмою ЄС щодо підтримки та стимулювання міжтериторіального співробітництва з метою підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіонів об'єднання та інтеграції прикордонних територій як із внутрішньої, так і з зовнішньої сторони кордону та забезпечує три напрями співпраці: А – транскордонна співпраця; В – транснаціональна співпраця; С – міжрегіональна співпраця [9].

Таким чином, на сучасному етапі характерною рисою регіональної політики Європейського Союзу є розвиток міжрегіонального співробітництва, що реалізується в рамках загальної політики європейської інтеграції за різними формами, напрямками та умовами з урахуванням особливостей та цілей того або іншого регіону.

Література

1. Ярошенко І.В. Аналіз соціально-економічного розвитку проблемних регіонів країн Європейського Союзу: [Електронний ресурс] – Режим доступу до документу: http://www.problecon.com/pdf/2014/3_0/45_53.pdf.
2. Аналітична доповідь центру Розумкова. Конкурентоспроможність регіонів України: стан і проблеми: [Електронний ресурс] – Режим доступу до документу: http://shron.chtyvo.org.ua/Natsionalna_bezpeka_i_oborona/2008_N04_98_Konkurentospromozhnist_rehioniv_Ukrainy.pdf
3. Олійник В., Гончарова О. Теоретичні засади та практика моніторингу регіональної політики: [Електронний ресурс] – Режим доступу до документу: http://iejjournal.com/journals/21/2014_8_Oliynyk_Goncharova.pdf
4. Попова І.А., Бурбело С.О. Роль міжрегіонального співробітництва в активізації міжрегіонального розвитку: [Електронний ресурс] – Режим доступу до документу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/eko/08dec2014/15.pdf>

5. Прокопенко, Л.Л. Розвиток регіонального співробітництва України в контексті європейської інтеграції: монографія / Л.Л. Прокопенко, О.М. Рудік, І.Д. Шумляєва; за заг. ред. Л.Л. Прокопенка. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2008. – 132 с.

6. Третяк В.В., Татарченко О.М., Завойських Ю.А. Вибір організаційних форм реалізації міжрегіонального співробітництва [Електронний ресурс] – Режим доступу до документу: [file:///C:/Users/Alpha/Downloads/Document_146_ua%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Alpha/Downloads/Document_146_ua%20(2).pdf)

7. Мікула Н. Євро регіони: досвід та перспективи: монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2003. – 222 с.

8. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: Монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: НІС, 2007. – 768 с.

9. Газуда Л.М., Рубіш М.А. Спільні інвестиційні проекти та програми транскордонного співробітництва і ЗЕД регіону: [Електронний ресурс] – Режим доступу до документу: <http://msu.edu.ua/visn2/arhive/001/12.pdf>

УДК 332.13(043)

Беззубченко О.А., кандидат економічних наук, доцент

МІЖРЕГІОНАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО, ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ

Про підвищення рівня конкурентоспроможності регіону свідчить зростання його економіки та безумовно високий рівень життя населення. Одним з індикаторів виміру рівня конкурентоспроможності є ВРП, який повинен підвищуватися. Також, збільшення конкурентоспроможності регіонів неможливо без оптимізації структури галузей і видів їх економічної діяльності, відповідного рівня їх інноваційності, ефективності виробництва, належного експортного потенціалу, достатніх обсягів інвестицій в пріоритетні сфери діяльності, при достатньому рівні зайнятості населення, зростанні доходів громадян, зростанні рівня соціальної та екологічної безпеки.

Більшість з вказаних характеристик покращуються у прикордонних регіонах України за рахунок використання переваг від участі в реалізації проектів інтеррегіонального та транскордонного співробітництва. Зокрема, заходи, що фінансуються Європейською Комісією, передбачають покращення якості життя та підвищення конкурентоспроможності прикордонних територій, наприклад, Загальний бюджет програми «Польща-Білорусь-Україна 2007–2013» становить 202 959 тис. євро, з них 186 201 тис. євро виділяє фонд Європейської Комісії, а 16 758 тис. євро залучається шляхом спільного фінансування транскордонних проектів учасниками програми [1].

Програма прикордонного співробітництва «Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2007–2013 рр.», яка теж поширюється на територію західних регіонів України, базується на зусиллях спільного планування всіх чотирьох країн-учасниць і націлена на створення рамкового середовища для заходів, що призведуть до інтенсивнішого та глибшого соціального й економічного співробітництва між регіонами України та країн-сусідів. Бюджет програми на сім років складає 68,638 млн. євро [2], однак загальна вартість поданих на розгляд проектів не може бути повністю профінансована з коштів Європейської Комісії. Крім того, кошти гранту не можуть перевищувати 90 % від загальної вартості проекту. Різниця (10 % співфінансування) має бути профінансована з власних коштів апліканта або партнерів чи з будь-яких інших фондів, окрім фондів бюджету ЄС або Фонду європейського розвитку.

Метою «Спільної Операційної Програми Румунія-Україна-Республіка Молдова 2007–2013» є надання допомоги прикордонним регіонам, зокрема українським, у вирішенні загальних проблем розвитку, співробітництва і пошуку спільних рішень. Операційна програма надає допомогу у розвитку економіки, протидії екологічним проблемам і підвищенні готовності до надзвичайних ситуацій. Програма також сприяє взаємодії між населенням і громадами, що проживають на прикордонних територіях. Для виконання завдань програма спирається на обмежене коло питань, розв'язання яких окреслено шляхом реалізації низки заходів, що відбуватимуться в межах окреслених пріоритетів: (1) створення конкурентоспроможної транскордонної економіки; (2) виклики навколишнього середовища і готовність до надзвичайних ситуацій; (3) співробітництво між населенням. Загальний бюджет програми передбачений на 7 років та складає 134,4 млн. євро. Частка Європейської Комісії складає 126,7 млн. євро, але разом з тим у фінансуванні проектів мають взяти участь і держави-партнери (не менше 10 % власних ресурсів), загальною сумою близько 11,4 млн. євро [3].

Підсумком першого конкурсу «Спільної Операційної Програми Румунія-Україна- Республіка Молдова 2007–2013» стало затвердження фінансування для 7 проектів загальною вартістю 37 млн. євро, з них 3 проекти стосуються розвитку транскордонної інфраструктури, 3 – боротьби з викликами навколишнього середовища і готовності до надзвичайних ситуацій, 1 – сфери енергетики, створення більш конкурентоспроможної транскордонної економіки [4].

Таким чином, в рамках існуючих економічних транскордонних проектів, що реалізуються суб'єктами господарської діяльності України і Польщі, України і Румунії, України і Республіки Молдови, інших країн, передбачається спільна діяльність з дослідження ринків, виробництва і реалізації продукції, зокрема у країнах ЄС, що дозволяє збільшити обсяги, а за рахунок імпорту технологій, – ефективність виробництва та зовнішньоекономічної діяльності, також вагомим сегментом співробітництва є фінансування навчальних заходів щодо підвищення рівня кваліфікації з великою вірогідністю подальшого працевлаштування. Не менш важливим напрямком міжрегіонального співробітництва прикордонних регіонів є торгівля. Реалізація проектів транскордонного співробітництва, які фінансуються з фондів ЄС, передбачає надання значних обсягів фінансових ресурсів спрямованих на розвиток інфраструктури регіону, підвищення енергоефективності, соціальних та екологічних заходів.

Вивчення європейського досвіду 80-90-х років свідчить, що тільки державна допомога зі створення правової бази механізму регіонального розвитку значно впливає на ефективність міжрегіональної та транскордонної співпраці з метою посилення конкурентоспроможності, і як результат – ліквідації відсталості цих територій. Розширення участі регіонів України в проектах міжрегіонального співробітництва дозволить в умовах диспропорцій регіонального розвитку об'єднувати соціально-економічний потенціал та конкурентні переваги прикордонного розташування окремих регіонів України для посилення їх міжнародної конкурентоспроможності, удосконалення структури експорту та імпорту, зниження зовнішньої технологічної залежності, підвищення наукоємності виробництва.

Література

1. Cross-Border Cooperation Programme «Poland - Belarus - Ukraine 2007-2013». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cpe.gov.pl/pliki/127-pl-by-ua-eng-5b1-5d.pdf>
2. Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine. ENPI Cross-border Cooperation Programme 2007-2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.huskroua-cbc.net/ua>
3. Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine. ENPI Cross-border Cooperation Programme 2007-2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.huskroua-cbc.net/ua>
4. The preliminary list of large scale projects has been approved. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ro-ua-md.net/index.php?option=com_content&view=article&id=416%3Athe-preliminary-list-of-largescale-projects-has-been-approved-&catid=24%3Anews&Itemid=104

УДК 339.9 (4-6)(043)

Булатова О.В., доктор економічних наук, професор, перший проректор

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ СУСІДСТВА

Зовнішній прояв інтеграційної складової стратегії розвитку ЕУ пов'язаний з поширенням інтеграційної взаємодії з країнами-сусідами об'єднання, в першу чергу через реалізацію європейської політики сусідства (European Neighbourhood Policy, ENP), а також з розвитком трансконтинентальної інтеграційної взаємодії за участю ЕУ для забезпечення високої міжнародної конкурентоспроможності об'єднання в світовій економіці. Політика сусідства реалізується за декількома векторами: Північний вимір (з 1999 року), Східне партнерство (з 2009 року), Євросередземноморське партнерство або Середземноморський союз (з 2008 року, до цього – Барселонський процес) та проект Чорноморської синергії (з 2008 року), і спрямована на впровадження привілейованих відносин між ЕУ та країнами-сусідами, заснованими на взаємній прихильності загальним цінностям.

Пріоритетними напрямками співробітництва в рамках проекту Північного виміру (Northern Dimension, ND), визначено розвиток інфраструктури (транспортної, комунікаційної, енергетичної), охорона навколишнього середовища, співпраця в сфері освіти та науки, розвиток торгівлі та інвестицій, спільна боротьба із злочинністю та співпраця задля безпеки. У рамках проекту реалізуються декілька ініціатив Екологічне партнерство Північного виміру, Партнерство в сфері охорони здоров'я та соціального захисту, Партнерство в сфері транспорту та логістики, Партнерство в сфері розвитку культури тощо.

Східне партнерство охоплює шість країн (Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Грузія, Молдова та Україна) і має багатосторонній вимір, який охоплює шість важливіших сфер взаємодії ЕУ з країнами-партнерами, кожна з яких, в свою чергу передбачає конкретні напрями співпраці за визначеними напрямками: демократія, належне управління та стабільність; економічна інтеграція та зближення з політикою ЕУ; енергетична безпека; контакти між людьми; взаємодія з іншими зацікавленими сторонами та горизонтальне співробітництво. Політика та практична реалізація програм Східного партнерства створює умови для прискорення політичного об'єднання та поглиблення економічної інтеграції між ЕУ та країнами-партнерами Східної Європи, в тому числі за рахунок створення всеохоплюючої зони вільної торгівлі (Deep and Comprehensive Free Trade Areas, DCFTAs), формування якої сприятиме поглибленню лібералізації торгівлі та інвестицій, наближенню до стандартів ЕУ. Інтеграційна взаємодія країн-партнерів

EU в рамках Східного партнерств відрізняється і залежатиме від характеру розвитку переговорного процесу у відповідних сферах кожної країни.

Середземноморське партнерство (Euro-Mediterranean Partnership, EUROMED) охоплює шістнадцять країн Північної Африки та Близького Сходу, які розташовано на півдні EU. Розвиток інтеграційної взаємодії за цим вектором розвивається в рамках відповідних Євросередземноморських угод про асоціацію, які укладено між EU та країнами регіону, дія яких спрямована на спільну реалізацію регіональних та субрегіональних проєктів в сфері економіки, навколишнього середовища, енергетики, охорони здоров'я, міграції, культури і туризму тощо. Дорожньою картою розвитку Євросередземноморської торгівлі (2010р.) передбачено завершити укладання угод в регіоні (за типом Північ-Південь і Південь-Південь); реалізувати конкретні ініціативи з розвитку торговельного партнерства та бізнесу; забезпечити органічне включення регіональних угод типу Південь-Південь до Євросередземноморської зони вільної торгівлі, як важливого елементу для створення повноцінної зони вільної торгівлі регіоні.

Проект Чорноморської синергії (Black Sea Synergy), спрямований на поглиблення співпраці EU з країнами регіону, який охоплює різні групи: Греція, Румунія, Болгарія – країни члени EU, Туреччина – кандидат до приєднання EU, шість пострадянських країн – Вірменія, Азербайджан, Грузія, Молдова, Росія, Україна. Фактично, підхід EU складається з декількох напрямів: по-перше, EU стимулює регіональну економічну співпрацю та розвиток інтеграції шляхом демократичних реформ, зміцнення інституційного потенціалу, відновлення економіки і створення сильного громадянського суспільства; по-друге, розвиток взаємодії відбувається на двосторонній основі, що впливає на динаміку регіоналізму; й нарешті, EU реалізує диференційовану стратегію по відношенню до Росії, Туреччини та країн-партнерів в рамках Європейської політики сусідства, а звідси – різне відношення з боку останніх до європейських ініціатив. Регіон Чорного моря має особливе значення для розвитку EU. Розвиток Чорноморської зони економічного співробітництва (Black Sea Economic Cooperation, BSEC) покликаний забезпечити стабільний розвиток держав-учасниць, які тільки вступили в першу фазу розвитку регіональної співпраці.

Політика сусідства, яку реалізує EU, (особливо це стосується програм Східного партнерства, Чорноморської синергії, Євросередземноморського партнерства) фактично, дозволяє визначити відповідну «європеїзацію» країн регіону. Мова не йде про однозначне розширення інтеграційного об'єднання, однак через конкретні регіональні програми співробітництва EU сприяє проведенню реформ в країнах, модернізації економік, інституційному розвитку відповідно до європейських норм та принципів.

Глибока інтеграція в рамках EU стала важливою умовою розвитку міжнародної конкурентоспроможності європейських виробників на зовнішніх ринках. Ситуація на світових ринках вимагає адекватного реагування й прийняття відповідної стратегії інтеграційного розвитку з іншими країнами світу, без чого неможливо посилити позиції національних компаній на міжнародних ринках, підвищити їх конкурентоспроможність. Розмір ринку EU передбачає значний вплив на характер розвитку двосторонніх торговельних переговорів. EU є відкритою економікою з високоефективними ринковими механізмами, що має позитивний вплив на підвищення добробуту бізнесу і споживачів в країнах об'єднання. Все це є привабливим фактором для розвитку партнерських відносин з EU.

УДК 338.47.(4-6)(043)

Захарова О.В., кандидат економічних наук, доцент

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ СТІЙКИХ ТРАНСПОРТНИХ СИСТЕМ

З швидким розвитком сучасних міст зростає потреба в стійких транспортних системах, що спроможності повністю задовольняти потреби у перевезеннях всіх категорій пасажирів та надавати якісні транспортні послуги.

Однією з основних світових тенденцій є прискорене зростання рівня автомобілізації (у середньому у світі 4-5% на рік). Так, загальна кількість машин у світі становить близько 750 млн., з яких третина припадає на країни ЄС, і ця кількість може потроїтися до 2,2 млрд. од. до 2050 р. переважно за рахунок Китаю, Індії, Бразилії та інших швидко зростаючих економік. Україна за рівнем автомобілізації (число автомобілів на 1000 осіб) займає 82 місце в світі (158), при цьому цей показник у США становить 802, Італії 690, Франції 598, Німеччини 564. В наслідок цих процесів збільшується ступінь негативного впливу транспорту на навколишнє природне середовище (за різними оцінками від 20% до 60% викидів CO₂ припадає саме на автомобільний транспорт) і здоров'я людей, утворюються затори на дорогах. Так, втрати від пробок в країнах ЄС оцінюються в 2% від ВВП на рік, у США міські пробки приносять збитки національній економіці в розмірі 100 млрд. дол. на рік.

За даними Європейського агентства з питань охорони навколишнього середовища 96% енергоспоживання транспортом приходить на паливо, при цьому 84% сирої нафти імпортується, на що витрачається 210 млрд. євро; на автомобілі припадає 72% пас-км, однак 60-85% автотранспортних засобів користується одна людина, 50% автопоїздок здійснюються на відстань менше 5 км; висока економічна

важливість транспортній галузі - 7% ВВП і 6% робочих місць компенсується економічними втратами за рахунок нещасних випадків зі смертельним результатом і загроз для здоров'я, включаючи повноту через нестачу активності, забруднення повітря і шуму, кліматичні зміни, а також пробки.

У таких умовах більшість розвинених країн, зокрема країни ЄС, підтримує реалізацію планів розвитку стійких міських транспортних систем (систем громадського транспорту). В основі таких планів - розвиток та вдосконалення системи громадського транспорту в містах, здатного надавати якісні транспортні послуги всім категоріям населення. Це повністю обґрунтовано, оскільки в умовах сформованої щільної забудови тільки міський громадський транспорт може забезпечити масові перевезення населення. Поїздка на автомобілі вимагає в 5-10 разів більше місця на дорозі і в тисячі разів більше місця для зберігання транспортних засобів, ніж поїздка на громадському транспорті. Одне місце для паркування займає в 1,5-3 рази більше площі будівлі, ніж офісний простір для одного співробітника.

Метою розвитку міського пасажирського транспорту загального користування має стати ефективне і надійне забезпечення мобільності населення міст з найменшими витратами фінансових та природних ресурсів, з найменшим збитком навколишньому середовищу.

З урахуванням досвіду країн ЄС, можна виділити кілька основних принципів розвитку стійких транспортних систем міст:

1. Орієнтація на споживача і сталий розвиток міст. Так, транспортна система повинна розглядатися як комплексна послуга мобільності, яку держава надає споживачам, гарантуючи як високу якість і безпеку самої поїздки, так і якість міського середовища (низький рівень забруднення повітря, шуму тощо).

2. Доступність і повнота інформації про показники якості і витрат по транспортній системі. У систему показників необхідно включити як показники якості самої поїздки (швидкість повідомлення, комфорт, безпека), так і показники впливу транспортної системи на якість життя населення (потреба транспорту в територіальних і енергетичних ресурсах, ступінь забруднення навколишнього середовища), а також показники витрат на розвиток і експлуатацію системи (в т.ч. прямих і непрямих, пов'язаних із забрудненням навколишнього середовища і втратами часу населення на пересування). Показники мають бути опубліковані у відкритому доступі.

3. Контроль прийнятих рішень за показниками якості та витрат. Кожне рішення у сфері міського транспорту повинно прийматися виходячи з конкретної мети і можливих варіантів її досягнення. Розвиток транспортної інфраструктури (збільшення протяжності доріг, будівництво метрополітенів) не може повинно суперечити цілям підвищення якості послуги мобільності, зниження соціальних і фінансових витрат транспортної системи.

У Європі стратегія розвитку стійких міських транспортних систем базується на 5 основних положеннях:

1. Просування альтернативних видів палива і працюючих на ньому автомобілів (електромобілів).

2. Розвиток екологічно безпечної інфраструктури, мереж і сервісів спільного використання авто, залізниць, громадського транспорту, велосипедів та пішохідного пересування.

3. Управління рухом для підвищення транспортної ефективності, регулювання попиту на пересування і поліпшення організації транспортних потоків, просування екологічних видів транспорту та пересування власними силами, підвищення обізнаності про нову культуру пересувань (в цьому напрямку впроваджуються програми еко-водіння, розробляються інтелектуальні транспортні системи).

4. Визначення розумних цін (тарифів), включаючи поділ зовнішніх витрат та податкових аспектів з метою заохочення екологічно нешкідливого транспорту.

5. Уникнення подальшого розростання міського хаосу за рахунок прийняття нової політики в сфері землекористування та будівництва.

Необхідно також зазначити, що однією з важливих складових стратегії розвитку стійких транспортних систем європейських міст є впровадження велосипедного транспорту та створення відповідної велосипедної інфраструктури. З урахуванням того факту, що в країнах ЄС, зокрема в Австрії, 25% всіх автомобільних поїздок виконуються на відстані менше 2 км, а 50% - на відстані менше 5 км, то такі пересування можуть здійснюватися за допомогою велосипедного транспорту, що знизить завантаженість автодоріг, скоротить споживання палива і викиди, поліпшить здоров'я населення (додаткові фізичні навантаження). В Австрії діє Національна стратегія велосипедного транспорту, метою якої є подвоїти частку велосипедного транспорту в повсякденних переміщеннях з 5% до 10% протягом 10 років. В цілому варто відзначити, що питання популяризації велосипедів серед населення, розробка програм фінансування будівництва об'єктів велосипедної інфраструктури займають одне з ключових місць у розвитку стійких транспортних систем міст.

Проведені дослідження в цьому напрямку показують, що 1 євро інвестицій в велотранспортну інфраструктуру Франції принесе дохід від 30 до 150 євро на рік. Дані розрахунки були зроблені з припущення, що людина, що веде сидячий спосіб життя витрачає від 250 до 1000 євро на рік на медичне обслуговування у Франції. Використання велосипеда дозволяє уникнути значної частки цих витрат.

В цілому велосипед - це не тільки дешевий і екологічно безпечний вид транспорту, велорух - це серйозний бізнес. Так, велосипеди приносять в бюджет ЄС 200 млрд. євро щорічно. Розвивається «велосипедна економіка», що складається з інтегрованої транспортної системи, змін у транспортній політиці, раціоналізації поведінки приватних домогосподарств і держави в бік більшої ощадливості, використання велосипедів у повсякденному житті, велосипедного туризму (бізнес, що розвивається), велоруху та ефективного використання енергії, велоруху та здоров'я.

Таким чином, українські міста можуть взяти на озброєння досвід європейських міст щодо створення і розвитку стійких міських транспортних систем за рахунок: сприяння використання різних видів транспорту в процесах переміщення, у тому числі і велосипедного; популяризації культури водіння з використанням елементів екологічно спрямованого керування транспортними засобами; підтримки розвитку електротранспорту; розробки заходів, спрямованих на забезпечення якісного надання транспортних послуг за економічно обґрунтованими тарифами; розробки на міському рівні системи належного планування та управління громадським транспортом (оптимізація маршрутів і рівня забезпеченості пасажиропотоку насамперед за рахунок міського електротранспорту, графіків переміщень, впровадження системи електронного квитка тощо), що дозволить збільшити ефективність використання транспортних засобів і одночасно створити передумови для підвищення результативності роботи транспортних підприємств міста та якісного транспортного обслуговування населення.

Література

1. Круть В.В. Транспортні проблеми сучасного міста / В.В. Круть <http://conf.vntu.edu.ua/allvntu/2011/inbtegp/txt/krut.pdf>
2. Общественный транспорт в столичном городе: [монография]/ В.А. Бобков, А.И. Лученок, О.С. Булько и др. – Мн.:МНИИСЭПП, 2004. – 174 с.
3. Полищук В.П. Современное состояние транспортных систем городов / В.П. Полищук: // Коммунальное хозяйство городов. –2012. – Вып. 103. – С. 339 – 343.
4. Устойчивое развитие городских транспортных систем: вызовы и возможности: Сборник материалов Международного семинара в рамках Общеввропейской программы по транспорту, окружающей среде и охране здоровья: [электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.theper.org/ClearingHouse/docfiles/2013-02-20__NIIAT_Book_THE_PER_www1.pdf
5. Хегай Ю.А. Зарубежный опыт транспортной политики / Ю.А. Хегай: [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/zarubezhnyy-opyt-transportnoy-politiki-1>

УДК 336.717.5(477)(043)

Марена Т.В., кандидат економічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ СИНДИКОВАНИХ ПОЗИК

Однією з характерних ознак розвитку світового фінансового ринку на сучасному етапі є процеси сек'юритизації, які проявляються у тому, що країни світу надають усе більше переваги фінансуванню через ринок цінних паперів, а не через традиційне банківське кредитування. Так, частка банківських кредитів у світових фінансових активах наразі складає близько 2%, тоді як на початку 90-х рр. вона дорівнювала понад 8% [4]. Водночас, банківське кредитування повністю не втрачає свого значення, натомість, у міжнародному кредитуванні зростають обсяги синдигованих кредитів, які надаються консорціумами великих комерційних банків. Такий вид міжнародних кредитів дозволяє об'єднувати значні ресурси його учасників для здійснення великих кредитних угод.

Зазвичай синдиговані кредити надаються строком не менше 5 років, а їхні обсяги досягають декількох мільярдів. Техніка надання синдигованих кредитів має наступні особливості. Керуючий банк здійснює переговори з одержувачем позики про умови кредиту. Члени керуючої банківської групи підписуються на певні частки спільного кредиту й стають банками-андерайтерами. У свою чергу, банки-андерайтери можуть розбити власні частки кредитування та передати їх іншим кредиторам. Таким чином, окрім традиційних відсотків за кредит одержувач позики сплачує й комісію за керування, участь, посередництво, консультування тощо.

Як правило, синдиговані кредити надаються на умовах ролл-овер (відсоткових ставок, що змінюються та регулярно переглядаються через 3-6 місяців). У видачі синдигованого кредиту беруть участь від 2 до 30 кредитних установ різних країн, між якими й розподіляється кредитний ризик. Ролловерна система кредитування грає важливу функцію трансформації короткострокових коштів у більш довгострокові.

Формування світового ринку синдигованих позик розпочалося у другій половині ХХ ст. Спочатку механізм середньострокового синдигованого кредитування використовувався переважно з метою іноземного фінансування суверенних позичальників з латиноамериканських, африканських та азійських країн, що розвиваються. До початку 80-х рр. розмір світового ринку синдигованих позик досягнув

позначки 46 млрд. дол. США [1, с.45]. У 80-ті рр. XX ст. на ринку синдікованих кредитів відбувається зменшення активності, пов'язане із загостренням міжнародної кризи заборгованості. Починаючи з 90-х рр. спостерігається відновлення ринку синдікованих кредитів, пов'язане, з одного боку, з поступовим розв'язанням боргових проблем країн, що розвиваються, та з іншого боку, з розвитком у структурі цього ринку сегменту корпоративного кредитування.

Сьогодні на міжнародні синдіковані позики припадає близько третини міжнародних запозичень. У 2000 р. на умовах синдікованого кредитування у світі було надано кредитів на суму близько 1,5 трлн. дол. США. Найбільший обсяг синдікованих позик було анонсовано у передкризовому 2007 р. (понад 2,7 трлн. дол.). У посткризові роки внаслідок загальносвітового згортання кредитних операцій обсяги міжнародних синдікованих кредитів зменшилися до 1,7-1,8 трлн. дол.

Переважна частка міжнародних синдікованих позик надається позичальникам з розвинутих країн (рис. 1).

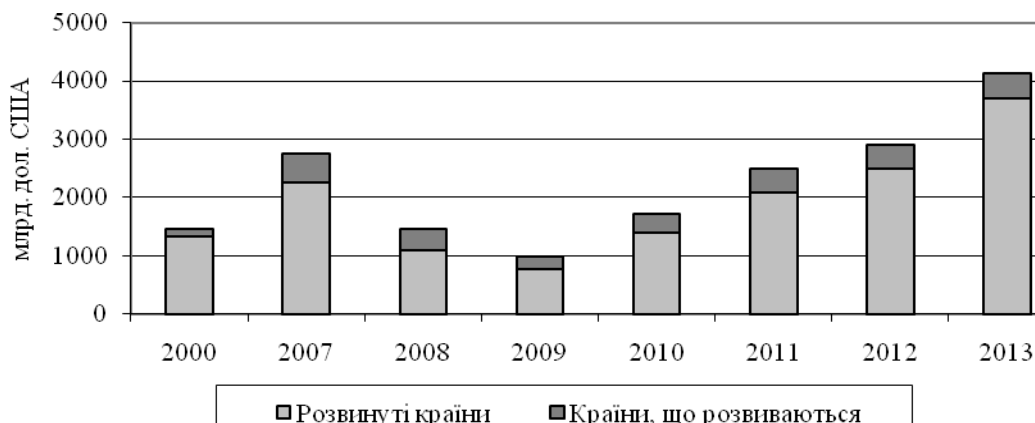

Рис. 1. Обсяги міжнародних синдікованих позик у 2000-2013 рр. (у розрізі країн походження позичальників)

Примітка. Складено автором на основі аналізу джерел [2-4]

Саме ці країни є країнами походження найбільших ТНК світу, що виступають у якості головних позичальників на кредитному ринку і формують попит на синдіковані позики. Разом з тим, частка країн, що розвиваються, на світовому ринку синдікованих кредитів поступово зростає. Так, у 2000 р. на них припадало не більше 9% усіх наданих синдікованих позик. У кризові 2008-2009 рр. частка країн, що розвиваються, зросла до 22-25%, що пов'язано, перш за все, з певним згортанням кредитної активності транснаціональних банків та погіршенням фінансового стану великих ТНК із розвинутих країн.

Серед розвинутих країн безумовним лідером на ринку синдікованих позик є США, на які протягом досліджуваного періоду припадало 25-55% відповідних операцій. Значна частка синдікованих позик також припадає на країни ЄС (передусім, Великобританію, Німеччину, Францію) та Канаду.

Аналіз динаміки надання синдікованих позик у світі показує, що цей сегмент світового фінансового ринку швидше відновився після глобальної фінансово-економічної кризи порівняно з іншими сегментами. У 2013 р. розміри світового ринку синдікованих кредитів зросли до 4,2 трлн. дол. (що на 29% більше порівняно з 2012 р.), а у 2014 р. – ще на 12% до 4,7 трлн. дол. Швидке відновлення ринку синдікованих позик і стабільне нарощування обсягів операцій на ньому пов'язано, перш за все, з тим, що ризики кредиторів на цьому ринку є значно нижчими, а сам ринок є більш гнучким. Синдіковані позики, як правило, є більш тривалими порівняно з традиційними кредитами, а отже й більш бажаними для позичальників, оскільки створюють надійну довгострокову основу фінансування корпоративного сектору. Крім того, витрати на комісійну винагороду за організацію синдікованої позики є нижчими, ніж вартість емісії облігацій. Усе вищезазначене робить синдіковані позики привабливим інструментом фінансування як для кредиторів, так і для позичальників, у зв'язку з чим можна очікувати на подальше зростання значення та глибини цього сегменту світового фінансового ринку.

Література

1. Пинягин Ю. Современные тенденции развития синдицированного кредитования / Ю. Пинягин // Банкаўскі веснік. – 2013. - №9. – С. 44-50. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://www.google.com.ua/url?url=http://www.nbrb.by/bv/cont.asp%3Fid%3D9898&rct=j&q=&esrc=s&sa=U&ved=0CBMQFjAAahUKEwiq-aSholjJAhVDWiWkHY4kBC4&usg=AFQjCNHwpHUYs7AmjQc0UVkqwHT5N4Wkrw>
2. Bank for International Settlements Statistics. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bis.org/statistics/index.htm>
3. Global Financial Development Report 2015-2016: Long-Term Finance. – Washington, DC: World Bank, 2015. – 190 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

4. Global Financial Stability Report: Market Developments and Issues. – Washington: IMF, 2007-2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/External/Pubs/FT/GFSR>

УДК 332.1 (477-2)(043)

Мітюшкіна Х.С., кандидат економічних наук, доцент

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДЕТИНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ МІСТА

Протягом останніх 20 років бізнес в Україні розвивався не завдяки, а всупереч існуючим обставинам. Саме тому масштаби тіньової економіки стали наслідком адаптації підприємців до умов, в яких вони починали вести свій бізнес, своєрідним прагматичним, ситуативним компромісом між владою і бізнесом. Зростання тіньової економіки спостерігається в багатьох державах, у тому числі і в економічно розвинених країнах Європи. Це реакція бізнесу на економічну кризу, і Україна відрізняється лише тим, що спочатку обсяги тіньової економіки у нас були вище.

За розрахунками офіційних структур ЄС частка тіньової економіки в країнах Північної Європи становить 10-18% від реального ВВП, в Середземномор'ї - 20-25%, а в колишніх соціалістичних державах - 36-39% [1]. Рівень тіньової економіки в Україні, за оцінками Мінекономрозвитку, в 2014 році збільшився на 7% і склав 42% ВВП, а по окремих галузях і того вище (у роздрібній торгівлі тіньова економіка становить 60%; у фармацевтичній галузі - 40%; 67% - в легкій промисловості) [2].

Проблема детинізації економіки має величезне значення і для Маріуполя, найбільшого промислового вузла і транспортно-туристичного центру. Фахівці Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАНУ вважають, що головними "тіньовиками" є великі корпорації, олігархи, які частину своїх доходів залишають за межами країни. Відповідно, щоб врегулювати тіньову економіку, в країні необхідно почати боротьбу з корупцією та максимально дистанціювати бізнес від чиновників. Також слід знизити податки і спростити ліцензування. У той же час не можна пом'якшувати адміністративну та кримінальну відповідальність, знижувати штрафи і допускати всездозволеність, оскільки це загрожує зростанням кримінального сектора (приклад: силова боротьба між двома угрупованнями в Мукачеві).

Сьогоднішня тинізація економіки Маріуполя, в значній мірі, обумовлена наступними причинами:

1. Наявність великої кількості малих підприємств та суб'єктів підприємницької діяльності, які не в змозі сплачувати високі ставки податків, зокрема земельний податок та оренду (приклад: ставка орендної плати для невеликого підприємства громадського харчування в Приморському районі міста становить 18-20 тис. грн. на рік), що призводить до неповноти відображення дохідної частини та оплаті праці в «конвертах».

2. Зменшення платоспроможності населення України в цілому і Маріуполя зокрема, що спонукає шукати додаткові доходи.

3. Недосконалість інших інституцій, які повинні створювати нормальні умови для існування і регулювання ринкових відносин (приклад: процедура оформлення документів на нерухоме комерційне майно займає від 2 до 8 місяців).

4. Корупція - не як окреме економічне явище, а як складова тіньової економіки міста і одна з основних причин її зростання. При цьому не можна не відзначити позитивних зрушень. Так, в результаті ефективної спільної роботи виконавчого комітету міської ради, контролюючих та правоохоронних органів міста за 8 місяців 2015 року надходження тільки від акцизного податку до міського бюджету склали 52200000. грн., Замість запланованих 32 млн. грн. [3].

Особливе значення в контексті вирішення проблеми детинізації економіки міста має пошук ефективних рішень у частині стимулювання сплати місцевих податків, до яких відносять податок на майно (земля, авто, нерухомість), збір за паркування транспортних засобів та туристичний збір, акцизний податок від реалізації суб'єктами господарювання підакцизних товарів. Зарубіжний досвід свідчить, що такі податки формують основну частину місцевих бюджетів. Зокрема, міста США головним джерелом своїх надходжень мають податок на майно (Нью-Йорк - 40% власних доходів бюджету міста), в Канаді - до 80%, Франції - понад 50%.

Пояснення цьому дуже просте. Нерухомість є унікальним об'єктом, здатним забезпечити стабільний та прогнозований прибуток. Нерухомість, на відміну від грошових коштів, дуже важко приховати. Візуальна наочність, постійність місцезнаходження, тривалість існування, державна реєстрація, - це ті риси, які перетворюють цей податок на основне джерело надходжень місцевих бюджетів.

Рішення проблеми детинізації економіки міста полягає у створенні сприятливих умов для легальної економічної діяльності на основі максимального врахування інтересів суб'єктів господарювання. В основі механізму вирішення даної проблеми має бути комплексна програма, яка поєднує законодавчі кроки, орієнтовані на оптимізацію нормативної бази і підсилює відповідальність за дії, спрямовані на ухилення від

оприлюднення результатів економічної діяльності. Надзвичайно важливо, при цьому, щоб дана програма з декларативної фази перейшла в практичне застосування. Коли бізнес-середа будь-якого міста побачить ефективне використання коштів в результаті реалізації різного роду міських програм, ми нарешті перейдемо від філософії «стягування» до філософії «сплати» податків, і ключовим постулатом діяльності місцевих підприємців перестане бути фраза: «краще місце під сонцем - тіньова економіка», а буде гордість і бажання працювати в процвітаючій європейській країні.

Література

1. Теневой сектор экономики Украины за год вырос на 20 процентов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://newsme.com.ua/ukraine/166582/>
2. Украинцы прячут деньги от правительства [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://minprom.ua/news/191072.html>
3. Официальный сайт Мариупольского городского совета: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://marsovet.org.ua/news/index/sect/10>
4. Газета Приазовский рабочий. Официальный сайт. – Режим доступа: <http://pr.ua/news/date/2015-10-16>

УДК 339.94(477):001.83(043)

Николенко Т.И., кандидат экономических наук, доцент

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ СФЕРЫ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ МЕЖДУНАРОДНОГО НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Научно-технические факторы сегодня являются основой экономического роста каждого государства, в результате чего в области науки и техники разворачивается еще более острая конкурентная борьба. Поэтому научно-техническое сотрудничество на современном этапе рассматривается государствами с одной стороны, как источник получения интеллектуальных знаний и наукоемкой продукции, а с другой стороны – как возможность укрепления конкурентных позиций на мировом рынке на основе этих знаний. Поэтому в сложившейся ситуации глубина и направленность научно-технических отношений Украины с другими странами и международными организациями во многом определяется внешнеэкономической стратегией государства и его партнеров.

В настоящее время наблюдается возрастание роли регионов Украины в формировании национальных конкурентных преимуществ в международном научно-техническом сотрудничестве. В связи с этим целесообразно наладить мониторинг международного научно-технического сотрудничества в региональном разрезе и выявление возможностей подключения остальных регионов к участию в международных научно-технических программах и проектах.

Необходимо отметить, что участие регионов в международном научно-техническом сотрудничестве способствует усилению не только конкурентоспособности регионов, но и создает основу для реализации совместных международных научно-технических проектов, открывает новые возможности для привлечения дополнительных ресурсов, экономического роста, сбалансированному социально-экономическому развитию, как регионов, так и страны в целом.

Сегодня международное научно-техническое сотрудничество страны позволяет, прежде всего, координировать совместные усилия и согласовывать мероприятия на уровне местных органов власти, направленные на минимизацию различий в уровнях социально-экономического развития территорий, а также способствует совершенствованию инфраструктуры и комплексному решению вопросов в сфере охраны окружающей среды, занятости населения.

Но, несмотря на все положительные моменты, существует ряд трудностей в сфере международного научно-технического сотрудничества, связанные с внутренними проблемами государства в научно-технической сфере. Поэтому остановимся на характеристике стратегических проблем регулирования развития национальной научно-технической сферы, а также определим сущность и возможные методы их эффективного решения:

1. Решение задач национального научно-технического развития из-за их масштабности и комплексности может быть эффективно осуществлено преимущественно в рамках государственного сектора, который объединял бы и координировал усилия отдельных ведомств, агентств, научных и частных фирм в привлечении и использовании внешних источников научно-технического развития и достижении на их основе собственных результатов.

2. Необходимым является проведение мероприятий по повышению эффективности государственной системы регулирования научно-технической деятельности. Сегодня наука, техника и образование объединены в рамках одного министерства, где управления научно-технической сферой сведено до уровня департаментов. Необходимо достичь максимальной комплексной системы

административного управления национальным научно-техническим и инновационным развитием. Эта система должна базироваться на деятельности единого органа управления, который будет координировать деятельность структур управления на всех государственных уровнях.

3. В государстве сохранился достаточно мощный потенциал в сфере науки и техники, который должен стать основой решения многих национальных проблем. Однако его сохранение и дальнейшее развитие требует неотложных мероприятий со стороны правительства. Но ограниченность финансовых возможностей и сложности современного этапа развития указывают на то, что в ближайшей перспективе невозможно будет использовать научно-технический потенциал в полной мере. Выходом из такой ситуации может стать выделение приоритетов научно-технической деятельности, среди которых должны быть направления, где Украина все еще занимает лидирующие позиции, которые необходимо развивать для повышения конкурентоспособности украинских производителей.

4. Необходимо определить направления, объемы и механизмы осуществления государством финансовой поддержки научно-технической деятельности и наукоемкого производства. В Украине доля бюджетных средств, которая направляется на финансирование НИОКР, достаточно мала. Необходимо направлять государственные средства не на содержание научно-технических организаций, а на финансирование конкретных перспективных разработок и инноваций. Целесообразно также осуществлять государственное финансирование не только стадии проведения исследований, но и процесса реального внедрения результатов НИОКР, в течение всего цикла научно-технического и инновационного процесса, контролируя использование результатов в национальных интересах.

5. С целью предоставления государством дополнительной помощи субъектам, занимающимся разработкой научно-технических идей и продуктов, созданием и продвижением на рынки технологий, нужно законодательно оговорить экономические меры, среди которых налоговые, инвестиционные, тарифные, страховые, кредитные и другие льготы. Политика государства в этой сфере должна способствовать привлечению дополнительных средств в НИОКР, обеспечивать выгодные условия для осуществления деятельности по разработке и внедрению новых технологий, стимулировать интеграцию науки с бизнесом, учебных заведений с промышленностью и т.д.

6. В связи с тем, что государственное финансирование ограничено в своих объемах, возникает потребность в разработке действенных механизмов привлечения в научно-техническую сферу частного капитала. Это в свою очередь предполагает законодательное стимулирование национальных и иностранных инвесторов, которые вкладывают средства в науку, технику и инновации.

7. Требуется также решить проблему повышения уровня квалификации кадров в научно-технической сфере, предотвращение оттока национальных ученых и специалистов на зарубежные рынки труда. Решение этих проблем заключается в повышении престижа научно-технической деятельности в стране, усилении государственной, финансовой и социальной защиты ученых. Важно определить научно-технические направления, по которым «утечка умов» наиболее высока, и начать комплексное реформирование всей системы для наиболее полной реализации этих специалистов в Украине.

8. Стоит также уделить внимание проблемам развития инфраструктуры, которая обеспечивала бы восстановление научно-технической информации, быстрый доступ к информационным ресурсам. Необходимо создать информационную систему, содержащую сведения о научно-технических организациях, о выполняемых ими исследованиях, о промышленных предприятиях и их потребностях. Сложность доступа к информации из-за недостаточного развития национальных информационных ресурсов и отсутствия финансовых средств, необходимых для участия в международных конференциях по развитию научных разработок и технологий влияет на степень информированности украинских исследователей.

9. Большое значение имеет задача усиления сближения науки и производства. В результате изолированности науки от производственной сферы научно-исследовательские учреждения продолжают осуществлять плановые исследования, часто несоответствующие приоритетным направлениям и потребностям национального развития. Это приводит к тому, что их наработки и достижения остаются невостребованными в украинской экономике, однако представляют интерес для иностранного потребителя. В то же время, проблемы коммерциализации результатов научно-технической деятельности не позволяют получать и эффективно использовать выгоды от экспорта достижений науки и техники.

10. Необходимо решить проблемы правового обеспечения научно-технической деятельности в таких сферах, как трансфер технологий, регулирование рынка венчурного капитала, страхование инвестиционных и инновационных рисков, защита прав интеллектуальной собственности и тому подобное. Стоит провести глубокий анализ существующей в сфере интеллектуальной собственности законодательной базы и доработать ее с целью обеспечения надежной защиты интеллектуального продукта и создания механизмов его включения в экономический оборот.

Таким образом, научно-технические направления, по которым Украина способна на равных с другими странами участвовать в процессе международного взаимодействия, сегодня достаточно ограничена не столько сложностями в интеллектуальной сфере, сколько наличием экономических,

организационных и политических проблем. Имеющийся научно-технический потенциал Украины представляет значительный интерес для мирового сообщества, поэтому обеспечение на этой основе участия страны в международном научно-техническом сотрудничестве, позволит укрепить не только конкурентоспособность отдельных регионов, которые участвуют в данном процессе, но и Украины в целом.

УДК 658.8: 378.1(477)(043)

Омельченко В.Я., доктор економічних наук, професор

Омельченко А.П., кандидат економічних наук, доцент

УПРАВЛІННЯ ВИЩИМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ НА ОСНОВІ ПРИНЦИПІВ ІНТЕГРОВАНОГО МАРКЕТИНГУ

Ринкові перетворення в Україні викликали зростання конкуренції на ринку освітніх послуг. При цьому інтенсивність конкуренції між закладами освіти посилюється ступенем їх територіальної близькості. Крім того, ні державний, ні регіональний бюджети не можуть у повній мірі фінансувати усі витрати вищих навчальних закладів. За цих умов задачею першорядної важливості для закладів освіти є пошук таких форм і методів управління організацією, які сприятимуть зміцненню їх конкурентних позицій. Вирішення цієї задачі можливо тільки за умов переходу системи менеджменту вищого навчального закладу на управління за концепцією інтегрованого маркетингу.

Необхідність застосування даної концепції викликана тим, що в умовах швидко мінливого зовнішнього ринкового середовища застосування підходів традиційного маркетингу буде недостатнім, оскільки організація може застосовувати окремо підхід, орієнтований або на споживача, або на продукт. Тому діяльність організації здійснюється в умовах значного ризику. У свою чергу, концепція інтегрованого маркетингу передбачає одночасну орієнтацію і на продукт, і на споживача, що призводить до суттєвого зниження ризику.

При застосуванні інтегрованого маркетингу змінюється підхід до організації управління навчальним закладом. Перш за все, це передбачає створення в організаційній структурі освітнього закладу відокремленого маркетингового підрозділу (відділу або служби маркетингу), який буде направляти і координувати усю маркетингову діяльність вузу. Крім того, на підставі його рекомендацій і по узгодженню з ним функції маркетингу повинні виконувати й усі структурні підрозділи організації. Вони зобов'язані також надавати маркетинговому підрозділу усю необхідну інформацію про характер і результати своєї діяльності. У свою чергу, маркетинговий підрозділ зобов'язаний надавати усім підрозділам організації інформацію, що необхідна для ринкової орієнтації їх діяльності.

Реалізація концепції інтегрованого маркетингу вищого навчального закладу вимагає застосування розширеного комплексу маркетингу — «5Р», який з точки зору споживачів освітніх послуг трансформується у «5С».

Розглянемо дані елементи більш докладно.

1. *Продукт.* Обираючи вищий навчальний заклад, абітурієнт орієнтується на ті заклади, які пропонують освітні програми, що матимуть цінність для майбутнього фахівця. У свою чергу, вуз зацікавлений у тому, щоб його освітні програми максимально відповідали вимогам ринку праці, а студенти освоювали їх найкращим чином.

2. *Ціна.* Ціна освітньої послуги є одним з визначальних факторів конкурентоспроможності вузу. Вона враховує статус вищого навчального закладу, наявність висококваліфікованого персоналу, відповідну матеріально-технічну забезпеченість тощо. При цьому споживач буде готовий заплатити більш високу ціну за умов надання додаткових послуг, наявності більших можливостей у порівнянні з конкурентами. Крім того, обираючи вищий навчальний заклад, потенційний студент враховує і додаткові витрати, з якими він зіткнеться під час навчання.

3. *Місце надання послуг.* Освітні послуги надаються по декільком каналам, основним з яких є прямий. Проте, якщо він єдиний, це може суттєво знизити конкурентоспроможність вузу. При цьому слід враховувати фактор зручності для споживача (форма надання послуг, місце розташування вузу та його інфраструктури, зручність розміщення приміщень у вузі, оформлення навчальних корпусів та територій біля них, належне облаштування навчальних аудиторій та лабораторій, транспортна доступність тощо).

4. *Просування.* Для просування вищого навчального закладу, як правило, застосовують різноманітну рекламу, а також заходи паблік рилейшнз (Дні відкритих дверей, Дні кар'єри, презентації у школах, екскурсії, відеоматеріали тощо). Проте, розробляючи маркетингову комунікаційну стратегію, слід активно застосовувати й інші елементи комплексу просування (стимулювання збуту, директ-маркетинг, виставки та ярмарки, спонсорування, брендинг). Обов'язковим елементом комунікаційної діяльності вузу є оцінка ефективності заходів з просування. Крім того, необхідно також забезпечити встановлення та

підтримання постійних комунікаційних зв'язків не тільки зі споживачами освітніх послуг, а й з контактними аудиторіями та конкурентами.

5. *Персонал*. У процесі надання освітніх послуг немаловажне значення має «людський фактор», оскільки освітня послуга, як і будь-яка послуга, невіддільна від джерела її надання. Тож турбота про споживача і постійна щира увага до нього є дуже важливим фактором конкурентоспроможності вузу.

При розробці комплексу маркетингу вищого навчального закладу можна враховувати також і підхід «7Р», доповнивши вищевказані елементи такими складовими:

- *process* (з англ. «процес») — передбачає розробку комплексу заходів з організації навчального процесу, можливість отримання необхідної інформації на сайті вузу, швидкість та якість оформлення необхідних документів;

- *physical evidence* (з англ. «фізичне свідоцтво») — це можуть бути сертифікати, свідоцтва, ліцензії, відгуки, рекомендації, тобто все те, що «підкріплює» довіру до вищого навчального закладу.

Гостра конкуренція на ринку освітніх послуг вимагає переорієнтації системи управління вищого навчального закладу на концепцію інтегрованого маркетингу. Це сприятиме підвищенню його конкурентоспроможності та забезпеченню ефективного функціонування. Проте впровадження даної концепції можливо тільки за умов розуміння необхідності такого переходу з боку як керівництва, так і працівників усіх підрозділів організації, а також взаємоузгодженої роботи усіх підрозділів вищого навчально-го закладу. Для цього необхідно:

- Запровадження сучасних методів та методик навчання, які передбачають відхід від примату навчання «по суті» т перехід до навчання студентів навчатися самостійно. Це абсолютно протилежні речі з огляду на світовий досвід сучасного маркетингу освіти;

- Залучення до навчального процесу вчених зі світовим ім'ям, лідерів вітчизняного та міжнародного бізнесу, державних і політичних діячів. Це виглядає цілком слушним та своєчасним за умови їх згоди і залучення сучасних технічних заходів навчання;

- Впровадження в навчальні плани в університеті обов'язкової виробничої практики студентів на передових підприємствах та їх обов'язкове стажування на закордонних фірмах. Відповідно не передбачає посилення співпраці кафедр з підприємствами-базами практики студентів, розширення міжнародних зв'язків між відповідними кафедрами та їх викладачами;

Кардинальне переобладнання матеріально-технічної бази навчальних закладів. Ми маємо на увазі облаштування кафедр надсучасними інформаційними та комп'ютерними засобами, створення електронних бібліотек, забезпечення аудиторного фонду медіа-проектами, електронними дошками, відео камерами, що надасть змогу отримувати якісні знання в он-лайн режимі у кожному куточку нашої країни.

УДК 338.45(043)

Чентуков Ю.І., доктор економічних наук, професор

СТРАТЕГІЯ КЛАСТЕРНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ

Обираючи стратегію кластерного розвитку, слід визначитися з системою ідентифікації ефективності її реалізації. За для цього необхідно сформувати перелік індикаторів ефективності та певним чином розширити перелік переваг від створення кластера. В цілому організаційна ефективність визначається досягнутим рівнем взаємної відповідності зв'язків в організаційній структурі. Також можна підтримати пропозиції щодо необхідності виділення чотирьох груп якісних критеріїв оцінки ефективності діяльності кластера. При цьому окремо слід звернути увагу на погіршення орієнтації на динамічний характер кластерного утворення. Відповідно, важливим свідченням рівня розвитку кластера є швидкість відновлення. Дійсно, кластер з позитивним балансом зростання інвестицій має значно меншу можливість занепаду порівняно з кластером, який підвищує продуктивність тільки за допомогою звуження діяльності й зовнішнього забезпечення ресурсами.

Кластери становлять відкриті системи, а мережі- гнучкі структури. У випадку мереж відкритість проявляється через посилення адаптаційних можливостей за рахунок зміни складу учасників. Кластер же має більш широке коло учасників, залучаючи до свого складу ще й підтримувальні організації. Наявні ж всередині кластера мережі сприяють встановленню взаємодії між усіма його учасниками. Отже, не заперечуючи наявності мережних механізмів всередині кластерних структур, можна стверджувати про можливість формування саме кластерно-мережної стратегії. Кластер становить сукупність інноваційно активних суб'єктів економічної діяльності з мотивованими й стійкими коопераційними відносинами, які утворюють синергетичну сукупність елементів отримання підсумкового підходу до поняття кластер як територіально-галузеве добровільне об'єднання підприємств, що тісно співробітничать із науковими установами й органами місцевої влади. Доцільне виділення двох взаємодоповнюючих стратегій: стратегій, спрямованих на підвищення використання знань в існуючих кластерах, та стратегій, спрямованих на створення нових мереж співробітництва усередині кластерів. Обрану кластерну стратегію слід проводити

на тому рівні, на якому досягається найбільша перевага в конкуренції. При цьому бажано її виробляти на максимально нижчому, за можливостю, рівні. Підготовка кожного управлінського рішення у сфері управління мережним інтегрованим об'єднанням повинна враховувати альтернативні можливості дій і забезпечувати варіативність підходів до розробки рішень стосовно кожного окремого підприємства. При цьому, якими б ефективним не здавалися ті або інші проекти рішень, вони не повинні вступати в суперечність з головними цілями взаємопов'язаної діяльності. Отже, головним завданням перед системою управління новим об'єднанням підприємств є інтегрування різних підсистем управління у єдину консолідовану систему за допомогою спільного використання цілей, методів діяльності й інформаційного забезпечення. Можна наголосити, що для національної економіки притаманний розподіл, коли дрібнотоварне виробництво представлено великою кількістю малих підприємств, а машинобудування й важка індустрія базуються на обмеженій кількості великих корпорацій. Разом із тим відбувається процес поширення взаємозалежності між ними на підґрунті формування структурно-ієрархічних відносин гравців різного масштабно-статусного рівня. Відповідно, й структура економіки формується з диференціально-ієрархічної сукупності статусно різнорідних дрібного й великого виробництв, зі складним внутрішнім устроєм. При цьому велика компанія займає панівне положення в ділових операціях, оскільки є головним замовником, й мережа стає ієрархізованою. Отже, й перший вид мережних структур, який визначається принципом додатковості, базується на відносинах субконтрактації (квазіінтеграції дрібного підприємства з великим, оболонкові підприємства), довіри чи пригнічення (застосування економічної влади). Можна стверджувати, що організації, які впроваджують нові схеми, підрозділяються на два процеси: «стиснення» (трансформація на внутрішньому рівні) й децентралізації стратегічної влади практично на кожній ланці виробництва (розподіл основних видів діяльності між зростаючою кількістю гравців при відповідній втраті централізованого контролю). Процеси «стиснення» відповідно до джерела призводять до поширення горизонтальних корпорацій, організаційна структура яких формується навколо базових процесів, а незалежно від функціонального розподілу праці. Така корпорація є пласкою ієрархією, у якій скорочено вертикальне адміністрування й поєднуються фрагментарні завдання; виявляються й усуваються роботи, які не забезпечують одержання доданої вартості; відбувається мінімізація діяльності усередині кожного базового процесу; основними організаційними структурами стають автономні міжфункціональні групи ро-бітників; використовується мінімально можлива кількість автономних команд для здійснення відповідних базових процесів; основним критерієм ефективності діяльності стає не прибутковість, а ступінь задоволення потреб конкретних споживачів.

Орієнтація на мережний підхід дозволяє в основу структури ринку чи галузі покласти мінімум три мережі: формальну (дія агентів у межах формальних інститутів), інформаційну (зв'язує гравців між собою та забезпечує розподіл інформації) та реальну (дійсно укладені контракти). З точки зору останнього типу у створенні мережі слід орієнтуватися на представлені у роботі змінні, що використовуються для позначення взаємовигідною співробітництва: позиція окремого гравця (відбивається збереження орієнтації на основному бізнесі; нарощення компетентності; розширення доступу до кваліфікованих співробітників; збільшення економії на масштабах кадрового й технічного ресурсу; підсилення контролю над витратами забезпечення взаємодії) та позиція контрагентів у вигляді споживачів чи постачальників (моделюється надійність, важливість, точність, повнота та своєчасність інформації й виконаних процесів). Ці дві змінні дозволяють відобразити повну модель логістичної мережі створення цінності. При цьому знову ж таки критерієм ефективності стратегічної інтеграції буде її успішність для всіх учасників інтеграційного процесу.

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

УДК 332.1(477)(043)

Гапонюк О. І., кандидат економічних наук, доцент

ОЦІНКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ

Економічна безпека регіону – сукупність взаємовпливу економічних інтересів і загроз, що забезпечують його стійке функціонування, конкурентоспроможність й самодостатність, а також сприяють підвищенню рівня і якості життя населення в контексті забезпечення національної економічної безпеки [1].

Так, Д. Буркальцева під економічною безпекою регіону розуміє такий стан економіки, що дає змогу забезпечити сталий соціально-економічний розвиток і базується на таких засадах: економічна незалежність, стійкість і стабільність розвитку, здатність до саморозвитку і прогресу [2].

І.В. Заблудська вважає, що економічна безпека регіону — сукупність взаємовпливу економічних інтересів і загроз, що забезпечують його стійке функціонування, конкурентоспроможність й самодостатність, а також сприяють підвищенню рівня і якості життя населення в контексті забезпечення національної безпеки[3].

Сутність економічної безпеки регіону реалізується в системі критеріїв і показників (рис. 1). Критерій економічної безпеки — оцінка стану регіональної економіки з погляду найважливіших процесів, що відбивають сутність економічної безпеки.

Рис. 1 Система критеріїв і показників економічної безпеки регіону

Критерійна оцінка безпеки містить у собі оцінки: ресурсного потенціалу і можливостей його розвитку; рівня ефективності використання ресурсів, капіталу і праці і його відповідності до рівня інших регіонів, а також рівню, при якому погрози внутрішнього і зовнішнього характеру зводяться до мінімуму; конкурентоздатності економіки; цілісності території й економічного простору; можливості протистояння зовнішнім погрозам; соціальної стабільності й умов запобігання соціальних конфліктів. У системі показників — індикаторів економічної безпеки регіону необхідно виділяти: рівень і якість життя; норму безробіття; економічне зростання; обсяг реалізованої промислової продукції; рівень інтегрованості до національної економіки; діяльність тіньової економіки [4].

При здійсненні порівняльної оцінки потенціалу регіону повинні враховуватися наступні основні принципи: комплексність оцінки, що дозволяє врахування усіх найважливіших показників; системність оцінки, що передбачає врахування взаємозв'язків базових показників та характеристик регіонального розвитку; відповідність системи індикаторів завданням щорічного аналізу та прогнозування економічного та соціального розвитку регіонів; максимальна інформативність відповідних органів про результати оцінки

рівня розвитку регіонів, що надає можливість прийняття оптимальних рішень на національному та регіональному рівнях державного управління [5].

Література

1. Преображенська О.С. Методичне забезпечення аналізу безпеки розвитку регіону / О.С. Преображенська // Проблеми економіки. – 2014. - № 4. – С. 241-248
2. Бабець І. Г. Основи формування економічної безпеки України: монографія / І. Г. Бабець, М. І. Флейчук та ін. – Львів : СПОЛОМ, 2011. – 208 с.
3. Заблодська І.В. Збалансований розвиток регіону як передумова його економічної безпеки / І.В. Заблодська — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2011_7_2/Zabolocka.pdf
4. Бондар О.П. Забезпечення економічної безпеки регіонів в Україні / О.П. Бондар // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2013. - №4. – С. 94-99
5. Янків М.Д. Методичні аспекти аналізу рівня економічної безпеки регіону / М.Д. Янків. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://mev.lac.lviv.ua/downloads/ied/stati/konkurentospromozhnist_LKA.pdf

УДК 338.45(477.6) "2013/2015"(043)

Кислова Л.А., кандидат економічних наук, доцент

МЕХАНІЗМИ ВІДБУДОВИ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ СХОДУ УКРАЇНИ

У процесі стратегічного планування та макроекономічного регулювання розвитку промисловості регіонів і міст все більш наочно виявляється актуальність вироблення пріоритетів розвитку реального сектору регіональної економіки як основи економічної безпеки країни. Причому, ці пріоритети мають відповідати і домінантам промислової політики держави, оскільки, саме вона є носієм і генератором всієї промислової політики. Серед регіонів України щонайгостріша потреба у формуванні і досягненні цілей стійкого розвитку простежується саме в промислових територіальних утвореннях. За останні два роки знищення терористами низки об'єктів реального сектору економіки на Донбасі суттєво погіршує соціально-економічне становище східних регіонів та завдає удару всій економіці України, обумовлюючи критичне зростання рівня загроз економічній безпеці України. Основними з таких загроз є наступні.

1. Руйнування виробничих потужностей країни, що обумовлює порушення кооперації підприємств, пов'язаних єдиним виробничим або технологічним циклом, послаблення господарських та соціальних зв'язків між окремими регіонами, може спричинити ізолюваність частини східних областей від решти України. Численні пошкодження об'єктів на сході країни призвели до руйнування виробничих ланцюгів «вугілля-кокс-метал» та «вугілля-електроенергія»[1].

2. Звуження експортного потенціалу України внаслідок погіршення показників діяльності ключових експортоорієнтованих виробництв, що розташовані на Донбасі, а також введення низки обмежень на російському ринку.

3. Різкий обвал інвестиційної привабливості економіки, і як наслідок – фактичне припинення припливу іноземних інвестицій та згорання внутрішнього інвестування. Традиційні ризики інвестиційної діяльності в Україні, пов'язані з інституційними чинниками та низькою ефективністю державної політики, нині посилюються політично-економічною нестабільністю.

4. Скорочення внутрішньої ресурсно-сировинної бази паливно-енергетичного комплексу[2].

5. Зменшення конкурентоспроможності національної транспортної системи та стрімка втрата транзитного потенціалу України.

6. Зростання соціальної напруженості та протестних настроїв у суспільстві, що спричинено масштабними скороченнями персоналу через закриття багатьох промислових підприємств, відправленням працівників у неоплачувані відпустки та невиплатою заробітної плати [3].

Відсутність чіткої оцінки масштабів руйнувань, тривалість ситуації невизначеності та продовження фізичного руйнування на значній частині території Донецької та Луганської областей не дозволяють дати точні оцінки негативного ефекту для економіки України. Однак саме тому виникає потреба у проведенні аудиту та ідентифікації втрачених та пошкоджених комплексів та об'єктів і в розробці механізмів компенсації втрат у галузях реального сектору економіки.

З метою реалізації державної політики з питань відновлення Донецької та Луганської областей Постановою КМУ від 26.11.2014 р. № 655 утворене Державне агентство з питань відновлення Донбасу. Ефективній реалізації державної політики у регіоні сприятиме утворення Указом Президента України від 21.04.2015 р. №224/2015 Ради регіонального розвитку. Указом передбачено утворення рад регіонального розвитку в усіх областях України. Крім того, на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, визнаних такими 17.03.2015 р.[4], запроваджено особливий порядок місцевого самоврядування [5] до моменту виведення незаконних збройних формувань та відновлення контролю за державним

кордоном. Цей порядок, зокрема, передбачає державну підтримку соціально-економічного розвитку окремих районів Донецької та Луганської областей.

Для впровадження сталого соціально-економічного розвитку окремих районів Донецької та Луганської областей КМУ відповідно до Закону «Про державні цільові програми» має розробити та затвердити державну цільову програму, в якій визначити заходи, завдання та показники, спрямовані на створення умов для комплексного територіального розвитку, відновлення виробничого, ресурсного, експортного потенціалу, забезпечення потреб населення територій у високотехнологічній конкурентоспроможній екологічно чистій продукції, якісних послугах, створення сприятливого середовища для залучення інвестицій, розширення сфери застосування праці шляхом створення нових робочих місць. Логіка побудови Державної цільової програми соціально-економічного розвитку Донецької і Луганської областей має бути наступною.

– У рамках програми слід максимально повно визначити перелік зруйнованих і пошкоджених об'єктів реального сектору, із зазначенням окремо об'єктів, що знаходяться на території, підконтрольній українській владі, і окремо тих, що перебувають на українських землях, які тимчасово контролюються терористичними угрупованнями, із наступним уточненням переліку таких об'єктів.

– Після проведення аудиту всіх об'єктів на території, підконтрольній українським військовим, встановити, які з них підлягають відновленню, а які ні.

– Розбудова промислового та транспортно-логістичного потенціалу регіону повинна відбуватися з урахуванням сучасних потреб та визначених пріоритетних напрямів його соціально-економічного розвитку, які мають бути зафіксовані у відповідній Стратегії розвитку Донбасу на найближчі 5 років.

– Фінансування Програми в умовах, коли в країні ведуться бойові дії та вирує економічна криза, має здійснюватися за рахунок усіх можливих джерел, тобто бути максимально диверсифікованим. За умов, коли можливості державного бюджету України вкрай обмежені, а фінансовий стан підприємств не дозволяє їм вести широкомасштабну модернізацію, активне залучення приватних інвесторів до участі у реалізації стратегічних проектів є необхідним, хоч і вельми складним завданням в тій ситуації, в якій сьогодні перебуває Україна. Подальша невизначеність є вагомим фактором, що блокує приплив капіталу в реальний сектор економіки.

Враховуючи масштабність завдань, значну капіталоємність та тривалий період часу, що необхідні для реалізації проектів, найбільш реальним джерелом інвестицій для відновлення і будівництва нових об'єктів промисловості та транспортної інфраструктури на сході країни видається фінансова допомога країн-донорів та МФО.

У грудні 2014 р. Урядом України та Європейським інвестиційним банком підписано *фінансову угоду «Надзвичайна кредитна програма для відновлення України»*, якою передбачено відновлення інфраструктури, територій Донецької і Луганської областей, які знаходяться під контролем української держави [6]. Основну суму кредиту буде використано на відновлення інфраструктури міст; на відновлення промисловості планується виділити 35 млн. євро [7]. 28 квітня в м. Київ проведено *Міжнародну конференцію донорів на підтримку України* за участю представників міжнародних організацій, фінансових інституцій, країн-членів ЄС та інших країн-партнерів України. Конференція стала початком практичної роботи із залучення інвестицій в Україну, при цьому значну увагу приділено питанням відновлення Донбасу [8]. Участь міжнародних організацій в програмах допомоги Україні має суттєве значення для швидкого відновлення довіри інвесторів, стабілізації державних фінансів та переходу до роботи на принципах ринкової економіки.

Заходи щодо відбудови та розвитку промисловості Донбасу мають бути спрямовані на відновлення роботи існуючих виробництв, здійснення структурної модернізації потужностей, диверсифікацію експортних поставок продукції і розширення її внутрішнього споживання, а також структурну модернізацію виробничих потужностей на основі розбудови високотехнологічного, наукоємного та енергоефективного промислового комплексу.

Література

1. Порошенко П. Майже третина промислового потенціалу Донбасу вивезена в Росію - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/news/tret-promyshlennogo-potentsiala-donbassa-1428687445.html>
2. Гребеник Е. Небоевые потери: во что обходится АТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.ua/magazine/forbes/1387462-neboevye-poteri-vo-chto-obhoditsya-ato>
3. Дані департаменту економіки Донецької обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://donoda.gov.ua/?lang=ru&sec=02.03.09&iface=Public&cmd=view&args=id:26717>
4. Постанова ВРУ від 17.03.2015 р. № 254-19 «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254-19>
5. Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1680-18>

6. Яценюк А. «Підписання двох угод із ЄІВ на 600 млн. євро - сигнал про підтримку української економіки з боку ЄС» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247832698
7. Ukraine early recovery. European Investment Bank [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.eib.org/projects/loans/2014/20140532.htm>
8. Донорська конференція в Києві: підсумки міжнародної зустрічі [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=n-5HCZsuK80>

УДК 658.012.8(043)

Лаврентьєва Л.В., аспірант ДонНУ

ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ, ЗАГРОЗИ, ЗАСОБИ ЗАХИСТУ

Інформаційна безпека сьогодні є одним з найважливіших чинників, що забезпечує існування та розвиток інформаційного середовища бізнесу.

Інформаційна безпека підприємства - це комплекс організаційних та технічних заходів, що забезпечують виконання чи вирішення питань захисту інформації. Бізнес починає оперувати не матеріальними, а інформаційними ресурсами. Зараз головна цінність бізнесу - це не матеріальні активи, а інформаційний здобуток компанії [1].

Основна сутність інформаційної складової економічної безпеки підприємства – забезпечення захисту інформаційного середовища підприємства та збереження комерційної таємниці, а також, що не менш важливо, збір і аналіз всієї інформації, що стосується його діяльності.

Багато вчених відмічають, що найбільш важливою для забезпечення економічної безпеки підприємства є класифікація загроз на внутрішні та зовнішні, адже воно може впливати лише на внутрішні загрози, а щодо зовнішніх – вживати заходів по мінімізації наслідків їхнього прояву.

Можна визначити наступні зовнішні загрози, що існують для інформаційної складової економічної безпеки підприємства:

- нанесення шкоди репутації підприємства або іншого збитку його економічній безпеці шляхом розповсюдження негативної інформації про діяльність підприємства;
- промисловий шпionaж;
- переманювання конкурентами співробітників, які мають доступ до важливої інформації;
- хакерські атаки на підприємство (пошкодження веб-сайтів, крадіжка паролів доступу, конфіденційної інформації, дія вірусних програм тощо);
- неможливість отримання важливої інформації про діяльність конкурентів та перспективи зміни законодавства в країні;
- форс-мажорні обставини, внаслідок яких наноситься збиток інформаційній системі підприємства.

До внутрішніх доцільно віднести наступні загрози:

- неефективна організація роботи і недостатнє фінансування діяльності інформаційно-аналітичної служби підприємства;
- неточне формулювання завдань аналізу вищим керівництвом підприємства;
- слабка взаємодія підрозділів підприємства;
- недоліки в оцінці вхідної інформації інформаційно-аналітичною службою підприємства;
- неефективна організація документообігу, дублювання звітності;
- доступ до важливої інформації занадто великої кількості працівників;
- балакучість працівників, можливість видачі комерційної таємниці у неформальній бесіді;
- видача комерційної таємниці конкурентам працівниками за винагороду.

Треба зазначити, що постійне визначення та систематизація загроз економічній безпеці підприємства з урахуванням специфіки сучасної фінансово-економічної та політичної кризи надасть можливість керівництву підприємств вчасно прогнозувати вплив цих загроз і розробляти заходи з їхньої нейтралізації.

Для визначення засобів захисту, розділимо їх на три основні категорії:

1. Ті продукти безпеки, які дозволяють вирішити гостру насущну проблему, - «зняти головний біль» (ліки);

2. Ті довготривалі процеси безпеки, які дозволяють побудувати правильну політику безпеки, що знижує проблеми інформаційної безпеки в довготривалій перспективі, яка знижує ризик безпеки довгострокових перспектив («правильний спосіб життя», профілактика захворювань).

3. Цілісність інформаційного поля.

На будь-якому підприємстві необхідно створити цілісність і впорядкованість інформаційного поля для забезпечення контролю та прозорості бізнесу. Інформаційне поле компанії, візуалізацією якого є ІТ

служба, по своїй суті є віддзеркаленням основного бізнесу. В умовах економіки, яка швидко розвивається, інтенсивності інвестицій і бізнес підходів, що постійно змінюються, чітко розуміння того, що відбувається в компанії, можливе лише при налагодженій системі інформаційного забезпечення бізнесу [4].

Будь-яка безпека потребує інвестицій. Інформаційна безпека бізнесу потребує «розумних» інвестицій. Інвестиції залежать від розуміння та можливих наслідків самої проблеми порушення інформаційних кордонів бізнесу.

Отже, інформаційна складова забезпечення економічної безпеки являє собою ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення господарської діяльності підприємства (організації), забезпечення захисту інформації, досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи усіх підрозділів;

Українські компанії зараз знаходяться на дуже важливій стадії переходу до безпаперового електронного діловодства і електронного способу ведення бізнесу. Саме такі компанії повинні звертати увагу на питання інформаційної безпеки. Концентрація великих об'ємів інформації в інформаційній системі потенційно може привести до зловживання при обробці цієї інформації, і лише правильно поставлені процеси інформаційної безпеки і комплексний підхід до рішення завдань безпеки дозволить надійно і гарантовано захистити інформацію на усіх етапах її обробки, зокрема персональної інформації.

Література

1. Голубченко О.Л. Політика інформаційної безпеки/ О.Л. Голубченко. – Луганськ: вид-во СНК ім. В.Даля. 2009. –300 с.
2. Дикань В.Л. Комплексна методика визначення рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності банкрутства підприємства [Текст]: монографія / В.Л. Дикань, І.Л. Назаренко – Харків:УкрДАЗТ, 2010. – 142 с.
3. Жихор О.Б. Економічна безпека: Навчальний посібник/ О.Б.Жихор, Т.М.Куценко . – Харків: ХІБС УБС НБУ, 2013. – 144 с.
4. Ильяшенко С. Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С. Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки.– 2003.– № 3. – С. 12–19.

УДК:336.71(043)

Лазарева А.П., асистент

БАНКІВСЬКА БЕЗПЕКА ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Серед сучасних економічних проблем країни значне місце займає забезпечення фінансово-економічної безпеки країни, а зокрема її фінансової складової. В свою чергу, суттєвий вплив на рівень фінансової безпеки відіграє такий її структурний елемент як банківська безпека.

Як вважає М.Ілляш, безпека банку – це система заходів, які забезпечують захищеність інтересів власників, клієнтів, працівників і керівництва банку від зовнішніх і внутрішніх загроз. Рівень захищеності характеризується здатністю банку протистояти спробам як прямого несанкціонованого проникнення до приміщень банку зі злочинною метою, так і спробам завдати шкоди банку з боку конкурентів і кримінальних структур шляхом втручання в банківську діяльність, набуття впливу на банк із метою здійснення фінансових афер і махінацій, відмивання «брудних грошей», незаконних переказів їх за кордон тощо. [1,2]

На думку С.Букіна, питання безпеки банку є актуальними не лише безпосередньо для банків, а також і для решти учасників ринкових відносин. Безумовно, в першу чергу цією проблемою опікуються власники банку, його акціонери, що турбуються про розвиток свого бізнесу і несуть за нього матеріальну, моральну і соціальну відповідальність, якщо, звичайно, банку первісно не відведена роль кримінальної організації. Безпека банку турбує також і клієнтуру, що склалася навколо нього з постійних і нових юридичних осіб, а також аналогічну частину фізичних осіб, які є вкладниками, позичальниками кредитів і користувачами будь-яких банківських послуг (пластикові картки, комірки сховища). Дана проблема актуальна і для партнерів по бізнесу, і особливо для банківського персоналу, який з не завжди зрозумілих причин сприймає дану проблему частіше як якусь далеку, що знаходиться поза банком і не відноситься безпосередньо до нього. З огляду на зазначене, він підкреслює, що безпеку банківської діяльності слід розуміти, передусім, як: безпеку банку як організації; безпеку банківського персоналу; безпеку банківських операцій. [2]

Основним критерієм ефективності банківської безпеки є стабільність фінансового і економічного стану банку.

Мета банківської безпеки: виключити можливість понесення банком збитків або неотримання вигоди; забезпечити ефективну діяльність банку і якісну реалізацію ним операцій і угод.

Задачами банківської безпеки є :

1. Захист законних інтересів і власності банку.

2. Профілактика і попередження правопорушень і злочинних посягань на власність, імідж і персонал банку.
3. Своєчасне виявлення реальних і потенційних загроз банку, проведення заходів щодо їх нейтралізації.
4. Формування умов, що сприяють реалізації банком своїх планів і інтересів.
5. Створення умов для відшкодування матеріальних і моральних збитків, нанесених банку і його співробітникам неправомірними діями організацій і окремих осіб.
6. Організація системи заходів безпеки діяльності банку.
7. Організація і реалізація заходів щодо підтримки встановленого порядку роботи підрозділів банку в кризових ситуаціях.
8. Контроль стану та ефективності функціонування системи заходів безпеки в банку (Табл. 1), своєчасне реагування на зміни в її роботі[3].

Основними показниками безпеки банківської системи, які водночас використовуються і як індикатори її значущості для економіки країни є: [4]

- відношення активів банків до ВВП;
- частка активів недіючих банків у загальній сумі активів комерційних банків;
- розмір чистих внутрішніх активів НБУ (обсяг грошової маси і розмір емісій);
- обсяг чистих зовнішніх резервів НБУ (різниця між зовнішніми кредитами і розміщенням валютних активів НБУ за межами країни);
- частка іноземного капіталу у сукупному капіталі банківської системи;
- частка проблемних кредитів у обсязі чистих активів банків;
- співвідношення високоліквідних коштів і поточних пасивів банку;
- співвідношення власних і залучених коштів;
- частка високоліквідних коштів у обсязі чистих активів банку;
- рентабельність чистих активів банківської системи;
- стан сектору банківських депозитів;
- загальний обсяг фонду страхування ризиків;
- обсяги і динаміка отриманого банками прибутку;
- масштаби і якісні характеристики банківських злиттів і поглинань;
- діапазон процентних ставок;
- частка кредитної заборгованості населення у загальному обсязі кредитного портфеля;
- частка залучених коштів населення у загальному обсязі депозитів;
- відношення прибутку до середньорічного капіталу і активів.

Таблиця 1

Основні загрози фінансовій безпеці комерційних банків

Зовнішні загрози	Внутрішні загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Несприятливі макроекономічні умови: загальноекономічна ситуація в країні і регіонах. 2. Нестійкість нормативно-правової бази та урядові кризи. 3. Високий рівень інфляції та інфляційні очікування 4. Нестійкість податкової, кредитної та страхової політики. 5. Недостатність інвестиційних коштів у регіонах, коливання курсу долара 6. Несприятлива криміногенна ситуація, зростання кримінальних і фінансових злочинів у кредитно-фінансовій сфері. 7. Мінливість обов'язкових нормативів центробанку. 8. Недобросовісна конкуренція на ринку банківських послуг, негативний вплив конкурентів на банківську діяльність. 9. Несприятливі умови кредитування реального сектора економіки та низький рівень інвестиційної активності 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Некваліфіковане управління, помилки в стратегічному плануванні і прогнозуванні банківської діяльності, аналізі власного капіталу і прибутку, визначенні джерел капітального зростання при прийнятті тактичних рішень. 2. Недостатність ліквідних активів як результат недотримання економічних нормативів центробанку. 3. Відсутність достатньої кваліфікації співробітників банку, недостатній кадровий потенціал для вирішення першочергових завдань забезпечення безпеки банківської діяльності. 4. Неповорнення кредитних ресурсів у банк і недоотримання прибутку внаслідок високо-ризикованої кредитної політики. 5. Слабке маркетингове опрацювання ринку банківських послуг і як наслідок, недостатня диверсифікація операцій, що пропонуються банком, відсутність дієвої банківської реклами. 6. Наявність каналів витоку банківської інформації і помилки в організації схоронності фінансових і матеріальних цінностей банку.

В банківській системі значну роль відіграють комерційні банки від діяльності яких залежить фінансово-економічна безпека країни. Тому необхідно систематично аналізувати основні загрози фінансової безпеки комерційних банків [2], щоб розробити адекватні заходи, що дозволять максимально нейтралізувати негативний їх вплив.

Таким чином, виходячи з вище зазначеного, фінансово-економічна безпека є запорукою стабільного розвитку економічної системи країни. В свою чергу, досягти високого рівня фінансово-економічної безпеки можливо лише за рахунок значного рівня безпеки кожної її складової. Тому, враховуючи, що банківська безпека є складовою фінансової безпеки, необхідно постійно аналізувати її рівень та приймати заходи щодо підвищення її рівня.

Література

1. Енциклопедія банківської справи України. – К.: Молодь, 2001. – 680 с.
2. Барановська О.І. Банківська безпека: проблема виміру / О.І. Барановська // Економіка і прогнозування. — 2006. — № 1. — С. 7-25.
3. Зубок М., Ніколаєва Л. Організаційно-правові основи безпеки банківської діяльності в Україні. — К.: Істина, 2000.
4. Безпека банківської системи як складова фінансової безпеки держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studopedia.org/7-17852.html>

УДК:336(043)

Семкова Л.В., кандидат економічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ТА ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ СКЛАДОВОЇ НА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ КРАЇНИ

Сьогодні вітчизняна економіка характеризується низьким рівнем фінансово-економічної безпеки, що призводить до кризових економічних та соціальних явищ. У зв'язку з тим, що одним з важливіших факторів забезпечення економічної стійкості в країні є фінансова безпека, розглянемо її сутність та компоненти більш детально. Це дозволить визначити які інститути мають великий вплив на розвиток вітчизняної економіки.

Перш за все визначимо, що фінансова безпека – це стан фінансів і фінансових інститутів, при якому забезпечується гарантований захист національних економічних інтересів, гармонічний та соціально спрямований розвиток національної економіки, фінансової системи та всієї сукупності фінансових відносин і процесів у державі, готовність і здатність фінансових інститутів створювати механізми реалізації і інтересів розвитку національних фінансів, підтримка соціально-політичної стабільності суспільства, а так само формується необхідний і достатній економічний потенціал і фінансові умови для збереження цілісності й єдності фінансової системи навіть при найбільш несприятливих варіантах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів й успішного протистояння внутрішнім і зовнішнім загрозам фінансової безпеки [1].

Фінансова безпека є комплексним явищем, яке розглядається не тільки у межах держави, але й підприємства та у межах світової економіки. Тому фінансову безпеку можна поділити на три рівні:

- мегарівень (міжнародна фінансова безпека);
- макрорівень (фінансова безпека держави);
- макрорівень (фінансова безпека суб'єктів господарювання).

До факторів що визначають фінансову безпеку держави відносять: рівень фінансової незалежності; політичний клімат у країні; характер фінансово-кредитної політики.

Фінансова безпека держави, як і будь-яка складна система має свої складові, а саме: бюджетна, податкова, боргова, грошово-кредитна, валютно-курсова, банківська, інвестиційна безпека.

Розглянемо складові фінансової безпеки країни більш детально.

Бюджетна безпека - це стан забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів [2].

Податкова безпека держави - це такий стан податкової сфери держави, для якого характерним є захищеність інтересів суб'єктів податкових відносин, стійкість і економічна незалежність податкової системи, що проявляється у стабільності податкового законодавства; здатність податкової системи до розвитку і вдосконалення, спроможність своєчасного виявлення та запобігання потенційних загроз у сфері оподаткування та здатність системи оподаткування в повній мірі реалізовувати усі функції податків як фіскальної так і регулюючої та соціальної з метою максимального узгодження інтересів держави та платників податків. [3]

Згідно із Законом України «Про основи національної безпеки України», боргова безпека – це такий рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для

вирішення соціально-економічних потреб, що не загрожує втратою суверенітету і руйнуванням вітчизняної фінансової системи [4].

Грошово-кредитна безпека - це такий стан грошово-кредитної системи, який характеризується стабільністю грошової одиниці, доступністю кредитних ресурсів і таким рівнем інфляції, що забезпечує економічне зростання та підвищення реальних доходів населення [2].

Валютна безпека держави – це ступінь забезпеченості її валютними коштами, достатній для додержання позитивного сальдо платіжного балансу, виконання міжнародних зобов'язань, накопичення необхідного обсягу валютних резервів, підтримання стабільності національної грошової одиниці [5].

Банківська безпека – це система заходів, які забезпечують захищеність інтересів власників, клієнтів, працівників і керівництва банку від зовнішніх і внутрішніх загроз. Рівень захищеності характеризується здатністю банку протистояти спробам як прямого несанкціонованого проникнення до приміщень банку зі злочинною метою, так і спробам завдати шкоди банку з боку конкурентів і кримінальних структур шляхом втручання в банківську діяльність, набуття впливу на банк із метою здійснення фінансових афер і махінацій, відмивання "брудних грошей", незаконних переказів їх за кордон тощо. [6]

Інвестиційна безпека – це такий рівень національних та іноземних інвестицій (за умови оптимального їх співвідношення), який здатен забезпечити довгострокову позитивну економічну динаміку при належному рівні фінансування науково-технічної сфери, створення інноваційної інфраструктури та адекватних інноваційних механізмів. [7]

Отже, враховуючи важливість всіх складових фінансової безпеки, основними загрозами у сфері фінансової безпеки згідно з Законом України «Про основи національної безпеки України» є:

- недосконалість бюджетної політики та нецільове використання коштів бюджету;
- переважно фіскальний характер системи оподаткування;
- значні обсяги державного та гарантованого державою боргу, проблеми з його обслуговуванням;
- різкі зміни рівня цін та курсу національної валюти;
- недостатні обсяги золотовалютних резервів;
- невисокий рівень капіталізації банківської системи, невеликі обсяги довгострокового банківського кредитування та значний рівень процентних ставок за кредитами;
- криміналізація та масштабний відплив капіталу у «тінь» і за кордон;
- фінансова залежність національної економіки від зовнішніх джерел;
- нецільове використання коштів державного бюджету;
- складний фінансовий стан підприємств, недостатність власних коштів для формування необхідного інвестиційного потенціалу, незначні обсяги інвестицій;
- недосконалість нормативно-правової бази регулювання платіжно-розрахункових відносин, криза неплатежів [4].

Таким чином, бачимо, що складові фінансової безпеки відображають майже всі напрямки, які забезпечують сталий розвиток економіки держави. Тому від рівня безпеки окремої складової залежить загальна фінансово-економічна безпека держави. Тому необхідно постійно проводити моніторинг рівня безпеки кожної складової фінансової безпеки для своєчасного прийняття ефективних рішень керівництвом держави.

Література

1. Іващенко О.В. Фінансово-економічна безпека держави [Електронний ресурс]/ О.В. Іващенко, В.М. Гельман. – Режим доступу:
2. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджена наказом Міністерства економіки України № 60 від 02.03.2007 р. [Електронний ресурс] / Міністерство економіки України. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738.
3. Цимбалюк І.О. Податкова безпека в системі фінансової безпеки держави: [кол. монографія] / за заг ред. О.В. Кендюхова // Стратегічне управління національним економічним розвитком: монографія: в 2 т. – Донецьк: ДВНЗ «ДонНТ», 2013. – Т.2. – 392 с.
4. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19. 06. 2003 р. № 964-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kodeksy.com.ua/pro_osnovi_natsionalnoyi_bezpeki_ukrayini.htm
5. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): автореферат дис... на здобуття наукового ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / О.І. Барановський; Ін-т екон. прогнозування НАН України. – Київ, 2000. – 36 с.
6. Барановська О.І. Банківська безпека: проблема виміру / О.І. Барановська // Економіка і прогнозування. — 2006. — № 1. — С. 7-25.
7. Недашківський М.М. Інвестиційна безпека України в сучасних умовах / М.М. Недашківський, К.Ю. // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України, 2012. - № 1. – С. 274-279.

ОСОБЛИВОСТІ ВАЛЮТНОЇ СКЛАДОВОЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Стан фінансово-економічної безпеки є визначальним показником стійкості та росту економічного стану країни. Тому враховуючи, важливість впливу фінансової складової на фінансово-економічну безпеку, необхідно постійно проводити моніторинг складових фінансової безпеки. В свою чергу, валютна безпека є структурним елементом фінансової безпеки та має значний вплив на її рівень.

Поняття «валютна безпека» є не до кінця визначеним на законодавчому рівні. Так, Законом України «Про основи національної безпеки України» лише відзначається, що одним із напрямів державної політики з питань національної безпеки в економічній сфері є забезпечення внутрішньої і зовнішньої захищеності національної валюти, її стабільності, захисту інтересів вкладників, фінансового ринку [1].

Ряд науковців визначає що, валютна безпека держави – це ступінь забезпеченості її валютними коштами, достатній для додержання позитивного сальдо платіжного балансу, виконання міжнародних зобов'язань, накопичення необхідного обсягу валютних резервів, підтримання стабільності національної грошової одиниці [2].

На рівень валютної безпеки впливають численні фактори, що різняться за строком дії, характером прояву і впливу. Серед основних загроз валютній безпеці України можна визначити: [3]

- зростання зовнішнього боргу;
- вплив коштів за кордон;
- високий рівень доларизації економіки;
- неефективна структура золотовалютних резервів;
- недосконалість валютно-курсової політики;
- наявність валютних ризиків;
- проведення незаконних валютних операцій;
- втручання міжнародних фінансових організацій, іноземних радників та консультантів у валютну політику України.

Оцінка валютної безпеки відбувається за рахунок використання як якісних, так і кількісних показників. До останніх відносять стан валютного ринку, динаміку валютного курсу, показники адекватності міжнародних резервів; сальдо платіжного балансу; коефіцієнт покриття імпорту товарів експорту, обсяги валютних інтервенцій; рівень доларизації, ступінь довіри до національної валюти, показники зовнішньої заборгованості тощо [2]

Однак варто виділити таких три основних індикатори валютної безпеки:

- динаміка валютного курсу;
- рівень доларизації;
- показник адекватності міжнародних резервів.

Нижче у табл. 1 представлено сучасний стан валютного курсу в Україні, який свідчить про нерівномірність валютного курсу, тому як з 2004 р. до 2007 р. бачимо його зниження, а у подальшому валютний курс має циклічний характер. Отже, отримані показники свідчать про нестабільний стан валютного курсу.

Таблиця 1

Динаміка зміни офіційного курсу гривні до долара США, 2004-2014 рр.[4]

Роки	Офіційний курс гривні до долара США (середній за період), грн. за 100 дол. США	Абсолютний приріст, грн.	Темп зміни офіційного курсу гривні до дол. США до показників попереднього періоду	
			%	Відхилення показника від нормативу (не більше 6), %
2004	531,92	-	-	-
2005	512,47	-19,45	-3,66	-
2006	505,00	-7,47	-1,46	-
2007	505,00	0,00	0,00	-
2008	526,72	21,72	4,30	-
2009	779,12	252,40	47,92	41,92
2010	793,56	14,44	1,85	-
2011	796,76	3,20	0,40	-
2012	799,1	2,34	0,29	-
2013	799,3	0,20	0,03	-
2014	1188,67	389,37	48,71	42,71

На рівень валютної безпеки впливають численні фактори, що різняться за строком дії, характером прояву і впливу, значимістю. Так серед довгострокових факторів виділяють наступні:

- попит господарюючих суб'єктів і населення України на іноземну валюту;
- наявність/відсутність дієвих структурних реформ національної економіки;
- стан промислового і сільськогосподарського виробництва;
- розвиненість усіх сегментів вітчизняного фінансового ринку;
- своєчасність прийняття Державного бюджету України;
- ступінь забезпеченості її валютними коштами, достатній для додержання позитивного сальдо платіжного балансу, виконання міжнародних зобов'язань;
- стан курсоутворення, який створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняного експорту.

Валютній безпеці України загрожують такі чинники: [5]

- внутрішня втеча іноземної валюти;
- неповернення в Україну іноземної валюти у визначені законами строки;
- порушення інструкцій НБУ по роботі з валютними коштами;
- проведення незаконних валютних операцій;
- розвиток кризи на світовому валютному ринку;
- недостатній рівень офіційних валютних резервів;
- фальшування іноземної валюти;
- наявність валютних ризиків (небезпеки валютних втрат внаслідок зміни курсу валюти ціни до валюти платежу в період між підписанням угоди і здійсненням платежу);
- надмірна лібералізація вітчизняного валютного ринку.

Таким чином, враховуючи, важливість валютної безпеки для забезпечення фінансово-економічної безпеки необхідно здійснити наступні заходи: розробити основні засади валютної політики, що спрямована на забезпечення ценової та курсової стабільності; забезпечити прогнозованість динаміки обмінного курсу національної валюти; розробити механізми поетапного зменшення доларизації вітчизняної економіки; оптимізувати взаємозв'язок між попитом на національну та іноземну валюту; збільшити обсяги міжнародних резервів. [4]

Література

1. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
2. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): автореферат дис... на здобуття наукового ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / О.І. Барановський; Ін-т екон. прогнозування НАН України. – Київ, 2000. – 36 с.
3. Філіпенко Т.В. Валютна безпека держави в умовах світової глобалізації / Т.В. Філіпенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=219>
4. Жук О. Валютна складова фінансової безпеки України / О. Жук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naub.ua.edu.ua/2015/%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D1%82%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97-%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B8/>
5. Сабадах Д. Аналіз валютної безпеки в Україні та шляхи її підвищення / Д. Сабадах, Л. Руснак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/sabadah-d-rusnak-l-analiz-valyutnoyi-bezpeki-v-ukrayini-ta-shlyahi-yiyi-pidvischennya/>

Касянчук М.Г., кандидат хімічних наук, доцент

Сердюк Г.О., кандидат хімічних наук, науковий співробітник ІнФОВ НАНУ

Пастернак О.М., кандидат хімічних наук, доцент

ГІПОТЕЗА ПРО РОЛЬ КЕТО-ЕНОЛЬНОЇ РІВНОВАГИ В АНТИОКСИДАНТНІЙ АКТИВНОСТІ

Виконаними за останній час дослідженнями встановлено, що кето-енольна таутомерія відіграє суттєву роль в реакціях окиснення, які відбуваються за йонним механізмом в основних середовищах. Це, зокрема, стосується і речовин, онієвою формою яких є оксисполуки поліциклічних вуглеводнів.

Відомо, що феноли можна розглядати як стабільну енольну форму відповідної кето-структури. Феноли разом з ароматичними амінами відносяться до найбільш ефективних та розповсюджених антиоксидантів. Зважаючи на те, що на відміну від аміних антиоксидантів, фенольні є менш токсичні та не утворюють канцерогенних продуктів, становить інтерес більш детальне вивчення впливу їхньої структури на їхні інгібівні властивості.

Оскільки значний вплив на положення кето-енольної рівноваги має розчинник, можна сподіватись, що в залежності від його природи інгібівні властивості фенолів, для яких в стані рівноваги частка енольної форми не є великою, можуть значно змінюватись. Тому вивчення впливу розчинників на кето-енольну таутомерію ароматичних і карбонільних сполук дає можливість регулювати їхню інгібівну дію в процесах вільно-радикального окиснення.

Це може мати практичне значення при підборі інгібіторів для радикально-ланцюгових процесів, що перебігають у сильнополярних чи основних середовищах.

Відома низка речовин, які змінюють свою антиоксидантну активність за описаним механізмом.

2-Ариліндан-1,3-діони беруть активну участь у радикальних реакціях: вони енергійно реагують зі стабільними радикалами, інгібують автоокиснення вуглеводнів і полімерів, прискорюють радикальну полімеризацію. В деяких радикальних реакціях вони ведуть себе як феноли, але більш реакційноздатні ніж феноли [1].

n-Тритриаконтан-16,18-діон є новим типом антиоксидантів, виділеним з листя *Eucalyptus globules*. Ця речовина виявляє високу антиоксидантну активність у системі вода/спирт. При окисдаційній деградації лінолевої кислоти *n*-тритриаконтан-16,18-діон інгібує утворення малонового альдегіду та інших карбонільних компонентів. Часто він є ефективнішим від α -токоферолу чи *трет*-бутил-4-гідроксианізола, *трет*-бутил-4-гідрокситолуолу – відомих антиоксидантів, використовуваних в промисловості. *n*-Тритриаконтан-16,18-діон є особливим типом β -дикетонів, адже його антиоксидантна активність пов'язана з положенням кето-енольної рівноваги: він є активним в присутності води (в ній енольна форма переважає) та неактивний в системах, де рівновага зсунута в бік кетону [2].

Біологічну активність має куркумін та низка його природних і синтетичних структурних аналогів [3, 4]. Введення гідроксильних груп в ароматичний каркас куркумінної збільшує їхню активність більш ніж в 30 раз. Саме β -дикетоновий фрагмент відіграє суттєву роль в їхній біологічній активності [5].

3-Метил-1-феніл-2-піразолін-5-он (едаравон) є сильним антиоксидантом [6]. Існує чіткий зв'язок між посиленням антиоксидантної активності та введенням в орто-положення фенольного кільця замісників, які можуть виступати акцепторами протонів, сприяють стабілізації енольної форми.

Загалом, видно, що існують дані, які вказують на справедливості висунутої гіпотези про вплив положення кето-енольної рівноваги на антиоксидантну активність карбонільних сполук. Для експериментального підтвердження її слід узагальнити наявні дані з кінетики та механізму рідиннофазного окиснення алкілароматичних енолізовних кетонів залежно від стану кето-енольної рівноваги в різних розчинниках, а також з її впливу на інгібівні властивості карбонільних сполук; провести квантово-хімічне моделювання ряду карбонільних сполук та співставити розраховані геометричні та термодинамічні параметри із відомими з літератури константами кето-енольної рівноваги; провести цикл експериментів з антиоксидантної та антирадикальної активності обраних об'єктів у різних середовищах, а також дослідити кінетичні закономірності рідиннофазного їх окиснення молекулярним киснем. На основі отриманих даних можна буде сформулювати механізм взаємодії обраних карбонільних сполук із киснем та з активними формами кисню.

Література

1. Moiseev V. V. 2-Arylindane-1,3-diones – A New Class of Radical-active Compounds / V. V. Moiseev, I. T. Poluktov // Rus. Chem. Rev. – 1973. – Vol. 42, № 3. – P. 214-224.
2. Osawa T. A Novel of Antioxidant Isolated From Leaf Wax of *Eucalyptus* leaves / T. Osawa, M. Namiki // Agric. Diol. Chem. – 1981. – Vol. 45, Iss. 3. – P. 735-739.

3. Dinkova-Kostova A. T. Relation of structure of curcumin analogs to their potencies as inducers of Phase 2 detoxification enzymes / A. T. Dinkova-Kostova, P. Talalay // *Carcinogenesis* – 1999. – Vol. 20, Iss. 5. – P. 911–914.
4. Litwinienko G. Abnormal Solvent Effects on Hydrogen Atom Abstraction. Resolution of the Curcumin Antioxidant Controversy. The Role of Sequential Proton Loss Electron Transfer / G. Litwinienko, K. U. Ingold // *J. Org. Chem.* – 2004. – Vol. 69, Iss. 18. – P. 5888-5896.
5. H-Atom Transfer Is A Preferred Antioxidant Mechanism of Curcumin / S. V. Jovanovic, S. Steenken, C. W. Boone, M. G. Simic // *J. Am. Chem. Soc.* – 1999. – Vol. 121, Iss. 41. – P. 9677-9681.
6. Structure–activity relationship of 3-methyl-1-phenyl-2-pyrazolin-5-one (edaravone) / Kazutoshi Watanabe, Yasuhiro Morinaka, Katsuhiko Iseki, Toshiaki Watanabe, Satoshi Yuki, Hiroyoshi Nishi // *Redox Report.* – 2003. – Vol. 8, Iss. 3. – P. 151-155.

УДК 351

Надежденко А.О., кандидат наук з державного управління, доцент

СОЦІО-ЕКОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

В сучасних умовах державне управління екологічною сферою є актуальною проблемою теорії і практики державного управління, яке має свою специфіку і складність, оскільки модернізація та реформування соціально-економічного розвитку держави має здійснюватися з урахуванням імперативу світової екологізації та прагненнями України до інтеграції в європейське співтовариство. Це підвищує вимоги щодо ефективності державної екологічної політики і потребує від державних інституцій та суспільства застосування системного підходу в реалізації екологічної політики сталого розвитку.

У сучасних умовах розвитку нашої держави на перший план виходять питання побудови екологічної політики на засадах сталого розвитку. Вирішення цих питань досягається шляхом пошуку організаційних, економічних, правових та соціальних варіантів розвитку держави, але особливої актуальності у екологічній політиці набуває процес удосконалення діючих механізмів державного управління через визначення політичного консенсусу і стабільності інтересів громадськості в українському суспільстві.

Формування та вдосконалення механізмів державного управління реалізацією екологічної політики на державному, регіональному та локальному рівні відповідає запитам кожного пересічного громадянина і передбачає підтримку темпів економічного й соціального розвитку України за умови дотримання екологічного балансу, що сприяє гармонізації взаємовідносин суспільства та природи й забезпеченню екологічних потреб нинішнього та майбутніх поколінь в контексті реалізації публічної екологічної політики. Сьогодні надзвичайно актуальною є проблема формулювання стратегічних засад формування державної екологічної політики з урахуванням зовнішніх викликів та внутрішніх передумов та тенденцій розвитку. Йдеться про створення концептуальної схеми формування екологічної політики та формулювання основних засад та механізмів, що впливають на процес її формування та реалізації.

Саме сьогодні важливою умовою реалізації стратегічних завдань державної екологічної політики України є підвищення ефективності діючих механізмів державного управління за рахунок спрямування діяльності владних і громадських інституцій на досягнення конкретних цілей, пріоритетів, змісту, способів й засобів природоохоронної діяльності держави, націлених на стабільність екополітичного ладу. Це можливо за умови утвердження державної екологічної політики як інтегрованого фактора розвитку України, спрямованого на всебічну екологізацію суспільного розвитку, поєднання економічних, соціальних та екологічних проблем.

У зв'язку з цим можна окреслити головні соціо-екологічні виклики у системі державного управління, а саме:

- узагальнення концептуальних та методологічних основ екологічної політики, зокрема аналіз етимологічного змісту її дефініцій представниками різних галузей наукового знання;
- визначення теоретичних засад державної екологічної політики сталого розвитку, механізмів її реалізації;
- аналіз діючих механізмів державного управління реалізацією екологічної політики України та обґрунтування необхідності удосконалення організаційного, правового, економічного механізмів;
- аналіз індикаторів стратегічних цілей екологічної політики та розробка критеріїв оцінки ефективності державного екологічного планування;
- визначення стану євроінтеграційних перспектив державної екологічної політики на транскордонному рівні в частині оцінки діяльності єврорегіонів, до складу яких входить Україна;
- обґрунтування пропозицій щодо розбудови державної екологічної політики в частині корегування принципів відповідно соціально-економічної та політичної специфіки України;

- розробка моделі демократизації організаційного механізму державного управління на локальному рівні;
- удосконалення діючих механізмів державного управління реалізацією екологічної політики сталого розвитку сучасної України.

Крім цього важливою умовою реалізації стратегічних завдань державної екологічної політики України є підвищення ефективності системи державного управління на регіональному рівні за рахунок орієнтації діяльності владних і громадських інституцій на досягнення конкретних цілей, здійснення заходів, націлених на певний результат. Це можливо за наявності грамотно побудованої стратегії розвитку державної екологічної політики на засадах сталого розвитку.

Також треба враховувати, що Україна приймає активну участь у міжнародному співробітництві в галузі охорони навколишнього природного середовища на державному і громадському рівнях відповідно до законодавства України та міжнародного права. А звідси, побудова ефективного механізму реалізації державної екологічної політики є важливим чинником для виконання Україною узятих на себе міжнародних зобов'язань у сфері охорони природи.

Подальший розвиток і становлення України, наближення до відповідних світових стандартів природоохоронного законодавства та забезпечення дієвості механізмів їх впровадження, вкрай актуальний, ефективність таких зусиль залежить від темпів екологічних реформ в державі, які відбуваються сьогодні, а також забезпечення комплексного функціонування механізмів державного управління реалізацією екологічної політики.

УДК 620.92:504.062.2 (043)

Терещенко С.И., кандидат биологических наук, доцент

ПЕРСПЕКТИВЫ И НЕОБХОДИМОСТЬ ПЕРЕХОДА НА ВОЗОБНОВЛЯЕМЫЕ ИСТОЧНИКИ ЭНЕРГИИ

XXI в. по прогнозам учёных станет эрой диверсификации энергоносителей: нефти, газа, угля и возобновляемых источников энергии. В дальнейшем с нефтью всё больше будут конкурировать другие виды энергоносителей. Технологии, основанные на замене ископаемых видов топлива и применении возобновляемых видов энергии, способны решить многие глобальные экологические проблемы. К возобновляемым источникам относятся солнечная энергия, энергия ветра, энергия воды, тепло морей, энергия приливов, морских волн, океанических течений, гидрогеотермальные ресурсы, тепло Земли, биомасса [2].

При внедрении современных технологий возобновляемой энергии можно производить жидкие виды горючего и вырабатывать тепло и электричество, что может привести к полной замене ископаемых видов топлива. Примером этого могут быть небольшие энергетические системы в отдалённых регионах, которые концентрируют энергию Солнца на малых площадях и в малых объёмах. Они требуют меньших затрат, чтобы выработать достаточное количество энергии для местного использования. Также работают различные нагревательные устройства, которые аккумулируют эту энергию, опытные образцы электродвигателей и автомобилей, которые её используют. Солнечная энергия является источником энергии ветра, воды, тепла морей, биомассы. Также существуют большие перспективы использования солнечного излучения в Мировом океане, который покрывает 71% нашей планеты. Кроме нагрева водных масс, солнечная энергия проявляется в виде энергии мощных течений, постоянных циркуляций и многочисленных циклонов. С солнечной энергией связана энергия поверхностных волн. Наибольшие запасы солнечной энергии в океане в виде тепла. Мощность солнечного излучения, которое принимает Земля, очень большая. Используемая сейчас человечеством энергия почти в 10 000 раз меньше энергии, которая поступает от Солнца. Это свидетельствует о больших перспективах использования экологически безопасной энергии на Земле [1].

Ветроэнергетические установки, которые издавна использовались, в настоящее время находят всё большее применение в основном для выработки электроэнергии. Создают ветровые станции и устанавливают на местности, где дуют частые и сильные ветры. Лидером в области использования энергии ветра является Германия, где насчитывается более 10 тысяч ветряных мельниц, а их общая мощность достигла 6900 МВт. На Украине их количество с каждым годом возрастает, совершенствуются конструкции двигателей. К 2010 году доля экологически чистой энергии в энергетическом балансе Германии возросла до 10%, а в Украине – около 1%.

Энергию воды в настоящее время используют как источник электроэнергии. В мире построено много гидроэлектростанций, которые вырабатывают до 5% электроэнергии. Потенциальные запасы гидроэнергетических ресурсов на Земле оценены в 3750 млн. ГВт, тогда как её гидропотенциал используется только на 17%. Значительные гидроэнергетические ресурсы сосредоточены в Южной Америке, Юго-Восточной Азии, Африке, где они пока ещё слабо освоены.

В настоящее время в странах с большими морскими границами ведутся поиски путей использования энергии морских волн, созданы научные центры по изучению возможных путей преобразования энергии морских волн в полезную энергию. Уже созданы волновые электростанции в Норвегии, Японии, Англии, Австралии и Индии. В Украине также ведутся поиски нетрадиционных источников энергии (солнечной, ветровой, геотермальной, биомассы и т.п.), которые могут ускорить решить проблемы использования силы волн Чёрного и Азовского морей. Особое значение приобретают волноэнергетические установки возле побережья, которые могут препятствовать негативным процессам абразии.

Для использования энергии океанических течений, таких как Гольфстрим и Кuroсио необходимы турбины диаметром 170 м с длиной ротора 80 м, которые должны быть изготовлены из алюминиевого сплава со сроком эксплуатации не менее 30 лет. По оценкам специалистов, себестоимость электроэнергии, выработанной на такой электростанции, может быть в 1,8 раза ниже, чем на ТЭС. Работа таких гидротермальных станций базируется на энергетическом использовании температурного градиента разных слоёв воды в морях и океанах.

Планируется более широкое использование разных видов геотермальной энергии с наилучшими экономическими показателями полезного действия: термальных вод, пароводяных смесей и природного пара. Их необходимо использовать в районах, где температура с глубиной резко повышается, коллекторские свойства горных пород дают возможность получать с глубоких разломов значительное количество горячей воды или пара и минеральный состав термальных вод не создаёт больших проблем в борьбе с солевыми отложениями и коррозией оборудования. Гидрогеотермальные ресурсы, по прогнозным оценкам, составляют 4% общих прогнозных запасов. Поэтому их использование в будущем целесообразно для теплоснабжения и теплофикации местных объектов. Ведущее место в производстве электроэнергии с горячих гидротермальных источников принадлежит США. В Долине Больших Гейзеров (Штат Калифорния) на площади 52 км² расположено 15 установок мощностью свыше 900 МВт. Также богата термальными источниками Исландия, их свыше 700, которые выходят на земную поверхность. Поэтому около 60% населения пользуется геотермальными водами для обогрева квартир. Ежегодное потребление горячей воды при средней температуре 87°C составляет 1,5-10¹³ Дж, что приравнивается к экономии 500 тыс. т каменного угля в год. Кроме этого, исландские теплицы, в которых выращивают овощи, фрукты, цветы и даже бананы, ежегодно потребляют до 150 тыс. м³ горячей воды, т.е. свыше 1,5-10¹³ Дж тепловой энергии.

Широкие перспективы использования энергии представляет биомасса, мировые запасы которой оценивают в 200 млрд. т в перерасчёте на сухой вес, что энергетически эквивалентно потреблению 80 млрд. т нефти. Безусловно, главным источником являются леса. Мировое потребление энергии – 11 млрд. т у. т., а это только 12% энергии ежегодного мирового прироста биомассы. Всё более широкое применение находят такие добавки к бензину как топливный этанол и гидролизный спирт, сырьём для которых служат кукуруза и тростник. Определённую роль для местных хозяйств могут играть такие сельскохозяйственные отходы как солома, навоз и птичий помёт. Наиболее широко применяется солома как топливо в Дании, где работает более 8000 фермерских установок мощностью 0,1-1,0 МВт, 62 тепловые станции мощностью 1-10 МВт и 9 комбинированных теплоэлектростанций. Также её, как энергетический ресурс с успехом используют Австрия, Швеция, Финляндия, Франция. В Украине, разумеется, её потенциал, по меньшей мере, составляет 4,3 млн. т у. т. в год (около 2% расходов топлива), однако для этого требуются значительные капиталовложения.

Биогаз как продукт жизнедеятельности животных и птиц может заменить в Украине 6 млрд. м³ природного газа. Тем не менее, для его получения необходимы определённые инвестиции, срок окупаемости которых составляет 4-5 лет. В то же время Китай наращивает производство биогаза, которое должно составить 120 млрд. м³ в год.

Наконец, определённые перспективы как источника энергии имеет свальный газ, который образуется в результате разложения органической части в местах свалок твёрдых бытовых отходов. Только в городах ежегодно накапливается 400-450 млн. т твёрдых бытовых отходов. Газ выделяется с теплотой сгорания 17-20 МДж/м³, что составляет 100 м³ с 1 т твёрдых бытовых отходов на протяжении 20 лет со скоростью 5 м³/т в год. Потенциал свального газа в странах ЕС приближается к 9 млрд. м³/год, в США – 13, в Украине – около 1 млрд. м³/год [2].

В заключении следует отметить, что Украина имеет довольно высокий потенциал для производства биомассы, которая может обеспечить приблизительно 8-10% общих потребностей первичной энергии. Использование такого количества биомассы эквивалентно увеличению отечественной добычи топлива на 20%. Если приложить соответствующие усилия, то к 2030 г. 9-12% общего потребления первичных энергоносителей в Украине можно будет покрыть благодаря энергии, полученной с биомассы. В 2007 г. энергетический потенциал биомассы в Украине составлял 23 млн. т у. т., фактически использовано – 1,8 млн. т у. т. Свыше половины энергетического потенциала биомассы вырабатывают в сельском хозяйстве: соломой зерновых культур (23%), стеблей и кочанов кукурузы на зерно (10%), стеблей и отходов семян подсолнечника (10%), биогаза с гноя (7%), биодизеля, биоэтанола (9%). Биомасса, которую могут

вырабатывать отечественные сельскохозяйственные производители может создать принципиально новые условия для обеспечения устойчивого развития сельских районов дешёвой, экологически безопасной, тепловой энергией. Кроме этого, биомассу можно получать на специально отведенных малопродуктивных или деградированных сельскохозяйственных угодьях с плантаций быстрого оборота (ива, тополь и другие быстрорастущие виды древесных растений). На землях, загрязнённых радиацией можно выращивать энергетический рапс (*Brassica napus* L.), так как он может очищать почву от радионуклидов, не накапливая их в семенах. Такие эксперименты проводят, например, в Житомирской области. По оценкам Министерства аграрной политики к настоящему времени в Украине значительные площади заняты под выращивание энергетических культур.

Литература

1. Глобальное потепление: Доклад Гринпис /Под ред. Дж. Леггетта. Перевод с англ. – М.: Изд-во МГУ, 1993. – 272 с.
2. Шувар І.А., Снітинський В.В., Бальковський В.В. Екологічні основи збалансованого природокористування: навч. посібник. – Львів – Чернівці: Книги – XXI, 2011. – 760 с.

УДК 007 : 304 : 001(043)

Брадов В.В., кандидат економічних наук, доцент

РЕКЛАМНИЙ КОНТЕНТ ТА ВИДИ ЗМК

Різні типи ЗМК визначають свою специфічну форму рекламного контенту.

Для газетно-журнальних шпальт здебільшого характерна своєрідна різноформатність у публікації рекламних матеріалів: тут одночасно може розміщатися різна за типом реклама – модульна, рубрична, рядкова, від різних рекламодавців – приватних осіб, підприємств, організацій, компаній і корпорацій, різна щодо базової вартості – оплаті за символ, рядок, одиницю площі видання, модуль, а також – згрупована на окремій рекламній сторінці чи заверстана серед журналістських матеріалів на тематичній, усередині тексту чи у ТБ-програмі, на початку/кінці номеру чи в його середині, замовлена одноразово чи на певну кількість номерів.

На ефективність реклами в пресі, отже, і на наявність рекламодавців, на стабільність грошових надходжень впливають зміни кількісних показників проданого накладу та співвідношення його передплатної і роздрібною часток, якісні характеристики читачської аудиторії. Серед зовнішніх факторів впливу на зростання/зниження доходів виділяються такі: диспропорція між ємкістю рекламного ринку і кількістю представлених на ньому мас-медіа, відсутність системи тиражного аудиту, інтенсивність розвитку електронного сегменту вітчизняної медіасистеми, законодавчі обмеження щодо обсягу розміщення у виданні реклами [1, с.120].

Розрізняючись підходами до вирішення питання комодифікації аудиторії, традиційні електронні медіа, як рекламоносії, у процесі реалізації своїх функцій використовують багато в чому схожі форми передачі рекламних повідомлень. Можна говорити про три найбільш поширених на ТБ і радіо варіантах розміщення матеріалів цієї спрямованості: пряма реклама, спонсорство й інтеграція рекламних повідомлень у телерадіопрограми [2, с. 113]. Для прямої реклами характерні жанри безпосереднього впливу на масову аудиторію (рекламні повідомлення й ролики – інформаційні, ігрові, мультиплікаційні, музичні), тоді як спонсорство надає можливість більш адресного звернення до потенційного споживача: вибір спонсорів падає на ті передачі ТБ і радіо, аудиторія яких найбільше відповідає образу споживача їх товарів або послуг. Спонсорство приваблює ще й тим, що рекламне повідомлення виноситься за межі забитого прямою рекламою блоку, характеризується більш лаконічною подачею і викликає менше роздратування в телеглядача, не спонукаючи його до переходу на інший телеканал чи до зміни радіочастоти. Що ж стосується інтеграції реклами в теле- і радіопрограми, то ця форма розміщення реклами орієнтована на більш тісну взаємодію мас-медіа і рекламодавця ще на стадії планування і виробництва медіапродукту: внесенні відповідних доповнень у сценарій програми, обов'язковість згадування про продукт або послугу її ведучими, наявність брендів елементів в оформленні студії (для телебачення), запрошення як гостя/учасника представника фірми і т.п.

Для інтернет-видань характерний особливий ареал розповсюдження, їхня інформація поширюється через інформаційно-комунікаційні канали, що "глобальні за своєю природою, тобто глобальні широтою охоплення аудиторії, і при цьому локальні за можливостями доступу до невеликих соціальних груп, за інтересами й територіями" [3]. Специфіка Мережі визначає і форми передачі рекламних повідомлень, серед яких найбільш поширені банери (графічне зображення з гіперлінком, що відсилає до джерела цільової реклами), контекст (прив'язка показів реклами до виявлених інтересів конкретного користувача), відео (пре-ролли, пост-ролли, інстрим-відео). Мас-медіа, що функціонують у Мережі, привертаючи увагу майже необмеженими обсягами різноманітної інформації і можливістю її тематичної структуризації, певною інформаційною свободою, оновленням контенту в режимі реального часу, мультимедійністю, гіпертекстуальністю і цілодобовим доступом, намагаються формувати навколо себе найбільш активну частину аудиторного середовища. За багатьма параметрами вона здебільшого відрізняється від аудиторії традиційних ЗМК: у кількісному плані істотно менша, але при цьому середньостатистичний користувач інтернету є молодший, більш освічений і спроможніший за середньостатистичних читача чи телеглядача.

Література

1. Брадов В. Формування доходів на підприємствах друкованих засобів масової інформації / Володимир Брадов // Вісник ДонДУЕТ. – №4(16). – Донецьк: ДонДУЕТ, 2002. – С. 113–121.
2. Варганова Е. Л. Медиаэкономика зарубежных стран: учеб. пособие / Елена Варганова. – М.: Аспект Пресс, 2003. – 335 с.

УДК 070:394.26(043)

Вялкова І.О., старший викладач

ПРОФЕСІЙНІ СВЯТА ЖУРНАЛІСТІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Феномен свята розглядається в міждисциплінарному аспекті психологією, педагогікою, культурологією та іншими науками. Тлумачення свята як дня або днів, коли урочисто відзначають видатні події, знаменні дати [1] зазвичай протиставляється поняттю буденності. Свято загалом виконує комплекс функцій: комунікативно-інтегративну, соціально-психологічну, політико-ідеологічну, пізнавально-творчу та ін. [2]. Широкий спектр свят, їх типів та видів виокремлюють теоретики залежно від їх змісту, призначення, виконуваних ними функцій та ін.

Однією з найбільш поширених є група професійних свят, пов'язаних з окремими професіями. До цієї групи належать і професійні свята журналістів.

В Україні офіційно відзначається День журналіста України (з 1994 року щорічно 6 червня згідно з указом Президента України від 25 травня 1994 року) та День працівника радіо, телебачення і зв'язку України (щорічно 16 листопада згідно з указом Президента України від 11 листопада 1994 року). Кожне свято обов'язково має історичне підґрунтя, тобто пов'язане з важливою для історії української журналістики подією. Так, свято *День журналіста України* «встановлене на ознаменування прийняття Спілки журналістів України до Міжнародної федерації журналістів, яке відбулося 6 червня 1992 р. на засіданні президії МФЖ у Монреалі» [3, с. 44]. Свято ж *День працівника радіо, телебачення і зв'язку України* встановлене «на ознаменування трансляції в ефірі першої передачі Українського радіо, яка була здійснена в 1924 р. з тодішньої столиці України – Харкова» [3, с. 44].

Долучаються українські журналісти й до міжнародної журналістської спільноти, відзначаючи Всесвітні та Міжнародні професійні свята:

1) Міжнародний день дитячого телебачення та радіомовлення (встановлений представниками Дитячого фонду ООН /ЮНІСЕФ/ у Каннах в квітні 1994 року; святкується щорічно в першу неділю березня),

2) Міжнародний день спортивного журналіста (встановлений за ініціативи Міжнародної асоціації спортивної преси з нагоди створення в цей день в 1924 році в Парижі Міжнародної асоціації спортивної преси; святкується з 1995 року щорічно 2 липня),

3) Міжнародний день солідарності журналістів (встановлений на 4 конгресі міжнародної організації журналістів в Бухаресті в 1958 році в день пам'яті про 8 вересня 1943 року, коли в Німеччині було страчено чехословацького журналіста, письменника-антифашиста Юліуса Фучіка; святкується щорічно 8 вересня),

4) Всесвітній день радіо (встановлений ЮНЕСКО з нагоди першого виходу в цей день в 1946 році в ефір «Радіо ООН»; святкується 13 лютого щорічно з 2012 року) / в країнах пострадянського простору більш відомим є День радіо (7 травня), який було встановлено з нагоди проведення в цей день в 1895 році фізиком Олександром Поповим першого сеансу радіозв'язку.

Також слід зауважити, що існує низка свят, які мають безпосереднє відношення до журналістів та пов'язані з їх спеціалізаціями. До таких цілком можливо зарахувати такі свята:

1) Всесвітній день фотографії (встановлений за ініціативи австралійського фотографа Корске Ара з нагоди представлення Луї Жаком Манде Дагером в цей день в 1839 році дагеротипії – методу отримання відбитків фото; святкується 19 серпня щорічно з 2009 року) та День фотографа (святкується щорічно 12 липня в день святої Вероніки, покровительки фотографії);

2) Всесвітній день блогера (святкується з 2004 року щорічно 14 липня) та День блога (святкується з 2005 року щорічно 31 серпня) та ін.

Таким чином, спектр професійних свят журналістів в Україні та світі доволі різноманітний. Його представлено в Додатку 1 (наразі, наведений перелік не претендує на вичерпність та може бути значно розширений). Як і інші, професійні свята є єдністю цінностей культурного простору і активізацією естетичного в людині [4, с. 166]. Тож, позитивним є той факт, що до подібних свят представники журналістської спільноти проводять різноманітні заходи (конференції, з'їзди, круглі столи, конкурси, фестивалі та ін.). Це значною мірою сприяє процесу обміну досвідом, дозволяє підтримати молоді кадри, відзначити здобутки окремих журналістів та редакційних колективів та ін.

Календар професійних свят журналістів в Україні та світі

№	Свято	Дата святкування
1.	Всесвітній день радіо	13 лютого
2.	Міжнародний день дитячого телебачення та радіомовлення	перша неділя березня
3.	День радіо	7 травня
4.	День журналіста України	6 червня
5.	Міжнародний день спортивного журналіста	2 липня
6.	День фотографа	12 липня
7.	Всесвітній день блогера	14 липня
8.	Всесвітній день фотографії	19 серпня
9.	День блога	31 серпня
10.	Міжнародний день солідарності журналістів	8 вересня
11.	День працівника радіо, телебачення і зв'язку України	16 листопада

Література

1. Словник української мови в 11 томах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/svjato>.
2. Шкрядо А. В. Свято як соціокультурний феномен і його функціональне навантаження: на прикладі Венеціанського карнавалу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kymu.edu.ua/vmv/v/04/shkrjado.htm>
3. Журналістика : словник-довідник / авт.-уклад. І. Л. Михайлин. – К. : Академвидав, 2013. – 320 с.
4. [Погребной В. В.](#) Свято в бутті людини / В. В. Погребной // [Філософія і політологія в контексті сучасної культури](#). – 2013. – Вип. 6(3). – С. 163–167.

УДК 070 (477): 172 (043)

Кутнякова Г. І., старший викладач

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕРНЕТ-ПУБЛІКАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАПРОСТОРИ

Останнім часом словосполучення «інформаційне суспільство», «інформаційний простір», «інформаційне середовище», «віртуальна реальність» стали звичними не лише для науковців та представників медіа, але і для пересічних громадян. Масова свідомість пов'язує ці поняття з телекомунікаціями, комп'ютерами, мережею Інтернет.

Журналістика, яка претендує називатися однією з давніх професій, сьогодні набула нових рис, виникло поняття «інтернет-журналістика», що дозволило не просто віднести цю професію до комп'ютерних, але й окреслити її нові якості.

Всесвітня павутина зробила журналістику інтерактивною (можливість не тільки повідомляти абстрактному читачеві, глядачеві, слухачеві інформацію, але й дізнаватися про його реакцію); персоналізованою (реальна можливість враховувати потреби, звички конкретного читача (аудиторії); інфоцентричною (вбудована можливість глибокої ієрархічності інформації допускає за участю читача будь-яку міру деталізації викладу, без завантаження деталями основного повідомлення); супероперативною (інформація передається фактично миттєво); вимірюваною (можливо швидко оцінити ступінь популярності публікації); гнучкою (матеріал може викладатися найдивнішими способами, відвідувач може брати участь у побудові сторінки тощо); взаємопов'язаною (гіпертекстовість) та економічною (дешевше паперового) [1, с. 16].

Новітні умови, крім розширення професійних можливостей, високої мети –об'єднання, підтримки зв'язку між людьми (ідея глобального села Маршалла Маклюєна), зробили актуальною етичну проблему не тільки збільшення відповідальності професійних комунікаторів (до них відноситься і журналіст) за зміст створених повідомлень, але й негативного впливу мережі на історичний розвиток людства. Пауль Треанор говорить про гіперлібералізм мережі, запроваджує термін сетизм і ставить питання не тільки про регулювання діяльності інтернет-спільноти, але й про захист світу від мережі, сетистів та кіберлібералізму. Зокрема він зазначає: «Історично вибір мережі – це вибір минулого. Його ніяк не можна обґрунтовувати аргументами про розвиток технології. Лише невелика частина фізичної інфраструктури Мережі має відношення до зв'язування віддалених точок між собою, що і обертає її і інтернет. Якщо прибрати ці зв'язки, реальний технологічний рівень структури, що залишиться, практично не зміниться. Політика розосередження каналів, «немультимедійність» є настільки ж можливою, як і єдина глобальна мережа. Це питання політики, а не технології. Мережа – це невідворотна монополія, це вибір минулого – історичне вето» [1, с. 362].

Можна говорити про наявність теорії і практики саморегулювання, існування професійних стандартів у діяльності журналістів, проте йдеться здебільшого про традиційні ЗМІ, хоча наукові розробки у цій царині, особливо у країнах без тривалого досвіду демократії, не втрачають своєї актуальності (в Україні це питання висвітлюють розвідки В. Ф. Іванова, М. В. Євдокимової, Г. П. Любимової, Б. В. Потятиника, В. А. Сидорова, М. Н. Станевої, О. Б. Шатуновського, Д. С. Авраамова, О. Д. Кузнецової). Проте варто окремо наголошувати на тому, що існує комп'ютерна мораль журналістів, тобто практика дотримання етичних вимог. Чимало журналістів ніколи не крали публікації в газеті, журналі, але не гребують чужим матеріалом із українського, зарубіжного сайту ЗМІ, інформагентства, вміщують його під своїм прізвищем без літературного опрацювання та посилання на джерело інформації або перекладають його і не повідомляють про це, ще й отримують за таку неетичну роботу гонорар.

Актуальною є розробка і запровадження редакційних кодексів комп'ютерної етики журналіста, до них можуть увійти етичні норми Тіма О'Рейлі та Джиммі Вейлса, що створили Кодекс поведінки для блогерів (КПБ). Можна виокремити такі принципи: відповідальність, порядність, об'єктивність, захищеність, відкритість, чесність і сформулювали відповідні етичні норми для інтернет-видань:

1. Принцип відповідальності. Етична норма 1: Журналіст бере на себе відповідальність за власні й чужі слова, зображення, розміщені на сайті комп'ютерного ЗМІ. У КПБ: "1. Блогер бере на себе відповідальність не тільки за власні слова, але й за коментарі, вміщені у його щоденнику".

2. Принцип порядності. Етична норма 2: Журналіст ніколи не має говорити в он-лайновому спілкуванні того, чого не сказав би співбесіднику в реальному житті. У КПБ: "2. Інтернетники ніколи не повинні говорити в он-лайновому спілкуванні того, чого не сказали б в обличчя співбесіднику в реальному житті".

3. Принцип об'єктивності. Етична норма 3: Журналістові варто поспілкуватися з людиною реально, перш ніж написати чи відповісти їй через комп'ютерні мас-медіа. У КПБ: "3. Бажано поговорити зі співбесідником приватно, перш ніж відповісти публічно".

1 Блогер – особа, що веде блог (мережевий журнал або щоденник подій, який містить записи, зображення чи мультимедіа, які регулярно оновлюють).

4. Принцип захищеності. Етична норма 4: Редакція, журналісти мають вжити заходів, якщо когось ображають у комп'ютерних мас-медіа. У КПБ: "4. Блогер повинен вжити заходів, якщо хто-небудь ображає опонента".

5. Принцип відкритості. Етична норма 5: Редакції інтернет-видань мають право заборонити анонімний форум чи коментарі. У КПБ: "5. Блогер може заборонити анонімні коментарі".

6. Принцип чесності. Етична норма 6: Редакції, журналісти мають моральне право ігнорувати он-лайнних провокаторів. У КПБ: б. "Рекомендовано ігнорувати онлайнних провокаторів" [2, с. 196].

Існує проблема дотримання етичних стандартів комп'ютерної етики журналістів, що залежить від кожного журналіста зокрема, який працює в мережі.

Література

1. Калмыков А. А. Интернет-журналистика: Учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности 021400 «Журналистика» / А. А. Калмыков, Л. А. Коханова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 383 с.

2. Кузнецова О. Д. Професійна етика журналіста: посібник / О. Д. Кузнецова. – Львів: ПАІС, 2007. – 246 с.

УДК 070(477)“196/197” (09)(043)

Мельникова О.С., аспірант, старший викладач

СПЕЦИФІКА ПРОВІДНИХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКОГО САМВИДАВУ 1960-1970 РР.

Три основоположні роботи українського самвидаву 1960–1970-х рр. ("Інтернаціоналізм чи русифікація?" І. Дзюби, "Лихо з розуму: портрети двадцяти злочинців" В. Чорновола, " Приєднання чи возз'єднання? (Критичні замітки з приводу однієї концепції)" М. Брайчевського) є публіцистичними. Крім інформаційної, вони виконують просвітницьку функцію, надаючи нових знань з історії, філософії, радянського законодавства, художньої літератури, мистецтва тощо. Причому їх інтерпретація життя радянського суспільства вкрай розходиться з офіційною партійною позицією. Це виражається у текстах за допомогою емоційно забарвленої лексики, системи аргументів, особливості концепцій творів, а також новим смисловим наповненням, які суперечили загальноприйнятим нормам в домінантній державі та контенту офіційних партійних ЗМІ. Дисидентська комунікація мала вплив на "фрейми", тобто «схеми інтерпретації» реальності.

Одним із засобів висвітлення питання "Інтернаціоналізм чи русифікація?" у І. Дзюби є протиставлення теоретичних та ідеологічних аргументів, проголошених лозунгів та закликів і реальної

дійсності. Наприклад, у розділі «Майбутнє націй: нації за комунізму» автор використовує ідеологічну основу марксизму-ленінізму з національного питання.

І. Дзюба розкриває позицію К. Маркса на національне питання, а саме ті ідеї про майбутнє безнаціональне суспільство, які називав «казарменим комунізмом». Потім І. Дзюба посилається на праці В. Леніна, а саме на такі його думки: по-перше, боротьба «проти русифікаторства, проти великоруського шовінізму і великодержавництва, тобто, по суті, проти асиміляторства», по-друге, на його позицію стосовно того, що «в інтересах комунізму – найбільший розвиток націй, а не їхнє згортання і асиміляція» [1, с. 8]. Також наводиться цитата з доповіді Сталіна на XVI з'їзді ВКП(б), в якій він засуджує позицію «соціал-шовініста» К. Каутського, проголошуючи ленінські ідеї. Отже, всі проголошені ідеї провідних ідеологів марксизму-ленінізму зводилися до того, що неможливе злиття всіх націй в одну, асиміляцію нав'язування різним народам якоїсь однієї мови і культури, а навпаки, повинно стояти завдання «їхнього всебічного розвитку, особливо розвитку раніше пригнічених і неповноправних націй» [1].

В результаті контент-аналізу було виявлено, що такі слова, як "український", "національний" було використано частіше, ніж загальноживаних слів, що часто зустрічаються в офіційній республіканській пресі. А саме: український – 711, національний – 545, псевдоінтернаціональний – 5, антинаціональний – 6, інтернаціональний – 76, марксизм (Маркс) – 62, ленінізм (Ленін) – 236, радянський – 78, (У, С)РСР – 126. Також, виходячи з теми памфлету, слова культура – 213, мова – 112 разів. Звичайно, стилістика та лексика автора не вписувалася в норми радянської публіцистики, його тези про національну політику та ідентичність народів – в радянську ідеологію.

Наступний важливий текст, який презентує інакودумство українських дисидентів, – "Лихо з розуму: портрети двадцяти "злочинців" В. Чорновола. Це перший дисидентський український документальний збірник, складений у 1967 р. У ньому зібрані матеріали про перші масові арешти серед української інтелігенції 1965–1966: біографічні довідки про 20 політв'язнів, їхні листи, звернення, літературні та художні твори. Публікація збірника "Лихо з розуму: портрети двадцяти злочинців" В. Чорновола висвітила проблему прав людини в СРСР, світові організації почали публічно порушувати цю проблему, внаслідок чого почали звільняти з концентраційних радянських таборів та психіатрій дисидентів, декому з них вдалося потрапити за кордон: В. Буковському, Д. Шумуку, Л. Плющу, П. Григоренку, В. Мороз. Видана збірка мала 336 сторінок. Крім написаних невеликих за обсягом біографій, автор додає фотопортрети, фоторепродукції картин репресованих художників, поезії, прозу, статті, листи, виступи під час суду, героїв збірки, бібліографічні покажчики текстів героїв. Власний авторський стиль В. Чорновола яскраво виражений у передмові "Від укладача". Автор на початку тексту формулює проблему – репресії української інтелігенції, при цьому описує культурне життя УРСР. Автор збірки формулює портрет українського репресованого: "...засуджений Н. на день арешту мав 28–30 років, він виходець із селянської або робітничої родини, відмінно закінчив середню школу, поступив у вуз (дехто – після армії), де був активним учасником наукових гуртків; як кращий студент одержав добре призначення, писав дисертацію (або й захистив її), публікувався в періодиці (або й видав книжку). Якщо навіть мав технічний фах, цікавився літературою і мистецтвом, вболівав за стан рідної мови й культури. Ще не одружений або ж одружився незадовго до арешту і має малу дитину." [2, с. 367]. В. Чорновіл пише про кожного політв'язня коментар: при яких умовах був заарештований, чим займався, в чому була особиста трагедія. Кожного зі своїх героїв описував як порядну, інтелігентну, талановиту людину творчої або гуманітарної професії. Представників офіційної системи називав "криводушними-енкаведистами".

У результаті контент-аналізу книги В. Чорновола "Лихо з розуму" виявлені слова український – 312, національний – 156, інтернаціональний – 14, репресії – 34, марксизм (Маркс) – 14, ленінізм (Ленін) – 86, радянський – 150, (У, С)РСР – 167, культура – 66, мова – 98 разів.

У 1966 р. М. Брайчевський написав трактат «Приєднання чи возз'єднання? (Критичні замітки з приводу однієї концепції)», де проаналізував події національно-визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького та Переяславської ради. За допомоги полеміки та критики спростував «Тези до 300-річчя возз'єднання України з Росією». В ній спростовувався ряд міфів радянської історіографії. Офіційні часописи відмовилися друкувати цю роботу. Робота спочатку поширювалася самвидавом, а у 1972 р. вийшла брошурою в Канаді. Автор поставив питання у світлі історико-культурних взаємин України і Росії, акцентував увагу на деяких маловивчених аспектах розвитку двох східнослов'янських народів. У статті показано тенденційність радянської концепції, що заперечувала самостійність історичного розвитку українського народу. У 1968 р. за цю статтю й за підпис під протестним зверненням інтелігенції до керівництва СРСР («Лист 139-и») вченого звільнили з роботи. Основна тема статті "Приєднання чи возз'єднання? (Критичні замітки з приводу однієї концепції)" – дискусія про висвітлення і, зокрема, про оцінку подій середини та другої половини XVII ст., між 1654 та 1667 роками, пов'язаних із завершенням національно-визвольної війни українського народу проти шляхетської Польщі і переходом України під протекторат Росії. Він починає матеріал гострою критикою: "В історичній українській науці особливо прикрі перекручення мали місце після 1947 року, коли головний колектив істориків радянської України – Інституту історії АН УРСР – був безпідставно звинувачений у буржуазному націоналізмі, а в наукових

зкладах утворилася ненормальна обстановка диктату малокомпетентних осіб". [3] Таким чином, М. Брайчевський змінював смисли в історичному аспекті, що підривало ідеологію Радянського Союзу по відношенню до України. В результаті контент-аналізу було виявлено часте використання слів: український – 285, національний – 41, інтернаціональний – не виявлено, репресії – 1, марксизм – 14, ленінізм – 16, радянський – 22, (У, С)РСР – 11, культура – 22, мова – 10. Також зустрічається слово "буржуазний" – 18 разів.

Отже, провідні публіцисти І. Дзюба, В. Чорновіл та М. Брайчевський, що заклали ідейний ґрунт в українській дисидентській комунікації, користалися офіційними доктринами, документами, законами, відкритими архівними матеріалами, проте надавали іншого змісту відкритій інформації, яка часто набувала протилежного значення.

Література

1. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? / І. М. Дзюба. – К. : Видавничий дім "KM Academia", 1998. – 276 с.
2. Чорновіл В. Твори: У 10-ти т. – Т. 2. "Правосуддя чи рецидиви терору?". "Лихо з розуму". Матеріали та документи 1966 – 1969 рр. / Упоряд. Валентина Чорновіл. Передм. Л. Танюк. – К: Смолоскип, 2003. – 906 с.: іл.
3. Брайчевський М. Приєднання чи воз'єднання? // М. Брайчевський [Електронний ресурс]. – Торонто, 1972. – 66 с. – Режим доступу: <http://www.spas.net.ua/index.php/node/inc/pryjednannia>

УДК 372.807.0 (043)

Петреба М.М., кандидат філологічних наук

МЕТОДИКА ПОДГОТОВКИ ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЙ ЖУРНАЛИСТСКИХ ДИСЦИПЛИН

Несмотря на то, что история журналистского образования насчитывает едва лишь больше столетия (сначала ученичество, далее – курсы, потом – попытки обучать в высшем учебном заведении), **вопросы «Можно ли научить журналистике?», стоит ли обучать журналистике в высшей школе** до сих пор обсуждаемы. Естественно, есть как сторонники, так и противники журналистского образования. Тем не менее, мы, как сторонники того мнения, что журналистике можно и нужно обучать, будем всё-таки говорить о том, как преподавателю журналистских дисциплин подходить к подготовке практических занятий [1].

Журналистика – явление для сферы образования особенное. «Можно ли в университете научить студента писать статьи? Некоторые журналисты и даже университетские преподаватели считают, что нет. Автор с этим мнением не согласен. Научиться писать можно точно так же, как можно научиться плавать, водить машину и разговаривать на иностранном языке», – **Александр Колесниченко**, автор учебного пособия «Практическая журналистика» [2, с. 46].

В высшей школе необходимо совмещать теорию и практику. Особенно важно не игнорировать огромное значение практических занятий и уделять достаточное количество часов на их выполнение. Болонская система предполагает увеличение количества часов для самостоятельной работы, и, естественно, практические занятия могут проводиться в журналистике не только в аудитории, необходимо потом проверять, объяснять ошибки и т.д.

Давид Х. Моулд, декан Отделения исследований магистратуры и докторантуры Школы коммуникаций Скриппса, Профессор Университета Огайо, США: «Во многих странах, включая Соединенные Штаты, продолжается долгосрочный спор вокруг преподавания журналистики на университетском уровне. Является ли это профессиональной областью, где студенты обучаются базовым принципам сбора информации, репортажа и редактированию, а также навыкам в производстве фото-, радио- и телепродукции, графике и веб-дизайну? Или это академическая дисциплина, где студентам необходимо понять теорию и методологии исследований и поместить медиа в исторический, политический, социальный, экономический и культурный контекст? Программы по журналистике находятся посередине между индустрией, которая требует больше курсов с практическими навыками и преподавателей с профессиональным опытом и университетами, которые ценят исследования и требуют от преподавателей иметь докторскую степень» [3, с. 108].

Изучение теоретического материала не даст должных результатов, если оно не будет дополняться собственной журналистской практикой.

Современная практика обучения в высшей школе характеризуется разнообразием форм проведения семинарских занятий. Это семинары-дискуссии, семинары-брифинги, брейн-ринги, научные семинары, деловые игры, игровое моделирование и другие.

В процессе проведения данных форм обучения в высших учебных заведениях на специальности «Журналистика» можно использовать следующие практические задания: написание материалов для

онлайн-СМИ, создание инфографики («Интернет-журналистика»), создание сценарных планов сюжетов, подготовка сценариев телепередач, создание непосредственного готового телевизионного продукта в виде сюжетов («Тележурналистика»), подготовка материалов для размещения в печатных СМИ («Прессовая журналистика»), создание материалов в разных группах жанров («Жанры журналистики») и т.д.

Также одним из видов практических занятий в высшей школе являются творческие лаборатории, мастер-классы, студии. Например: «MDU-медиа» (МГУ), творческие лаборатории в Киевском национальном университете им. Тараса Шевченко, Украинском католическом университете (Львов).

Метод самостоятельной практической работы позволяет научить студентов извлекать и отбирать факты, работать с различными источниками информации, делать собственные обобщения и выводы, давать объяснения, использовать и излагать полученную ранее информацию, письменно формулировать свои мысли, научить общаться, думать и действовать логично, тренировать свою память и наблюдательность. Преимущество этого метода заключается в том, что он позволяет сделать процесс профильного обучения будущих журналистов живым и увлекательным; учитывать их стремление к активному действию, дает возможность преподавателю-журналисту индивидуально подойти к каждому студенту и решить самые разнообразные образовательные и воспитательные задачи.

Література

1. Гузеев В. В. Методы и организационные формы обучения / В. В. Гузеев. – М. : Народное образование, 2001. – 79 с.
2. Колесниченко А. В. Практическая журналистика. Учебное пособие / А. В. Колесниченко. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2008. – 245 с.
3. Колеченко А. К. Энциклопедия педагогических технологий: Пособие для преподавателей / А. К. Колеченко. – СПб. : КАРО, 2006. – 271с.

УДК 81'373.612.2:070.41(043)

Орехов В.В., кандидат філологічних наук, доцент

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЗНОСТІ В ГАЗЕТНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

На сьогодні політичний дискурс є досить поширеним явищем і присутній в більшості ЗМК. Такий дискурс є досить складним феноменом, який можна розглядати як мінімум в трьох аспектах: філологічному, як і будь-який інший текст, при цьому дослідник зважає на «фон» – політичні та ідеологічні концепції, що панують в світі інтерпретатора; соціопсихолінгвістичному – під час оцінювання досягнення прихованих чи чітко виражених цілей мовця, які є безумовно політичними; індивідуально-герменевтичному – під час виявлення особистісних смислів автора та/чи інтерпретатора дискурсу в певних умовах. Окрім того, з культурологічного погляду, політичний дискурс виявляється найважливішим соціальним ідентифікатором та ретранслятором суспільних цінностей [1].

В межах лінгвістичних студій порівняно нещодавно навіть сформувався окремий напрямок – політична лінгвістика, яка виникла на перетині двох наук – лінгвістики та політології, та тісно пов'язана з іншими лінгвістичними дисциплінами, особливо, з прагмалінгвістикою, комунікативною та когнітивною лінгвістикою. Головне завдання лінгвістичного аналізу політичного дискурсу – розкриття механізму складних стосунків між мовою, владою та суспільством. Вивчення політичної лінгвістики допомагає краще розібратися у сучасних політичних процесах, а також побачити справжнє значення виступів політичних лідерів та методи маніпуляції суспільною свідомістю, якими вони користуються [2]. Лінгвістичний підхід до політичного дискурсу має своїм предметом як політичну мову, використовувану з маніпулятивною метою, так і мову політики – термінологію і риторичку політичної діяльності. І завдання впливу на суспільну думку, на політичні переконання та уподобання є, як правило, одним із найважливіших у такому типі дискурсу.

Мовні або лінгвістичні засоби – це основний важіль впливу в друкованому тексті. Так, у складі мовних засобів, що використовуються в газетному політичному дискурсі, можна у першу чергу виділити засоби лексичного та граматичного характеру. Лексика політичного дискурсу характеризується наявністю великої кількості власне суспільно-політичних лексем (громадський, держава, ідейність, політика, прогресивний, реакційний, суспільство), слова ж загальноживаної лексики, вживані у суспільно-політичній сфері, набувають відповідного контекстного значення: боротьба (політичних сил), змагання (систем), нарада (у верхах) тощо. Політичні тексти вміщують багатозначну, емоційно-експресивну лексику, тропи та стилістичні фігури. Якщо наявність суспільно-політичної лексики простежується в усіх жанрах політичного дискурсу, то використання емоційно-експресивних засобів може істотно різнитися залежно від жанрового типу текстового матеріалу. Так, як правило, кількість емоційно забарвленої лексики у політичному дискурсі інформаційних жанрів типу прес-релізу чи «твердої» замітки є меншою, ніж, наприклад, у політичних творах з публіцистичного журналістського роду (замальовка, памфлет, фейлетон тощо) [3, с. 277].

Засоби граматичного характеру найчастіше слугують для увиразнення комунікативного впливу, що досягається лексичними засобами. Серед них найбільш ефективними, на нашу думку, є синтаксичні засоби, зокрема конструкції експресивного синтаксису, значення яких полягає в посиленні експресивності тексту або у створенні експресивного забарвлення там, де за умов нейтрального порядку слів воно взагалі відсутнє. Одними з найуживаніших експресивних конструкцій такого типу є парцеляція та приєднування. Якщо при парцеляції відбувається розрив цілісної структури на окремі складники, які внаслідок цього набувають актуалізації, то при приєднуванні має місце передусім додавання до основного висловлення компонентів, що вміщують певну додаткову, уточнюючу інформацію стосовно базового речення. Також значна вага у створенні певного комунікативного ефекту засобами синтаксису належить різним видам повторів, які характеризуються порівняно високою частотою вживання та відіграють велику роль у формальному підкресленні головного у змісті твору.

Отже, серед мовних засобів виразності в газетному політичному дискурсі можна виділити перш за все лексичні та синтаксичні засоби. Синтаксичні засоби слугують перш за все для увиразнення комунікативного впливу, що досягається лексичними засобами, важливе місце серед них посідають такі конструкції експресивного синтаксису, як парцеляція, приєднування та лексичний повтор.

Література

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М.: Просвещение, 1981. – 294 с.
2. Чудинов А. П. Политическая лингвистика / А. П. Чудинов. – М. : Флинта, 2006. – 255 с.
3. Загнітко А. П. Сучасний політичний газетний дискурс: риторика і синтаксис / А. П. Загнітко // Донецький вісник наукового товариства ім. Шевченка. Мова. Т. 16. – Донецьк: УКЦ, 2007. – С. 108–118.

УДК 303.62:654.197(043)

Собокар І. І., аспірант, асистент

ІНТЕРВ'Ю НА ТЕЛЕБАЧЕННІ (НА ПРИКЛАДІ ПРОГРАМ «ПОЗНЕР» ТА «ГОВОРИТЬ УКРАЇНА»)

Журналіст отримує необхідну інформацію, будучи присутнім на важливих подіях, знайомлячись з документами та іншими джерелами, але, перш за все, спілкуючись з людьми – носіями інформації. Будь-який процес людського спілкування, як правило, протікає у формі діалогу – запитань і відповідей.

Жанри телевізійної публіцистики, в яких основним зображально-виразним засобом виступає слово, жива людська мова, а формою існування – діалог (спілкування), мають особливе значення для телебачення, оскільки комунікативний процес, виражений переважно промовою з доповненням міміки і пантоміміки, являє собою одну з основ телебачення як соціальної системи, прямо відповідаючи природі екрана [1, с. 56].

Інтерв'ю (від англ. interview – зустріч, бесіда) – жанр публіцистики, що представляє собою розмову журналіста з соціально-значущою особистістю з актуальних питань.

Якщо звернутися до семантики англійського слова інтерв'ю, то воно складається з префікса *inter*, має значення взаємодії, і слова *view*, одне із значень якого – погляд, думка. Інтерв'ю – обмін думками, поглядами, фактами, відомостями.

Інтерв'ю для журналіста – це, з одного боку, спосіб отримання інформації шляхом безпосереднього спілкування з людиною, яка володіє цією інформацією; а з іншого – публіцистичний жанр у формі бесіди, діалогу, в якому журналіст на екрані за допомогою системи питань допомагає інтерв'юваному (джерелу інформації) якомога повніше, логічно, послідовно розкрити задану тему в процесі телевізійної передачі [2, с. 27].

Отже, предметом нашого дослідження є особливості інтерв'ю на телебаченні, а об'єктом виступають такі програми, як «Познер», ведучий – Володимир Познер; ток-шоу «Говорить Україна», ведучий – Олексій Суханов. В цих програмах інтерв'ю є головною формою подачі інформації.

«Познер» – це авторська програма-інтерв'ю, яка виходить на російському телеканалі «Перший канал». Володимир Познер ставить питання політикам, громадським діячам, діячам культури, мистецтва, науки, спорту. Бесіда може як мати інформаційний привід, так і не бути пов'язаною з подіями тижня.

Переглянувши декілька випусків програми «Познер», можна помітити, що Володимир Познер активно використовує жестикуляцію. Говорячи про взаємодію з аудиторією, він розводить руки в сторони, немов об'єднує себе з аудиторією – спосіб увійти в довіру.

«Говорить Україна» – головне ток-шоу країни на телеканалі «Україна». У проекті обговорюються події, що сколихнули країну, і теми, значущі для тисяч людей. Кожна з них розкривається через конкретні людські долі, життєві перипетії та думки.

Герої ток-шоу – свідки й учасники резонансних подій. Учасником проекту може стати кожен. Головне – це реальна історія, яка буде цікавою і актуальною для громадськості.

Ведучий ток-шоу Олексій Суханов – не просто модератор дискусії в програмі, це професіонал з великим телевізійним досвідом і, головне, – людина, яка вміє уважно вислухати, щиро поспівчувати і допомогти у вирішенні конфлікту. Олексій активно бере участь у роботі над програмою, виборі тем та підготовці матеріалів.

Розібратися в непростих життєвих ситуаціях допоможе не тільки ведучий ток-шоу, а й експерти програми: лікарі, юристи, психологи і фахівці в сімейних відносинах. Вони зможуть дати конкретні поради з вирішення складних конфліктів. Зіркові гості ток-шоу поділяться з героями програми своїм досвідом і висловлять авторитетну думку в ході дискусії.

Аналізуючи ці дві програми, а саме поведінку ведучих, варто пам'ятати, що невербальне спілкування часто виникає несвідомо. Воно може або доповнювати і підсилювати словесне спілкування, або йому суперечити і послаблювати. Хоча невербальне спілкування і є часто несвідомим процесом, в даний час воно досить добре вивчено і для досягнення потрібного ефекту з успіхом може контролюватися.

Зараз не всі журналісти контролюють себе під час розмови з публічною людиною у ефірі, і тому в деяких жестах не потрібно шукати інший прихований сенс, потрібно просто їх приймати, і не думати, що журналіст зробив такий жест, тому що він щось підозрює, з чимось не згоден і т.д.

Основа основ успішного інтерв'ю – ретельна підготовка репортера. Він повинен добре орієнтуватися у предметі розмови, знати про нього майже стільки ж, як і сам об'єкт інтерв'ю. Бути підготовленим до інтерв'ю означає, що в якійсь мірі репортер може передбачити, які відповіді викличе те чи інше питання.

У першу чергу, журналіст повинен мати чітке уявлення про ключову інформації, яку він бажає отримати від співрозмовника. До того як ставити запитання, потрібно уявити, як виглядатиме закінчений матеріал і, яка інформація потрібна.

Якщо журналіст остаточно вирішив для себе, що за інтерв'ю він збирається брати, про що і з якою метою, то треба сформулювати і записати свої запитання. У цьому процесі варто керуватися власною цікавістю.

В ідеалі інтерв'ю на екрані (за винятком ситуації офіційного характеру) повинно виглядати як невимущена розмова двох людей, один з яких більше поінформований з обговорюваної теми. Але просто поговорити ці люди могли б і не в студійному павільйоні, без камер і освітлювальної апаратури. Стало бути, в самій природі телевізійного діалогу є якась подвійність [3, с. 38].

Дослідження текстів, вимовних з екрану, дозволяє зробити деякі висновки про споживача екранної інформації. З ослабленням контролю за телеефіром, на екрани телевізорів вилився потік неконтрольованої інформації. Нинішня ситуація не змінюється і контролю над телебаченням немає, там коїться повна анархія у сфері мовознавства і спроби викоринити цю проблему не приводять до успіху. Склалася тенденція масового телебачення, де не має значення культура мови і мовна свідомість.

Також варто відзначити дві важливих складових успішного інтерв'ю – готовність і щира зацікавленість. Журналісту, який планує інтерв'ю, необхідно готуватися, щоб «бути в темі», дізнатися хоча б у загальних рисах історію питання і мати поняття про особистість, з якою буде проходити бесіда. І обов'язково проявляти непідробний інтерес до співрозмовника.

Що ж до невербального спілкування, то невербальна комунікація – це обмін та інтерпретація людьми невербальних повідомлень. Інтерпретуючи невербальні послання співрозмовника, необхідно враховувати величезний ряд факторів. Професіоналізм у роботі журналіста передбачає знання психологічних закономірностей, що визначають процес поведінки бесіди. Професія вимагає від журналіста вдосконалення цілої системи якостей, необхідних для ефективного спілкування. Насамперед, це спрямованість на інших, вміння налагоджувати ефективні невербальні комунікації, інтенсивна зосередженість, розвинений внутрішній слух.

Література

1. Багіров Е. Г. Основи телевізійної журналістики / Е. Г. Багіров, Р. А. Борецький, О. Я. Юровський. – М., 1987. – 208 с.
2. Боровських І. В. Інтерв'ю – основа журналістики / І. Боровських, В. Степанов. – М., 1997. – 115 с.
3. Кузнецов Г. В. Журналіст на екрані / Г. В. Кузнецов. – М., 1985. – 106 с.

УДК 371.4(043)

Брежнєва О.Г., кандидат педагогічних наук, доцент

ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У КОНЦЕПЦІЯХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ Ж. ПІАЖЕ І Г. ГАРДНЕРА

Постановка проблеми. Проблема інтелектуального розвитку дитини дошкільного віку не є новою і залишається однією з актуальних проблем теорії і практики дошкільної дидактики. Це зумовлено тим, що від розвиненості інтелекту значною мірою залежить майбутнє маленької особистості, її місце в соціумі, можливості самореалізації й особисте благополуччя. Особливу роль у розвитку інтелекту дітей відіграє математика, яка закладає фундамент для активного подальшого розвитку дитини. Отже, рівень актуальності проблеми інтелектуального розвитку дошкільників ніяк не знижується, а навпаки стає ще вищим.

Аналіз останніх досліджень. Наше звернення до психологічних концепції інтелектуального розвитку дітей не випадкове. Аналіз особливостей розвитку інтелекту людини (дитини) дає основу для визначення шляхів забезпечення математичного розвитку сучасних дошкільників. Крім того, розв'язання завдання відбору ефективних форм і методів щодо математичного розвитку дитини-дошкільника спонукає педагогів, науковців, діячів дошкільної освіти до ґрунтовного психолого-педагогічного аналізу, осмислення й творчого використання теоретичних концепцій психологів. У цілому ряді психолого-педагогічних досліджень широко представлені теоретичні основи формування інтелектуальних умінь (Л. Виготський, П. Гальперін, Н. Гавриш, О. Кабанова-Меллер, С. Ладивір, Н. Менчинська, В. Паламарчук, Т. Піроженко, С. Рубінштейн, Т. Шамова, К. Щербакова, І. Якиманська та ін.). При цьому особливий акцент звернений до з'ясування психологічних закономірностей інтелектуального розвитку особистості, до способів його стимулювання з урахуванням вікових особливостей дітей і можливостей змісту навчального матеріалу. Дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних психологів П. Блонського, Л. Виготського, В. Давидова, В. Крутецького, Ж. Піаже, Я. Пономарьова, С. Рубінштейна, Н. Талізної, Л. Фрідмана, Г. Хемлі та інших показують, що без цілеспрямованого розвитку різних форм мислення, що є одним з важливих компонентів процесу пізнавальної діяльності, неможливо досягти ефективних результатів у навчанні дитини, систематизації її навчальних знань, умінь і навичок. У свою чергу формування математичних уявлень є потужним засобом інтелектуального розвитку дошкільника, його пізнавальних сил і творчих здібностей.

Мета статті: проаналізувати наукові позиції Ж.Піаже і Х.Гарднера до визначення логіко-математичного інтелекту дітей.

Виклад основного матеріалу. Сам по собі інтелектуальний розвиток можна розглядати з різних сторін. Перш ніж перейти до аналізу концепцій інтелектуального розвитку дітей, слід визначитись із суттю поняття «інтелект». За словником психолого-педагогічних термінів *інтелект* – це система психологічних механізмів, які зумовлюють можливість будувати всередині індивіда адекватну модель (картину) навколишнього світу, оптимально організовувати свою поведінку і діяльність у ньому, створюючи прядок із хаосу на основі приведення у відповідність індивідуальні потреби з об'єктивними вимогами реальності [3, с.278]. Таким є загальне визначення поняття інтелект. В свою чергу, Г.Гарднер дає своє визначення інтелекту. За його теорією множинного інтелекту існує безліч різних інтелектуальних здібностей, що зустрічаються в різних поєднаннях. Гарднер визначає інтелект як неординарну здатність до нестандартного вирішення проблем, генерування нових проблем та ідей, створення продукту або надання послуг, які мають цінність в даній культурі [1, с.15]. Саме множинний характер інтелекту дозволяє людям виконувати такі різні ролі: лікаря, фермера, танцюриста і математика. Окремо Говард виділяє логіко-математичний інтелект, аргументовано доводячи його існування.

Отже, інтелект це своєрідна система або здатність, яка допомагає людині пристосуватися до навколишнього світу.

Аналізуючи авторські концепції інтелектуального розвитку дитини ми спирались на праці багатьох вчених (М.Андерсон, Ж.Піаже, С.Рубінштейн, Л.Виготський, Г.Гарднер та ін.). Але відносно розвитку логіко-математичного інтелекту на перше місце виходять дві авторські концепції: Ж.Піаже і Г.Гарднера. Проаналізуємо їхні позиції.

Одним з перших питання розвитку інтелекту дитини поставив Ж.Піаже. Його теорія інтелектуального розвитку охоплює період з дитячого віку до досягнення дорослості. Основну увагу Піаже приділяє розвитку мислення дитини, і насамперед - розвитку логічного мислення. Вчений зазначав, що мислення дорослого відрізняється від мислення дитини, в першу чергу, більшою логічністю. У різний час Ж. Піаже називав різні стадії інтелектуального розвитку, але найчастіше їх було чотири: сенсомоторна,

доопераціональна, стадія конкретних операцій і стадія формальних операцій. Сенсомоторна і доопераціональна стадія - прояв допонятійного мислення. У цей час судження дітей відносяться тільки до конкретного предмету, чогось наочного і всім відомого, категоричні і одиничні, не пов'язані логічним ланцюжком. Дитина розуміє, в першу чергу, судження за аналогією і через наочний приклад. Центральною особливістю допонятійного мислення є егоцентризм. Егоцентризм обумовлює не тільки таку особливість дитячої логіки, як нечутливість до протиріч, але і ряд інших: синкретизм (тенденція пов'язувати все з усім), трансдукцію (перехід від часткового до часткового, минаючи загальне), неузгодженість обсягу і змісту. Починаючи десь з 7 років у дитини розвивається вже понятійне мислення, починаючись зі стадії конкретних операцій і розвивається на стадії формальних операцій.

Гарднер Г., оцінюючи концепцію розвитку інтелекту Ж.Піаже, називає її закінченою у психології розвитку: «...теорія Піаже про перехід від сенсорно-моторних дій до конкретних операцій, а потім до формальних - являє собою найбільш закінчену гіпотезу у всій психології розвитку. Хоча багато в чому вона не витримує критики, але як і раніше залишається єдиною теорією, на підставі якої оцінюються всі решта висунуті припущення [1, с.278]. Г.Говард детально аналізує обґрунтування розвитку за Ж.Піаже. Нажаль обсяг нашої публікації не дозволяє нам здійснити детальний аналіз двох концепцій, обмежимося однією найважливішою темою - розуміння дитиною поняття числа і пов'язаних з ним операцій. Згідно теорії Піаже, процес розвитку поняття числа у дітей є основою для розуміння інших процесів. Тобто, за переконанням Ж.Піаже, такий самий процес спостерігається в усіх сферах розвитку і відноситься до таких категорій, як час, простір і причинність. Фундаментальні етапи розвитку, запропоновані Піаже, подібні когнітивним хвилям, які спонтанно поширюються по всіх найважливіших напрямках пізнання. Для Ж.Піаже, зазначає Г.Гарднер, «логіко-математичне мислення - це клей, що з'єднує всі види пізнання» [1, с.278].

На думку Ж.Піаже, всі знання - а особливо логіко-математичне розуміння, яке викликало його жвавий інтерес - ґрунтуються, в першу чергу, на діях людини в цьому світі. Отже, вивчення особливостей формування думки слід починати з віку немовляти. Маленька дитина досліджує різноманітні об'єкти - брязкальця, чашки, пляшечки - і дуже швидко починає будувати припущення, як ці об'єкти будуть себе проявляти в певних обставинах. Протягом перших місяців знання дитини про предмети і їхні зв'язки пов'язані з її безпосередніми діями з ними. Тому коли ці об'єкти зникають з очей, вони більше не займають дитячий розум. Тільки в півтора року дитина остаточно розуміє, що предмети продовжують існувати, навіть якщо їх видалили з її актуальної просторово-часової структури. Таке розуміння сталості об'єкта - того, що предмети існують незалежно від дій, які людина виконує над ними в даний момент - найважливіший фундамент, на якому будується весь розумовий розвиток у майбутньому. Поступово дитина оволодіває здібністю групувати предмети, складати ряди залежностей (встановлювати серіаційний ряд). Безсумнівно, дитина може вже розбиратися в дуже маленьких кількостях - два або три об'єкти, - які вона визначає побіжно. Але їй не вистачає головного розуміння - існування правильної числової системи, в якій кожен порядковий номер означає на одну одиницю більше, ніж попередній, або того, що будь-який ряд предметів означає певну їх кількість. Така нездатність до розуміння збереження числа (тобто інваріантності) обумовлена крихкістю лічби перед напором інших конкуруючих сигналів. Наприклад, якщо у дитини є дві множини іграшок, по п'ять кожна, причому одна з них займає більше місця, ніж інша, то дитина може вирішити, що в ній, відповідно, більше іграшок, навіть незважаючи на те, що друга множина ідентична за кількістю. Отже кількісні характеристики пригнічуються іншими сигналами (ознаками кольору, величини, просторового розміщення). Найчастіше у цьому віці дитина навіть вміє рахувати, обмежуючись лічбою до чотирьох - п'яти. Дитина середнього дошкільного віку вже розуміє, що останнє число належить всій групі предметів і оцінюється як загальна кількість об'єктів у групі. До шести-семи років дитина досягає того рівня, коли може встановити кількість об'єктів (ляльок, цукерок, машинок) у кожній з них, порівняти результати і визначити, в якій групі предметів більше. Вона вже не буде помилятися, наприклад, сплутавши протяжність в просторі з кількістю або отримавши неправильний результат, бо не змогла одночасно вказувати на предмет і називати відповідне число. Більше того, дошкільник цілком опановує вірним методом визначення кількості і водночас розуміє, що означає це поняття [3].

Гарднер Г. високо оцінив концепцію інтелектуального розвитку Ж.Піаже: «на мій погляд він (Піаже) створив чудову картину розвитку у одній сфері - логіко-математичній, - але помилково припустив, що ті ж самі процеси притаманні і іншим областям, від музичного до міжособистісного інтелекту» [1, с. 279]. Водночас Гарднер зазначає, що у поглядах Піаже є деякі проблемні моменти. Гарднер наводить докази, що розвиток логіко-математичного мислення йде менш послідовно, замкнено і поетапно, ніж це уявляв собі Піаже. Етапи виявляються набагато тривалішими і різноманітнішими. Більш того, діти проявляють деякі ознаки операціонального мислення в набагато більш ранньому віці, ніж вважав Піаже, але водночас володіють далеко не досконалим формально-операційним мисленням навіть при високому рівні інтелектуального розвитку. В цілому, Гарднер позитивно оцінює напрацювання Піаже: «насправді Піаже сформулював правильні питання і зрозумів вирішальні моменти стосовно головних факторів, які

зумовлюють логіко-математичний розвиток. Він ретельно дошукувався витоків логіко-математичного інтелекту, вивчаючи дії дитини над предметами у фізичному світі; значення усвідомлення, що таке число; поступовий перехід від фізичної маніпуляції з об'єктами до трансформації дій; важливість відносин між цими діями; особливу природу вищих рівнів розвитку, на яких людина починає працювати з гіпотетичними висловлюваннями і дослідити зв'язки і наслідки цих умовиводів» [1, с.280]. Гарднер вказує на відмінності сфери чисел, математики і логіки і стверджує, що в основі цих сфер лежить один вид інтелекту – логіко-математичний. Отже, цінність праць Піаже полягає в тому, що він виділив деякі сполучні елементи визначених сфер математики.

Висновки. Як ми бачимо, теорії Ж.Піаже і Г. Гарднера доводять унікальність кожної людини та її інтелекту. Теорія множинного інтелекту науково пояснює ті індивідуальні відмінності, які щодня спостерігаються у педагогічній діяльності. Незважаючи на ці відмінності, всі теорії інтелекту мають ряд спільних рис. Всі вони намагаються брати до уваги біологічний базис інтелекту, будь то базовий механізм переробки або сукупність множинних інтелектуальних здібностей, модулів або когнітивних потенціалів.

Література

1. Гарднер Г. Структура разума: теория множественного интеллекта: Пер. с англ. / Г.Гарднер.- М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2007. - 512 с.
2. Пиаже Ж. Избранные психологические труды / Ж. Пиаже. - М.: Международная педагогическая академия, 1994. - 680 с.
3. Современный словарь по педагогике / Сост. Е.С. Рапацевич. - Мн.: «Современное слово», 2001.- 928с.

УДК 372.41

Гайдаржийська Л.П., кандидат педагогічних наук, доцент

ПРОБЛЕМА НАВЧАННЯ НАЙМЕНШИХ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Сучасний стан розвитку нашого суспільства вимагає докорінної перебудови процесу виховання та навчання дітей дошкільного віку. Організація навчально-вихованого процесу в дитячому садку потребує нових підходів.

В останній час в системі дошкільної освіти простежується пріоритетна увага до інтелектуального розвитку дитини. Ні в кого не викликає сумніву істина, що підґрунтя особистості закладається в ранньому дитинстві, а отже, виховувати маля необхідно від народження.

Визнаючи пріоритет сімейного виховання, держава надала матері можливість виховувати дитину до трьох років удома. Проте, як показало життя, далеко не всі родини змогли скористатися з такої можливості для повноцінного розвитку своїх дітей.

Аналіз теоретичних та експериментальних досліджень (Н.Аксаріна, П.Бачинський, М.Гмошинська, Л.Гураш, О.Денисюк, Г.Доман, С.Козлова, С.Лупан, Л.Павлова, Е.Томас, М.Щелованов та ін.) дають змогу зробити певні висновки, якими потрібно керуватись як вихователям дошкільних навчальних закладів, так і батькам у вихованні та навчанні дітей раннього віку. По-перше, найкращими вчителями для дитини мають стати батьки; по-друге, навчання треба організовувати через гру як метод, яку треба зупиняти раніше, ніж стомиться дитина; по-третє, не треба перепроверяти свою дитину; по-четверте, допитливість дитини підтримується новизною об'єктів або діяльності; по-п'яте, не слід примушувати дитину до навчання, якщо малюк не хоче займатись то і не слід його силувати, треба зробити перерву або запропонувати те, що цікавить його.

У період раннього дитинства відбувається становлення і розвиток усіх психічних процесів – сприймання, пам'яті, наочно-дійового мислення, розвитку мовлення, уяви. Малюк набуває уявлень про навколишні предмети, починає орієнтуватися у формі, кольорі, величині.

Актуальність дослідження полягає в тому, що на сьогодні практично відсутні наукові праці щодо етапності розвитку дітей раннього віку і педагогічних умов, які забезпечать належний рівень їхнього розвитку.

Мета нашого дослідження полягала у спробі довести та обґрунтувати ефективність сучасних нетрадиційних підходів до виховання та навчання дітей раннього віку та апробувати їх на практиці.

Завдання дослідження полягає в тому, щоб виявити та довести вплив дорослого на розвиток дитини – малюка; розробити методичні вказівки для вихователів та батьків щодо організації навчання й виховання за нетрадиційними методиками як у дошкільному закладі, так і в сім'ї.

Основні напрями перебудови роботи дошкільного навчального закладу з найменшими – це забезпечити емоційний комфорт та добробут, створити внутрішні передумови для подальшого психічного та особистісного розвитку дітей, надати кваліфіковану допомогу батькам у вихованні та навчанні дітей. Відтак для малят мають бути створені певні умови, специфічний режим, а зміст та методи виховання мають бути відмінні від тих, що використовуються на подальших вікових етапах [2, с.24].

За дослідженням Д.Ельконіна, основні періоди психічного розвитку ранньому дитинстві пов'язані з типами провідної діяльності. Період немовляти (від народження до одного року) характеризується емоційним спілкуванням з дорослими, в процесі якого у дитини виникає потреба у постійному контакті з ними. Ці контакти стають необхідною формою засвоєння дитиною досвіду дорослих.

Для раннього дитинства (від року до трьох) провідною є предметно-маніпулятивна діяльність, через яку дитина засвоює суспільно вироблені способи використання різноманітних речей.

Наприкінці третього року життя в дитини з'являється ігрова діяльність (сюжетно-рольова гра), в якій вона починає відображати свій власний досвід.

Аналіз теоретичних та експериментальних досліджень (Н.Аксаріна, П.Бачинський, С.Козлова, М.Щелованов та ін.), методик розвивального навчання (М.Гмошинська, Г.Доман, С.Лупан, Л.Павлова, Е.Томас та ін.) свідчать про те, що, чим раніше починати навчати малюка, тим вищий буде його інтелектуальний розвиток. Найкращі вчителі дитини – це його батьки. Далеко не всі вони усвідомлюють, що розумовий розвиток їхньої дитини залежить від власного внеску у її виховання й навчання. Від родинного виховання залежать і емоційні переживання дитини, формування її відчуттів. Малюк вчиться сприймати оточуючий світ; запам'ятовувати предмети, дії; орієнтуватися у просторі; виконувати розумові практичні дії; звичайно, правильно розмовляти.

Дослідженнями Г.Домана, С.Лупан, Л.Павлової, Е.Томаса та ін. було доведено, що, починаючи з тримісячного віку, немовля можна ознайомлювати з буквами, цифрами, різноманітними предметами, іграшками. При цьому вчені-практики рекомендують використовувати наочний матеріал: іграшки, математичні набори, комплекти абетки, предметні малюнки, картини художників, касети з класичною і сучасною дитячою музикою та ін. Рациональне навчання будується на конкретних образах, безпосередньо сприйнятих дитиною в процесі навчання. Необхідність застосування наочності обумовлюється особливостями розвитку мислення дітей. Опора на наочність – важлива умова розуміння дитиною слова дорослого.

Без навчання немає розумового розвитку. Дитина навчається з перших днів свого життя. За характером способи і форми навчання різні: навчання через наслідування дій дорослих; навчання в грі; навчання під час малювання, ліплення, конструювання; навчання в ході виконання елементарних трудових завдань і, нарешті, систематичне навчання.

Отже, вище наведене дає підстави стверджувати, що своєчасно розпочате і правильно здійснюване виховання і навчання дітей раннього віку – це важлива умова їхнього повноцінного розвитку незалежно від того, де росте і виховується дитина (в сім'ї чи в дитячому садку).

Література

1. Гмошинская М.В. Работа младенцев красками – начало творческой деятельности /М.В. Гмошинская// Дошкольное воспитание. – 2002. – № 2. – С. 30-33.
2. Гураш Л. Ранне дитинство: специфіка, особливості /Л. Гураш // Дошкільне виховання. – 2002. - № 1. – С. 24.
3. Кочерга О. Психофізіологія дітей 1-3 років /О. Кочерга. – К.: Шкільний світ, 2006. – 126 с.
4. Лупан С. Поверь в своє дитя /С. Лупан.– М.: Элліс Лак, 1993. – 255 с.
5. Павлова Л. Малыш начинает ходить и говорить /Л. Павлова// Дошкольное воспитание. – 2000. – № 3,5,7.

УДК 372.361(043)

Демидова Ю.О., кандидат педагогічних наук, доцент

ПІЗНАВАЛЬНА САМОСТІЙНІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКА

Формування в дошкільників активного пізнавального ставлення до навколишнього, уміння орієнтуватися у розмаїтті предметів і явищ, здатності самостійно регулювати свою пізнавальну діяльність є передумовами забезпечення продуктивності розумової діяльності дитини.

Вітчизняна та зарубіжна педагогіка визначає формування пізнавальної самостійності як один з важливих аспектів емоційно-вольового та інтелектуального розвитку дитини. Доведено, що пізнавальна самостійність знаходиться у взаємозв'язку з іншими якостями особистості та впливає на формування соціального досвіду.

Найвні наукові й науково методичні праці з проблеми пізнавальної самостійності дітей – шестиліток виявляють незадовільний стан її вивчення. Аналіз різних підходів у дослідженні зазначеного питання свідчить, що під поняттям пізнавальної самостійності розуміється якість особистості, що формується в процесі діяльності і засвідчує рівень сформованості емоційної, розумової та вольової сфери дитини.

На нашу думку, пізнавальна самостійність – це одна з важливих особистісних характеристик, яка на підставі позитивного ставлення до продуктивної діяльності, передбачає прояв вольових якостей дитини у застосуванні набутих знань та умінь.

Доведено, що пізнавальна самостійність притаманна кожній дитині. При цьому рівень її розвитку зумовлюється індивідуальними рисами й особливостями, соціальним досвідом, змістом, формами й методами навчання тощо.

Старший дошкільний вік відзначається сенситивністю щодо формування пізнавальної самостійності. Це пояснюється прагненням дитини в цьому віці до самостійності, незалежної поведінки. Важливо, що протягом цього періоду відбувається заміна основної діяльності, відбувається становлення основних мислительних операцій.

Тому в дошкільному віці особливе значення має організація досвіду дитини і допомога дорослого в його узагальненні і фіксації у вигляді еталонів, символів, умовних позначень, моделей тощо. Способи позначення не задаються дитині, а відкриваються нею як природне узагальнення власного досвіду спостереження й експериментування.

В організації пізнавальної діяльності дошкільників необхідне активне залучення дітей до творчого процесу пізнання. Це досягається за умов, якщо діяльність дошкільників не визначається дорослим, а будується самими дітьми в процесі отримання нових відомостей про предмети та дії.

Завдання педагога полягає у доцільному розподілі дітей за принципом індивідуальних уподобань: щоб для кожного це був цілком самостійний вибір, вільний вияв ініціативи, творчої активності й обов'язкове емоційне задоволення результатом.

У спеціально організованій діяльності дитина не просто засвоює запропоновані їй дорослими знання, а привносить у сам процес свій власний досвід. Зміст власного досвіду взаємодіє з новою інформацією, і в результаті народжуються «нові знання», які є безцінним матеріалом для її активної мислительної діяльності. У цьому полягає практичне вирішення ключового питання саморозвитку дитячого мислення на певних етапах розвитку дитини (Г.С. Костюк).

Пізнавальна самостійність як компонентна структура формується поетапно. При цьому емоційно-мотиваційний її компонент передбачає використання ігрових методів і його становлення відбувається на першому та другому етапах навчання. Зацікавленість та позитивні емоції, що з'являються в дітей у ході продуктивної діяльності, сприяють підвищенню рівня пізнавальної самостійності. Емоційно-мотиваційний компонент є стимулом у реалізації можливостей старших дошкільників у самостійній діяльності та в процесі виконання навчальних завдань.

Когнітивно-змістовний компонент пізнавальної самостійності формується за умов організації системи занять. Його становлення відбувається протягом усього процесу навчання, відповідно до мети й етапу розвитку.

Важливою умовою формування процесуально-вольового компонента пізнавальної самостійності є диференційне проведення занять за підгрупами з урахуванням набутого досвіду, вміння доводити справу до кінця, виявляючи наполегливість, ініціативність тощо.

Таким чином, формування в дошкільників активного пізнавального ставлення до навколишнього, умінь орієнтуватися у розмаїтті предметів і явищ, здатності самостійно регулювати свою пізнавальну діяльність є передумовами забезпечення продуктивності розумової діяльності дитини.

Література

1. Кононко О. Л. Стратегічна мета виховання — життєва компетентність дитини // Дошкільне виховання. — 1999. — № 5.
2. Рубцова Г.А. Формирование оценочной самостоятельности в первом классе // Начальная школа до и после. — 2005. — №3. — С.1
3. Фунтікова О.О. Теоретичні основи розумового розвитку дошкільників. — Сімферополь: Тавріда. — 1999, 340 с.

УДК 373.21(043)

Косенко Ю. М., кандидат педагогічних наук, доцент, професор

СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ПРОБЛЕМУ НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Проблема наступності дошкільної та початкової ланок освіти має комплексний і міждисциплінарний характер й перебуває на перетині таких наук як педагогіка, психологія, філософія, фізіологія. З позиції *філософської* науки суть поняття «наступність» розглядається у вимірах закону «заперечення заперечень», згідно з яким жоден попередній етап у розвитку людини, природи чи суспільства не повторюється повністю, а відображається у суттєво доповненому, вдосконаленому вигляді на наступних етапах. У педагогічній науці наступність трактується як «опертя на пройдене», подальший розвиток знань, умінь і

навичок, у процесі якого набуті знання, вступаючи у нові зв'язки, засвоюються свідомо, закріплюються і зміцнюються. Наукою доведено, що наявність тісного зв'язку між окремими ланками освіти дає можливість без особливих перешкод переходити в процесі навчання від нижчого ступеня освіти до вищого, і цей плавний перехід сприяє гармонійному розвитку особистості.

В умовах сьогодення наступність – важливий інструмент здійснення неперервної освіти між її ланками, перетворення освіти у «процес, що триває все життя». За нашими спостереженнями, розвиток вітчизняної педагогічної науки за часів незалежності України прикметний пильною увагою дослідників (О. Аніщенко, Л. Артемова, А. Богуш, Н. Бібік, Н. Гавриш, С. Замзерович, Л. Калмикова, О. Кононко, В. Котирло, В. Кузь, С. Ладивір, Н. Манжелій, Т. Мантула, М. Машовець, О. Папач, В. Прокопенко, Т. Поніманська, О. Савченко, Д. Струннікова, Г. Тарасенко, М. Федорова, Л. Федорович, Н. Черепаня, Н. Шиліна та ін.) до широкого кола питань означеної проблеми.

Представимо і своє наукове бачення сутності означеної проблеми. Спершу, про її поняттєве поле. Ідеться про термінологічний ряд таких понять як *наступність*, *спадкоємність* та *перспективність*, які, власне, й забезпечують *цілісність* освітнього процесу. А також термінологічні словосполучення *підготовка дитини до школи* та *готовність до шкільного навчання*.

Поняття «*наступність*» вважається найбільш поширеним. Воно означає вищий щабель розвитку, коріння якого проростає у попередньому ґрунті. Упродовж не одного десятиліття педагогічна наука трактує його сутність як обізнаність учителів початкових класів з програмами і методиками навчання і виховання дітей в дошкільному навчальному закладі, результатами навченості і вихованості дітей за всіма розділами програми і врахування їх у подальшій роботі початкової школи. Виражається наступність у зв'язках та погодженості між всіма її компонентами: цілями, завданнями, змістом, методами, засобами, формами організації, які забезпечують ефективний розвиток дитини, її успішне навчання та виховання на всіх ланках освіти.

Провідною функцією наступності є забезпечення ліричного (за термінологією Л.Виготського) розвитку дитини впродовж перехідних періодів. Саме наступність запобігає кризовим явищам у психічному розвитку особистості.

У контексті проблеми неперервності освіти віднедавна у науковий обіг увійшли поняття *перспективність* і *спадкоємність*. Слід зауважити, що сприймаються вони ще з насторогою. Іноді їх ототожнюють, розглядають як єдиний принцип наступності. Проте, як стверджує А. Богуш, їх значення варто розрізняти. *Перспективність* – це передумова успішного розвитку у майбутньому, «погляд знизу вгору», це обізнаність вихователів дошкільних навчальних закладів з програмами і технологіями навчання і виховання учнів початкової школи, це той показник, який дозволяє визначити адекватні віку орієнтовні показники засвоєння дошкільниками знань, умінь і навичок.

Слово «*спадкоємність*» у словниках тлумачиться як успадкування чогось, продовження певної діяльності, справи, певних традицій. Це врахування здобутого на попередніх етапах розвитку, його подальше удосконалення, а також плавний безперервний перехід від одного виду діяльності до іншого.

Феномен *підготовки дітей до школи* Л. Федорович, на основі вивчення взаємодії сім'ї, дошкільного закладу і школи, характеризує як особистісно-соціальне явище, зумовлене сукупністю умов, методів, засобів і форм навчання і виховання, а також адміністративних загальноосвітніх заходів, які забезпечують процес, спрямований на формування особистості, її соціальної компетентності. За визначенням Н.Черепані поняття «*підготовка дітей до школи*», означає закономірний, соціально і дидактично зумовлений процес взаємодії, суб'єкти якого перебувають у педагогічно доцільних, суб'єкт-суб'єктних, гуманних відносинах, що забезпечує особистісно орієнтований фізичний, психічний і соціальний розвиток дитини у відповідності до її можливостей і потреб.

Доволі широке потрактування у психолого-педагогічній науці має поняття «*готовність дитини до шкільного навчання*». Як складну педагогічну проблему готовність до навчання науковці сформулювали ще у 70-х роках ХХ століття. У більшості психолого-педагогічних досліджень, не зважаючи на розбіжність підходів, визнається той факт, що ефективним шкільне навчання буде тільки за умови, якщо першокласник володіє необхідними елементарними для початкового етапу навчання – навчально-пізнавальними якостями, які потім розвиваються й удосконалюються. Саме це у педагогіці називають *стартовою готовністю*. Л. Виготський науково обґрунтував положення про те, що готовність дитини до шкільного навчання полягає не стільки в кількісному запасі знань, скільки в рівні розвитку пізнавальних процесів. Науковці підтримують позицію: навчання йде за розвитком, оскільки визнається, що неможливо починати навчання у школі, якщо немає визначеного рівня психічного розвитку.

У сучасній педагогіці, *готовність дитини до навчання у школі* характеризується як оптимальне поєднання взаємодії комплексу компонентів, який охоплює всі основні сфери дитини: інтелектуальну, емоційну, волюву, морфологічну, а також психічне і соматичне здоров'я.

Поряд із поняттям «*готовність до шкільного навчання*» використовується термін «*шкільна зрілість*». У педагогіці це поняття означає досягнення дитиною такого рівня психічного розвитку, коли вона стає спроможною брати участь у шкільному навчанні. І. Архипова зауважує, що «навички читання, письма,

рахунку та інші належать до загальнонавчальних умінь і навичок, які, безумовно, є важливими у шкільному навчанні, але не вони визначають готовність до школи». На її думку, до початку систематичного навчання першокласник має бути «зрілим» в різноманітних виявах психічного розвитку й виокремлює три основні напрями психологічної готовності дитини до школи: психофізіологічний, інтелектуальний, особистісний, вивчаючи які можна зробити висновок про шкільну зрілість дитини.

Вартий уваги науковий погляд Н. Черепані на сутнісну відмінність феномену *готовності дитини до навчання в школі і шкільної зрілості*. Готовність, стверджує дослідниця, – це стан потенційних і тому ідеальних можливостей дитини, а шкільна зрілість – це стан її актуальних і реальних можливостей.

Безперечно, забезпечення наступності дошкільної та початкової ланок освіти на практиці досягається завдяки високому професіоналізму у роботі з дітьми вихователів і вчителів, їхньою співпрацею з батьками своїх вихованців.

Краще організувати цю роботу, на нашу думку, допоможе розуміння педагогами обох ланок освіти сучасних наукових поглядів на проблему наступності. Їх ми бачимо такими.

Погляд перший

В сучасній педагогіці утвердилася наукова позиція про двосторонність процесу наступності:

На дошкільній ланці зберігається самоцінність дошкільного дитинства і формуються фундаментальні особистісні якості дитини, які є основою успішного шкільного навчання.	Школа, як наступник дошкільної ланки освіти не будує свою роботу з нуля, а підхоплює досягнення дошкільника і організовує педагогічну практику, розвиваючи накопичений ним потенціал.
--	---

Вкрай важливим є взаємовивчення програм дошкільних навчальних закладів і початкової школи. Ми не можемо рухатися двома розмежованими сторонами і проблему наступності розв'язувати самотійно. Взаємний інтерес є взаємовигідним і потреба систематичних зустрічей педагогів дошкільних закладів і початкової школи продиктована вимогами часу. Таке розуміння наступності дозволяє реально здійснювати безперервність у розвитку та навчанні дітей, а саме:

- координувати цілі, завдання, зміст, засоби та форми організації освітніх процесів ДНЗ і школи;
- забезпечувати умови, спрямовані на збереження здоров'я, емоційного благополуччя, індивідуальний розвиток кожної дитини.

На думку А. Гончаренко, кожний наступний крок дитини має спрямовуватися по висхідній у лінійній послідовності. Цьому насамперед має сприяти *наскрізний програмовий зміст дошкільної і початкової освіти*, який утворює простір для реалізації єдиної, динамічної та перспективної системи особистісного творчого зростання старших дошкільників і молодших школярів. Це один із важливих аспектів проблеми наступності в умовах сьогодення, тому що постають питання, які не завжди успішно розв'язуються:

- яка особистість приходить до школи ?
- чого прагне вона і її батьки ?
- з яким світобаченням дитина сіла за шкільну парту?
- над чим так ревно і неусипно працювали вихователі й батьки за роки перебування дитини у дитячому садку і що з того візьме до уваги вчитель?

Погляд другий

Наступність дошкільної і початкової ланок освіти має свої специфічні особливості, які виражаються насамперед в тому, що випускник дошкільного навчального закладу вступає у нову для нього ситуацію розвитку.

Психолог Л. Божович у своїх дослідженнях ще наприкінці 70-х рр. XX ст. дійшла важливого висновку: «З одного боку перехід до нових умов життя підготовлюється всім попереднім ходом розвитку дитини і стає можливим тільки завдяки тим досягненням, які вона в цьому розвитку здобуває. З іншого – вимоги, що ставить перед дитиною життя на новому етапі її розвитку, зумовлюють подальше формування її психіки». Здійснений ученою аналіз новоутворень дошкільного віку дав їй підстави стверджувати, що таке із них як «*внутрішня позиція школяра*», тобто нове ставлення дитини до навколишнього середовища, яке виникає під час вступу до школи, є основним критерієм її готовності до навчання. Ці теоретичні положення дотепер підтверджуються педагогічною практикою.

Погляд третій

Для забезпечення наступності між дошкільною і початковою ланками освіти важливо знати, що є спільного і відмінного між ними. Зокрема, необхідно порівняти цілі освіти, види провідної діяльності, специфіку ситуації розвитку дитини, основні новоутворення у дошкільному й молодшому шкільному віці.

Зазначені вікові періоди об'єднують спільні цілі, що стоять перед дошкільною і початковою ланками освіти, зокрема:

- охорону і зміцнення фізичного та психічного здоров'я дітей;
- збереження і підтримку індивідуальності дитини, забезпечення її психічного розвитку;

- виховання моральності дитини.

Відтак, уся робота вихователя з дошкільниками, а вчителів з молодшими школярами повинна бути спрямована на реалізацію зазначених цілей – це правильний шлях до забезпечення наступності між дошкільною і початковою ланками освіти.

Погляд четвертий

Істотним чинником забезпечення наступності науковці вважають організацію розвитку провідної діяльності кожного періоду дитинства (ігрової – у дошкільному віці, навчальної – у молодшому шкільному).

Розвиток провідної діяльності обумовлює психічне й особистісне становлення дитини, що веде до безболісної адаптації її на подальшому ступені освіти. Зокрема, гра повинна залишатися провідною в дошкільному дитинстві і повністю вичерпати свої можливості. Наявність у дітей бажання вчитися, яке виникає в них до закінчення дошкільного віку, є суттєвою умовою їхньої готовності до школи. У свій час, коли діти йшли до школи у семирічному віці, психологи Д. Ельконін і О. Запорожець зауважували: «На сьомому році життя дошкільником є не той, хто *не ходить* до школи, а той, хто психологічно *не вийшов* з дошкільного віку».

Погляд п'ятий

Безболісний перехід дошкільника до навчання в школі уможлиблюється через забезпечення комфортних взаємин дитини з найближчим оточенням.

Л. Виготський зауважував: «Зміна соціальної ситуації розвитку, що відбувається у молодшому шкільному віці і зміна провідних видів діяльності сприяє становленню якісно нових відносин між дитиною і класним колективом, між дитиною і дорослим, який його навчає». У дошкільному віці особистісні властивості дитини починають виступати як важливі чинники, що регулюють її взаємини з іншими (дітьми і дорослими) та впливають на прискорення подальшого ходу соціального і культурного розвитку. Через глибокі особистісні перетворення, які відбуваються з дитиною та включення її в соціальне оточення цей вік прикметний формуванням основних властивостей, що визначають статус дитини в групі. Діти починають розрізнятися за ступенем прояву в них тієї чи іншої якості. На цьому етапі надзвичайно важливим є забезпечення педагогічної підтримки першокласників учителем.

Погляд шостий

Для забезпечення наступності у дошкільних навчальних закладах необхідно зосередити педагогічну роботу на вихованні морально-вольових якостей, самостійності, ініціативності дітей.

Дошкільний період характеризується розвитком одного з основних компонентів суб'єкта діяльності – цілеспрямованої довільної поведінки, уміння довільно керувати собою, тобто регулювати свою власну поведінку. Йдеться про виховання справжньої і глибокої мотивації, яка зможе стати спонукальною причиною прагнення дітей до придбання знань, попри те, що навчання включає не лише привабливі моменти, але й труднощі, адже великі і малі проблеми зустрічаються обов'язково у кожного.

Погляд сьомий

Наступність дошкільної і початкової освіти – це не лише підготовка дітей до школи, проте це одне з основних завдань дошкільного навчального закладу і вимога батьків.

Сучасне навчання у початковій школі ставить високі вимоги до дошкільної підготовки дітей. Складність навчальних програм і високий темп проходження навчального матеріалу молодшими школярами, вимагають щоб дитина, яка вступає до школи, володіла елементарними формами навчальної діяльності, знаннями та вміннями, які раніше здобувала у підготовчій групі та власне під час шкільного навчання, мала належний рівень особистісного розвитку. Сьогодні ж вихователь повинен забезпечити таку підготовку до досягнення дитиною 6-річного віку, аби не мати нарікань ні від батьків, ні від учителів на свою роботу. Та чи все у владі вихователя? Чи не втрачаємо ми самоцінність дошкільного віку, прагнучи підготувати гідного першокласника?

Література

1. Богуш А. М. Підготовка педагогічних кадрів до реалізації принципу наступності дошкільної і початкової освіти. Гуманізація навчально-виховного процесу: Науково-методичний збірник (Спецвипуск) / За заг. ред. проф. В. І. Сипченка. – Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2007. – 415 с. – С.3-8.
2. Бушуєва Н. Шестирічки: формування повноцінної навчальної мотивації // Дошкільне виховання. – 2002. – №9. – С. 4-13
3. Косенко Ю. М. Наступність дошкільної і початкової освіти у науковому доробку українських учених кінця ХХ – початку ХХІ століття // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – №26. – 2009. – 434 с. – С. 155-160.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Збереження життя і зміцнення здоров'я, формування здорового способу життя підростаючого покоління визнані проблемами загальнодержавного масштабу. Відтак формування навичок безпечної поведінки дітей старшого дошкільного віку одне із пріоритетних напрямків освітнього процесу.

З кожним роком збільшується кількість дошкільників травмованих у різних небезпечних ситуаціях внаслідок несформованих навичок поведінки. Сьогодні, коли оточуюче середовище може становити загрозу для життя, виникає потреба в глибокому осмисленні та систематизації роботи з дітьми в дошкільних навчальних закладах щодо формування навичок безпечної поведінки.

Регулюють питання безпеки життєдіяльності дітей наступні нормативно-правові акти: Закони України «Про правові засади цивільного захисту», «Про цивільну оборону України», «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру»; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про дошкільний навчальний заклад» від 12.03.2003р. № 305. У Законах України «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства» зазначено, що забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей, є обов'язковим для держави та суспільства. Одне з провідних державних завдань, а саме, захист життя та здоров'я дитини, визначено у головному документі дошкільної освіти –Базовому компоненті [1].

Науковці (О. Безпалько, В. Вербицький, Н. Денисенко, О. Лоза), визначають проблему життя і здоров'я підростаючого покоління як одну із центральних, адже дошкільний вік є найважливішим етапом у становленні особистісного досвіду дитини, і саме в цей період складається досвід безпечної поведінки. Разом з цим характерним для старших дошкільників є зростання рухової діяльності та збільшення фізичних можливостей, які, у поєднанні з підвищеною допитливістю та прагненням до самостійності, нерідко призводять до виникнення травмонебезпечних ситуацій. Тому, саме в цьому віці надзвичайно важливим є процес формування знань та навичок безпечної поведінки, навчання дітей застосовувати отримані знання у реальному житті, у небезпечних ситуаціях діяти згідно правилам безпечної поведінки[2].

На думку, А. Адєєвої, Л. Гураш, Т.Хромцевої формування навичок безпечної поведінки – складний процес, механізми якого неоднозначно розглядаються різними фахівцями, що ускладнює виховання дітей у дошкільному навчальному закладі.

На думку О. Лози, головною метою є сформувати у старших дошкільників активну життєву позицію стосовно власного життя та власної безпеки, накопичення знань і навичок безпечної поведінки. Дитина повинна на рефлексорному рівні засвоїти алгоритм дій при потенційній загрозі її життю.

При застосуванні навичок безпечної поведінки діти старшого дошкільного віку самостійно створюють базу для розвитку навичок самоконтролю, яка є важливою та необхідною для них. Паралельно з цим в процесі цілеспрямованої роботи відбувається планомірне та поступове усвідомлення та прийняття сенсу безпечної поведінки. Тому, саме на дошкільний навчальний заклад покладається відповідальність зі здійснення цілеспрямованого процесу формування у дітей ціннісного ставлення до власного здоров'я, адекватна реакція на різноманітні чинники ризику для життя, адже дошкільна освіта є першою ланкою в системі неперервної освіти, у становленні і розвитку особистості.

Система діяльності педагога з формування навичок безпечної поведінки старших дошкільників повинна включати у якості складових частин наступні аспекти: мотивація до різних видів діяльності, які здійснюються не тільки у безпечних умовах, але і в умовах підвищеного ризику; опанування знаннями у галузі безпечної поведінки; забезпечення психологічної підготовки до безпечної поведінки; виховання моральних цінностей.

Практичне оволодіння навичками безпечної поведінки можливе за умови використання педагогом спеціально розроблених матеріалів у яких розкриваються принципи, методи, засоби формування у дітей навичок безпечної поведінки. Матеріал для засвоєння подається дітям старшого дошкільного віку у доступній формі та будується на розкритті причинно-наслідкових зв'язків. Існує чотири найпоширеніші засоби навчання та формування у дітей навичок безпечної поведінки: слово, як засіб навчання; чуттєвий досвід (експериментування, досліди); емоційне відношення до поведінки дитини у педагогічній ситуації; продуктивна діяльність дітей (зображувальна та конструктивна).

Освітньо-виховний процес в дошкільному навчальному закладі організовується дорослими та проходить під керівництвом дорослого. Таким чином, дитина знайомиться з основами безпечної поведінки за допомогою різних засобів. Саме вони стають джерелами пізнання оточуючого середовища. Кожен із зазначених засобів є важливий як окремо, так і у взаємозв'язку з іншими засобами, організованими у єдиний педагогічний процес.

Не менш важливими є методи роботи з дітьми старшого дошкільного віку з проблеми формування навичок безпечної поведінки. Аналіз літератури дозволив виокремити найпоширеніші методи: порівняння, моделювання, повторення, гра.

Отже, формування безпечної поведінки є педагогічною умовою включення дітей старшого дошкільного віку у життя, формування особистості, готової діяти в непередбачуваних (у тому числі небезпечних та екстремальних) умовах, яка прагне до постійного самовдосконалення та реалізації нових можливостей. Виділені засоби та методи формування безпечної поведінки старших дошкільників виступають необхідним компонентом навчально-виховного процесу, які формують у дітей бажання й прагнення до збереження власного здоров'я та життя.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник А.М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р. пед. наук; Авт.кол-в: Богуш А.М., Бельська Г.В., Богиніч О.Л., Гавриш Н.В. та інші., - К.:Видавництво, 2012.-26с.

2. Витоки здоров'я дитини: навчально-методичний посібник /Денисенко Н.Ф., Лиходід Л.В., Лупінович С.В., Михайліченко А.Ф.. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 160с.

3. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник/ Юрій Скобло, Валентин Цапко, Дмитро Мазоренко, Леонід Тіщенко,; Ред. В. Г. Цапко. - 4-те вид., перероб. і доп. - К.: Знання, 2006. - 397 с.

УДК 371.134(043)

Романенко К.О., асистент

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВИХОВАТЕЛІВ ДО КЕРІВНИЦТВА ТВОРЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Входження України у світовий освітній простір відбувається завдяки становленню нової системи освіти. Цей процес забезпечується шляхом реформування структури національної системи освіти у європейську. У зв'язку з цим виникає потреба у підготовці фахівців нової формації, здатних реалізувати поставлені державою завдання. У Законі України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про вищу освіту», Коментарі до Базового компонента дошкільної освіти в Україні та інших нормативних документах зазначається необхідність професійної підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку та підвищенні її ефективності.

Велике значення в розробці теорії та практики професійної підготовки майбутніх педагогів мають роботи В. Сластьоніна, Н. Кузьміної, А. Щербакова, О. Дубасенюк, Л. Коваль та інших.

Дослідження сучасних науковців торкаються різних аспектів підготовки фахівців дошкільного профілю, а саме підготовка вихователів до організації еколого-дослідницької діяльності дітей в природі (Н. Лисенко, З. Плохій), теоретико-методологічні засади фахової підготовки педагога-вихователя дошкільного закладу до економічного виховання дітей (Н. Грама), підготовка студентів до естетичного виховання дошкільників засобами українського народного декоративного мистецтва (О. Поліщук), формування фахової компетентності (Г. Бельська), навчання дошкільників української мови (Т. Котик), підготовка до народознавчої роботи в дошкільному закладі (на матеріалі народної математики) (Л. Плетеницька), виховання у дошкільників здорового способу життя (В. Нестеренко), використання комп'ютерних технологій в організації пізнавальної діяльності старших дошкільників (І. Мардарова). Все це достатньо широке коло проблем, які складають напрям – професійна підготовка.

Термін «професійна підготовка» у педагогічному словнику професійної освіти визначається як процес оволодіння майбутніми фахівцями знаннями, уміннями та навичками, що дозволять виконувати роботу в певній галузі, який має на меті прискорене їх набуття [2]. Кожен з дослідників спирається на конкретний зміст цього поняття. Так, О. Абдулліна тлумачить професійну підготовку педагога як процес формування та збагачення настанов, знань і вмінь, що необхідні майбутньому фахівцю для адекватного виконання специфічних завдань навчально-виховного процесу [1]. Н. Волкова зазначає, що професійна підготовка є не що інше як володіння системою професійних знань до яких входять загальнокультурні знання, психологічні знання, педагогічні знання та знання методик [3].

Метою підготовки сучасних вихователів є формування готовності до професійної діяльності. Підготовка педагогів вимагає оволодіння сукупністю знань, умінь та навичок, постійного прагнення до самовиховання та самовдосконалення.

Аналізуючи різні аспекти професійної підготовки майбутніх вихователів необхідно зазначити, що не достатньо висвітлене питання підготовки педагогів до керівництва творчою діяльністю дітей дошкільного віку. Творчість відіграє значну роль в житті кожної людини, оскільки це можливість самовираження та досягнення успіху в будь-якій справі. В дитячому віці творчість є найпродуктивнішою та з віком вона здатна згасати. Всебічний розвиток дитини дошкільного віку є неможливим без розвитку творчих задатків в

усіх їх проявах (музика, спів, малювання, ліплення, конструювання, аплікація, розповідь). Саме тому виникає необхідність більш детального вивчення цього аспекту підготовки фахівців дошкільного профілю.

Одним із завдань вихователя є прилучення дітей світу краси та гармонії, розвиток творчих здібностей та бажання самовираження у різних видах мистецтва. Зміст керівництва творчістю дітей ґрунтується на принципі гуманізації педагогічного процесу, що орієнтує педагога на особистість дитини, особливості її індивідуальності. Педагог має віднайти ті засоби та методи, що скерують творчі задуми кожного вихованця, реалізують його можливості.

В Коментарі до Базового компонента дошкільної освіти зазначається про необхідність формування дитячої творчості, вміння створювати та реалізовувати власні задуми, спиратися на свій досвід, чуттєві та практичні враження [4].

Прилучення дитини до загальнолюдських цінностей, гармонійний розвиток її особистості є найважливішим завданням дошкільної освіти сьогодення. Отже, професійна підготовка до керівництва творчою діяльністю дітей має бути спрямована на оволодіння майбутнім педагогом всебічними знаннями, формування високих духовних якостей та творчого мислення.

Література

1. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования /О.А.Абдуллина. – М.: Просвещение, 1990. – 141с.
2. [Вишнякова С.М. Профессиональное образование Словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика. — М. НМЦ СПО, 1999. — 538 с.](#)
3. Волкова Н.П. Педагогіка. Навчальний посібник. 2-ге видання, доповнене. – К.: Видавництво «Академвидав», 2007. – 615с.
4. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи : технологічна складова : монографія / Л. В. Коваль. – Донецьк : Юго-Восток, 2009. – 375 с.

УДК 373.21(043)

Яйленко В.Ф., старший викладач

СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО ДІАГНОСТИКИ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У зв'язку з переходом до навчання дітей в школі з шестирічного віку передбачається подальше вдосконалення всієї виховної та освітньої роботи в дитячому садку. Особливе значення має мовна підготовка. Діти повинні прийти до школи з добре розвиненою мовою. А для цього необхідно систематично проводити обстеження стану розвитку різних сторін мови дітей, використовуючи певні методичні прийоми та завдання.

Правильно і чітко організована робота з розвитку мовлення в дитячому садку можлива тільки в тому випадку, якщо вихователь добре знає стан мовного розвитку всіх дітей групи. Це допомагає йому правильно планувати свою діяльність, а в залежності від міцності оволодіння дітьми матеріалом - коригувати заняття в групі.

Обстеження мовлення дітей дає можливість контролювати засвоєння ними матеріалу, уточнювати на заняттях ефективність окремих методичних прийомів, дидактичних ігор, вправ. Систематичний контроль над тим, як діти засвоюють мовний матеріал, має важливе значення для встановлення наступності між дитячим садком і школою. Знання критеріїв і способів виявлення стану мовленнєвого розвитку дітей допоможе керівникам дошкільних установ контролювати діяльність вихователів, визначати якість їх роботи.

Вищезазначене зумовлює актуальність та необхідність розв'язання проблеми виявлення і подолання відхилень в мовленнєвому розвитку дітей дошкільного віку, розробки діагностичних та корекційно-розвивальних методик та їх упровадження в систему дошкільної освіти.

Проблему діагностики мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку досліджували А.Богущ, К.Крутий, О.Монке та ін.

На думку А.М.Богущ завдання дошкільного закладу - виховувати у дітей такі якості усного мовлення, які потрібні учню в першому класі. Серед них, у першу чергу, слід виділити граматично правильне мовлення, тобто оволодіння граматичними формами слів, опанування певним лексичним запасом, який досягає 4-4,5 тис. слів, мати чисту вимову, вміти зрозуміло виражати свої думки [1].

Умови проведення діагностичного обстеження мовлення дітей дошкільного віку та діагностику мовленнєвих здібностей дітей досліджувала К Крутий [2].

Важливе значення формування у дітей оцінно-контрольних дій досліджували А. Богущ, О.Монке [3].

Правильно і чітко організована робота з розвитку мовлення в дитячому садку можлива тільки в тому випадку, якщо вихователь добре знає стан мовного розвитку всіх дітей групи. Це допомагає йому

правильно планувати свою діяльність, а в залежності від міцності оволодіння дітьми матеріалом - коригувати заняття в групі.

Індивідуальне всебічне обстеження сприяє найбільш точному встановленню рівня розвитку мовлення дитини, але вимагає багато часу. Щоб скоротити термін перевірки, можна, крім вибіркового обстеження, об'єднувати ряд завдань, одночасно виявляючи стан сформованості різних розділів мови.

Деякі методичні прийоми і завдання можуть бути використані для перевірки засвоєння матеріалу одночасно у цілої групи або підгрупи дітей.

При виявленні стану мовленнєвого розвитку дітей особливе місце слід відводити спеціальним спостереженнями, які проводяться в процесі освітньо - виховної роботи в повсякденному житті: педагог протягом певного часу не тільки спостерігає, а й фіксує мову дітей, відзначаючи як її недоліки, так і позитивні зрушення, а також труднощі, які відчувають діти при оволодінні програмовим матеріалом.

Обстеження мовлення може здійснюватися і на контрольно-перевірочних заняттях, коли вихователь ставить завдання з'ясувати, як діти опанували тим чи іншим мовним матеріалом.

При наявності серйозних відхилень у мовному розвитку дітей проводяться бесіди з батьками, у ході яких виявляються можливі причини відставання дитини.

Для визначення стратегії корекційно-мовленнєвої роботи вихователь перш за все спостерігає за дітьми у процесі їх природного спілкування, мовного супроводу продуктивної діяльності, занять, ігор.

Спостереження дає можливість скласти попереднє уявлення про можливість кожної дитини в сфері зв'язного висловлювання, про ініціативності і здатності вступати в бесіду і підтримувати діалог, про склад фраз, правильності складання простих і складних речень, про правильну складову структуру, про лексичний запас, про граматичне оформлення фраз, про фонетичне наповнення слів, про особливості виражальних засобів і темпо-ритмічного забарвлення.

Важливо, щоб отримані в результаті спостережень дані, зіставлялися з відомостями про мовленнєвий розвиток дитини поза дитячого саду.

Своєчасне виявлення відхилень у мовленнєвій діяльності дозволить надати ранню корекційну допомогу логопедам, проводити профілактичну і розвиваючу роботу вихователям.

Література

1. А.Богуш. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Монографія. –К.: Видавничий дім «Слово», 2004. -376 с.
2. Крутій К.Л. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. –Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2005. -208 с.
3. Богуш А.М. Формування оцінно-контрольних дій в мовленнєвій діяльності дошкільників // Наука і освіта.-1997. -№1. –С.41-46.

УДК 821. 161.2 – 1 Тал (043)

Грачова Т.М., кандидат педагогічних наук, доцент

ПОЕТИЧНИЙ ПРОСТІР Л. ТАЛАЛАЯ

Леонід Талалай є яскравим представником літературного процесу другої половини ХХ ст., що дебютував ще на початку 60-х років збіркою «Журавлиний леміш». З того часу творчість письменника піддавалася критичному осмисленню у наукових розвідках С. Тельнюка, Л. Новиченка, І. Дзюби, С. Негодяєвої, І.Прокоф'єва, І. Базилевського та ін. Об'єктом літературознавчих зацікавлень відомих науковців стали як окремі аспекти творчої самореалізації митця, так і специфічні риси творчого спадку Л.Талалая загалом. Більшість учених схилиються до думку, що домінантними ознаками стильової палітри автора є поглиблена філософічність, медитативність, ліризм. Однак, слід зауважити, що донині залишаються недостатньо висвітленими питання комплексного вивчення творчості письменника з урахуванням лірики останніх років життя автора. Отже, **актуальність** роботи обумовлена необхідністю аналізу домінантних творчих принципів і прийомів письменника з акцентом на індивідуально-авторській поетиці.

Осмислення вічних проблем людської екзистенції цікавило зрілого майстра. Поезія «Вже стільки літ, і стільки зим...» демонструє реципієнту авторську модель самоусвідомлення та самооцінки. Глибину проблеми підкреслено у творі художнім анафоричним повтором, що маючи дещо побутову основу («вже стільки літ, і стільки зим я піднімаюся, як дим...»), позбавлений зайвого красномовства, малює зорову картину широкого філософського звучання. Проблема самотності мислячої особистості у людському соціумі, втрати внутрішнього стрижню, зв'язку із самим собою («і сам себе уже не чую і сам собі телефоную, собі у відповідь мовчу») є легко сканованою. Твір набуває дещо символічного звучання за рахунок образів «пам'ятника із диму», «зірки, як свічі», «хмарки легкої», що супроводжують ліричного героя на його життєвому шляху та у надреальному існуванні. Проблема сліду на землі, що по собі залишає кожна людина, хвилює автора. Він вирішує її у мінорному ключі: «я піднімаюся, як дим, що разом з іменем моїм, з моєю долею землею розтане хмаркою легкою», при цьому трагічного звучання поезія позбавлена.

Іншого емоційного відтінку поезія «Ні голосу Бога з неба...». Відчай і безнадія проймають її, оскільки самотність ліричного героя («пропащого») набуває максимальної межі, за якою лише прірва. Образна система ліричної мініатюри максимально доступна читачеві, основне змістове та емоційне навантаження виконують лексеми із заперечними відтінками: «ні», «ніколи», «нікого», «нічого». Душа ліричного героя знаходиться у вкрай збудженому стані: з одного боку, вона виснажена і вкрай збайдужіла, з іншого, - налякана («Не страшно уже нічого. То звідки в душі тривога?»). Мотив відчуження особистості від усього і всіх (навіть від себе самого) є наскрізним у художньому творі.

Чітко виражена авторська позиція стосовно однієї з найулюбленіших тем українського письменства лаконічно, однак достатньо переконливо продекларована у поезії «Я вижити не обіцяю». «Я» ліричного героя, не наважуючись налаштуватися на мажорну тональність через об'єктивні причини, емоційно перегукується з образом «слова», що уособлює одночасно мову народу і поезію у широкому сенсі. Мотив подвійної смерті, підкреслений повторами «я **умираю** поступово, як **умирає** наше слово, хоч не говорить, що **вмирає**», набуває аналітичної оцінки у кінці ліричної медитації. В.Базилевський слушно зауважив, що мотив смерті, що є одним з домінуючих у творчості Л.Талалая, є «свідченням глибини натури» автора. Вічні моральні імперативи Правди і Совісті набувають у письменника філософського осмислення і подаються безумовною основою існування

Зовнішня простота оповідної манери Л.Талалая у поезії «Інколи хочеться пісні простої...» зачаровує та гіпнотизує. Наскрізний символічний образ «пісні» цементує образну конструкцію ліричної мініатюри. Вічні земні цінності стають пріоритетними для ліричного героя, що дозволяє констатувати відповідний рівень його інтелекту і життєвої мудрості. Про головне («чим насправді ти жив»), за авторською концепцією, не слід багато говорити, можна «зовсім без слів», важливо при цьому «смакувати» життя у відповідному темпоритмі («повільно-повільно, повільніше хмари, повільніше часу...»), аби не пропустити вагомого та встигнути освоїти всесвіт. Композиція поезії дозволяє створити в уяві реципієнта багатопланову картину-мереживо, де синтезовано ледь накреслені образи зорово-дотикового ряду («... тремтливо, як марево, степом Донбасу сплива, не спливаючи, перед тобою то хвилює синьою, то голубою...») з алюзіями на рівні слуху. Асоціативний рівень Л.Талалая прозорий та глибокий за змістом. Життя людське – пісня колискова, негаласлива мудрість матері, символ любові і душевної гармонії. А зміст її простий, як Космос – вічна таємниця стосунків між Жінкою і Чоловіком, задована автором у підкреслено лаконічну та спрощену форму вираження («...півголосу пісні на вічний мотив про те, як любила, про те, як любив, про те, що життя наше - пісня без слів»).

Поезію «Я ще й до себе не дожив...» вирізняє трагізм світовідчуття, бо «зір померк і пам'ять меркне», ліричний герой втомився від втрат найближчих, найрідніших людей і розуміє, що цьому процесу ніяк неможна зашкодити. Образ дороги (символ життя людського), що «обривається», легко тлумачити. Це один з класичних образів-топосів національного письменства, що не має у Л. Талалая якогось супероригінального семантичного наповнення, однак це не перешкоджає щирості вияву авторської емоції. Можна зауважити певну недомовленість (при тому, що всі позиції автора проакцентовані) на кінець ліричної мініатюри. Звертання героя до Бога емоційно обумовлено - коли ставиться крапка, слід дбати про головне. Приємно дивує принципова позиція героя, якому соромно просити щось у Бога, реципієнту залишається лише розмірковувати над причинами такої нетипової поведінки (це межа трагічної збайдужілості чи ознака того, що у житті ліричного героя все максимально реалізувалося і більше нема чого просити).

Проблему місця поета у соціумі, його долі у дисгармонійному світі Л.Талалай вирішує у поезії «Поети вижити могли б...». Кожен митець намагається своєрідно окреслити цю проблему, використовуючи оригінальний арсенал засобів художнього вираження. Л.Талалай, далекий від ілюзій визнання і слави, дає надзвичайно емоційну оцінку діяльності поета у сучасному світі – «Який гіркий в поета хліб, та ще й його не вистачає». Порівняття митця зі «сльозою на щоці» викликає мінорну алюзію тимчасовості його перебування на цьому світі, тому мотив смерті, що з'являється у творі далі, є логічним. Бажання самореалізації, жага творчості всупереч перешкодам, коли «все перекрили, заступили...», і неможливість здійснення мети призводить ліричного героя до відчаю, що виливається у зойк («Та пропустіть хоч до могили, залиште хоч перо в руці. Невже дописувать мені на дошці нігтем у труні?!»).

Поезія «Короновані нашою ціною» є твором гострого громадянського пафосу, де авторська політична позиція, моральні імперативи чітко виокреслені. Архітектоніка поетичної мініатюри має в своїй основі образ «поїзду», що в радянську добу уособлював невпинний революційний рух прогресивного людства до омріяної країни («комуни»). Л.Талалай використовує цей символ, переосмислюючи його змістове наповнення, трактуючи «поїзд, що йде напролом» як силу, що здатна руйнувати канони старого світу, де людина була позбавлена прав і свобод. Автор поезії - далекий від ілюзій, він саркастично оцінює діяльність Майдану, що здатний, на погляд автора, лише «розпускати нюні» та «скандувати» політичні гасла. Гіркоту та осуд викликає у письменника позиція нації, що ніяк не може вийти зі стану апатії та постійного «запою». Ліричний герой поезії прагне рішучих дій, хоча скептицизм його – очевидний: «...зійшов з постаменту наш поїзд / за дві пляшки на металолом».

Отже, можна констатувати, що Л.Талалай останніх років життя концептуально не змінив своєї творчої манери, однак скоригував, певною мірою, тематичні акценти у бік поглибленої філософічності, тональність своїх ліричних поетичних творів у бік підкресленої мінорності. При цьому поет не втратив своєї природної широти, органічного зв'язку з ментальною сутністю нації. Асоціативність автора залишилася прозорою та структурно-композиційно досконалою.

Література

1. Негодяєва С. Самотність як домінанта поетичного діалогу В. Свідзинського та Л.Талалая // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філологічні науки: Випуск 13. – Кам'янець-Подільський: П.П.Заріцький, 2006. – С.278-284.
2. Негодяєва С. Художні аспекти інтерпретації народної символіки в ліриці Леоніда Талалая) // Вісник Луган. нац. пед. ун-ту ім. Т.Шевченка. – 2007. – № 2. – С.78-84.
3. Прокоф'єв І.П. Поетика Леоніда Талалая : Дис... канд. філол. наук: 10.01.01 / Прокоф'єв Іван Петрович ; Кам'янець-Подільський держ. ун-т. - Кам'янець-Подільський, 2004. - 175 арк.
4. Талалай Л. М. Потік води живої: Лірика / Л. М. Талалай. - К.: Український письменник, 1999. - 125 с.
5. Талалай Л. М. Неурахований час: Поезії / Л. М.Талалай. - К.: Український письменник, 2006. - 184 с.
6. Талалай Л. М. Вибране / Л. М. Талалай; упоряд. Р.Талалай. - К.: Дніпро, 2004. - 448 с.

УДК 811.161.2'282.2

Дворянкін В.О., кандидат філологічних наук, доцент

ІЗ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД ПРОСТОРОВОЮ ДИФЕРЕНЦІАЦІЄЮ УКРАЇНСЬКИХ СХІДНОСТЕПОВИХ ГОВІРОК

Лінгвогеографічне дослідження українського східностепоного обширу на сьогодні є актуальною проблемою вітчизняного мовознавства. Адже досі бракує ареалогічних праць, присвячених згаданому говірковому континууму. Важливими науковими джерелами для лінгвогеографічного опису східностепоного мовного ландшафту залишаються «Атлас української мови» [1] та низка регіональних атласів, які є складовими дисертацій З.Л. Омельченко [6], Л.Д. Фроляк [8], В.Ю. Дроботенко [2],

Н. Б. Клименко [4], Н. П. Сіденко [7], Н. Г. Загнітко [3], М. С. Кушмет [5] та ін. Показовою в цьому питанні також виступає ареалогія найменувань рис людини, яку в східностепових говірках обійдено увагою дослідників.

Мета статті – опис деяких особливостей ареальної поведінки лексики на позначення рис людини в українських східностепових говірках Південної Донеччини.

Зауважимо, що мікроареали виділяємо не лише за відмінностями в репертуарі лексем-маніфестантів. У процесі студіювання враховуємо й специфіку територіального поширення мотиваційних ознак і значень номенів, різних структурних типів найменувань (описових назв, простих атрибутивних словосполучень, стійких порівнянь та опозитів ‘чоловік-носій ознаки’: ‘жінка ~’), а також особливості кількісної характеристики запозичень і вторинних номенів, які наявні в досліджуваному обширі.

Так, мотиваційні ознаки назв рис людини у східностепових говірках Південної Донеччини виявляють певні тенденції щодо просторового поширення: мотив номінації гладуна ‘подібність до предметів побуту’ формує південно-західний мікроареал (номени *йак пе^uрина* і *пе^uрина, кол’хозна ски^eр’да, о’пудало*), ‘подібність до казкової або вигаданої самим діалектоносієм істоти (предмета)’ – також південно-західний (*ко’пиц’а го’рохова, глад^mкий йак /ч’уч’ї’ло го’рохове і /ч’уч’ї’ло го’рохове*); мотив номінації гладухи ‘подібність до предметів побуту’ – північно-західний (*тумбоч’ка, глад^mка йак /реп’а і /реп’а*) і південно-західний (*ка’душка, кол’хозна ски^eр’да, одо’робло глад^mке і одо’робло, ко’па*); мотив номінації дуже худого чоловіка ‘подібність до міфічних істот’ – північно-західний (*йак Кош’ч’ей Бе^uс’мертний і Кош’ч’ей Бе^uс’мертний, Каш’ч’ей, йак Кош’ч’ей Бе^uс’мертний і Кош’ч’ей Бе^uс’мертний, худий йак смер’т*) і південно-західний (*йак Кош’ч’ей Бе^uс’мертний і Кош’ч’ей Бе^uс’мертний*), ‘подібність до скелета людини’ – південно-східний (*йак ск’ї’л’ет, ске^uлетина*); мотив номінації дуже художі жінки ‘подібність до скелета людини’ – південно-східний (*йак ск’ї’л’ет, ске^uлетина*); мотив номінації високого худого чоловіка ‘подібність до рослин або їхніх частин’ – північно-західний (*йак /сон’ашник, ви^eсока хлу’дина*) і південно-західний (*висох йак де^uре^uвина, сухос’той, йак коноп’лина, йак де^uре^uвина*), ‘подібність до будівлі (споруди)’ – північно-західний (*калан’ч’а*), центральний (*калан’ч’а*) і південно-західний (*калан’ч’а*); мотив номінації високої художі жінки ‘подібність до рослин або їхніх частин’ – південно-західний (*висохла йак де^uре^uвина, йак коноп’лина, йак ве^uр’ба, йак де^uре^uвина*).

Семантичні карти відбивають такі типи ареальної поведінки значень окремих лексем східностепових говірок Південної Донеччини, як мінімальна диференціація говірок та наявність мікроареалів. Наприклад, карта “Семантика лексеми *добрий*” (із п’яти зафіксованих два значення – ‘привітливий’ та ‘доброзичливець’ – є загальноновживаними, інші три не утворюють мікрозон) і карта “Семантика лексеми *ува’жит’ї’л’ний*” (у 7 н. пп., де засвідчено згадану номінацію, її вжито із семантикою ‘чемний’, інші три значення мають 1–2 фіксації) демонструють мінімальну диференціацію названих говірок. На інших семантичних картах можна окреслити деякі мікрозони. Так, на карті “Семантика опозитів *бре^uхун : бре^uхуха*” виявлено північно-західний, південно-західний і південно-східний мікроареали, що формують значення ‘пліткар’: ‘пліткарка’; на карті “Семантика лексеми *мур’ло*” – центральний мікроареал, який утворюють значення ‘мовчун’: ‘мовчунка’; на карті “Семантика лексеми *хо’роший*” – північно-західний, що окреслює значення ‘привітливий’, і північно-західний та південно-західний мікроареали, які формують значення ‘статурний’; на карті “Семантика лексеми *у’редний*” – південно-західний, що утворюють значення ‘вередливий’ і ‘сердитий’.

Проведений аналіз просторової поведінки різних структурних типів найменувань (описових назв, простих атрибутивних словосполучень, стійких порівнянь та опозитів ‘чоловік-носій ознаки’: ‘жінка ~’) дає можливість стверджувати, що кожному із зазначених типів номенів властива своя специфіка.

Так, описові назви (до них зараховуємо найменування у формі прийменниково-іменникового сполучення та сполучення “прикметник + прикметник”, простих об’єктних із компонентом-прийменником “на” та складних словосполучень різних типів, а також речень), які використовуються для характеристики рис людини, поширені нерівномірно в досліджуваному діалектному континуумі. Ці номени спостерігаємо під час картографування репрезентантів таких сем, як ‘статурний’, ‘худий’, ‘низькоросла людина’, ‘невисокий, але товстий, незграбний на вигляд’, ‘знесилений, виснажений’, ‘повнолиций’, ‘косоокий’, ‘забудькуватий’, ‘дотепник’, ‘підбурювач’: ‘підбурювачка’. На підставі картографованих матеріалів можна стверджувати, що найбільше описових назв зафіксовано в південно-західній частині обстежуваної території (2 н. пп. – номен *ко’роткий на /пам’ят’*; 1 н. п. – *к’їст’ки /будут’ торох’т’їт’*; 4 н. пп. – *напра’л’айе на зле*; 1 н. п. – */дуже хо’роший на вид*; 1 н. п. – */має /гарний стан*; 1 н. п. – */гострий на йа’зик*; 1 н. п. – *бе^uс /пам’ят’ї*) та південно-східній (5 н. пп. – */гострий на йа’зик*; 2 н. пп. – *напра’л’айе на зле*; 3 н. пп. – *ко’роткий на /пам’ят’*; 2 н. пп. – *л’удина з /гарним с’таном*; 1 н. п. – *бе^uс /пам’ят’ї*). У північно-західній (1 н. п. – *о’дин глаз’ на Ка’указ’ / а /другий на /С’евер*; 1 н. п. – *р’їст метр с /кепкойу / йак по’м’їр’ат’*; 1 н. п. – *к’ругле ли’це / хоч’ цуце’н’ат бий*; 1 н. п. – *л’удина с кра’сивойу ф’їгуройу*; 1 н. п. – *мал’ий пу’затий*) та північно-східній (1 н. п. – */сили не’ /має*; 1 н. п. – *напра’л’айе на зле*) частинах досліджуваного обширу описовим номенам притаманна дуже низька функціональна активність.

Виразних тенденцій щодо поширення простих атрибутивних словосполучень, побудованих за схемою “прикметник + іменник” або “іменник + прикметник”, не спостережено. Наприклад, карта, яка відображає ареальні особливості реалізації опозиції ‘пестун’ : ‘пестунка’, засвідчує, що словосполучення-опозити *‘мамин си^енок (си^еноч’ок)’* : *‘мамина доц’а* властиві 66 говіркам (із 94-х обстежених). Що ж до інших карт, які містять інформацію про наявність згаданого типу номенів у досліджуваному діалектному ландшафті, то вони свідчать, що прості атрибутивні словосполучення зафіксовано лише в північно-західній (1 н. п. – *страш’не п’узело* ‘гладун’; 1 н. п. – *страш’ний, ~а на’хаба* ‘нахабна людина’; 2 н. пп. – *Кош’ч’ей Бе”с’/мертний* ‘дуже худий чоловік’; 1 н. п. – *не”в’іруй’уч’ий Хо’ма* ‘недовірливий’) та південно-західній (1 н. п. – *ко’рова то’с’т’уч’а* ‘гладуха’; 1 н. п. – *‘добра ф’ігура* ‘статурний’; 1 н. п. – *хо’роша ф’ігура* ‘статурний’; 2 н. пп. – *Кош’ч’ей Бе”с’/мертний* ‘дуже худий чоловік’; 1 н. п. – *то’с’та сви”н’а* ‘гладуха’) частинах обстежуваного континууму.

Студіювання просторової поведінки номінацій рис людини в українських східностепових говірках Південної Донеччини дає підстави стверджувати про їхню мінімальну диференціацію, мозаїчний характер, а також наявність мікроареалів.

Скорочення

н. п. – населений пункт

н. пп. – населені пункти

Література

1. Атлас української мови : у 3 т. / [ред. кол. : І. Г. Матвіяс, І. О. Варченко та ін.]. – Т. 3. Ч. 1 : Слобожанщина, Донеччина і суміжні землі. – К. : Наук. думка, 2001. – С. 1–36; 144 карти.
2. Дроботенко В. Ю. Лексика сімейних обрядів у говірках Донеччини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / В. Ю. Дроботенко. – Донецьк, 2001. – 23 с.
3. Загнітко Н. Г. Назви їжі, напоїв у східностепових говірках Донеччини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Н. Г. Загнітко. – Донецьк, 2011. – 19 с.
4. Клименко Н. Б. Назви одягу в східностепових говірках Донеччини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Н. Б. Клименко. – Донецьк, 2001. – 19 с.
5. Кушмет М. С. Сільськогосподарська лексика українських східностепових говірок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / М. С. Кушмет. – Донецьк, 2014. – 20 с.
6. Омельченко З. Л. Морфологическая структура восточностепных говоров Украины : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02 “Языки народов СССР (украинский язык)” / З. Л. Омельченко. – Ужгород, 1985. – 25 с.
7. Сіденко Н. П. Географічна апелятивна лексика східностепових говірок Центральної Донеччини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Н. П. Сіденко. – Донецьк, 2003. – 22 с.
8. Фроляк Л. Д. Ботаническая лексика украинских говоров Северного Приазовья : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02 “Языки народов СССР (украинский язык)” / Л. Д. Фроляк. – К., 1988. – 17 с.

УДК 811.111.2’28 (043)

Євмененко О.В., кандидат філологічних наук, доцент

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

На сучасному етапі розвитку Україна має широкі політичні, економічні та культурні зв’язки з багатьма зарубіжними країнами. Збільшується кількість підприємств, які працюють із закордонними партнерами. Робота на таких підприємствах вимагає від фахівців вміння спілкуватися іноземною мовою. Водночас, інтегруючись у європейське суспільство, ми маємо заохочувати іноземців до зворотного зв’язку, а, отже, залучення на внутрішній ринок іноземних інвесторів, розвиток привабливої туристичної інфраструктури, а також зацікавлення іноземного студента щодо навчання у навчальних закладах України. Це вимагає комплексного вирішення питань на різних рівнях державного управління. Для більшої популяризації української мови необхідно розширити інформаційну діяльність про Україну, активно рекламувати українську культуру. Ми ж, як освітяни, маємо пропонувати й залучати іноземців до вивчення української мови, у тому числі застосовуючи можливості інформаційно-комунікаційних технологій.

У сучасному інформаційному суспільстві відбувається бурхливий розвиток інноваційних технологій, що створює невичерпні можливості для неперервної освіти та самоосвіти. У сучасному глобальному світі вона здійснювати пошук такої системи, що якнайбільше відповідала б вимогам суб’єкта навчання. Отже, використання нових технічних інструментів дає можливість перетинати кордони, бути

конкурентоспроможним, розвивати різноманітні вміння та навички. Застосування нових технологій задовольняє потреби молоді у постійному доступі до нових знань тощо.

Одним з перспективних напрямів розвитку освіти є дистанційна освіта – організація освітнього процесу, що базується на принципі самостійного навчання студента. Маємо розібратися з певною термінологією, пов'язаною з дистанційною освітою. Зустрічаються такі варіанти як «дистантна освіта» (distant education), «дистантне навчання» (distant learning). Деякі зарубіжні дослідники, відводячи особливу роль телекомунікаціям в організації дистанційного навчання, визначають його як теленавчання (teletraining). Також зустрічаються такі варіанти як E-learning, електронне навчання, інтернет-навчання, онлайн-навчання. Однак у науковому обігу часто вживається термін «дистанційне навчання», «дистанційна освіта». Саме воно забезпечує найрізноманітніші форми і способи навчання на основі інформаційних і комунікаційних технологій.

Європейська комісія визначає дистанційне навчання як «використання нових технологій мультимедіа й Інтернет для підвищення якості навчання за рахунок поліпшення доступу до ресурсів і сервісів, а також віддаленого обміну знаннями й спільною роботою». Учасники навчання в основному, а часто і зовсім, віддалені від викладача в просторі або в часі, у той же час вони мають можливість в будь-який момент підтримувати діалог за допомогою засобів телекомунікації.

Можна виділити такі моделі дистанційного навчання: навчання за типом екстернату; навчання на базі одного університету заочно (відкриті форми) або дистанційно, тобто на основі нових інформаційних технологій, включаючи комп'ютерні телекомунікації; неформальне, інтегроване дистанційне навчання на основі мультимедійних програм (такі програми орієнтовані на навчання дорослої аудиторії, тих людей, які з якихось причин не змогли закінчити шкільну освіту). Усі ці моделі передбачають офіційне документальне підтвердження з боку навчального закладу про здобуття тієї чи іншої спеціалізації, крім того, процес навчання визнається або сертифікується певною освітньою організацією.

Водночас існують такі форми навчання, як кореспондентська освіта, самостійне навчання, домашнє навчання, які, у свою чергу, є формами самоосвіти і не вимагають обов'язкового документального підтвердження отримання тих чи інших знань або спеціалізацій.

Маємо відзначити широке застосування дистанційного навчання при вивченні іноземних мов, а, отже, ця форма використовується і при вивченні української мови як іноземної. Зокрема до нових форм навчання можемо віднести, зокрема й безкоштовні онлайн-мовні курси, що проводяться з метою ознайомлення іноземця з мовою, набуття елементарних вмінь і навичок комунікації іноземною мовою. Крім того, дистанційне навчання може застосовуватися студентами-іноземцями для самостійного подальшого поглиблення та вдосконалення знань іноземної мови (зокрема й української). Форми й методи онлайн-навчання можна широко застосовувати під час безпосереднього вивчення української мови й у внз (у т. ч. й Маріупольському державному університеті).

Зупинимося більш детально на питанні створення онлайн-мовних курсів з української мови. На сьогодні в Інтернеті представлено варіанти дистанційного вивчення української мови, зокрема пропозиції щодо підготовки до ЗНО абітурієнтів (зокрема, українська платформа безкоштовних онлайн-курсів Prometheus, онлайн-курси EdEra), відеолекції з вивчення деяких розділів сучасної української літературної мови, що викладено на відеохостинг Ютуб. Щодо вивчення української мови як іноземної, то представлений вибір досить обмежений. Слід відмітити, що безкоштовні онлайн-курси з вивчення української мови як іноземної пропонують зарубіжні освітні проекти:

- польські. Наприклад, авторський курс Якуба Логінова, який розробив методику вивчення польської мови як іноземної, а потім за тією самою методикою – української мови як іноземної, розраховуючи перш за все на польський контент (<http://www.porteuropa.eu/ua/>);

- російські, розраховані передусім на мінімальне ознайомлення з мовою заради комунікацій під час подорожей: мовні курси у форматі MP3 від book2 пропонують навчальний матеріал з 100 легких уроків (30 з них безкоштовні); Loecsen – мовні курси, що пропонують вивчення найвживаніших фраз для спілкування; L-lingo, що пропонують мультимедійний підхід тощо.

Курси з вивчення української мови як іноземної розробляють також представники української діаспори Австралії, Канади тощо. У 2012 році було запущено курси вивчення української мови для іноземних вболівальників для відвідування матчів на Чемпіонаті світу з футболу (<http://www.eurolang2012.com/index.php>).

Інтенсивні курси вивчення української мови розробила Школа української мови та культури у Львові (<http://learn-ukrainian.org.ua/ua/>). Вони мають комунікативне спрямування. Крім онлайн-курсів, розроблені програми інтенсивних двотижневих курсів, передбачається ознайомлення та занурення у сучасне й традиційне життя України.

Попри те, що Інтернет надає необмежені можливості для вивчення та вдосконалення української мови як іноземної, а викладачам – будувати навчальний процес за допомогою ресурсів, що існують у всесвітній мережі, спостерігаємо відсутність безкоштовних онлайн-курсів, пропонуваних власне українськими методистами.

Отже, проаналізувавши ситуацію щодо вивчення української мови як іноземної, зокрема онлайн-курсів, маємо констатувати, що ситуація так само потребує детального вивчення, адже ця сфера освітньої діяльності перебуває в стадії свого формування й вдосконалення, що зумовлює потребу в подальших дослідженнях.

Література

1. Антонов В.М. Сучасні комп'ютерні мережі / В.М. Антонов. – К.: МК-Прес, 2005. – 480 с.
2. Гуревич Р.С. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі і наукових дослідженнях: Навчальний посібник / Р.С. Гуревич, М.Ю. Кадемія. – К.: Освіта України, 2006. – 390 с.
3. Коваль Т.І. Використання інформаційних технологій в навчанні іноземних мов / Т.І. Коваль, О.М. Кужель // Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: зб. наук. пр. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова. – 2001. – Вип. 4. – С. 187 – 192.
4. Мигович С.М. Огляд сучасного стану дистанційного навчання в Україні / С. Мигович / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до тексту: http://www.mnau.edu.ua/files/02_02_01_10/mygovich/2012-mygovich-ossdnu.pdf

УДК 820.161.2(092)

Коновалова М.М., кандидат філологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ЧАСОПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ РОМАНУ УЛАСА САМЧУКА «НА ТВЕРДІЙ ЗЕМЛІ»

Системні дослідження художнього часу і простору в літературознавстві та критиці почалися на початку ХХ ст., хоча певні передумови вивчення суб'єктивного сприйняття часу та простору, залежності його від бачення реципієнта спостерігалися раніше. Поняття «хронотопу» як формально-змістовної категорії (і як такої, що визначає жанр) обґрунтував відомий учений М. Бахтін. Згодом часопростір почав усвідомлюватись як обов'язковий атрибут художнього світу, а в літературознавстві визначилися історико-поетична, міфопоетична та культурологічна тенденції в дослідженні часопростору художнього твору. Проблема часопростору в художньому тексті представляє певний науковий інтерес і для сучасних літературознавців.

Структура художнього світу Уласа Самчука, засади його творення, поетика вираження авторської свідомості свідчать про те, що митець не відображав існуючу реальність, а моделював свій світ, центром якого була українська земля. Осмислення закоріненої в національному ґрунті художньої практики Самчука у світлі сучасних методологій позиціонується у розвідках українських науковців Р. Гром'яка, Ірини Руснак, Наталії Плетенчук. У контексті досліджень мистецьких пошуків Уласа Самчука детального вивчення потребує канадський роман «На твердій землі», в якому автор розширює горизонтальну динаміку художнього простору і часу, і позиціонує утвердження української людини на американському континенті, кардинально змінюючи своє європоцентричне мислення на американоцентричне (І. Руснак).

Хронотоп роману позиціонується єдністю трипланового висвітлення – минуле-сучасне-майбутнє. Міста, руйнуючи часові обмеження, відкривають для героя сучасне, сприяють поверненню в минуле, дають можливість передбачати майбутнє. Минулий час є превалуючим у хронотопі України. Для його відтворення використовується прийом ретроспекції. Герой повертається в минуле обмеженого простору і жорстокого антилюдського часу, який йому довелося пережити в Україні. Теперішнє і майбутнє Павла пов'язане з канадською землею. Її часопросторовий континуум виражається через топіку міст (Монреаль, Ванкувер, Торонто) і моделюється на використанні їх атрибутики. Урбаністичний хронотоп письменника вирізняється масштабністю бачення самої природи міст. Це міста майбутнього, в яких органічно поєднано дві стихії: природу та цивілізацію.

Час у романі є логічно виструнченим, темпоральність у ньому передається з точністю до годин і навіть хвилин, простір має ширину, довжину, глибину, тривалість. Він чітко окреслений, географічно визначений, просторовий, оптичний. У реалістичній романістиці такий прийом створює ефект документальної правдоподібності та хронікальності.

У дискурсі роману зосереджуються два основоположних пласти художньої моделі часопростору. Перший пласт розгортається навколо аналізованих хронотопів великих міст, в яких герой знаходиться в порожнечі, між небом і землею, загублений у просторі й часі, без права на власне місце. Другий – окреслює хронотоп його власних помешкань. Куплені та відремонтовані героєм власні будинки є головними просторовими об'єктами роману. Дім як освоєний людиною простір, наділений властивостями її захисту, протистойть хаосу – неосвоєному простору. Розбудовуючи просторовий універсум даму, Самчук позиціонує своєрідну модель мікросвіту – людської душі. Через посередництво просторового образу даму майстерно зображуються емоції, інтимні переживання, соціальний статус, визначаються певні рівні пізнання героєм себе і свого місця у суспільстві. Крізь призму просторового континууму кожного з куплених помешкань простежується рівень самоствердження героя у «чужому» світі. На думку Л. Скориної, «дім символізує не лише прагнення до «омісцєвлення», а й намагання висловити себе в будові» [5, с. 43]. Тому детальне моделювання мікросередовища в романі – важливий момент його композиційної структури.

Канада – це Новий Світ, інший далекий континент, але її географічне розташування не асоціюється з кінцем світу. Називаючи її «твердою землею», автор ніби зменшує її географічну віддаль від України, надає їй рис реальності, досяжності. Це – тверда земля, яка поступово з «чужої» перетворюється на «свою». Усвідомлення своєї приналежності до цього простору виразно проявляється у конструюванні оповідної стратегії, визначальним маркером якої виступає семантичний вимір займенника «наше». Просторові координати назви роману «На твердій землі» виходять за межі семантики тексту і мають символічний характер. Концепт-символ «тверда земля» означає таку землю, на якій живе вільна особистість, яка має право перевіряти межі своїх можливостей, свобод і бажань.

Українські назви котеджів «Коломия», «Ялта» на далекому континенті – це своєрідне переплетення просторів України і Канади. Вони не протиставляються, а вступають у Новий Світ, стають його складовими, а головний герой, отримавши документ, який стверджував його канадське громадянство, сам став часткою канадського простору.

Прикметною рисою структури хронотопу є його відкритість. Хронотоп роману включений у більш широкий часово-просторовий плин, у контекст історичної епохи, в якій мала місце друга хвиля еміграції українців з таборів ДіПі до Нової землі. У філософському плані, де домінантною є діалектика відносин людини і світу, хронотоп репродукує складний шлях людини в соціумі, а саме проблему утвердження української людини в умовах еміграції. На превалюванні горизонтальності і зумовленої нею відкритості, делімітизації простору роману У. Самчука «На твердій землі» вказує Н. Плетенчук. На думку дослідниці, «головний акцент поставлено на питанні здобування нового простору, адаптування до нього. На цій стадії художнього структурування автор піднімається на вищий ступінь філософсько-символічного осмислення українського простору – як глобально духовного континууму із знаком питання «хто ми» у європейському і світовому просторі» [2, с. 9]. Увага автора сфокусована на українцях, представниках ДіПі, «насилено вирваних, штучно пересаджених» в інший простір, інше життя, «щоб пустити коріння в новий ґрунт і почати нове органічне зростання» [4, с. 12]. З новими мешканцями країни асоціюється національний простір у тексті, адже вони мають споріднені ментальні якості, прагнення та потреби, врешті, вони означають собою певний хронотоп – «свій» у просторі «чужого».

Вивчення художньої структури роману в аспекті часопростору є продуктивним у розкритті авторської сутності Самчука як невтомного експериментатора, структурні пошуки якого здійснювалися в руслі традицій і новацій європейської літератури ХХ ст. Своєю творчістю письменник намагався вивести українську літературу на світовий рівень розвитку, рівень «великої літератури». Можна вважати, що окремі явища поетики та стилістики його великої прози згодом увійшли в арсенал письменників ХХ сторіччя, зокрема це стосується поетики часопростору. Розгляд цього твору за допомогою традиційних і нових літературознавчих підходів і концепцій дав змогу відкрити глибинний, багаторівневий семантичний і формальний зміст тексту У. Самчука.

Література

1. Гром'як Р. Про своєрідність художнього світу Уласа Самчука / Роман Гром'як // Наукові записки. Серія: Літературознавство. – Тернопіль: ТДПУ, 2000. – Вип. VI. – С. 6 – 15.
2. Плетенчук Н. Поетика світомислення Уласа Самчука / Наталія Плетенчук. – Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Івано-Франківськ, 2002. – 33 с.
3. Руснак І. Художня модифікація національної історіософії в прозі Уласа Самчука / Ірина Руснак. – Автореф. дис. ... доктора філол. наук. – К., 2007. – 53 с.
4. Самчук У. На твердій землі / Улас Самчук. – Торонто, 1966. – 453 с.
5. Скорина Л. Дім як домінанта семантичного простору в романі У. Самчука «На твердій землі» / Людмила Скорина // Слово і час. – 2005 – № 2. – С. 38 – 43.

УДК 821.161.2.09

Мельничук І.В., кандидат філологічних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ЕМБЛЕМАТИЧНОЇ ПОЕЗІЇ В КОНТЕКСТІ СПІЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ БАРОКОВОЇ ТРАДИЦІЇ

Добу бароко небезпідставно вважають добою переломною в історії українсько-європейських культурних взаємин. Саме в цей період активізувалися процеси, що призвели до поєднання нашої культури з культурою «латинської Європи», відбулося її входження в той світоглядно-мистецький контекст, що поступово перетворювався на загальноєвропейський. Бароко стало першим спільним «великим стилем» усього континенту, яким не були ані готика, ані ренесанс. Тому, відповідно, актуальною бачиться спроба аналізу одного з найбільш яскравих явищ барокової літератури – емблематичної поезії.

Емблематична поезія, є різновидом популярної в епоху бароко епіграми, тож не дивно, що цей жанр набув поширення і в українському культурному просторі. Сутність емблематичної літератури полягала в предметній реалізації вторинних (переносних) значень, у прагненні представити абстрактні уявлення і поняття в зримій, наочній формі.

На Україні були наявні емблематичні збірки, серед яких найвідомішими є «Emblemata» (знайдена в бібліотеці П. Могили), «Символика Египетская» (в бібліотеці Епіфанія Славинецького), «Firmamentum symbolicum» Себастьяна, «Apelles symbolicus» Кетена, «Емблеми» І. Камерарія та «Philosophia imaginum» Менестрері, «Apophtegmata» Еразма, «Mystica Mariana» Сандеуса, відомі також переклади двох найбільш знайомих у світі емблематичних творів Г.Гюго та Сааведри. А власне на Україні було видано й опрацьовано в Києво-Печерській Лаврі оригінальну емблематичну збірку, яка була розповсюджена як на Батьківщині, так і за кордоном – «Іфіка ієрополітика» 1712р., і окрім того, ще кілька разів передруковувалася.

Талановитий митець, священик, інтелектуал – Іван Величковський, залишив нащадкам багатий літературний спадок, в якому значне місце посідає поетична збірка «Вірші на Євангеліє для іконописців», усі твори якої належать до жанру емблематичної поезії. Створена вона була для малярів, які працювали над зображенням до зазначених епіграм. У кінці кожної поезії автор уточнює, звідки взято сюжет (Євангеліє та номер розділу й рядків), це визначає тісний зв'язок з прототекстом збірки – Новим Заповітом, а саме чотирма канонічними Євангеліями..

Поет обирає три емблеми Ісуса Христа у зв'язку з посиланням на Біблію: Царя (від Матвія (24), Сина людського (від Луки (23), Сина Бога (Слово, яке визначається синонімом «Бог» з арамейської мови) від Іоана (11), підкреслюючи цим його могутність та величність.

На основі тематичного принципу вірші збірки було угруповано за наступними циклами: 1. **Вступ** (емблеми на позначення чотирьох євангелістів). 2. **«Народження Христа»**, де описано Благовіщення, Різдво, явлення янгола пастирям, обрізання, преклоніння волхвів, принесення в храм. 3. **«Дитинство Христа»** – втеча до Єгипту, побиття немовлят, дванадцятирічний Христос у храмі. 4. **«Пророча діяльність Христа»**: *«Дива»*: перетворення води на вино на весіллі в Канні; протистояння дияволу; насичення п'яти тисяч людей п'ятьма хлібами й двома рибами; ходіння по воді; пророкує своє й учнів майбутнє; *«Зцілення»*: зцілення слуги сотника в Капернаумі; слабого, безсилового чоловіка; єдиного сина вдови, який спочивав уже на смертному одрі; десяти прокажених, сліпих словом, та біля Єрихона, воскресіння Лазаря, вивільнення жінки та німого від бісів, прощення гріхів блудної жінки, духовне зцілення Закхея; *«Повчання»*: нагірна проповідь про заборону осудження, лестоців та пихи, притчі про двох боржників, сіяча, самарянина, робітників й виноградаря, блудного сина, шлюбний бенкет, фарисея й митаря, випробування рабів. 5. **«Спокута»**: розпочинається зрадою й арештом Христа, зречення Петра, розмова з Пілатом, розп'яття, погребіння, Воскресіння, явлення учням, й Страшний Суд.

Складаючи збірку, І. Величковський намагався вплинути на життєві принципи читача. Спонукаючи до переосмислення життєвих цінностей, він звертає увагу на праведний спосіб буття, про що свідчить наявність наступних мотивів: «віри – каяття – прощення», «смерті і воскресіння», «покарання», «біль і страждання».

Центральним в авторській інтерпретації постає образ Ісуса Христа, тоді як інші біблійні персонажі згадуються лише задля фону, їх поява спричинена відтворенням певного сюжету для ікони. Автор використовує як характерні номени для Ісуса, так і створює власні («Сонце-Христос», «Христос-Бог», «Син во плоті», «Цар», «роду человеческого всеблагий Спаситель», «син человеческий», «Судья»). І. Величковський сакралізує образ Христа, його частин тіла, представляє читачу Його багатогранність, вказуючи на його божественну силу, мудрість та всезнання, вміннями протистояти спокусам, дивувати, учити, спокутувати гріхи, судити та карати.

Усього налічується шістдесят чотири емблеми, серед яких двадцять чотири мають посилання на Євангеліє від Матвія, одна – від Марка, двадцять три – від Луки, одинадцять – від Іоанна, п'ять без посилань.

Цікавим є те, що не взято жодного сюжету з Євангелія від Марка (єдина емблема з посиланням до цієї книги – це алегоричний образ самого євангеліста), де Ісус виступає як Раб-Син, тобто служитель свого народу, що доводить ставлення самого поета до Нього як до Господаря, не сприйняття позиції євангеліста. Три обрані автором емблеми Христа – Царя, Месії та Сина Божого – підкреслюють його могутність та величність.

Перші чотири вірші присвячено євангелістам Матвію, Марку, Луці, Іоану, що підкреслює зв'язок збірки саме з канонічними книгами. Автор зображує їх у відомих алегоричних образах людини, лева, вола, орла: *«При Матвеи **человѣк** начертан бываєт, яко о плоти Христа книгу начинаєт»* [Мф., I]; *«Марку **лев** знаменіє, яко он начал ест/гласом в пусти(ы)ни, иже, яко лев, кричал ест.* [Мр., I]; *«Луки **благовѣстіе** от жреца начася,/того ради **вол** жремі(ы)й при нем написася»* [Лук., I]; *«Іоан **орла** имат, яко возлѣтаєт/к солнцу-Христу и его божество являет* [1, с.105].

Таку увагу до євангелістів можна пояснити почуттям вдячності І.Величковського за їхню працю, яка через покоління несе сакральний образ Бога. Також їх можна вважати своєрідним **вступом** збірки.

Наступні поезії, присвячені подіям починаючи з Благовіщення й закінчуючи вознесінням Ісуса Христа та Страшним Судом, які ніби нанизані одна на одну по черзі, як це подано в біблійному тексті. Та автором обрані сюжети, які можна пов'язати з зображенням, втілити в іконічні образи.

Є низка віршів, які можна згрупувати в цикл «**Народження Христа**», де описано Благовіщення, Різдво або народження, явлення янгола пастирям, обрізання, преклоніння волхвів, принесення в храм. Вони посилаються на Євангеліє від Луки та Матвія для повноти матеріалу стосовно описаної події.

Письменник із самого початку наголошує на божественній природі Ісуса й непорочному зачатті Марії від Святого Духа, називає її Дівою: «*Гавріїл зачатіє **дБвБ** возвБцаєт,/Маріи Христа-бога дух свят устрояєт*» [Лук., I.] [1, с.105].

У світовому малярстві відомо багато зображень явлення Гавріїла Марії з новиною про зачаття Діви. Для католицької церкви є характерним передача Діви архангелом лілеї – символу цнотливості. На українських іконах XVI ст. зображено зліва св. Гавріїла, справа – Марію, обидві постаті на передньому плані, жінка схиляється під речі й настанови посланця, який жестом правої руки вказує на Богородицю. Кольористика представлена переважно червоними, жовтими, помаранчевими відтінками, тільки Божа Мати в синьому або блакитному вбрані (іноді світлому) – символу духовної чистоти. І.Величковський сам обирає хронологію зазначених подій: явлення янгола пастирям передуює народженню.

Цикл – «**Пророка діяльність Христа**», його вчення та месіанська діяльність, проповідування віри у Всевишнього, дива, якими доводить свою божественну природу. Він є найчисельнішим, Іван Величковський намагається якнайширше представити картини з життя Ісуса в період Його популярності, не оминати жодного сюжету, який міг би знайти відображення в малярстві.

А останній цикл «**Спокута**» розпочинається зрадою й арештом Христа, далі йдуть сюжети зречення Петра, розмова з Пілатом, розп'яття, погребіння, Воскресіння, явлення учням, й Страшний Суд.

Показовою емблемою цього циклу є терновий вінок як символ страждань й болю: «*Вои **тернов** вБнец Христу возложиша,/уязвенна народу жидовску явиша./«Се человек!» — сам Пилат євреом вБцаєт,/а злочестная спира «Распни!» возглашаєт*» [Іо[ан]., XIX] [1, с.110].

А також давньою емблемою є роп'яття як символу християнської віри, що постала на зміну рибі, з іншого боку це і символ страждань і спокутування гріха, адже розп'яття – найстрашніша страта минулого: «*На **древБ крестнБ(о)м Христа-бога пригвоздиша,/а с ним два разбойника близу повБсиша./Хотяще с разбойники онаго вБнити,/но славы царя, славы нБсть лБт истребити.*** [Мф., XXVII, [38]] [1, с.111].

Отже, збірка І.Величковського «Вірші на Євангеліє для іконописців» якнайкраще репрезентує твори релігійної, христологічної тематики, вона є певним закритим світом, насиченим образами та символами, а ключем для їхнього розв'язання залишається біблійний текст. У творчому доробку автора значне місце посідає продовження емблематичної традиції, за допомогою якої він намагається матеріалізувати абстрактне поняття чи значення, визначаючи цим одну з головних особливостей мистецтва бароко – синкретизм.

Література

1. Величковський І. Твори/ вст. ст. С.І. Маслов, В.П. Колосова, В.І. Крекотень/ І.Величковський. – К.: Наук.думк., 1972. – 191 с.
2. Чижевський Д. Українське літературне бароко/ Д.Чжевський. – К.: Обереги, 2007.- 575 с.

УДК 811.161.2:37013

Мороз О.А., кандидат філологічних наук, доцент

ДО ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОГО НАВЧАННЯ СЛОВОТВОРУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ФІЛОЛОГІВ

В умовах суттєвих змін у системі вищої освіти особливої ваги набуває формування компетентного фахівця-філолога, здатного до ефективної самореалізації в майбутній професійній діяльності. У цьому контексті очевидним є потреба в якісній лінгвістичній підготовці студентів, сама вона стане запорукою їх успішної майбутньої діяльності.

Відомо, що лінгвістична підготовка філолога передбачає засвоєння системи мовних теоретичних знань й оволодіння мовленнєвими навичками. Тому особливо актуальним є важливість формування мовленнєвої і мовної компетенції студентів, зокрема під час опанування словотвору.

Проблему вивчення словотвору порушували К. Аксаков, В. Бабайцева, О. Біляєв, А. Богуш, П. Білоусенко, М. Вашуленко, І. Вихованець, К. Городенська, М. Пентиліук. Окремі питання методики навчання словотвору в середніх загальноосвітніх закладах розкрито в педагогічних студіях О. Горошкіної, І. Волкової, Т. Донченко, С. Карамана, Л. Чемоніної та ін. Учені з'ясували механізм оволодіння студентами й учнями граматичним ладом мови, зокрема словотвірною системою, зосереджуючись і на ефективній методиці навчання словотвору.

У нашій розвідці виходимо з того, що ефективні форми навчання словотвору заґрунтовуються на ключових положеннях лінгводидактики. Основними формами навчання словотвору у вищій школі є: лекція, практичне заняття, індивідуальна та самостійна робота студентів.

Так, лекція вважається традиційно однією з найефективніших форм. Це – своєрідна педагогічна система, сукупність дидактично спресованих інформаційних блоків, тісно пов'язаних внутрішніми системними зв'язками і пронизаних особистісним смислом [4, с. 92]. У сучасних працях з педагогіки виділяються такі види лекцій: лекція-діалог, проблемна навчальна лекція, інструктивна, методологічна, узагальнювальна, бінарна, лекція з науковою структурою, лекція теоретичного конструювання, лекція із задалегідь запланованими помилками, лекція-конференція, лекція-консультація, лекція-візуалізація, лекція-ділова гра тощо [6; 6].

На нашу думку, з-поміж зазначених особливо важливою для вивчення словотвору є проблемна лекція, під час якої новий теоретичний матеріал подається через розв'язання проблемної ситуації.

Дидактичними цілями створення проблемних ситуацій є такі: привернути увагу студентів до теми, викликати в них пізнавальний інтерес, активізуючи таким чином пізнавальну діяльність, з'ясувати сутність визначеної проблеми й накреслити шляхи її подолання.

С. Вітвіцька створення проблемної ситуації пов'язує з такими прийомами: пряма постановка проблеми, проблемне завдання у вигляді запитання, повідомлення інформації, яка містить суперечність; повідомлення протилежних думок з будь-якого питання; звернення уваги на те чи інше життєве явище, яке потрібно пояснити; повідомлення фактів, які викликають непорозуміння; зіставлення життєвих уявлень з науковими; постановка питання, на яке повинен відповісти студент, прослухавши частину лекції, і зробити висновки [1; 350].

Так, проблемною можна вважати лекцію «Способи словотворення в сучасній українській мові». Важливо її почати зі створення проблемної ситуації, поставивши проблемні запитання: «Чому постала потреба в новому підході до класифікації способів словотворення?», «На яких засадах ґрунтуються класифікації способів українського словотворення?». Розв'язанню цих проблемних питань присвячена вся лекція. У результаті цього під час викладання матеріалу активізується пізнавальна діяльність студентів. Крім того, самі студенти залучаються до вирішення окремих аспектів проблеми. Їм пропонуються активізуючі питання: «Чому в межах традиційної класифікації виділяють морфологічні й неморфологічні способи словотворення?», «На вашу думку, чим відмінні такі способи словотворення, як зрощення та словоскладання?», «Який обсяг постфіксації?» та ін.

У ході проблемної лекції використовуються й належні засоби навчання, їх використання інтенсифікує навчальний процес. З-поміж них – це презентація, яка містить узагальнювальні схеми, які стисло підсумовують матеріал проблемної лекції.

У межах проблемної лекції слід взяти до уваги й те, що «сьогодення формує запит на креативного вчителя, здатного продукувати цікаві перспективні ідеї» [2; 29]. З огляду на це сам виклад матеріалу в лекції повинен бути цікавим й оригінальним. Треба не просто подавати матеріал як проблемний, а й спробувати зацікавити ним студента, щоб згодом студент, ставши вчителем, так само міг зацікавити своїм предметом учнів. Щодо цікавих та оригінальних ідей у межах проблемної лекції зі словотвору, так це залучення насамперед своєрідних прикладів слів – або новотворів, або, наприклад, колись репресованих слів, або інших одиниць, які можна розглядати з погляду словотворення.

Отже, методично правильно організована навчальна діяльність під час проблемних лекцій зі словотвору дасть змогу майбутнім філологам засвоїти основні поняття словотворення, навчитися виділяти словотвірну структуру слова, правильно визначати способи словотворення. Ефективності засвоєння знань зі словотвору сприятимуть уміло побудовані проблемні запитання, а також встановлені шляхи їх розв'язання.

Література

1. Вітвіцька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підруч. для студ. вищ. навч.закл. / С. С. Вітвіцька. – Вид. 3-тє, випр.й доп. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 398 с.
2. Горошкіна О., Караман О. Формування креативності майбутніх учителів української мови як лінгводидактична проблема / Олена Горошкіна, Ольга Караман // Українська мова і література в школах України. – 2014. – № 12. – С. 29-33.
3. Рябовол Н. Ефективні форми навчання морфеміки і деривації майбутніх учителів української мови / Наталія Рябовол // Українська мова і література в школах України. – 2015. – № 10. – С. 49-51.
4. Семеног О. Академічна лекція як професійний комунікативний феномен [Електронний ресурс] / О. Семеног // Естетика і етика педагогічної дії : Збірник наукових праць. – 2011. – Вип.2. – С. 91-101. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Eepd/2011_2/Semenog.pdf
5. Симоненко Т. В. Теорія і практика формування професійної мовно-комунікативної компетенції студентів філологічних факультетів : Монографія / Т. В. Симоненко. – Черкаси : Вид. Вовчок О. Ю., 2006. – 328 с.
6. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / Т. І. Туркот. – К. : Кондор, 2011. – 628 с.
7. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – К. : Академ. Видання, 2006. – 352 с.

ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧІ ПРИЙОМИ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Перед сучасним суспільством стоять різні завдання у багатьох напрямках діяльності. Зокрема освіта України виходить на новий рівень - розвинутих країн світу. Закріплення Конституцією України статусу української мови як державної зумовлює зростання її значення у всіх сферах українського суспільства: вона є мовою державних органів влади, мовою радіо і телебачення, преси, художньої літератури, мовою науки і освіти, засобом спілкування людей у виробничій і культурній сферах. Ці функції української мови актуальні не тільки для носіїв мови, а й для іноземців, які тут здобувають освіту.

«Методика викладання української мови як іноземної порівняно молода наука», - зауважують у своїй розробці М. М. Опанасюк і В. Я. Корженко [3]. Проблема удосконалення форм і методів викладання української мови як іноземної, їх постійного оновлення, пристосування до нових умов життя останнім часом не виходить з розряду актуальних для вищої освіти. Сучасна наука вже має певний досвід у розв'язанні подібних питань, результати цих досліджень представлені у низці наукових праць. Сьогодні перед викладачем української мови у ВНЗ постає проблема не тільки впроваджувати інноваційні технології у викладання дисципліни, щоб заохотити до навчання, а долучити студентів-іноземців до існування, адаптування у чужому для них культурному середовищі.

Узагальнено-теоретичний аспект щодо поняття педагогічної технології розроблений сучасними педагогами: В.Безпалько, М.Кларіним, Б.Лихачовим, В.Монаховим, Г.Селевко та іншими. Значну кількість публікацій науковців присвячено аналізу вивчення української мови як іноземної: Я. Гладир, І. Жовтоніжко, Т. Єфімова, А. Кулик, Т. Лагута, О. Тростинська, Г.Тохтар, Б. Сокіл та інші. Проблемами оволодіння іноземними студентами знаннями про культуру країни навчання почали перейматися західноєвропейські фахівці (А.Ліпсон, Дж.Догерті, М.Маркус та ін.), а у вітчизняній науці займалися зокрема І.Бім, С.Ніколаєнко, В.Редька, В.Сафонова, М.Кисельова, Д.Башуріна та інші. Про полікультурне навчання висловлювали свої точки зору Т.Грушевицька, В.Попков, О.Садохін, П.Сисоєв, С.Тер-Мінасова та інші.

Г.Колшанський стверджує, що введення в програму навчання країнознавчих елементів, культурологічних відомостей пов'язане не лише з бажанням зробити навчання цікавішим, а й внутрішньою необхідністю. На нашу думку, для іноземних студентів, що потрапляють в абсолютно чуже для них культурне середовище, культурна адаптація має надзвичайне значення. Тут ми повинні враховувати, що в українських ВНЗ навчаються представники і східних країн, для яких певні місцеві традиції є чужими і не зрозумілими, на відміну від європейських країн, з якими українська традиція має багато спільних точок дотику.

Культурологічний підхід розвиває особистість у гармонії із загальнолюдською культурою. Стрижнем освіти на культурологічних засадах виступає самовизначення особистості у світовій культурі. Національна освіта, що налаштована на підготовку громадян до життя у своїй культурі, можлива лише в інтеграції зі світовими культурами з урахуванням засвоєння національних і загальнолюдських цінностей. З культурологічного погляду, співвіднесеність народу зі світовою і культурами інших народів, а не замкненість на собі, створює з народу націю. «Культурологічний підхід передбачає осмислення культурної динаміки розвитку людства як поліфонії ціннісно значущих норм буття людської спільноти, способів її життя, смислів і структури картин світу, принципів поведінки людей, які складаються в реальному історичному просторі та часі й відображають неповторний соціально-культурний досвід існування спільноти», - зазначає О.Гуренко [2, с. 72]. Лінгвокраїнознавство спрямоване на реалізацію кінцевих цілей навчання іноземної мови – на навчання спілкуванню цією мовою. Адже без оволодіння нормами адекватної мовленнєвої поведінки неможливо підготуватися до іншомовного спілкування та розвинути комунікативну здатність. Тому розробка лінгвокраїнознавчого аспекту в навчанні іноземної мови є надзвичайно важливою. Це твердження прямо стосується і навчання українській мові іноземців, адже вони, потрапляючи в україномовне (переважно) середовище, повинні навчитися сприймати мову не як окрему категорію, а в загальнокультурному контексті.

У сучасних наукових джерелах існує три погляди на зміст поняття «лінгвокраїнознавство»: 1) як країнознавчий аспект у викладанні іноземної мови, як такий, що має лінгвістичний характер (основоположниками є В.Костомаров, Є.Верещагін); 2) один із напрямків методичних досліджень і протиставляється країнознавчій лінгвістиці, до компетенції якої входять аналіз одиниць мови і мовлення з національною маркованістю (А.Райхштейн); 3) країнознавчо орієнтоване мовознавство, або країнознавча лінгвістика, і частина лінгводидактики (Г.Томахін) [1, с. 11].

Попри таке розмаїття поглядів, науковці спільні в основній думці, що дві національні культури ніколи не збігаються повністю. Тому у процесі вивчення певного мовного явища необхідно зважати не

лише на його план вираження, але й на план змісту, тобто існує об'єктивна потреба у виробленні у свідомості поняття про нові предмети і явища, які не знаходять аналогів ані в рідній культурі, ані в рідній мові. Для цього до процесу викладання мови вводяться елементи країнознавства. Знання про культуру тієї чи іншої країни формуються на основі т.зв. «фонових знань» (обопільне знання реальності тими, хто говорить, і тими, хто слухає). Г.Томахін у лінгвокраїнознавстві дає таку диференціацію: - загальнолюдські знання (про Всесвіт, людину, географічні знання, науку, міфологію, релігію, фольклор); - регіональні відомості (знання, характерні для мешканців певного регіону); - відомості, знайомі членам певної етнічної та мовної спільноти; - відомості, знайомі лише членам локально або соціально замкнутої групи (територіальні і соціальні діалекти); - відомості, знайомі лише членам певного мікроколективу. С.Сафарян конкретизує цей перелік, додаючи ще інформацію про історію, побут, особливості розвитку культури у певну епоху тощо [1].

Таким чином, коли людина засвоює чужу мову, вона оволодіває фоновими знаннями, що сприяє досягненню комунікативної компетенції.

Враховуючи ті події, які останнім часом відбулися в Києві, і, на жаль, тривають на сході України, змушують викладача української мови, що працює з іноземними студентами, вміти пояснити причини цих подій, обґрунтовуючи це історичними, соціальними та політичними фактами. Тому, крім мовної компетенції, студенти оволодівають знаннями не тільки з історії, а й сьогодення України. Специфіка історичного поступу України, її радянський період історії зокрема, вплинули на побутове спілкування. Йдеться про використання двох мов – української і російської. Оскільки навчання у ВНЗ ведеться державною мовою, то спілкування у студентському середовищі може відбуватися на двох мовах, а це означає, що особливості побутування лексичних одиниць у двох мовах ускладнюють їх засвоєння. Викладач повинен оперувати цими знаннями, у певних випадках проводити паралелі із трьома мовами.

Будь-яка мова відбиває соціальний досвід народу, і існування різних лексичних одиниць обумовлене його реаліями життя. Наприклад, одному й тому самому предмету можуть відповідати різні семантичні описи, і залежить це від того, у межах якої цивілізації розглядається предмет. У своєму дослідженні про існування «національних сенсів» Леонтьєв А. А. стверджує, що не можна заперечувати, що два слова в двох різних мовах, які означають той самий предмет у культурі двох народів і є перекладними еквівалентами, неминуче зв'язуються з не ототожненим змістом, і це дозволяє говорити про «національні сенси» мовних знаків [4]. Існування мовної комунікації в соціолінгвістичному аспекті можна знайти в проявах народної творчості, а саме, у прислів'ях і приказках, оскільки дійсність відбивається тією мовою, якою користуються в повсякденному житті.

Отже, лінгвокраїнознавство – це аспект викладання іноземної мови, в якому з метою забезпечення комунікативного спрямування процесу навчання і для розв'язання загальноосвітніх і гуманістичних завдань реалізується кумулятивна функція мови і проводиться акультурація адресата – ознайомлення його з типовими явищами іншої соціальної дійсності, іншої культури.

Методи викладання потребують кардинальної модифікації, а збільшений попит на викладання мов диктує свої умови. Цінність у вивченні мови полягає в його функціональності, передусім, а теорія мови й граматичні правила відійшли на другий план. Ті, хто вивчають, хочуть не просто знати мову, а використовувати її як засіб реального спілкування з носіями інших культур. Оскільки більшість методистів вважають однією із найоптимальніших форм обміну країнознавчою інформацією бесіду, то, на нашу думку, щоб студенти-іноземці краще зрозуміли специфіку культури не тільки України загалом, а і регіону, де знаходиться їхній навчальний заклад, варто застосовувати також і екскурсії в музеї, фестивалі, що розширять знання іноземців про побут, звичаї, кухню українців.

Нові методики навчання мов спрямовані на оволодіння не лише граматичними, лексичними, синтаксичними знаннями, але й певним обсягом знань про країну вивчуваної мови, її традиції, спосіб життя народу, особливості світосприйняття носіїв мови, риси характеру, властиві цієї нації. Найголовніше, знання мови мають бути не формальними, а комунікативно зорієнтованими, тобто спрямованими на спілкування.

Використання лінгвокраїнознавчих прийомів у викладанні української мови як іноземної передбачає оволодіння студентами знаннями про культуру, історію, реальність та традиції країни; залучення до діалогу культур (іншомовної та рідної); усвідомлення суті явищ української мови та їх порівняння з рідною мовою; уміння вчитися (працювати з книгою, підручником, довідковою літературою, словниками тощо). Дуже важливим способом передачі лінгвокультурної інформації стає діалог, а також знання менталітету. Тому, крім вербальних способів передачі інформації, кожному іноземному студенту, потрапляючи в інше культурне середовище треба оволодівати і невербальними (враховувати специфіку трактування міміки і певних жестів).

Література

1. Воробйова І.А. Основи лінгвокраїнознавства: навчальний посібник/ І.А.Воробйова. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2014. – 272 с.
2. Гуренко О.І. Полікультурна освіта майбутніх соціальних педагогів: теоретико-методологічний аспект: монографія/ Ольга Іванівна Гуренко. – Бердянськ: Видавець Ткачук О.В., 2014. – 588 с.

3. Опанасюк М.М., Корженко В.Я. Інноваційні методи викладання української мови як іноземної у технічному університеті [Електронний ресурс]/ М.М.Опанасюк, В.Я.Корженко// Режим доступу: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/>

4. Чернова М.М. Основи розвитку й реалізації міжкультурної комунікації в навчанні студентів іноземним мовам [Електронний ресурс]/ М.Чернова// Бібліотека наукових статей. – Режим доступу: <http://stationline.org.ua/filologiya/31/1881>.

УДК 821.161.2-32.09 "189/191" (045)

Хорошков М. М., кандидат філологічних наук, доцент

ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ В УКРАЇНСЬКИХ ВНЗ

Показовою сучасною світовою тенденцією є інтеграція та глобалізація інформаційних, культурних та освітніх процесів, що зумовлюють потреби модернізації освітньої системи України за всіма напрямками. Навчання іноземних студентів є одним із таких пріоритетних напрямів, що сприяє становленню української держави як рівноправного партнера у створенні світового освітнього простору.

Підготовка іноземних громадян у нашій країні (в першу чергу викладання української мови) – це одна із ефективних форм культурного і наукового співробітництва, що сприяє: зміцненню авторитету України на міжнародній арені; поширенню знань про українську культуру в світі; інтеграції в міжнародну сферу освітніх послуг; вдосконаленню методів і прийомів викладання української мови. Окрім того, залучення іноземців до освіти в Україні виступає джерелом додаткового фінансування вищих навчальних закладів.

Аналіз ситуації в галузі викладання української мови як іноземної, досвід підготовки іноземних громадян до вступу у ВНЗ, робота на підготовчих курсах Маріупольського державного університету дозволяє констатувати наявність цілого комплексу проблем із методикою та технологією викладання української мови як іноземної.

Зважаючи на особливості організації викладання української мови як іноземної у ВНЗ, цей процес тісно пов'язується із інноваційними освітніми технологіями, які повсякчас перебувають у динамічній фазі свого становлення й формування. Варто констатувати, що на сьогоднішній день накопичено досить вагому кількість знань щодо впровадження новітніх технологій у практику навчального процесу. Педагогічні й теоретичні аспекти впровадження інноваційних технологій у практику висвітлені у працях відомих вчених: В. Загвязінського, Р. Гуревича, М. Жалдака, Ю. Жука, М. Кадемія, Ю. Машбиця, В. Монахова, Н. Морзе, І. Роберта та інших. Вищезазначені вчені зауважують, що сучасні технології зробили можливим доступ кожної людини до величезної кількості інформації, відкриваючи необмежені можливості до опанування іноземних мов. Це в першу чергу мультимедійні засоби навчання та online ресурси, покликані допомогти у вивченні іноземної мови.

Вагомі дослідження в сфері викладання української мови як іноземної знайшла своє відображення у працях таких дослідників: Я. Гладир, І. Жовтоніжко, Т. Єфімова, А. Кулик, Т. Лагута, О. Тростинська, Г. Тохтар, Б. Сокіл та інші. Тут маємо справу із осмисленням як загальнотеоретичних аспектів мовної підготовки іноземців, а й окреслено шляхи впровадження інноваційних педагогічних технологій. Окрім того, слід зазначити, що ще з 1990-х років ХХ століття збільшення кількості іноземного студентства активізує українську лінгводидактичну діяльність: розробляються програми, підручники, посібники з навчання української мови в іншомовній аудиторії: «Розмовляйте з нами українською мовою» (Г. Макарова, Л. Паламар, Н. Присяжнюк), «Перші кроки українського мовлення» (Г. Євстигнєєва); «Українська мова. Практичний курс граматики для студентів-іноземців» (В. Вінницька, Н. Плющ), «Украинский язык. Трудности правописания для русскоязычных» та ін.

Цілком закономірно, що проєвропейська політика України та її приєднання до Болонського процесу (2005) спричинили зміни в освітній сфері, що посприяло відкриттю інформаційного й освітнього простору для іноземних студентів і надало змогу пізнання та вивчення української культури, історії, літератури і мови. Потреба в оволодінні іноземними громадянами теоретичними та практичними навичками української мови стала рушієм розвитку української лінгводидактики як методичної дисципліни, що вивчає зміст, методи, форми навчання української мови загалом та іноземної зокрема. Водночас збільшення кількості іноземних студентів в українських ВНЗ викликало появу нової навчальної дисципліни «Українська мова як іноземна»? мета якої забезпечити вивчення іноземними громадянами української мови, оволодіння базовими мовними компетенціями та комунікативними навичками, необхідними для спілкування в україномовному середовищі. Цей процес цілком вичерпно охарактеризувала Олександра Пальчикова, зазначивши: «... в 1990-х роках ХХ століття наплив іноземного студентства активізує українську лінгводидактичну діяльність: розробляються програми, підручники, посібники з навчання української мови в іншомовній аудиторії: «Розмовляйте з нами українською мовою» (Г. Макарова, Л. Паламар, Н. Присяжнюк), «Перші кроки українського мовлення» (Г. Євстигнєєва); «Українська мова. Практичний курс

граматики для студентів-іноземців» (В. Вінницька, Н. Плющ), «Украинский язык. Трудности правописания для русскоязычных» та ін.» [3, с. 110].

Методика викладання української мови як іноземної – наука, що на разі перебуває в стадії свого становлення. Проблема удосконалення форм і методів викладання української мови як іноземної, їх постійного оновлення, пристосування до нових умов життя останнім часом не виходить з розряду актуальних для вищої освіти. Відтак головна увага як науковців-теоретиків, так і викладачів-практиків сфокусована на впровадженні інноваційних методик, технологій викладання.

Огляд наукової та методичної літератури з теми дозволяє стверджувати, що на сьогодні немає жодної класифікації методів навчання, яка охопила б увесь широкий та різноманітний діапазон традиційних та нетрадиційних методів викладання української мови як іноземної. Почасти це зумовлено пошуком і впровадженням інноваційних прийомів, методів, технологій організації навчального процесу. Однією із можливостей вирішення проблеми пошуку шляхів підвищення ефективності викладання української мови як іноземної є використання інноваційних технологій у навчанні. Застосування на практиці інноваційних методологічних підходів надають можливість викладачам мови впровадити та удосконалити нові методи роботи, підвищити ефективність навчального процесу і рівень знань іноземних студентів. Адже відомо, що якісна мовна підготовка студентів не можлива без використання сучасних освітніх технологій.

У педагогіці термін “інновація” позначає нововведення, оновлення процесу навчання. Інноваційні технології містять такі підходи до викладання української мови як іноземної:

1) застосування інтерактивних методів викладання (інтерактивне навчання – взаємодія учасників процесу навчання за допомогою викладача, що володіє методами спрямованими на оволодіння цими знаннями);

2) використання технічних засобів навчання (комп’ютерних та мультимедійних, мережі Internet) для контролю знань, зберігання і використання навчальних матеріалів, дистанційного навчання.

Таким чином, сучасні технології в освіті - це професійно-орієнтоване навчання української мови як іноземної, застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій, робота з навчальними комп’ютерними програмами (система мультимедіа), дистанційні технології в навчанні, новітні тестові технології (створення банку діагностичних матеріалів з курсу навчального предмета “Українська мова як іноземна” для проведення комп’ютерного тестування з метою контролю навчання студентів).

Література

1. Демьяненко М.Я., Лазаренко К.А., Мельник С.В. Основы общей методики обучения иностранным языкам: Теоретический курс / М.Я. Демьяненко, К.А. Лазаренко, С.В. Мельник. – К., 1984. – 256 с.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. видання докт. пед наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Соколова С. В. Методика формування граматичної компетенції з української мови як іноземної : навчально-методичний посібник / С. В. Соколова; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, НПУ імені М. П. Драгоманова, Ін-т укр. філології. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 122 с.
4. Ушакова Н.И. Учебник по языку обучения для иностранных студентов в русле современной образовательной парадигмы (Теория и практика создания учебника по языку обучения для иностранных студентов вузов Украины) / Н.И.Ушакова. – Х.: ХНУ имени В.Н.Каразина, 2009. – 263 с.

СООТНОШЕНИЕ РЕЗУЛЬТИВА С ЛЕКСИКО-ГРАММАТИЧЕСКОЙ СЕМАНТИКОЙ СТАТИВНОСТИ В УКРАИНСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ

В языкознании конца XX – начала XXI века заметное место занимают исследования, посвященные результативным глагольным конструкциям. Вопросами анализа и классификации результативных конструкций в различных аспектах занимались такие лингвисты, как Н.С. Авилова, А.В. Бондарко, Л.Л. Буланин, В.В. Виноградов, И.Р. Выхованец, М.Я. Гловинская, К. Городенская, А.А. Загнитко, О.В. Исаченко, Л.И. Коновалова, Ю.П. Князев, Ю.С. Маслов, И.П. Мучник, В.П. Недялков, В.А. Плунгян, Г.Г. Сильницкий, А.А. Холодович, Н.А. Шелякин, С.Е. Яхонтов и другие. Однако существуют вопросы, поиски решения которых в целом остались вне интереса этих авторов. Одним из таких вопросов является соотношение результата с лексико-грамматической семантикой стативности в украинском и русском языках.

Главное отличие статива от заключается в том, что статив сообщает только о состоянии предмета, результатив – одновременно и о состоянии, и о предварительном действии, результатом которого является данное состояние. Поэтому статив может обозначать, в отличие от результата, естественное первичное состояние, не выступает результатом какого-либо действия: укр. *Ніхто не знав, куди цілити, бо острів той так заховано серед проток, дерев і очеретів, що майже ніхто не відав про його існування* (П. Загребельний) – *острів заховано* = *острів заховався* – естественное состояние; укр. *Гей, бабине літо, З чого тебе звито?* (В. Малишко) – *літо звито* = *літо звилось* – естественное состояние; рус. *Мы пошли на вал, возвышение, образованное природой и укрепленное частоколом* (О. Пушкін) – *возвышение, образованное* = *возвышение образовалось*; рус. *По вечерам я ходил к водопаду; там было одно совсем закрытое со стороны деревни место, и кругом росли тополи; туда-то они ко мне по вечерам и сбегались, иные даже украдкой* (Ф. Достоевский) – *закрытое место* = *місце закрилося (тополями)*; рус. *Где-то оголенный лес, за ним речка, холод, осень* (М. Булгаков) – *оголенный лес* = *ліс оголився*; рус. *Там, в стихах этих, не сказано, в чем, собственно, состоял идеал «рыцаря бедного», но видно, что это был какой-то светлый образ, «образ чистой красоты», и влюбленный рыцарь, вместо шарфа, даже четки себе повязал на шею* (Ф. Достоевский) – *влюбленный рыцарь* = *лицар закохався тощо*.

В предложении укр. *Бабуся стояла, спершись на ціпок (така зігнута, зовсім переламана надвоє бабуся)* (О. Донченко) лексема *переламана*, употребленная в значении «зигнута», обозначает состояние объекта *бабуся*, является стативом, так как характеризует объект признаком, не сообщающим о предварительном действии, совершенном над ним, *переламана надвоє бабуся* – естественное состояние, не являющийся результатом предварительного действия. В предложении укр. *[Мати:] У тебе синяки під очима! [Гаврило:] Під очима то ще нічого, а либонь і ребер скількохсь переламано* (М. Кропивницький) лексема *переламано* является результативом, так как состояние объекта является результатом осознанного действия, сообщает о предыдущем действии «ламать», совершаемом над ним.

В предложении рус. *Лицо его, покрытое морщинами, оживлено было удивительною бодростью, глаза грозно сверкали из-под седых бровей* (О. Пушкін) статив *покрытое* обозначает естественное состояние объекта *обличчя*, характеризует его признаком, не сообщающим о предыдущем действии, выполняемым над ним. В предложении рус. *Комната больше и выше моей, лучше меблирована, светлая; шкаф, комод, диван и моя кровать, большая и широкая и покрытая зеленым шелковым стеганым одеялом* (Ф. Достоевский) лексема *покрытая* имеет результативное значение, поскольку описывает состояние, которое является результатом сознательной деятельности: *покривати* → *покрыти* → *покрыто (покрытий)*.

Стативное значение имеет лексема *поділений* в предложении укр. *Я їх люблю, як сонце й небо, вони по-різному, так треба, в житті продовжують мене. Це – я поділений натрое, щоб далі йти в прийдешні дні* (В. Сосюра), поскольку обозначает естественное состояние, не сообщающее о предварительном действии или деятельности, объект наделен определенным признаком от природы. В предложении укр. *Барак поділено на п'ять кварталів, і в кожному є начальник* (А. Хижняк) лексема *поділено* является результативом, так как обозначает состояние, которое является результатом сознательной деятельности: *ділити* → *поділити* → *поділено (поділений)*.

В предложении укр. *Висока переломлена тінь від її постаті заколивалася на стіні* (І. Микитенко) словоформа *переломлена* – статив, обозначаемое состояние не является результатом сознательной деятельности и не сообщает о предварительном действии *переломлювати*. Результативное значение имеет лексема *переломлені* в предложении укр. *Під завеликими бровами [Шмаля] глибоко засіли невеличкі очіці, кольору щойно переломлених напильників* (М. Стельмах), поскольку сообщает о результате

предварительного действия: *переломлювати* → *переломити* → *переломлені* (*переломлено*) и лексема *переломленная* в предложении рус. Конечно, у него оказалась **переломленная** нога, и вот два часа мы с фельдшером возились, накладывая гипсовую повязку на мальчишку, который выл подряд два часа (М. Булгаков), так как является результатом предварительного сознательного действия или деятельности.

Укр. Чорні імлісті очі дивилися задумливо й серйозно, але **посаджені** вони **були** близько одне до одного, і тому погляд їх набирив зосередженої пильності (З. Тулуб) – *близько посаджені очі* (суб'єкт наділений определенным признаком от природы, от рождения) – естественное состояние, не является результатом предыдущего действия (*посаджений* – статив); укр. Вже поросли верби й вишні, **посаджені** Миколою над Раставицею, а Микола не приходив (І. Нечуй-Левицький) – *посаджені Миколою вишні* (состояние объекта выступает результатом деятельности субъекта) – состояние, являющееся результатом сознательного действия или деятельности (*посаджений* – результатив).

Рус. Где-то **оголенный** лес, за ним речка, холод, осень (М. Булгаков) – *оголенный лес* (состояние объекта не является результатом сознательного действия деятельности) – естественное состояние (*оголенный* – статив); рус. В зимнем дворе стояла она **оголенная** перед людьми (М. Булгаков) – *она оголенная* – (*оголять* → *оголить* → *оголенный* (*оголено*)) – состояние, являющееся результатом сознательной деятельности (*оголенный* – результатив).

Укр. Високі гори обступають її [Шевченкову гору] з трьох боків амфітеатром, а її рівний верх похорий на платформу, кругом котрої **повішані** зелені завіси (І. Нечуй-Левицький) – *повішані завіси* (состояние объекта не является результатом сознательной деятельности) – естественное состояние (*повішаний* – статив); укр. Дививсь на обідрані туші, **повішані** подовж стін (М. Коцюбинський) – *повішані туші* (*вішати* → *повісити* → *повішаний*) – состояние, являющееся результатом сознательного действия или деятельности (*повішаний* – результатив).

Укр. У квітнику, **заглушеному** бур'яном, розцвілася якась жовтогаряча квітка (І. Волошин) – *квітник, заглушений бур'яном* (состояние объекта не является результатом сознательной деятельности) – естественное состояние (*заглушений* – статив); укр. Мотори **заглушено**, агрегати зупинено, на всій ділянці робіт – тиша та цвіріння цикад (О. Гончар) – *мотори заглушено* – (*заглушували* → *заглушили* → *заглушено* (*заглушені*)) – состояние, являющееся результатом сознательного действия или деятельности (*заглушено* / *заглушений* – результатив).

Таким образом, анализируя соотношение результата с лексико-грамматической семантикой стативности в украинском и русском языках можем говорить об универсальном характере категории результата, определенные различия в репрезентации категории результата могут быть объяснены непрерывным развитием исследуемых языков.

Литература

1. Есперсен О. Философия грамматики. / Отто Есперсен ; [пер. с англ. Б. И. Ильиш]. – [2-е изд., стереотипное]. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 408 с.
2. Маслов Ю. С. Результатив, перфект и глагольный вид / Ю. С. Маслов // Типология результативных конструкций. – Л.: Наука, 1983. – С. 41–54.
3. Недялков В.П., Яхонтов С.Е. Типология результативных конструкций: результатов, статив, пассив, перфект. / В. П. Недялков, С. Е. Яхонтов – Л., 1983. – 263 с.
4. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике : в 4 т. / А. А. Потебня. – М. : Просвещение, 1968. Т. 4. – 1968. – 552 с.
5. Холодович А. А. О предельных и непредельных глаголах: (по данным корейского и японского языков) / А. А. Холодович // Филология стран Востока. – Л., 1963. – С. 3–11.

УДК 81'373

Гусева Е.А., кандидат филологических наук, доцент

КОНЦЕПТ «ИНОЙ – ДРУГОЙ»

Словарная работа по сопоставительному анализу слов-понятий «иной – другой» («иные» – «другие») начинается с сопоставления толкований значений в словарях. Лексическо-семантический анализ слов-понятий становится основой исследования их понятийного и культурологического поля.

Понятие «другой». Ближайшее значение слова «другой» отражено в толковых словарях: 'не этот, не данный', 'не такой, как этот (или прежний); иной', 'второй, следующий', 'какой-л. иной, некоторый'. Синонимический ряд к слову *другой* с доминантным словом-синонимом *иной*, помогает идентифицировать значение, очерчивая и ограничивая его семантический ареал. *Другой – иной, отличный, непохожий, несходный, несхожий, несовпадающий, неидентичный, нетождественный, альтернативный, особый, особенный; видоизмененный, новый, остальной, различный, второй.* Большинство синонимов соотносится со значением 'не такой, как этот (или прежний); иной'.

Значение слова *иной*, по Ожегову: 'иной – другой, отличающийся от этого', 'иной – некоторый, какой-нибудь, какой-то'. Словари выделяют также значение 'кто-л. Из ряда перечисляемых или противопоставляемых предметов'.

Другой – иной образуют синонимическую пару как равнозначные единицы, каждое из слов может входить в дефиницию или выступать как дефиниция для другого слова:

Другой – не такой, как этот (или прежний); *иной*.

Иной – другой, отличающийся от этого.

На этапе сопоставления толкований значений в словарях алгоритм исследования может быть таким: 1. Определение тождественных толкований.

2. Выявление нетождественных дефиниций. Выделение варианта из семантического континуума – результат контекстного анализа. Разграничение данных понятий возможно также как результат анализа контекстной семантики их ЛСВ.

Многозначность как необходимое условие существования слова требует как можно более четкого, дифференцированного определения значения каждого из ЛСВ, а также ограничения его референтной области, таргетирования зоны возможных референтов. *Таргетирование (таргетинг)* – это механизм, позволяющий выделить из всей имеющейся базы данных только ту часть, которая удовлетворяет заданным критериям. В частности, позволяет объединить слова *другой* и *иной* как варианты ословливания одного и того же понятия, или формы вербализации концепта «другой – иной».

Концепт «*иной – другой*» манифестирует себя в нейтрализующих контекстах. Слова-синонимы характеризуются взаимозаменяемостью в устойчивых словосочетаниях, что может быть отражено в дефинициях: *Иными словами, то есть, другими словами. Какой-либо иной, некоторый. В знач. суц. другóй.* Ср. также возможность такой замены в словосочетаниях: *иной раз, не кто иной, не что иное, как, тот или иной, другой коленкор.* Но, как правило, они не взаимозаменяемы в связанных сочетаниях метафорического характера: *уйти в мир иной.*

Концепты «иной – другой» в дифференцирующих контекстах. Концепт «другие» как компонент ФЕ отличается большей частотностью и встречается в следующих значениях. 1. Другие как «не я». Контрарная оппозиция, характерная для концепта «другие как не я», представлена в ФЕ: *будешь рыть другим яму — сам в неё упадёшь; поверь сам в себя, тогда и другие поверят в тебя. Не обращай внимания на других.*

2. Другой как не тот. *И тот и другой; в другой степени; одна нога здесь, другая там; перевешивание порток на другой гвоздок, из другой оперы.*

3. Другой как отличный от данного: *другими глазами, из другого теста.*

4. Другой как противоположный, если подчеркивается крайняя степень отличия: *с другой стороны.*

5. Другой как следующий: *один за другим, в другой раз.*

Можно также проследить, какие ЛСВ значения слова *иной* представлены во фразеологии и какие наиболее частотны.

1. Некоторый, какой-либо, какой-нибудь, какой-то. *Иная хвала хуже поношения. Иная стрижка стоит бритья.*

2. Кто-л. Из ряда перечисляемых или противопоставляемых предметов. *Иному жарко, иному холодно.*

Фразеологизмы и устойчивые сочетания позволяют сделать вывод, что в наивном языковом сознании слова-понятия «другой, другие» тяготеют к «не этот», «отличный от данного». Слово *иной* как компонент ФЕ тяготеет к неопределенному избирательному референту: некто, некоторый. Викисловарь трактует слово *иной*: как определительное местоимение 'другой, отличный от данного' и неопределённое местоимение 'некоторый, некий'. Происходит от ст.-слав. Инъ (греч. ἄλλος, ἕτερος, ὅδε); ср.: укр. інчий, інший, болг. ин, йна, йно, сербохорв. ић, чешск. jiný. В то время как слово *другой* трактуется в словаре как определительное местоимение (местоименное прилагательное).

Актуализация понятий «иной» и «другой» связана с явлением заимствования, но не им ограничивается. Во-первых, референтная область понятия «другие», в значении «не такие, как большинство», расширяется за счет заимствованных понятий, противопоставляющих людей по признакам здоровья, сексуальной ориентации и т.д. Во-вторых, значение «другой/другие – не я» по ряду причин становится понятием, доминантным по отношению к значению «другой – не данный». В-третьих, на объем значения «иные – не такие, как мы» оказывают влияние слова-фантомы. В частности, в литературе фэнтези появляется художественный образ, представленный понятиями «чужие», «иные». *Иные или Азеркіны (от англ. otherkin – «иные», «другой род», «инородцы»).* *Иные, или «Белые Ходоки» – полулегендарные чудовищные создания, обитающие в землях за Стеной.* Понятие наполняется совершенно новым содержанием. Иные – «не такие, как мы (человечество)». Можно отметить сближение значений слов *иной* и *другой* в номинациях-фантамах. Концепт «другие-иные» в прецедентных текстах массовой культуры реализуется в именах собственных. Например, *Иные* или

Азеркины (от [англ.](#) otherkin – «иные», «другой род», «инородцы») – мифологические существа, персонажи фэнтези. Культ фэнтези порождает сообщества Иных – людей, идентифицирующих себя с отличными от эльфов мифологическими существами. Так что в своём наиболее широком смысле имя Иные объединяет тех, кто считает себя любыми нечеловеческими существами («[животные](#), ангелы, демоны, [драконы](#), жители других измерений, [инопланетяне](#), феи, [кицунэ](#), [ликантропы](#)»).

Общее [прототипическое](#) значение концепта «другой-иной» – не совпадающий с данным, отличный от данного, [несхожий](#). В референтной области слов «иной» и «другой» есть инвариантная зона и зона расхождений. Инвариантное значение складывается из отношения «данный – другой, отличный от данного» и оппозиции «я (мы) – отличающийся от меня (нас)». В языке нового времени предметная область концепта «другие-иные» расширена за счет включения в нее референтной группы «другие/иные как неземные, сказочные, вымышленные существа». Можно говорить также об активации значения «другие/иные как чужие», связанной с активизацией понятия «чужой», но выделение этого аспекта значения нуждается в дополнительном исследовании.

Литература

1. Лингвистический энциклопедический словарь. / Гл. ред. В.Н.Ярцева. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 685с.
2. Казенова А.К. Мотивированность заимствованного слова (на материале современного русского языка) // Вопросы языкознания, 2003г. – №5 – С. 72–80.
3. Гречко В.А. Теория языкознания. Учебное пособие / В.А.Гречко. – М.: Высшая школа, 2003. – 375с.
4. Карцевский С. Об асимметричном дуализме лингвистического знака // В.А.Звегинцев. История языкознания XIX-XX вв. в очерках и извлечениях. Часть II. – М.: Просвещение, 1965. – 495с.

УДК 378.147.111: 81 (043)

Кравченко В.А., кандидат филологических наук, доцент

САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ С НАУЧНОЙ И УЧЕБНОЙ ЛИТЕРАТУРОЙ

Всем студентам, как и преподавателям, известно, что главной целью университета является подготовка специалиста высокого уровня с хорошими профессиональными знаниями. Но этот процесс подготовки предполагает не только накопление знаний студентами (важность и необходимость этого не обсуждается), а и самоорганизацию студентов для осуществления ими постоянной самообразовательной деятельности. Осознание мотивов самообразования зависит, прежде всего, от знания студентами особенностей своей будущей профессиональной (преподавательской) деятельности, одна из которых состоит в том, что учитель всю жизнь учится – и учится творчески.

В современных условиях вузовского обучения, когда идет существенное изменение учебных программ в сторону сокращения объема аудиторных занятий, возрастает роль самостоятельной работы студентов (СРС) в овладении знаниями. СРС будет только тогда эффективной, когда студент осознает необходимость обращения к различным теоретическим источникам, проявит желание выполнять задания разного уровня сложности, в конечном счете, определит мотивы учебной деятельности. И как раз самое сложное для преподавателя – научить и приучить студента к работе над специальной литературой. Нередко наблюдается нежелание студентов работать с книгой, при подготовке к экзамену они стараются по мере возможностей обойтись только конспектом лекций, игнорируя даже учебник. Поэтому при организации СРС есть возможность предложить задания проблемно-поискового и исследовательского характера, выполнение которых связано с обязательным обращением к лингвистической и лингво-методической литературе по современному русскому языку.

Разновидности способов, активизирующих чтение источника, ведущих к его проблемному осмыслению, определяются целевой установкой: 1) общее знакомство с источником, его проблематикой; 2) решение при его изучении определенных, четко сформулированных проблем, специальных задач.

Целевая установка первого вида решается довольно известными способами: план, конспект, тезисы, аннотация. Эта работа может стать эффективной только тогда, когда она направлена на отражение проблемной сути источника. Проникновение в его логическую суть актуализирует задания на поиск ключевых слов, компрессию текста, вопросы о том, как, допустим, название текста отразилось в его содержании или какие проблемы указываются уже в оглавлении книги и т. д.

Целевая установка второго вида предопределяет наличие вопросов и задач, решение которых студент находит в изучаемом источнике. В этом случае чтение активизируется самой необходимостью искать решение соответствующих вопросов. В качестве активизатора могут выступать эвристическая программа, эвристический вопрос. Особенно вопросы типа «Почему?», «Зачем?», «Чем различаются...?» и т. п.

Интересны и задания альтернативного плана: выбрать из нескольких ответов верный, проверить себя по источнику задания, выбрать в лингвистическом диктанте из трех вариантов один и т. п.

Активизировать работу над источником могут задания, связанные со спецификой предлагаемого для изучения материала: толкование цитат, расшифровка схем, подбор собственных примеров к иллюстрации теоретического материала. Общее сплошное чтение источника можно в ряде случаев осложнить задачами типа: выделить находки автора, что было известно ранее и т. п. Как активизатор могут выступать задания на сравнение источников с целью обнаружения в одном из них того, чего нет в другом, сравнить определения лингвистического понятия или классификации в них.

Значительную роль в изучении лингвистических источников играет установка на решение с их помощью определенных научно-практических задач, требующая проблемного осмысления соответствующих материалов, например: подборка лингвистических афоризмов; составление словариков лингвистических терминов; подборка миниатюр, в которых используются сюжеты, подсказанные теми или иными идеями лингвистических источников, составление подборок из изучаемой литературы, которые могут служить эпиграфом к различным темам русского языка. При изучении какой-то конкретной темы студенты с удовольствием работают над заданиями игрового характера: составление ребусов, кроссвордов, задач на внимание, сообразительность, описание «портретов» морфем, слов, частей речи. Эффективными являются и «задания для заданий», т. е. студентам самим предлагается составить различного вида задания на основе изученного источника.

Среди заданий должны быть и такие, которые специально направлены на связь со школьным курсом русского языка. В условиях университета в одном только курсе «Методика преподавания русского языка» вырастить будущих учителей-филологов невозможно. Поэтому формирование мыслительных навыков, на базе которых идет становление профессиональных умений, должно начинаться с младших курсов в ходе изучения всех дисциплин лингвистического (и литературоведческого) цикла и продолжаться в течение всего периода обучения студентов в университете. В противном случае будет очень трудно выработать у них хотя бы исходные позиции профессионализма, опирающегося на умение самостоятельно, творчески осваивать новые знания. В этом плане задания для СРС предполагают изучение школьного учебника, его научных основ, подготовку методических примечаний, комментариев к разделам школьных учебников и вузовских пособий. Например: 1) Что из изученного в вузе о морфемном составе слова не затрагивается в школе? Составьте минимум лингвистических знаний и умений для морфемного анализа в школе. 2) Разработайте задания по орфографии на основе замечаний, заметок в статье Т.И. Чижовой «Семантико-стилистическая работа при изучении темы «Состав слова» и «Словообразование». 3) Составьте на основе книги Л.Л. Буланина «Трудные вопросы морфологии» комментарий к школьным учебникам по теме «Имя числительное».

При выполнении ряда заданий, охватывающих довольно объемный материал, может осуществляться коллективная работа, при которой каждый студент выполняет какую-либо ее часть. Например, задания такого типа: 1) Дополните материал о детской речи, относящийся в книге Л.Ю. Максимова к морфологии, несколькими примерами по основным частям речи (используйте материал книги К.И. Чуковского «От двух до пяти», собственные наблюдения и т. п.). Какие из примеров книги Л.Ю. Максимова вы предложили бы преподавателю включить в лекцию по современному русскому языку для заострения проблематики той или иной темы? Что и как из этого можно использовать в 5-6 классах? 2) Подберите несколько текстов из научно-популярной литературы по русскому языку, которые вы использовали бы в качестве текстового материала по вопросам морфологии на уроках и во внеклассной работе. 3) Выберите в школьных учебниках в разделах «Морфология» и «Орфография» среди контрольных вопросов и заданий вопросы типа «Почему?», «Что общего и в чем различие морфологических категорий?». Ответьте на эти вопросы. Какие из них вы включили бы в олимпиаду «Знаешь ли ты школьный учебник?». Подберите к ним и дополнительные задания.

И, наконец, следует заметить, что одним из способов активизации работы студентов со специальной литературой является контроль над этой работой со стороны преподавателя. Без контроля и оценивания исполнение работы не будет иметь достаточных побуждающих стимулов. Осуществление контроля за СРС – это отдельная тема, и довольно проблемная. Всем понятно, что при существующей учебной нагрузке преподавателя практически нереально обеспечить качественную организацию всех этапов самостоятельной работы студентов из-за ее трудоемкости. К тому же никто не определит трудоемкость СРС (по сумме всех дисциплин) и для самих студентов.

Литература

1. Бордовская Н. В. Педагогика : учебное пособие / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. - СПб. : Питер, 2007. - 304 с.
2. Мартиненко С. М. Общая педагогика: уч.пособ. / С. М. Мартиненко, Л. Л. Хоружа. - К. : МАУП, 2002. – 176 с.

К ВОПРОСУ О ПРИРОДЕ ДЕТЕКТИВНОГО ПОВЕСТВОВАНИЯ

Размышление об «устройстве» детектива стало своего рода искушением для многих литераторов, подвизавшихся в этом жанре. Детектив поистине искусителен и для теоретика: его подчиненность какой-то жесткой схеме интуитивно внятна для читателя. Подлинные шедевры в этом роде немногочисленны и ограничены в объеме, как правило, это новеллы: тем легче даются обобщения, иногда отливающиеся в свод скупых и остроумных «правил» жанра. В самом общем виде эти правила поддаются разделению на два относительно равновеликих массива: один из них формируется под знаком превалирования этического начала в детективе, другой пополняется все новыми аргументами, апеллирующими к интеллектуальной составляющей. В процессе изложения собственной концепции, мы учитываем учесть сильные стороны обоих подходов.

Все сочинения в этом роде, как известно, подразделяются на три типа: whodunit, whydunit и howdunit. В зависимости от того, какой вопрос оказывается на первом плане: кто убил? почему убил? как убил? – выстраивают свои аргументы сторонники различных теорий о природе детектива. По прочтении любого «нормального» детектива читатель, конечно, получает ответы на все три вопроса. Собственно говоря, большинство произведений в этом роде отличаются друг от друга только порядком, в каком разрешаются все обстоятельства ключевого происшествия. Читателям детективов прекрасно известно множество примеров, когда имя убийцы становится известно гораздо раньше финала: иногда это входит в замысел автора, но нельзя сбрасывать со счетов и те случаи, когда читатель догадывается сам. Иногда сразу ясен мотив, например, огромное наследство, но трудно догадаться, кто ближайший наследник; иногда известно и то, и другое, но читатель имеет дело с очередным вариантом знаменитой проблемы убийства в запертой изнутри комнаты. В общем, можно констатировать, что различие массы детективов на три типа, в общем-то, искусственно и ничего не добавляет к нашему пониманию природы жанра: в каждом случае на первый план выходит решение трех задач в том или ином порядке, и, таким образом, аргументация сторонников интеллектуальной версии представляется непоколебимой. Последним бастионом на пути этой версии к триумфу оказываются детективы, где все три элемента сразу известны читателю / зрителю. Классический случай в таком роде: американский сериал «Коломбо». Фрэнк Коломбо расследует исключительно убийства, и в каждом случае – за единичными исключениями — имя убийцы, мотив и способ известны нам с самого начала.

Несомненно, детективная природа этих фильмов ставит нас перед дилеммой: либо просто отбросить ряд произведений, договорившись с узким кругом теоретиков, что это – не детективы, либо попытаться обнаружить инвариантный событийный и, соответственно, рецептивный компонент, неотчуждаемо свойственный любому произведению, зачисляемому по части детективов рядовым читателем, руководствующимся исключительно собственным читательским опытом.

В последнем случае мы должны будем отталкиваться от того, что ни юридико-этическая, ни интеллектуальная составляющие детективного повествования, не могут претендовать на жанропорождающий статус: ни торжество справедливости (закона), ни торжество острого разума над злым умыслом, ни блестящая догадка как таковая не обещают читателю / зрителю того специфического удовольствия, которое он привык искать в детективе.

Рождение улики – ключевое событие детективного рассказа. Без того, чтобы узнать о том, как сыщик обнаружил улику, как правило, находящуюся в поле зрения всех действующих лиц на протяжении всего рассказа, так вот, без того, чтобы радостно удивиться своей «слепоте», никакой читатель не отложит книжку в сторону, даже если знает, кто, как и почему убил жертву. И наоборот – узнав (догадавшись), что станет главной уликой – вряд ли сохранит столь же устойчивый интерес к мотивам и т. п.

Улике как событию детективного повествования повезло значительно меньше, чем другим «элементам структуры» в смысле внимания исследователей. Как кажется, ей просто не уделяется серьезного внимания. То есть, конечно, указания на то, что ключ к разгадке должен находиться перед глазами читателя на том же, желательно, «расстоянии», что и перед сыщиком и его коллегами – многократно встречаются у детектологов. Но содержание самого рождения улики, вопрос, как оказывается возможным преобразование, или, точнее, пресуществление мира относится в необсуждаемую сферу сыщических талантов.

Мы будем настаивать на том, что собственно-детективный читательский опыт извлекается в момент рождения улики. Наведение теоретического фокуса на это событие имеет то методологическое преимущество, что упраздняет границу между детективными «родами»: 1) whodunit, 2) howdunit и 3) howdunit: без улики невозможен ни один из них, в каком бы порядке не содержались в них ответы на главные вопросы. Событие улики кладет начало разоблачению, вне зависимости от того, какого этапа расследования это разоблачение касается в первую очередь. Событие рождения улики несколько не страдает от того, что мы, например, уже знаем имя убийцы. И к содержанию этого события ничего не прибавляется, если *после* него мы узнаём это имя. Собственно говоря, пресловутая «разгадка тайны» вполне сводится к рождению улики. Именно

превращение заурядной детали повествования в ключевой пункт интриги инспирирует в читателе освобождающий выдох: «Ах, вот оно как!», ради которого, как согласны все исследователи детектива, и разгорается весь сыр-бор. Можно утверждать, что все правила детектива, когда либо сформулированные, призваны охранить эмоциональную чистоту момента рождения улики. Именно этого события ждет читатель детектива, именно это событие доставляет ему бескорыстное наслаждение, не имеющее никакого отношения к чувству интеллектуального или морального превосходства над кем бы то ни было, включая и себя самого.

Учреждение улики — событие превращения этического в интеллектуальное (когнитивное) — вот что занимает нас в детективе, говоря коротко. (Здесь важно слово «превращение» — иначе легко сбиться на интерпретацию в духе делания «выводов» из поучительного опыта). Ни собственно этическая эмоция, положим, перемена отношения к одному из персонажей, ни собственно интеллектуальное озарение — например, сведение многих деталей в одно связное целое (как в тестах на IQ), не только не исчерпывают детективный сюжет, но и просто, если рассуждать строго, не имеют к нему прямого отношения.

В пределах детектива происходит едва ли не чудо — этическое *усилие* открывает новый вопрос и, стало быть, становится непосредственной причиной новой мысли. Превращение этического в когнитивное — вовсе не специфически детективный эксцесс: это единственный способ объяснить появлению новой мысли в пределах культуры, потерпевшей многие крахи в попытках исчислить разум: «Всего мышления недостаточно для мысли», — писал Гёте. Анализ, в некотором смысле, одиозного жанра открывает возможность по-иному подумать и об «устройстве» настоящего романа.

Детектив — арена конфликта когнитивного и этического, принимающих конкретные формы конфликта *писаного и неписаного законов*.

Непротиворечивое совпадение этического и интеллектуального, изначально желанное, но невозможное в жизненно-положительной форме, в детективе получает воплощение в жизненно-отрицательной форме — убийстве: поскольку обе законности совпадают в осуждении убийства.

Раскрытие убийства — процесс различения этического и интеллектуального. Событие раскрытия убийства предполагает учреждение специфической системы персонажей, в компонентах которой представлены различные типы взаимоотношения этического и интеллектуального. Первая оппозиция системы детективных персонажей (Лестрейд — Уотсон) держится инерцией смешения этического и интеллектуального в той или иной пропорции: с перевесом интеллектуального — в случае Лестрейда и этического — в случае Уотсона. В рамках второй оппозиции — Холмс / Мориарти — индуцируется энергия абсолютного различения этих модусов: с сосредоточением этического на стороне Холмса и интеллектуального — на стороне Мориарти. Все четыре персонажные инстанции абсолютно необходимы в детективном рассказе, поскольку только такая конфигурация исчерпывает репертуар сопряжений этического и когнитивного в терминах (границах) конфликта закона и справедливости: собственно детективного конфликта.

Кульминация детектива — учреждение улики. В событии учреждения улики происходит *полное* превращение этического в когнитивное (интеллектуальное); рецептивный опыт такого превращения равносителен опыту полного (абсолютного) различения этического и интеллектуального. Этот опыт, с одной стороны, будучи собственно эстетическим, с другой стороны — реализуется в пределах специфической детективной коллизии писаного и неписаного законов.

Литература

1. Как сделать детектив / Пер. с англ., франц., нем., исп. — М., Радуга, 1990. — 320 с.
2. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. — М., 1961. — С. 143-146.
3. Auden W. H. The Guilty Vicarage / Detective Fiction. A Collection of Critical Essays. Ed. R.I.Winks. Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1980 — pp. 15-24
4. Grant-Adamson L. Jak napisac powiesc kryminalna / 1996 Wydawnictwo Literackie, 1999. — 119 s.

УДК 811.161.1-11(043)

Ситникова Е.В., кандидат филологических наук, доцент

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЛОГОЭПИСТЕМ КАК СПОСОБ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРАКТИКИ РЕЧЕВОГО ОБЩЕНИЯ

Несмотря на разнообразие подходов к определению статуса, объекта и предмета лингвокультурологии, исследователи в рамках собственных теорий пытаются осветить разные стороны лингвокультурологической проблематики: изучают культурную семантику языковых знаков; выявляют единицы национального культурного пространства внутреннего лексикона человека; определяют способы, которыми язык воплощает в своих единицах, хранит и транслирует культуру, и т.д.

С ноября 2010 г. по октябрь 2013 г. среди представителей русской этнолингвокультуры, проживающих на территории этнической родины, а также в Украине, США, в странах Европейского союза (Греция, Кипр, Италия, Нидерланды, Германия) и Азии (Индия, Израиль) был проведен свободный ассоциативный эксперимент. Целью данного эксперимента являлось получение представления о том, как

именно репрезентируется культурное содержание языковых маркеров национально-культурного сознания во внутреннем лексиконе носителей русского языка, находящихся в условиях гетерогенного языкового окружения. За основу свободного ассоциативного эксперимента были приняты три группы языковых маркеров национально-культурного сознания, выделенных И.В. Приваловой [3; 4].

В результате проведенного свободного ассоциативного эксперимента был получен ассоциативный материал, представленный разноуровневыми единицами языка, которые объективируют культурные ценности и являются стандартным типом языковой реакции носителя языка на внешние стимулы:

– слова и словосочетания, раскрывающие семантику стимула: *область – административно-территориальная единица, Суворовец – курсант суворовского училища, домовый – вымышленный житель дома* и т.д. В подобных реакциях проявляются различные свойства и семантические связи слов-стимулов: парадигматические отношения: *миг – мгновение, морозить – охлаждать, спокойной ночи! – приятных снов!* и т.д.; возможности словоупотребления: *три – морковь на терке, Крещенский – вечер, самогон – гнать* и т.д.; функциональные характеристики предмета: *бойфренд – дарить цветы, дедушка – сидит с внуками, провайдер – предоставить интернет* и т.д.; отношения части и целого: *береза – сережки, солянка – копчености, пирожки – картошка* и т.д.; отношения обладателя и принадлежности: *Снегурочка – голубая шубка, авоська – пенсионеры, организатор – деловой человек* и т.д.; причинно-следственные отношения: *декрет – забеременела, водка – головная боль, знобить – заболеть* и т.д.; характеристики языковых маркеров национально-культурного сознания с точки зрения их места в системе языка: *буханка – существительное от «бухать», как с гуся вода – фразеологизм, флешмоб – англоязычное слово* и т.д. Реакции данного вида характеризуются наибольшей частотностью в силу прочной закреплённости исследуемых языковых маркеров национально-культурного сознания во внутреннем лексиконе большинства представителей русского культурного пространства;

– фразеологизмы и поговорки: *при царе Горохе – былшем поросло, семи пядей во лбу – хватает на лету, узнать всю подноготную – вывести на чистую воду* и т.д. Чаще всего подобные синонимические реакции были получены на стимулы-фразеологизмы, однако широко представлены реакции, в которых слово-стимул включается в состав фразеологических и поговорочных единиц: *копейка – копейка рубль бережет, сутки – день и ночь – сутки прочь, каравай – на чужой каравай рот не разевай* и т.д. Относительно высокая частотность подобных реакций свидетельствует о степени владения носителями русской этнолингвокультуры фразеологическим и поговорочным фондами русского языка;

– наименования явлений общественной жизни, к которым можно отнести различные исторические периоды и события: *платок – Великая Отечественная война, перестройка – 27-й съезд ЦК КПСС, ушанка – 1918 год* и т.д., названия произведений: *сваха – «Женитьба Бальзамина», вечереть – «Вечера на хуторе близ Диканьки», три – «Трое в лодке, не считая собаки»* и т.д., фильмов, мультипликационных фильмов, телепередач: *с легким паром! – «Ирония судьбы, или С легким паром!», водяной – «Летучий корабль», сваха – «Давай поженимся!»* и т.д. Высокая частотность реакций данной разновидности свидетельствует об определенном культурном уровне информантов, вследствие чего анализ подобных реакций позволяет составить представление о наборе культурных сем исследуемых языковых маркеров национально-культурного сознания и культурно-историческом содержании единиц внутреннего лексикона носителей русской этнолингвокультуры;

– прецедентные имена, представленные наименованиями как реальных личностей: *Поле чудес – Якубович, 37-й год – Сталин, здравствуйте! – Калягин* и т.д., так и персонажей различных произведений: *столовая – профессор Преображенский, кума – Солоха, дуб – Болконский* и т.д. Реагирование на стимул наименованием конкретного человека или персонажа может объясняться его связью с ситуациями, которые известны большинству представителей русской этнолингвокультуры;

– прецедентные тексты, представленные отрывками из песен, стихотворений, цитатами из фильмов: *вы – «Пустое Вы сердечным ты...», привет! – «Привет! А мы не виделись, наверно, сто лет...», водяной – «Я – Водяной, я – Водяной. Поговорил бы кто со мной...»* и т.д. Являясь одним из средств накопления знаний, тексты могут прочно закрепляться в сознании носителей этнолингвокультуры, чем объясняется довольно высокая частотность подобных реакций в проводимом ассоциативном эксперименте. Несмотря на то, что реакции данной разновидности чаще находятся на периферии ассоциативного поля языковых маркеров национально-культурного сознания, они имеют особое значение при описании внутреннего лексикона человека с позиций лингвокультурологии, так как обладают наибольшей культурной маркированностью.

Данные реакции, согласно В.Г. Костомарову, Е.М. Верещагину и Н.Д. Бурвиковой, являются единицами национального культурного пространства внутреннего лексикона человека и называются логоэпистемами.

Под логоэпистемой понимается «языковое выражение закреплённого общественной памятью следа отражения действительности в сознании носителей языка в результате постижения (или создания) ими духовных ценностей отечественной и мировой культур» [2, с. 39].

Логоэпистемы являются носителями культурного знания, возникают в сознании человека в процессе

экфории (термин Н.А. Рубакина) – оживления накопленного опыта по одной детали – и могут быть представлены «словами-понятиями, пословицами, поговорками, присловьями, крылатыми словами, фразеологизмами, афоризмами, «говорящими» именами и названиями, строчками из песен и стихотворений, из произведений художественной литературы, штампами» [1, с. 8].

Таким образом, находясь в гетерогенном языковом окружении, представители русской этнолингвокультуры не утрачивают логоэпистемной компетенции: могут «кратко, образно, с опорой на исторический опыт народа, одним намеком, «свернуто» [2, с. 48] выражать собственные мысли и чувства; ощущают свою принадлежность к определенной этнической общности, ее культурному наследию и сложившимся в процессе исторического развития народа традициям.

Литература

1. Бурвикова Н.Д. Жизнь в мимолетных мелочах / Н.Д. Бурвикова, В.Г. Костомаров. – Санкт-Петербург : Златоуст, 2006. – 68 с.
2. Костомаров В.Г. Старые мехи и молодое вино: Из наблюдений над русским словоупотреблением конца XX в. / В.Г. Костомаров, Н.Д. Бурвикова. – СПб. : Златоуст, 2001. – 72 с.
3. Привалова И.В. Интеркультура и вербальный знак: лингвокогнитивные основы межкультурной коммуникации : [монография] / И.В. Привалова. – М. : Гнозис, 2005. – 469 с.
4. Привалова И.В. Языковое сознание: этнокультурная маркированность (Теоретико-экспериментальное исследование) : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / И.В. Привалова. – Москва, 2006. – 50 с.

УДК 372.462:811.162.1

Струкова Н.В., ассистент

Сычугова Я.С., ассистент

ОБУЧЕНИЕ ГРАММАТИКЕ В ПРЕПОДАВАНИИ ПОЛЬСКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО

На протяжении многих лет ни один из аспектов обучения иностранным языкам не был таким ярким предметом дискуссий, как грамматика, которая является структурой языка. При обучении грамматике для обучающихся является новым не только грамматическая система языка, но также грамматические явления языка и способы их функционирования.

Изучение польского языка как иностранного требует много времени и сил, так как большую часть материала необходимо учить наизусть. Что же касается грамматики, то тут дело обстоит совсем иначе. Простое заучивание грамматического материала не даст положительных результатов без понимания того, как функционирует языковая система иностранного языка. Лучших результатов в освоении грамматики мы можем добиться, если познаем механизмы действия этой системы.

При обучении иностранному языку, а особенно грамматике, перед преподавателем стоит задача – вывести систему формул и правил употребления изучаемого языка на уровень автоматического употребления. Однако знаний только грамматики недостаточно для осуществления коммуникации. Не владея фонетикой и лексикой, человек не может реализовать в речи свои знания грамматики. Не владея видами речевой деятельности, он также не сможет пользоваться языком как средством общения. Перед студентами на занятиях ставится задача выразить определенную мысль, а грамматика становится лишь инструментом ее осуществления.

Особая роль грамматики в курсе изучения любого иностранного языка состоит в том, что грамматика является именно той необходимой базой, без которой невозможны полноценное использование иностранного языка, употребление его как средства общения. Поэтому при работе над грамматикой следует развивать все виды речевой деятельности: говорение, аудирование, чтение и письмо. Грамматика является своего рода каркасом, на котором основывается лексика.

Изучение грамматики обычно ассоциируется с монотонностью, скукой, неустанным, чаще автоматическим повторением. Без сомнения можно говорить о существовании различных техник и материалов, благодаря которым можно разнообразить занятия по грамматике. Однако, значительную часть работы студенты должны выполнять самостоятельно, что, в свою очередь, должно в полной мере ими осознаваться. Для достижения высокого уровня владения грамматической системой, выражения своего мнения окружающим и беспроblemного чтения несложных польских текстов, необходимо интенсивное изучение польского языка, не только в аудиторное время на лекционных занятиях, но и самостоятельное ежедневное штудирование грамматической системы в синтезе с новыми лексическими единицами определенных коммуникативных ситуаций.

При изучении всех разделов грамматики преподавателю стоит приложить максимум усилий, чтобы практические занятия и выполняемые упражнения напоминали аутентичную коммуникацию. Как пишет лингвист А. Комаровская: «...с методической точки зрения само упражнение не изменяется, оно по-

прежнему остается трансформационной или имитационной муштрой. Однако, с точки зрения ученика, оно становится действием, требующим использования языка, чтобы что-то сделать, выполнить, начать, а не только для того, чтобы научиться данной конструкции» [1; с. 118]. Данное наблюдение необыкновенно метко, поскольку обучение грамматике не является целью самой в себе, а становится средством к достижению задуманной цели, которое является правильным с точки зрения грамматической коммуникации в иностранном языке.

Как и в лексике, так и в грамматике обучение включает в себя три этапа. Первый этап – это презентация структуры, а именно введение, которое даст возможность учащимся ознакомиться с его структурой, что поможет понять его значение и функцию. Затем приходит время консолидации структуры, т.е. действия, направленные на автоматизацию правильного использования данных структур. В конце мы подходим к использованию этих структуры в смоделированных (и в конечном итоге природных) контекстах коммуникации, то есть применение их на практике.

Время, затраченное на различные этапы курса грамматики, зависит от сложности введенной грамматической структуры, уровня группы и т.д. Но мы не должны позволить, чтобы представление структур заняли большую часть времени, в результате чего фаза автоматизации упражнений является слишком короткой, а на фазы коммуникации вовсе не будет времени.

Вот примеры упражнений на замену, направленные на автоматизацию использования настоящих временных форм:

Замещение одного составляющего:

Janek idzie do szkoły. \Rightarrow Basia idzie do szkoły.
 \Rightarrow Ewa idzie do szkoły.

Двойная замена:

Ewa kupuje książkę. ⇒ Basia, zeszyt
Basia kupuje zeszyt. ⇒ Janek, pióro

Комплексная замена:

Ewa kupuje zeszyt. \Rightarrow my, książka *My kupujemy książkę.*
My kupujemy książkę. \Rightarrow oni, długopis *Oni kupują długopis.*

Преподавая грамматику, нужно помнить о том, что развитие грамматической компетенции является важной частью процесса обучения. Хорошее знание языка часто приравнивается к хорошему знанию грамматики и умению применять их на практике. Следует, однако, помнить, что умение работать с конкретным грамматическим правилом приходит не сразу, а является результатом длительного и часто трудного процесса, который должен включать в себя различные упражнения, направленные на коммуникацию и на объяснение грамматических понятий. Однако не следует сводить изучение языка к одной грамматике, так как тогда останется без внимания самое важное в изучении языка, а именно – формирование языковых навыков учащихся в системе коммуникации, а также лексической базы, с помощью которой и будет осуществляться полноценный коммуникативный процесс.

Литература

1. Komorowska H. (1988), Ćwiczenia przedkomunikacyjne: dryl gramatyczny, w: Ćwiczenia komunikacyjne w nauce języka obcego, pod red. H. Komorowskiej, WSiP, Warszawa (s. 116–133).
2. Okoń W., Słownik pedagogiczny. – 1984.
3. Авдєєнко А.П. Інтенсифікація навчального процесу та організація самостійної роботи студентів /А.П.Авдєєнко, Л.В.Дементій, О.Є.Поляков; /Проблеми освіти. – К. – 2001. – Вип.24. – С. 108-111
4. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі. Навчальний посібник. – К.: ЧП, 2007. – 211 с.
5. Роль и место грамматики в процессе преподавания иностранного языка.
<http://festival.1september.ru/articles/557146>.

УДК 159.9.072.43

Волошенко Н.О., асистент

ОСОБЛИВОСТІ ГОТОВНОСТІ ДО РИЗИКУ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

На сучасному етапі розвитку суспільства спостерігається безперервний зріст кількості ризиків, що впливають на життя людини у різних сферах діяльності. Ми звикли стикатися з ризиком у житті щоденно. І ми його не помічаємо, тому що автоматично, на рівні підсвідомості оцінюємо його доцільність.

Як історична категорія, ризик представляє собою усвідомлену людиною ймовірну небезпеку. Вона свідчить про те, що ризик історично пов'язаний з усім ходом суспільного розвитку. Тому дослідження ризику в психології, зокрема його взаємозв'язку з іншими психологічними характеристиками особистості, зараз є достатньо актуальним і представляє чималий інтерес для дослідників.

Ризик як поняття розглядається сучасними дослідниками у різних аспектах. У психологічній науці широко обговорюється співвідношення категорій «схильність до ризику» і «готовність до ризику». В.А. Петровський готовність суб'єкта до «особистісного ризику» трактує як динамічне утворення, що визначається активністю самого суб'єкта. П. Вайнцвайг аналізує «готовність до ризику» як позитивну характерологічну складову хоробрості. Г. Айзенк готовність до ризику як схильність до пошуку сильних відчуттів відрізняє від імпульсивності, яка більш тісно пов'язана з темпераментом. Ю. Козелецький відносить схильність до ризику до особистісних рис, оскільки її прояв зумовлено як середовищем ними чинниками, так і іншими, особистісними – рівень тривоги, агресивності тощо [1].

Т.В. Корнілова виділяє критерій для орієнтировки у властивостях суб'єктивного ризику: ризик з точки зору суб'єкта є там, де ним не тільки виявлено неспівпадіння потрібних і наявних можливостей в управлінні ситуацією, але і де невизначеною є оцінка самого потенціалу цих можливостей. Крім того, Т.В. Корнілова зауважувала, що готовність людини до дій або рішень у ситуаціях невизначеності, що включає суб'єктивний фактор «прийняття ризику», – є вагомою характеристикою між індивідуальних відмінностей при прийнятті рішення у ситуаціях, які передбачають інтелектуальну і особистісну регуляцію вибору. Люди по-різному виявляють готовність приймати рішення у подібних умовах [2, 3]. М.А. Котик у поняття «готовність до ризику» крім стійких якостей індивіда також включає і ситуативні чинники трудового завдання, стосовно яких складається така готовність [4].

З метою виявлення особливостей прояву особливостей готовності до ризику у підлітковому віці нами було проведено емпіричне дослідження. У дослідженні взяли участь учні 6-9 класів Маріупольської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №45. загальна кількість досліджуваних склала 116 підлітків віком від 11 до 16 років, серед них 54 хлопця та 62 дівчини. Діагностика проводилася за допомогою методики діагностики ступеня готовності до ризику Шуберта а також анкет для учнів і вчителів. За результатами анкетування досліджуваних було розділено на дві групи: тих, що травмуються частіше за інших, та тих, що травмуються рідше за інших. Статистичний аналіз результатів проводився за допомогою t-критерію Стьюдента.

Аналіз результатів тестування не виявив статистично значущих розбіжностей у рівні готовності до ризику у групах підлітків, що травмуються частіше та рідше за інших. Але аналіз гендерних розбіжностей показав, що рівень готовності до ризику у дівчат є нижчим, аніж у хлопців. За результатами цього аналізу різницю на рівні статистичної значущості $p \geq 0,2$. Такий рівень значущості не дає достовірних свідчень про гендерну різницю готовності до ризику, а лише вказує на таку тенденцію.

За результатами проведеного дослідження можна зробити такі висновки. Рівень травматизму підлітків не залежить від ступеня готовності до ризику. Але є певна тенденція у гендерній відмінності рівня готовності до ризику. А саме, дані свідчать про те, що у дівчат рівень готовності до ризику нижчий, аніж у хлопців. Тому отримані дані потребують уточнення і підтвердження у подальших дослідженнях.

Література

1. Альгин А.П. Риск и его роль в общественной жизни/ А.П. Альгин. - М.: Мысль, 1989. – 187 с.
2. Корнилова Т.В. Диагностика мотивации и готовности к риску/ Т.В. Корнилова. – М.: Ин-т психологии РАН, 1997. – 232 с.
3. Корнилова Т.В. Многомерность фактора субъективного риска (в вербальных ситуациях принятия решений)/ Т.В. Корнилова // Психологический журнал. – 1998. – Том 19. - № 6. – с. 40-51.
4. Котик М.А. Психология и безопасность. Изд. 3-е, испр. и доп./ М.А. Котик. – Таллин: Валгус, 1989. – 448с.

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА У ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Специфіка роботи практичного психолога (зокрема в сфері дошкільного навчального закладу (ДНЗ)) визначається відмінностями в предметі академічної (теоретичної) та практичної психології.

Теоретична психологія спрямована на пошук нових наукових знань про закономірності і механізми розвитку і функціонування психіки. Практична психологія спрямована на вирішення конкретних проблем конкретних людей.

Василюк Ф. Є. ототожнює практичну психологію з прикладної, вказуючи, що вона являє собою «додаток психологічних знань до певної соціальної сфери» [1, с. 27]. Шаграєва О. А. з колегами розглядає дитячу практичну психологію як «особливу галузь психологічної науки, основним завданням якої є психологічна допомога дитині» [2, с. 3].

Реалізація цілей і завдань дитячої практичної психології покладається на психологічну службу. Психологічна служба визначається як «система практичного використання психології для вирішення комплексних завдань психологічної експертизи, діагностики, консультації в сферах виробництва, транспорту, народної освіти, охорони здоров'я, спорту, охорони правопорядку тощо» [6, с. 306].

Впровадження практичного психолога в освітні установи почалося у 1988 році, коли ставка «психолога» була введена до навчально-виховних закладів. Основною метою як дитячого психолога, який працює в дитячому садку, так і в цілому психологічної служби освіти стало забезпечення психологічного здоров'я дітей. Психологічне здоров'я передбачає психічне здоров'я, в основі якого лежить повноцінне психічне розвиток дитини на всіх етапах дитинства. У відповідності з поставленою метою дитячий практичний психолог вирішує наступні завдання: реалізує в роботі з дітьми можливості їх розвитку, розвиває індивідуальні особливості дитини, тобто увагу фахівця повинні залучати інтереси, здібності, нахили, почуття, інтереси, відносини дитини тощо. Від психолога залежить створення сприятливого для розвитку дитини клімату в дитячому садку. Необхідно також надавати своєчасну психологічну допомогу, як дітям, так і їх батькам, вихователям.

Таким чином, напрями діяльності дитячого практичного психолога визначаються напрямками діяльності психологічної служби.

Слід зазначити, що психологічна служба в ДНЗ формується повільніше, ніж у школі, бо питання психології дітей раннього і молодшого дошкільного віку розроблені слабкіше, слабо розроблено діагностичний інструментарій, багато проблем психічного здоров'я перебувають у латентному стані і клієнти не відчувають потреби у психологу.

У зв'язку з цим особливої гостроти набуває необхідність дотримання психологом певних принципів практичної психології, до яких зокрема належать: принцип самоцінності дошкільного дитинства і самоцінності клієнта, принцип унікальності психологічної проблеми клієнта, принцип «Не зашкодь», принцип гуманізму та ін.

З якої б позиції – допомоги, сприяння, підтримки або супроводу – ні розглядати діяльність дитячого практичного психолога, в будь-якому випадку можна говорити про п'ять основних напрямках цієї діяльності: психопрофілактику, психодіагностику, психологічну корекцію, психологічне консультування та психотерапію.

Перелічені напрями розташовані за зростанням ступеня відповідальності психолога за результати своєї професійної діяльності та ускладнення комплексу засобів, використовуваних у процесі роботи. Відмінності між напрямками можна побачити і в ступені стандартизації способів, які застосовуються психологом.

В даний час відзначається тенденція об'єднання напрямків роботи психолога: діагностико-корекційний, діагностично-розвиваючий і т.д. Однією з інтегративних форм роботи психолога вважають проведення психолого-медико-педагогічних консилиумів.

Кожен практичний психолог системи освіти має подвійне підпорядкування. За адміністративною лінією він підпорядковується завідувачу дитячим садком, за професійною - психологічного Центру, де працюють фахівці-психологи.

Психологи Центру не тільки контролюють діяльність психолога в дитячому садку, але й надають йому методичну, організаційну допомогу. На ділі, на жаль, інколи цього не відбувається, і психолог фактично стає наданим самому собі. У нього - вільний графік роботи, він сам складає свій план роботи, співвідносячи його з планом роботи вихователів.

Мабуть ця обставина в певній мірі обумовлює появу низки помилок в діяльності психолога [7]:

* У просвітницькій роботі психолог часто вживає складну термінологію, демонструє манеру вченого, психологічну зарозумілість, менторську позицію, надає інформацію в описовій манері, неефективно організує лекційний матеріал.

* Помилки в діагностичній діяльності виникають внаслідок надмірного захоплення діагностикою; постановки діагнозу тільки на підставі результатів діагностики; намагання постановки діагнозу у випадках, що виходять за межі професійної компетентності; застосування неадаптивних методик.

* Помилки у корекційній роботі проявляються: у перенасиченості психокорекційного тренінгу вправами; демонстрації маніпулятивного стилю спілкування; надмірної авторитарності; зайвої театралізованості заняття.

* В психологічному консультуванні має місце: самоствердження психолога під час консультації, зайва безпосередність або «штучність» в поведінці психолога; прагнення дати пораду; проекція власних труднощів на проблеми клієнта; оцінка клієнта; консультування лише окремих учасників освітнього процесу.

У зв'язку з цим постає питання щодо експертизи діяльності психолога в ДНЗ.

Т. В. Жданова запропонувала наступні критерії оцінки діяльності педагога-психолога ДНЗ: 1) умови праці; 2) наявність робочої документації; 3) зміст; 4) участь у дослідно-експериментальній роботі; 5) самоосвіта і підвищення кваліфікації; 6) взаємодія з адміністрацією і фахівцями [3].

А. Корнев виділяє інші показники ефективності роботи психолога: 1) наявність позитивної динаміки показників психічного розвитку та емоційного статусу дітей; 2) задоволеність вихователів співпрацею з психологом; 3) задоволеність психолога співпрацею з вихователем; 4) рівень професійної компетенції психолога у наданні корекційно-розвивальної допомоги; 5) задоволеність батьків роботою психолога [4].

Вищезазначені індикатори співвідносяться з тими критеріями оцінки ефективності діяльності психологів системи освіти, які були затверджені у Німеччині на 20-му конгресі з прикладної психології (м. Берлін, 1999): 1) відповідність діяльності психолога запиту; 2) позитивні зміни, що відбулися в певних сферах життя дитини; 3) позитивні зміни, що відбулися з клієнтом; 4) досягнення психологом визнання і поваги його роботи; 5) дієвість, якість професійної допомоги, особиста віддача спеціаліста; 6) особиста задоволеність психолога своєю роботою; 7) задоволеність клієнтів роботою психолога [5].

Це означає, що робота психолога в дитячому саду вимагає кваліфікації фахівця з вищою психологічною освітою, який спеціалізувався в галузі психології розвитку, педагогічної психології, клінічної психології.

Успішно працюючого дитячого психолога відрізняють такі професійні якості, як: прагнення до пізнання себе та інших, широта інтересів і незалежність поглядів, здатність емоційно притягувати до себе людей, підвищене почуття відповідальності за свої слова і дії, усвідомлення меж своєї компетентності тощо.

Безумовно, труднощі фінансового та матеріально-технічного забезпечення більшості дошкільних установ державного типу впливають на умови професійної діяльності фахівців, у тому числі і психологів, але при раціональній та обґрунтованій організації можливість забезпечення психологічної служби досить реальна.

Література

1. Василюк Ф.Е. Риск соприсутствия / Ф.Е. Василюк // Школьный психолог. - 2004. - № 22. - С. 27 - 29.
2. Детский практический психолог: Программы и методические материалы: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / О. А. Шаграева, А. Д. Кошелева, В. И. Перегуда, Г. Г. Филиппова // Под ред. О. А. Шаграевой, С. А. Козловой. – М.: Академия, 2001. – 256 с.
3. Жданова Т. В. Методические рекомендации для проведения внутреннего этапа экспертизы деятельности педагога-психолога ОУ / Т. В. Жданова // Вестник практической психологии образования. - 2006. - № 1 (6). - С. 122 – 128.
4. Корнев А. Психолог в ДОУ (Опыт разработки модели психологического сопровождения в дошкольном образовательном учреждении) / А. Корнев // Вестник практической психологии образования. - 2005. - № 3 (4). - С. 119 - 124.
5. Малых С. Б., Шапкина А. И. Психологическая служба в системе образования Германии / С. Б. Малых, А. И. Шапкина // Вопросы психологии. - 2004. - № 5. - С.127-140.
6. Психология. Словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
7. Сизанов А. Н., Савич Т. А. Типология ошибок в деятельности педагога-психолога / А. Н. Сизанов, Т. А. Савич // Вестник практической психологии образования. - 2006. - № 2 (7). - С. 44 - 48; № 3 (8). - С. 72 - 75.

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ НА ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ ШКОЛЯРІВ - ГОЛОВНЕ ЗАВДАННЯ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У системі людських цінностей і пріоритетів одне з найважливіших місць займає здоров'я людини, як процес збереження і розвитку її психічних і фізіологічних функцій, оптимальної працездатності життя. Рівень здоров'я населення визначається умовами праці та побуту, добробутом, загальною та гігієнічною культурою, тобто способом життя людини.

Проблема формування здорового способу життя підростаючого покоління України належить до найактуальніших проблем, вирішення якої обумовлює майбутнє держави та подальше існування здорової нації [7, с.58]. Сьогодні сферою формування здорового способу життя дітей та підлітків є система освіти. Згідно державної програми «Освіта» (Україна XXI століття) та «Національної доктрини освіти України у XXI столітті» стратегічним завданням освіти є виховання освіченої особистості, всебічний розвиток людини, становлення її духовного, психічного та фізичного здоров'я. Тому обов'язковим компонентом національної системи освіти мають бути знання про формування, збереження та зміцнення здоров'я.

Зазначена проблема набуває ще більшого значення для сучасної школи, про що свідчать документи Міністерства освіти і науки України. Тому обов'язковим компонентом національної системи освіти мають бути знання про формування, збереження та зміцнення здоров'я [1, с.35]. В школах навчально-виховний процес спрямований на всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей тощо [2, с.11]. Тому проблема формування здорового способу життя підростаючого покоління займає провідне місце в шкільній практиці.

Досліджуваній проблемі було присвячено багато наукових праць та посібників за такими напрямками: формування здорового способу життя школярів у навчально-виховному процесі (В. Білик, А. Герасимчук, С. Ігнатенко, С. Лапаєнко, В. Лисяк, О. Маркова, К. Палієнко, В. Солнцева, С.Страшко та ін.); у позакласній діяльності (О. Гауряк, А. Гужаловський, О. Жабокрицька, Т. Лясота, В. Рева та ін.); у позашкільній діяльності (Б. Брилін, В. Кузьменко, Т. Лясота, І. Шеремет та ін.); у сім'ї (Т. Баєва, С. Свириденко, М. Шарапа та ін.). Соціальний аспект формування здорового способу життя дітей і молоді відображено у працях А. Бойко, Н. Гундарьова, В. Крюкова, О. Сахно, Л. Сущенко. Медико-біологічний аспект розроблено у дослідженнях М. Амосова, Г. Апанасенко, Н. Борисенко, А. Мартиненко та ін.. Психолого-педагогічний аспект формування здорового способу життя школярів та студентської молоді розглядали В.Бабич, Н.Бібік, О.Вакуленко, В.Васильєв, О.Ващенко, Л.Волкова, Г.Голобородько, О. Дубогай, В.Зайцев, В. Касаткін, Т. Кириченко, С. Кондратюк, Ю.Лісцин, В. Оржихівська, О. Савченко, О.Соколенко, Л. Сущенко, Н.Хоменко та ін.

Проблема формування у школярів психічного здоров'я знайшла втілення у дослідженнях І.Беха, Л.Божович, О.Запорожця, С.Максименко.

Сьогодні у цьому напрямку продовжують працювати вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких слід назвати Г.Апанасенко, В.Войтенко, І.Гундаров, В.Куліков, І.Мурахов, В.Петленко, Л.Попова та ін. Формування здорового способу життя через освіту, створення здоров'язбережливих освітніх середовищ – один із пріоритетних напрямів державної політики у галузі освіти. У цьому контексті завданням сучасної школи є: використання здоров'язбережливих технологій навчання; дотримання режиму рухової активності, поєднання рухового і статичного навантаження; організація збалансованого харчування; заміна авторитарного стилю спілкування на стиль співробітництва, створення емоційної сприятливої атмосфери навчання; формування в учнів усвідомлення цінності здоров'я, культивування здоров'я тощо [7, с.27].

Одним із компонентів здорового способу життя та правильного його формування є фізичне виховання. Фізичне виховання пробуджує в людях прагнення жити, рухатись, робити добро, бути активним членом здорового суспільства. Процес фізичного виховання школярів згідно з навчальною програмою з фізичної культури загальноосвітніх шкіл передбачає оволодіння учнями певним обсягом знань, відомостями, інформацією з фізичної культури та спорту [5, с.45]. Але, на жаль в школі не достатньо приділяється уваги вирішенню таких важливих завдань, як формування у школярів глибоких і достатньо повних знань про свій фізичний стан і шляхи його покращення, а також виховання інтересів, потреб, які орієнтують людину на здоровий спосіб життя, на самостійну ціленаправлену діяльність з вдосконалення власного тіла.

Пошуки способів зміцнення здоров'я дітей особливо актуальні у теперішній час, означений постійними стресами, хвилюваннями, негараздами. Дуже важливо, на наш погляд, дбати про здоров'я на різних етапах життя - насамперед, у школі. Адже тільки здорова дитина зможе в майбутньому реалізувати свій талант [3, с.15]. Для підвищення ефективності навчально-виховного процесу необхідний пошук нових шляхів удосконалення системи фізичного виховання. Створення нових освітніх технологій пов'язане зі

змістом навчального матеріалу - послідовністю засвоєння базових знань, вмінь і навичок, раціональними засобами засвоєння навчальної інформації, дидактичним спілкуванням учнів і вчителя.

В сучасних умовах набуває особливого значення системне формування у дітей емоційно-позитивного ставлення до фізичного виховання, яке і повинно звести зниження рухової активності до мінімуму. Ці є основним фундаментом здоров'я та нормального фізичного розвитку дитини. Сутність виховання емоційно-позитивного ставлення до занять фізичною культурою і спортом за твердженням О.Остапенка полягає в розвитку інтересу до фізичної культури, який формується у навчально-виховній діяльності школярів [2, с.28]. В процесі навчання потрібно постійно виробляти не лише потреби, але й навички здорового способу життя. Фізична культура – це не лише спорт, перемоги та змагання, але й спосіб підтримання духовного життя людини, її прагнення до досконалості та здоров'я [5, с. 44-48].

Нові вимоги до фізичного виховання школярів викладені в удосконаленій навчальній програмі з фізичної культури (Цільова комплексна програма «Фізичне виховання – здоров'я нації»). У ній поставлене завдання виховувати в учнів звичку самостійно займатися фізичними вправами, озброювати їх знаннями, уміннями й навичками, необхідними для цього. Це завдання послідовно здійснюється протягом усього періоду навчання в школі. Важливо, щоб школярі усвідомлювали важливість занять фізичною культурою, відчували потребу в них, тому що фізична культура поступово зводиться до безглуздої фізичної вправи, взятої з культури, спорту, гри, щирого спілкування і відносин. Звідси зниження інтересу до занять фізичними вправами, недостатня готовність дітей перейти до організації самодіяльних форм занять фізичною культурою [5, с.42].

Фізична культура є яскравим прикладом не тільки теоретичних знань з формування здорового способу життя. На відміну від таких шкільних предметів як валеологія та безпека життєдіяльності, що містять знання про формування, збереження та зміцнення здоров'я, фізична культура дає можливість «займатись» формуванням здоров'я на практиці. Саме вчитель фізичної культури спроможний запропонувати учням змістовне дозвілля, зайнятість по інтересам як у навчальний, так і у поза навчальний час. Він повинен для формування мотивації на здоровий спосіб життя впроваджувати: організацію факультативних і гурткових занять фізичною культурою, різноманітних виховних заходів з основ здорового способу життя; залучення кожного учня до різноманітної виховної діяльності з урахуванням вікових та психофізичних особливостей; запровадження режиму дня та систематичне дотримання його учнями як моделі здорового способу життя [2, с.113].

Ще одним з головних видів діяльності вчителя фізичної культури при формуванні мотивації школярів на здоровий спосіб життя є культурно-просвітницькі форми роботи, що передбачають відвідування мистецьких виставкових заходів, художніх музеїв і галерей на тему здоров'я, спорту, фізичної культури. Серед них слід виділити роботи відомих художників (О.Дейнека, Є.Лисицький, Ю.Пименов, А.Родченко та ін.), які пропагували ідеї проведення вільного часу на природі, заняття народними і спортивними іграми та гімнастичними вправами. До цього слід додати виконані майстрами портрети відомих кумирів спорту і фрагменти ігор спортивних команд та ін. Такі види робіт дозволять задовольнити і розвинути інтереси, запити та нахили кожного учня, спричинять духовне зростання, вдосконалення фізичних якостей окремо взятого школяра [6, с. 72-76.]. Поряд з цим, усім дітям корисно по можливості кожного дня займатись спортивними розвагами на свіжому повітрі: зимою кататися на санчатах, ковзанах, лижах, а літом плавати, кататися на човні, велосипеді [6, с. 221-225].

Отже, треба зазначити, що здоровий спосіб життя – це діяльність, спрямована на формування, збереження та зміцнення здоров'я людей, як необхідної умови для прогресивного розвитку суспільства в усіх його напрямках [1, с. 35]. Для здорового способу життя важливе значення має організована робота з формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, де головну роль виконує вчитель фізичного виховання, який своїми діями та завданнями пропагує ідеї збереження та укріплення здоров'я; засобами фізичної культури формує моральні, духовні, естетичні якості кожного учня. Подальші дослідження необхідно провести у напрямку вивчення проблеми формування здорового способу життя студентів у навчально-виховному процесі.

Література

1. Андреева О.В. Проблемы та перспективи впровадження рекреаційно - оздоровчих занять в загальноосвітніх школах / О.В. Андреева, М.В. Чернявський // Теорія і методики фізичного виховання і спорту. - 2005. - №4. - С.34-36.
2. Андросук Н.А. Основи здоров'я і фізична культура (теоретичні відомості): підручник / Н.А.Андросук -Т., 2006. - 160 с.
3. Афанасенко В.В. Системный подход к образованию и оздоровлению детей / В.В. Афанасенко, Т.Ю. Черкесов та ін. // Физическая культура, воспитание, образование, тренировка : сб. науч. работ. - 2007. - №4. - С. 15-16.
4. Безверхня Г.В. Фактори, що впливають на формування мотивації рухової активності школярів / Г.В. Без верхня // Спортивний вісник Придніпров'я . - 2008. - №3-4. - С. 99-102.
5. Власюк О.О. Вперед, до джерела здоров'я!: [навч. посіб.] - Дніпропетровськ: 2003. - 103 с.

6. Глазирін Д.Д. Основи диференційованого фізичного виховання / Д.Д. Глазирін. - Черкаси : Відлуння - плюс, 2003. - с.351.
7. Горашук В.І. Теоретичні підходи до формування культури здоров'я школярів / В.І. Горашук // Безпека життєдіяльності. - 2005.- № 5.-С. 58-61.
8. Єрмакова Т. Основні напрями формування здорового способу життя школярів у навчально-виховному процесі / Т.Єрмакова //Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб.наук.пр. (під ред.. С.С.Єрмакова – Харків. – 2009. - № 1, С.27-31.

УДК 159.943.8

Кашкарьова Л.Р., кандидат психологічних наук, доцент

МОЖЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ШКОЛИ У ФОРМУВАННІ ДОВІЛЬНОСТІ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Розвиток довільності молодших школярів є системоутворюючим компонентом успішної навчальної діяльності й розвитку особистості школяра. Довільність, за Л.С. Виготським, це здатність володіти собою, своєю зовнішньою й внутрішньою діяльністю на основі культурних засобів її організації. Розвиток довільності опосередкований, соціально обумовлений і полягає в оволодінні засобами, що дозволяють усвідомити свою поведінку й керувати нею.

Проблемі вікових особливостей розвитку довільності присвячено багато робіт як вітчизняних (Н.П. Дієва, С.Н. Калиннікова, Т.В. Мазур, Л.П. Набатнікова, С.А. Полуктова, А.С. Решук, Г.М. Угарова), так і закордонних дослідників (U. Neisser, D. Cowan, Н.Е. Pashler, А.М. Treisman, R.D. Wright, L.M. Ward). Незважаючи на різні погляди на процес формування довільності, всі автори єдині у високій оцінці значимості довірливої уваги у процесі навчання учнів (І.Л. Баскакова, С.В. Вахрушев, О.Л. Венгер, Н.В. Гавриш, Ф.Н. Гоноволін, Є.Л. Григоренко, В.В. Давидов, І.В. Дубровіна, О.Ю. Єрмолаєв, С.Л. Кабільницька, С.Н. Каліннікова, С.А. Лукомська, Т.М. Марютіна, Т.О. Мешкова, Г.М. Понарядова, Е.М. Рутман та ін.).

Можливості розвитку й корекції довільності пам'яті й уваги – одне з найважливіших експериментальних завдань, над яким працюють психологи, педагоги і фахівці суміжних областей (В.Я. Романов, Ю.В. Микадзе й ін.).

Метою нашого дослідження було виявлення можливостей психологічної служби школи у формуванні довільності першокласників.

Ми виходили з припущення, що: 1) довірливість молодших школярів на початку систематичного навчання недостатньо сформована; 2) формування довірливості можна прискорити, створивши для цього у процесі навчання й у позаурочній діяльності спеціальні умови; 3) роботу з формування довірливості у першокласників організує і проводить практичний психолог, який залучає до неї класоводів та батьків.

У численних дослідженнях вітчизняних психологів були виділені найбільш суттєві умови, що дозволяють дорослому формувати у дитини здатність самостійно управляти своєю поведінкою. Такими умовами є наявність у дитини досить сильного і тривало діючого мотиву поведінки; введення обмежувальних цілей; розчленовування засвоєваної складної форми поведінки на відносно самостійні невеликі дії; наявність зовнішніх засобів, що є опорою при оволодінні поведінкою.

Аналіз умов, за яких дитина здатна утворити деякий намір здійснити його, показав, що обов'язковим у цьому випадку є зацікавленість дорослого, який схвалює дії дитини бере безпосередню активну участь в утворенні цього наміру.

Школярі 1-2 класів можуть діяти довірливо переважно при допомозі підтримці дорослого, який спочатку «вибудовує» потрібну від дитини поведінку (задає мету, допомагає сформувати намір, визначає засоби). До закінчення молодшого шкільного віку у дітей з'являється здатність самостійно намічати цілі діяльності домагатися їх досягнення. Поведінка дитини отримує риси довірливої: стає активною, самостійною, опосередкованою власними цілями намірами.

Недостатній розвиток довірливості ускладнює навчання дітей у початковій школі, що вимагає спеціально організованої роботи для подолання виникаючих ускладнень.

Емпіричною базою дослідження був 1-й клас загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 16 м. Бердянськ Запорізької області (28 учнів).

У ході констатувального експерименту ми вивчили медичну та психолого-педагогічну документацію учнів та виявили, що більше половини дітей мають відхилення у стані здоров'я, різні соматичні захворювання, проте у даної групи молодших школярів немає протипоказань до систематичного шкільного навчання.

Проаналізувавши результати дослідження психологічної готовності першокласників до навчання, ми виявили, що учнів з низьким рівнем розвитку пізнавальних процесів і, відповідно, з низьким рівнем психологічної готовності до шкільного навчання в 1-му класі немає. Проте є декілька дітей, які потребують

розвитку дрібної моторики руки, мислення, пам'яті та мають недостатньо розвинений словниковий запас. Ці діти відчують труднощі в навчанні й вихованні з наступних причин: несформованість функцій планування і контролю; низький рівень довільності пізнавальних процесів і поведінки; ігрова мотивація.

Дослідивши всі сторони поведінки молодших школярів, ми виявили, що в учнів 1-го класу відмічаються відхилення від норм поведінки, пов'язані з недостатнім розвитком довільності. Також ми з'ясували, що серед учнів є діти з гіперактивною, демонстративною, агресивною, інфантильною та конформною поведінкою. Учитель приділяє цим дітям підвищену увагу, здійснюючи особистісно-орієнтований підхід до навчання цих першокласників.

Перед початком формувального експерименту ми вивчили психолого-педагогічну літературу, з якої з'ясували, що типові відхилення поведінки молодших школярів добре піддаються корекції методом казкотерапії. Казка для дитини – це не просто вигадка, це особлива реальність світу почуттів. Казка розсуває для дитини рамки звичайного життя; тільки в казковій формі діти стикаються з такими складними явищами і почуттями, як життя і смерть, любов і ненависть, гнів і співчуття, зрада і підступність. Саме тому ті уроки, які дає казка, – це уроки на все життя і для великих, і для маленьких. Ми виходили з припущення, що казка розвиває у дітей оціночні судження, все те краще, що закладено в дитину. Ми вважали, що сенс корекції та розвиваючої роботи полягає в тому, щоб зрозуміти і правильно інтерпретувати суть, казкову ситуацію, образи, конструкцію сюжету. Ці положення лягли в основу нашої експериментальної роботи.

В експериментальній роботі з формування довірливої поведінки через казку ми спостерігали за тим, як діти аналізують казку і вчинки героїв під час уроків. На перерві ми спостерігали за особливостями поведінкових реакцій школярів. Ми виявили, що казки позитивно впливають на поведінку дітей. Це проявлялося в поступливості першокласників один одному, змінах поведінки після зауважень вчителя і, нарешті, в самостійному усвідомленні власних дій більшою частиною досліджуваних, тобто в конфліктах діти самі знаходили вихід із ситуації, що склалася.

Також вагомою частиною діяльності молодшого школяра є гра, тому одним із перших кроків на шляху до формування довірливості може стати спільна дорослим гра за правилами. Багато що в нашому житті відбувається за правилами, які спочатку несвідомо, а потім і свідомо засвоює дитина. Свідомо дія за правилом означає, що дитина не лише знає, що і як треба робити, але й хоче все робити правильно. Правила певним чином обмежують спонтанну, імпульсивну активність, ситуативність поведінки. Якщо правильна поведінка, яку постійно декларують дорослі, зазвичай погано засвоюється дітьми, то правила гри стають необхідною умовою спільної діяльності і природно входять в життя школярів, стають регулятором їх поведінки.

Умови, що полегшують дітям виконання ігрових правил: 1) рухливий характер ігор (це сприяє тому, що факт виконання або невиконання правил стає для дитини очевидним); 2) ігрові дії здійснюються спільно іншими дітьми (наслідування інших дітей або дорослого допомагає дитині відносно швидко освоїти вимоги гри); 3) багато ігор мають сюжетно-рольовий характер, що полегшує дитині управління своєю поведінкою (активність уяви молодших школярів забезпечує природне прийняття ігрової ролі виконання пов'язаних з нею вимог).

В експериментальній роботі з формування довірливої поведінки через гру ми виявили, що поведінка дітей ставала більш усвідомленою, тобто рівень довірливої поведінки більшої частини учнів підвищився.

Узагальнивши результати формувального експерименту, ми виявили, що його проведення вплинуло на такі прояви поведінки першокласників: активність у спілкуванні з однолітками; прислухання до зауважень та вимог вчителя, намагання їх виконати; дотримання прийнятих норм і правил; здатність звернутися з проханням до дорослого; здатність поставити перед собою конкретну навчальну мету і послідовно домогтися її досягнення.

Проведення формувального експерименту не вплинуло на такі прояви поведінки першокласників: не провокування конфліктів у спілкуванні з однолітками; шанобливе ставлення до дорослих; наявність постійних приятелів серед однолітків.

Участь у формувальному експерименті допомогла багатьом першокласникам стати більш самостійними, комунікабельними, уважними. У деяких дітей дещо знизився рівень агресивності. У результаті проведення формувального експерименту рівень довірливості поведінки у дітей підвищився. У 9 учнів (33%) рівень довірливості – середній, у 18 учнів (63%) рівень довірливості поведінки – високий. Лише в 1 першокласника (4%) рівень довірливості поведінки залишився низьким.

Отже, проведений нами констатувальний експеримент дав можливість підтвердити припущення, що довірливість молодших школярів на початку систематичного навчання недостатньо сформована, а проведений формувальний експеримент довів, що формування довірливості можна прискорити, створивши для цього у процесі навчання й у позаурочній діяльності спеціальні умови.

Провівши дослідження, ми досягли мети та визначили можливості психологічної служби школи у формуванні довірливості першокласників. Такими можливостями є:

- комплексні скоординовані психологом дії референтних дорослих: батьків, та класовода, які впливають на дитину через спеціально організовані навчання та поведінку на уроках та у позаурочний час;
- вмотивованість дитини підпорядковуватися правилам;
- активність дорослих, які схвалюють правильні дії дитини;
- стимулюючі засоби, які застосовує практичний психолог: казкотерапія, комплекс різноманітних рухливих ігор, вправ та завдань для формування довірливості першокласників.

УДК 316.61 (043)

Кулікова А.О., асистент

КРИЗА ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Життєві кризи окремих людей тісно пов'язані з особливостями того соціального оточення, в якому вони зросли, в якому перебігала їхня соціалізація. Криза – це переживання людиною моменту своєї життєвої неспроможності. Чим глибша криза, тим сильніший ефект від внутрішньої діяльності переживання: воно перероблює минулий досвід, людина приймає новий «сенс життя», оновлює систему цінностей, життєву стратегію, своє власне «Я».

Криза нерозривно пов'язана із народженням свого власного «Я», образу себе самого в житті. Суперечності між бажаним образом «Я», потребою в його досягненні і неможливості задовольнити цю потребу «тепер та зараз» - один з базових руйнуючих факторів психічного та соціального розвитку людини.

Щоб зрозуміти сутність кризи, треба знати, які саме суперечності порушили баланс життя і які перспективи «зняття» суб'єктом їхнього деструктивного потенціалу. Протиріччя, що спричиняють життєву кризу, виникають з багатьох життєвих потреб людини, які теоретично можна класифікувати: внутрішнє протиріччя між жаданням життя та його знецінення; конфлікт між новим і старим (проблема батьків і дітей, сімейні стосунки, проблема творчості, а також старих і нових внутрішніх цінностей); амбівалентність емоційного світу, невизначеність бажань; протиріччя між ідеальним та реальним життєздійсненням; внутрішньоособистісне протиріччя в моральних переконаннях; конфлікти загальнолюдського, соціального і індивідуального, які переходять у внутрішній світ людини.

В основі криз особистості знаходяться дезадаптаційні процеси, які можуть відбуватися в головних сферах людської діяльності – пізнавальній, перетворюючій й комунікативній. Підтримка певного рівня адаптації сприяє пом'якшенню перебігу кризових явищ особистості. Нормальний стан цього рівня забезпечується за рахунок існування адаптаційного резервного фонду, який актуалізується в екстремальних ситуаціях. Порушення такої норми свідчить про соціально-психологічну дезадаптацію особистості, яка має як об'єктивні, так і суб'єктивні ознаки. Об'єктивно дезадаптація виявляється у зміні поведінки людини в соціальному середовищі, в обмеженні здатності людини справлятися із соціальними функціями або в координальній трансформації поведінки. Суб'єктивним проявом дезадаптації є широкий діапазон психоемоційних порушень – від негативних переживань до клінічних, патологічних синдромів [1].

Дж. Каплан писав, що криза – це стан, який виникає, коли особа стикається з перешкодою на шляху здійснення життєво важливих цілей, перешкодою, яка впродовж певного часу не може бути подолана звичними методами вирішення проблем. І тоді настає період дезорганізації, період розладу, протягом якого чиниться багато спроб вирішення цих проблем.

До кризових ситуацій дослідники відносять стрес, фрустрацію, конфлікт і кризу. Криза першого роду – серйозно ускладнює реалізацію життєвого задуму, однак все ще залишається можливість продовжувати привичний спосіб життєдіяльності. При цьому людина зберігає свій життєвий задум, свою «самість». Криза другого роду (власне криза) веде до того, що реалізація життєвого задуму стає зовсім неможливою. При цьому відбувається модифікація самої особистості, пошук нового задуму життя, нових цінностей, нової стратегії, нового образу «Я» [2].

Коли йдеться про специфіку перебігу кризи, мається на увазі, що різні люди неоднаковою мірою підготовлені до різного роду складних життєвих ситуацій, криз. Різномічне їх сприйняття залежить і від розвитку афективно-вольової сфери, і від самосвідомості індивіда, його ставлення до свого «Я», системи його оцінок і самооцінок, в цілому від психологічної культури людини, але все ж таки головною умовою ефективності саморегуляції є самостійне забезпечення людиною свого нормального існування і виконання властивих саме їй функцій, що в кінцевому підсумку веде до збалансованого (гармонійного) внутрішнього комфорту.

Література

1. Абрумова А.Г., Тихоненко В.А., Бергельсон Л.Л. Социально-психологическая дезадаптация личности / А.Г. Абрумова, В.А. Тихоненко, Л.Л. Бергельсон // Вопросы психологии. – 1991. – № 4. – С. 15-25.

УДК 159.923.2

Малихіна Т.П., кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ САМОЕФЕКТИВНОСТІ

Вперше поняття самоефективності (self-efficacy) як конструкт очікування, що впливає на функціонування і мотивацію особистості, був представлений в роботах А. Бандури. Феномен, позначений поняттям «самоефективність», був предметом дослідження в багатьох теоріях поведінки, що концентруються на внутрішній мотивації.

Р. Уайт вводить поняття «компетентність» (competence), роблячи акцент на виконанні конкретних дій, що приводять до результату. Силою, що детермінує прагнення людини до компетентності, є «мотивація через почуття ефективності» (effectance motivation), внутрішній мотив, що спонукає до взаємодії зі світом [2]. Встановлюючи «мотив ефективності», він визначав його як внутрішній «драйв» взаємодії з середовищем. На відміну від мотивів базових потреб, що походять від внутрішнього дефіциту, мотивація ефективності спонукається новими для суб'єкта стимулами і підкріплюється тоді, коли цікавість і дослідницька активність породжують елементи новизни у сфері стимулів. Розвиток мотиву ефективності відбувається через придбання суб'єктом знань і умінь у результаті його взаємодії з середовищем. Драйв ефективності розвивається поступово протягом тривалої взаємодії суб'єкта з оточенням.

Порівнюючи даний підхід з концепцією А. Бандури, необхідно відзначити, що в теорії соціального научіння вибір поведінки і наполегливість зусиль обумовлюється швидше перцептом самоефективності, ніж умовами стимулу. Самоефективність виникає з різних джерел інформації, що безпосередньо впливають на поведінку, а також опосередковано через когнітивні структури. Недостатній рівень почуття власної ефективності для досягнення необхідної поведінки може сприяти зниженню активності суб'єкта. Суб'єкт, упевнений у своїх здібностях, також може знизити активність, оскільки очікує, що його поведінка не буде мати ефекту на оточуючих людей, чи він буде покараний. Ці два незалежних джерела очікування безпорадності мають абсолютно різні причини. Щоб позбутися почуття безпорадності, заснованого на самоефективності, потрібно розвивати компетенції і очікування персональної ефективності. Щоб позбутися почуття безпорадності, заснованого на результаті, необхідні зміни в переважних обставинах оточення, які відновлять інструментальну цінність компетенцій, якими люди вже володіють [2].

У соціально-когнітивній теорії А. Бандури мотиваційні тенденції пояснюються переважно з точки зору здатності до передбачення. Поведінка людини в конкретній ситуації визначається її уявленням про майбутнє. Виділяються мотиваційні механізми передбачення: очікування відносно результату, передбачення оцінки наслідків своїх дій; сприйняття власної ефективності, яка розглядається як уявлення людини про те, чи зможе вона виконати необхідні дії; цілі і стандарти, що представляють когнітивну детермінанту мотивації; а також афективна самооцінка – представляє особистісний фактор [2].

До А. Бандури дослідники основну увагу приділяли очікуванням результатів та їх значимості для особистості. А. Бандура вперше відокремлює ці очікування від очікувань того, що дія взагалі буде скоєна. Він вводить поняття самоефективності, маючи на увазі під ним судження людини про свою здатність ефективно виконати певні дії. Відмінності між уявленням про власну ефективності та очікування результатів визнають багато авторів (Abramson, Seligman, Teasdale, Heckhausen) [1]. Емпірично доведено, що сприйняття власної ефективності не тільки володіє прогностичною цінністю, але і дозволяє передбачити поведінку з більшою точністю, ніж це роблять очікування відносно результатів (Davis, Yates, Maddox, Norton, Stoltzenberg).

Володіючи здатністю до передбачення, людина може уявити майбутні результати і реалізувати їх. Образ майбутніх результатів є метою за умови активності, спрямованої на досягнення. Цілі служать стандартами, з якими людина порівнює свої досягнення і свою поведінку. З одного боку, ці терміни (стандарти і цілі) використовують як взаємозамінні, з іншого боку, ці конструкти розрізняються, оскільки в деяких ситуаціях стандарти і цілі впливають на людину неоднаково. Сприймана самоефективність – це когнітивна оцінка; система уявлень, що регулюють дії, яка спрямована на досягнення певних цілей [1]. На відміну від самооцінки, самоефективність – це уявлення не про власні цінності, а про здатність здійснювати дії. Виникнення цих уявлень збігається з моментом, коли дитина починає усвідомлювати зв'язок між своїми діями і їх результатом у зовнішньому світі. Як пише Бандура, уявлення про власну ефективність пов'язано з досвідом поведінкових досягнень.

Уявлення про власну ефективність впливають на постановку мети і афективну самооцінку. Узгодженість системи саморегуляції також обумовлена тим, що різні цілі пов'язані асоціативними зв'язками в пам'яті. Зв'язок між когнітивною і афективною сферами також сприяють узгодженості системи саморегуляції. Рівень і тип використовуваних людиною стандартів при виконанні завдання частково

визначається його емоційними переживаннями (Carver & Scheier; Higgins) [1]. Почуття, пов'язані з самосвідомістю, можуть за механізмом зворотного зв'язку впливати на систему саморегуляції (Bandura & Cervone) [2]. Досягнення в тій чи іншій діяльності сприяють формуванню почуття власної ефективності, що, в свою чергу, підвищує інтерес до діяльності [2]. Виникає постійне оціночне самопідкріплення. В теорії соціального научіння діяльність може бути вмотивована власною цінністю. Цінність може бути привнесена в саму діяльність, так само як і в зовнішні спонукання. А. Бандура також вважає, що цінність не існує в поведінці сама по собі, вона присутня в позитивних і негативних самореакціях людини. Самооцінювальні реакції розглядаються як унікальний мотиваційний механізм. Оціночні стандарти змінюються в залежності від виду діяльності, це сприяє тому, що виконання в різних областях діяльності виробляє різні самооцінки. Самосприйняття людини може відрізнятися навіть для різних аспектів одного і того ж виду діяльності. З цієї причини рівень самооцінки в конкретних сферах життєдіяльності є більш значущим.

Метою нашого дослідження стало визначення враженості загальної самоефективності студентів, для чого було використано опитувальник загальної самоефективності Р. Шварцера та М. Ерусалема (в адаптації В. Р. Ромека). У дослідженні брали участь студенти Маріупольського державного університету, що навчаються за спеціальністю «Психологія» у кількості 50 осіб.

За результатами дослідження нами були виявлені три рівні здатності до самоефективності в студентському віці: низький, середній та високий.

До групи з високим рівнем (12%) самоефективності ми віднесли студентів з адекватною оцінкою власних здібностей, очікуванням успіху у діяльності та соціальних взаєминах; задоволення собою, усвідомленням власних слабких і сильних сторін; проблемно-спрямований стиль копінг-поведінки. Цей рівень взаємопов'язаний з високою самоповагою, що проявляється у задоволенні собою, своїми досягненнями, усвідомленні своїх переваг і недоліків, обґрунтованості та послідовності щодо власних можливостей та цілей. Студенти з високим рівнем самоефективності використовують конструктивні стилі копінг-поведінки у складних життєвих ситуаціях, вони впевнені в собі та соціально адаптовані. Внутрішня мотивація навчання свідчить про прагнення оволодіти новими знаннями, уміннями, навичками та професійними якостями.

До групи з середнім рівнем само ефективності (76%) належать студенти, що мають незбалансованість проявів позитивного і негативного оцінювання власних можливостей у різних життєзначущих сферах, сумніви щодо здатності досягти успіху, що гальмує досягнення. Спостерігається знижена здатність до адаптивної та конструктивної соціальної компетентності, коливання проявів впевненості та ініціативи, відволікання від реальних контактів або їх уникнення. Разом із тим слід відмітити неузгодженість у плануванні та коригуванні діяльності, коливання проявів наполегливості, орієнтація не на процес виконання діяльності, а на її результат. Прояви самоповаги на цьому рівні виявляються в чергуванні позитивних і негативних думок щодо власної особистості, сумніви у здатності викликати повагу оточуючих, досягати успіху, а відтак з'являється тривожність, хвилювання. У разі виникнення стресової ситуації наявне абстрагування, спроба компенсації негативних емоцій або звернення до інших за підтримкою. Відбувається надмірне зосередження на негативних переживаннях щодо здатності ефективно та впевнено взаємодіяти з оточенням, адаптуватися до нових умов.

Занижена оцінка своїх здібностей, байдужість щодо власних успіхів; зосередження на недоліках, що призводить до зниження самоповаги; неспроможність конструктивно вирішити проблему, роздратованість, занурення у свої страждання. На цьому рівні прослідковується надмірна фіксація на власних недоліках, зниження впевненості у своїх силах, самоповаги, соціальний страх, що призводить до уникнення активних форм самовиявлення та гальмування особистісного зростання. У таких студентів юнацького віку відсутнє бажання отримувати нові знання та досвід, наявна низька зацікавленість обраною професією.

Загальна самоефективність в найбільш широкому сенсі дозволяє справлятися з різними стресовими ситуаціями. Емоційний інтелект, самоефективність і психологічне благополуччя впливають на установки і поведінку студентів і є психологічними предикторами успішності в навчальній діяльності. Підвищуючи рівень самоефективності, можливо активувати прийнятні форми поведінки і позитивне ставлення до навчальної діяльності.

Література

1. Каппара Дж., Сервон Д. Психология личности. – СПб.: Питер, 2003. – 640с.
2. Bandura A. Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change // Psychological Review. – 1977. – С. 191-215.

ФОРМИРОВАНИЕ МОТИВАЦИИ К ЗАНЯТИЯМ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРОЙ И СПОРТОМ

Особую роль в сложном многофакторном процессе формирования индивидуальности человека призвано сыграть физическое образование. Оно создает фундамент для развития других сторон культуры человека. В настоящее время политика образования Украины направлена на переход к развивающему обучению, где меняется цель, содержание и методы обучения. И в новой ситуации организации обучения эта проблема стоит на повестке дня. По Украине переход на развивающее обучение осуществляется постепенно. Массовые школы, ВУЗы, академии организуют свою деятельность в основном по традиционной системе обучения, но по-прежнему остро стоит вопрос: как формировать мотивацию учения? Наряду с вопросами формирования у учащихся мотивации к учению, также необходимо решать вопросы формирования потребности к самостоятельным и систематическим занятиям физической культурой на базе создания представлений о здоровом образе жизни. Приобретение данных знаний способствует изменению отношения учащихся к физической культуре, побуждая стать сильными, хорошо физически развитыми. К сожалению, вопросы, связанные с мотивацией учащихся к занятиям физической культурой и спортом, несмотря на попытки практического их решения, остаются недостаточно разработанными с научной точки зрения. Обусловлено это в основном двумя причинами. Во-первых, в современной психологии нет единства в понимании существа этого явления. Во-вторых, в физической культуре и спорте понятие «мотив» затерялось в тени «истинно спортивных» категорий-воли, целеустремленности, смелости, решительности.

Таким образом, возникает проблема необходимости изучения аспектов формирования мотивов у студентов, школьников к занятиям физической культурой и спортом.

Цель исследования - изучить пути формирования у студентов мотивации к занятиям физической культурой и спортом.

Объект исследования - общая мотивационно-потребностная сфера личности у студентов.

Предмет исследования - деятельность преподавателя по формированию мотивации к занятиям физической культурой и спортом.

Для того чтобы мотивации к занятиям физической культурой и спортом была сформирована нужно:

- учитывать возрастные особенности студентов;
- учебно-воспитательская работа осуществляется в соответствии с требованиями, предъявляемые к предмету физической культуры и спорта;
- осуществляется индивидуальный подход к студенту.

Следует заметить, что основной причиной, по данным многих исследователей является: укрепление здоровья, получение удовольствия от занятий, общение, желание родителей. Формирование мотивов связано с воздействием определенных внешних и внутренних факторов. Особую роль играют убеждения. Они характеризуют мировоззрение студента, придают его поступкам значимость и направленность. Личностные убеждения связаны с социальными побудителями активности человека. Мотивационная сфера студента является основным компонентом в процессе организации учебной деятельности. Она отражает интерес студента к занятиям, его активное и осознанное отношение к осуществляемой деятельности, т.е. к учебе.

Основные методы, используемые при формировании положительной мотивации являются: похвала и порицание; соревнование с другими; влияние успеха и неудачи. Что же касается угасания мотивации к занятиям, то это бывает в тех случаях, когда мотивы студента удовлетворены, а на смену им не сложились более зрелые мотивационные установки.

Рассмотрим активизацию и ослабление мотивации у спортсменов высокой квалификации. Одной из причин ослабления мотивации у спортсменов высокой квалификации является не довосстановление работоспособности после тренировочных занятий и соревнований, а это, в свою очередь влияет на психоэмоциональное состояние спортсмена, на достижение запланированных целей.

Активизация спортивной мотивации возможна при использовании психорегулирующей тренировки (расслабление, успокоение) и восстановительного массажа. Психорегулирующая тренировка в сочетании с массажем оказывает достаточно сильное влияние на сохранение спортивной мотивации и достижения дальнейших результатов.

Таким образом, мотивация представляет собой как многокомпонентное личностное образование, возникновение и формирование которого обусловлены внешними воздействиями и личностными особенностями субъекта. Мотивация спортивной деятельности выступает значимым фактором взаимосвязи субъекта с деятельностью и фактором достижения высоких результатов в ней. В свою очередь, достижение субъектом определенных результатов способствует укреплению спортивной мотивации.

Література

1. Алексеев В.А. Физкультура и спорт / В.А.Алексеев. - М.: Просвещение, 1986 –
2. Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирование личности / В.Г.Асеев.–М.: Мысль, 1976. – 158 с.
3. Бабушкин Г.Д. Формирование спортивной мотивации: монография /Г.Д.Бабушкин, Е.Г.Бабушкин. – Омск, 2000.–179 с.
4. Горбунов Г.Д. Психопедагогика спорта / Г.Д. Горбунов. – М.: Физкультура и спорт, 1986. - 182 с.
5. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. - Питер, 2000. - 508 с.
6. Ильин Е.П. Психология физического воспитания / Е.П.Ильин. - Питер, Издательство РГПУ им. А.И.Герцена, 2000. - 486 с.

УДК 316.614 (043)

Мойсєєнко Р.М., кандидат педагогічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ СІЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ В СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

В умовах радикальної суспільної трансформації в нашій країні з особливою гостротою постає проблема соціальної адаптації до змін всього українського соціуму. При цьому пристосування до нових умов соціальної групи відбувається у різних верств населення по-різному, серед яких молодь сільських районів найменше захищена від впливу трансформаційного процесу. Підвищений інтерес науковців викликає проблема соціальної адаптації молоді з сільських районів, які змінили місце проживання у зв'язку зі вступом до вищих навчальних закладів.

По-перше, соціальна адаптація студентської молоді відбувається на вирішальному для будь-якої людини етапі життя, коли формуються світогляд і провідні напрямки її життєвої позиції, набувається спеціальність, закладаються основи соціальної поведінки.

По-друге, соціальна адаптація до змін в країні для сільських жителів, в недавньому минулому, «накладається» на адаптацію до міського способу життя, радикально змінює способи життєдіяльності колишніх селян. Обставина, що додатково ускладнює ситуацію адаптації сільської молоді в студентському середовищі, виходить з необхідності соціоетнічного пристосування жителів багатонаціональних українських регіонів до нівелюючого в етнокультурному відношенні впливу міст. Тому вивчення адаптації сільської молоді до умов студентського середовища у великому місті є актуальною проблемою психолого-педагогічної науки.

Проблемою адаптації студентської молоді до умов вищого навчального закладу займалися Д.А. Андрєєва, Н.В. Бачманова, М.А. Будякіна, С.М. Годнік, Ю.М. Забродіна, Л.Н. Захарова, В.В. Лагєєва, О.Г. Мороз, В.В. Новикова, П.О. Просєцький, А.О. Русалінова, А.Л. Свенціцький, В.Т. Хорошко, В.Д. Шадрікова, Л.С. Шубіна.

Під адаптацією студента слід розуміти процес залучення його до умов вищого навчального закладу, в результаті чого він стає суб'єктом нових видів діяльності і відносин, отже, набуває можливості оптимального виконання своїх функцій.

А.К. Гришанов, В.Д. Цуркан вважають, що адаптація студентів - процес приведення основних параметрів їх соціальних і особистісних характеристик у відповідність, у стан динамічної рівноваги з новими умовами навчального середовища як зовнішнього фактора по відношенню до студентів.

П.О. Просєцький характеризує адаптацію як активне творче пристосування студентів до умов вищої школи, в процесі якої у них формуються навички та вміння організації розумової діяльності, покликання до обраної професії, раціональний колективний і особистий режим праці, дозвілля та побуту, система роботи з професійної самоосвіти і самовиховання професійно значущих якостей особистості.

Адаптуватися потрібно до умов навчального процесу, який багато у чому відрізняється від шкільного. Нова обстановка багато у чому знецінює придбані в школі способи засвоєння матеріалу і призводить до виникнення бар'єру між викладачем і студентом через відмінності в методах навчання в загальноосвітній і професійній школах. Необхідною умовою успішної діяльності студента є засвоєння нових для нього особливостей навчання в університеті, що усуває відчуття внутрішнього дискомфорту.

Входження до нового колективу студентів – першокурсників також складний процес. Необхідно визначити «своє місце під сонцем», завоювати авторитет і повагу однокурсників. Тому студент, який вступив до вищого навчального закладу, спочатку задає собі питання: що я можу, що не можу, як мене сприймають однокурсники, краще я чи гірше за інших.

Протягом першого курсу студентами усвідомлюється покликання до обраної професії, встановлюється система роботи з самоосвіти і самовиховання професійно значущих якостей особистості, відбувається адаптація до нових умов студентського життя, до самостійної організації навчання, побуту, вільного часу.

Для першокурсників, які вперше прибули з сільської місцевості у велике місто, соціальна адаптація посилюється необхідністю пристосування до міського способу життя, до проживання в гуртожитку і вибудовування відносин зі студентами не тільки своєї групи, але й студентами, які проживають разом з ними в гуртожитку. Труднощі соціально-психологічної адаптації студентів обумовлені новизною соціального оточення, втратою звичного колективу, рідних і друзів, відсутністю дружного і згуртованого колективу студентської групи. Результатами впливу цих проблем і труднощів можуть служити негативні переживання (розгубленість, почуття самотності, відчуття непотрібності, туга по дому) і настрій.

Адаптаційні труднощі можуть викликати сильне психічне напруження, яке часто руйнівно позначається на здоров'ї студентів. Це психічне напруження безпосередньо пов'язане з переживанням ними негативних емоцій (сором'язливості, неповноцінності, уразливості тощо) [1].

Розрізняють декілька форм соціальної адаптації: дезадаптацію та пасивну і активну адаптацію.

Дезадаптація характеризується невизначеністю цілей і видів діяльності людини, звуженням кола її спілкування і розв'язуваних проблем, і, що особливо важливо, - неприйняттям норм і цінностей нового соціального середовища, а в окремих випадках і протидія їм. Пасивна адаптація – прийняття студентом норм і цінностей, за принципом «Я - як усі», але без прагнення що-небудь змінити, навіть якщо це в його силах. Пасивна адаптація - проявляється в наявності простих цілей і неважких видів діяльності, але коло спілкування і розв'язуваних проблем ширше, порівняно з рівнем дезадаптації.

Активна адаптація, насамперед, сприяє успішній соціалізації в цілому. Студент не тільки приймає норми і цінності нового соціального середовища, але й будує свою діяльність, стосунки з людьми на їх основі. При цьому у такої людини нерідко формуються все нові і нові різноманітні цілі, але однією з головних стає мета - повна власна реалізація в новому соціальному середовищі. Коло спілкування та інтересів у людини з активною адаптацією ширше. У кінцевому рахунку, цей рівень адаптації веде до гармонійної єдності з людьми, з собою, зі світом.

Описуючи закономірності явища соціально-психологічної адаптації виділяють п'ять етапів адаптації:

1. Підготовчий етап адаптації, який складається переважно в акумулюванні релевантної інформації про предметні і соціальні умови майбутньої діяльності. Залежно від індивідуально-психологічних властивостей і мотиваційної сфери особистості цей етап може протікати або в активно-цілеспрямований, або в пасивній формі.

2. Етап стартової психічної напруги пов'язаний зі станом нервово-психічного переживання підготовчих дій (подій) і первинного входження в нові умови професійної діяльності. У цей час відбувається внутрішня мобілізація психічних і психофізіологічних ресурсів людини, що забезпечує необхідні передумови для функціонування в нових умовах.

3. Етап гострих психічних реакцій входу, на якому адаптанти починають відчувати на собі вплив змінених факторів предметного та соціального середовища (наприклад, вперше зіткнувшись з необхідністю прийняття рішення в нових умовах). Характерним для даного етапу адаптаційного процесу є переживання стану фрустрації, що викликає конструктивні (наприклад, адекватне заміщення способу задоволення потреби, переоцінка ситуації) або деструктивні реакції (агресивність або втеча від ситуації).

4. У разі сприятливого розвитку адаптаційного процесу настає етап завершальної психічної напруги, що характеризується своєрідною підготовкою психіки людини до актуалізації колишніх режимів функціонування, звичних способів поведінки у зв'язку з майбутнім поверненням до звичного життя.

5. Завершальна стадія процесу адаптації, що отримала назву етапу гострих психічних реакцій виходу, складається з комплексу емоційних і поведінкових реакцій, пов'язаних з входженням у вже знайоме середовище проживання і професійної діяльності.

Для студентів із сільської місцевості «міська» адаптація є, насамперед, набуттям навичок міського життя для більш інтенсивного оволодіння знаннями. Повна адаптація тут і неможлива і не необхідна, хоча б у силу того, що певна частина випускників потім повинна повертатися «на місця» для здійснення трудової діяльності. У той же час значний сегмент сільських за походженням студентів залишається потім в місті, закріплюючи процес своєї «міської» адаптації [2].

Повна «міська» адаптація «сільських» студентів можлива лише у випадках набуття ними типово міського житла і перетворення в повністю міських жителів. Результати його включеного спостереження показують, що таких серед студентів не так вже й мало, приблизно 10-15%. Разом з тим домінуюча частина «сільської» студентської молоді (85-90%) не може здійснити повну міську адаптацію, принаймні - у рамках студентського стану.

Виходячи з вищезазначеного можна зробити висновок про те, що успішна адаптація студента можлива у разі його відмови від тих стереотипів поведінки, які характерні для сільського способу життя, що пов'язано з необхідністю формування «урбаністичної» системи цінностей.

Література

1. Ананьев Б.Г. К психофизиологии студенческого возраста: Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы /Ананьев Б.Г. – Л., 1974.

УДК 159.923 (043)

Павленко О.В., асистент

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ДОСВІДУ В ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Останнім часом соціальна дійсність людини все більше розширюється та ускладнюється. Тому перед нами постають питання швидкої адаптації до змінюючихся умов життя, здатності до ефективної організації життєдіяльності, взяття на себе відповідальності за власне життя та самореалізацію. Усі ці процеси пов'язані із інтерпретацією та розумінням людиною власного досвіду. Саме від того яким чином особистість інтерпретує свій життєвий досвід, залежить картина світу цієї людини, та організація нею власної життєдіяльності. Широта розуміння та інтерпретація досвіду ведуть до створення власного внутрішнього світу особистості, власної реальності, забезпечує повноцінне становлення особистості. В наш час існують декілька уявлень про механізми інтерпретації та розуміння людиною власного досвіду.

Сучасні дослідники розглядають досвід як процес, в якому немовби «упакований, колапсований» життєвий шлях людини і завдяки якому вона набуває здатності в будь-яку мить орієнтуватися більш-менш успішно у світі, в самій собі, жити в часі.

Формою і базою життєвого досвіду О. В. Зазимко вважає ментальні моделі світу. «Ця модель суб'єктивного відображення світу (картини світу) є тою рамкою, що фільтрує надходження нового досвіду, обумовлює ігнорування, неприйняття його, якщо він не вписується в наявну на певний час картину світу чи несе в собі загрозу її змін або руйнації.» Ментальні моделі світу як форма життєвого досвіду містять як індивідуально-особистісне світосприймання, так і соціокультурне бачення світу, єдине для всіх членів соціальної спільноти - загальну соціокультурну «серцевину».

О.В. Зазимко в рамках постнекласичного підходу визначено наступні одиниці дослідження процесів розуміння та інтерпретації життєвого досвіду особистістю: глибина; взаємозалежність, взаємопов'язаність подій минулого, теперішнього та планів на майбутнє (темпоральність); уніфікованість - диференційованість; емоційність переживання подій [1, с 34].

Розуміти та інтерпретувати власний досвід людина може тільки в певному життєвому середовищі. На думку деяких дослідників, ступінь розуміння досвіду залежить від віку та особистісних відмінностей людини. Проте біологічний вік хоча і важливий, але має не першорядне значення. Науковці зазначають, що здатність людини до інтеграції особистого досвіду зумовлена рівнем її когнітивної та емоційної сфери. Разом з цим події та їх характер визначаються тим рівнем розуміння, якого надає їм сам суб'єкт.

З точки зору Н. В.Чепелевої одним із домінуючих способів інтерпретації та розуміння людиною власного життєвого шляху є наратив.

Механізм, за допомогою якого події досвіду стають частиною тексту, в якому він перетворюється в осмислене, привласнене, наділене смислами та оформлене у мовній тканині ціле, є семіотизацією досвіду.

Згідно моделлю концептуалізації особистісного досвіду, семіотичні процеси осягнення поділяються на три рівні: 1) первинне переживання досвіду (емоційно-оцінне проживання); 2) неконцептуалізаційне осягнення досвіду (утворення фрагментарних історій, образів, спогадів на основі досвіду); 3) концептуалізаційне осягнення досвіду (утворення цілісних теорій, концепцій, пояснювальних моделей) [2].

Підласна І.А. вводить термін «реконструкції життя». Реконструкція досвіду - це є накопичення, збагачення, розширення, поглиблення, відображення в свідомості людини подій життя, що сталися з нею і впливають на вибір стратегії поведінки в її майбутніх життєвих подіях. Умовами такої реконструкції досвіду виступають соціалізація та інкультурація - при суб'єктної позиції самої особистості в соціокультурному просторі. У результаті цих процесів відбувається привласнення суб'єктом норм, цінностей, які склалися в традиціях спільноти [3].

Таким чином розумінням власного досвіду ми вважаємо інтеграцію у свідомості трьох компонентів особистісної складової індивідуального досвіду (когнітивній картині події, переживання і сенсу, який людина вкладає в подію свого минулого). Інтерпретація власного життєвого досвіду та поєднання в єдиному тексті цього узагальненого конструкту та ситуативної ілюстрації надає цьому конструктові форму особистісного міфа.

Широта розуміння та інтерпретація особистісного досвіду ведуть до створення власного внутрішнього світу особистості, її картини світу, що забезпечує повноцінне становлення особистості, та прийняття нею позиції суб'єкта власного життя. Розуміння та інтерпретація власного життєвого досвіду є джерелом творення ідентичності, але досвід треба витлумачувати, структурувати, докладати зусиль, тому інколи особистість формує свою ідентичність за допомогою некритичного присвоєння готових образів, запропонованих засобами масової інформації, соціальним оточенням, культурним середовищем. Тому

подальшу перспективу дослідження ми бачимо в емпіричному дослідженні механізмів інтерпретації та розуміння людиною власного досвіду з метою виявлення механізмів конструктивного осягнення досвіду.

Література

1. Зазимко О.В. Психологічні характеристики життєвого досвіду в юнацькому віці / О.В.Зазимко // Актуальні проблеми психології: Психологічна герменевтика / За ред. Н.В.Чепелевої. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – Т. 2, вип. 6. – С. 106-119.

2. Чепелева Н.В. Социокультурные факторы понимания и интерпретации личного опыта // Актуальні проблеми психології: Психологічна герменевтика / За ред. Н.В.Чепелевої. – Т.2, вин. 3. – К.: Міленіум, 2005. – С 6 - 13.

3. Підласа І.А. Психологічний аналіз категорії життєвого шляху особистості : автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / Підласа Ірина Андріївна ; Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К., 2005. – 20 с.

УДК 796.41.0.111

Павленко Є.А., старший викладач

СУЧАСНІ ФІТНЕС-ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СКЛАДОВА ФІЗИЧНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНДИВІДА

Трудова, освітня та громадська діяльність сучасної людини відбувається у складних умовах, позначених згубним впливом факторів навколишнього середовища, соціально-економічних катаклізмів у суспільстві, технічного прогресу, екологічної ситуації, емоційно-стресових навантажень та пов'язаних з ними небезпечних змін у соціальній, духовній, психологічній сфері індивіда, що певним чином призводять до погіршення стану його здоров'я та інших негативних наслідків.

У зв'язку з цим історично визнаним, обґрунтованим і перевіреном практикою життя для оздоровлення та вдосконалення психофізичної сфери людини виступає комплексне використання фізичних вправ, яке на сучасному етапі розвитку фізичної культури наголошує на необхідності застосування нових підходів, термінів і понять, серед яких вагоме місце посідає фітнес. За останні роки цей вид спортивної діяльності набуває все більшого розголосу, стає популярнішим серед різноманітних видів оздоровлення населення і відображається у назвах оздоровчих закладів та розроблених ними оздоровчих програм. При цьому поняття «фітнес» окреслюються досить різнобічними дефініційними характеристиками, має різні, іноді суперечливі погляди фахівців щодо його тлумачення, спричиняючи термінологічні і методичні розходження і різночитання. Спроби охарактеризувати і класифікувати сучасні фітнес-технології, здійснені вітчизняними дослідниками Л. Кудашевою (1987), Поповою Є.Г. (2000), Л. Сідневою (2000), Є. Крючек (2001) та ін., обертаються навколо вивчення їх загальної складової, усвідомлення їхньої ролі як складової фізичного вдосконалення індивіда. В цих розвідках, зокрема, відзначається, що фітнес-технології виступають сукупністю наукових засобів, кроків, прийомів, сформованих у певний алгоритм дій, реалізованих визначеним чином в інтересах підвищення ефективності оздоровчого процесу, що забезпечує гарантоване досягнення результату, на основі вільного, усвідомленого і вмотивованого вибору занять фізичними вправами з використанням інноваційних засобів, методів, організаційних форм занять, сучасного інвентарю та обладнання [3, с. 5].

Залежно від мети фітнес-програми поділяють на рекреаційно-гедоністичні, профілактично-оздоровчі, лікувально-корекційні, реабілітаційно-відновлювальні, спортивно-орієнтовані, кондиційно-розвиваючі. Зважаючи на те, що фітнесом сьогодні займаються представники найрізноманітніших вікових груп, фітнес-програми відрізняються за змістом та фізичним навантаженням. Їх можна класифікувати за міжвіковою ознакою: програми для дітей дошкільного віку, шкільного, молоді, людей середнього віку, літніх або різновікових (змішаних) груп. Програми можуть бути диференційовані за наступними напрямками: аеробні класи; силові класи; класи змішаного формату; програма «Body&Mind» («розумне тіло»); танцювальні програми; елементи східних единоборств. Найбільш повна характеристика напрямків фітнесу представлена в роботах Т. Лисицької, Сідневої Л.В. (2002), В. Григор'єва (2005) [3, с. 10].

Орієнтиром для визначення фітнес-технологій як інновації в системі фізкультурної освіти може бути наявність характерних ознак інновацій: *циклічність розвитку, зв'язок з часом, зв'язок з культурою, новизна якості, широка інформованість і впровадження, системне перетворення, енерговитрати*.

Усі зазначені характеристики фітнесу розкриваються через усвідомлення того, що останній як спортивно-суспільна наука, сягаючи своїм корінням давнини, виник як нове явище у вітчизняній фізичній культурі у 80-ті роки. Таким чином, чітко простежується початковий етап – поява нового явища, що має актуальну мету епохи – оздоровлення населення. Протягом 30-ти років активно розвиваються і розширюються межі фітнес-індустрії, список фітнес-послуг, виникає поліваріантність

системи підготовки фахівців з фітнесу, що призводить до широкого розповсюдження фітнес-технологій у світі.

На сучасному етапі фітнес відповідає соціокультурному запиту суспільства, оскільки інноваційними методами, засобами і формами своїх занять розв'язує актуальні завдання: підвищення рівня здоров'я населення, залучення людей до занять фізичною культурою через підвищення інтересу і задоволення різноманітних потреб.

Більш того, сьогодні фітнес-технології поступово починають перехід у фазу «точки відліку», яка має слугувати поштовхом до подальшого розвитку фізичної культури та її прогресу. В останні роки спостерігається перегляд системи підготовки фахівців для діяльності у сфері фітнесу, з'являється все більша кількість статей, присвячених фітнес-технологіям, що сприяє розвитку теорії і практики фізичної культури. Велика частина напрямків фітнес-програм тісно пов'язана з музикою і танцями у всьому їх розмаїтті, що дозволяє говорити про зв'язок фітнесу з мистецтвом як невід'ємною частиною культури. При цьому характерним є використання різноманітних фрагментів мистецтва різних країн і народів світу, що дозволяє говорити про зв'язок фітнесу зі світовою культурою.

Використання у фітнесі раніше не існуючого інвентарю та обладнання, нових програм і технологій, умов проведення занять і супутніх послуг та ін. дає підстави стверджувати, що цей вид спорту не тільки володіє абсолютно новими якостями, а й широкою інформованістю і впровадженням. На початковому етапі про існування фітнесу знали лише лідери фітнес-індустрії, зайняті у сфері фітнес-послуг інструктори і незначний прошарок найбільш фінансово-заможної частини населення. Останні роки характеризуються активною рекламою фітнесу в ЗМІ, інтернеті, появою великої кількості фітнес-клубів і центрів, розрахованих на різну аудиторію, розширення спектру послуг тощо.

До загальних ознак фітнес-технологій належать: 1) спрямованість на досягнення цілей фітнесу (оздоровлення психофізичного стану та покращення фізичної дієздатності людини); 2) інноваційність (сучасний інвентар та використання інноваційних засобів і методів тренування); 3) інтерактивність (залучення методів тренувань з різних країн та їх модифікація); 4) варіативність; 5) мобільність (швидка реакція на зміни попиту населення, появу нового обладнання тощо); 6) адаптивність, простота і доступність; 7) доцільність (музичний супровід, елементи танцю тощо); 8) емоційна спрямованість; 9) моніторинг (лікарський контроль); 10) результативність.

Можна також говорити й про те, що фітнес сприяє інноваційному стрибку в розвитку фізичної культури – її теорії і практики за рахунок постійного розширення списку фітнес-програм і технологій, що викликає необхідність їх наукового обґрунтування та експериментальну перевірку ефективності. У зв'язку з цим підготовка кадрів для фітнес-індустрії також потребує перегляду системи вищої професійної освіти та перепідготовки кадрів у галузі фізичної культури. Таким чином, фітнес сприяє перетворенню системи фізичної культури на більш сучасну, економічно успішну, мобільну.

Зазначимо, що створення, впровадження та розповсюдження фітнесу апелює до певних енерговитрат: інтелектуальних – наукове обґрунтування феномена фітнесу, фітнес-програм і технологій, розробки тестування у фітнесі; творчих – створення нового інвентарю та обладнання, нових фітнес-програм і технологій; організаційних – організації фітнес-індустрії, процесу впровадження фітнесу в різні види фізичної культури; матеріальних – вкладення інвестицій у відкриття фітнес-клубів, центрів, виробництва фітнес-товарів та ін. [3, с. 11-12].

Таким чином, фітнес-технології безпідставно зараховуємо до інноваційних оздоровчих технологій у фітнес-індустрії, які відповідають соціокультурному запиту і спрямовані на отримання оздоровчого результату.

Література

1. Закарян Л.Х. Фитнесс – путь к совершенству / Л.Х. Закарян, А.Л. Савенко. – Ростов н/Д: «Феникс», 2001. – 160 с.
2. Іваночко В.В. Фітнес, як засіб оздоровлення: метод. матеріали / В.В. Іваночко (укладач). – Л.: Вид-во Львівської комерційної академії, 2004. – 20 с.
3. Сайкина Е.Г. Фитнес в физкультурном образовании детей дошкольного и школьного возраста в современных социокультурных условиях / Е.Г. Сайкина. – Санкт-Петербург, 2008. – 64 с.
4. Стецюра Ю.В. Фітнес. Шлях до здоров'я і краси / Ю.В. Стецюра. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2006. – 256 с.
5. Хоули Э. Оздоровительный фитнес / Э. Хоули, Б.Д. Френке. – К.: Олимпийская лит-ра, 2000. – 368 с.

FUNCTION OF CULTURAL CREATION AS THE FACTOR OF A PERSON'S CREATIVE POTENTIAL

The thesis deals with systematic investigation of a person's creative potential in the context of globalization and integration problems of cultural creation. In this work the author defines sociocultural function of a person's wholeness presentation in ontogenesis and phylogenesis of its self-realisation. The boundaries between the 19th and the 21st centuries are characterized by humanistic discourse which tends towards the pluralistic «horizontal» interaction of cultures compared to the vertical Europe - oriented enlightenment paradigm of cultural development. The new tendency also deals with the individual specific needs of the child. The methodological universality of conceptions in the domain of humanistic investigations needs systematic research of previous investigations. Thus, theory of aesthetics needs to study the aesthetic factor of creating the child's outlook which depend on the individual specific needs of the child and also to systematize the previous research of sensory effects (e.g. the sound, the colour, the word, etc.) as compensatory factors. It is the broad cultural sphere that contains various patterns to bring off cultural creativity.

The author characterizes compensatory mechanisms of cultural relaxation as certain aesthetic cultural creation experience in the context of psychological and pedagogical aspects of human activities, defines specific features of creativity considered with the 20th century cultural practice development. Compensatory mechanisms are formed within social experience; yet compensatory objects make up a component of the social experience within which they have been formed, they affect the social system as a whole being able to change their trend besides. In author's opinion the existence of adaptation trends classified according to the change of the system organization level may deal with the social compensatory⁷ process and its trends because they are rather definite (e.g. moral, social, psychological). The notion of «compensation» includes both human characteristic features and characteristic features of culture as a whole.

The compensatory process and its trends in the domain of culture allow to achieve person's equilibrium on the hand. On the other hand it allows to achieve as much as possible taking into consideration certain levels of a person's integrity. The author explains the cultural content of cultural socio-pragmatics within the framework of cross-subject approach, defines principles to bring about sociocultural adaptation of ethnic-cum-cultural and national cultural creation values. Creation of the integrated model of bringing up children characterized by specific needs suggests deep analytical, psychological and pedagogical studies. It is worth mentioning that the experience of contextual analysis prevailed long in the aesthetics studies and caused trends under criticism. Yet this experience ranks high among theoretical and methodological approaches to comprehension of the cultural function. It should also be mentioned that the method of «contextual analysis» has the rightful position and is efficient. As far as comprehension of compensatory process - aesthetic bringing up - creativity, there is apprehension about the stereotypical traditions to see this problem as a secondary one. The author also analyses the contents of hagiography and notation systems in the context of cultural studies reflection, prosopography as reception of language experience existence of the kobzar sets of musical culture and integrating potential of a person's creativity.

СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЇ «ЖИТТЯ» З ПОЗИЦІЇ БАЗОВИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПАРАДИГМ

Визначення феномену «життя» як ознаки індивідуального буття особистості набуває особливої значущості у сучасних науково-прикладних дослідженнях в галузі психології. Вивчення сутності категорії життя принципово залежить від парадигмального кута зору.

На сьогодні базовими парадигмами психологічної науки виступають природничо-наукова та гуманітарна. Кожна з них характеризується власним науковим підходом та принципами щодо пояснення чисельних психологічних феноменів. Науковим підходом в рамках природничо-наукової парадигми є номотетичний підхід, який обумовлює об'єктивіський, дедуктивний та структурний спосіб пізнання за принципом детермінізму. В гуманітарній парадигмі ідеографічний підхід передбачає суб'єктивіський, системний та інтуїтивний способи наукового пізнання з опорою на принцип інтенційності.

Основною метою номотетичного вивчення є пізнання об'єктивних законів психічного, побудова типології індивідуальності та підведення одиничних фактів під загальну закономірність. В той час, як метою ідеографічного способу наукового пізнання виступає розуміння внутрішнього світу окремої людини, визнання її цінності, а також вивчення життєвого шляху особистості.

Отже, в рамках номотетичного підходу, життя людини розглядається як соціально-історичний факт, як специфічна якість індивідуального буття та яскраво ілюструється висловлюванням С.Л. Рубінштейна

«Будь-яка жива істота розвивається, лише людина має власну історію». Життя як феномен фіксується в категоріях: життєвий шлях особистості (Ш. Бюлер), життєві стратегії (К. Абульханова-Славська), життєвий проєкт (Б. Ломов), життєві плани (С. Рубінштейн).

Виходячи з принципу детермінізму та об'єктивності, в рамках даного підходу типологізуються і узагальнюються життєві стратегії й життєві стилі особистості. Так О.Васильєва виокремлює життєві стратегії трьох видів: стратегія благополуччя, стратегія життєвого успіху та стратегія самореалізації. О. Варламова наголошує на наявності двох протилежних стратегій життя: стратегії життєвичерпання та стратегії життєпородження. Ч. Моррис пропонує типологію життєвих стилів: стиль «Діонісу» (потурати бажанням), стиль «Прометея» (переробляти світ та маніпулювати ним), стиль «Буддиста» (саморегуляція контролем над бажаннями).

Крім того, наводяться типології особистості: «творча унікальність» (ініціювання екстраординарних подій власного життя), «пасивна індивідуальність» (залежність від зовнішніх обставин), «активна типовість» (намагання бути як всі), «пасивна типовість» (сліпе підпорядкування суспільним нормам).

Як видно, з точки зору номотетичного підходу *життя – це процес*. Процес розгортання індивідуального життєвого шляху здійснюється під одночасним впливом соціально-психологічних чинників та внутрішньоособистісних механізмів. Це описується за допомогою категорій життєстійкості особистості (С. Маді), психологічного благополуччя (Л. Найдьонова), суверенності психологічного простору особистості (О. Паніна), особистісна автономія (І. Бех).

Трансформація наукового підходу до категорії «життя» відбувається в рамках ідеографічного підходу на фоні розгляду *життя як діяльності* та ілюструється висловлюванням С. Перкінс «Життя – це не те, що ви отримуєте. Життя – це те, що ви робите з отриманим». К. Карпинська та Ю. Швалб описують життєдіяльність особистості як усвідомлене та цілеспрямоване перетворення нею об'єктивних обставин власного життя, а також як ініціативне встановлення та здійснення життєвих відносин у відповідності з природною динамікою.

Отже, життєдіяльність – це особлива форма людської діяльності, що спрямована на проектування та реалізацію індивідуального життєвого шляху. Вона регулюється динамічною системою сенсу життя. Об'єктом життєдіяльності виступає індивідуальне життя, а суб'єктом – особистість в ролі суб'єкта життя. Цільова функція життєдіяльності – це проектування та творіння життєвого шляху.

Життя як усвідомлена реалізація особистісного потенціалу описується в категоріях: життєтворчості (М. Ануфрієв), життєздійснення (О. Асмолов), життєреалізації (Ю. Швалб).

Принцип інтенційної спрямованості індивідуального життя особистості в рамках ідеографічного підходу реалізується в поняттях: «образ життя», «якість життя», «життєвий досвід».

Як показує аналіз, саме ідеографічний підхід щодо вивчення категорії «життя» відкриває широкі перспективи для чисельних теоретико-методологічних досліджень в галузі психологічної науки й практики. На сьогодні Остаються актуальними та недостатньо вивченими наступні питання:

- 1) внутрішні детермінанти індивідуалізації процесу життєреалізації;
- 2) психологічні механізми збереження суб'єктивного благополуччя, якості життя та конструктивної спрямованості у майбутнє в будь-яких (у тому числі й складних) ситуаціях;
- 3) особливості виникнення особистісної інтенції життєреалізації за принципом використання можливостей, а не за принципом обмежень;
- 4) роль особистісного інтересу й мрії у побудові власного теперішнього, спрямованого у бажане майбутнє.

На наш погляд, виокремлені питання повинні стати перспективним вектором подальших досліджень.

Література

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 297 с.
2. Васильева О.С. Изучение основных характеристик жизненной стратегии человека / О.С. Васильева, Е.А. Демченко // Вопросы психологии. – 2001. – №2. – С. 74–85.
3. Леонтьев Д.А. Жизнетворчество как практика расширения мира / Д.А. Леонтьев // I Всероссийская научно-практическая конференция по экзистенциальной психологии (материалы сообщений). – М.: Смысл, 2001. – С. 100–109.
4. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т.М.Титаренко. –К.: Либідь, 2003. – 376 с.

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ПОПУЛЯРИЗАЦІЮ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Невід'ємною складовою частиною фізичної культури та спорту є масові комунікації. Фізична культура в більшій мірі, ніж інші види суспільної діяльності, потребує спеціальних засобах інформаційного обміну, у встановленні і підтримці постійних зв'язків між її суб'єктами.

Актуальність теми: у зв'язку з тим, що засоби масової інформації на сьогоднішній день представляють собою сформований соціальний інститут, який значно впливає як на розвиток самого суспільства, так і на формування особистості кожного його члена. Можна навести масу прикладів, коли під впливом ЗМІ формувало і змінювало громадську думку, змінюючи по суті і поведінку, і спосіб життя людей. Гармонія в соціальних відносинах налагоджується не сама по собі, вона вимагає уваги, вивчення, управління, нарешті. У виконанні цих функцій помітну роль відіграють ЗМІ. Тому так важливо навчитися користуватися можливостями ЗМІ для вирішення нагальних проблем в галузі «Фізична культура» [1].

Метою дослідження є виявлення специфічних особливостей і ефективність популяризації фізичної культури у засобах масової інформації.

Завдання роботи:

- виявити роль ЗМІ в галузі фізичної культури;
- з'ясувати й охарактеризувати засоби масової інформації;
- провести дослідження щодо впливу засобів масової інформації на суспільство.

Об'єктом дослідження є засоби інформації у системі фізичної культури.

Предмет дослідження – практичне використання масової інформації для популяризації фізичної культури.

Фізична культура – складова частина культури, пов'язана з системою фізичного виховання, організації спорту, спеціальних дослідів, технічних засобів, потрібних для фізичного виховання і спорту, суспільної та особистої гігієни, раціональної організації активного відпочинку тощо.

Популяризація фізичної культури та спорту – це процес розповсюдження наукових знань у сучасній і доступній формі для широкого кола людей, що мають певний рівень підготовленості для отримання інформації [2].

Одним з визначальних принципів популяризації у сфері фізичної культури, спорту громадян є принцип забезпечення доступності, який базується на законодавстві України, а саме:

- Конституції України;
- Закон України «Про фізичну культуру і спорт»;
- Та ін. [3, с. 480].

Але популяризація фізичної культури базується не тільки на законодавстві України, а також широко розповсюджується і в сфері масової інформації.

Використовуються такі основні форми, як:

- усна;
- друкована;
- наочна.

Основними засобами усної форми ЗМІ є лекції, доповіді, бесіди, листуни, дискусії. Успіх пропаганди фізичної культури і спорту залежить від комплексного активного використання всіх її форм. В Україні друкована форма пропаганди проявляється тим, що видають спеціалізовані часописи: «Спортивна газета», «Україна туристична», «Український футбол», «Команда» та журнали: «Старт», «Олімпійська арена», «Фізичне виховання в школі». Наочна форма пропаганди є достатньо розповсюдженою у фізкультурно-спортивній сфері, її засобами є стенди, вітрини, плакати, фотоальбоми тощо [4, с. 36].

Також можна визначити найважливіші засоби масової інформації, за їх рівнем заінтересованості суспільства до них:

- 1) Телебачення – сприяє просвіті та освіті телеглядачів у галузі фізичної культури і здорового способу життя;

Спортивні програми, трансляції та інформаційні огляди, присвячені різним темам фізичної культури. Так само, безліч повідомлення про міжнародних спортивних змаганнях.

В спортивних програмах, переданих по різних каналах, приділяється увага популяризації народних та національних систем фізичного виховання, пропаганді власне українських та національних систем фізичної культури, нових видів спорту, поширенню найбільш ефективних форм залучення населення в активні заняття фізичною культурою і спортом, також присутня загальна координація у висвітленні спорту.

- 2) Інтернет і соціальні мережі – дають можливість для ЗМІ створювати свої сторінки на веб-сайтах, у різноманітних соціальних мережах, тим самим сприяє тому, щоб зацікавити ще більш українське суспільства до фізичної культури та спорту.

Інтернет має такі унікальні характеристики:

- Глобальність, яка надає негайний доступ до інформації щодо спорту та фізичної культури з усього світу;
- Відсутність контролю, який існує в інших електронних ЗМІ, незв'язність географічним розташуванням дає можливість оприлюднити інформацію поза контролем урядів, монополій;
- Має низькі бар'єри до доступу, низьку вапність створення та розповсюдження інформації;
- Необмежену можливість тримати інформацію.

Саме такі характеристики дають змогу збільшити популяризацію фізичної культури та спорту для суспільства, ніж інші засоби масової інформації.

- 3) Рекламу – її також використовують для популяризації фізичної культури і спорту [5, с. 29-35]. Сучасна фахова література визначає рекламу як скероване, неособисте звернення, яке здійснюється через засоби масової інформації.

Щоб реклама була ефективною, ЗМІ треба відповідати таким принципам:

- безперервність впливу;
- оригінальність;
- наочність інформації;
- врахування потреб та особливостей населення;
- доступність;
- правдивість реклами (означає, що ознаки, якості та переваги, про які повідомляється, повинні існувати реально).

Література

1. Тарасюк Н. Особливості проведення реклами фізкультурно-оздоровчих послуг / Н.Тарасюк //Молода спортивна наука України. – Л., 2008. – С 124-127.
2. Виноградов П.А. Аналіз напрямів з проблем пропаганди масової фізичної культури / П.А. Виноградов //Теорія і практика фізичної культури. – 2010. - № 3. – С. 38-40.
3. Жданова О.М. Рекламу фізкультурно-оздоровчих послуг / О.М. Жданова, Л.Я.Чеховська //Тези доповідей ІУ міжнародної наукової конференції. – К. – 2006. – С. 480.
4. Осипчук В.Г. Вивчення та узагальнення популяризації фізичної культури і спорту / В. Г.Осипчук // Наукова проблема фізичного розвитку студентів та підвищення їх робото-здібності: матеріали республ. науч. конф. – Донецьк, 2007. – 36 с.
5. Толкачов В.А. Комплексний підхід у формуванні у населення здорового способу життя / В.А. Толкачов //Спортивна панорама. – 2012. - № 5. – С.29-35.

УДК 796 (075.8)

Циолковская А.И., ассистент

ПСИХОЛОГИЯ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ И СПОРТА

Психология физического воспитания и спорта — это та область психологической науки, которая изучает закономерности проявления, развития и формирования психики человека в специфических условиях физического воспитания и спорта под влиянием учебной, учебно-тренировочной и соревновательной деятельности. Указанные закономерности являются объектом исследования данной науки. Они соотносятся с представлением об области действительности, которую следует рассмотреть [1, с. 45].

Специфичность условий, существующих при занятиях физической культурой и спортом, определяется предметом деятельности как способа видения объекта исследования. Им является человек, сознательно овладевающий движениями своего тела, умениями целенаправленно перемещать его во времени и пространстве с помощью собственных усилий. С этой целью человек развивает физические качества (силу, быстроту, выносливость, ловкость и гибкость), совершенствует психические процессы, состояния и качества личности. Он учится управлять собой в различных социальных условиях спортивной деятельности (содействие, противодействие), формирует общие и специальные алгоритмы действий (умения и навыки), необходимые для успешной реализации физической и психической активности в условиях собственной жизнедеятельности [2, с.76].

Физическое воспитание является важнейшим элементом в системе воспитания человека. В этом аспекте физическое воспитание представляет собой образовательно-воспитательный процесс и характеризуется принципами, присущими педагогическому процессу.

Во-первых, это непрерывный многолетний процесс, распространяющийся на все периоды жизни каждого человека, начинается сразу после рождения. Во-вторых, это процесс, содержание и формы которого всегда находятся в зависимости от особенностей закономерностей, свойственных возрастной периодизации развития человека [3, с. 89].

Спортивная деятельность весьма специфична: она существенно отличается от других видов деятельности, во-первых, целями, а во-вторых, способами их достижения.

Что включает в себя область спортивной деятельности? Это подготовка к соревнованиям (тренировка) и участие в них, требующие от спортсменов специальных качеств, навыков, знаний и умений и предельного напряжения физических и духовных сил. Общение внутри спортивных команд или групп тоже весьма специфично, и управление ими требует специальных знаний и умений, поэтому психология спорта учитывает положения общих психологических знаний, но строится в основном на результатах собственных исследований. В ней выделяются свои разделы психологии: обучение и воспитание в спорте; физическая, техническая и тактическая подготовка спортсменов; психологические особенности личности спортсмена, тренера, руководителя спортивной команды (группы), психология спортивного коллектива и др.

Специфические особенности деятельности как в физическом воспитании, так и в спорте вызваны разницей в условиях, целях, мотивах, средствах и достигаемых результатах.

Однако и в том и в другом случае предметом ее является человек, занимающийся физическими упражнениями [4, с. 56].

Необычное по интенсивности и длительности физическое и психическое напряжение — это еще одна общая особенность. Занимаясь физическими упражнениями, человек испытывает напряжение, превышающее обычные, повседневные нормы. Часто, особенно в спорте, эти напряжения могут быть даже предельными. Важно отметить, что разумное систематическое использование таких физических и психических напряжений в физическом воспитании и спорте приводит к тому, что они становятся привычными. Это, несомненно, положительный эффект, так как он способствует укреплению здоровья, повышению работоспособности, развитию физических и психических качеств, а в спорте — росту спортивных результатов.

Только к спорту относится исключительная особенность: известно, что сущность спортивной деятельности — соревнование. Без соревнований нет спорта. Участие человека в соревнованиях выражает его стремление к достижению наивысшего спортивного результата в борьбе с другими людьми [5, с. 89].

Цели деятельности в физическом воспитании и спорте объединяются общей направленностью: формирование потребности в занятиях физическими упражнениями, укрепление здоровья, повышение трудоспособности, интеллектуальное, нравственное, этическое и эстетическое развитие. В каждой сфере своя направленность: в физическом воспитании — обеспечение как физического и духовного развития, так и профессионально-прикладной подготовленности к труду, усвоение правил, норм и закономерностей двигательной активности в различных условиях реальной действительности; а в спорте — достижение максимально высокого спортивного результата, развитие специальных способностей, необходимых для занятия определенным видом спорта.

Мотивы деятельности в физическом воспитании и спорте, как и в любом другом виде деятельности, формируются в процессе развития, создающем личность человека, в связи с накоплением знаний, умений и навыков при занятиях физической культурой или спортом [6, с. 87].

Действия — основное средство деятельности в физическом воспитании и спорте. В структуре понятия «деятельность» действия всегда определяются как направленные на решение конкретных задач. Продуктом (результатом) деятельности в физическом воспитании является оздоровительный и образовательный эффект от занятий физическими упражнениями. В спорте — спортивное достижение, результат спортивных действий, выполняемых спортсменом на тренировках и соревнованиях.

Психологические особенности тренировочной деятельности:

1. обучение и воспитание, направленные на развитие личности спортсмена;
2. совершенствование психологических процессов и свойств личности;
3. адаптация к возрастающим физическим и психологическим нагрузкам;
4. систематическое повышение ранее достигнутого и ставшего уже привычным уровня физического и психического развития (преодоление самого себя);
5. подчинение себя строгой дисциплине, режима жизни решаемым задачам;
6. отношение спортсмена к тренировочной деятельности и совершенство его системы мотивации;
7. наличие специфического общения: 1) с тренером, который стремится побудить спортсмена к объемной и качественной работе (часто на пределе возможностей); 2) с товарищами, которые часто выступают в роли соперников или конкурентов;
8. наличие психического напряжения, которое при определенных условиях может привести к психическому перенапряжению.

Психологические особенности соревновательной деятельности:

1. соревнование обладает стимулирующим влиянием;
2. во время участия в соревнованиях у спортсмена присутствует стремление к победе или к улучшению результативности выступления;
3. соревнования влияют на статус спортсмена в обществе, включаются в оценку жизненных достижений. Они всегда социально значимы, их результаты получают широкую общественную известность и оценку;
4. результаты соревнований лично значимы для спортсменов, служат проверкой правильности или неправильности избранного пути и целесообразности затрат времени и усилий;
5. соревнования — это специфический фактор, создающий экстраординарные эмоционально-волевые состояния, которые оказывают влияние (положительное или отрицательное) на процесс и результат деятельности спортсмена.

Литература

1. Гиссен Л. Д. Время стрессов / Л. Д. Гиссен. — М.: 1990. — 45 с.
2. Жилина М. Я. Методика тренировки стрелка-спортсмена / М. Я. Жилина — М.: 1986. — 76 с.
3. Иванов В. В. Комплексный контроль в подготовке спортсменов / В. В. Иванов — М.: 1987. — 89 с.
4. Ильин Е. П. Психофизиология физического воспитания / Е. П. Ильина — М.: 1980. — 56 с.
5. Кретти Дж. Психология в современном спорте / Дж. Кретти — М.: 1978. — 89с.
6. Найдиффер Р. М. Психология соревнующегося спортсмена / Р. М. Найдиффер — М.: 1979. — 87 с.

**СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
ТА СВІТОВОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ**

УДК 911.3:32(477)(043)

Агєєва О.Л., кандидат політичних наук, старший викладач

АНАЛІЗ ВИГІДНОСТІ ПОЛІТИКО-ГЕОГРАФІЧНОГО ПОЛОЖЕННЯ УКРАЇНИ

Територія кожної держави має свої особливі геополітичні ресурси, до визначення яких використовують кількісні (розміри території) та якісні (географічне положення, природні ресурси) характеристики. Від аналізу цих характеристик залежить оцінка вигідності політико-географічного положення державної території.

Ще наприкінці XIX ст. Ф. Ратцель, німецький географ, засновник політичної географії як науки визначив ряд факторів, які визначають цю вигідність «...у створенні держави як організму бере участь певна частина простору Землі так, що властивості держави виявляються як би властивостями народу і землі. Найважливіші з них — це розміри, положення та межа, потім форма землі з її рослинністю і водами і, нарешті, її ставлення до інших частин земної поверхні» [1].

Сучасний стан розвитку політичної географії вносить свої корективи та доповнення до базових характеристик вигідності політико-географічного положення держави, проте, в цілому, фактори виділені Ф. Ратцелем залишаються незмінними. До цих характеристик належить:

- наявність виходу до відкритого моря та розташування на важливих торгівельних шляхах;
- наявність комунікацій, які пов'язують державу з сусідами;
- розміри території та його морфологія. Компактна форма означає більшу інтегрованість території за допомогою комунікацій, менші витрати на оборону. З іншого боку, держави витягнутої, неправильної форми виявляються більш уразливими. Свої плюси і мінуси, специфічні проблеми є як у великій, так і малій території. Класики геополітики говорили про переваги «великих територій». Загалом, склалося уявлення про «ідеальну державу», у якого територія круглої або шестикутної (гексагональної) форми. З іншого боку, держава витягнутої, неправильної форми, що має важкодоступні частини, які складно обороняти і розвивати економічно, труднощі з інфраструктурою, зв'язком, управлінням і т. д. [2, с. 291];
- характер відносин з сусідами та їх число (багатовекторна політика, відсутність конфліктів та добросусідські відносини);
- наявність природних ресурсів (особливо нафти, газу, дорогоцінних металів, урану);

Виходячи з цих загальноприйнятих характеристик, метою даної статті є аналіз визначення вигідності політико-географічного положення України.

Україна знаходиться в центральній частині Східної Європи на перетинанні транспортних шляхів з Європою в Азію та зі Скандинавських країн у країни Середземноморського регіону. Таке розміщення України на перехресті важливих торгівельних шляхів сприяло економічним та суспільно-політичним відносинам з іншими державами ще за часів Київської Русі. Через Україну з півночі на південь (по Дніпру) проходив важливий шлях “з варяг в греки”, яким здійснювалися всебічні зв'язки з народами північної Європи, Малої Азії, Причорномор'я, Криму та інших економічно і культурно розвинених регіонів, тісно пов'язаних з Римською імперією і Грецією.

Київська Русь, особливо її західні князівства, які близько знаходилися від країн феодальної Західної Європи, вела з ними інтенсивний торговий обмін як сухопутними, так і річковими та морськими шляхами, в цей процес втягувалися значні території, в тому числі Індія та країни Середнього Сходу. Адже торговельні шляхи між ними і Близьким Сходом та Індією теж проходили через Україну.

На сьогодні вигідність торговельних комунікацій, які проходять через Україну обумовлена наявністю Чорного і Азовського морів та суднохідного Дунаю. Через практично незамерзаючі порти Чорного, а також Азовського морів і ріки Дунай здійснюються водно-транспортні зв'язки з багатьма країнами. Дунай і його судноплавні притоки течуть через територію семи європейських країн. До того ж відстань до багатьох країн незначна: морем від Одеси до Констанци (Румунія), наприклад, - 180 км, від Одеси до Варни (Болгарія) – 340 км, від Одеси до Стамбула (Туреччина) – 630 км. Розгалужена мережа Дунаю та його судноплавних притоків у східній частині Західної Європи та у Центральній Європі сприяє зростанню імпортно-експортних перевезень через названі водні магістралі [3].

Загальна площа території України становить 603 628 км², тобто 5,7 % території Європи і 0,44 % території світу. За цим показником вона є другою за величиною серед країн Європи після Росії (найбільшою країною, яка повністю лежить в Європі). Територія України витягнута з заходу на схід на 1316 км і з півночі на південь на 893 км тобто має майже «ідеальну форму» держави.

Проте, з березня 2014 року окремі частини території України окуповані Російською Федерацією. Крім того, з квітня 2014 року суверенітет України тимчасово не поширюється на частину територій

Донецької та Луганської областей, зайнятих російськими та проросійськими силами. Верховна Рада 17 березня 2015 року визнала ці території тимчасово окупованими.

Забезпеченість території України мінерально-сировинними ресурсами є однією з найвищих у світі. Головна конкурентна перевага України, яке при грамотному розвитку може стати основою для її процвітання це – природні поклади мінеральних ресурсів. За даними вчених, на території країни налічується близько 20 тис. родовищ корисних копалин, на сьогодні розвідано 7,8 тис. родовищ і тільки 3,3 тис. з них розробляється.

У Європі Україна посідає друге місце за площею орних земель, запасами залізної руди і перше - за ресурсами марганцевої руди, самородної сірки Вона також є однією з перших за запасами кам'яного вугілля, калійної і кам'яної солей. Значними є її запаси каолінів, графіту, флюсової сировини та вогнетривких глин, скляних пісків, бентонітів, цементної сировини.

В імпортній залежності Україна знаходиться в поставках нафти, природного газу, руд кольорових металів. В Україні видобувають природний газ, вугілля, нафту, залізни і уранові, марганцеві та ільменітові руди, циркон, каолін (і глини), а також графіт, солі, оздоблювальні та будівельні камені, нерудна сировина для металургії, мінеральні води, благородні та кольорові метали. При цьому, багато які з розроблюваних сьогодні родовищ виснажуються, а розвідка нових практично не проводиться, що ставить під загрозу існування цілих галузей промисловості (або їх залежності від імпорту сировини). Україна використовує запаси копалин, які були розвідані і підготовлені до вироблення ще в 80-90-х рр [4].

Україна межує з семи країнами: Росія, Білорусія, Польща, Словаччина, Румунія, Молдавія, Угорщина, в тому числі з Росією та Румунією не тільки по суші, а й по морю. Тому традиційно вона прагнула проводити багатовекторну політику, засновану на принципах «рівноправного взаємовигідного співробітництва з усіма заінтересованими партнерами, виходячи насамперед з необхідності гарантування безпеки, суверенітету та захисту територіальної цілісності України» [5]. Крім того, Україна як «європейська держава здійснює відкриту зовнішню політику і прагне запобіганню конфліктів у регіонах, що межують з Україною, та врегулювання наявних конфліктів» [5].

Починаючи з 2014 р. територія України відчуває на собі відкриту агресію східного сусіда. Проте, це не заважило уряду країни зробити нарешті остаточний вибір у бік Європи та визначити «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі; поглиблення співпраці з Організацією Північноатлантичного договору з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства у цій організації» [5] як одні з пріоритетних засад української зовнішньої політики.

Отже, політико-географічне положення України є вкрай вигідним. Розміри її території, чисельність населення, значний (хоча певною мірою і структурно нераціональний) промисловий комплекс, науковий та інтелектуальний потенціали, природні багатства - усе це вже зараз змушує сприймати Україну як вагому європейську державу. Крім того, саме її розташування винятково вигідне, оскільки робить країну ключовим субрегіоном, що з'єднує своїми транспортними артеріями Захід і Схід, Північ і Південь континенту. Незамерзаючі чорноморські порти створюють сприятливі умови для безпосередніх зв'язків із країнами інших континентів.

Розташування України в південно-східній частині Європи, у місці перетину трьох величезних геополітичних масивів - Євроатлантичного, Євразійського та Ісламського, створює унікальний трансквілізаційний простір. У цьому вбачаються не лише певні переваги, але й величезні проблеми. У будь-якому разі, таке розташування є визначальним для долі України як держави. Визначення національних інтересів України й активізація її зусиль у зовнішньополітичному вимірі відбуваються на трьох рівнях: глобальному, регіональному та локальному.

Література

1. Ратцель Ф. Политическая география [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/221013/>.
2. Колосов Н.А., Мироненко Н.С. Геополитика и политическая география. — М. — 2001. — 479 с.
3. Регіональна політика України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://i-bictashev.narod.ru/index/0-38>.
4. Мищенко М. Минеральные ресурсы Украины в рыночной трансформации [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ua-ekonomist.com/2585-mineralnye-resursy-ukrainy-v-rynochnyh-transformaciyah.html>.
5. Закон України Про засади внутрішньої і зовнішньої політики від 2010 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.

ПАРТІЙНА СИСТЕМА ТУРЕЧЧИНИ

Більшість країн сучасного світу обрали демократію в якості їхнього політичного режиму. Процес демократизації політичних систем значно активізувався у другій половині ХХ ст., що дало привід називати зазначений період «третьою хвилею демократизації». Однією з ознак демократизації політичного режиму стає політичний плюралізм, що в практичному вимірі реалізується в царині створення політичних сил найрізноманітніших напрямків. На практиці це означає створення різнопланових політичних сил, які здатні якісно здійснювати артикуляцію інтересів соціуму та їх реалізацію.

Туреччина була однією з тих країн, в якій традиційні інститути виборної демократії існували, але не могли відстоювати політичні та громадянські свободи, необхідні для ліберальної демократії. У той час як в 1990-х роках країна була далека від навіть обговорення політичної консолідації, у першій половині минулого десятиліття Туреччина пережила інтенсивний період політичних змін і демократизації. З 2002 по 2004 рр. були значно розширені права громадян в сфері цивільного контролю над військовою елітою, були збільшені та розширені політичні і громадянські права були розширені [7]. Хоча ці події, в той час, були розглянуті як ознаки прогресу в демократизації політичного режиму, зараз в Туреччині (підвищення рівня насильства, реакційні реформи судової системи і помітне збільшення в присутності військових на півдні і сході) зараз аналітики визначають країну як консолідовану демократію [7].

Це було найбільш важливим досягненням турецької демократії, тобто, досягнення факту легітимної форми правління, яка виникла тільки через механізм справедливих і конкурентних виборів. Завдяки більш ніж п'ятдесяти рокам узаконеної електоральної демократії, демократична консолідація в контексті Туреччині не відноситься до регресії, або недемократичних режимів або авторитарних, дослідники вважають це реальним досягненням на шляху до ліберальної демократії [7]. Подальша консолідація демократії в Туреччині передбачає «побудову характерної інфраструктури сучасних ліберальних демократій: партій і партійних систем, законодавчих органів, державної бюрократії, судової системи, і системи медіації інтересів» [4]. Тому дані тези присвячені вивченню партій та партійної системи Туреччини, які відіграють важливу роль у процесі демократичної консолідації.

Багатопартійність була запроваджена в Туреччині з 1945 р., але турецька демократія пережила три військові інтервенції, останнім переворот відбувся в 1980 році, коли радикальні сили усунули Сулеймана Деміреля від посади прем'єр-міністра. У 1983 році військові дозволили Туреччині повернутися до цивільного управління і призначили Тургуту Озала прем'єр-міністром. Сьогодні Великі Національні Збори Туреччини (парламент) мають 550 членів, що обираються строком на п'ять років на основі пропорційного представництва і змішаного на 10% загальнонаціонального порога голосів.

Сьогодні в Туреччині функціонують такі, найбільш впливові у політичному житті партії:

Демократична ліва партія, заснована в 1985 році Рашаном Еджевітом. Ця лівоцентристська партія була при владі в період між 1987-2006 рр.. ДЛП виступає за членство Туреччини в НАТО та інтеграцію в Європейський Союз. ДЛП під час виборів у 2002 році отримала тільки 1,21% голосів і не змогла пройти в парламент. Під час виборів 2007 року вони об'єдналися. На виборах 2011 та 2015 рр. партія не змогла пройти у парламент на відміну від представників Республіканської Народної партії. Остання була створена в 1923 році Мустафою Кемалем Ататюрком, в даний час функціонує під керівництвом пана Кемаль Киличдароглу. Це сильна лівоцентристська партія. Лідери ДЛП до 2010 року виступали на користь ліберальної економічної політики і Митного союзу в цілому. У 2011 році вони отримали 25,92% голосів і таким чином посіли 135 місць в турецькому парламенті. У 2015 році вони отримали 25,13% голосів і отримали відповідно 132 місця [3].

Партія Національної Дії - це ультра-націоналістична партія (також відома як «сірі вовки», від назви молодіжного руху), заснована в 1969 році Алпарсланом Тюркешем. Структурована як воєнізована організація, ПНД була значною мірою відповідальна за ескалацію насильства в кінці сімдесятих. ПНД було розпущено після державного перевороту 1980 року, але на початку 1995 року, її було дозволено відновити і взяти участь у виборах, які дали партії 8,5% голосів. Завдяки новому керівництву в 2007 році партія отримала 14,27% голосів і провела 70 депутатів у парламент. У 2011 році вони отримали 12,98% голосів, відповідно 53 місця у парламенті. У 2015 році вони отримали 16,45% голосів і 80 місць [2].

Партія справедливості та розвитку (ПСР) була заснована в 2001 році як проісламістська партія, Ердоганом і Гюлем. ПСР поступово отримала все більше і більше голосів на кожних місцевих виборах. У 2002 році вони виграли 34,3% від загальної кількості голосів. ПСР відкидає радикальну «ісламістську» риторичку і стверджує, що це прозахідна партія основна на консервативних соціальних ідеалах та прихильності до ліберальної ринкової економіки та вступу до Європейського Союзу. На виборах 2007 року вони отримали 46,58% від загальної кількості голосів і виграли вибори вдруге, в результаті чого 341 депутат отримав відповідні мандати. У 2011 році вони підняли кількість голосів до 49,91% і отримали 327

місць у парламенті, формувати уряд вже втретє [1]. У 2015 році партія втратила більшість у парламенті, отримавши 40,66% голосів, таким чином, посівши 258 місць парламенту.

Після виборів 7 червня 2015, 62-й уряд пішов у відставку відповідно до традиції. Оскільки жодна з політичних партій не отримала більшість місць протягом останнього обрання, кожна сторона намагалася сформувати коаліційний уряд, але безуспішно. Після цього Президент прийняв рішення про проведення дострокових виборів у Туреччині на 1 листопада 2015 року.

Як бачимо, з огляду основних політичних сил Туреччини – вони представлені лівими, центристськими та правими партіями. На останніх виборах влітку та восени 2015 р. ПСР отримала 258 місць у парламенті, РНП отримала 132 місця, ПНД отримала 80 місць. За неофіційними результатами 1-го листопада 2015 року, ПСР отримала більшість у парламенті 49,29% від загального числа виборців (315 депутатів), РНП отримала 25,50% (134 депутатів), а ПНД отримала 12% (40 депутатів) [5]. Інші незначні політичні партії не змогли пройти 10% поріг і залишилися поза парламентом.

Дане співвідношення політичних сил є балансом між основними ідеями, які присутні в політикумі Туреччини. Традиційними залишаються як прихильність західним ліберальним цінностям, так і невдоволення тими ризиками, які має подальша лібералізація країни за західним взірцем. Втім, коли ми оцінюємо партійну гаму Туреччини, не можна забувати про радикальні праві та ультраправі сили, які, особливо в умовах посилення радикального ісламізму в світі, демонструють невелике, втім постійне зростання кількості своїх симпатиків (якщо порівнювати результати виборів 2002, 2007 та 2015 рр.). Це означає, що ліберальна ідеологія не вирішує ті проблеми, які наявні в турецькому суспільстві та носять досить міцні настрої, пов'язані з поверненням країни до ісламізації. Втім, подальший розвиток цієї тенденції буде залежати від того, наскільки раціонально будуть розпоряджатися владними повноваженнями інші турецькі партії, насамперед ПСР.

Література

1. Justice and Development Party (AKP) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.akparti.org.tr/english>.
2. Nationalist Movement Party (MHP) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mhp.org.tr/mhp_index.php.
3. Republican People's Party (CHP) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chp.org.tr>
4. Şebnem Geyikçi The impact of parties and party systems on democratic consolidation: the case of turkey / Geyikçi Şebnem. – [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lse.ac.uk/europeaninstitute/research/contemporaryturkishstudies/papersyg20111.pdf>.
5. Turkey election: Ruling AKP regains majority – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.com/news/world-europe-34694420>.
6. Turkey's political parties – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wrhammons.com/turkey-political-parties.htm>
7. Wuthrich F. Michael Paradigms and dynamic change in the turkish party system / Michael Wuthrich – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thesis.bilkent.edu.tr/0004027.pdf>.

УДК 327(043)

Булик М.В., кандидат політичних наук, доцент

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА МАЛЬТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Мальта здавна знаходиться на перетині міграційних та торгівельних шляхів, не раз завойовувалася загарбниками. Привнесення різних культур на острови створило унікальний симбіоз, в якому особливу роль відіграють середземноморський, арабський, норманський, британський елементи. Водночас Мальта відносно недавно отримала незалежність від Великої Британії, тому в певному плані її зовнішня політика продовжує формувати власне бачення, що враховує унікальність положення даної країни. Фактично цей фактор покладений в основу зовнішньої політики Мальти. Так, зокрема, задекларовано тезу про необхідність активного використання вигідного географічного положення острова в Середземному морі на стику Європейського та Африканського світів. Особливу роль має відігравати принцип культурної універсальності острова, що перетворить його на посередника між Північчю та Півднем. Разом із тим, основою зовнішньої політики Мальти має бути європейська інтеграція. Саме членство в ЄС має створити фундамент для збільшення інвестицій в економіку Мальти та країн Середземномор'я.

В свою чергу, стратегічними завданнями зовнішньої політики Мальти є:

- максимальне використання геополітичного положення для політичної та економічної вигоди;
- участь в Європейському Союзі;
- укріплення двосторонніх відносин, насамперед, за сусідніми державами;
- сприяння процвітанню Середземноморського регіону та Близького Сходу;
- розвиток відносин з новими політичними та економічними центрами в світі;

– розвиток активних зв'язків з мальтійською діаспорою та сприяння розвитку мальтійської культури за кордоном;

– боротьба з тероризмом, нелегальною міграцією, наркоторгівлею;

– сприяння мирному врегулюванню міжетнічних та міжрелігійних конфліктів [1].

В умовах «Холодної війни» Мальта намагалася балансувати між двома полюсами світу. Водночас вже в 1970 р. вона підписала з Європейськими Співтовариствами договір про асоціацію, а вже в 1990 р. подала заявку про членство. При цьому в політичному середовищі Мальти не було єдності з даного питання. Так лейбористи виступали проти вступу країни до ЄС, вважаючи за необхідне продовжити політику неприєднання часів «Холодної війни». В 1993 р. Мальта отримала статус країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу, але в 1996 р. після парламентських виборів, на яких перемогли лейбористи, новий прем'єр-міністр Альфред Сант відкликав заявку. Вже згодом, після повернення до влади Націоналістичної партії, курс на європейську інтеграцію було відновлено і в 2003 р. на Мальті відбувся референдум з питання вступу до ЄС, який засвідчив, що більшість мальтійців виступає за це рішення. В рамках ЄС діє форум «Мальта - Європа», який розглядається в контексті громадянського суспільства та окремих громадян, а також як інструмент отримання доступу до структурних фондів союзу. Слід зазначити, що Мальта підтримує подальше розширення ЄС за умови виконання всіх необхідних вимог до країн-кандидатів. В рамках ЄС Мальта підтримує розширення співпраці з Африканським Союзом, Лігою арабських держав.

Особливі відносини пов'язують Мальту з Великобританією, яка володіла островами протягом двох з половиною століть. В 1800 р. британський флот захопив Мальту, прагнучи не допустити висадки там військ Н. Бонапарта та створити на островах власну військову базу. Мальта стала колонією, де знаходилася штаб-квартира ВМС Великобританії у Середземному морі. Під тиском місцевого населення в 1921 р. Мальта отримала обмежене внутрішнє самоуправління та право скликання двохпалатного парламенту, але при цьому питання стратегічного характеру залишалися у віданні англійського губернатора. Питання надання незалежності острову залишалося в центрі уваги політичних партій, які змінювали свою думку з цього приводу в залежності від ситуації. Так, в 1953 р. Націоналістична партія Мальти тезу про необхідність надання Мальті повного самоуправління, водночас питання зовнішньої політики та оборони мало спільно вирішуватися з британцями. Водночас лейбористи вважали за необхідне активно інтегруватися в конституційну та соціально-економічну структуру метрополії з подальшим отриманням права засідання в британському парламенті. Даний план отримав підтримку з боку населення на референдумі 1956 р., але в подальшому в умовах економічної кризи британці відмовили Мальті у необхідному фінансуванні, після чого лейбористи скоректували свою позицію у бік надання островам повної незалежності. Вже в 1958 р. кампанія за надання незалежності перейшла в активну фазу, після чого британський губернатор запровадив на Мальті надзвичайний стан. Переговори між сторонами результатів не дали і в 1959 р. було скасовано дію Конституції, що викликало лише активізацію дій прихильників незалежності. В цих умовах британці були змушені піти на поступки і в 1961 р. Мальта отримала внутрішнє самоуправління.

Разом із тим, питання надання незалежності вирішене не було. В 1963 р. в Лондоні відбулася конференція, внаслідок якої Мальта нарешті стала незалежною. Офіційно це відбулося 21 вересня 1964 р. але при цьому британці прагнули зберегти свій вплив над островами. Строком на 10 років було укладено «Договір про взаємну оборону та допомогу», за яким британські війська мали залишатися на островах. Водночас, в умовах фінансової скрути англійський уряд був змушений поступово зменшувати свою військову присутність на Мальті, більш того, відмовляючись від використання мальтійських промислових потужностей для ремонту кораблів. Вже наприкінці 60-х рр. XX ст. британці почали зменшувати і виплати за використання території країни під військові потреби, що викликало зростання безробіття і загальне невдоволення мальтійського суспільства. Скорочення виплат за користування територією змусило мальтійців переглянути структуру доходів до бюджету та почати реформування сфери економіки. В 1972 р. лейбористи, що прийшли до влади, змусили британський уряд переглянути договір від 1964 р., збільшивши надходження від оренди військово-морських баз, однак вже в 1979 р. англійські військові покинули їх. До того ж, в 1974 р. Мальта перетворилася на республіку, внаслідок чого британська королева втратила почесний титул глави острову. Разом із тим, Мальта залишається членом Співдружності націй, намагаючись в її рамках розвивати активне економічне та політичне співробітництво.

Після набуття незалежності Мальта активно розвивала відносини з Північноатлантичним альянсом та, зокрема, США. Так було підписано угоду, за якою американські військові кораблі мали обслуговуватися у мальтійських портах. Пізніше, після приходу до влади Лейбористської партії в 1971 – 1975 рр. зовнішня політика Мальти була переглянута на користь нейтралітету, після чого було припинено режим особливих відносин з НАТО, закрито офіс організації та заборонено заходи кораблів ВМС США в порти Мальти. Залишаючись нейтральною, Мальта в 1995 р. приєдналася до програми НАТО «Партнерство заради миру», але, знову ж таки, в 1999 р. після перемоги на парламентських виборах лейбористів вийшла з неї. Таким чином, прагнення значної частини мальтійського суспільства та, зокрема, політикуму до дотримання політики нейтралітету щодо провідних гравців на світовій арені змушує уряд країни стримано ставитися до

можливості інтеграції Мальти в систему безпеки Атлантичного регіону. Водночас належність до ЄС створює додаткові можливості для забезпечення національної безпеки Мальти. Водночас на перший план виходить загрози, пов'язані з нелегальною міграцією, що, в свою чергу, пов'язано із політичними потрясіннями у Північній Африці.

Активно розвивалися відносини Мальти з Лівією за часів правління в останній М. Каддафі. Вони були встановлені після проголошення незалежності Мальти, але на початковому етапі через орієнтованість мальтійського уряду на тісні відносини з НАТО та Великою Британією залишалися на доволі низькому рівні. Вже в 70-і рр. XX ст. після приходу до влади на Мальті лейбористів двосторонні відносини потеплішали, більш того Лівія надала Мальті фінансову допомогу після того, британці закрили свої військові бази. Разом із тим, в 1980 р. між державами відбувся конфлікт, пов'язаний зі спробами Мальти почати пробне буріння нафтових свердловин на шельфі в зоні розмежування. Він не досяг активної стадії, в 1982 р. сторони домовилися про спільне звернення в міжнародний суд з питання розподілу територіальних вод та підводного шельфу. В 1985 р. було прийнято компромісне рішення з розмежування невеликої спірної ділянки прикордонних територіальних вод, але в цілому це питання залишається актуальним для двох держав. Парадоксальними чином, загострення двосторонніх відносин в 1982 р. стало, водночас, і можливістю їх поліпшити. Так, зокрема, було укладено договір про дружбу та співробітництво, на Мальті почала запроваджуватися політика мультикультуралізму, що виразилася у запровадженні обов'язкового вивчення арабської мови в мальтійських школах. 90-і рр. XX – початок XXI ст. також відзначилися тісною співпрацею Мальти та Лівії. Лише один випадок викликав загострення двохсторонніх відносин і був пов'язаний з вбивством засновника «Палестинського ісламського джихаду» Фатхі Шакакі агентами ізраїльської розвідки «Моссад». Налагоджена система взаємовідносин рухнула після початку громадянської війни в Лівії. Мальта стикнулася з неконтрольованою міграцією лівійців і необхідністю посилення захисту власних територій. Крім того, Мальта взяла на себе місію координації евакуації іноземних громадян з Лівії, що працювали там за контрактами.

Література

1. Strategic Objectives [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://foreignaffairs.gov.mt/en/Pages/Strategic-Objectives.aspx>.

УДК 327(71)(043)

Гаврилова Н. В., кандидат исторических наук, доцент

РОЛЬ АРКТИКИ ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ КАНАДЫ

Арктика сегодня превращается в один из значимых регионов мировой политики. Это обусловлено целым рядом факторов. В первую очередь, это ее природные ресурсы. По некоторым оценкам, разведанных запасов минерального сырья недр Арктики составляет 2 трлн. долларов США. В том числе 180 миллиардов метрических тонн углеводородных ресурсов [7, с. 103].

Все это делает Арктику ареной жесткой борьбы за влияние и контроль над этим регионом. Участниками этой борьбы являются не только арктические страны, к которым относится Канада, но и целый ряд других стран, например Китай, ЕС. Этому во многом способствует отсутствие четко прописанного правового статуса региона, что дает право арктическим державам (США, России, Норвегии, Дании, Канаде) осуществлять свой суверенитет в регионе на основе соответствующих актов национального законодательства.

Канада первой в 1907 году заявила о пределах своих прав в Арктике. В порядке закрепления этих прав был принят закон «О Северо-Западных территориях». В 1926 году канадским законодательством было предусмотрено установление «Заповедника арктических островов, северные границы которого совпадают с границами арктического сектора. В 1929 году в Канаде были впервые законодательно применены границы ее арктического сектора. В 1982 году Канада подписала Конвенцию по моральному праву, которая определяла и принципы его распространения на Арктику и в соответствии ей расширила свою юрисдикцию над морским пространством до 12 миль, прилегающей зоны до 24 миль, исключительной экономической зоны до 200 миль. Это вызвало несогласие со стороны США, Дании и ЕС. Сегодня площадь ее полярных владений составляет 14 300 млн. кв. км. [4, с. 74] и она наряду с Россией имеет самое протяженное арктическое побережье. В отношении раздела Арктики Канады последовательно отстаивают секторальный подход, что сближает ее с позицией России в этом вопросе и несогласие со стороны США и Дании.

На рубеже веков Канада, как и все арктические державы, стала уделять особо пристальное внимание своим северным территориям, особо выделяя Арктический регион. В основу политики Арктики в этот период была положена доктрина арктического суверенитета, которая в этот период

Активно разрабатываются законодательные закрепления. Так, в 2000 году Оттава принимает документ под названием «Северные измерения внешней политики Канады», где были определены основные векторы и принципы деятельности правительства в этом регионе. Основные положения этого

документа были затем дополнены и развиты в 2004 году, когда была принята «Северная стратегия», а затем в 2009, в 2010 годах.

В 2005 году в Канаде принимается «Белая книга», определявшая направления внешней политики страны, где Арктический вектор был определен как приоритетное направление.

Новый премьер-министр Канады С. Харпер, находившийся у власти с 2006-по октябрь 2015 года определил роль арктического вектора как одно из важнейших направлений своей внешне политики. Главная задача реализации этого вектора - укрепление и расширение суверенитета Канады в Арктике [3, с. 52].

При нем не только продолжалась разработка Арктической стратегии, но резко активизировалась деятельность Оттавы по ее реализации и защите Канады в этом регионе. Шаги по укреплению канадского суверенитета сопровождалось принятием мер по стимулирование экологического и социального развития региона, защите окружающей среды и улучшению управления. Дополнительно на нужды региона было выделено свыше 30 млн. дол. и 100 млн. дол. на разведку полезных ископаемых в регионе, а также планировались ежегодные дотации в размере 2,5 мил. [6, с. 51] млн. дол.

Особое внимание при этом уделялось экономической безопасности региона, особенно Арктики, а также освоению новых месторождений полезных ископаемых. Касаясь Арктики, Оттава выступила с предложением создания там безъядерной зоны.

Канада стремиться как можно шире распространять эту инициативу через международные и неправительственные организации. Так, в апреле 2012 года канадское научное общество «Pуго» (Оттава) опубликовало доклад «Нераспространение ядерного оружия в Арктике», в котором в котором прогнозируются возможные катастрофические сценарии развития событий в Заполярье, вплоть до регионального вооруженного конфликта с применением ядерного оружия. Стратегические планы Канады в Арктике включают не только расширение экономической деятельности, но правительство Харпера, формулируя свою арктическую стратегию нельзя игнорировать начавшийся на рубеже веков процесс милитаризации региона. Все арктические страны активно наращивают в Арктике свой военный потенциал [8]. Канада также включилась в этот процесс, наращивая свое военное присутствие для усиления контроля над воздушным пространством, морями и сухопутными территориями Арктики.

В частности в конце 2011 года в Канаде беспрецедентный инфраструктурный проект – строительство 28 кораблей как военных так и гражданских. Общая стоимость этого проекта оценивается свыше 28 млрд. дол. США. Для усиления контроля над воздушным пространством был заключен много миллиардный контракт с США на закупку 65 американских истребителей F-35 на сумму 16 млн. дол.

С 2002 года Оттава проводит активную военно-политическую деятельность в регионе. Так, в этом году состоялись военные учения в Арктике(Narval-1), которые стали носить систематический характер.

В 2012-2014 годах канадская сторона резко усилила количество вооруженных сил, обеспечивающих безопасность в регионе, доведя их до 5-7 тысяч человек, особое внимание уделялось авиации и морской мощи [8].

Правительство Харпера планирует расширение своего военного присутствия в регионе, создание новых военных баз и модернизация старых. С 2007 года Канада участник всех военных учений в Арктике, осуществляемых в рамках НАТО.

Реализация арктической стратегии Канады сталкивается с рядом трудностей, главное из которых это наличие территориальных споров с США, Данией и Россией. Так, США категорически не согласно с решением Канады об объявлении проливов между своими северными островами (Северо-западный проход) своими территориальными водами, Вашингтон на международном статусе этих проливов. С Данией Канада не может договориться о принадлежности о. Хакс, который позволяет контролировать Северо-западный проход. По оценкам канадских специалистов, речь идет не о земле (ее размер всего 950 кв. км.), а скорее всего о ресурсах, залегающих в акватории острова [1, с. 65].

Что касается России, Канада претендует на хребет Ломоносова, то есть на территорию, которую Россия считает своей, что она доказывает в своей заявке, поданной в ООН.

В борьбе за Арктику правительство Харпера запустило агрессивную PR-кампанию по всей Европе, призванную укоренить в сознании представление о Канаде как об «арктической державе» и о владелице трет оспариваемых земель и ресурсов Заполярья [8].

Таким образом, внешний вектор политики Канады является ее одним из главных приоритетов ее внешней политики. Страна, как и другие арктические государства, имеет хорошо проработанную арктическую стратегию, цель которой укрепление суверенитета Канады в этом важнейшем сегодня регионе. Северная стратегия Канады определяет всестороннее развитие Севера как беспрецедентный по значимости для Канады приоритет и включает четыре аспекта государственной политики, направление в комплексное развитие северных территорий: защиту суверенитета Канады в арктическом секторе; обеспечение устойчивого социально-экономического развития региона; защиту окружающей среды; развитие самоуправления, хозяйственной и политической активности северных территорий как части политики по освоению Севера.

Военную составляющую в Арктическом регионе Канада считает гарантом стабильности и защиты национальных интересов при реализации арктических проектов. Оттава пытается усилить свои региональные военные возможности не только прямым путем – наращиванием сил, но и косвенным, продвигая через экспертные сообщества идею создания в Арктике безъядерной зоны.

В октябре 2015 года в Канаде к власти пришли новые политические силы. Во главе правительства стоял представитель либеральной партии К. Трюдо. Уже в своих первых выступлениях он дал понять, что внешняя политика страны будет скорректирована, так он заявил об отказе покупать истребители, на покупку которых Канада имела контракт с США. В то же время сделанное им заявление дает возможность говорить о том, что Арктика и в будущем будет играть приоритетную роль во внешней политике страны.

Литература

1. Абдуллин А. Правовой режим Арктического региона в контексте военно-политического изменения стратегии России и Канады / А. Абдуллин // Международная жизнь. - 2015. - № 4. - С. 163 - 184.
2. Володин Д. А Правительство С. Харпера и защита интересов Канады в Арктике / Д. А. Володин // США-Канада. - 2006. - № 12. - С. 44 - 52.
3. Володин Д. А Канада: проблемы суверенитета в Арктике / Д. А. Володин // США-Канада. - 2006. - № 12. - С. 44 - 52.
4. Николаев М., Бунин И. Международно-правовое обоснование прав Канады в арктическом секторе / М. Николаев, И. Бунин // Московский журнал международного права. - 2007. - № 1. - С. 74.
5. Проблемы канадоведения в российских и зарубежных исследованиях. Сборник статей Института США и Канады. РЛН. СЛБ.:СПбГУРЭФ, - 2010. - № 4. – С.7.
6. Соколов В.И. Северные территории в Канаде: управление и хозяйство/ В.И. Соколов // США Канада: экономика-политика-культура. - 2008 - № 8. - С.45 - 63.
7. Тимашова Т. Политика Канады в Арктике // Международная экономика и международные отношения. - 2012. - № 1. - С. 103.
8. Хартли Б. Три вектора арктичної політики / Б. Хартлі // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.arctic-info.ru/ExpertOpinion/Page/tri-vektora-arkiceskoi-politiki-ssa>.

УДК 327(8)(043)

Константинова Ю.В., кандидат історичних наук, доцент

КРАЇНИ АНДСЬКОЇ ГРУПИ: ЕТАПИ ІНТЕГРАЦІЇ

Жодна сучасна країна, навіть велика і розвинена, не може існувати, розвиватися, без впливу міжнародних факторів. Поряд з традиційною тенденцією утворення, становлення і розвитку національних держав спостерігаються процеси виникнення різного роду наднаціональних угруповань на регіональному та субрегіональному рівнях.

Латиноамериканський регіон сьогодні – це тридцять чотири держави, їх сукупна площа складає 20,5 млн. кв. км., на якій проживає більше 500 млн. чол. Їх доля в загальносвітовому виробництві складає 8,6 % та має стійку тенденцію до зростання. У регіоні відбуваються цивілізаційно-геополітичні зміни, пов'язані як з внутрішніми трансформаційними процесами, що відбувалися в більшості країн регіону в 90-ті роки ХХ ст., так і включенням регіону в процеси глобалізації. У регіоні активно йдуть пошуки ефективних моделей суспільного розвитку, які були б найбільш адекватні особливостям розвитку країн регіону, специфіці проблем, що там існують. Цей процес активізувався на початку ХХІ ст. та був пов'язаний з приходом політиків нової хвилі в Аргентині, Бразилії, Венесуелі. Це призвело й до перегляду зовнішньополітичних доктрин, корекції зовнішньополітичних курсів країн регіону. Такі країни як Бразилія, Аргентина, Венесуела, Чилі активно включилися в вирішення глобальних проблем, впливаючи на світову політику. Латинська Америка стає важливішим актором світового співтовариства.

Інтеграційні процеси у Латинській Америці мають свої особливості, зокрема, на початку минулого століття, суттєву роль в них відігравали зовнішні чинники, такі як панамериканські конференції, а пізніше програми Панамериканського союзу з розвитку континентальної автотранспортної системи. У другій половині ХХ ст. спостерігаються реальні заходи щодо економічного і політичного інтегрування країн. Підготовкою цих заходів було, зокрема, створення в 1948 році за ініціативою Економічної і Соціальної Ради ООН спеціалізованої Економічної комісії для Латинської Америки (ЕКЛА), відомої ще як "група Р. Пребіша". В межах цієї Комісії було розроблено принципи створеної 18 лютого 1960 року Латиноамериканської асоціації вільної торгівлі (ЛАВТ), куди з часом увійшли всі країни регіону.

Найбільшу вигоду від участі у ЛАВТ отримали три економічно домінуючі країни — Аргентина, Бразилія та Мексика. Це спонукало країни андської групи до створення власного субрегіонального економічного утворення. Такі плани виношували Чилі та Колумбія ще в 1954 році, але ЛАВТ дала згоду на вимогу країн андського регіону лише 1967 року, хоча їх прагнення до інтеграції були викладені ще у "Декларації Боготи" (серпень 1966 року). Ця Декларація, підписана керівниками Колумбії, Чилі, Венесуели,

а також повноважними представниками Еквадору і Перу, відобразила невдоволення цих країн загальною стратегією ЛАВТ: межі асоціації визнавалися недостатньо міцними для справжньої інтеграції, а тому визначався комплекс заходів для невідкладного перетворення соціально-економічних структур, проведення аграрної реформи, закріплення основних норм функціонування іноземного капіталу на внутрішніх ринках, створення широкої системи преференцій на користь менш розвинутих країн. Декларація проголосила основні принципи і норми створення в недалекому майбутньому кардинально нової організації (робоча назва — "Група Боготи"), яка не лише мала протистояти впливу авторитарних режимів Бразилії й Аргентини, але й забезпечити внутрішній розвиток. Було задекларовано також прагнення до загального миру, зміцнення ролі ООН і посилення контролю за розповсюдженням ядерної зброї; висловлено занепокоєння з приводу військових конфліктів у світі, особливо в Індокитаї.

"Декларація Боготи" стала безперечною умовою укладання "Пакту Картахени", який, у свою чергу, був юридичною підставою створення Андської групи (Grupo Andino). Договір, відомий як "Андський пакт" (чи "Пакт Картахени"), було підписано 26 травня 1969 року в колумбійській столиці Боготі президентами Болівії, Чилі, Еквадору, Колумбії та Перу (у 1973 році до пакту приєдналась Венесуела, а у 1976 році з нього вийшли піночетівські Чилі). Пакт набув чинності у жовтні 1969 року. У початковому варіанті він передбачав знизити внутрішнє мито до 1980 року та встановити спільне зовнішнє мито.

Процес становлення Андської спільноти (Comunidad Andina) відбувся у три основні етапи. Перший етап (з моменту створення до початку 80-х років) ознаменувався прагненням андських країн реалізувати "етатичну" модель інтеграції, яка передбачала активну участь держави в економічному житті суспільства. Саме це стало основною причиною того, що в 1976 році Чилі вийшла з Андської групи. Вони досягнули значного прогресу у сфері лібералізації взаємної торгівлі, координації економічної політики, регулюванні діяльності іноземних вкладників капіталу, спільного планування промислового розвитку.

Важливу роль на першому етапі відіграв встановлений у 1970 році спільний режим стосовно іноземного капіталу, який спочатку мав встановити ефективний контроль за діяльністю іноземних компаній, зберегти за національним капіталом основні галузі економіки. Основні перешкоди на шляху до інтеграції на цьому етапі були пов'язані з протиріччями щодо ступеня лібералізації взаємної торгівлі, розбіжностями в адміністративних та податкових режимах. Розвиток інтеграції стримували і політичні фактори, особливо неурегульованість прикордонних суперечок між Колумбією та Венесуелою, Перу та Еквадором.

З глибокої кризи, якої зазнала Андська група (як і вся Латинська Америка) у 80-х роках ХХ ст., розпочався другий етап існування об'єднання. Через економічну кризу було ускладнено імпорту з країн-партнерів, що стало очевидним протиріччям духові та змісту Картахенської угоди. Існувала загроза розпуску угруповання, яку вдалося відкласти на основі домовленостей країн учасниць та обіцянок провести реформи до 1983 р. Але, виправлятися ситуація почала тільки наприкінці 80-х років. Учасники пакту змушені були переглянути попередні моделі розвитку, відмовитись від низки рішень, прийнятих раніше, включно з режимом регулювання іноземного капіталу, перейти до лібералізації економічної політики. Андська група однією з перших у Латинській Америці взяла на озброєння тезу ЕКЛА та ЛАВТ про "відкритий регіоналізм". Розпочався процес переходу до більш відкритого ринку, ліквідації митних бар'єрів, лібералізації режиму інвестицій, макроекономічної стабілізації, відмови від практики протекціонізму. В політичному плані фундаментальним стало відновлення демократії у всьому андському субрегіоні.

Епоху політичної боротьби та протекціонізму між країнами-учасницями Андського пакту змінила співпраця з метою лібералізації торгівлі. Усвідомлення вигод економічної єдності усунуло політичні розбіжності. Канула в минуле і геополітична конкуренція часів "холодної війни". У результаті перспективи подальшої інтеграції відносно подібних економік андських країн виявились досить сприятливими.

Наступний етап, припав на 90-ті роки ХХ ст., які стали для Латинської Америки десятиліттям якісних змін у політичній та економічній сфері. Подолавши наслідки "втраченого для розвитку десятиліття" — 80-х років, більшість країн регіону прагнули до економічного зростання. Передбачалось, що рухатись товариство андського регіону повинно до створення Спільноти на зразок Європейського Союзу.

Нового імпульсу процесові інтеграції країн Латинської Америки поряд з "Ініціативою для двох Америк" (1990 рік) президента США Дж. Буша надали і "Багаронські Акти" від грудня 1991 року, в яких країни-члени об'єднання висловило намір встановити зону вільної торгівлі. Болівія, Еквадор і Колумбія досягли цієї мети 1 вересня 1992 року, Венесуела — 1 лютого 1993 року. Натомість Перу у серпні 1992 року вийшла з Пакту. Однак з 1994 року країна заявила про намір відновити свій статус члена об'єднання. Проведена ліквідація торговельних бар'єрів призвела у 1990—1994 роках до зростаючої внутрішньої торгівлі: у відсотках вона зросла з 4,1 % до 11,9 %, незважаючи на те, що загальний експорт залишався незмінним.

Формування зони вільної торгівлі андських країн в основному було завершено до 1992 року, а всередині того ж року, незважаючи на чималі труднощі та протиріччя, було створено митний союз, котрий об'єднав Венесуелу, Колумбію, Еквадор та Болівію. Де-юре він діє з 1 січня 1995 року як митний союз між

всіма країнами-членами, де-факто він існує лише між Колумбією та Венесуелою. Це був перший митний союз у Латинській Америці, хоч і недосконалий.

Наступним етапом інтеграції стало перетворення додатковим протоколом до Картахенської Угоди Андської групи в Андську спільноту націй, що сталося під час зустрічі на найвищому рівні 10 березня 1996 року. Поряд з економічною, андські держави прагнуть і політичної єдності — на зразок Європейського Союзу. Вона відображається в їх спільній зовнішній політиці, котра набирає все більшого розмаху.

Таким чином, у 90-х роках XX ст., в Латинській Америці поряд з НАФТА та МЕРКОСУР, виникли ще й інші зони вільної торгівлі, які завдяки їх економічній потужності та політичній стабільності можуть відігравати ключову роль в майбутньому. Одне з таких об'єднань Андська спільнота націй чи Андська група. Сьогодні, після більш як тридцятирічної історії розвитку андські держави знаходяться на початку нової фази економічних та політичних перетворень.

УДК 061.21 (477): 004 (043)

Мухіна М.О., аспірант

ДІЯЛЬНІСТЬ ЕЛЕКТРОННИХ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В КОНТЕКСТІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЕЛЕКТРОННУ КОМЕРЦІЮ»

До традиційних елементів громадянського суспільства дослідники звикли відносити неурядові організації. Утім швидка трансформація усіх сфер суспільного життя під впливом всеохоплюючої інформатизації впливає і на формування громадянського суспільства. У сучасних умовах маємо враховувати істотний вплив кіберпростору на становлення та розвиток такого феномену, як електронні неурядові організації, з яких розглядаємо волонтерські.

Ще кілька років тому науковці стверджували, що правова система України виявилася не готовою до появи електронних організацій, відтак діяльність останніх не регламентувалася жодними спеціалізованими законодавчими актами. Сьогодні ситуація якісно змінилася. Не перераховуючи всі наявні закони стосовно діяльності електронних організацій, зупинимось на принципових змінах, які вносить закон України «Про електронну комерцію» №0957 від 5 вересня 2015 року [1].

Законом вводиться низка понять щодо електронної комерції, найважливішими з яких нам вбачаються кілька. Це «електронний правочин», під яким розуміється «дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснена з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем» [1]. Також принциповим для розуміння підґрунтя діяльності електронних організацій є визначення, наведені нижче.

Електронна комерція трактується законом як «відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру» [1].

Електронна торгівля визначається як «господарська діяльність у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним способом покупцю шляхом вчинення електронних правочинів із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем» [1].

Під електронним договором розуміється «домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлена в електронній формі» [1].

Інакше кажучи, новий закон увів до офіційного обігу низку визначень і норм, які надали можливість визнавати електронні правочини такими ж юридичними документами, як і традиційні письмові угоди.

Чому це важливо для сектору електронних неурядових організацій? Принциповим моментом є набуття юридичної відповідальності сторін договору за його дотримання. Це стосується як використання цільових коштів, переданих добродіями неурядовій організації в електронній формі, так і роботи з постачальниками певних товарів чи послуг з боку самої такої спільноти. Якщо раніше ми стверджували, що НУО діяли виключно на підставі взаємної довіри та репутації, то з прийняттям закону України «Про електронну комерцію» з'явився інший важель впливу – юридичний контроль.

Чітке визначення такого поняття, як «електронний підпис одноразовим ідентифікатором» дає змогу ідентифікувати особу про укладення будь-якого договору в електронній формі. Це «дані в електронній формі у вигляді алфавітно-цифрової послідовності, що додаються до інших електронних даних особою, яка прийняла пропозицію (оферту) укласти електронний договір, та надсилаються іншій стороні цього договору» [1]. По-перше, відтепер користувачі Інтернету втратили певну знеособленість при здійсненні операцій відносно електронної організації. По-друге, новий закон зобов'язує й саму організацію звітувати перед конкретними людьми у визначеній формі – звіт про надходження коштів та звіт про витрати у вигляді іменних чеків чи безготівкових розрахунків. Раніше звітами слугували фото- та відеоматеріали волонтерів, справжність яких підтверджувалася також виключно довірою до організації [2].

Отже, з прийняттям Закону України «Про електронну комерцію» значно поживався процес регламентації діяльності неурядових організацій у кіберпросторі. Законом введено низку принципових понять, що стосуються сфери цивільних і господарчих відносин при здійсненні операцій через Інтернет. На зміну довірі, на якій ґрунтувалися стосунки у сфері НУО, прийшла юридична відповідальність сторін будь-якого договору, укладеного в електронному форматі.

Література

1. Закон України «Про електронну комерцію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/675-19>.

2. Мухіна М.О. Електронні організації як нова форма неурядових спільнот в контексті формування громадянського суспільства в Україні / М.О. Мухіна // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. – № 12. – Маріуполь, 2015. – С. 226 – 232.

УДК 323(314.375)

Піддубний С.А., аспірант

КЛАСИФІКАЦІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ СІМ'Ї В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

В умовах, коли суспільство змінює свій традиційний лад і переживає трансформацію, виникла ціла класифікація сучасної сім'ї. Під час політологічного аналізу соціальної політики України доцільно використовувати наступні характерні ознаки сім'ї, стосовно яких провадиться формування системи соціального захисту.

Першочерговою для аналізу є ознака за кількістю й характером сімейних пар, які проживають разом і ведуть спільне господарство, виховують дітей:

- розширена (складна) сім'я - складається із сімейних пар та дорослих дітей, які проживають разом;
- нуклеарна (проста) - складається з однієї сімейної пари, можливо, з дітьми.

У демографії замість понять сім'ї (прості чи складні) використовується термін «домогосподарство», яке є сукупністю осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні, ведуть спільне господарство. Ці особи можуть перебувати в родинних стосунках, стосунках свояків, не перебувати в будь-яких з них або бути і в тих, і в інших [1].

Під час переписів населення в аналізі статистичних даних демографи використовують поняття домогосподарства, але О. Гладун визначає, що основою домогосподарства все ж таки залишається сім'я [2]. З цього робимо висновок, що демографічне поняття "домогосподарство" є більш ширшим за поняття "сім'я" і тому не може бути тотожним. Воно є похідним в умовах деформації традиційної моделі сім'ї, спричинене трансформацією суспільно-економічних і демографічних процесів в сучасному суспільстві і відображає різні сімейні утворення і партнерські зв'язки.

Через погіршення соціально-економічних умов і посилення демографічної кризи важливим для здійснення соціального захисту сім'ї є ознака за наявністю батьків і кількості дітей:

- повна сім'я (є обидва члени сімейної пари);
- неповна (один із батьків виховує дітей);
- бездітні;
- одnodітні;
- малодітні (дві дитини);
- багатодітні (троє і більше дітей).

Виходячи з ознаки складу сім'ї і гострої проблеми її негативної трансформації, держава ставить перед собою завдання популяризації повної сім'ї, сприяння багатодітності, усиновлення і бере на себе часткове забезпечення означених сімей через систему соціальних виплат, субсидій та пільг.

Сучасна система соціальної роботи та допомоги сім'ям розрізняє сімейні союзи за віковими особливостями:

- сім'я молодіжна;
- молода сім'я;
- сім'я, яка чекає дитину;
- сім'я середнього подружнього віку.

Найкритичніший, найвідповідальніший період в житті сім'ї: з'являється нудьга, одноманітність стереотипів у взаємовідносинах подружжя, відбуваються розриви і відновлення шлюбів.

- сім'я старшого подружнього віку;
- літня подружня сім'я [3].

Надана вище класифікація сім'ї за віковими ознаками дає змогу науковцям визначити можливості й потенціал сім'ї на різних стадіях її існування. В умовах старіння народонаселення України важливим для держави є збереження позитивної тенденції створення шлюбів, їх перебування в стадії молодого, середнього і старшого подружнього віку, які можуть забезпечувати репродуктивну функцію. Якщо для

молодої родини першочерговими є проблеми матеріального забезпечення, роботи, житла, народження дітей, то для літньої сім'ї постає завдання підтримки здоров'я подружжя, допомоги з боку дітей.

Актуальною в роботі органів із забезпечення соціального захисту сім'ї є ознака за якістю взаємин і атмосфери в сім'ї:

- благополучна;
- стабільна;
- нестабільна;
- дезорганізована.

Останні два типи сімей викликають занепокоєння держави і суспільства. Більшість таких сімей створюють умови для недостатньої або негативної соціалізації дітей як майбутніх членів суспільства. Тому в Україні важливою є діяльність органів і служб, які опікуються неповними, багатодітними, неблагополучними сім'ями, дітьми-сиротами тощо. Основним завданням стає захист державними органами (правоохоронними, соціальними, судовими) членів сім'ї від насилля та порушення їх прав і невиконання батьками обов'язків, покладених на них шлюбом або спорідненості.

Сімейна політика зорієнтована на стимулювання сімейного благополуччя. Завдання держави – створити умови для виконання сім'єю її соціальних функцій, пов'язаних з турботою і вихованням дітей, формуванням особистості, доглядом за непрацездатними батьками [4].

Отже, ми можемо зробити висновок, що сьогодення класифікація сім'ї є відображенням складних суспільно-політичних процесів. Форми сім'ї, її внутрішня організація є важливою складовою у проведенні сімейної соціальної політики України. Політологічний аналіз на основі поданої класифікації буде більш повно відображати тенденції і потреби сім'ї в соціальному захисті.

Література

1. Інструкція щодо проведення Всеукраїнського перепису населення 2001 року і заповнення переписної документації. – К.: Державний комітет статистики України, 2001. – С.9-10.

2. Гладун О.М. Домогосподарства: функції та проблеми дослідження / О.М. Гладун // *Демографія та соціальна економіка*. - 2005. - № 1. - С. 88.

3. Соціологія: навч. посібник / В.В.Вербець, О.А.Субот, Т.А.Христюк. – К.: "Кондор", 2009. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://pidruchniki.com/18540516/sotsiologiya/shlyub_simya_ponyattya_sutnist_tipologiya.

4. Визначення напрямів соціальної політики української держави в контексті трансформації інституту сім'ї. Аналітична записка відділу соціальної політики Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України. Грудень 2013 / О. Кочеміровська. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Family2014-f2dfc.pdf>.

УДК 314.74 (4) (045)

Рябинин Е.В., кандидат политических наук, доцент

ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ МИГРАЦИОННОГО КРИЗИСА В ЕВРОПЕ

В то время как на Донбассе установилось заметное перемирие, и события в этом регионе практически выпали из новостийных лент европейских СМИ, на первый план выступают события, связанные с сирийской гражданской войной и последовавшим миграционным кризисом в Европе. Целью данной статьи является анализ текущей ситуации с миграционным кризисом в Европе и прогноз возможного развития ситуации.

В августе 2015 года миграционный поток из Ливии, Сирии, Ирака и Афганистана увеличился до рекордных размеров. Страны ЕС оказались не готовы к наплыву беженцев, что вылилось в срочное принятие решений по их размещению без тщательного анализа возможных последствий. Следует отметить, что конечным пунктом пребывания мигранты выбирают, в большинстве случаев, Германию по причине более высокого уровня развития страны, а значит более высокого уровня социальной защиты, включая мигрантов. Такие страны как Венгрия, Греция, Хорватия и Сербия являются перевалочными пунктами беженцев, которые, впоследствии используют железнодорожный транспорт и направляются в Германию. Если беженцы пытаются спастись от военных действий в своих странах, то предполагается, что они могут достичь территории соседних государств и попросить убежище. Однако, они преднамеренно выбирают развитые европейские страны. Как правильно подметил премьер-министр Венгрии «люди, ищущие убежище в Европе должны рассматриваться как иммигранты нежели беженцы, поскольку они ищут немецкий стиль жизни и отказываются оставаться в первой безопасной стране, которую они достигают» [3]. А.Меркель заявила, что федеральное правительство выделить 6 млрд евро, чтобы справиться с рекордным наплывом иммигрантов, число которых к концу года может достичь 800,000. Ф.Олланд заявил, что Франция может принять 24000 иммигрантов в ближайшие два года. Но эти данные очень смешны, учитывая, что каждый день более 10000 иммигрантов прибывает в ту или иную страну ЕС.

Следует отметить, что некоторые мигранты настроены довольно агрессивно, что вылилось в столкновения с полицией и представителями пограничных служб, которым пришлось применять водометы и слезоточивый газ. Небеспопеченными являются предположения экспертов о том, что вместе с потоками мигрантов в Европу проникают представители ИГ.

Каковы последствия подобной волны мигрантов в ЕС? Их можно разделить на положительные и отрицательные, причем последних будет гораздо больше.

Если говорить о положительных последствиях, то следует отметить тот факт, что всемирный демографический прогноз на ближайшие пятьдесят лет позволяет говорить о двух важнейших для европейских стран тенденциях: уменьшении численности коренного населения и его заметном старении. Процесс старения населения, выражающийся в возрастании доли пожилых людей, вызван снижением суммарного коэффициента рождаемости и ростом продолжительности жизни: он наблюдается практически повсеместно. Однако сегодня во многих европейских странах суммарный коэффициент рождаемости снизился так резко, что старение населения там приняло невиданные доселе масштабы. Более того, есть страны, где смертность уже сейчас превышает рождаемость, и численность населения сокращается.

Кто-то считает миграцию спасением от вымирания Европы, на самом деле – это и есть вымирание Европы через ее захват чужеземцами. При отсутствии иммиграции численность населения сократится намного больше: для Италии сокращение составит 17 миллионов человек (т. е. 30 %), для Германии — 23 миллиона (27 %), для Соединенного Королевства — пять миллионов (восемь процентов). Франция окажется единственной страной Европы и Европейского союза, население которой в 2000–2050 годах при отсутствии иммиграции не уменьшится, а несколько увеличится: с 59,2 миллиона до 59,9 миллиона (т. е. на 1%). Численность населения Европейского союза уменьшится на 62 миллиона (17 %), а Европы в целом — на 148 миллионов (20 %).

Проблема для Европы заключается в том, что новые иммигранты приезжают в Европу из не-западных обществ. В Германии уже в 1990 году проживало 1 675 000 турок. В Италии основным источником были Марокко, Тунис и Филиппины. К середине 90-х 4 млн мусульман проживали только во Франции, и до 13 млн по всей Западной Европе [2, с.309].

К началу 90-х две трети иммигрантов в Европе были мусульманами, и европейцы были, прежде всего, обеспокоены мусульманской миграцией. Европе брошены вызовы: демографический – на долю мигрантов приходится 10% новорожденных в Западной Европе, а в Брюсселе 50% детей рождаются у родителей-арабов – и культурный. Мусульманские общины – будь то турецкая в Германии или алжирская во Франции – не интегрировались в принявшие их культуры и практически ничего для этого не делают, что беспокоит европейцев. Как отметил Жан Мари Доменаш еще в 1994 году, «по всей Европе растет страх перед мусульманским обществом, которое не признает европейских границ, став чем-то вроде тринадцатой нации Европейского сообщества» [2, с.310].

Однако, прогноз о том, что мигранты пополняют ряды обычных рабочих, может не подтвердиться. Реальное положение вещей показывает, что мигранты либо просто живут на пособие, не желая устраиваться на работу, либо пополняют ряды криминальных группировок. Это первый отрицательный момент современной волны миграции. Второе отрицательное последствие – это сворачивание шенгенской философии. Ряд государств уже восстанавливают КПП на своих границах, Венгрия за считанные дни построила заградительные сооружения с использованием колючей проволоки. Германия, Австрия, Венгрия ограничили или вовсе отменили железнодорожное сообщение друг с другом.

Дезинтеграционные процессы в ЕС будут способствовать укреплению позиции правых политических партий. Последние выборы в Европарламент показали пусть не резкий, но стабильный рост популярности правых политических сил, которые выступают не только за минимизацию миграции, но и за выход из государств из ЕС. Такие процессы достаточно сильны во Франции, Великобритании, Греции.

И самая главная проблема, с которой могут столкнуться страны ЕС – это столкновение цивилизаций. На континенте проживает 15-20 млн мусульман, что составляет 4-5% его населения. По разным прогнозам, мусульманское население Европы к 2025 г. удвоится. Только в крупнейших городах Великобритании, Нидерландов и Бельгии уже в 2015 г. население будет автохтонным лишь наполовину.

Мигранты не хотят интегрироваться в европейскую идентичность: они живут в Англии, Франции, Голландии, но не являются англичанами, французами, голландцами. И позицией Европы, пережившей в 20 веке две мировые войны, продолжает оставаться терпимость, неприятие национализма, поиск причин погромов и террористических акций в недостаточном внимании к эмигрантам, в их уровне воспитания.

Однако западноевропейский принцип «мягкой интеграции» себя не оправдал, т.к. он видит последствия болезни, обходя причины. Политическая корректность, доведенная до абсурда, более не может вуалировать те реалии, с которыми сталкивается сегодняшняя Европа.

Падение рождаемости или естественного воспроизводства и впрямь становится серьезнейшей проблемой западной цивилизации. Известно выражение муллы Омара из французского Бордо: «Одной лишь плодовитостью наших женщин мы победим христиан. Ведь француженки, чтобы быть свободными, не хотят рожать. Мы же заставим их ухаживать за нашими детьми» [1, с.108].

В результате всего этого в Европе появятся территории, которые не будут контролироваться центральным правительством. Скажем, французское «Косово» или британский «суннитский треугольник». Таким образом, весьма вероятно, что в ближайшие 20-30 лет Европа на самом деле превратится в «Евразию».

По мнению автора статьи ситуация в рамках столкновения цивилизаций будет развиваться следующим образом.

Во-первых, сегодня уже образовалась критическая масса мусульманского населения в Европе. Можем предположить, что мусульмане, иммигрировавшие в Европу в предыдущие годы проводили определенную работу по созданию радикальных исламистских организаций, в которые вольются мигранты последней волны, которые не будут довольствоваться низкими социальными пособиями и будут стремиться к получению большего. События в редакции журнала Шарли показали, что подобные убийства возможны и их частота и размах будут только увеличиваться. Европа, в случае начала серьезных конфликтов, из-за завышенной степени толерантности не сможет им противостоять. Также ЕС может получить удар с юга, со стороны мусульманских БиГ, Албании, Косова, т.е. тех государств, которым Европа в свое время помогала обрести независимость. Таким образом, столкновение цивилизаций произойдет на территории Европы, внутри европейского сообщества – между коренными европейцами и мигрантами из стран Ближнего Востока. И этот конфликт будет стимулироваться межличностными конфликтами, поскольку мигранты не стремятся ассимилироваться в европейское сообщество или принимать его традиции и культуру.

Литература

1. Рябинин Е. Европейский союз: анализ сущности и проблем на современном этапе / Е.Рябинин. – Мариуполь, 2011. – 157 с.
2. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Хантингтон С. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2006. – 571 с.
3. Germany to spend extra 6bn to fund record influx of 800,000 refugees [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.theguardian.com/world/2015/sep/07/germany-to-spend-an-extra-6bn-to-fund-record-influx-of-800000-refugees>.

УДК 328.184(71)(043)

Трофименко А.В., кандидат політичних наук, старший викладач

МЕТОДИ ЛОБІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГРУП ІНТЕРЕСІВ КАНАДИ

Проблема становлення каналу прозорості взаємодії між державою та представниками суспільства залишається актуальним для сучасної держави, адже вплив груп інтересів на нормотворчий процес здебільшого ототожнюється з такими позаправними діями, як протекціонізм, корупція, «тіньова» політика і навіть «клановість». Особливо це характерно для пострадянських країн, зокрема, для України, де не має чіткого поділу між бізнесом та політикою, а захист групових інтересів відбувається їх представниками безпосередньо з парламенту чи кабінетів галузевих міністерств. Ефективним шляхом подолання такого становище може слугувати інституціоналізація лобізму. Законодавче оформлення цього політичного інституту, як свідчить світовий досвід, сприяє виробі прозорих та ефективних методів впливу з боку груп суспільства на політичний процес.

Особливий науковий інтерес у цьому контексті представляють країни, де лобізм функціонує як юридично оформлений політичний інститут, а практика лобістської діяльності виробила дієві методи та механізми лобіювання інтересів представників суспільства в органах державної влади. До таких держав належить Канада, яка на сьогодні має одну з найбільш широких та розвинутих нормативно-правових баз у сфері лобіювання політичних інтересів з урахуванням 25-річного досвіду застосування.

Ухвалення та впровадження Закону про лобіювання в 1989 році в Канаді значно змінили способи взаємодії бізнес-структур та неурядових організацій з федеральними, провінційними та муніципальними посадовцями. Під час надання звіту про лобіювання до Системи реєстрації, згідно канадського законодавства, лобіст має інформувати про метод впливу, що він використовував під час контактів з посадовцями.

І «вбудовані» лобісти (співробітники компанії чи організації), і лобісти-консультанти (вільнонаймані особи, що надають професійні лобістські послуги), поділ на яких передбачено канадським законодавством, при проведенні лобістської діяльності використовують широкий спектр методів лобіювання, включаючи як прямі (безпосередня робота з суб'єктом ухвалення рішення), так і непрямі форми впливу.

До прямих методів лобіювання належать особисті зустрічі, ділові обіди, неформальні консультації, надання доповідей та досліджень, листування, телефонні розмови, участь в публічних слуханнях, експертних радах. Для підвищення ефективності лобістської діяльності лобісти прагнуть створити певне враження в суб'єкта з приводу того чи іншого питання, у цьому допомагають непрямі методи впливу, у багато чому пов'язані з PR. Це рекламні кампанії, широкомасштабні кампанії в засобах масової інформації

та мережі Інтернет, що інформують про певні події під потрібним кутом, проведення соціологічних опитувань та рейтингів, організація PR-акцій, страйків, здійснення масових дзвінків та листів громадян. Особливостями непрямих методів впливу є відсутність конкретного адресата, а також те, що ці акції проходять за межами державних органів [1].

Здебільшого і прямі, і непрямі методи лобіювання використовуються лобістами в комплексі, що підвищує ефективність лобістської кампанії. Крім цих публічних методів лобіювання, історії Канади відомі і випадки використання непублічних методів впливу, таких як підкуп, погрози, тиск. Проте, після введення лобізму в правове поле та встановлення контролю за лобі-діяльністю з боку Управління Уповноваженого з питань лобіювання, використання такої діяльності може привести не тільки до гучних скандалів і псування репутації в суспільстві, а й до відкриття кримінальної справи проти порушників. Тому, напряду хабарі в Канаді не використовуються, адже є вже злочином, а не лобізмом. Проте, існують і непрямі методи підкупу – спонсорство, фінансування проєктів, особиста підтримка. Найбільш очевидним є внесок у виборчу кампанію політика, який прийшовши до влади, буде враховувати інтереси спонсора. Хоча в Канаді існують обмеження і щодо цього – розмір такого спонсорського внеску з боку корпорації, профспілки та асоціації обмежується сумою в \$ 1 000 згідно Закону Канади про вибори, проте існують шляхи обходу і такої правової норми [3].

Є і інші різноманітні методи непрямого підкупу, який важко потім встановити. Класичним методом є вечера в ресторані, який є неформальним спілкуванням, і все ж підкупом. Хабарі можуть маскуватися і під оплатою телефонних рахунків, поїздок, готелів та інше. Звичайно, такі методи лобіювання не зустрінеш у звітах канадських лобістів у системі реєстрації.

Згідно звітів, представлених у системі реєстрації, більшість канадських лобістів надає перевагу прямим методам впливу – усним та письмовим контактам, телефонним розмовам, неформальним зустрічам тощо. Серед непрямих методів найбільш поширеною є «grass roots lobbying», тобто «лобізм широких мас» чи «стихийний лобізм» [4].

З огляду на те, що соціальна підтримка слугує найбільш значимим ресурсом для влади, вектор громадських інтересів завжди був основоположним для лобістів, і сучасні канадські лобісти успішно користуються цим ресурсом впливу. Технологія лобіювання «grass roots» (у перекладі з англійської мови – коріння трави) передбачає використання ініціатив значної кількості людей відносно політичного суб'єкта з вимогою підтримати певну пропозицію, вигідну лобісту. Метою цієї технології є створення ілюзії масової підтримки ініціатив, що висуває лобіст. «Grass roots» дозволяє видавати корпоративні чи групові інтереси за суспільно значимі ідеї, що публічно підтримуються. Процес реалізації «grass roots» полягає в масовому та організованому тиску на осіб, від яких залежить ухвалення політичного рішення, що зацікавить лобіста, цей тиск як правило реалізується шляхом: реалізації масових акцій: страйк, демонстрації тощо з вимогою підтримати потрібну ініціативу; організації постійних телефонних дзвінків посадовцям та депутатам, у комітет, комісію чи робочу групу, де розглядається питання, іноді аж до зриву комунікацій із зовнішнім світом; надсилання численних листів, телеграм від значної маси населення з вимогою підтримати певну пропозицію лобіста, включаючи величезну кількість листів (спама) на електронну пошту з метою блокування її роботи [1].

У Канаді як в країні з розвинутою культурою громадянського суспільства ця технологія працює найбільш ефективно, адже публічний політик, що несе пряму відповідальність перед своїми виборцями, ризикує втратити голоси на наступних виборах у випадку протидії масовим групам підтримки. Багато лобістських кампаній у Канаді, що використовують «grass roots», комбінуючи його з іншими методами лобізму, зв'язків з громадськістю та реклами, сьогодні все більш важко відрізнити від неспровокованих громадських акцій. Такі риси лобізму нового типу, як масовість, створення коаліцій з зацікавленими групами громадськості дозволяють ототожнюватися з волевиявленням суспільства, що є завданням та перевагою таких кампаній.

Крім того, сама реєстрація лобістської діяльності може слугувати способом залучення громадськості до підтримки тієї чи іншої лобі-кампанії, а також може використовуватися як реклама своєї діяльності з боку певної компанії чи організації. Система реєстрації лобістів містить детальний опис організації чи корпорації **із зазначенням імен «вбудованих» лобістів, владних установ, на яких спрямоване лобіювання, предмету діяльності, описом кожного лобістського проєкту.** Сьогодні вона користується популярністю в певних колах суспільства, здебільшого серед осіб, які цікавляться канадською політикою та «закулісною грою», що стоїть за процесом ухвалення політичних рішень. Певні корпорації навіть закривають інтернет-доступ до системи реєстрації лобістів поряд з соціальними мережами, щоб запобігти відриванню підлеглих від **роботи** [2].

Організація та проведення лобістських кампаній із використанням технології «grass roots» характерні як для канадських бізнес-груп, так і для діяльності груп суспільних інтересів, що виступають за політичні зміни, які вплинуть на суспільство в цілому. Масові акції слугують однією з основних моделей дій канадських екологічних рухів та профспілок, об'єднань, що виступають за рівність прав етнічних, сексуальних, релігійних меншин, інвалідів та багато інше.

Таким чином, методи впливу на посадовців, що використовуються під час проведення лобістських кампаній групами інтересів Канади, умовно можна поділити на традиційні методи та «непрямий» лобізм. «Непрямий» лобізм полягає не тільки в організації масових кампаній, але й у формуванні суспільної думки шляхом комбінування методів лобіювання, технологій зв'язків з громадськістю та реклами. Непрямі методи впливу більш характерні для діяльності груп суспільних інтересів, масова підтримка з боку населення яких забезпечує більшу ефективність цього способу впливу на посадовців.

Література

1. Толстых П. А. Субъектный статус лоббизма и Government Relations [Електронний ресурс] / П. А. Толстых. — Режим доступу : <http://lobbying.ru/Dokuments/VAKTolstykh.pdf>.
2. Blumberg M. Lobbying and Canadian Charities: To Register or not to Register [Електронний ресурс] / Mark Blumberg. — Режим доступу : http://www.globalphilanthropy.ca/images/uploads/Lobbying_and_Canadian_Charities_To_register_or_not_to_register.pdf.
3. Chari R. Regulation of lobbyists in Canada [Електронний ресурс] / R. Chari, G. Murphy. — Режим доступу : <http://www.environ.ie/en/LocalGovernment/LocalGovernmentAdministration/StandardsinPublicLife/PublicationsDocuments/FileDownload.14572.en.pdf>.
4. OECD's Governance Arrangements to Ensure Transparency in Lobbying: Comparative Overview [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://search.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=GOV/PGC/ETH\(2006\)5&docLanguage=En](http://search.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=GOV/PGC/ETH(2006)5&docLanguage=En).

УДК 327.82(430)(043)

Трофименко М.В., кандидат політичних наук, доцент

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ НІМЕЧЧИНИ

Публічна дипломатія Німеччини є надзвичайно актуальним предметом дослідження, адже Німеччина — одна з найбільш розвинених країн світу, політично, дипломатично, економічно, демографічно найбільш впливова країна Європейського Союзу. Означена проблематика знайшла своє відображення у багатьох дослідженнях, одним з найбільш важливих з яких є робота Клаудії Ауер та Еліс Сруджіс «Публічна дипломатія у Німеччині»¹.

Практика публічної дипломатії Німеччини не почалась одразу з появою терміну у 1965 році. Публічна дипломатія в Німеччині розвивалася за своїми власними традиціями, які тільки нещодавно стали відносно незалежними від публічної дипломатії США.

Варто зазначити, що термін «публічна дипломатія» практично не використовується у Німеччині. Однак, окремі елементи публічної дипломатії, такі як зовнішній імідж країни, зовнішня, культурна та освітня політика, ініціативи розвитку співробітництва тощо, використовувалися з періоду заснування Німецької імперії. Тож складові публічної дипломатії Німеччини пройшли досить тривалий шлях розвитку.

Хоча й заходи зовнішньої культурної політики до 1870-х років переважно фінансувалися приватними суб'єктами, зовнішня культурна політика стала важливою складовою бюджету уряду Німецької імперії тільки десятиліття пізніше. Наприкінці дев'ятнадцятого століття, федеральне Міністерство закордонних справ (засноване у 1871 році) координувало майже всі заходи зовнішньої культурної політики. Приватні організації, не зникли, але відігравали важливу роль у підтримці зовнішньої культурної політичної діяльності. Крім того, обмін викладачами і створення німецьких шкіл за кордоном, а також німецького археологічного інституту у Римі та Афінах було прикладом наукових та освітніх взаємовідносин.

До Першої світової війни, німці розуміли зовнішню культурну політику у зовсім іншому сенсі, відмінному від сучасного розуміння: Німецька імперія боролася за створення своєї власної національної культури на міжнародному рівні.

Культурна експансія вважалася підготовчим етапом територіального розширення. Більш того, культура стала інструментом для досягнення політичних цілей. Закон про громадянство у Німеччині («Auslandsdeutschtum» або «Volkstumspolitik») описує комунікаційну діяльність, орієнтовану на емігрантів, які ще не до кінця облаштувалися у своїх нових домівках, став актуальним у дев'ятнадцятому столітті. Закон про громадянство у Німеччині не тільки допоміг встановити та підтримати зв'язки з емігрантами, а й слугував приводом для втручання у політичні справи інших країн.

Експансіоністська політика, що проводилася у Німецькій імперії Вільгельмом II на початку двадцятого століття, стала непридатною з поразкою Німеччини у Першій світовій війні.

¹ Auer C. Public Diplomacy in Germany / Claudia Auer, Alice Srugies // CPD Perspectives on Public Diplomacy. — Paper 5. — 2013. — 55 p.

«Auslandsdeutschum» почав привертати все більше уваги німецького уряду саме після Першої світової війни. Пропаганда була об'єктом критичного аналізу, тому за часи Канцлера та Міністра закордонних справ Густава Штрєземана її було замінено більш відкритим підходом до зовнішньої політики.

Німеччина підтримувала міжнародні відносини з США, Великою Британією та державами Співдружності, Японією та Південною Америкою, а також з західноєвропейськими та південноєвропейськими державами, Скандинавією та Прибалтикою. Співпраця з цими країнами здійснювалася не тільки офіційними каналами Міністерства закордонних справ, посередницькі організації, такі як Німецька служба академічних обмінів (заснована у 1925 році) відігравала важливу роль у розвитку освітніх обмінів, оскільки вони робили великий внесок у розвиток публічної дипломатії Німеччини.

Після смерті Штрєземана у 1929 році, інтерес до зовнішньої культурної політики знизився і бюджет, що на неї виділявся, було скорочено. З 1929 по 1932 роки у міжнародній стратегії Веймарської республіки переважала ревізійністська політика та акцент на експорті. Засоби масової інформації були націоналізовані та слугували виключно інструментом пропаганди та агітації у виборчій кампанії 1932 року.

Ще ніколи комунікаційна діяльність за кордоном не асоціювалася з загрозою та жорстокістю так, як це було за часів Третього Рейха. Культурна зовнішня політична діяльність Третього Рейху була направлена на реалізацію експансіоністських цілей за кордоном. Комунікативна діяльність, спрямована на іноземну аудиторію включала агресивну пропаганду, зосереджену на зверхності німецької культури і мови та «арійської раси». Комунікаційна діяльність координувалася різними національно-соціалістичними організаціями, а не Міністерством закордонних справ. Посередницькі організації ще існували, але не функціонували самостійно і зосереджувалися в руках нацистів. Плюралістична структура Веймарської республіки поступилася централізованому, єдиному підходу до зовнішньої культурної політики, на яку було виділено порівняно великий бюджет.

Наприкінці Другої світової війни Німеччина залишилась ізольованою та контрольованою окупаційними силами США, Великої Британії, Франції та Радянського Союзу. Всі культурні дипломатичні зв'язки обірвалися. Німеччина більше не була центральною європейською державою – вона була ослабленою і поділеною навпіл двома протиборчими державами – США та СРСР. Федеративна Республіка Німеччина (ФРН) та Німецька Демократична Республіка (НДР) переслідували принципово різні стратегії відновлення національного суверенітету та реінтеграції в міжнародне співтовариство.

ФРН відновила свою незалежність у відносно короткий період: після того, як окупаційні сили у 1949 році дозволили ФРН налаштувати консульські пости за кордоном, вони завершили окупацію східної Німеччини у 1951-му. Публічна дипломатія ФРН була створена завдяки «культурі стриманості», що було наслідком свідомого відсторонення від агресивної експансіоністської зовнішньої політики початку двадцятого століття та періоду Третього Рейха. Публічна дипломатія була спрямована на задоволення інтересів і запитів цільових аудиторій та була активна лише в тих країнах, які проявляли інтерес до ФРН. Здебільшого, вона фінансувалася федеральними міністерствами, таким як Міністерство закордонних справ, але її діяльність керувалась посередницькими організаціями як, наприклад, Інститут Гете.

В перші роки свого існування, ФРН була зосереджена на поліпшенні зв'язків із іншими європейськими країнами та членами НАТО, але найбільший акцент на початку 80-х був зроблений на країни, що знаходились на стадії розвитку. У 70-х та 80-х роках зростала актуальність зовнішньої культурної політики та робився все більший акцент на обмін. В епоху Коля, навпаки, перевага була на боці силової політики та економічних інтересів, а акцент був зроблений на країнах СНД та Центральної і Західної Європи. Публічна дипломатія ФРН адаптувалася до нового міжнародного середовища та змін політичних пріоритетів, але також вона відзначалася стабільністю, орієнтацією на довгострокові проекти як, наприклад, франко-німецькі відносини.

На відміну від зусиль, зосереджених на поліпшенні зв'язків з іншими країнами, ФРН дотримувалася стратегії агресивної конфронтації з НДР, яка досягла свого апогею у 1955 році після появи Доктрини Гольштейна. Це було спробою ФРН створити єдине офіційне представництво Німеччини та заявою на становлення і підтримку дипломатичних відносин з країнами, які не визнають НДР як суверенну державу. Незважаючи на зростаючу актуальність співпраці в цілях розвитку, Доктрина Гольштейна більше не використовувалася. Основоположний договір між НДР та ФРН, підписаний у 1973-му році, остаточно затвердив взаємне визнання двох німецьких держав та йшов разом із зближенням ФРН із Сполученими Штатами та західноєвропейськими державами під керівництвом Федерального Канцлера Віллі Брандта.

З іншого боку, НДР не міг не відступити від своєї власної історії, ні діяти самостійно при формуванні свого іміджу за кордоном. За роки свого існування, багатьма країнами з-за меж східного блоку НДР було відмовлено у національному суверенітеті, проте визнання суверенітету та інтеграція до міжнародного співтовариства були головними цілями публічної дипломатії НДР до початку 70-х. У першій половині 70-х років, НДР було визнано більшістю країн суверенною державою. Стратегія публічної дипломатії НДР у ці роки характеризувалась близькими відносинами із Сполученими Штатами та екс-країнами Східного блоку з одного боку та відходженням від стратегії країн заходу з іншого, що було ідентифіковано як «мирне співіснування». Незважаючи на відновлену незалежність, НДР не могла

від'єднатися від зовнішньополітичної доктрини СРСР аж до 80-х років. НДР не вдалося адаптувати свою стратегію публічної дипломатії до фундаментальних політичних змін у СРСР, які проводилися Михайлом Горбачовим у 80-ті роки.

Діяльність публічної дипломатії НДР та повідомлення, які вона намагалася передати, контролювалися Соціалістичною партією протягом всього періоду існування НДР. Така централізація залишала небагато місця для плюралістичних ідей: НДР прикладала великих зусиль для складання позитивного іміджу, що не дозволяло звернути увагу на свої помилки та недоліки. Навіть якщо НДР брала участь у програмах обміну, вона встановлювала відносини лише з країнами з подібною політичною системою.

Возз'єднання двох німецьких держав у 1990-му посилило позиції Німеччини у світі та супроводжувалося більшою відповідальністю в рамках міжнародного співтовариства, зокрема в Європі. В той же час, Німеччина зіткнулася з проблемою інтеграції підходів публічної дипломатії ФРН та НДР. Більше того, Німеччина не використала потенціал регіональних експертів, які володіли важливими знаннями щодо країн колишнього східного блоку.

На підставі «Концепції 2000» Німеччина побудувала свою зовнішню культурну та політичну діяльність на наступних принципах: 1) сприяння німецьким культурним та освітнім політичним інтересам за кордоном; 2) встановлення і підтримка позитивного, сучасного іміджу Німеччини за кордоном; 3) подальша європейська інтеграція; 4) запобігання конфліктам шляхом встановлення діалогу². Ці стратегічні принципи й сьогодні використовуються у німецькій публічній дипломатії. Наприклад, діячі німецької публічної дипломатії у відповідь на теракти 11 вересня у США, зміцнили вже встановлений діалог з ісламським світом. У 2011 році німецький уряд підкреслив особливу значимість освіти і досліджень, як важливих складових публічної дипломатії. Крім того, після розширення Євросоюзу у 2004-му, європейська інтеграція зайняла більш важливе місце в порядку денному німецьких і європейських діячів публічної дипломатії.

Проведений у Німеччині Чемпіонат світу з футболу у 2006 році став важливим кроком на шляху до більш самостійного та впевненого зовнішнього іміджу країни. Чемпіонат світу супроводжувався кампанією «Німеччина – земля ідей» – спільна акція німецького уряду і промислових організацій, які прагнули модернізувати образ Німеччини за кордоном і зламати існуючі стереотипи.

Агресивні підходи до зовнішньої політики до і під час Першої та Другої світових воєн, після яких Німеччина опинилася в ізоляції, продемонстрували, що культура не повинна бути нав'язана, а може бути продемонстрована тільки зацікавленій зарубіжній аудиторії. З розвитком НДР стало зрозуміло, що публічна дипломатія повинна базуватися на чесності та самокритичній рефлексії. Передача суперечливих повідомлень різним цільовим аудиторіям, а також приховані факти можуть призвести до погіршення іміджу країни і втрати довіри. На тлі зростаючого взаємозв'язку між національною та міжнародною сферою, ця стратегія також повинна застосовуватися до внутрішньої аудиторії. Декілька федеральних міністерств фінансують і координують зусилля публічної дипломатії, а посередницькі організації стурбовані більшою мірою діяльністю публічної дипломатії і діють здебільшого самостійно.

Література

1. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни / Георгій Почепцов. — Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2015. — 497 с.
2. Трофименко М. В. Дипломатична та консульська служба : підручник для студентів ВНЗ / М. В. Трофименко, К. В. Балабанов. — Донецьк : Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2013. — 432 с.
3. Трофименко М. В. Трансформація публічної дипломатії Європейського Союзу в умовах глобалізації / М. В. Трофименко // Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії. — 2015. — Випуск 7. — С. 290—296.
4. Трофименко М. В. «Публічна дипломатія» як відповідь на виклики сучасності / М. В. Трофименко, К. В. Балабанов // Україна Дипломатична – 2013 : науковий щорічник. — 2013. — Вип. Чотирнадцятий. — С. 989—1007.
5. Трофименко М. В. Публічна дипломатія міжнародних інститутів (ЄС, АСЕАН, НАТО) / М. В. Трофименко, К. В. Балабанов // Україна Дипломатична – 2015 : науковий щорічник. — 2015. — Вип. Шістнадцятий. — С. 836—855.
6. Auer C. Public Diplomacy in Germany / Claudia Auer, Alice Srugies // CPD Perspectives on Public Diplomacy. — Paper 5. — 2013. — 55 p.
7. Cull N. J. 'Public Diplomacy' Before Gullion: The Evolution of a Phrase / Nicholas J. Cull. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://uscpublicdiplomacy.org/pdfs/gullion.pdf>.

² Auer C. Public Diplomacy in Germany / Claudia Auer, Alice Srugies // CPD Perspectives on Public Diplomacy. — Paper 5. — 2013. — P. 24.

8. Cull N. J. Public Diplomacy: Lessons from the Past / Nicholas J. Cull. — Los Angeles : Figueroa Press, 2009. — 61 p.
9. German Foreign Office. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.auswaertiges-amt.de/sid_AB00F0CA9F0445F9A5A639958AD48857/EN/Startseite_node.html
10. Germany Trade and Invest. About us. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.gtai.de/GTAI/Navigation/EN/Meta/about-us.html>.
11. Routledge Handbook of Public Diplomacy / [Nancy Snow, Philip M. Taylor, Nicholas J. Cull, Michael Vlahos and others] ; edited by Philip M. Taylor. — New York : Routledge, 2009. — 382 p.
12. The Federal Foreign Office and the missions abroad on Web 2.0. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.auswaertiges-amt.de/sid_AB00F0CA9F0445F9A5A639958AD48857/EN/AAmt/ZuGastimAA/Aktuelles/AA_Web2.0_Liste_node.html.

СЕКЦІЯ РОЗВИТОК ПОЛІТОЛОГІЇ, ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

УДК 316.7 (045)

Слющинський Б.В., доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри політології, філософії та соціології

СОЦІОЛОГІЯ ТА СУЧАСНІ СУСПІЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Соціологія як реальна наука про суспільство, його розвиток, зміни та відносини у ньому, не може знаходитись осторонь тих глобальних процесів, які сьогодні відбуваються у суспільстві. Досліджуючи суспільство ще від часів Геракліта до сьогодення, науковці стають очевидцями численних змін, які постійно відбуваються. Тож, можна стверджувати, що світ стрімко змінюється і ці зміни носять характер прискорення. Руйнування повоєнного світового політичного порядку, утворення нових держав, соціокультурні та суспільно-політичні трансформації у Східній Європі, масові міграції населення, які не припиняються і сьогодні, бурхливий розвиток нових комунікацій і технологій (Інтернету) супроводжуються новими екзистенціальними викликами людству, серед яких найгострішими є екологічна безпека, військові вторгнення на території інших держав, міжнародний тероризм, проблеми контролю за ядерною зброєю, нечувані диспропорції у розподілі ресурсів планети між багатими і бідними націями, гострі проблеми демократизації політики й актуальні питання громадської участі у прийнятті суспільно-вагомих рішень та інше.

Спробуємо охарактеризувати глобальні суспільні трансформації та культурні зсуви сьогодні. Спочатку дамо пояснення трансформації. Трансформація – це процес набуття суспільством нових рис, які відповідають вимогам часу. Тобто, те що відбувається сьогодні у суспільстві у процесі своєї адаптації формує нове поле інтелектуального напруження в усіх сферах гуманітарного та соціального знання ХХІ століття, і перш за все у соціології. Сьогоднішній період глобальних суспільних і культурних трансформацій, безперечно, є надзвичайно креативним для розвитку соціологічної уяви й теоретичної концептуалізації. Адже родовою ознакою соціології під час її формування був свого часу виклик трансформаційних процесів на зламі ХІХ–ХХ століть [1].

Соціологія виникла і розвивалася за часів революційних змін суспільних укладів і форм життєдіяльності суспільства від його традиційних до індустріальних структур. Тому і ті ідеї, що сьогодні вважаються соціологічною класикою, зокрема теорії Е. Дюркгейма, М. Вебера, К. Маркса, А. де Токвіля, В. Зомбарга, Г. Зіммеля, В. Парето та інших мислителів, становили спроби осмислення і концептуалізації минулої фундаментальної трансформації.

Сучасні трансформаційні процеси в суспільному житті породжують нові теоретичні підходи та форми концептуалізації, відомі в соціологічній літературі, як «постмодерністське», «постіндустріальне», «інформаційне», «посттрадиційне» суспільство, «глобалістську культуру» тощо. Але теоретичним викликом для сучасної теоретичної соціології є не тільки проблеми концептуалізацій сучасних трансформаційних змін, а й продукування нових типів соціологічного знання та конструювання нових відносин класичної та постмодерної соціологічної теорії. За сучасних трансформаційних обставин класична соціологічна теорія часто набуває нових смислових відтінків та інтерпретацій, а сучасне соціологічне теоретизування пропонує новітні синтезувальні парадигми. Саме тому роль сучасного соціолога значно зростає. Адже соціологія – це самопізнання суспільства у всіх його аспектах, а оскільки трансформація суспільства відбувається постійно, то й, очевидно, виникають все нові й нові підходи до аналізу сьогодення.

Концепцію трансформації можна порівняти з тим, що відбувається сьогодні, а саме сьогодні продовжується дещо «затягнений» перехід від тоталітарної системи до ринкової економіки. Період затягнений, бо відмовившись від «шокової терапії» ми отримали період «невизначеності», період без чіткого визначення початку та прогнозування кінця. Саме тут і підходить термін «трансформація», адже він є нейтральним відносно вектору переходу, а тому політично індіферентним. В Україні відбувся перехід від тоталітарного й авторитарного політичного режиму до демократичного [2]. Тобто, відбулися певні трансформаційні зміни, перетворення форм і змісту суспільного життя, її інституційної сфери, норм цінностей, ментальності та інших соціокультурних сторін соціуму.

Трансформації підлягають всі сторони суспільного життя: економічна, політична, культурологічна тощо. Процес соціальної трансформації пов'язаний з наявністю суперечливих явищ кризи і прогресу, сплеску традиціоналізму і модернізації, соціального протесту і підтримки. Ключовим аспектом соціальної трансформації виступає модернізація. В широкому розумінні вона позначає будь-які прогресивні зміни, тоді модернізацію можна описувати в різні історичні періоди (античність, середньовіччя, Новий час).

Термін «трансформація» – це не просто синонім термінів «розвиток», «зміни», «перетворення», «модернізація» тощо, а самостійна соціологічна категорія теорії соціального розвитку. Ця категорія описує

особливий стан суспільства, при якому відбуваються якісні зміни форм соціальних зв'язків, типу і способів розвитку. Трансформація включає компоненти модернізації, пост модернізації, традиційного відступу. Таке поєднання здавалося б несумісних процесів без категорії «трансформація суспільства» виглядало б еkleктичним, механістичним, якби трансформація розглядалась незалежно від глобалізації.

Глобалізація розглядається в основному як наскрізна характеристика будь-якої сфери суспільства чи соціально значущого процесу (наприклад, інтеграція економічної сфери). Такі впливи ми можемо побачити і в освітній діяльності, медицині тощо. Як зазначаються Е. Гіденс, М. Кастельс, Ф. Феррароті, глобалізація передбачає цілком нове ставлення до простору і часу. Глобалізація ніби об'єднує світ і впливає на зміну культури суспільства. Глобалізація на думку Р. Робертсона, – це признание зростаючої взаємозалежності сучасного світу, головним наслідком якої є значне послаблення національного державного суверенітету під тиском дій інших суб'єктів сучасного світового процесу – перш за все транснаціональних корпорацій та інших транснаціональних утворень, наприклад, міжнародних компаній, фінансових інститутів, етнічних діаспор, релігійних рухів, мафіозних груп тощо. Основною сферою глобалізації є міжнародна економічна система, глобальне виробництво, обмін і використання, що здійснюються підприємствами в національних економіках і на всесвітньому ринку [3, с. 226].

Особливу значущість при аналізі глобальних проблем сучасної цивілізації «світ-системна» модель Еммануїла Валлерстайна, що вказує на наявність у світовому розподілі країн трьох різних кіл: 1) економічного «ядра» світової системи; 2) «напівпериферії»; 3) «повної периферії» [4, с. 186-187]. Подібна модель зберігає

головний чинник глобалізації – боротьбу наддержав за світове панування. Таким чином, можна стверджувати, що глобалізація – процес інтенсифікації економічних, фінансових, політичних, військових, культурних, ідеологічних зв'язків і залежностей між співтовариствами, що приводить до уніформації світу у всіх галузях і виявляється в появі соціальних зв'язків, солідарності та ідентичності в наднаціональному і надколоніальному масштабі.

Істотною особливістю сьогодення є те, що темпи життя сучасних народів, у тому числі й конкретних індивідів постійно зростають. Взагалі, рубіж XX–XXI століть в житті сучасної цивілізації пройшов під знаком глобалізації – достатньо суперечливої і надзвичайно могутньої тенденції світового розвитку. Процес глобалізації – об'єктивне і закономірне явище в історії людства, адже світ рухається у напрямі посилення його цілісності у всіх сферах функціонування.

Серед основних причин явища глобалізації можна назвати прискорення темпів суспільного розвитку сучасного світу і його тенденцію до цілісності, що вимагає особливої напруги, пошуку внутрішніх резервів поступального розвитку, нового рівня концентрації зусиль, координації всіх складових явища, надзвичайної саморегуляції і організації.

Іншою характеристикою цього процесу є рух до цілісного функціонування явища як нероздільного, нерозчленованого.

Аналізуючи сучасний стан розвитку суспільства, відносин у ньому, можна дійти висновку, що процеси глобалізації неспинні і мають вплив абсолютно на всі сторони людського життя. Жодна країна не може відокремитися від глобальних, світових змін, змін, які викликані розвитком суспільства, адже наука, культура, економіка, політика, медицина тощо не можуть розвиватися в окремо взятій країні, світ надто «малий», щоб події не «переливалися» із одного кінця світу в інший. Це все створює прогрес і нестримний рух спільноти. Соціологія, як наука про закони розвитку суспільства, його формування та становлення і така, що вивчає відносини між різними соціальними утвореннями, не може бути осторонь тих соціальних трансформацій суспільства, які відбуваються сьогодні у світі.

Література

1. Див. : D'Anieri P. Politics and Society in Ukraine / P. Anieri, R. Kravchuk, T. Kucio/ - New York, 1999. – 496 р.
2. Суспільна трансформація: концептуалізація, тенденції, український досвід / За ред. В. В. Танчера, В. П. Степаненка. – К. : Інститут соціології НАН України, 2014. – 244 с.
3. Социология: Энциклопедия /Сост. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькин, Г. Н. Соколова, О. В. Терещенко. – Мн. : Книжный Дом, 2003. – 1312 с.
4. Балибар Э. Валлерстайн И. Раса, нация, класс. Двусмысленные идентичности / Пер. с фр. А. Кафала, П. Хицкого при участии А. Маркова под ред. О. Никифорова, П. Хицкого. – М. : Логос, 2004. – 266 с.

ІДЕЯ ВІЧНОСТІ ДУХУ В ФІЛОСОФІЇ МИСТЕЦТВА

Мова й поезія, музика й живопис беруть свій початок у духовній дійсності. Філософія мистецтва дає оригінальну інтерпретацію людського духу, який вплітається між часом і вічністю, постійно зустрічаючись із ними як змістом свого існування. Так, Йоганн Брамс склав свій «Німецький реквієм» як вічну людську проблему зв'язку з духом часу. Композитор прагнув зберегти для живих вічність, яка зникла для них внаслідок раціоналістичної освіти. Він шукав відповідь на запитання, чи може мистецтво виразити неминуще в минушому, вічне в часі. Показово, що прем'єра реквієму відбулася у страсну п'ятницю 1868 р. й ґрунтувалася на вільному об'єднанні двох цитат з Біблії, звернених і до минушого, і до вічного. У тексті реквієму спочатку звучить: «Благословенні ті, хто страждає, тому що вони повинні бути утішені» (Матф. 5, 4). Наприкінці тексту цитується: «Благословенні мертві, які почили в бозе, повік. І дух каже, що вони відпочивають від своєї роботи, тому що їхня праця йде за ними» (Одкр. від Іоан. 14, 13). Це означає, що час і вічність зв'язують живого й мертвого один з одним, обидва будуть блаженно звеличені. Людське життя досягає вічності, туди ж прямує і «праця», себто все, що було втілено в діяльності людини. Мить у вічності випробовується тут через музику як найвищий метафізичний образ, який окрилює та надихає людину. Таким чином «Німецький реквієм» вносив у музику живих вічність, яка розкривається як проблема філософії мистецтва.

За всіх часів мистецтво встановлювало зв'язок між реальним і уявленим, природним і надчуттєвим. Тим самим воно брало участь у процесі створення цінностей. Художники й філософи прагнули побудувати новий світ, який був би краще старого. Але почуттєве проявляється виразніше, ніж трансцендентальне, котре виходить за межі досвіду, і вічне підмінюється тимчасовим, а істина – ілюзією. Гіпертрофований раціоналізм елімінує прагнення до надчуттєвого; духовне руйнується, і становлення без мети панує над усім. Німецький художник-аніمالіст ХХ сторіччя Франц Марк, що звернувся до абстрактних форм, вважав, що туга за цілісним існуванням, за звільненням від омани почуттів у нашому житті є основним настроєм усього мистецтва. Його велика мета – виявити всю систему наших окремих відчуттів, показати неземне існування, яке живе поза всім земним, розбити дзеркало життя, щоб ми змогли заглянути в буття. «Мої цілі не полягають переважно в галузі аніمالістики, – підкреслював він, – я намагаюся посилити своє відчуття органічного ритму всіх речей, намагаюся пантеїстично відчутти тремтіння та ток крові у природі, в деревах, у тваринах, у повітрі» [1].

Франц Марк і Василь Кандинський заснували в 1911 р. суспільство «Синій Вершник» з метою змусити звучати духовні структури в мистецтві, стерти різкі межі між музикою та живописом. В 1912 р. Кандинський видав книгу «Про духовне у мистецтві», де намагався осмислити проблему вічності духу. Він уважав, що ідея мистецтва має метафізичну спрямованість і виявляє у трансцендентальному єдність буття без розмежування почуттєвого й надчуттєвого світів. Самопізнання формує чіткі контури художніх форм, які відповідають тимчасовому існуванню людини в її відношенні до вічного космосу. Уважаючи, що позитивістсько-матеріалістичний світогляд спотворює духовну природу людини, художники-абстракціоністи намагалися повернути загублені цінності й опанувати тими, що перебувають під загрозою. Тим самим вони показували у своїх картинах майбутнє, хоча б тому, що намічали нові шляхи й інші ставлення цілей.

Механістичний погляд на людину виключає теологічний принцип із природи й людського життя як суперечний чистоті причинності. У цьому випадку людина повністю надається об'єктивним силам минулого й відрізається від майбутнього. Коли стає зруйнованою єдність мови, духу й волі, що ідентифікують людину як особистість (В. Гумбольдт), відбувається розрив реальності як зв'язку між часом і вічністю. Духовність, воля, гуманність, що залишаються сполучними ланками між часом і вічністю, створюють опору, на якій тримається буття людини, що виходить на нові метафізичні орієнтири. Такий спосіб художнього пізнання й естетичної оцінки вільним поглядом на буття і дух завжди був у тісному зв'язку з пізнанням Бога як особистісною зустріччю з вічністю. Так само як час і вічність, самопізнання й богопізнання утворюють у людському існуванні, при неупередженому погляді, гармонійну єдність. Обидва процеси у своїй цілісності взаємно зумовлюють один одного, обидва вкорінені в бутті духу. Онтологічна єдність, бажаючи наповненості, може залишитися порожньою, якщо людське життя поглинається суєтою: одне пізнання без іншого легко розпадається в ніщо. Безупинно вступаючи в конфлікт і доповнюючи один одного в круговому русі, ці два полюси існування особистості залишаються нерозривно поєднаними у всьому житті, у тому числі – в художній творчості.

Приналежність багатьох великих художників до релігійного мистецтва не є випадковою або нав'язаною ззовні. Скоріше вона впливає із сутності мистецтва, духовної у своїй основі, навіть якщо вона завуальована. Із цього приводу В. Кандинський попереджав, що ув'язнення духу в матеріальну оболонку найчастіше настільки герметично, що взагалі мало є людей, які здатні вбачити духовність у мистецтві.

Бувають цілі епохи, що заперечують дух, тому що очі людей взагалі в такі часи не можуть бачити духовне. Той, хто визнає реальне існування духу з його трансцендентністю й виявляє надчуттєве в почуттєвому без втрат і викривлень, безпосередньо зустрічає дух і вічність, особливо в діалозі й партнерстві з іншими. «Духовне життя, часткою якого є мистецтво і в якому воно є одним із могутніших факторів, є рух уперед і ввись... Воно є рух пізнання. Воно може приймати різні форми, але в основному зберігає той же внутрішній сенс і мету» [2].

Людина, вигляд якої з часом може кардинально змінюватися, у своїй споконвічній суті завжди залишається обмеженою тимчасовою формою, котра вплетена між іманентністю й трансцендентністю. Людський час позначається через здатність дивитися вперед, і в цьому змісті вічність стає найвищим ступенем заглядання в майбутнє. Вічність – це життя духу, а час – життя безлічі душ. При цьому людина виявляється водночас в іманентній і трансцендентній реальності як центральній дійсності життя.

Література

1. Аграновская М. А. На синем коне: творчество художника Франца Марка / Марина Аграновская [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.maranat.de
2. Кандинский В. В. О духовном в искусстве / Василий Кандинский. [Електронний ресурс]. Режим доступу: graphic.org.ru/kandinskij.htm#2

УДК 34.4 (045)

Іванов П.М., кандидат соціологічних наук, доцент

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІОЛОГІЇ РОЗПОДІЛЬНИХ ВІДНОСИН ЗА УМОВ ПЕРЕХОДУ ДО РИНКУ

Одне з центральних місць у житті суспільства, а отже, і у викладанні, вивченні соціології займає проблема розподільних відносин. При її розгляді необхідно зазначити, що об'єкт і предмет дослідження тісно пов'язані, взаємозадіяні і взаємозумовлені. Не випадково найгостріша політична боротьба точиться навколо питань розподілу, що тлумачиться, щоправда, або у край вузькому, або у край широкому сенсі.

Непримиренність позицій полягає у тому, що прибічники ринкової системи вважають: саме на її основі утворюється така кількість продукту, яка дозволяє забезпечити нормальне існування усім членам суспільства, або принаймні, його переважній більшості. Загравши з масами, вони пропонують ринкові відносини орієнтувати на задоволення потреб людини, тобто вони пропонують соціально орієнтований ринок, проте забуваючи сказати, що таким він стає під тиском зрілого суспільства на капітал та державу, яка, в свою чергу, тисне на приватного підприємця.

Пропонується і передбачається слідування курсу передових країн Заходу. І все це було б справді прекрасно, якби не густий туман соціально-економічних проблем, застилюючий світло бажаного маяка.

З іншого флангу лунають запевнення у тому, що модифікація колишньої системи, знову таки з переключенням її на потреби людини, дасть більш швидкий і вагомий ефект. Проте, якщо заклики до минулого лякають маси своєю визначеністю і гірким досвідом будівництва комунізму, то заклики до ринку нашоухуються на пасивне очікування через невизначеність, відсутність чіткої програми. Усім уже набридло устрявати в боротьбу, а потім дивитися, що з цього вийде. Час вже мати чітку програму дій, боротьба такої завбачати не може у силу її стихійності та спонтанності.

У лекції та на семінарі по цій темі наводиться така схема: виробництво – розподіл – споживання. Будь-яка соціальна система так чи інакше уписується у неї. Висхідна соціальна система, що розвивається, здійснює виробництво випереджаючими темпами відносно зростання населення. У цьому випадку розподіл стає все більш вільним, саморегульованим, зростає суспільне споживання. Все це стосується не лише виробництва предметів споживання, а й розподілу усіх соціальних сил та можливостей суспільства. Така система неминуче увіллється у світовий ринок, у світовий розподіл, що й зумовлює її відкритість.

У разі простого виробництва, природно, починається процес стагнації, що переходить у кризу. Робляться спроби з боку держави все більше контролювати систему розподілу, зростають органи контролю. Тотальний дефіцит розкладає суспільство. Послаблює і авторитет влади, і саму владу. Все менше продукції і т. ін. можна розподіляти, і все більше стає розподільників та контролерів. Масовими стають процеси злочинного перерозподілу: хабарництво, корупція, казнокрадство, зловживання у торгівлі тощо.

Загальне зниження виробництва більшості видів продукції означає невідворотність кризи. Вольове втручання в економіку стає необхідним. Очевидність глибоких реформ не викликає сумніву, постає питання й про зміну законодавства. Послідовність тих чи інших реформ кожна політична сила бачить по-своєму. Це ж стосується і законодавства. Питання, хто і як здійснюватиме розподільні відносини, породжує політичну боротьбу, суперечку між законодавчою та виконавчою владою. Вибір певного курсу центром та утвердження відносно нього безальтернативності породжують опозицію як у центрі, так і на периферії, що призводить до зростання центробіжних сил.

Можна з упевненістю припуститися того, що правильно обраний курс – це і є початок виходу з кризи при умові, що за короткий строк, можливо протягом 3-5 років, економіка почне нарощувати виробництво, хоча б по мінімуму необхідних товарів. Насичення ринку об'єктивно, іманентно служить демократизації розподільних відносин, а значить, і суспільства, держави.

Отже, визначення і викладення соціології розподільних відносин обіймає величезне коло проблем. Тісне переплетення даної теми із багатьма іншими робить її однією із найважливіших як у теоретичному, так і у практичному плані, а її нерозробленість вимагає більшої уваги з боку соціологів, спеціалістів з питань економічної теорії та політологів.

УДК141.333:572(043)

Цибулько О.С., кандидат історичних наук, доцент

ВИЗНАЧЕННЯ ЛЮДИНИ У СОЦІОЦЕНТРИЗМІ

Соціоцентризм визначається як методологічний підхід, який у визначенні людини, її сутності встановлює пріоритет соціуму, культури, вважаючи, що людина, її життя і поведінка, цілком залежні від суспільства.

Витоки такого підходу можна виявити у французьких матеріалістів XVIII століття (К. Гельвеція та ін.), які сформували уявлення про людину як продукт соціального середовища і виховання. Але вони не розглядали людину як діяльну істоту, бо вважали, що соціальне середовище в кінцевому підсумку визначається свідомістю.

Своє найбільш повне вираження соціоцентризм знайшов в марксизмі. З точки зору К. Маркса, людина – це діяльна істота. Вона сама творить і перетворює середовище, а разом з ним і свою природу. Саме тому, вважає К. Маркс, проблема людської сутності не може бути пояснена натуралістично. Обґрунтовуючи це положення, К. Маркс показує, що біологічна сутність людини (загальні анатомо-фізіологічні та інші подібні особливості людей) ніколи не відігравала скільки-небудь помітної ролі в історії. Навпаки, вся історія, стверджує К. Маркс, свідчить про "поїдання" людьми собі подібних. Ось чому підстави людського життя коріняться не в біології, а в колективній практичній діяльності.

Це базисне положення своєї філософії К. Маркс чітко формулює в знаменитій шостій тезі про Фейербаха, в якій стверджує, що сутність людини не є абстрактом, що властивий окремому індивідууму [2]. У своїй дійсності вона є сукупністю всіх суспільних відносин. Слід звернути увагу на основну думку К. Маркса про те, що людина є "сукупність суспільних відносин", тобто, інакше кажучи, вона ніби є точкою перетину тих суспільних відносин, в яких вона існує і діє.

Людина - не тільки чуттєвий предмет, але вона саме чуттєва діяльність, практика. Іншими словами, підстави людського життя утворює колективна практична діяльність, тому вона є справді родовий спосіб життя людини. Це означає, по-перше, що людина нерозривно пов'язана з суспільством, є його продуктом. Слід звернути також увагу і на те, що сутність людини не абстрактна, а конкретна. Людина визначає себе саму, так само як міняє саму себе в тій мірі, в якій існує і змінюється весь комплекс суспільних відносин. Це означає, по-друге, що людина, її сутність, знаходиться в розвитку. У цьому зв'язку слід підкреслити, що недостатньо знати сукупність відносин суспільного життя, якими вони є в даний момент в якості певної (конкретної) їх системи. Важливо бачити генезис і процес розвитку суспільних відносин, тому що кожен індивід - це не тільки синтез існуючих відносин, але й історія цих відносин (тобто підсумок всього минулого розвитку). Цим самим К. Маркс показує, що людська сутність не може знаходитися ні в одній окремо взятій людині, а повинна відшукуватися в історії людського роду (тобто говорячи про сутність, не можна виходити з людини самої по собі, а тільки з усього комплексу суспільних відносин, які є результатом історичного розвитку).

Згідно з К. Марксом, людина спочатку не народжується суспільною істотою, вона нею стає разом з розвитком суспільних відносин, міняючись разом з ними [1]. Як бачимо, для К. Маркса неприйнятна позиція, коли все людське ви водиться з якоїсь абстракції людини взагалі (якоїсь єдиної біологічної природи або з незмінного соціального середовища). За К. Марксом, людина завжди співвідноситься з певним соціумом (тим чи іншим колективом людей), пов'язана з ним нерозривними, тісними нитками. Вона – діяльна істота, бо сама творить і перетворює середовище, а разом з ним змінюється і сама.

Таким чином, проблема людини в марксизмі вирішується в зв'язку із суспільством і тільки на його основі. При цьому суспільство тут не є "механічний агрегат індивідів", а завжди строго конкретна суспільно-економічна формація, закономірна зміна якої в ході природничо-історичного процесу призводить і до зміни людини. Саме тому соціальна сутність людини не може бути постійною.

Зміна суті людини – це діалектичний процес: людина не тільки продукт обставин і виховання, вона і сама змінює суспільне середовище і себе. Іншими словами, якою мірою людина змінює соціальне середовище, пристосовуючи його для себе, в такій мірі і сама людина змінюється зі зміною середовища.

Визначення людини, її родової сутності не тільки як розумної істоти, але як продукту конкретних суспільних (групових) відносин її життєдіяльності, безсумнівно, було значним кроком вперед, оскільки дозволяло розглядати і загальне, і особливе в поведінці та свідомості людей, бачити справжні підстави способів їх існування і розвитку.

Правда, прихильників такого (соціоцентричного) підходу інколи докоряють за абсолютизацію значення громадських зв'язків людини при визначенні її сутності. Критики соціоцентризму вважають, що якщо все в людині зводить до соціуму, то вийде, що не людина мислить, відчуває і діє, але в неї мислить, відчуває і діє громадське середовище, в якому вона живе [3]. В цьому випадку, сама по собі людина, як вони вважають, прирівнюється до нуля, бо вона нібито стає засобом, іграшкою нею же створеного соціального середовища. Звичайно, в цих закидах є деяке раціональне зерно, оскільки при постійному підкресленні суспільно значимого (соціального) у визначенні людини може скластися переконання, а відповідно і практична установка, що людина завжди виступає і повинна виступати лише тільки об'єктом, засобом у здійсненні значущих цілей розвитку колективу, держави, суспільства.

Однак було б несправедливо не відзначити, що ні самі основоположники марксизму, ні їх послідовники, визначаючи соціальну сутність людини, проте, ніколи не применшували реального значення в її формуванні і самої людини. За будь-яким громадським ставленням у них в тій чи іншій мірі виразно виступають і конкретні індивіди та їх діяльність.

Література

1. Гроувс К.П. Происхождение современного человека / К.П. Гроувс. - Человек. - 1996. - N 3. - С.5-17.
2. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения / Карл Маркс, Фридрих Энгельс. - Изд. 2. - Т. 3. - С. 1-4.
3. Социальная философия./ Под ред. И.А. Гобозова. - М.: Издатель Савин С.А. - 2003. – 528 с.

УДК321.7 (477) (045)

Парлюк В.І., старший викладач

СТВОРЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ШЛЯХІВ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕРНІЗАТОРСЬКОЇ ЕЛІТИ

Актуальна політична ситуація потребує від нас пошуку загальної, консолідуючої ідеї заради не примусового, а добровільного, демократичного об'єднання громадян та політичних еліт. Головне завдання полягає у відновленні довіри народу до влади, людини до людини. Треба, нарешті, усвідомити, що політичні чвари та деструктивна конфронтація в суспільстві ХХІ століття виглядає як брутальна бійка матросів на палубі сучасного лайнера, що іде на дно через некерованість.

Сучасний період становлення української держави потребує якісних змін в сутності політичного розвитку. За всі роки незалежності ми здійснювали переважно кількісні зміни, створювали каркас демократичної влади. Парадокс сьогодення полягає в тому, що українська демократична форма наповнена невизначеним змістом, який частково складається з пережитків тоталітарно-авторитарного минулого, а частково з новітніх явищ. Тобто маємо демократичну (за формальними ознаками) владу, що продукує недемократичну політику. Усунення цього протиріччя, у загальному вимірі, є провідним завданням модернізації політичної системи нашої держави. Головним суб'єктом модернізаційних змін, безумовно, виступає політична еліта суспільства, яка має стати організатором і ініціатором перетворень. Як влучно стверджував Л.Карсавін, «... нема розвитку без суб'єкту розвитку» [1, с.217].

Соціально-політична трансформація суспільства значною мірою залежить від стану та поведінки його політичної еліти, а також часто визначається зміною правлячих еліт. Натомість зміни в політичній системі приводять до змін в складі та шляхах розвитку політичної еліти. Тому при дослідженні суспільств, що проходять процес трансформації, дуже важливим є аналіз стану їх політичних еліт. Як свідчить досвід цілого ряду країн Східної та Центральної Європи, ефективність модернізації суспільства безпосередньо залежить від оновлення політичної еліти.

Проблема якісного оновлення політичної еліти є особливо важливою для нашого суспільства. Історично так склалося, що Україна більшу частину свого існування входила до складу жорстких, навіть деспотичних держав, де було відсутнє уявлення про хоч відносну єдність інтересів правлячого класу та громадян. Модернізаційні перетворення мали тоталітарно-авторитарний характер та йшли згори донизу, не отримуючи зворотних імпульсів. Тому на нашому ґрунті так погано приживалися правові норми, елементи самоврядування та громадянського суспільства. Склався глибокий культурний, майновий та статусний розрив поміж вузькою управлінською, культурною елітою та рештою населення. Глибина цього відчуження полягала в тому, що носіями національних традицій виступали в основному представники простого народу. Що ж до української еліти, то вона часто носила маргінальний характер, бо була відірвана від власної культури і не завжди в повній мірі могла засвоїти цінності та норми домінуючих (польської, російської) культур.

Політична наука розглядає еліту як відібрану (обрану) кращу меншість, що виготовляє високоякісний суспільний продукт. Загалом, можна виділити дві основні позиції у підході до змісту цього поняття: еліта розглядається як обрана соціальна меншість або як певна духовна якість.

З наявності якісних та кількісних підходів до трактування «еліти» відповідно впливає і багатоманітність критеріїв для її виділення. При визначенні еліти можуть використовуватися різні параметри:

- особистісні характеристики індивідів;
- соціальні верстви, з яких ці індивіди походять;
- офіційні посади, що вони займають та політичний вплив.

Перші два підходи видаються непродуктивними, бо за їх допомогою можна виділити лише «потенційну еліту». Саме третій критерій вважається найбільш продуктивним, бо ураховує як офіційний статус особи, так і її реальний вплив на політичне життя. Дійсно, дослідника повинна цікавити не всяка можлива реальна меншість, «а лише така, що складається в ту чи іншу контролюючу групу» [2, с.512]. Зрозуміло, релігійні, етнічні, мовні й інші меншості відіграють важливу роль у політиці; але значимість у функціонуванні політичної системи вони здобувають лише в тому випадку, якщо виступають у якості політичної контролюючої групи.

Трансформаційні процеси українського суспільства змінили монолітність функціонування радянської еліти. Результати досліджень 90-х років XX сторіччя дають можливість зробити висновки про процеси самоактуалізації великої кількості протоелітних утворень і, передусім, регіонального рівня та посилення конкурентних тенденцій між елітними та субелітними групами. Із випробування розпадом держави українська еліта вийшла, не зазнавши відчутних статусних втрат. Оскільки в її розпорядженні опинився головний ресурс - доступ до влади, вона і почала його розподіляти.

В той же час розширення владних повноважень у наслідку здобутої незалежності, а також виникнення нових можливостей у бізнесі і фінансах вимагала залучення нових людей. Через участь у Верховній Раді та у виконавчій владі західних областей була залучена українська контреліта, згуртовані навколо Народного Руху України національно-демократичні активісти, а також дисиденти, які постраждали від радянської влади. Для колишньої еліти таке залучення було важливим з точки зору набуття власної легітимності. Антикомунізм як легітимізуюча ідея дозволив консолідувати постсоціалістичну еліту «радянського типу» з різноманітними національно-демократичними контрелітами, що в свою чергу дозволило відтіснити від влади радикальних елементів як правого, так і лівого ґатунку.

Зараз чітко виділяються три генерації української політичної еліти:

- 1) представники колишньої партійно-державної номенклатури;
- 2) «шістдесятники» та лідери дисидентського руху;
- 3) політики нової генерації.

Сучасна політична еліта України формується переважно з трьох джерел - владні структури загальнодержавного рівня, місцевого самоврядування та фінансово-олігархічні структури.

Для сучасної української політичної еліти характерна неоднорідність, що визначається наступними чинниками. Перш за все, вона роз'єднується інтересами політичного та бізнесового характеру, які не завжди збігаються, що приводить до відмінностей в стратегії та тактиці конструювання держави та громадянського суспільства. Крім того, різниця елітних угруповань визначається відстанню від центру політичної системи, яким є Президент України. Саме його позиція фактично визначає ступінь впливу еліт.

Якщо визначити стан відносин між політичними елітами в Україні як «вічний конфлікт», то подальший розвиток вимагає встановлення пакту провідних політичних сил, які монополізують політичні дивіденди на підставі адміністративно-бюрократичних зв'язків та розподілу ресурсів відносно рівномірно, пропорційно впливу кожного з учасників. Ймовірність такого пакту еліти в Україні обумовлюється тим, що націонал-демократичні та олігархічні групи вже не можуть повністю контролюватися актором-гегемоном, але жоден з них через нестачу ресурсів ще не може претендувати на домінуючу позицію.

Література

1. Б.Кухта, Н.Теплоухова. Політичні еліта і лідери. - Львів: Кальварія, 1997. - .224с.
2. Сарторі Дж. Вертикальна демократія // Демократія: Антологія / Упоряд. О.Проценко. - К.: Смолоскіп, 2005. - С. 486-532.

УДК 23.1 (045)

Трима Е.А., кандидат политических наук, старший преподаватель

К ВОПРОСУ О МЕТОДАХ ПОЛИТИЧЕСКОЙ РЕКЛАМЫ

В современном мире язык служит важнейшим средством коммуникации между людьми. Поэтому те отрасли научного знания, в предмет-объектную сферу которых входит изучение особенностей того, что мы называем «язык», остаются по-прежнему актуальными для изучения, ведь «язык» изменяется ежедневно.

Одной из старейших академических наук, которые изучают вопросы, связанные с языком является лингвистика. Эта наука, которая изучает язык человека в целом и отдельные языки мира как его частные составляющие.

Описание человеческого языка в его многочисленных национальных и региональных разновидностях очень долгая и трудоемкая работа. Она предполагает не только описание существующих языков, но и их сравнение между собой, детализацию истории их создания, описание бесконечного разнообразия тех, средств, которые они используют, пути развития языков и их смешения, помогая понять, каким образом происходило развитие коммуникации в процессе развития человечества.

Лингвистика – это не «замкнутая» отрасль знания, которая свой интерес сосредотачивает исключительно на проблемах изучаемого языка/языков или особенностях субъекта познания, т.е. самом лингвисте. Интереснейшей особенностью данной науки есть высокий уровень самокритики, что позволяет кроме традиционных для традиционной лингвистики объектов познания, изучать и еще и другие объекты, смежные с прежними и необходимые для расширения и углубления самой лингвистики. Так, еще в начале 1950-х годов замечательный лингвист Эмиль Бенвенист писал: «...нельзя ограничиваться только материальными формами, то есть нельзя ограничивать всю лингвистику описанием языковых форм». Таким образом в поле деятельности лингвистики попадают новые сферы жизнедеятельности человека, которые есть неминуемым результатом и продолжающегося развития человеческого сообщества. Одним из таких аспектов стало использование достижений лингвистики в сфере политики.

Сегодня реклама стала неотъемлемым атрибутом современной политической деятельности. Из простого когда-то средства оказания давления на потребителя языковые средства, используемые в политической деятельности – стали весьма эффективным средством маркетинговой коммуникации, выполняя роль языка общения между политиком и обществом.

Каким же образом возможно применить лингвистику для изучения особенностей современной политической рекламы? Ответ на этот вопрос раскрывается в следующем. Лингвистика в данном случае помогает нам изучить новый язык, язык рекламы, который сформировался на основе десятков тысяч рекламных текстов. Данному типу языка присущи вполне определенные лингвистические черты, среди которых, как минимум, специфический подбор лексики, характеризующейся большим объемом коннотаций, обилием значений; специфическая стилистическая окраска слов, употребление лексики не в прямом значении для усиления образности и многочисленное употребление идиом для создания образности.

Основной целью языка рекламы является возможность произвести впечатление, оставить о тексте яркий эмоциональный след. Именно образность и импрессивность являются основой рекламы, и способами создания указанных характеристик рекламных текстов. На практике выявлено достаточно большое количество средств для усиления перлокутивного эффекта рекламного сообщения и использования специфических языковых единиц в данной коммуникативной ситуации.

Одним из средств импрессии является использование низкочастотных слов. Употребление низкочастотной лексики влечет за собой введение обширного лексического материала низкочастотных слов. Образность также создается за счет семантики слов, от того с какими эмоциями они связаны. Например, одной из самых ярких человеческих эмоций является страх, поэтому использование в англоязычной рекламе таких слов как «awfully» или «terribly» в значении «весьма», «крайне», значительно повышает внимание реципиента к рекламному тексту.

Особенности есть в грамматической организации рекламных текстов, она представляет собой удивительное своеобразие на фоне нескончаемой однородности. Относительно порядка слов следует подчеркнуть употребление инверсии и пассивных конструкций. Редко используются отрицательные формы, так как они создают негативное впечатление о товаре или услуге, чего рекламный текст должен избегать, создавая положительный образ. Например, Looks good Tastes good Does you good; It is an ideal choice.

Семантико-коммуникативной задачей текста рекламы является призыв к действию, что обуславливает преимущественное употребление глагола по сравнению с другими частями речи. Глагол – единственная часть речи, имеющая форму императива - Drink Cola, Buy popcorn. Глаголы составляют около 50% слов в рекламном тексте. Изучение рекламного текста основано на теоретических разработках лингвистики текста и теории дискурса, при этом рекламный текст изначально понимался как последовательность вербальных (словесных знаков). Позднее, с возникновением понятия о креолизованном тексте, под рекламным текстом стали понимать «общее знаковое пространство, в котором интегрированы элементы естественного языка и элементы других знаковых систем (рекламный текст в журнале – это синтез вербальных, визуальных, графических и других средств)».

Сегодня проблема языка рекламы и особенностей перевода именно рекламных текстов стала особенно актуальной. Связано это с объективными причинами. На рынки стран СНГ выходят производители с богатой историей и устоявшимся имиджем торговых марок, рекламные слоганы которых могут рассматриваться как определенный тип национального языка рекламы. В то же время отечественные производители пытаются найти место своей продукции на уже сформировавшихся потребительских

рынках дальнего зарубежья, а реклама, будучи одним из основных средств маркетинговой коммуникации, должна эффективно выполнять свою роль языка

Внимание к вопросам языка вообще и рекламного языка в частности поможет повысить коммуникативную ценность рекламы в сфере политики. Потому что в данной области сейчас происходит процесс становления лингвистических исследований рекламы, поэтому преодоление терминологической полисемии, неоднозначного определения терминов, неадекватной их интерпретации является одной из целей дальнейших исследований языка рекламы. Именно динамичность и необходимость постоянного совершенствования языка рекламы являются убедительным свидетельством возможности использования лингвистики в прикладном аспекте.

Литература

1. Evans David Powerhouse / David Evans. – Pearson Education Limited, 2001. – 160 p.
2. Harding Keith Henderson Paul High Season / Keith Harding. – Oxford University Press, 1997. – 176 p.
3. Hollett Vicki Business Opportunities / Vicki Hollett. – Oxford University Press, 1997. – 192 p.

УДК 81'373.4 (045)

Смирнова М.С., аспирант, ассистент

КОНТРАСТИВНЫЙ АНАЛИЗ ФИЛОСОФСКОЙ КАТЕГОРИИ «СВЯТОСТЬ» В ХРИСТИАНСКОМ ДИСКУРСЕ

Среди тех категорий, что занимают главенствующее положение в иерархии категорий религиозного сознания, категория святости наряду с категориями Бог, вера относится к числу первостепенных. Выдвинутый шведским историком религии и теологом Н.Зедербломом тезис о приоритете категории святости над другими категориями религиозного сознания получил поддержку многих крупных философов религии и религиозных мыслителей [4, 51].

Святость — одно из наиболее фундаментальных понятий христианства. Святое — являющееся Богом или Божественным, происходящее от Него, отмеченное Его присутствием или действием Божественной Благодати, посвященное Ему в служение и отделенное от мирского. В широком смысле святое также может означать высшую степень благородства и нравственной чистоты в человеческих действиях или мыслях, как-то: святая цель, святая правда, святое дело, святое братство, святой долг.

Однако очевидно, что христианская религия по своей сути не является однородной, поэтому далее стоит рассмотреть основные изо- и алломорфные характеристики категории святости в православном, католическом и протестантском дискурсах.

Категория «святости» в православном дискурсе. В православном христианствесвятость — это онтологическая характеристика, подразумевающая внутреннее преображение, восстановление первозданной нетленной природы, для людей также восстановление Образа Божия, обожение. Понятие святости связано с учением о спасении. Падший мир будет спасен и преображен в результате Второго пришествия Иисуса Христа, однако отдельные предметы и люди могут при помощи Божественной Благодати, понимаемой как нетварная энергия Бога, приобретать аспект преображенной, прославленной материальности будущего века уже в настоящую эпоху. «Святость есть чистота сердечная, стяжание благодати». Атрибут *святое* применительно к предметам частично перекрывается со *священное*, однако последнее выражает в большей степени функциональность предметов и их религиозное назначение, в то время как понятие *святое* подчёркивает их особые внутренние свойства [3, 27].

Согласно православной аскетической традиции духовный человек весь обновляется, делается иным (отсюда прекрасное русское слово "инок") и по уму, и по сердцу, и воле, и телу[1, 119]. Это иное состояние человека названо Отцами "обожением". Данный термин наиболее точно выражает существо святости. Она есть именно теснейшее единение с Богом, стяжание Духа Святого, о котором говорил преп. Серафим. Она - Царство Божие, пришедшее в силу (Мк. 9; 1) в тех верующих, о которых Спаситель сказал: *Уверовавших же будут сопровождать сии знамения: именем Моим будут изгонять бесов, будут говорить новыми языками; будут брать змей; и если что смертоносное выпьют, не повредит им; возложат руки на больных, и они будут здоровы* (Мк. 16,17-18). Эти знамения являются одним из очевидных указаний на то, что святость есть единство с Духом Господним (1 Кор. 6; 17), Который есть "Бог, творящий чудеса" (Пс. 76; 15).

Категория «святости» в католическом дискурсе. В западно-христианской традиции акцент ставится не на онтологическом, а на нравственном характере святости. Для католического богословия характерно понимание святости человека как морального совершенства, которое проявляется в героических добродетелях. Наличие таких добродетелей требуется для канонизации, то есть церковного прославления христианина как святого [5, 330]. Католическое богословие подчеркивает важность совместного действия благодати и личных усилий человека для достижения святости. Святость предметов

понимается как их посвященность Богу, в связи с чем для предметов исчезает грань между понятиями *святое* и *священное*.

Согласно римско-католическому учению, лишь после очищения человек вкушает «радость небесную». В вышеприведенных словах святого Марка уже указывается на то, что главное условие блаженства есть "благое расположение воли", то есть искреннее обращение к Богу и сокрушение о содеянных грехах, которые, несомненно, имеют умершие «в дружбе Божией». Тут еще стоит обратить внимание на римское обоснование индульгенций, что косвенно связано со стяжанием святости. Согласно цитируемому в новом Катехизисе постановлению папы Иоанна Павла II, *«Церковь... раздает удовлетворения из сокровищницы заслуг Христа и святых»*. По «Католическому катехизису» священника Тышкевича, это объясняется просто: на Кресте Христос принес безграничное удовлетворение за грехи всех людей, к этому прибавляются заслуги Богоматери и святых. В силу соборного общения всех христиан все они могут пользоваться благами, соответствующими этим заслугам (конечно, лишь те, кто покался в своих грехах). По определению же священника Волконского, все даже проще: за каждое доброе дело полагается от Бога награда. Эти «сверхдолжные заслуги», присоединенные к «преизбытку заслуг Спасителя» («удовлетворение, Им принесенное... превысило» грех мира), передаются Церковью «нуждающимся» в них, то есть «бедным собственными заслугами». В изложении нового Катехизиса все же уточняется, что» по отношению к Богу в чисто правовом смысле у человека заслуг нет». Казалось бы, здесь можно видеть развитие католического учения, возвращение к пониманию того, что, сколько бы мы ни сделали, все равно *раби неключими есмы* (Лк.17:10). Однако далее сохраняется учение о том, что по благодати Божией и Его справедливости, «усыновление... может... даровать нам настоящую заслугу», которая есть «дар милости Божией». При этом «мы можем заслужить для себя и для окружающих нас людей благодати, полезные для освящения», и «даже земные блага». В том, что касается сообщения заслуг от одних людей другим, то в новом Катехизисе оно представляется уже не в чисто правовом перечислении заслуг одного человека на счет другого, но в некоем «обмене святости» и «всеми благами» в силу мистического единства всех христиан в Теле Христовом.

Еще одним аспектом, на который стоит обратить внимание, это разные требования у православных и католиков к духовным качествам, которыми должен обладать святой. Так, например профессор богословия МДА А.И. Осипов на примере жития святых Римо-Католической церкви — Терезы Авильской и Франциска Ассизского проводит явные различия понимания святости в двух христианских традициях. То, что в одной традиции называют Богосупружеством и Компассию, в другой именуется — одержимостью, прелестью и нервно-психическим расстройством.

Категория «святости» в протестантском дискурсе. Понимание святости в протестантизме в целом соответствует употреблению этого термина в Новом Завете. *Святость* относится в основном к людям и понимается как нравственная цель общего характера. Человек стремится подражать нравственному совершенству Бога согласно Евангельскому «.. будьте совершенны, как совершен Отец ваш Небесный» (Мф. 5:48).

Протестантская святость часто ограничивается делами милосердия, в основном социальной деятельностью. С точки зрения реформаторского богословия, человек, уверовав во Христа, уже спасен. Уверовавшему прощаются все настоящие грехи, прошлые и будущие. Если, несмотря на это, человек будет хоть чем-то добрым заниматься, то кто он уже тогда, делающий более, чем потребно для спасения [2, 127].

Мартин Лютер уточняет, что в жизнях святых Божьих следует подражать не внешнему образу действий, а вере. Бог направляет их посредством веры и чудесным образом избавляет их, довольно часто позволяя им грешить и ошибаться в вопросах внешнего поведения: *«В глазах Бога тверд и непоколебим следующий принцип: все святые живут одним и тем же Духом, разделяют одну и ту же веру и водятся одним и тем же Духом и одной и той же верой, но все они делают разные внешние дела...»*.

Мартин Лютер утверждает, что время подражателей святым уже ушло, что ошибочно копировать не веру отцов, но их дела, пусть даже самые лучшие: *«Ибо все они подобны людям, которые стоят у входа в скинию и видят спину Моисея, входящего во святилище завета [Исх. 33:8]. Они думают, что найдут Бога в этих делах, которые, так сказать, являются уделом внешнего двора. Как написано: «Бог восвятом Своем жилище» (Пс 67:6). А также: «Господь сказал, что Он благоволит обитать во мгле» (1 Kings 8:12)»*.

Зачинатель реформаторского движения просит Бога охранить его от христианской церкви, в которой каждый человек — святой. Кроме того, Занимая оппозицию к православному пониманию святости через крест и скорби, ведь по словам апостола Иоанна Богослова «В мире скорбны будете, но дерзайте, ибо я победил мир» (Ин. 16), Мартин Лютер пишет: *«Сатана — коварная bestия. Нужно «сильнее стараться», говорят они (фанатики). «Мы должны жить святой жизнью, нести крест и терпеть поношения». И это внешнее подобие мнимой святости, идущее вразрез со Словом Божьим, уводит многих в заблуждение. Но наша праведность и наша святость — Христос. В Нем, а не в нас самих, мы имеем совершенство (Кол. 2:10). И я обращаюсь за утешением и прилепляюсь к словам св. Павла, сказанным в 1 Кор. 1:30: «Бог*

сделал Христа нашей Премудростью, нашей Праведностью, и Освящением, и Искуплением». И потому нет никакого иного способа прийти к вере, нежели через слышание, изучение и осмысление Евангелия».

Итак, надеясь на спасение и оправдание через веру, протестанты антогонизируют с православным пониманием важности веры в деле спасения. Эта мысль уже в древности вызвала известное возражение, высказанное в Послании Апостола Иакова: «Что пользы, братия мои, если кто говорит, что он имеет веру, а дел не имеет? может ли эта вера спасти его? ... Хочешь ли знать, неосновательный человек, что вера без дел мертва?» (Иак. 2 14, 20). Спасается человек исключительно благодаря благодати Божией, никакими делами он сам себя спасти не может», – так утверждали одни. «Вера без дел мертва; и бесы веруют и трепещут», – так утверждали другие. Как видим, недостигнутый консенсус отразился и на понимании святости в разных христианских конфессиях.

Таким образом, подводя итоги, стоит заметить, что анализ понятия святости как категории философии предполагает, прежде всего, определения научной области его изучения. Если рассматривать «святость» как категорию именно христианского дискурса, то мы выявляем ряд присущих ей специфических коннотаций, выделяющий категорию «святости» из других областей. Внутри же христианской традиции наше исследование выявило абсолютно полярные векторы трактовки концептов «святость», «святой» православной, римо-католической и протестантскими церквями.

Литература

1. Игумен Никон. Письма духовным детям // Игумен Никон. — Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1991. — С. 119.
2. Ключевые понятия Библии в тексте Нового Завета. Словарь-справочник. —Спб.: Изд-во «Герменевт», 1996. — С. 127—128.
3. Концевич И. М. Стяжание Духа Святаго в путях Древней Руси// И. М. Концевич.— Посад, 1994. — С. 27.
4. Шубаро О.В. Христианское понятие святости и почитание святых новомучеников / О.В. Шубаро // Международная научная конференция к 1025-летию крещения Руси: Крещение Руси в судьбах Беларуси, Украины и России». — Минск: НАН РБ, 2013. — С. 51.
5. Santità // Dizionario sintetico di theologia / O'Collins, G.;Farrugia E.. — Vatican, 1995. — P. 330.

УДК 025.3(477)(043)

Кудлай В.О., кандидат наук із соціальних комунікацій, старший викладач

КАТАЛОГІЗАЦІЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ ЯК ПРОБЛЕМА БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

Інтернет-ресурси є невід'ємною складовою бібліотечних електронних ресурсів інформаційного суспільства. Бібліотека окрім друкованих ресурсів надає доступ користувачам до електронних каталогів, баз даних, ММТ-продуктів, електронних бібліотек, репозиторіїв тощо. Розвиток Інтернет-ресурсів висуває нові завдання перед бібліотеками та бібліотекарями не тільки стосовно організації доступу до них, але і щодо їх обліку і структурування. Це зумовлено підвищеним попитом на оперативну та ретроспективну інтернет-інформацію, яка має тенденцію постійно змінюватись, зникати, що, у свою чергу зумовлює необхідність каталогізації ресурсів інтернету. Тобто сучасні бібліотеки мають здійснювати не лише збирання та обробку традиційних видань. Значне збільшення документного потоку у електронній формі актуалізувало необхідність створення відповідних правил для бібліографічного опису та каталогічного обліку саме електронних документів світової інформаційної мережі. Сьогодні ця проблема розглядається як окрема галузь бібліотечної справи [2, с. 284].

Значна увага проблемі каталогізації інтернет-ресурсів приділяється у наукових публікаціях В.А. Глухова, О.Л. Лаврик, Т.В. Єрьоменко, В.Б. Барахніна, О.В. Кульміної та А.М. Федотова.

Наразі в Україні мережеві інформаційні ресурси формуються в процесі моніторингу, каталогізації та архівування інформації, що публікується у національному сегмента інтернету, а також через опрацювання інформаційних ресурсів на сучасних електронних носіях інформації. Інформаційне ядро мережевого середовища Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського становлять: 50 універсальних, галузевих і тематичних енциклопедій та довідників; 30 зібрань наукової та науково-популярної літератури; 350 найменувань наукових журналів; 20 мультимедійних серіалів (наукові, документальні, художні фільми, фото-, фонодокументи); 20 музейних колекцій; зібрання художньої літератури; кілька тисяч одиниць навчальної літератури; значне зібрання матеріалів з бібліотечної справи та науково- інформаційної діяльності. Доступ до інтернет/екстранет-ресурсів надається лише безпосередньо в бібліотеці та в установах, що підключені до Української академічної і дослідницької мережі [1].

Вже на початку ХХІ ст. констатуємо появу розробок зарубіжних організацій: IFLA, що впровадила Міжнародний стандартний бібліографічний опис для інтернет-ресурсів – ISBD(ER) і проект OCLC під назвою DublinCore або в перекладі – «Дублінське ядро». Проте зауважимо, що наведені розробки демонструють протилежні точки зору щодо бібліографічного опису мережевих електронних документів.

Нині у мережі існують десятки настанов та правил опису інформаційних ресурсів Інтернет. Ці правила здебільшого розробляються авторитетними міжнародними американськими та європейськими організаціями, професійними співтовариствами. Серед найвідоміших варто відзначити правила, що пропонуються Американською психологічною асоціацією та Асоціацією сучасної мови. Обидва документи відрізняються підходами до прикладних аспектів і, відповідно, можливістю опису різних видів електронних документів мережі Інтернет. Різниця між стилями опису є неістотною: здебільшого це виявляється в таких деталях, як порядок елементів бібліографічного запису, наявність або відсутність дужок, їхня форма (круглі, кутові) тощо [3, с. 162].

На сучасному етапі розвитку каталогізації інформаційних ресурсів Інтернет необхідно адаптувати міжнародні розробки до вітчизняної бібліотечної справи. Для цього необхідно створити та затвердити правила адекватного опису найпоширеніші типів документів в глобальній мережі.

Література

1. Актуальні проблеми каталогізації обговорили на семінарі в НБУВ [Електронний ресурс] / С. Масловська // Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/2284>.
2. Горовий В. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс: монографія / В. Горовий ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. - К. : НБУВ, 2010. – 356 с.
3. Копанєва В. Інформаційні ресурси Інтранет/Екстранет-середовища Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / В. Копанєва // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: Проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 21 –23 трав. 2007 р. – К., 2007. – С. 161-163.

ІТАЛІЙСЬКА КУЛЬТУРА РАННЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ (ОСТАННЯ ЧВЕРТЬ V–ПЕРША ПОЛОВИНА XII СТ.).

У середні віки на Апеннінському півострові існували три основні історичні області: Північна Італія, Середня Італія і Південна Італія. У Північній домінувала Ломбардія, яка з VIII ст. увійшла до складу королівства франків; значну частину Середньої обіймала Папська область з центром у Римі; Південь та острів Сицилія спочатку знаходилися під владою Візантійської імперії, потім – арабського емірату з центром у Палермо, а пізніше – норманнів, які з 1130 р. утворили Сицилійське королівство [2, с. 197–202].

Підмурівком розвитку італійської культури V–XI ст. було християнство західного обряду (католицизм) та його суспільна інституція – церква, як символ теократії – духовної і політичної влади Папи Римського. Домінантою впливу церкви на віруючих була патристика (від лат. «*patri*» – батько) – сукупність філософських, теологічних і політико-соціологічних доктрин християнського віровчення.

Наприкінці V–поч. VI ст. в Італії починає формуватися система освіти Раннього Середньовіччя. Римський письменник, філолог-енциклопедист Марціан Капелла (V ст.) запропонував базові знання з «семи вільних мистецтв»: граматики, діалектики (логіки), риторики, арифметики, геометрії, астрономії, музики. Ця система успішно використовувалася у навчальних закладах вищого типу Європи до кінця XVIII ст.

Вирішальну роль у середньовічній італійській культурі відігравали монастирі. Чернецтво, наближене до християнського світосприйняття з особистим аскетизмом, самовідданою любов'ю до Бога, раціональною організацією монастирського життя, сприяло розвитку господарства, науки, освіти, виховання і культури.

В італійській системі освіти VI–XI ст. важливе місце належало церковним школам. Поряд із богословськими науками викладалися «сім вільних мистецтв». Паралельно з церковними, у містах відкривалися так звані «зовнішні» і світські школи (юридичні, медичні, торговельні тощо) для юнаків, які не обирали для себе духовної кар'єри.

Першим вищим навчальним закладом в Італії зазвичай вважається медичний факультет, який почав діяти у IX ст. на базі медичної школи у місті Салерно, що поблизу Неаполя (Південна Італія). А у 1088 р. на фундації Болонської юридичної школи (Північна Італія) був відкритий університет (від лат. «*universitas*» – сукупність, спільність) – перший вищий навчальний заклад у Європі. Медичний, філософський та теологічний факультети були створені в університеті у XIV ст.

Італійська література Раннього Середньовіччя традиційно розвивалася латинською мовою за тематикою, яка була тісно пов'язана з християнством. Вона представлена видатною постаттю теолога і філософа, поета і прозаїка Боеція. Великою популярністю користувався його твір «Про розраду філософією».

Відомим християнським поетом був Венанцій Фортунат (біля 530–600), творчість якого суттєво вплинула на багатьох літераторів західноєвропейського Середньовіччя. Йому належать одинадцять книг віршів, об'єднаних загальною назвою «Різні вірші», а також твори агіографічного спрямування. Два вірші Фортуната «Знамена віють царські» та «Оспівай, язиче, битви славної пристрасть», стали частиною католицької літургії.

Ще за життя здобув визнання як письменник та історик королівства лангобардів Павло Диякон з Північної Італії (біля 700–800), автор «Римської історії», «Історії лангобардів», «Діань мецьких єпископів» та багатьох поетичних і богословських творів.

Художня творчість Раннього Середньовіччя в Італії, християнська по своїй суті, ще продовжувала розвиватися під впливом язичництва. Образи Аполлона, Гермеса і Орфея використовувались як моделі для зображення Христа [3, т. 2, с. 134].

У другій половині IX ст. в архітектурі з'являється новий стиль, який набув назву романського (від лат. «*Roma*» – Рим). Цей термін пов'язаний із відкриттям французьких археологів наприкінці XIX ст. подібності споруд Раннього Середньовіччя з римською античною архітектурою з її арками та елементами оздоблення. Першою романською спорудою у Північній Італії є церква Сант-Амброджо у Мілані. Її будівництво розпочалося у першій половині IX ст., а завершилося наприкінці XII ст. За схожим планом, на початку XII ст. була споруджена церква Сан-Мікеле у Павії.

У 1099–1106 рр. архітектор з Ломбардії Ланфранко зводить собор у Модені, який відрізняється від попередніх відсутністю склепіння над центральним нефом і цим започатковує «ломбардський стиль» романської культової архітектури, за яким будуються собори у Нонантолі, Пьяченці, Кремоні, Фіденці, Феррарі і Пармі. Особливості цього стилю пов'язані з утворенням великого внутрішнього об'єму споруди за рахунок свідомого порушення її геометричних форм високими стінами і використанням скульптури та багатой кольорової гами в оздобленні внутрішнього інтер'єру фресками і мозаїками.

Разом з тим, у Венеції в 1063 р. майстрами з Візантії розпочинається будівництво собору святого Марка за планом, який нагадував Константинопольську церкву святих Апостолів (грецький хрест, що утворює три нефи і велике центральне шатро), зведену у VI ст. за наказом імператора Юстиніана I (482–565). Пізніше центричний візантійський план був використаний при будівництві венеціанської церкви Сан-Джакомо ді Ріальто, церкви Санта-Фоска та собору на островцях Торчелло і Мурано поблизу Венеції. Так у Північній Італії в другій пол. XI–першій пол. XII ст. сформувався ще один архітектурний стиль, який отримав назву «візантійська романіка» [1, с. 117–118].

У Центральній Італії романський стиль в архітектурі набув суттєвих відмінностей. Це пояснюється загальним розвитком «класичності» тосканської романіки, яка спиралася на ідею відродження античних культурних традицій, згідно з якими раціональність відповідала істинності. Не останню роль у цьому процесі відігравав виключний статус Флоренції і Пізи, в яких поступово набувало свого розвитку міське самоврядування і пов'язана з ним відносна духовна свобода населення. Класичним прикладом особливого романського стилю в архітектурі Центральної Італії є церкви Санти-Апостоли (сер. XI ст.) і Сан-Міньято аль Монте (XI–XII ст.) у Флоренції. Міська культура романіки Центральної Італії знайшла своє яскраве відображення у монументальному архітектурному комплексі, спорудженому в Пізі на честь її перемоги над сарацинами (арабами) у 1063 р. Він складається з собору, кампаніли (дзвіниці), баптистерію (хрестильня) і критаго кладовища. Архітектор Бускетто завершив будівництво собору з п'яти нефів у 1118 р., а через сорок років його розширив Райнальдо. У 1153 р. почалося будівництво овального баптистерію (архітектор Діотисальві), але завершилося воно набагато пізніше. Архітектор і скульптор Бонанно у 1173 р. розпочав будівництво унікальної циліндричної кампаніли, яке було завершено лише 1372 року. У зв'язку з нерівномірним просіданням ґрунту під фундаментом дзвіниці відчутно нахилилася, але встояла і сьогодні відома як «Башта, що падає». Завершує комплекс крите кладовище Кампосанто 1278 р. Пізніше цей унікальний міський архітектурний комплекс у Пізі отримав назву «Площа чудес».

Італійська скульптура та рельєфи Раннього Середньовіччя починають свій індивідуальний розвиток з першої половини XI ст. поєднанням двох класичних ідей: християнської і світської. Скульптури Христа, Богоматері, євангелістів знаходяться у храмах і палацах поруч зі скульптурами монархів, а рельєфні сюжети з Біблії переплітаються із сюжетами життя і звичаїв королів, князів, графів тощо.

Італійський живопис Раннього Середньовіччя представлений мініатюрою, фрескою і мозаїкою з сюжетами виключно з християнської тематики. Мініатюра, зазвичай, відігравала роль книжної ілюстрації, хоча на півдні Італії вже в XI ст. за візантійською іконописною традицією створювали мініатюри як окремий вид живопису. Центрами зі створення мініатюр були монастирські скрипторії, а пізніше – їхні малярські майстерні.

Фрески в італійських храмах за сюжетом і технікою виконання наближені до настінних розписів елліністичної доби (III–I ст. до н. е.), але з елементами, які були притаманні західноєвропейській мініатюрі X–XI ст. Взірцем слугували фрески з церков у Римі Сан-Клементе (IX–XI ст.) і Сан Джованні а Порта Латіна (перша пол. XII ст.).

Італійське мистецтво мозаїки у романський період розвивалося під впливом античної (греко-римської) і візантійської (VI–VIII ст.) традицій. Антична традиція широко використовувалася в оздобленні соборів і церков переважно Центральної Італії, особливо у Римі, де з VIII по XIII ст. діяла школа для підготовки художників-мозаїстів. На початку XII ст. відома у Римі родина художників-мозаїстів Косматі блискуче виконала замовлення на оздоблення церков Санта Марія ін Космедин у 1120 р., Санта Марія ін Трастевере у 1140 р., Санта Марія Маджоре у 1150 р. Візантійська традиція переважала на півночі Італії, особливо у Венеції – мозаїки собору святого Марка та на острові Сицилія – мозаїки собору в Монреалі, поблизу Палермо і собору в Чефалу.

У культурі Раннього Середньовіччя Європи провідне місце справедливо посідає італійська культура, що була сформована на кращих зразках середземноморських античних та європейських ранньохристиянських традицій.

Література

1. Арган Дж. К. История итальянского искусства. / Пер. с ит. / К. Дж. Арган. – М.: ОАО Издательство «Радуга», 2000. – 533 с.
2. История средних веков: В двух томах. / Под ред. академика С.Д. Сказкина. – Т. 1. – М.: Высшая школа, 1966. – 396 с.
3. Ліндсей Дж. Коротка історія культури. В 2-х томах. Т. 2: Від доісторичних часів до доби Відродження. / Дж. Ліндсей. – К.: Мистецтво, 1995. – 256 с.

РОЛЬ ТЕЛЕМАРКЕТИНГА В ОРГАНИЗАЦИИ КАТАЛОЖНОЙ ТОРГОВЛИ

Рост конкуренции на рынке информационных продуктов/услуг стимулирует к поиску нетрадиционных средств персонального общения с каждым потребителем. Основная причина, стимулирующая развитие маркетинговых коммуникаций, к которым относится и прямой маркетинг – это динамичное развитие украинского рынка и возрастающая конкуренция между игроками на рынке. Конкуренция идет на всех уровнях: разработка нового продукта/услуги, ценовая политика, дистрибуция, но особую жесткость противостояния игроков рынка принимает именно на последней стадии – коммуникативное влияние на потребителя. Для того чтобы занять лидирующие позиции в голове и сердце потребителя, создать особую атмосферу вовлечения в образ продукта, компании-конкуренты стремятся быть изобретательными и пытаются найти новые формы внимания к потребителю. Маркетологи хотят видеть реальный успех своих усилий по позиционированию продукта, успех, выраженный в возрастающем объеме продаж и позиции на рынке [5, с. 29]. Именно поэтому в контексте современного рынка особое значение приобретают инструменты, непосредственно влияющие на прибыль компании.

Развитие коммуникационных технологий вызвано, с одной стороны, усилением конкуренции, с другой стороны – снижением влияния традиционных инструментов маркетинговых коммуникаций (реклама, средства стимулирования сбыта) на потребителя. Это глобальная мировая тенденция. Для того чтобы удержать и привлечь внимание потребителей сегодня, нужно более уникальное, и тут особое значение имеет индивидуальный – прямой маркетинг. Одним из наиболее действенных способов является применение – телемаркетинга, обращение к работе колл-центра (call-center) [2, с. 12]. Какие же новые возможности может дать применение Call-center в торговле по каталогам?

Клиент каталожной компании – по специфике бизнеса – массовый. Обращение в компанию по телефону – это самый быстрый способ коммуникации, а также достаточно многофункциональный инструмент маркетинга и позволяет реализовать как краткосрочные задачи по повышению эффективности рекламных акций, проведению телемаркетинга, так и различные CRM-решения [4]. В классической трактовке Call-центр – это центр по приему и обработке звонков, с целью осуществления продаж, проведения маркетинговых исследований, обслуживания потребителей, технической поддержки или любой другой, связанной спецификой деятельности компании. Современные платформы Call-центра включают в себя мощные инструменты маркетинга.

Правильно организованный телефонный контакт позволяет получать такую же отдачу, как и личный контакт, и такую же массовость, как и безличные обращения. Основные сложности телефонных обращений:

- невозможность предсказать реакцию собеседника на стандартное обращение;
- необходимость мгновенной реакции на вопросы и возражения собеседника;
- важность интонации разговора (собеседник реагирует не только на информацию, но и на ее подачу);
- невозможность видеть мимику и жесты собеседника, которые в личном общении несут дополнительную информацию.

Основные преимущества Call-центра:

- технические достижения. С ростом конкуренции особое влияние приобретает техническая эволюция рынка. Интернет-магазины в потребительских сегментах борются с традиционной розничной сетью, личные продажи вытесняют отделы самообслуживания, индивидуальные почтовые обращения конкурируют с печатной рекламой. Сегодняшний мир невозможно представить без всех этих технологических преимуществ. Конечно, телефон стал достаточно серьезной альтернативой личным контактам. Многоканальные линии, уникальные системы отбора и обработки звонков, усовершенствованные базы данных, возможность комбинации различных систем делают телемаркетинг поистине революционным инструментом, который позволяет объединить индивидуальность обращения с массовым охватом [1, с. 35].

– необходимость в глубокой сегментации рынка и тщательном анализе потребительских сегментов. Массовый рынок в наши дни можно охарактеризовать как фрагментарный и демассифицированный. Такая тенденция вынуждает корпорации быть более внимательными к индивидуальным запросам потребителей, изучать их потребности, находить новые подходы к сегментированию. С другой стороны, уникальное предложение становится одним из факторов превосходства в конкурентной борьбе.

– потребность компаний в маркетинговых инструментах, способных обеспечить значительный рывок в продажах и установлении контактов с потребителями (маркетинг-отношений – CRM-стратегии). В отличие от традиционной рекламы, цель телемаркетинга – не просто информирование потребителя о предложении, а стимуляция его к конкретным действиям: консультирование, оформление заказа и т.д.

Способность вызывать действие, практически прямая связь между затратами и получением прибыли, индивидуализация предложения, формирование особых отношений с потребителем – актуальные характеристики телемаркетинга, который стимулируют его развитие [3]. Особенно это важно сейчас, когда маркетинг отношений

приобрел особое значение и является одним из эффективных инструментов конкурентной борьбы и влияния на рынок.

Также необходимо отметить преимущества использования Call-центра, как маркетингового инструмента в работе любой компании:

- целевой отбор аудитории;
- географическая, демографическая, психологическая избирательность;
- быстрый отклик;
- измеряемый отклик;
- лучшая возможность проверки спроса и широкий выбор возможности;
- возможность внесения изменений;
- высокая вовлеченность аудитории;
- навязчивость (телемаркетинг по сравнению с другими инструментами (телевидение, радио, журналы, газеты) является навязчивым, потому что не возможно не ответить на телефонный звонок, а при чтении журнала читатель может просто пропустить рекламу, а радио и телевизор может и не слушать, и не смотреть, тем самым уменьшается вовлеченность аудитории);
- возможность достижения аудитории по месту ее нахождения;
- краткое время ввода и быстрое свертывание информации.

Таким образом, телемаркетинг – эффективный инструмент, который, с одной стороны, позволяет оперативно и недорого исследовать рынок, с другой стороны – выдвинуть для различных рыночных сегментов индивидуальные предложения. Если же принять во внимание, что на сегодняшний день качество обслуживания является определяющим, то колл-центр – это эффективный способ привлечения потребителей и упорядочения идущего от них потока информации, а также оптимизации работы многих подразделений компании, достичь более устойчивого финансового положения.

Литература

1. Атцик А. А. IP-коммуникации в NGN: Учебное пособие / А. А. Атцик, А. Б. Гольдштейн, В. В. Саморезов. – СПб.: ГУТ, 2006. – 87 с.
2. Гольдштейн Б. С., Фрейнкман В. А. Call-центры и компьютерная телефония / Б. С. Гольдштейн, В. А. Фрейнкман. – СПб.: БХВ – Санкт-Петербург, 2002. – 372 с.
3. Скляр В. Украинский рынок Центров Обработки Вызовов [Электронный ресурс] / В. Скляр // Сети и Бизнес. – 2006. – № 2(27). – С. 64–71. Режим доступа до журн.: <http://www.sib.com.ua/> – Загл. с экрана.
4. Тенденції розвитку ринку кол-центрів в Україні. – [Електронний ресурс] / «Мережі і Бізнес» – Режим доступу: <http://wintrade.com.ua/uk/news/detail/?newsid=41/>. – Загл. с экрана.
5. Фролова А. CALL center как инструмент массовых телекоммуникаций: материалы Второй международной конференции «Direct Marketing инструменты и технологии», г. Киев, 1–2 марта 2002 г. – Киев: OSDirect, 2002. – С. 29–36.

УДК 372.800.2(043)

Петрова І.О., кандидат історичних наук, доцент

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «ДІЛОВА ГРА» У ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІН ДОКУМЕНТОЗНАВЧОГО ЦИКЛУ

Сучасне навчання у вищих навчальних закладах спрямоване на використання методів, які активізують пізнавальну діяльність студентів. Якість сформованих вмінь та навиків обумовлюється впровадженням активних методів навчання. Одним з таких методів є ділова гра, яка сприяє чіткому розумінню специфіки практичної діяльності конкретної галузі. Модельована грою діяльність стає ніби внутрішнім стержнем, навколо якого нагромаджуються і закріплюються знання, а сама логіка здійснення діяльності спричиняє потребу в нових знаннях [1].

Ділова гра як метод навчання має різновиди. Виокремлюють навчальні, дослідні, операційні, імітаційні, організаційно-діяльнісні, рольові ігри. Незважаючи на такий видовий склад ділової гри, для них характерною є єдина конструкція проведення, яка складається з таких етапів:

- підготовка учасників гри;
- вивчення ситуації, інструкцій, настанов та інших додаткових матеріалів;
- проведення гри;
- аналіз, обговорення та оцінка результатів гри [2].

Застосування ділової гри доречним є на практичних заняттях з навчальних дисциплін документознавчого циклу професійного спрямування, зокрема «Діловодство», «Спеціальні діловодства», «Кадрове діловодство» тощо. Враховуючи практичний характер цих дисциплін, навчальний процес повинен бути максимально наближеним до реальних ситуацій. Моделювання різноманітних умов майбутньої професійної діяльності сприяє якісному формуванню вмінь та навичок, які необхідні для: класифікації управлінських документів, визначення особливостей різновидів управлінських документів та їх створення; виконання основних технологічних процесів в роботі зі службовими документами, зокрема їх прийняття, реєстрація, попередній розгляд документів, проставлення резолюції, виконання документів, контроль виконання документів, оброблення та відправка вихідних документів; вдосконалення та раціоналізації документообігу; створення номенклатури справ; формування справ; підготовки документів до подальшого зберігання, а також для організації діловодства за зверненнями громадян, роботи з документами, які містять інформацію з обмеженим доступом, та документами, що регулюють роботу з особовим складом установи.

Так, для з'ясування принципів руху документів в установі можна використати рольову гру. Академічна група поділяється на три підгрупи (відповідно до наявності в установах основних документопотоків – вхідного, вихідного та внутрішнього). Самостійно (позааудиторно) підгрупи розробляють маршрут руху конкретного документа, створюють наочний матеріал, розподіляють ролі виконавців, які працюють з цим документом. До того ж, однією з умов є внесення помилок в правильний варіант сценарію, які під час навчального заняття інші підгрупи повинні виявити. Аудиторно кожна підгрупа презентує виконане завдання у вигляді рольової гри. Тривалість однієї презентації – 10-15 хвилин. Результати обговорюються разом з викладачем.

Ефективність розуміння організації документно-інформаційних потоків та масивів з метою прийняття управлінського рішення органами державної влади та місцевого самоврядування простежується через використання імітаційних ігор на заняттях з навчальної дисципліни «Інформаційне забезпечення управління». Наприклад, для кращого уявлення сутності процедури підготовки та видання розпорядчих документів, в яких фіксується управлінське рішення, прийняте в умовах колегіальності, студентам на практичному занятті пропонується в ігровій формі імітувати підготовку та проведення засідання колегіального органу. Основним завданням заняття є засвоєння особливостей організації та документного забезпечення кожного з етапів підготовки та проведення засідання колегіального органу відповідно до нормативно-правових актів та державних стандартів України з діловодства.

Отже, застосування методу ділової гри надає можливість студенту, якому запропонована реальна ситуація та роль в ній, зрозуміти специфіку своєї майбутньої професії. Він починає міркувати в напрямі вдосконалення конкретних напрямів потенційної професійної діяльності. Студент під час проведення ділової гри прагне досягнути результату. Ці обставини позитивно корегують увагу та мислення студента, сприяють кращому засвоєнню знань, якісному формуванню вмінь, зняттю монотонності навчання, виявленню особистісного ставлення студентів до досліджуваного матеріалу, залученню всіх студентів до активної співпраці.

Література

1. Полак Л. Ділова гра як метод активного навчання дорослих / Л. Полак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/metodser/111/12.pdf>. – Назва з екрана.
2. Ягупов В. В. Педагогіка / В. В. Ягупов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eduknigi.com/ped_view.php?id=199. – Назва з екрана.

УДК 355(043)

Рябуха Ю.В., кандидат исторических наук, доцент

НАГРАЖДЕНИЕ КРЕСТОМ ВИКТОРИИ ВО ВРЕМЯ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

Крест Виктории является высшей наградой Великобритании за мужество, проявленное на поле боя. Учрежденной в годы Крымской войны наградой за полуторавековую историю награждено всего 1353 человека (из них 3 - дважды), что делает ее одной из наиболее ценных наград в истории.

Практически половина награжденных – 627 человек получили свои награды в годы Первой мировой войны, которая предоставила многочисленные возможности для проявления героизма. Также впервые произошел случай повторного награждения, который связан с именем подполковника медицинской службы Артура Мартин-Ли́ка. Первый крест он получил во время англо-бурской войны в 1902 г., а второй – в 1914 г. во время военных действий на территории Бельгии, оказывая помощь раненым солдатам непосредственно под огнем противника.

В первую мировую войну мог случиться и первый случай повторного награждения Крестом Виктории за одну кампанию. Младший капрал АНЗАК Альберт Джака в сражении на Галлиполи 19 мая 1915 г. с группой из пяти человек оказался отрезанным от своего батальона. Попытка пробиться к успеху не привела – трое австралийцев были убиты и двое ранены. Тогда А. Джака, под огневой прикрытием двух раненых бойцов подполз к туркам, и в одиночку их атаковал, заколов двух врагов штыком и застрелив

пятерых[5] (Т. Рипли ошибочно приводит другие данные – пять заколотых штыком, остальные застрелены[1,с.66]). Действия капрала позволили его товарищам выйти из окружения, а сам А. Джака был удостоен высшей британской награды. Следующий раз А. Джака отличился уже на Западном фронте во время битвы на Сомме 7 августа 1916 г., будучи вторым лейтенантом, возглавлявшим взвод. Во время внезапной контратаки немцев около 40 австралийских солдат попали в плен. А. Джака, несмотря на ранение, с группой из семи солдат атаковал немцев. В последовавшем скоротечном бою А. Джака получил еще несколько ранений, но сумел отбить пленных товарищей, уничтожив в рукопашном бою около двадцати немцев. Однако вместо повторного Креста Виктории он был награжден Военным Крестом (которым награждали солдат, чьи подвиги не дотягивали до уровня Креста Виктории). Командование австралийцев считало, что чопорные британцы специально не удостоили героя высшей награды не желая лишней раз отмечать героизм австралийцев. Но сами британцы объясняли это тем, что А. Джака сам допустил возможность взятия в плен австралийских солдат не выставив должного охранения взвода, т.е. своей доблестью он всего лишь искупил свою ошибку.

Того, что не удалось А. Джаке, сумел добиться Ноэль Годфри Чевесс, капитан Королевского Военного Медицинского Корпуса. 9 августа 1916 г. во время все той же битвы на Сомме Чевесс, сам будучи раненым, в течении всего дня оказывал помощь раненым солдатам, а ночью возглавил группу добровольцев, которая вынесла тяжелораненых британских солдат с «ничейной» земли. Через год, при Пашендалле, ситуация повторилась – снова раненый Н. Чевесс находясь на передовой в течение двух дней продолжал спасать британских солдат, пока сам не потерял сознание от потери крови. Самого капитана спасти не удалось – он умер от полученных ран через два дня в военном госпитале в Брендхоке[5]. Парадоксально, что медицинскую помощь в госпитале Н. Чевессу оказывал подполковник Артур Мартин-Лик, единственный на тот момент дважды награжденный Крестом Виктории.

В связи с первой мировой войной стоит упомянуть и награждение Филиппа Нима, в будущем Олимпийского чемпиона. В декабре 1914 г. позиции роты, где служил лейтенант Филипп Ним, были обстреляны немецкой артиллерией, после чего атакованы пехотными частями. Ф. Ним метая ручные гранаты, в одиночку сдерживал наступление врага в течение «трех четвертей часа» (так в документе), дав возможность эвакуироваться всем раненым[5]. Через десять лет на Олимпийских играх в Париже, Ф. Ним стал чемпионом в командном первенстве в стрельбе двойными выстрелами по «бегущему оленю», став таким образом единственным кавалером Креста Виктории обладавшим золотой олимпийской медалью.

Крест Виктории согласно статуту вручается только солдатам британской армии и ни один военнослужащий другой страны получить его не может [4,с.16](т.е. все упоминания о награждениях им советских офицеров в годы Второй мировой войны не что иное как миф). Однако если иностранец сражается в рядах британской части то проявленная им доблесть может быть отмечена высшей наградой. Таким отличившимся оказался Филипп Коновал – украинец из села Кутковцы Каменец-Подольского уезда. Эмигрировавший в 1913 г. в Канаду, Ф. Коновал вступил в канадскую армию, и в 1916 г. в составе 47-го батальона 10-й бригады 4-й канадской дивизии оказался на Западном фронте во Франции. О его подвиге совершенном в период 22-24 августа 1917 г. ходят противоречащие друг другу легенды, особенно в украиноязычной литературе. Поэтому будет уместным процитировать официальный источник – «Лондонскую газету» выпуск 30400: «За выдающуюся отвагу и лидерские качества, проявленные в наступлении. На его отделение была возложена сложная задача зачистки блиндажей, воронок и пулеметных точек. Под его умелым командованием отделение полностью подавило вражеское сопротивление, нанеся врагу значительный урон. В одном из блиндажей он в рукопашном бою лично заколол троих врагов, и в одиночку атаковав семерых других в воронке, всех уничтожил.

Дальнейшее наступление сдерживал пулемет на правом фланге, нанося значительные потери. Капрал Коновал бросился вперед и ворвался в пулеметное гнездо, уничтожил пулеметный расчет, захватив при этом пулемет. На следующий день он снова в одиночку атаковал другое пулеметное гнездо, забросав его гранатами, уничтожил расчет из трех человек и пулемет.

Этот унтер-офицер в одиночку уничтожил, по крайней мере, шестнадцать врагов, и доблестно сражался в течение двух дней, пока не был тяжело ранен»[5].

В 1921 г. произошло самое необычное награждение Крестом Виктории. Он был вручен американскому Неизвестному солдату, погребенному на Арлингтонском кладбище в Вашингтоне. Это был ответный жест Великобритании на награждение британского Неизвестного солдата американской медалью Конгресса. Назначение вызвало неоднозначную реакцию в британских верхах. Стамфордхэм, личный секретарь короля Георга в письме лорду Керзону писал о невозможности этого акта, указывая, что король не наградил Крестом Виктории даже британского Неизвестного солдата, а также, что «ни звание, ни долгая служба, ни полученные раны, ни какие-либо другие условия или обстоятельства не могут заменить собой той исключительной храбрости, которая является необходимым условием награждения». Однако, политическая целесообразность оказалась выше принципов и в США был отправлен адмирал Дэвид Битти, которого признали наиболее достойным, чтобы провести награждение[4,с.21].

Таким образом, Крест Виктории был британским аналогом «солдатской» медали, которая была учреждена во многих странах Европы. Из приведенных примеров видно, что для получения награды мало было проявить храбрость на поле боя. Практически все награжденные, удостоенные Креста Виктории, с риском для жизни спасали товарищей (что наглядно демонстрирует значительное число военных медиков, два из которых были награждены двжды), либо своими действиями сокращали возможные потери в британских частях.

Литература

1. Рипли Т. Штыки к бою! Штык на полях сражений XX века /Тим Рипли; [пер. с англ. А. Колина]. – М.: Эксмо, 2006. – 512 с.
2. Сергеев К. М. Лунин атакует «Тирпиц»! /К.М. Сергеев. — СПб.: ГУП СПМБМ «Малахит», 1999. — 232 с.
3. Форд Р. Адский косильщик. Пулемет на полях сражений XX века /Роджер Форд; [пер. с англ. В.М. Феоктистовой]. – М.: Эксмо, 2006. – 400 с.
4. Ченнык С. С девизом «За доблесть». История высшей военной награды Великобритании – Креста Виктории /С. Ченнык // «Military Крым». - №1. – С.14-23.
5. The London Gazette (supplement) [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.thegazette.co.uk/London/>

УДК 340.15

Сивак О.А., кандидат педагогічних наук, старший викладач

ЕЛЕКТРОННІ ЗАСОБИ ОСВІТИ ЯК ФАКТОР ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВНЗ

Входження в еру постіндустріального суспільства відображається на сучасних освітніх процесах. Планомірний, безперервний, безупинний розвиток суспільства в напрямку виробництва послуг, проведення досліджень, організації системи освіти і підвищення якості життя в цілому став запорукою трансформування технологій від простих до складних, від монозадачних до мультизадачних. Наближення до створення інформаційного суспільства в Україні стане можливим лише за умови вживання інновацій у вищій школі.

Поняття «електронні засоби освіти», «інновації в освіті», «інноваційний розвиток вищих навчальних закладів» раніше не використовувалися в науковій літературі. Про доступність і необхідність застосування інноваційних засобів освіти, неможливість рухатися вперед без інформатизації освітніх послуг розглядається у роботах К.К. Голдер, Р.Н. Кветний, Н.В. Краснокутська, О.В. Прудка, А.А. Рідкокаша та ін.

У сучасному суспільстві прийнято, що фахівець будь-якої сфери повинен знати і володіти всім різноманіттям можливостей інформаційних технологій. Найкоротший і найефективніший шлях до досягнення вказаної мети – інтенсивне використання інформаційних технологій у навчальному процесі. Застосовуючи електронні засоби освіти, вищий навчальний заклад вчить студентів працювати з інформацією, логічно думати, будувати логічну послідовність своїх дій, приймати швидкі та ефективні рішення. Крім того впровадження таких інновацій пришвидшує процес навчання, робить його зручнішим. Реалізація нових педагогічних технологій сьогодні неможлива без ефективного використання комп'ютера від допоміжних засобів до основних у дистанційному навчанні. Використання електронних навчальних методів допомагає студентам засвоїти величезний обсяг інформації. Студенти, які систематично самостійно працюють з комп'ютером, навчаються відбирати і систематизувати інформацію, робити висновки, швидше адаптуються в нових умовах. Еволюція вищої освіти можлива лише за умови використання інноваційних методів і засобів навчання.

На шляху до застосування інформаційних технологій у вищому навчальному закладі слід використовувати сучасну комп'ютерну техніку і ліцензійне програмне забезпечення. Це стає можливим застосування електронних засобів освіти. Серед них виділяють наступні: сервісні програмні засоби загального призначення; програмні засоби для контролю і виміру рівня знань, умінь і навичок учнів; електронні тренажери; програмні засоби для математичного та імітаційного моделювання; програмні засоби лабораторій віддаленого доступу та віртуальних лабораторій; інформаційно-пошукові довідкові системи; автоматизовані навчальні системи; електронні підручники; експертні навчальні системи; інтелектуальні навчальні системи; засоби автоматизації професійної діяльності.

Отже, з вищевикладеного слідує, що електронні засоби освіти не тільки значно полегшують роботу викладачів, а й дають змогу студентам ширше ознайомитися з галузями навчання, оволодіти навичками професійної діяльності. Використання інформаційних технологій в навчанні дає можливість застосовувати знання на практиці.

Література

1. Кветний Р.Н. Комп'ютерне моделювання систем та процесів. Методи обчислень : [навчальний посібник] / [Р.Н. Кветний, І.В. Богач, О.Р. Бойко, О.Ю. Софіна, О.М. Шушура]; [ред. Р.Н. Кветного]. – Вінниця : – ВНТУ, 2012. – 193 с.
2. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент : [навчальний посібник]. – К.: КНЕУ, 2003. – 504 с.

СЕКЦІЯ АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

УДК 330.341:061.5 (=14) (262.54)«18/19»

Волониць В.С., кандидат історичних наук, доцент

ПЕРШІ МАЯКИ НА АЗОВСЬКОМУ МОРІ

Перші маяки в Азовському морі стали споруджувати ще на початку XVIII ст. Така споруда не перевищувало 10 м. заввишки і будувалося з каменю, глини і піску. Зверху встановлювалася металева ґратчаста чаша, в якій розпалювали вночі дрова тільки на той час, коли в цих місцях повинні були проходити судна або передбачалося, що судно може пройти небезпечним фарватером. Маяки XIX ст. заввишки досягали більше 30 м., на них для освітлення використовувалися масляні лампи з рефлектором.

Зростання торговельного мореплавства в Азовському морі на початку XIX ст. вплинув на розвиток портової інфраструктури, лоцманської служби і модернізацію маяків. 9 червня 1808 р. імператор Олександр I підписав указ про створення в м. Маріуполі портового управління і карантинної застави, а 12 червня 1808 р. - указ про обов'язки керуючого Маріупольської пристанню. У сферу його повноважень входило і управління маяком, зведеного на Білосарайській косі [1].

Перший Білосарайський маяк був побудований в 1811 р на гроші таганрозького купецтва. Як і його попередники, він являв собою дерев'яну вежу заввишки 18,5 м. і розташовувався на 10,5 км на північний схід від сучасного маяка, неподалік від с. Мелекине. Маяк перебував у віданні Таганрозького градоначальства і утримувався за рахунок місцевого купецтва, а в 1829 році був переведений у підпорядкування дирекції Чорноморських маяків. Світло цього маяка було видно на відстані до 20 миль. Для роботи маяків використовували льняну олію.

Новий маяк був закладений в 1835 р. в найвужчій частині Білосарайської коси за милю від її берегу. Будівництво тривало з 16 квітня по 6 листопада 1835 р. під керівництвом поручика Дрожжина і обійшлося в 50 000 руб. В якості будівельного матеріалу використовувався керченський білий камінь. Вперше світло на маяку запалили 25 серпня 1836 р. (за старим стилем). Після його споруди старий маяк був розібраний.

Маяк являв собою восьмигранну вежу заввишки 72 фути (23 м) та прибудови, в яких жили матроси, обслуговуючий персонал, охорона і доглядач маяка. Також у дворі розташовувався склад і кухня з їдальнею. Територія маяка була огорожена високим кам'яним парканом. Для охорони маяка на його території був розквартирований козацький дозор. Приміщення маяка були сплановані так, щоб його обслуговуючий персонал зміг витримати облогу. Залежно від важливості фарватерів маяки обслуговували військові моряки, а доглядачами призначалися досвідчені унтер-офіцери або офіцери, які очолювали службу маяка.

Вежа складалася з чотирьох потужних ярусів, з'єднаних сходами. Сходи вели в скляну надбудову - до ліхтаря. Чавунний ліхтар складався з 14 ламп з рефлекторами. Кожен день з настанням темряви доглядач піднімався, щоб запалити світло, а вранці гасив його. Незважаючи на відносно невелику висоту, вежу було добре видно з моря. Білий світ був помітний з відстані 9 - 10 миль.

У 1878 р при маяку був побудований житловий кам'яний флігель для двох доглядачів, на початку 1880-х рр. - маяковий магазин, комори, лазня, стайня, сарай для возів, були відремонтовані вежа і кам'яна огорожа. У 1890 р. було модернізовано обладнання маяка: замість ламп встановили апарат з лампою розжарювання. Працювала ця конструкція на гасі. У дворі маяка побудували рятувальну станцію з необхідним обладнанням. В окремо побудованому будинку був встановлений «канадський» парової свисток. Під час туману і негоди він протягом кожної хвилини видавав три короткі сигнали тривалістю в 3 секунди. Відгомін свистка розносився на 3,5 милі навколо і був чутний навіть при зустрічному вітрі. Між короткими сигналами була пауза в 5 секунд. Після кожного третього сигналу була перерва в 41 секунду. У зимовий час свисток сповіщав рибалок про те, що лід ламається і відходить від берегів.

До сьогоднішнього дня на маяку збереглася маленька залізна табличка, де французькою мовою викарбуваний напис: «Франція. Конструкторське бюро Ейфеля ». Це дозволяє зробити припущення, що маяк модернізували за проектом бюро відомого автора Ейфелевої вежі Г. Ейфеля. Зараз Білосарайський маяк - найстаріший на всьому Азовському узбережжі кам'яний маяк.

Перша згадка про необхідність будівництва залізних маяків для освітлення входу в маріупольський порт на Зінцевой балці ми знаходимо в проекті будівництва Маріупольського порту, складеному Н.Л.Лісовским в 1886 р. До детального опису майбутнього нового порту додавалася кошторис витрат на будівництво основних портових споруд. Серед усього іншого в пункті 11 вказувалося, що на зведення двох маяків на головах брекватерів і молу В з ліхтарями п'ятого розряду необхідно виділити 20000 руб. Детальний опис цих маяків ми знаходимо в «Матеріалах для описання русских и коммерческих портов и истории их сооружения» за 1896 р. В матеріалах вказується, що ці залізні навігаційні споруди слугували для освітлення входу в порт [2]. Остаточо маяки були введені в експлуатацію 1 вересня 1891 р. Кожен

маяк складався з шестикутної залізної вежі заввишки 17,5 футів (5,33 м.) (Від фундаменту до площі ліхтаря) і примикає до башти сторожки. Загальна площа башти і сторожки становила. 3,25 кв. саж (14,82 м). На фундаменті був встановлений чавунний цоколь заповнений кладкою, а зверху розміщались залізна будова [3]. Остов вежі маяка складався з середньої стійки, що слугував віссю гвинтових сходів і підтримкою для лампи ліхтаря. Конструкція складалася з шести ребер які звужуються зверху й обшиті зовні листовим залізом. На верху вежі, на консолях, був влаштований навколо ліхтаря балкон з перилами. Маякові ліхтарі французького виробництва компанії Барб'є і Ко давали висоту вогню 23 фути (9,75 м.). Західна голова ліхтаря подавала білий вогонь, інша частина - зелений вогонь, вогонь на східній голові - червоний. На маяці був встановлений дзвін (ринда) для подачі звукових сигналів під час туманів [4].

Література

1. Полное собрание законов Российской империи. – 1. – Т. 30, № 27075. – С. 297-299.
2. Лисовский М.Л. Мариупольский порт / М.Л. Лисовский // Материалы для описания русских портов и история их сооружения. – Петербург: Типография Министерства путей сообщения. – 1888. – Вып. V. – С. 42.
3. Лисовский М.Л. Мариупольский порт. Постройка и оборудование / М.Л. Лисовский // Материалы для описания русских портов и история их сооружения. – Петербург: Типография Министерства путей сообщения. – 1896. – Вып. XIX. – С. 26.
4. Государственный архив Донецкой области. – Ф. 117 (Управление работ Мариупольского порта, г. Мариуполь, Мариупольского уезда, Екатеринославской губернии). – Оп. 1. – Д. 2 (Протоколы заседания Мариупольского по торговым делам присутствия и технического совета. Сметы на ремонт плавучего маяка и постройку предостерегательных знаков для обозначения входного канала порта. Пояснительные записки к проектам установки береговых огней и плавучего буя). – Л. 244.

УДК 94(477):35207«1870/1914»

Коробка В.М., кандидат історичних наук, доцент

МІСЬКА «ДЕМОКРАТІЯ» НА КАТЕРИНОСЛАВЩИНІ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Вивчення заходів царату з трансформації міського самоврядування та їх результатів сприяє збагаченню загальної картини модернізаційних процесів у Південно-Східній Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Змінивши курс внутрішньої політики у напрямку зміцнення основ самодержавства, з поміж іншого Олександр ІІІ запровадив новий закон про міське самоврядування. У першу чергу, зміни стосувалися тих норм, якими визначався порядок виборів. Уряд розраховував забезпечити такий склад виборців, що міг би обрати гласних, які налагодили б результативнішу працю громадського управління й менше викликали сумнівів щодо політичної благонадійності. З цією метою вводилися високі майнові умови, якими коло виборців звужувалося настільки, що право голосу отримувала лише найбільш заможна частина жителів міста.

Закон позбавив виборчих прав євреїв, навіть якщо розмір їхнього майна відповідав вимогам майнового цензу [1]. В єврейській межі осілості з євреїв укладався «особливий» список, з якого губернське в земських і міських справах присутствіє обирало гласних (уповноважених) у кількості, визначеній міністром внутрішніх справ, не більше однієї десятої загального складу думи [2].

У відповідності до указу про введення нового Городового положення міністр внутрішніх справ І. Дурново 24 липня 1892 р. видав циркуляр, яким повідомив губернаторів про термінове запровадження нового Городового положення в столицях, Одесі, Керчі, Севастополі, Кронштадті, Миколаєві, а також у губернських містах європейської частини імперії (крім Царства Польського), з утворенням у них «присутствій у міських справах». Ця вказівка стала відправним моментом у запровадженні, поміж інших, і в Катеринославській губернії нової міської реформи.

У результаті застосування норм закону 1892 р. число міських жителів, які отримали статус виборця значно скоротилося і складало мізерну частину населення міст. Урізання міського електорального поля відбулося й за рахунок позбавлення виборчих прав євреїв. Ще однією особливістю виборчого процесу за Городовим положенням 1892 р., що в повній мірі знайшла втілення на губернських теренах, було включення до складу дум (зібрань уповноважених) гласних (уповноважених) в кількості, визначеній МВС, за персональним вибором губернського в земських та міських справах присутствія з так званих «особливих списків» євреїв.

Негативний вплив на якість виборчого процесу виявився і в такій характерній його ознаці, як ухилення від участі у ньому значної частини міського електорату. Але попри все, формувалася корпус городян, що набували навичок представницької демократії. Таке явище сприяло накопиченню демократичного потенціалу, який, щоправда, не отримав можливості виявитися в повній мірі. Після

революції 1905 – 1907 рр. вибори набувають більшої змістовності за рахунок ведення агітації та часткової політизації виборчих кампаній, а також персонального складу міських дум.

За встановленими фактами в Катеринославській губернії разом із черговими, так би мовити звичайними виборами, траплялися, через різні обставини, й повторні, що стосувалися в основному міських голів. У разі незатвердження імперською адміністрацією новообраних, ініціювалися вибори нових – позачергові або повторні.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. виборчий процес у містах губернії з найбільш розвиненим міським господарством збагачується процедурою створення доволі розгалуженої мережі різного роду виконавчих комісій для завідування його окремими галузями.

У практиці введення в Катеринославській губернії Городового положення 1892 р. відбилася законодавча норма про спрощене міське громадське управління, що було запроваджене в Нікополі та Слово-Яносербську через недостатність у них міських коштів та нерозвиненість торгівлі і промислів.

У випадку відмови від звання або смерті гласного та за відсутністю кандидатів за ним дума функціонувала в тому чисельному складі, що залишався, додаткові вибори не проводилися. Проте, якщо були кандидати на звання гласного, то їх запрошували в думу для поповнення її складу на місце вибулих. Так, 24 листопада 1904 р. від обов'язків гласного луганської думи за власним бажанням було звільнено купця Дворникова. За дорученням розпорядчого органу управа запросила кандидата на цю посаду, що був обраний підчас загальних виборів [3]. Іншим разом, 26 січня 1905 р., склад луганської думи був поповнений І. Ляпіним замість померлого Стрижаченкова [4].

Однією з важливих процедур виборчого процесу було створення з числа гласних для завідування окремими галузями господарства і управління особливих виконавчих комісій. Цей порядок був унормований законом 1870 р., але значного поширення у практиці майже всіх громадських управлінь губернії набув тільки після реформи 1892 р. Звичайно, найбільш розгалужену систему виконавчих комісій, що функціонували на підставі інструкцій думи під проводом управи з дозволу губернатора, мало катеринославське управління. Проте, не менш цікавою видається система їх створення, наприклад, в Олександрівську.

При повному комплекті олександрівської думи в 40 гласних 31 з них були членами однієї, двох або більшого числа комісій. Лише 9 міських представників не потрапили до жодної з названих виконавчих структур. Гласні Г. Янцен (меноніт, що мав в місті нерухомість, оцінену в 28000 руб., – найбільшу за розміром вартості серед інших міських представників) і дворянин М. Синицин були обрані, за відповідним порядком, до складу 7 і 5 виконавчих комісій. Міський голова К. Дмитренко очолював санітарну комісію, вочевидь, через те, що вона опікувалася однією з найпроблемніших сторін міського життя [5].

Новацією Городового положення 1892 р. було запровадження посади головуючого в думі підчас розгляду питань, що стосувалися обговорення і прийняття рішення про призначення міському голові утримання, а також при розгляді звітів про діяльність управи та наслідки ревізій.

Після революції 1905 – 1907 рр. значно змінилися умови розгортання міського виборчого процесу. Однією з помітних його особливостей стала можливість ведення агітації і політичного впливу. В губернському місті вибори 1909 р. відбувалися за участі політичних партій. Тут перед виборами двома політичними силами було укладено два списки кандидатів, яких кожна бажала бачити гласними. Більшість голосів виборців набрали кандидати, що були підтримані угрупованнями, які були просякнуті, як зазначав губернатор у таємній доповіді міністру внутрішніх справ, «сознанием необходимости предоставить господство русскому племени» [6].

У решті міст губернії агітація і боротьба навколо виборів точилася лише, за визначенням начальника губернії, на господарсько-побутовому ґрунті. Проте певним відлунням бурхливих подій в імперії можна вважати політичні симпатії гласних Маріупольської думи. За спостереженням губернатора – це здебільшого особи, яких за поглядами можна віднести до партії октябристів, хоч й є в невеликій кількості прибічники конституційних демократів, а також Союзу руських людей [7].

Після революції 1905 – 1907 рр. почастишали випадки відмови начальником губернії від затвердження провідників міських громадських управлінь. Інколи на заваді затвердженню посадової особи ставали політичні мотиви. Так, рішенням від 19 грудня 1907 р. губернатор відмовив у затвердженні обраного 27 – 28 листопада 1907 р. міським головою Луганська чинного провідника міста С. Лутовінова через його участь у виборах до Державної думи в якості виборця від крайніх лівих партій [8].

Утім, траплялися й чисто прагматичні причини відмови від юридичного схвалення результатів виборів. Так, було незатверджено обраного 31 червня 1907 р. Олександрівською думою на посаду міського голови колезького секретаря О. Тихомирова. Губернатор у доповіді до МВС пояснював, що цей діяч був зацікавленою особою в судовому процесі міста Олександрівська з С. Лизловим з приводу розірвання міським управлінням з останнім договору на водопровідне підприємство. До того ж, на думку начальника губернії, інтереси обох цих осіб значною мірою розходилися з інтересами міста [9].

Один за одним були обрані (30 серпня 1909 р. та 24 січня 1910 р.) і незатверджені на посадах міського старости Слов'яносербська міщани Д. Корніловський та А. Ломаченко внаслідок того, що проти обох було порушено кримінальні справи [10].

Таким чином, реалізація Городового положення 1892 р. в містах Катеринославської губернії здійснювалася, в основному, у відповідності до закону та вказівок МВС, під безпосереднім керівництвом губернської адміністрації та за настановами губернського в міських справах присутствія.

Література

1. Городовое Положение: Высоч. утв. 11 июня 1892 г. // ПСЗ. – СПб., 1895. – Собр. 3-е. – Т. XII, № 8708. – С. 438.
2. Там само. – С. 432.
3. Державний архів Луганської області (далі – ДАЛО). – Ф. 60, оп. 1, спр. 1, арк. 24.
4. ДАЛО. – Ф. 60, оп. 1, спр. 7, арк. 10.
5. Російський державний історичний архів (далі – РДІА). – Ф. 1288, оп. 5-1900, спр. 158, арк. 229 – 230; ДАЗО. – Ф. 24, оп. 4, спр. 50, арк. 4 – 6.
6. РДІА. – Ф. 1288, оп. 5-1900, спр. 158, арк. 163 – 163 зв.
7. Там само. – Арк. 161 – 163 зв.
8. Там само. – Арк. 165.
9. Там само. – Арк. 165.
10. Там само.

УДК 930: 33(477)"1958/1964"

Коробка Ю.В., кандидат історичних наук, доцент

ІСТОРІЯ ВИВЧЕННЯ НАПРИКІНЦІ 1950-х – У СЕРЕДИНІ 1960-х рр. ЛІКВІДАЦІЇ МАШИННО-ТРАКТОРНИХ СТАНЦІЙ (МТС)

Марність будь-яких реформ за радянської суспільно-політичної системи не ставить під сумнів необхідність створення правдивої картини минулого та всебічного осмислення задля цього історичного досвіду господарського розвитку України загалом та його аграрного сектору, зокрема. Помітне місце на радянському етапі української історії посідає поміж інших хрущовських реформ економіки ліквідація МТС, яка має доволі глибоку традицію наукового опанування. Попри наявність значної кількості публікацій ця тема в історіографічному плані освоєна побіжно [1].

Дуже суперечливий вплив на зростання сільського господарства, розширення виробничої самостійності колгоспів СРСР справили відмова від застосування МТС як форми технічного обслуговування колгоспів, їх наступна ліквідація та продаж сільськогосптехніки безпосередньо сільгоспартілям. Необхідність такої зміни ставала очевидною з початку 1950-х рр., але її реалізація була ускладнена ортодоксалізацією політекономії соціалізму після виходу у світ праці Й. Сталіна «Економічні проблеми соціалізму в СРСР» [2]. Тут, крім низки теоретичних викладок, містилася негативна реакція господаря Кремля на пропозицію економістів – подружжя В. Венжера і О. Саніної – продати колгоспам сільськогосподарські знаряддя праці, що їх експлуатували державні МТС.

Й. Сталін категорично заперечив можливість такого перетворення через низку підстав. По-перше, розмірковував керманіч СРСР, продаж техніки МТС у власність колгоспам призведе до їх розорення, наслідком цього може стати підриг механізації і зниження темпів колгоспного виробництва, а це – «крок назад, у бік відсталості». По-друге, перетворення колгоспів на власників основних знарядь праці поставило б їх у виняткове становище, адже жодне державне підприємство у СРСР не володіє ними. Такі обставини, на думку радянського вождя, можуть лише віддалити колгоспну власність від загальнонародної і сприятимуть не наближенню до комунізму, а навпаки – віддаленню від нього. По-третє, утілення ідеї В. Венжера і О. Саніної призвело б до залучення колосальної кількості знарядь сільськогосподарського виробництва в орбіту товарного обігу, а це несумісне з перспективою переходу від соціалізму до комунізму [3].

У зв'язку з виходом у світ «Економічних проблем соціалізму в СРСР» М. Хрущов у своїх спогадах зазначав: «Буквально вся партія сиділа й скніла над цією працею. Сталін усіх примусив читати і вивчати її» [4]. Отже, ґрунтовне промивання мізків ще за Й. Сталіна створювало несприятливе ідеологічне і морально-психологічне тло для сприйняття хрущовської ідеї перетворення. Тим більше, що критика культу особи не означала подолання сталінської спадщини в економічному мисленні вищого партійно-державного керівництва, не кажучи вже про широкий загал пересічних партійців. Звичайно, це певним чином впливало й на історіографічну ситуацію навколо дослідження аграрно-промислового розвитку країни у добу хрущовської «відлиги».

Підвалини дослідження реформи становлять висловлювання з цього приводу М. Хрущова, документи ЦК КПРС тощо [5]. Саме радянському лідерові належить ідея зосередити в одних руках усі структури, що

обслуговували виробничий процес у колгоспах. Це міркування знаходило, хоч і не беззаперечно, схвалення протягом чотирьох історіографічних періодів вивчення теми.

Особливістю історії вивчення кінця 1950-х – середина 1960-х рр. є зречення науковців від сталінських постулатів стосовно МТС і товарно-грошових відносин у СРСР. Дослідники реформи розглядали її передумови і примарні позитивні результати – приклади кращого використання купленої колгоспами техніки та дієвість переходу до них кадрів механізаторів (Ю. Арутюнян, М. Вилцан [6], І. Білоус [7], І. Кожукало [8], Б. Ковалевський [9], А. Кочубей [10], І. Нелип [11], С. Трапезников [12], Ф. Хижук [13], Г. Шафіонєцький [14]). Відверто дисгармоніювали із радянським прославленням реформи спостереження українського економіста в еміграції М. Величківського [15], який попереджав, що колгоспника буде пограбовано внаслідок цих перетворень.

Література

1. Коробка Ю.В. Ліквідація машинно-тракторних станцій: науковий доробок періоду «відлиги» / Ю.В. Коробка // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія: Збірник наукових праць. – 2015. – Вип. 12. – С. 49 – 58.
2. Сталин И. В. Экономические проблемы социализма в СРСР / И. В. Сталин. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.geocities.com/CapitolHill/Parliament/7231/ec_probl.htm
3. Там само.
4. Хрущёв Н. С. Воспоминания / Н. С. Хрущёв // Вопросы истории. – 1992. – №1. – С. 57.
5. Про дальший розвиток колгоспного ладу і реорганізацію машинно-тракторних станцій: Постанова пленуму ЦК КПРС. Москва. 25 – 26 лютого 1958 р. // КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. – К.: Політвидав України, 1981. – Т. 7: 1955 – 1959. – С. 304 – 310; Хрущёв Н. С. О дальнейшем развитии колхозного строя и реорганизации машинно-тракторных станций: [Доклад Н. С. Хрущёва на первой сессии Верховного Совета СССР. 27 марта 1958 г.] / Н. С. Хрущёв. – М., 1958. – 44 с.; Хрущёв Н. С. О дальнейшем развитии колхозного строя и реорганизации машинно-тракторных станций: Тезисы доклада на первой сессии Верховного Совета СССР (февраль 1958 года) / Н. С. Хрущёв // Строительство коммунизма в СССР и развитие сельского хозяйства: [в 8 т.]. – М.: Госполитиздат, 1962. – Т. 3: январь 1958 г. – май 1959 г. – С.46–85.
6. Арутюнян Ю.В. Историческая роль МТС и их реорганизация / [Ю.В. Арутюнян, М.А. Вилцан]. – М.: Соцэргиз, 1958. – 159 с.; Арутюнян Ю.В. Особенности и значение нового этапа развития сельского хозяйства СССР / Ю.В. Арутюнян // История советского крестьянства и колхозного строительства в СССР: материалы научной сессии (Москва, 18 – 21 апреля 1961 г.). – М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1963. – С. 390 – 401.
7. Белоус И. Ф. Местные Советы Украины в борьбе за подъем сельского хозяйства / И. Ф. Белоус // Укрепление союза рабочего класса и крестьянства в период крутого подъема сельского хозяйства (1953 – 1958 гг.). – М., 1961. – С. 127 – 188.
8. Кожукало І. П. Партійно-організаційна робота КП України на селі в період крутого піднесення сільського господарства (1953–1958 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / Іван Петрович Кожукало. – К., 1963. – 23 с.
9. Ковалевський Б. П. Могутня сила побудови комунізму (Зміцнення союзу робітничого класу і колгоспного селянства в період розгорнутого комуністичного будівництва) / Б. П. Ковалевський. – К.: Держполітвидав УРСР, 1962. – 195 с.
10. Кочубей А. Д. Високі темпи розвитку – запорука наших перемог / А. Д. Кочубей. – К.: Держполітвидав УРСР, 1960. – 100 с.
11. Нелип И. П. Помощь рабочего класса крестьянству в развитии материально-технической базы сельского хозяйства в период крутого подъема (1953–1959): На материалах Украинской ССР: автореф. дисс. на соискание учёной степени канд. ист. наук / И. П. Нелип. – М., 1961. – 19 с.
12. Трапезников С. Исторический опыт КПСС в социалистическом преобразовании сельского хозяйства / С. Трапезников. – М.: Госполитиздат, 1959. – 448 с.
13. Хижук Ф. З. Створення на Україні постійних кадрів механізаторів (1953–1961) / Ф.З. Хижук // Український історичний журнал. – 1962. – №6. – С. 58 – 65.
14. Шафіонєцький Г. Рост доходов и повышение уровня потребления колхозного крестьянства (на материалах колхозов УССР) / Г. Шафіонєцький // Экономические науки. – 1959. – №4. – С. 159 – 166.
15. Величківський М. Ліквідація селянського присадибного господарства за комуністичної системи як засіб закріпачення селянства / М. Величківський. – Нью-Йорк: Б.в., 1958. – 32 с.

РОДИНА ДЕСПОТІВ В ІСТОРІЇ МАРІУПОЛЯ

Економічне партнерство Маріуполя з Італією має давні традиції. Ще на межі XVIII – XIX ст. італійські торгові дома зацікавилися портовими містами азовського узбережжя. Особливо активно вони почали діяти в регіоні з 1820-х рр. завдяки підтримці, що надавав російський уряд іноземному підприємництву в південних губерніях Російської імперії, а також завдяки політиці Новоросійського і Бессарабського генерал-губернатора М.С. Воронцова. Така політика здійснювалася через бажання уряду швидко освоїти величезні і малонаселені землі Півдня, на що місцеве купецтво не мало достатніх капіталів.

У цей час в Маріуполі відкрилися представництва фірм де Россі і Чуллі, в окремі роки в місті діяв і торговий дім Антоніо Аморетті, який мав головне представництво фірми у Феодосії та філії в Керчі і Таганрозі. Іноді вів справи в Маріуполі великий торговий дім Б. Понціо. У 1830-і в Маріуполі з'являються фірми Галеано, Джербуліні, Мембелі, де-Мартіно, Пініоні (або Пініоне), Сангвінетті [1].

Окрім власне італійських фірм, в місті почали працювати контори італізованих слов'ян з Адриатики, в основному – австрійських підданих. У місті їх теж називали італійцями, рідше – далматинцями, хоча власники цих фірм носили чисто слов'янські прізвища Відович, Вучетич, Деспот, Ковачевич, Попович, Фіскович. Завдяки слов'янському походженню цих підприємців російський уряд і місцева адміністрація ставилися до них з особливою прихильністю. Багато хто з них розпочинав із служби капітанами на торгових кораблях великих іноземних фірм і таким чином заробили невеликий стартовий капітал. Ці люди відзначалися наполегливістю, мали підприємницький хист, тому і змогли швидко підняти свій бізнес та вивести його на міжнародний рівень. У їх конторах в основному працювали родичі і співвітчизники, які з часом або замінювали своїх хазяїв, або відкривали нові фірми. На зерновому ринку Маріуполя провідні позиції в цей час займали п'ять торгових домів – Деспота, Відовича, Галеано, братів Мембелі та братів Поповичей.

Багато представників іноземного купецтва, що діяли в Маріуполі у XIX ст., зробили відчутний внесок не лише у розвиток економіки міста, але й у його громадське та культурне життя. Усі ці напрями успішно поєднувалися в діяльності сім'ї Деспотів. Антоніо Деспот – засновник однієї з торгових фірм Маріуполя, що належали італійцям, почав свою діяльність у місті в 1830-х рр., як і багато його співвітчизників. Як і Галеано, він був уродженцем Генуї і належав до італізованих слов'ян. У 1837 р. він відкрив в місті свій торговий дім, що займався експортною зерновою торгівлею. Фірма взаємодіяла з іншими італійськими конторами, що з'явилися в Маріуполі приблизно одночасно: торговими домами Галеано і братів Мембелі [2].

Його син Іван Деспот продовжив справу і залишався в Маріуполі до 1900 р., а потім виїхав до Італії. У сім'ї Івана Антоновича і його дружини Луїзи Рафаїлівни було троє дітей: сини Родіо (помер у 1909 р.) та Антон (1876 – 1931 рр.), дочка Фані (у 1902 р. виїхала до Італії). У документах І.А. Деспот значився як іноземець і австрійський підданий [3]. Сім'я Деспотів володіла в місті і за його межами великою нерухомістю (будинками і земельними ділянками). Старшому синові Родіо належав хутір, Луїзі Деспот – власний великий будинок на вулиці Костянтинівській. Після її смерті в 1900 р. на заповідані нею гроші сім'єю було придбано ще 10 000 десятини землі [4].

І.А. Деспот належав до кола тих маріупольських підприємців, які сприяли розвитку театрального мистецтва в місті. Деякий час він володів будівлею колишньої хлібної комори по Торговій вулиці, яка була пристосована для проведення театральних вистав її попереднім власником М.К. Поповим. Тут ставила спектаклі популярна в Маріуполі трупа В.Л. Шаповала [5]. Окрім цього Іван Антонович займався добродійністю, працював у благодійній організації «Общество помощи воспитанницам Мариупольской Мариинской женской гимназии», в якій він був скарбником [6].

Син І.А. Деспота Антон отримав вищу освіту в Італійському королівському міжнародному інституті в Турині та ліцензію на право займатися агрономічною комерцією після навчання. Після повернення в Маріуполь він працював у фірмі батька. У 1920-х він був висланий до Бурятії на три роки за приховання свого офіцерського звання і службу в армії Колчака, а у 1931 р. розстріляний за свідому агітацію з використанням службового стану проти заходів влади по колективізації сільського господарства [7].

На початку XX ст. представники родини Деспотів покинули місто.

Література

1. Бацак Н. Грецьке та італійське купецтво у портах Північного Причорномор'я: комерційна діяльність, мореплавство (перша третина XIX ст.) / Н. Бацак // Грецьке підприємництво і торгівля у Північному Причорномор'ї XVIII – XIX ст. Збірник наукових статей. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2012. – С. 11 – 12.

2. Мариуполь и его окрестности: Отчет об учебных экскурсиях Мариупольской Александровской гимназии. / Изд. почет. Попечителя Д.А. Хараджаева. – Мариуполь: Тип. А.А. Франтова, 1892. – С.309.

3. Державний архів Донецької області. – Ф. 215 (Соборная Харлампиевская церковь Екатеринославской духовной консистории г. Мариуполь Мариупольского уезда Екатеринославской губернии). – Оп.1. – Спр. 32 (Метрическая книга о рождении, браке и смерти, 1913 г.). – Арк.51.
4. Адрес-календарь «Весь Мариуполь и его уезд» на 1910 г. – Мариуполь, 1910. – С.П.
5. Театр в Мариуполе [Електронний ресурс] // Мариуполь и его окрестности. – Режим доступу: <http://old-mariupol.com.ua/vosmoj-den-ekskursii—23-aprelya-2-chast-2/>
6. [Без автора, без назви] Приазовский край. – 1898. - №30. – 1февраля.
7. Яруцкий Л. Семейная гордость и честь [Електронний ресурс] / Л. Яруцкий. – Режим доступу: <http://old-mariupol.com.ua/familnaya-gordost-i-chest/>

УДК 930.2:271.5(043)

Папазова А.В., кандидат історичних наук, доцент

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ З ІСТОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРДЕНУ ЄЗУЇТІВ У СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОМУ РЕГІОНІ В ОСТАННІЙ ТРЕТИНІ XVI – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII СТ.

Активне включення України у загальноєвропейські процеси інтеграції вимагає врахування історичного досвіду взаємодії та взаємовпливу західноєвропейської та української культур. У цьому зв'язку значний інтерес викликає релігійно-освітня діяльність ордену єзуїтів у східнослов'янському регіоні в останній третині XVI – першій половині XVII ст., яка була впливовим чинником місцевого культурного життя. Вивчення цього складного й неоднозначного явища допоможе інтеграції України до європейського співтовариства, сприятиме використанню прогресивних здобутків єзуїтської практики у різних сферах. Це також зорієнтує на подолання існуючих стереотипів щодо ордену та розвиток неупередженого вивчення історії Товариства Ісуса в регіоні. Оскільки джерела, які висвітлюють проблему, докладно не вивчені, ми не маємо належного уявлення про орден, його цілі, методи й результати діяльності, а тим більше про те, що найбільш важливо для східнослов'янського регіону – про вплив єзуїтів на історичний процес. Тому так важливо розглянути можливості документів різних видів, а для цього – систематизувати джерельну базу із зазначеної теми.

Мета публікації – систематизувати відомі історичні джерела з історії діяльності ордену єзуїтів у східнослов'янському регіоні в останній третині XVI – першій половині XVII ст.

Джерела з історії діяльності ордену єзуїтів у східнослов'янському регіоні в останній третині XVI – першій половині XVII ст. – писемні пам'ятки і пам'ятки матеріальної культури, які розкривають факти діяльності єзуїтів на території українських, білоруських і російських земель. Більшість існуючих писемних джерел знаходиться в архівах ордену і римської курії. Дослідникам доступні, у більшості випадків, тільки дозволені курією й ордену публікації, а також документи, опубліковані в роботах колишніх єзуїтів [1].

На території досліджуваного регіону науковцям доступні фонди архівів таких міст: Москва, Петербург, Мінськ, Вільнюс, Гродно, Львів, рукописні відділи бібліотек України, Білорусії, Росії, Польщі, а також десятки томів опублікованих у XIX – на початку XX ст. документів, які містять факти про історію місії католицизму в регіон [2]. Архівні та опубліковані документи містять цікаві відомості про діяльність ордену єзуїтів та його стосунки з місцевими мешканцями. Зокрема, у Центральному державному історичному архіві України у Львові знаходяться переліки майнових документів єзуїтських домів у Ярославі, Кросні, Перемишлі, Лящеві, королівські привілеї й листи Сигізмунда III, листи вищих керівників ордену до єзуїтських домів міст Львова і Ярослава, які мало використовувалися, або зовсім не аналізувалися дослідниками, особливо щодо таких аспектів діяльності Товариства Ісуса як методи роботи, функціонально-ієрархічна структура ордену, комерційна та господарська сфери зацікавлень єзуїтів [3]. Документи дають можливість проаналізувати стосунки ордену з органами влади, представниками місцевих мешканців та методи ордену з упровадження єзуїтів до міст регіону.

Серед збірників документів, виданих у радянський період, є джерела з історії участі ордену в подіях на території східнослов'янського регіону. Однак підбір документів відповідає завданню викриття реакційної ролі Ватикану й уніатської церкви в розвитку регіону. Матеріали збірників відбивають експлуатацію населення в єзуїтських маєтках, документи курії, католицьких ієрархів, рядових єзуїтів, що розкривали плани й мету ордену; документи, що демонстрували ставлення козацтва і Б. Хмельницького до єзуїтів; джерела, що характеризують відносини папської курії з московською державою [4]. Більшість опублікованих документів, проте, не аналізувалися дослідниками задля характеристики методів діяльності Товариства, з'ясування впливу ордену єзуїтів на події та явища у регіоні.

Таким чином, доступні джерела дають можливість відновити частину картини діяльності ордену і її вплив на історичні процеси в регіоні.

Проблема вимагає враховувати особливості діяльності ордену, які виражаються в активному втручанні єзуїтів у світські справи. Тому при класифікації джерел потрібно використати загальноісторичні

класифікації, розроблені для середньовіччя та періоду нової історії, та класифікації документів, притаманних церкві, у тому числі, запропоновані дослідниками В.В. Болотовим, В.І. Ульяновським та Т. Шевченко [5]. Усі джерела із зазначеної проблеми умовно можна розділити на групи за видами, походженням, змістом, сферами діяльності.

За родово-видовим принципом можна виділити нормативно-регламентаційні, актові та діловодні, описові, особового походження, усні, спеціальні, зображальні джерела, речові пам'ятки. До нормативно-регламентаційних документів відносять статут Товариства Ісуса («Конституції» І. Лойоли), листи й приписи генеральних настоятелів ордену, постанови Генеральних конгрегацій Товариства Ісуса, шкільний статут («*Ratio studiorum et institutiones scholasticae Societatis Jesu*»), реляції, булли й бреве римських пап щодо ордену, тощо. Актіві й діловодні матеріали включають нормативні й фундаційні документи, інструкції, звіти, повідомлення, привілеї, заповіти, інвентарі, судові акти тощо. Оповідні джерела з історії ордену єзуїтів – це літописи, твори політичної, наукової, навчальної, художньої літератури. Джерела особового походження включають спогади (мемуари), щоденники, листи, автобіографії, описи подорожей та ін. Усні джерела представлені прислів'ями та віршованими творами. Спеціальні (церковні) документи складають соборні діяння, твори святих отців і церковних письменників, богословські й полемічні праці, проповіді, акти мучеників і біографії святих – «*acta sanctorum*». Зображальні джерела, що розкривають діяльність Товариства Ісуса – твори зображального мистецтва (графічні та живописні твори, у тому числі портрети), книжкові мініатюри, ікони, народні картини. Речові пам'ятки включають архітектурні споруди (храми, колегіуми, монастирі, конвікти, бурси, господарські будови), скульптури, рельєфи, предмети культу, одяг тощо.

За походженням джерела можна розподілити на документи, які походять з ордену (засновницькі документи, джерела від керівників та рядових членів Товариства); джерела католицької, греко-католицької, православної, протестантської церков щодо ордену; документи держав, окремих органів влади цих держав, в яких працювали єзуїти; особисті документи.

За змістом можна виділити документи політичного, військового, адміністративного характеру, документи юридичного й фінансово-економічного призначення, наукові й літературні твори, релігійну літературу.

Документи можна розділити за сферами діяльності ордену й усіх структур, що брали участь у роботі Товариства. Документи, які пов'язані з політичною діяльністю Товариства, це, головним чином, рішення державних органів (постанови сейму, думи, розпорядження, накази). У фінансово-економічній сфері: звіти про економічний і фінансовий стан домів; грамоти-привілеї Товариству, що включають матеріальне й фінансове забезпечення; реєстри майнових документів ордену; заповіти, застави й дарування; інвентарі єзуїтських маєтків; фундації для ордену; договори покупок єзуїтами будинків, землі й іншого майна; скарги і судові рішення про майнові суперечки. Документи в релігійній сфері містять різні рішення, інструкції й засоби щодо реалізації ідеологічного впливу: булли, бреве, інструкції, грамоти, реляції, хартії, проповіді, твори релігійного змісту, описи обрядів. Культурну сферу діяльності характеризують наступні види документів: літературні твори (в основному полемічні), різні правила й положення про навчальні установи ордену, твори мистецтва, наукові праці членів ордену (головним чином, історичні), хроніки, літописи, будинки і споруди (храми, колегіуми), твори зображального мистецтва ордену.

Отже, усі джерела з історії діяльності ордену єзуїтів у східнослов'янському регіоні в останній третині XVI – першій половині XVII ст. умовно можна розділити на групи за видами, походженням, змістом й сферою діяльності ордену й усіх структур, що брали участь у роботі Товариства Ісуса. Кожен з цих умовних поділів сприяє об'єктивному, детальному, комплексному історичному дослідженню. Зрозуміло, що жорсткого віднесення конкретного документу лише до однієї групи чи за видами, чи за походженням, змістом чи сферою діяльності не може бути. Часто документ має характеристики двох, або декількох груп. Проте видова систематизація сприятиме будь-якому науковому дослідженню. Ось чому всі групи історичних джерел необхідно продовжувати детально аналізувати.

Література

1. Шевченко Т. Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверті XVI – середини XVII ст. /Тетяна Шевченко. – Львів: Свічадо, 2005. – С. 9-19; Тонди А.И. Иезуиты. – М.: Изд. иностр. лит., 1955. – С. 130-148.

2. Мараш Я.Н. Ватикан и католическая церковь в Белоруссии. – Минск: Беларусь, 1971. – С.16.; Акты, изданные высочайше учрежденною для разбора древних актов в Вильно.– Вильна, 1889. – Т. 16. – 706 с.; Акты исторические, относящиеся к России, извлеченные из иностранных архивов и библиотек А.И. Тургеневым. – СПб., 1841-1842. – Т. Выписки из ватиканского тайного архива и из других римских библиотек и архивов с 1075 по 1584 г. – XV, 401 с.; Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. – СПб., 1848. – Т.3. – 356 с.; 1851. – Т.4. – 583 с.; 1853. – Т. 5. – 324 с.; Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. – СПб., 1863. – Т. 1. – 318 с.; 1865. – Т. 2. – 305 с.; 1861. – Т. 3. – 559 с. – Т.4.; Архив западнорусских православных митрополитов (1470-1700). – СПб., 1807. – Т. 1. – 407 с.

3. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 132. Оп. 1. Спр. 1, 34-38, 200, 902, 997; Ф. 140. Оп.1. Спр. 12, 111, 123, 234, 297-298.

4. Белоруссия в эпоху феодализма (сборник документов).– Минск: Беларусь, 1959. – Т. 1. – 516 с.; 1960. – Т. 2. – 560 с.; Боротьба Південно-Західної Русі і України проти експансії Ватикану та унії (X – поч. XVII ст.: 3б. док-в і мат-в). – К.: Наукова думка, 1988. – С. 78-90; Документи Богдана Хмельницького (1648-1657) / Упоряд.: І. Крип'якевич, І. Бутич; Відп. ред. Ф.П. Шевченко. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – С. 107, 130, 468; Памятники культурных и дипломатических отношений России и Италии.– Л.: АН СССР, 1925. – Т. 1. – Вып. 1. – С. 218, 245.

5. Енциклопедія історії України: в 5 томах / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2003. – Т. 2: Г-Д. – 2004. – С. 374; Болотов В.В. Лекции по истории Древней Церкви. III. Источники церковной истории [Електронний ресурс]. – Доступний з:http://azbyka.ru/otechnik/Vasilij_Bolotov/lektcii-po-istorii-drevnej-tserkvi/3; Ульяновський В.І. Історія церкви і релігійної думки в Україні: Навч. посібник: У 3-х книгах. Кн.2. Середина XV – кінець XVI століття // В.І. Ульяновський. – К.: Либідь, 1994. – С. 8-14; Шевченко Т. Вказ. праця. – С. 9-19.

УДК 94(477.51=14)«17/18»(043)

Подгайко М.К., кандидат історичних наук, доцент

ГЕТЬМАНСЬКІ УНІВЕРСАЛИ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ САМОВРЯДУВАННЯ ГРЕЦЬКИХ ГРОМАД

Важливим фактором сучасних етнонаціональних процесів в Україні є самоорганізація етнічних меншин та розбудова ними власних громадських інституцій. Греки належать до тих етнічних спільнот, що здавна проживали на теренах України і мали досвід організації самоврядних органів управління.

На підставі комплексного аналізу гетьманських універсалів, висвітлюється процес утворення органів національного самоврядування Ніжинської грецької громади. Ці законодавчі акти стали правовою базою для перебування греків на українських землях. А права та привілеї, задекларовані в універсалах, сприяли юридичному оформленню грецького національного самоврядування.

Життєдіяльність грецької спільноти Ніжина регулювалася цілим комплексом політико-правових документів гетьманської влади. Процес оформлення автономних інституцій з широкою компетенцією розтягнувся на декілька десятиріч. Ті законодавчі рішення, що приймалися протягом XVII–XVIII ст. послідовно, крок за кроком, вибудовували привілейоване становище ніжинської грецької громади. Тому для розуміння напрямів та характеру цього процесу необхідно висвітлити початкові етапи виокремлення греків у законодавчій практиці. Адже саме вони стимулювали самоврядну творчість греків та закладали підґрунтя для створення повноцінного національного адміністративно-судового органу – грецького магістрату.

За часів Гетьманщини основним документом, що визначав становище греків на українських теренах були універсали. Універсал був законодавчим документом, який представляв собою розпорядчий акт адміністративно-політичного характеру органів влади, вищих світських і духовних осіб в Україні у XVII–XVIII ст. За характером привілеїв для греків можна навести наступну класифікацію універсалів: вони поділялися на такі, що надавали пільги в торгівлі, звільняли від підводної і постійної повинностей, встановлювали особливий статус греків у Ніжині, підтверджували попередні акти.

Переважна більшість універсалів першої групи є торговими. Це не випадково, адже стимулювання внутрішньої торгівлі було одним з важливих напрямків гетьманської політики, враховуючи економічний занепад і потребу в товарах масового споживання. Саме до них можемо віднести той документ, з якого бере початок правове регулювання перебування греків на українських землях – універсал Б.Хмельницького від 2 травня 1657 р. Універсал заохочував грецьких купців до торгівлі на території України. При цьому гетьманська влада брала на себе зобов'язання забезпечити сприятливі умови для торгівлі іноземцям. Текст універсалу містив звернення до місцевих органів влади, яким було наказано не чинити перешкод грецьким купцям та всіляко сприяти їм у подоланні будь-яких труднощів[1, с. 43]. У своїй спробі поживати комерційну активність влада навіть не зупинялась перед наданням грекам судової автономії і дозволяла судитися грецьким купцям та їхній челяді самостійно, за своїми звичаями.

Якщо перший універсал Б.Хмельницького лише декларував заохочення грецьких купців до торгівлі в Україні, то наступний універсалі Б.Хмельницького від 16 червня 1657 р. визначав головний стимул комерційної діяльності – право безмитної торгівлі, а місцевій владі суворо нагадував про потребу всіляко допомагати грецьким купцям, не чинити перешкод, при необхідності поступатися місцем в постійних дворах, щоб греки не втрачали часу та знов і знов приїздили торгувати в Україну[1, с. 44]. Грецькі купці повинні були сплачувати лише індукту – мито з привізних товарів. Утім, фіксований розмір цього мита був встановлений лише у 1660 р.

Отже торговельні преференції та власний суд з самого початку становили головні ознаки привілейованого становища греків та основи для його подальшого зміцнення й удосконалення. Юридично це проявилось в цілій низці подальших універсалів, які згідно з наведеною вище класифікацією можна визначити як підтверджувальні.

В універсалі І.Виговського від 9 лютого 1658 р. підтверджувалися привілеї грецьких купців, надані їм Б.Хмельницьким [1, с.44]. В тексті універсалу містилося звернення до „панів полковників”, яким нагадувалося про необхідність гідного ставлення до грецьких купців. Цей заклик до місцевих органів влади не був лише велінням традиції, грецькі купці неодноразово скаржилися на свавілля з боку полковників. Так, в універсалі І.Виговського від 3 травня 1659 р. нагадувалося місцевим чиновникам, що у разі скривдження іноземних купців, винні зазнають покарання [1, с.46].

З приходом до гетьманської влади Ю.Хмельницького, грецькі купці знов звернулися до гетьмана по грамоту, яка б підтверджувала їх особливе становище на українських землях. У відповідь, молодий гетьман видав аж два універсали. Їх зміст був вельми традиційним. Заборонялося чинити грецьким купцям будь-які перешкоди під час пересування територією України, під час торгівлі в містах на ярмарках та заборонялося збирати з греків податки [1, с.46]. Пригадав Ю.Хмельницький також і право греків на вільне судове розв’язання суперечливих питань. В універсалі в черговий раз фіксувалася непідлеглість в цій справі представництву гетьманської влади [1, с.47].

Певна деталізація судових питань простежується в універсалі І.Брюховецького від 16 березня 1665 р. Поряд із „ритуальним” для українських гетьманів підтвердженням всіх привілеїв та загроз покарання тим, хто їх порушуватиме, йшлося про особливості суду між греками та українцями. Він міг здійснюватися у загальних судових установах, тобто суперечки між грецькими та українськими купцями не були в компетенції грецького судочинства.

Отже за період 1657–1665 рр. підтверджувальні та оборонні універсали становили левову частку правової бази щодо грецької спільноти. Питання, що порушувалися в цих документах, оберталося навколо торговельних привілеїв та власного суду і майже не виходили за межі тієї змістовної площини, що була окреслена універсалами Б.Хмельницького.

Період важливих змін для іноземних купців взагалі, і греків зокрема було започатковано універсалами І.Самойловича. Видані ним два універсали в 1672 р., так само, як і попередні, підтверджували привілейоване становище грецьких купців на українських землях. Але універсал від 28 листопада 1675 р. якісно змінив стан грецьких купців на відміну від інших іноземців. В універсалі гетьманська влада звертається до ніжинського міського магістрату з наказом не втручатися в справи судочинства грецьких купців. Універсалом визначалося, що апеляцію на рішення грецького суду можна направляти до генерального суду [1, с.53].

Утім, найбільш кардинальні зміни у становище грецької спільноти внесла законотворча діяльність І.Мазепи. Вона завершила еволюцію грецького чинника від розпорошеної купецької спільноти, представники якої тимчасово перебували в Україні, до організованої, територіально визначеної громади, а також відкрила нові перспективи для розвитку самоврядних тенденцій. Зокрема це виявилось у таких рішеннях. Універсалом від 13 вересня 1687 р. гетьман підтвердив право греків судитися тільки своїм судом та непідвладність полковому суду й городовому магістрату, а універсалом від 18 грудня того ж року дозволив побудувати церкву та самостійно здійснювати релігійні обряди згідно з їх звичаєм [1, с. 54]. Отже до судової автономії вперше додавалася релігійна. Третім універсалом І.Мазепи від 19 жовтня 1696 р. юридично було оформлено Ніжинське грецьке братство. Цим документом зазначалося про створення „крестоносного братства” [1, с.57] та йшлося про створення власного суду з апеляцією до гетьмана. Універсал наголошував на забороні ніжинським грекам самостійно чинити судочинство в кримінальних справах. Уперше грецькі двори звільнялися від міських повинностей. З цього часу адміністративно-судові функції в грецькій колонії перейшли до виборного органу - братства [2, с.121].

Оскільки первинна самоорганізація греків мала релігійний характер, значну роль в регулюванні її життєдіяльності відігравали грамоти духовної влади. Ще до універсалу І.Мазепи, 3 липня 1696 р. митрополит київський і галицький Варлаам Ясинський підписав грамоту, яка надавала грецькій громаді юридичного статусу, право обирати пресвітера, заснувати школу і шпиталь. Підпорядковувалося церковне братство київському митрополиту, оминаючи чернігівського архієпископа. Благословенна грамота дозволяла вступати до братства тимчасово прибулим грекам

Від традиції підтвердження усіх прав і пільг грекам не відійшли ані І.Скоропадський, ані Д.Апостол. Відсутність в їхніх універсалах нових сюжетів свідчить про те, що за часів гетьманування І.Мазепи було визначено та врегульовано майже всі основні сфери життєдіяльності греків у Ніжині. Виняток становить лише універсал Д.Апостола, що дозволяв створення у грецькому братстві „компромісіального” (третейського) суду і відбивав не тільки зростання купецького елементу у братстві, але й посилення його автономного характеру [2, с. 197].

Таким чином, можна зробити висновок, що гетьманські універсали є найбільш інформативним джерелом з історії грецького самоврядування в Україні. Законодавча практика гетьманського уряду

сприяла юридичному оформленню привілейованого становища ніжинських греків, а гетьманські універсали стали правовою основою в самоорганізації Ніжинської грецької громади.

Література

1. Федотов-Чеховской А. Акты нежинского братства / А. Федотов-Чеховской.— К. : Керер, 1884. — 84 с.
2. Харлампович К. Нариси з історії грецької колонії в Ніжині (XVII–XVIII ст.) / К. Харлампович // Записки історико-філологічного відділу УАН.— 1929. - № 24. — С. 105–205.

УДК 94(477.62-2=14) «1917»(043)

Романцов В.М., доктор історичних наук., професор, завідувач кафедри історичних дисциплін МДУ

МАРІУПОЛЬСЬКІ ГРЕКИ В ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ НА ПОЧАТКУ РЕВОЛЮЦІЇ 1917 р.

Серед поліетнічного населення Маріуполя на початку ХХ ст. поряд з українцями та росіянами дуже впливе місце посідала грецька громада, яка була однією з найбільш чисельних та впливових. З перших днів демократичної революції 1917 р. маріупольські греки були активними учасниками громадсько-політичного життя. Дослідження питання щодо їх ролі в цих подіях. Аналіз зазначеної проблеми становить значний науковий інтерес, оскільки дозволяє розкрити особливості революції у цьому дуже своєрідному з етнічної та соціальної точки зору регіоні України, допомагає глибше пізнати сутність революції в Україні.

Обрана для висвітлення наукова проблема лише побіжно розглядалася в історичній літературі. Місце Маріупольських греків у революційних подіях в Україні, певною мірою, висвітлювали в різні історіографічні періоди В. Романцов, Л. Якубова, С. Ялі, автори колективної праці «Греки на українських теренах», автори навчального посібника «Греки в Україні». Але загалом досліджувана тема, яка становить значний науковий інтерес, потребує спеціального, комплексного дослідження.

У 1917 р. з 155 тис. греків, зареєстрованих у Маріупольському повіті [3], 10 % (близько 16 тисяч осіб) мешкали в Маріуполі [15]. Це становило близько 20 % мешканців міста, в якому на той час проживало 85 тис. осіб [1]. Переважно вони займалися ремісничою та торгівельною діяльністю. Впливовими були грецькі підприємці, а також здебільшого русифікована, інтелігенція міста.

Маріупольські греки спочатку орієнтувалися на загальноросійські демократичні інституції. До Маріупольського Громадського Виконавчого комітету було обрано відомих представників грецької громади В. Бахалова В. Гіацинтова, І. Пічахчі, К. Пічахчі, Г. Псалті. 12 березня на загальному зібранні товариства греків-нащадків переселенців з Криму делегатами виконавчого комітету були обрані П. Асланов, І. Куркчі, Н. Куркчі, Н. Дульгеров, Калері [5]. Грецькі купці були представлені в торгівельній комісії громадського виконкому [10].

Поважне місце в діяльності Виконавчого Комітету посідав І. Пічахчі. Саме йому було доручено виступити на делегатських зборах з доповіддю про діяльність цього органу влади [8].

Активними діячами Маріупольської міської думи були Д. Хараджаєв, Палеолог, Шаповалов [10]. 28 березня відбулося перше засідання оновленої Маріупольської Міської Думи. В ній активно працювали Г. Псалті, І. Пічахчі, В. Гіацинтов. Саме вони були основними учасниками обговорення питання про діяльність новоствореного продовольчого комітету [11,12].

Представники грецької спільноти взяли активну участь у створенні Маріупольського повітового Громадського Виконавчого комітету. Серед учасників повітових делегатських зборів, які представляли міський виконавчий комітет, були авторитетні діячі грецької громади В. Бахалов, В. Гіацинтов, І. Пічахчі, К. Пічахчі, Г. Псалті [14]. У березні 1917 р. у грецьких селах створені волосні громадські комітети. У Сартані волосний комітет очолював заможний селянин С. Папуш. Він представляв сільську громаду також у повітовому громадському комітеті.

Жінки-гречанки були активними учасницями створення союзу жінок Маріуполя. Його ініціаторкою була А. Псалті [7]. Вона була обрана головою союзу жінок [10]. Активно діячкою союзу жінок м. Маріуполя та його повіту була Є. Калогномос, яка виконував функції секретаря зборів союзу. Вона також була обрана до комісії з заготовки подарунків до Великодня [10].

Представники грецької громади активно працювали в Маріупольському товаристві бухгалтерів та конторників. Серед членів його правління були Г. Екзархо, П. Мавроді. Одним з кандидатів до членів правління був Ф. Коссе [9]. Грецькі священники О. Трифільов, В. Константинов, Ф. Калафатов та інші брали участь у зібранні духовництва Маріупольського повіту, яке підтримало демократичні перетворення в країні [9].

16 березня газета «Маріупольская жизнь» опублікувала вітання до Голови Державної Думи М. Родзянко за підписом голови Маріупольської земської управи А. Гозадінова, прийняте Сартанським волосним сходом від імені селян та поселян Сартанської волості. В цьому документі була висловлена традиційна для того часу «подяка за звільнення Батьківщини від старого режиму, який вів країну до руйнування та загибелі». Відповідно до курсу, який здійснював Тимчасовий уряд, було вказано на

необхідність довести війну до повної перемоги [6].

8 – 9 березня Маріупольський громадський виконавчий комітет прийняв рішення відкрити прийом пожертв на потреби звільнених політичних в'язнів та на подарунки до Великодня []. Маріупольські греки взяли активну участь у цій акції. 9 березня на зборах біржевого товариства його голова Д. Хараджаєв пожертвував 100 руб. на користь звільнених політичних в'язнів. 12 березня на загальному зібранні товариства греків-нащадків переселенців з Криму було прийняте рішення про пожертвування 1000 руб. на користь Маріупольського громадського виконавчого комітету для звільнених політичних в'язнів, поранених місцевих патріотів, на подарунки до Великодня на фронт [5]. Пізніше до збирання пожертв долучилися також сільські греки, зокрема мешканці Н. Керменчика [9].

Аналіз політичної ситуації, яка склалася в Північному Приазов'ї на початку революції 1917 р. свідчить про те, що представники грецької громади краю активно підтримали демократичні перетворення і були безпосередніми учасниками цього процесу, який знаменував спробу суспільного оновлення Північного Приазов'я. Авторитетні грецькі купці, юристи, громадські діячі В. Бахалов В. Гіацинтов, А. Гозадінов, І. Пічахчі, К. Пічахчі, А. Псалті, Г. Псалті, Д. Хараджаєв та інші були представлені в керівних структурах оновлених владних інституцій Маріуполя та повіту. В цей час було започатковане Маріупольське грецьке товариство, діяльність якого стала свідченням політичного та культурного самовизначення греків Приазов'я. Жінки-гречанки ініціювали створення союзу жінок м. Маріуполя та його повіту.

Література

1. Божко Р.П. и др. Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века / Р. П. Божко, Т. Ю. Були, Н. Н. Гашененко и др. – Мариуполь: Изд-во Рената, 2006. – С. 135 – 136.
2. Весь Мариуполь. – Мариуполь: РА Витязь, 2003. – С. 79.
3. Державний архів Донецької області (ДАДО).– Фонд 110. – Опис 1. – Арк. 1.
4. Греки на українських теренах: Нариси з етнічної історії. Документи, матеріали, карти / М. Дмитрієнко, В. Литвин, В. Томазов, Л. Яковлева, О. Ясь. – К.: Либідь, 2000.
5. Мариупольская жизнь. – 1917. – 14 марта.
6. Мариупольская жизнь. – 1917. – 16 марта.
7. Мариупольская жизнь. – 1917. – 17 марта.
8. Мариупольская жизнь. – 1917. – 21 марта.
9. Мариупольская жизнь. – 1917. – 23 марта.
10. Мариупольская жизнь. – 1917. – 25 марта.
11. Мариупольская жизнь. – 1917. – 30 марта.
12. Мариупольская жизнь. – 1917. – 31 марта.
13. Романцов В. М. Грецькі села Північного Приазов'я в перший період Української національно-демократичної революції / В. М. Романцов // Історичні та політологічні дослідження. – 2010. – № 3 - 4 (45 - 46). - С. 146 – 151.
14. Романцов В.М. Суспільно-політичні процеси в грецьких селах Маріупольського повіту в Українській Народній Республіці доби Центральної Ради / В.М.Романцов // Схід. Аналітично-інформаційний журнал. – 2011. - № 2. С. 114 –117.
15. Якубова Л. Д. Маріупольські греки (етнічна історія): 1778 р. – поч. 30-х р. XX ст. / Л. Д. Якубова. – К., 1999. – С. 51 - 62.
16. Ялі С. Греки в Україні / С.Ялі. – Харків, 1931. – 106 с.

УДК 930:929 Гру (043)

Романцова Н.І., кандидат історичних наук, доцент

ПЕРЕЇЗД М. ГРУШЕВСЬКОГО ДО ЛЬВОВА. ПРОБЛЕМА В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Створення кафедри всесвітньої історії та призначення на посаду її завідуючого М. Грушевського постало однією з причин переїзду Михайла Сергійовича до Галичини. Ця обставина мала важливе значення не тільки в житті молодого вченого, а й розвитку історичної науки у Наддністрянщині. Зазначене питання отримало висвітлення в українській історіографії. Історіографічний аналіз визначив неоднозначне, а іноді суперечливе ставлення галицької громади до молодого але амбітного вченого. Означена проблема надає можливість більш чітко осягнути важливість новоєрівської політики та вибір королівсько-цісарського уряду на користь М. Грушевського, який мав вирішальне значення для подальшого розвитку української історіографії.

Зазначене питання з історіографічної точки зору висвітлювалося недостатньо. Певною мірою воно знайшло відображення в працях Л. Винара, Д. Дорошенка, Л. Зашкільняка. Отже, загалом історіографічний аспект досліджуваної теми залишився недослідженим.

Вже під час навчання в Київському університеті Михайло Грушевський виявив блискучі здібності у науковій та громадській сферах діяльності. Перший Київський період життя М. Грушевського (1886 – 1894 рр.) характеризувався активною науковою та громадською роботою, формуванням майбутнього визначного історика. Ця обставина спонукала В. Антоновича та О. Кониського рекомендувати молодого вченого очолити кафедру у Львівському університеті. Але вчителі майбутнього історика вважали приїзд М. Грушевського до Львова місією з набагато ширшими завданнями, які б сприяли не тільки більш потужному розвитку історичної науки і зусиль щодо об'єднання наукового простору Австрійської і Підросійської України.

М. Грушевський в автобіографії зазначав, що «плян сей був прийнятий мною з ентузіазмом супроти того значення, яке прив'язувало тоді в українських кругах галицькому рухові» [10, с. 200].

О. Барвінський в спеціальній праці, присвяченій зазначеному питанню, з подробицями висвітлював складні обставини заснування кафедри і запрошення очолити її до В. Антоновича, адже австрійська влада мала сумніви «чи можна на львівський університет з виразним католицьким характером покликати професора православної віри...». О. Барвінський констатував, що справу заснування кафедри і запрошення на неї В. Антоновича «провадив з осередними міністерствами намісник гр. К. Бадені, а головним його помічником і порадником в сій справі був тодішній президент Ради шкільної кураєвої Др. Михайл Бобжинський» [2, с. 7].

Галицький діяч зазначив, що В. Антонович у листі до проф. О. Огоновського пояснив причину відмови переїзду до Львова: «з огляду на родинні відносини і на свій вік не може зайняти становища на кафедрі історії України в Львівському університеті і що на своє місце поручає як найкраще свого бувшого ученика, магістра історії, Михайла Грушевського» [2, с. 9].

О. Барвінський, приїхавши до Києва, так і не зміг переконати В. Антоновича змінити його рішення. І оскільки «новий кандидат не має докторату», якого вимагалось від кандидатів на університетські кафедри, а «тільки є магістром історії», виникли перепони, але все ж справа завершилася успішно. Цю вістку було подано в місячнику «Правда» 21 квітня 1894 р.: «п. Михайло Грушевський іменованій звичайним професором руської кафедри історії в Львівському університеті» [2, с. 13].

Про відмову В. Антоновича від переїзду до Львова та посади завідуючого кафедрою йдеться у листі О. Кониського до М. Грушевського «Пасічник відрікся їхати (Пасічник – В. Антонович)» [3, с. 72].

В. Герасимчук у праці, присвяченій М. Грушевському як історіографу України, засвідчив, що свою енергійну діяльність він тісно пов'язав з Галичиною – «з містом Львовом, куди прибув запрошений австрійськими властями 1894 р., щоб обняти на львівському університеті кафедру всесвітньої історії (властиво східної Європи) з українською мовою». В. Герасимчук також визначив значення приїзду Михайла Сергійовича до Львова «було епохою для сеї країни, що була таким слабим пульсом культурного життя. Діяльність нового професора стає центральним пунктом свіжої, горячої праці в різних областях національного життя» [9, с. 7].

І. Крип'якевич звернув увагу на ті труднощі, з якими австрійський уряд вирішував українські справи, але в решті решт «тодішній міністр освіти барон Гавч ... згодився дати українцям тільки кафедру всесвітньої історії «з особливою увагою на східню Європу», а також не без спротиву, але «Грушевський таки дістав призначення на професора». Іван Петрович зауважив на реакцію галицької громади щодо зазначених подій: «вістка про це викликала велику радість серед українського громадянства в Галичині» [12, с. 458].

А. Царинний висловив неприязне ставлення щодо мотивів, якими керувався М. Грушевський, «отдавая предпочтение Львовской кафедре перед широкой ученой дорогой, которая могла открыться ему в России, тем более, что языком преподавания во Львове имела быть «украинская мова», которой он не владел, проведя всю свою юность в Тифлисе и Владикавказе» [14, с. 173]. Автор намагався з'ясувати причину переїзду М. Грушевського до Галичини, мотивуючи це політичною складовою: «Он обязался при поступлении на австрийскую службу проводить в жизнь заранее выработанную в Вене сложную политическую программу, имевшую в виду втянуть не только Правобережную, но и Левобережную Малороссию в сферу влияния, связей и интересов придунайской монархии» [14, с. 174].

М. Василенко констатував, що «наибольшую научную производительность проф. Грушевский обнаружил, сделавшись в 1894 году профессором Львовского университета». Микола Прокопович зазначав, що у той час Михайло Сергійович був вже істориком зі своїми трудами та відомим ім'ям в науці [4, с. 22].

Д. Багалій, висвітлюючи питання діяльності НТШ констатував, що воно «з приїздом до Львова М. С. Грушевського зробилося огнищем надзвичайно широкої, у всеукраїнському масштабі і глибокої суто наукової праці...» [1, с. 42].

Д. Дорошенко вважав, що в Галичині за більш сприятливих умов розвивається політична думка, викристалізовується національна ідеологія і «українці російські беруть участь у галицькому житті і впливають на його розвиток: із одного боку В. Антонович і Ол. Кониський, з другого М. Драгоманов кермують цілими течіями духовного й політичного життя галицьких українців». І з цим Дмитро Іванович пов'язував приїзд до Галичини М. Грушевського зазначаючи, що він становить «еру в її культурно-

національному житті». На думку визначного історіографа зав'язуються «ближчі й частіші зносини між Україною й Галичиною й це має свій вплив на розвиток національного життя серед українців російських» [11, с. 318].

Л. Винар у праці, присвяченій М. Грушевському як історику, констатував, що «за рекомендацією Антоновича Грушевський у 1894 р. одержує кафедру історії у Львівському університеті, якою керує до 1914 р.» [7, с.15]. В іншій роботі засновник грушевськознавства звернув увагу на австрійські урядові документи (1892 і 1894 років, один: «безпосередньо відносяться до заснування другої катедри історії в Львівському університеті»; в іншому документі дана характеристика М. Грушевського та його наукової праці австрійськими державними колами в 1894 році [5, с. 77].

Закордонний вчений наголосив на тому, що В. Антонович та О. Кониський «безпосередньо причинилися до виїзду Грушевського до Львова як зв'язкового і посередника між Великою Україною і Галичиною в справі розбудови наукової бази української національної культури» [8, с. 82]. Л. Винар у праці про життя і наукову діяльність М. Грушевського стверджував, що на початку 1891 року В. Антонович повернувся з подорожі в Галичину і «привіз звістку про планування тамошніми українцями катедри української історії у Львівському університеті» [7, с. 28]. Засновник грушевськознавства вважав, що початок польсько-української співпраці в Галичині було «спільною акцією галичан О. Барвінського, Ю. Романюка і К. Левицького і придніпрянців В. Антоновича, О. Кониського, Т. Рильського, М. Лисенка, а згодом М. Грушевського – українські провідні діячі – «народовці», намагалися прискіпити реалізацію першої катедри української історії» [7, с. 29].

О. Оглоблин у роботі, присвяченій М. Грушевському, конкретизував дату його призначення на посаду звичайного професора «української історії» у Львівському університеті 21. IV. 1894 року [13, с. 7].

Історіографічне дослідження засвідчує, що і сучасники М. Грушевського, і наступні його дослідники виявляли інтерес до питання щодо його переїзду в 1894 р. до Львова для викладацької та наукової роботи в Східній Галичині. В розглянутих працях висвітлювалися різні аспекти зазначеної проблеми, що дає можливість всебічно її проаналізувати.

Література

1. Багалій Д. І. Нарис історії України на соціально-економічному ґрунті. – Т.1. Історіографічний вступ і доба натурального господарства / Д. І. Багалій. – Харків: Держ. Видав. України, 1928. – 245 с.
2. Барвінський О. Заснування катедри історії України в Львівському університеті / О. Барвінський. – Львів, 1925. – 18 с.
3. Бурлака Г. Олександр Кониський: нові грані постаті (листи до М. Грушевського) / Г. Бурлака // Український історик. – №3–4 / 1. – 2004–2005. – С. 72.
4. Василенко Н. П. Проф. М. С. Грушевський как историк / Н. П. Василенко // Украинская жизнь. – 1916. – №12. – С. 18–33.
5. Винар Л. Австрійські урядові документи про призначення М. Грушевського професором львівського університету / Л. Винар // Український історик. – 1986. – Ч. 2–3. – С. 76–89.
6. Винар Л. Галицька доба життя Михайла Грушевського. 1894 – 1914) / Л. Винар // Український історик. – 1967. – Ч. 1–2. – С. 5–22.
7. Винар Л. Життя і наукова діяльність Михайла Грушевського / Л. Винар // Український історик. – 1966. – №1–2. – С. 15–31.
8. Винар Л. Найвидатніший історик України Михайло Грушевський (1866 – 1934) / Л. Винар // Силуети епох. Дмитро Вишневецький, Михайло Грушевський. Історичні розвідки. – Дрогобич: Відродження, 1992. – С. 77–167.
9. Герасимчук В. Михайло Грушевський як історіограф України / В. Герасимчук // ЗНТШ. – Львів. – 1922. – Т. СXXXIII. – С. 1–26.
10. Грушевський М. Автобіографія. – 1906 / М. Грушевський // Великий українець. – К., 1992. – С. 197–213.
11. Дорошенко Д. І. Нарис історії України в 2-х томах. – Т. II. (від половини XVII століття). – К.: Глобус, 1991. – 349 с.
12. Крип'якевич І. Михайло Грушевський. Життя й діяльність / І. Крип'якевич // Великий українець / І. Крип'якевич. – К.: Веселка, 1992. – С. 448–483.
13. Оглоблин О. Михайло Сергієвич Грушевський (1866 – 1934) / О. Оглоблин // Український історик. – 1966. – № 1–2. – С. 6–14.
14. Царинний А. Украинское движение / „Украинский туман должен рассеяться, и русское солнце взойдет”. Украинафильство в России. Идеология рас кола / А. Царинный // Украинский сепаратизм в России. Идеология национального раскола. Сборник. – М.: Москва, 1998. – С. 135–252.

КРИЗА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Сучасний світ – динамічний і суперечливий, він взаємопов'язаний між собою політичними, економічними, соціальними питаннями, зараз переживає складні трансформаційні процеси, які впливають та мають руйнівну модель цивілізаційного розвитку. Проблема сьогодення та одна з причин світової кризи – бажання жити за межею можливостей, за межею свого внутрішнього світу, за кредити й позики. Від стану можливостей націй залежить успіх економічного розвитку країн та забезпечення належного рівня життя громадян.

Формування інформаційного простору, зародження глобальної свідомості та глобальної культури, процеси які відбуваються на світовому ринку призвели до того, що життя в сучасному світі вже не вкладається у звичні для більшості людей межі їх традиційної самоідентифікації.

Національна ідентичність – досить складне поняття, невід'ємною частиною якого є культура як один з інструментів побудови громадянського суспільства. Культура сприяє економічному зростанню, пронизує основні сфери суспільного й політичного життя, впливаючи на характер і хід соціально-політичного розвитку держави.

На початку ХХІ ст. у світі почали відбуватися дуже складні та суперечливі події, людство стало свідком та мимовільним гравцем у процесах глобалізації, які охопили всі сфери життя і сформували глобальну систему взаємозалежності країн світу одна від одної.

Питання ідентичності є актуальними для багатьох народів, де відбувалися різні політичні процеси та перетворення. Процеси глобалізації впливають на національну та цивілізаційну складову, які переживають складні й суперечливі трансформації у соціально-економічній системі та цілому світогляді людства.

Перехід до нової системи цінностей, структури соціальних інституцій відбувається за дуже складних умов, перетворення політичних інституцій, соціально-економічного сектору, культурних орієнтирів. Звідси і виникають ряд проблемних факторів: нестійкість політичних та соціокультурних орієнтацій, конфронтація між різними питаннями, часом та формами самоідентифікації.

Для України проблеми самоідентифікації є більш гострими, тому що здобуття незалежності поставило її перед вибором нової ідентичності, яка найкращим чином сприятиме процесам формування політичної нації, оскільки кожна нова генерація повинна переосмислювати та заново створювати свою національну ідентичність.

Проблема національної ідентичності постає перед нашою державою, яка перебуває в силовому полі суперечливих соціально-цивілізаційних тенденцій – глобалізації і національно-етнічного та державного уособлення, орієнтації «Сходу-Заходу». Соціум відображає різноспрямованість поглядів, різність точок зору на світосприйняття та на подоланні проблемних та нез'ясованих питаннях. Ускладнюється внутрішній діалог, ще й узгодженістю дій владних та привладних структур. Все ці компоненти складають ситуацію «кризи нашого суспільства».

Сьогодення призведе та ставить нам багато складних і суперечливих питань: національної ідентичності, історичного минулого, духовної спадщини наших пращурів. В соціумі спостерігається духовна пустота, яка призводить до відчуття історичної приреченості та втрати національної приналежності громадян.

Необхідно чітко уявити причини та наслідки цих подій та факторів, які можуть призвести до кризи національної ідентичності. Важливо не втрачати свою національну пам'ять, гідність та починати будувати сучасну систему політичних інститутів, демократичних цінностей та цивільних прав і свобод. Потрібно вірити в спільне майбутнє, єдність історичних подій та єдність культури.

ДМИТРИЙ ИЛОВАЙСКИЙ КАК ИСТОРИК УКРАИНСКОЙ РУИНЫ

Среди русских дореволюционных историков, так или иначе занимавшихся проблемой Руины интерес представляет и Дмитрий Иванович Иловайский (1832-1920). Интерес этот обуславливается следующими причинами. Во-первых, лишь трое из русских дореволюционных историков в своих трудах давали подробное и связное изложение событий Руины, и Иловайский в их числе. Во-вторых, в своём изложении событий и их оценок, Д.Иловайский, как и большинство русских дореволюционных историков, придерживался той концепции Руины, которая была предложена С. Соловьёвым [6, 38]. Однако, будучи согласен с С.Соловьёвым в общей оценке причин и сущности явления Руины («смуты в Малороссии», как называл её С. Соловьёв) [5,181], Д.Иловайский расходился с ним в ряде частных

вопросов. В-третьих, в отличие от С.Соловьёва Д.Иловайский стоял на позициях явного монархизма. Таким образом, возможно интересное сопоставление. В-четвёртых, книга Иловайского учитывает опыт исторических работ предшественников, и в этом смысле выражает своеобразный итог развития русской дореволюционной исторической науки. Пятый том «Истории России» Д.Иловайского содержит большой фактический материал об Украине эпохи Руины.

Нельзя сказать, что историческое наследие Д.Иловайского не вызывало интереса. Его работы анализировались в историографических исследованиях Н.Рубинштейна[4], Л.Шапира[8], А.Цамутали[7]. Однако, объективной оценке Д. Иловайского как историка мешали его откровенно монархические взгляды. Более объективные оценки Д.Иловайского как исследователя стала возможна после 1991 г. [1; 3]

Следует заметить, что Д. Иловайский был одним из немногих русских историков, который пользовался термином «Руина» [6,17]. Для Д. Иловайского «Руина» – это «постепенное и гибельное раздвоение» Украины [2,187]. Д.Иловайский считал, что обуздывала разнообразные интересы и стремления населения Украины и поддерживала его единство «сильная рука» старого гетмана. Но после смерти Б. Хмельницкого начались столкновения между различными слоями и группами в украинском обществе. Внутренняя борьба осложнилась внешними влияниями. Началась тяжёлая и кровавая эпоха смут. «Первым и главным поводом к ним послужила, конечно, осиротевшая гетманская булава» [2, 188].

Внутреннюю борьбу в украинском обществе Д.Иловайский как и большинство русских историков связывал с классовыми столкновениями. Он последовательно развивал тезис С.Соловьёва, о шляхетской и народной партиях, первая из которых была сторонницей Польши, вторая – Российского государства. Более близкое знакомство с Московской Русью, по словам историка, привело «многих украинцев к размышлению, а иных к разочарованию» [2,194]. Казачья старшина, и вообще, значное казачество проникнутое шляхетским мировоззрением, стали стремиться к тому, чтобы выделиться в господствующее сословие и заменить собою отсутствующих польских панов [2,194-195]. Когда же Москва разместила в главных украинских городах свои гарнизоны и поставила своих воевод, власть гетмана и полковников была стеснена. Как заметил историк, возрождавшаяся самостоятельность Украины не могла бы развиваться далее. Кроме того, старшина опасалась усиления контроля Москвы над войсковыми армиями. Все вышеперечисленные обстоятельства подталкивали верхушку запорожского войска к смене политического курса[2,194].

Д. Иловайский очень скептически относился к искренности поляков, во время заключения Гадяцкого договора : «Но все эти выгодные статьи, в сущности, являлись, со стороны поляков, наглым обманом, вынужденным обстоятельствами» [2,200]. Что касается, гетмана И.Выговского, заключившего Гадяцкий договор, то в своей оценке его личности и деятельности, Д.Иловайский следовал за С.Соловьёвым. И.Выговский, по его мнению, симпатизировал Польше и Польским порядкам. [2, 195].

Что касается гетмана Ю.Хмельницкого, то исследователь характеризовал его как ничтожество. При этом, по словам Д. Иловайского, Ю. Хмельницкий, легко поддававшийся чужому влиянию, «обнаружил какую-то неискренность и притязательность в отношении московского подданства» [2,206].

Д. Иловайский довольно подробно описал, каким образом царскому правительству удалось ограничить власть гетмана при Ю. Хмельницком. Ю. Хмельницкий и окружавшая его старшина должна была приехать в Переяслав. В противном случае А. Трубецкой и В. Шереметев угрожали двинуть против них свои войска [2,206]. На раде были зачитаны статьи, но не увеличивавшие гетманскую власть, а старые богдановские; к ним присоединили еще несколько статей, которые наоборот немного сокращали эту власть [2,206-207].

Как известно, недовольство старшины привело к тому, к капитуляции московского войска под Чудновым. Главной причиной поражения Д.Иловайский считал измену Ю.Хмельницкого и Т.Цецюры. Д.Иловайский упрекал московское правительство в том, что оно не смогло привязать к себе Т.Цецюру, который не был достойно награжден [2,210]. Таким образом, измена обиженного Т.Цецюры стала мстостью Москве. Д.Иловайский также упоминал о том, как Т.Цецюра бил челом об отдале ему маетностей И.Нечая, но получил отказ из Москвы. При этом историк особо отметил, что его соратники в деле возвращения Украины в московское подданство протопоп М.Филимонов и Нежинский полковник В. Золотаренко были маетностями награждены [2,210].

Казалось, что Украина безвозвратно утрачена для Москвы. Д. Иловайский подчеркивал, что в момент Чудновского разгрома внутренние дела России обстояли совсем не блестяще. И, тем не менее, когда Правобережье, во главе с Ю. Хмельницким, вернулось под владычество Польши, Левобережье осталось верным России. Почему? У Д.Иловайского был на это стандартный ответ, идущий от С. Соловьёва, а может еще от Н.Устрялова. Чернь в Левобережной Украине, по словам историка, предпочитала царскую власть господству своей старшины, которая стремилась закрепить народ и выделиться в особое сословие, по образцу ненавистной украинцам польской шляхты. Вождями сторонников Москвы стали Я.Сомко, В.Золотаренко и протопоп М.Филимонович. Запорожье, во главе с И.Серко и И.Брюховецким так же остались верными России. [2, 217]. Д.Иловайский оценил казнь

Я.Сомко и В.Золотаренко, как расправу над побежденными. Он сравнивал выдачу побежденных И.Брюховецкому с выдачей Искры и Кочубея Мазепе. Такое поведение правительственных агентов исследователь объяснял неспособностью разобраться в украинских «отношениях и лицах» [2, 223-224].

И.Брюховецкий был охарактеризован историком, как человек, не имевший никаких моральных норм, готовый пойти на всё ради своей карьеры. В то же время, по мнению Д.Иловайского, не гетман был инициатором уступок царскому правительству, результатом которых стали «Московские статьи» 1665 г., и гетман согласился на эти уступки не без борьбы. Переговоры длились целый месяц [2, 230].

Ближайшим следствием Андрусовского мирного договора 1667 г., стало восстание под руководством И.Брюховецкого. Недовольство украинцев указанным договором стало по мнению Д.Иловайского одной из причин восстания, а участие в нём гетмана было попыткой вернуть себе указанную популярность. Другой причиной участия гетмана в восстании было то, что он не смог противостоять интригам П. Дорошенко и митрополита И.Тукальского, которые использовали И.Брюховецкого для достижения своих целей [2, 240-241].

Описывая батуринский переворот, Д.Иловайский придерживается мысли о действительной виновности Д.Многогрешного. А о самом гетмане отзывался как о человеке грубом и жадном, страдавшем страстью к вину [2, 251]. По словам Д.Иловайского, гетман был «простодушный, или вернее умственно ограниченный» [2, 250].

Довольно яркую характеристику Д.Иловайский давал П.Дорошенко. По мнению исследователя П.Дорошенко претендовал на то, чтобы стать вторым Б.Хмельницким. Он мечтал о сильном государстве, которое было бы одинаково независимым и от Польши и от Москвы [2, 241]. Обращение за помощью к Крыму и Турции имело свой исторический прецедент – деятельность Б.Хмельницкого. Но появление нового участника в конфликте, а именно Турции.

События после прихода И. Самойловича к власти Д. Иловайский охарактеризовал, как «какой-то хаос в котором трудно разобраться историку» [2,354].

По мнению историка, вмешательство Турции вызвало резкое падение популярности П.Дорошенко. Это привело к Переяславской раде 1674 г., на которой И.Самойлович был провозглашён «гетманом обеих сторон Днепра» [2,361]. Д.Иловайский в Переяславских статьях 1674 г. видел дальнейшие ограничения автономии Украины, но не только. По его мнению, статьи выражали стремление реестрового казачества преобразоваться в «привилегированное крестьянско-владельческое сословие по образцу польской шляхты» [2, 362].

Падение П.Дорошенко и объединение Украины под властью И.Самойловича привело к вторжению турецкой армии на Правобережье в 1677-1678 гг. Эти Чигиринские походы были подробно описаны Д.Иловайским. При этом историк считал, что если бы Г.Ромодановский и И.Самойлович действовали под Чигириным более энергично, они отстояли бы город [2,361].

Что касается Вечного мира 1686 г., то как и большинство русских историков Д.Иловайский считал его большим успехом царевны Софьи и лично В.Голицына.

И.Самойлович, свергнутый во время Первого крымского похода оценивался историком довольно положительно. Он считал, что властолюбие и корыстолюбие гетмана были слишком общими чертами, казацкой старшины в то время. Историк считал более важным обстоятельством, что И. Самойлович был предан правительству, и был единственным гетманом после Б. Хмельницкого до И. Мазепы включительно «недоступный польским интригам» [2,523]. Главный итог исторического периода на который обращает внимание Д.Иловайский, запустение Украины и особенно Правобережья.

Литература

1. Андреев И.Л. Алексей Михайлович. – М.: Молодая гвардия, 2003. – 638 с.
2. Иловайский Д.И. История России. Отец Петра Великого: Алексей Михайлович и его ближайшие преемники. – М.: Чарли, 1996. – 624 с.
3. Историография истории России до 1917 г.: Учебник для студ. высш. учеб. заведений: В 2 т./ Под ред. М.Ю. Лачаевой. – Т.2. – М.: Гуманит. издат. центр ВЛАДОС, 2003. – 384 с.
4. Рубинштейн Н.Л. Русская историография. – М.: Госполитиздат, 1941. – 660 с.
5. Соловьев С.М. Сочинения в 18 кн. – Кн. VI. – Т. 11-12. История России с древнейших времен. – М.: Мысль, 1990. – 671 с.
6. Тарасов С.В. Руїна Гетьманщини. – Донецьк: «Ноулідж», 2014. – 193 с.
7. Цамутали А.Н. Борьба направлений в русской историографии в период империализма: Исторические очерки. – Л.: Наука, 1985. – 331 с.
8. Шапиро А.Л. Русская историография в период империализма. Курс лекций. – Л. Издательство ЛГУ, 1962. – 236 с.

СЕКЦІЯ
МОВНІ ОДИНИЦІ РІЗНИХ РІВНІВ СУЧАСНИХ ГЕРМАНСЬКИХ, СЛОВ'ЯНСЬКИХ
ТА НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ, КОМУНІКАТИВНИЙ
ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТИ

УДК 372.881.111.1'25(043)

Vasylyeva Elsa, candidate of pedagogical sciences, associate professor

TEACHING DIFFERENT TYPES OF LANGUAGE MEDIATION

The main objective of teaching translation at the university is to provide future translators with knowledge, skills and abilities required for this challenging profession [1; 2; 3; 4; 5]. Translator performs functions of the language mediators who provide cross-language communication, transmission of the original content by means of another language, and this language mediation can take place not only through translation, but in other ways. The content of the foreign text can be retold, expounded selectively, simplified or generalized, annotated or reviewed. All of these methods of linguistic mediation include the elements of translation; presuppose the creation of the text in another language, based on the content of the original. Terminologically, they can be designated as types of translation such as simplified translation, reviewed translation, etc., but their functions and requirements distinguish them from the actual translation. In contrast, they are often called adaptive transcoding or adaptive transfer. The term "adaptive" refers to the fact that the content of the original is subjected to certain modifications or editing.

Future translators must be familiar with different types of language mediations and be ready to implement any of them. Some types of adaptive transcoding do not require special training; others suggest the availability of specific skills that are created in the process of studying. A translator normally has to make simplified translation, translation-retelling as well as annotations and abstracts.

Simplified translation is made in case of the lack of time or at the customer's option. The translator provides with more or less complete statement of the content of the original, not trying to find the most exact equivalents and not taking care of stylistic editing. Sometimes a simplified translation is used as a draft and serves as a basis for further improvement and preparation for publication.

Translation- retelling may be selective or generalized. Selective translation provides the content of certain parts of the original. The composition of the samples is given by the reference to the nature of the information to be retrieved from the text that the customer is interested in. Generalized translation sets out the general content of the original text. The elements of the translation itself can be used both in selective and generalized translation when such a translation of any sentence or paragraph in the original helps to solve the problem.

Annotation is a brief summary of the text content. There are bibliographic and abstract annotations. Only the output of the text and theme headings, to which the text content is referred, are specified in bibliographic annotations. These annotations are usually made up by the library staff. Translators only deal with abstracts annotations which set out the content of foreign language text in a form of theses. The translator himself makes up the abstract annotation of the original or translates an available annotation in the original language.

The compiling of abstracts of foreign language texts is the most difficult and often used kind of adaptive transcoding. The special requirements are made for this kind of texts.

As well as in all kinds of linguistic mediation, except for the translation itself, the compilation of abstracts involves some editing of the content of the original and the presence of a special purpose, which an abstract should provide. Such a goal can be defined by indicating the length of an abstract or the nature of the information necessary to be found and summarized, or the designation of both. In any case, the problem is to present the main content of the original in a contracted form.

The abstract is a special genre of the text, with the features of its own. These features involve generalized abstract nature, limited brevity, and emphasized logicity. These features of an abstract define the nature of linguistic means that are regularly used in the abstracts. Among the main features of linguistic means of this genre there can be noted the predominance of simple sentences, finite and non-finite forms, participial and gerundial constructions, prevalence of passive constructions, nominalization, terminology and generalizing words, absence of subjectively estimating elements.

This character of the summary is achieved by means of using special techniques aimed to reduce the expounded material; among the main techniques are the compression and the omission.

The successful compilation of abstracts requires the translator to have a number of special skills, including:

1. The ability to cover the content of the text quickly and completely.
2. The ability to understand briefly the essence of the problems handled in the text and to find the necessary information in reference books.
3. The ability to assess the relative importance and novelty of certain parts of the text, highlight the main idea and author intention.
4. The ability to translate, avoiding verbosity, repetitions and logical inconsistencies and contradictions.

First of all future translators must be able to identify the type of the receptor, for which they will make their translation. In some cases, they may be given the task to focus on a specific person or group of people. This often happens with oral translation, when the translator contacts directly with the participants of communication, whose level of language and specific knowledge is known to him. In other cases, the translator can be specified only by the belonging of the translation receptor to a specific occupational, age-related or any other category (technical experts, teens, religious people, etc.). But the translator often has to take into account the features of the so-called "averaged receptor". This term is quite conditional: it is clear that every member of a linguistic community has its own linguistic and background knowledge, and in their own way to apprehend and understand the text of translation. Taking into account these differences, the translator uses the methods of pragmatic adaptation, which will be examined in the long term.

Література

1. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение: учеб. пособие. / В.Н. Комиссаров. – М.: ЭТС, 2002. – 424 с.
2. Латышев Л.К. Перевод: теория, практика и методика преподавания: учеб. пособие для студент. перевод. фак. высш. учеб. заведений / Л.К. Латышев, А.Л. Семенов. – М.: Издательский центр "Академия", 2003. – 192 с.
3. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності: підручник для студентів вищих закладів освіти за спеціальністю «Переклад» / Л.М.Черноватий. – Вінниця: Нова книга, 2013. – 376 с.
1. Gile D. Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training / D.Gile. – Amsterdam: Benjamin, 1995. – 277 p.
2. House J. Quality of translation / J.House // Routledge Encyclopedia of Translation Studies. – London: Routledge, 2001.

Васильєва Ельза В'ячеславівна
Навчання різним видам мовної медіації

УДК 81'367.625

Волошина О.В., кандидат філологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ ПРАВДА/ІСТИНА В ПАРЕМІОЛОГІЧНОМУ ПОЛІ УКРАЇНСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НОВОГРЕЦЬКІЙ МОВ

Метою даного дослідження є вивчення паремійних одиниць як ціннісного лінгвокультурного джерела, що має здатність яскраво ілюструвати історію розвитку більшості ідеальних концептів, зокрема досліджуваного концепту «Правда–Істина», та допомогти їх кращому та більш повному розумінню. Відповідно вважаємо за доцільне в рамках дослідження виконати наступні завдання: на основі пареміологічної картини світу розглянути певний когнітивний простір та визначити специфічні риси ментального та етнічного характеру сталих значень досліджуваного концепту; визначити потенціал концепту «Правда–Істина» у формуванні особливостей індивідуальної та колективної свідомості; визначити складові ціннісного фону, що формується за допомогою пареміологічної картини світу в кожній мові. Дослідження здійснено на матеріалі англійської, української та новогрецької мов.

За визначенням В. Анікіна та Ю. Круглова, паремійна одиниця – це «...короткий, усталений, ритмічно організований вислів, що має здатність бути часто вживаним у мовленні за аналогією». Основними ознаками паремій дослідники називають категоричність ствердження чи заперечення [2, с. 116–117].

У паремійних одиницях, на думку З. Попової та І. Стерніна, сфокусовано стале осмислення певного концепту, що формується протягом тривалого періоду часу [16, с. 183] і пояснює їх здатність слугувати яскравою ілюстрацією історії розвитку певних концептів, вбираючи в себе найактуальніші концептуальні ознаки. Таким чином актуальність дослідження обумовлена тим фактом, що існуючі прислів'я та приказки являють собою особливі «мікродискурси» і утворюють у своїй сукупності когнітивний простір, елементи якого знаходяться в різній мірі структурної і смислової наближеності один до одного. Група близьких між собою прислів'їв виявляє загальний структурно-смісловий початок (фрейм), конкретизація або модифікація якого призводить до утворення конкретних паремійних виразів. Як ціннісне лінгвокультурологічне джерело паремія фіксує особливості побуту, світогляду, звичаї народу, які віддзеркалюються в судженнях тієї чи іншої мовної спільноти, зумовлюючи формування уявлення про «картину світу» та виявляє специфіку менталітету того або іншого етносу, який визначається В. В. Бакеркіною як узагальнене поняття, яке «...позначає сукупність суспільних розумових настроїв, своєрідний склад різноманітних психіко-психологічних властивостей і якостей, специфічну для даного соціуму систему: світовідчуття, світорозуміння, світосприйняття [3, с. 60]».

Так, суттєвими ментальними рисами української спільноти, на думку Д. Чижевського, є емоціоналізм, сентименталізм, чутливість, ліризм, індивідуалізм, прагнення до «свободи» в різних розуміннях цього слова [18, с. 36], які доповнюються також такими якостями, як козацькість, волелюбність, хазяйновитість, селянськість, честолюбство, оптимізм, інтровертизм [14, с. 86].

Дослідження паремій у нашій роботі базується на теорії категоризації, яка ґрунтується на припущенні, що здатність людини до останньої «...пов'язана з її досвідом та уявою, особливостями сприйняття, культурою [7, с. 25]», а також поняттям ментальних репрезентацій, під якими розуміють «умовні функціонально визначені структури свідомості та мислення людини, що відтворюють реальний світ у свідомості, втілюють знання про нього і почуття, які він викликає, відображають стани свідомості та процеси мислення [20, с. 214–215]». Отже, репрезентуючи вищезгадані процеси в пареміосфері, прислів'я та приказки відтворюють ментальні характеристики етносу. «Створені у віках, ..це ніби духовний «кодекс» народу, який регламентував життя кожної простої людини [1, с. 11]».

Аналіз паремій, зафіксованих у збірках «Народні прислів'я та приказки» (укладач М. Дмитренко), «Українські приказки, прислів'я і таке інше» (укладач М. Номис), «Мудре слово: прислів'я та приказки в говірках Нижньої Наддніпряни» (укладач Чабаненко В.), «Прислів'я та приказки: Людина. Родинне життя. Риси характеру (укладач М. Пазяк), Оксфордському словнику англійських прислів'їв під редакцією У. Сміта та тлумачних словниках Йоргоса Бабиніотиса, Еммануїла Кріараса Маноліса Тріандафілідіса та ін., свідчить про те, що у вербалізації концепту беруть участь пареміологічні одиниці, у склад яких входять поряд із концептостворювальними словами його синоніми: в українській мові – *правильність, правдивість, правий, правильний, правдує*, в англійській мові – *true, fact*, у новогрецькій мові – *αληθινά, αληθής, αληθώς*.

Цінність *правди* та *істини* може нівелюватися, а її міць та сила відступають у тих випадках, коли вирішальну роль відіграють гроші: «*Коли золото впливає, правда помонає*», «*A single bag of money is stronger than two bags of truth*», «*One bag of money is stronger than two bags of truth*», «*One hand full of money is stronger than two hands full of truth*», «*When money speaks the truth is silent*», «*αλήθεια περπατά γυμνή στη στράτα*». На відміну від англословних паремій – «*Money is truthful. If a man speaks of his honor, make him pay cash*», оцінка «взаємовідношень» *правди/істини* та достатку в розумінні українського та грецького народів має не прагматичний, а морально-духовний аспект. У цілому кількість паремій у двох зазначених мовах, у яких результатом зусиль є багатство, дуже невелика, що пов'язано з тим, що для українського та грецького народів моральна цінність правди та істини, свідоцтво прояву духовності, необхідних для усвідомлення себе людиною є більш значущими, адже *правда/істина* не сумісна з багатством, а перед усім є мірилом духовної чистоти людини, совісті: «*Хоч голий, так правий*», «*Велике діло гроші, а ще більше – правда*», «*Хоч у кишені ні копійки, зате душа, як дзеркало!*», «*Λέγε πάντα την αλήθεια, να 'χεις τον Θεό βοήθεια*», «*Οποιος λέει την αλήθεια έχει το Θεό βοήθεια*», «*Η αλήθεια είναι του Θεού και το ψέμα του διαόλου*».

Зазвичай ціннісний фон в українських, англійських та новогрецьких паремійних одиницях утворюють протиставлення *правди* та *істини* брехні: «*Правда та кривда*, як вогонь та вода», «*The truth may hurt for a moment, but a lie hurts forever*», «*Το μεν αληθές εν, το δε ψεύδος πολυσχιδές*». (*Η μεν αλήθεια έχει μια μόνον οψιμή δε ψευτιά πολλές*). (Βασίλειος Ο Μέγας Ιεράρχης της Ορθοδοξίας), «*Το αληθές και το δίκαιον έχουν εκ φύσεως μεγαλύτεραν δύναμιν από το ψεύδος και το άδίκον*» (Αριστοτέλης), «*Η κολακεία φέρνει φίλους, η αλήθεια εχθρούς*». Проте в англословних пареміях позитивний ціннісний компонент антонімічної пари контрастує також зі зрадою («*Treachery darkens the chain of friendship, but truth makes it brighter than ever*»), *лестою* («*Flattery makes friends and truth makes enemies*»), *завздою* («*Though malice may darken truth, it cannot put it out*»), *ненавистю* («*Truth breeds hatred*»), а ворогами *truth* виступають *сарказм* («*Ridicule is the test of truth*»), *балаканина* («*Between wrangling and disputing truth is lost*», «*The truth is lost when there is too much debating*», «*Truth becomes lost in the turmoil of arguments*», *брехня* та *замовчування* «*Truth is violated by a lie or by silence*».

Об'єктивуючи в мовній формі цінності народної культури, паремії також віддзеркалюють історичні орієнтири, які існували у свідомості носіїв відповідної лінгвокультури на час утворення цих одиниць. Актуалізація концепту *правда/істина* в пареміосфері порівнюваних мов дозволяє ідентифікувати значну роль історичного інформаційного рівня у формуванні його ціннісної складової в українській мові, який проявляється частіше за все в площині *соціальної стратифікації*.

Література

1. Аникин В. П. Русские народные пословицы, поговорки, загадки и детский фольклор / В. П. Аникин. – М. : Учпедгиз, 1957. – 240 с.
2. Аникин В. П. Русское народное поэтическое творчество / В. П. Аникин, Ю. Г. Круглов. – Л. : Просвещение, 1983.
3. Бакеркина В. В. О национально-культурном менталитете и его лексикографической репрезентации / В. В. Бакеркина // Язык и культура : сб. статей. – К., 1994. – Вып. 2. – С. 65–66.

4. Воркачев С. Г. От лингвоконцептологии к лингвоидеологии: поиски метода / С. Г. Воркачев // *Vita in Lingua* : к юбилею профессора С. Г. Воркачева / отв. ред. В. И. Карасик. – Краснодар : Атриум, 2007. – С. 39–60.

5. Золотухіна-Аболина Є. В. Сучасна етика: витоки і проблеми / Є. В. Золотухіна-Аболина. – Ростов н / Дон : Издательский центр «МарТ», 2001. – 416 с.

6. Кафарський В. І. Етнологія : підручник / В. І. Кафарський, Б. Савчук. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 432 с.

7. Кочерган М. Мовознавство на сучасному етапі / М. Кочерган // *Дивослово*. – 2003. – № 5. – С. 24–29.

8. Крикманн А. А. Некоторые аспекты семантической неопределенности пословиц / А. А. Крикманн // *Паремиологический сборник*. – М. : Наука, 1978.

9. Людина. Родинне життя. Риси характеру : прислів'я та приказки / упоряд. М. М. Пазяк ; відповід. ред. С. В. Мишанич. – К.: Наука, 1990. – 52 с.

УДК 81'255.4

Дацер К.С., асистент

ПЕРЕКЛАД І МІЖЛІТЕРАТУРНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ

Сучасний світ налаштований на взаємообмін інформацією. Людство намагається спрямувати свій розвиток у єдине могутнє русло та не займатися «створенням велосипеда». Для цього вкрай важливо мати достатню інформацію про те, що відбувається в близьких чи далеких країнах. Особливо охоче країни воліють продемонструвати свої надбання в сфері мистецькій, тим паче, що музика й малярство є мистецтвами в цьому плані універсальними, тобто міжнаціональними, такими, що безпосередньо впливають на почуття людини.

Література займає особливе місце серед інших видів мистецтв. На відміну від музики та малярства, які впливають на людей різних національностей безпосередньо, через зір і слух, що притаманні всім здоровим людям, літературний твір інколи стикається зі значними перешкодами на шляху до свого читача, якщо цей читач є носієм мовної системи, відмінної від мовної системи автора твору. Нажаль, полілінгвізм і навіть білінгвізм зараз явище скоріше виключне, ніж розповсюджене. Тоді на допомогу приходить переклад, тобто такий вид творчості, в процесі якого твір, що існує в одній мові, відтворюється в іншій. Переклад посідає особливе місце у літературному процесі. Кожен вид літератури послуговується певним видом перекладу. Зокрема, художня література послуговується художнім перекладом. Художній переклад – один з найнаглядніших проявів міжлітературної (а значить певним чином міжкультурної) взаємодії. Фактично, переклад є основною частиною національно-літературного процесу, оскільки виступає посередником між літературами, без нього неможливо було б говорити про міжлітературний процес у всій його повноті. Художній переклад – особливий вид перекладу, оскільки він є не точна передача змісту, а «відображення думок і почуттів автора прозового або поетичного першотвору за допомогою іншої мови, перевтілення його образів у матеріал іншої мови» [2, с.3]. Художній переклад має справу не з комунікативною функцією мови, а з її естетичною функцією, оскільки слово виступає як «першоеlement» літератури. Це вимагає від перекладача особливої ретельності та ерудованості. У художньому творі відображаються не лише певні події, а й естетичні, філософські погляди його автора, які або становлять струнку систему, або – суміш уламків різних теорій [1, с. 7]. Перекладач повинен мати якщо не ґрунтовні, то принаймні достатні для перекладу знання в області філософії, естетики, етнографії (оскільки в деяких творах замальовуються деталі побуту героїв), географії, ботаніки, мореплавства, астрономії, історії мистецтв та ін.

Важливим у процесі перекладу є також вибір твору, який найчастіше обумовлений внутрішніми потребами сприймаючої літератури, її здатністю певним чином засвоїти іншонаціональне літературне явище, її здатністю певним чином (інтеграційно чи диференційно) зреагувати на його художні особливості [3, с.129]. Перекладацька діяльність особливо активізується у періоди переходу до нової стильової формації, у періоди нестійких літературних норм і кризових явищ у панівній до цього часу стилістиці. Тоді літературі необхідно заповнити існуючі в її еволюційному потенціалі пробіли. За таких умов найяскравіше проявляється функція перекладу як зв'язки між літературами.

Одна з проблем художнього перекладу – співвідношення контексту автора і контексту перекладача. У художньому перекладі контекст останнього дуже наближається до контексту першого. Критерієм співпадання, або, навпаки, розходження обох контекстів є міра співвідношення даних дійсності і даних, взятих з літератури. Письменник іде від дійсності та свого сприйняття її до закріпленого словами образу. Іншими словами, якщо переважають дані дійсності, то йдеться про авторську діяльність. Перекладач іде від існуючого тексту і відтворюваної в уяві дійсності через її «вторинне», «наведене» сприйняття до нового образного втілення, закріпленого в тексті перекладу. Тобто, якщо переважають дані літературного

походження, то йдеться про контекст перекладача. Таким чином, художній переклад обумовлений не лише об'єктивними факторами (конкретно-історичним літературним каноном, нормативним ужитком), але й суб'єктивними (поетикою перекладача). Жоден переклад не може бути абсолютно точним, оскільки сама мовна система приймаючої літератури за своїми об'єктивними даними не може досконало передати зміст оригіналу, що неминуче призводить до втрати певного об'єму інформації.

Художній твір повинен перекладатися «не від звуку до звуку, не від слова до слова, не від фрази до фрази, а від ланки ідейно-образної структури оригіналу до відповідної ланки перекладу» [4, с. 260]. В поетичному перекладі чіткіше відображається ця перекладацька концепція. Спроба відтворити у поетичному творі усі конструктивні елементи неодмінно призведе до втрати гармонії твору, отже необхідно визначити які елементи в даному творі є головними і відтворити їх з усією можливою точністю, не звертаючи, або звертаючи неістотну увагу на інші.

Мистецтво поетичного перекладу знаходиться у владі двох суперечливих тенденцій: з одного боку перекладні вірші повинні справляти на читача безпосереднє емоційне враження, а з іншого, вони повинні вносити в літературу щось нове, збагачувати читачів невідомими до того часу поетичними образами, ритмами, строфами. У першому випадку вони покликані пристосувати чуже мистецтво до сприйняття вітчизняного читача, у другому – розкрити перед читачем різноманітність мистецтва, показати йому красу відмінних національних форм, історичних нашарувань, індивідуальних творчих систем

Переклад належить до сфери міжлітературних та міжкультурних контактів, оскільки підтримує зв'язки вітчизняної літератури з іншими літературами. Проте, художній переклад має двоїсту природу: з одного боку він є продуктом міжлітературної комунікації, але в той же час він багато в чому обумовлює і визначає її. Переклад виконує дві основні функції: інформативну (посередницьку) і творчу. Традиційно вважалося, що основною функцією перекладу є посередницька функція, оскільки теорія художнього перекладу не виходила за рамки національно-літературного процесу, або розуміла національно-літературний процес надто прагматично, а значить однобоко [5, с. 167]. До перекладу ставилися вимоги найадекватнішої передачі іншонаціональних цінностей, тотожності перекладу до оригіналу.

В певних літературних ситуаціях активізується творча функція перекладу. Це відбувається в умовах тісної літературної спільності, яку утворюють дві чи кілька літератур, і в рамках якої функціонує частковий чи повний білінгвізм чи полілінгвізм, підсилений певною мірою білітературності чи полілітературності. Це стосується російської, української та білоруської, чеської та словацької, сербської та хорватської літератур. В таких умовах відбувається активізація партнерського ставлення перекладача до оригіналу, обумовлена прагненням до актуалізації художніх цінностей оригіналу в історико-літературній системі приймаючої літератури. Інформаційна функція відступає на другий план, а перше місце займає двомірна, подвійна, тобто вища, збагачена рецепція оригіналу. Оригінальний твір і його переклад сприймаються як два різні твори. Таке сприйняття виливається у двомовні видання, які дають читачам можливість якнайповніше порівняти оригінал і переклад, прослідкувати, а можливо й проаналізувати, роботу перекладача, оцінити цю роботу з позицій точності і вірності, прослідкувати художні прийоми і засоби, якими подібні чи відрізняються оригінал і переклад. Звичайно, такі видання розраховані на двомовного читача й пропонують останньому зайняти партнерську чи навіть певною мірою творчу позицію по відношенню до оригіналу та його автора.

Переклад як літературне явище має багатовікову історію, багато літературознавців та письменників висловлювали свої з приводу перекладу. Але сучасне перекладознавство як самостійна наукова дисципліна сформувалося в основному у другій половині XX століття. Післявоєнне розширення міжнародних контактів у всіх сферах людського спілкування викликало зростання потреб у перекладах та перекладачах, стало значним стимулом і для росту теоретичних досліджень на цю тему. Сучасний стан перекладознавства характеризується великим різноманіттям теоретичних концепцій і методів дослідження [6, с. 198].

Література

1. Жіночі голоси в літературному дискурсі XX століття / [Гундорова Т.І., Висоцька Н.О., Шимчишин М.М., Денисова Т.Н.]; упор.: М.М.Шимчишин – Тернопіль: Горлиця, 2007. – 240 с.
2. Коптілов В. Першотвір і переклад. К., 1972 С.-3.
3. Влодавская И.А. Структура конфликта в английском романе воспитания начала XX века / И. А. Влодавская. // Целостность художественного произведения и проблемы его анализа в школьном и вузовском изучении литературы. – Донецк: 1977. – С.63 – 65.
4. Влодавская И.А. Поэтика английского романа воспитания начала XX века / И. А. Влодавская. – К.: Вища школа, 1983. – 180 с.
5. Дюришин Д. Теория сравнительного изучения литературы / Д. Дюришин. – М.: "Прогресс", 1979. – 319 с.
6. Дюришин Д. Теория сравнительного изучения литературы. М., 1989; С.129.

КОГНИТИВНЫЙ ПОДХОД К ОПИСАНИЮ АНГЛИЙСКИХ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ ПО ПРИЗНАКУ «СЧИСЛЯЕМОСТЬ/НЕСЧИСЛЯЕМОСТЬ»

Факты нестандартного числового поведения существительных неоднократно отмечались в учебниках, учебных пособиях, статьях и диссертационных исследованиях по категории числа, проблеме артикля и субкатегоризации имен существительных на материале различных языков [1, с. 7].

Появление новых парадигм в лингвистике, и, в первую очередь, когнитивной парадигмы, в которой в фокусе исследования находится человек, познающий мир во всем его многообразии и вербализующий результаты восприятия мира в своей речевой деятельности, позволяет взглянуть на многие традиционные вопросы лингвистики с позиций новых концепций [1; 9].

За основу в данной статье взята идея, выдвинутая Р. Ленекером относительно систематизации счисляемых и несчисляемых существительных [3; 133]. Согласно Ленекеру, числовое поведение существительных, способных выполнять функцию как счисляемых так и несчисляемых в предложении, имеет закономерность и зависимость. Для более глубокого понимания проблемы, необходимо, прежде всего, ввести ряд терминов и дать им определение.

Домен – концепты, хранимые в мышлении, которые могут быть поняты только в контексте структур фоновых знаний. Домен представляет собой связную область концептуализации, относительно которой характеризуется семантическая единица [2, с.4]. Согласно Ленекеру, домены могут быть базовыми и небазовыми. При том, что концепт обычно является доменом, или репрезентационным полем, включающим другой концепт, существует точка, далее которой редукция невозможна. Это касается домена пространства, а также домена времени, на фоне которого мы понимаем изменения [3, с.2/15]. Помимо пространства и времени к базовым доменам относятся различные сенсорные ощущения, эмоции и прочее [2, с.4].

Концептуальная база есть весь объем информации, активируемый знаком [2, с.4].

Профилем является та часть базы, которая формирует само значение данного знака [2, с.4].

Граница – воображаемое ограничение, за пределы которого значение не выходит.

Область конкретизации – область, в которой присутствие или отсутствие границы определяет, является данное существительное счисляемым или несчисляемым.

Если существительное профилирует вещь некую вещь, то для счисляемых существительных она будет рассматриваться, как нечто ограниченное внутри области непосредственного охвата в области конкретизации. В то время, как профиль несчисляемых существительных не может быть ограниченным подобным образом. Значение языкового выражения включает не только семантическую структуру «переднего плана», но также и композиционную тропу, находящуюся на «заднем плане». Фокусировка связана также с охватом информации, объективируемой знаком. Когда значение знака определяется на фоне соответствующего домена, сама фоновая информация может иметь передний и задний планы. В ряде случаев бывает необходимо различать «максимальный охват» (maximal scope), или всю представленную в домене информацию, и «непосредственный охват» (immediate scope), или часть информации, более тесно связанную со значением знака. Непосредственный охват находится на переднем, а максимальный на заднем плане.

У несчисляемых существительных нет границы внутри области конкретизации. Более того, только в ней возможно сфокусированное рассмотрение. Профиль выражения, специфический фокус внимания, привязан к этой части. В то время, как субстанция, которую она называет, может иметь неопределенное протяжение, несчисляемое существительное профилирует только то, что лежит на поверхности, находится в центре внимания. Существительное называет вид вещи и конкретизирует свойства, которые объекту предстоит квалифицировать, как образец этого типа. Область конкретизации (the domain of instantiation) характеризуется, как домен, в котором присутствие или отсутствие границы определяет счисляемость или несчисляемость существительного.

Идею Ленекера по поводу разделения существительных на счисляемые и несчисляемые можно сформулировать следующим образом: если в зоне непосредственного охвата область конкретизации имеет временную или пространственную границу или и то и другое вместе, то такое существительное будет счисляемым, если границы нет, то существительное будет несчисляемым.

Таким образом, понятие концептуализации, как одно из центральных понятий когнитивной лингвистики, может быть использовано для объяснения фактов нестандартного числового поведения существительных.

Література

1. Бубенникова О.А. О языковой ситуации в современной Англии // Германистика в России. Традиции и перспективы. Материалы научно-методического семинара. - Новосибирск, 2004. - С.7-10.

2. Жаботинская С.А. // Вісник Харківського Національного університету імені В.Н.Каразіна № 848. Серія: Романо-германська філологія / Методика викладання іноземних мов/ Випуск 58. -Харків, 2009 – С.3-10.

3. Langacker R. Cognitive Grammar: Basic Introduction / Ronald Langacker. — Oxford: Oxford University Press, 2008. — 555 p.

Панова Яна Євгенівна

Когнітивний підхід до опису англійських іменників за ознакою «враховуваність/невраховуваність»

УДК 81 — 115: 82 — 84(043)

Рахуба К.П., асистент

ПАРЕМІЇ ЯК ЛІНГВАЛЬНІ ФОРМИ, ЩО ВІДОБРАЖАЮТЬ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕНТАЛІТЕТ

Пареміологічні одиниці є одними з базових понять в системі лінгвістичних форм, що відображають національний менталітет. різних мов допомагає виявити менталітети носіїв мови.

Пареміологічний матеріал дозволяє проникнути в область мисленнєвої діяльності певного лінгвокультурного суспільства і відкриває широкі можливості для проведення порівняльного дослідження, бо через зіставлення і порівняння можна повною мірою досягнути навколишній світ і самого себе. Пареміологія будь-якої мови являє собою найціннішу лінгвістичну спадщину, є одним із способів мовного світобачення. Паремійні формули етнічно своєрідні, поліфонічні за змістом і поліфункціональні за використанням. Прислів'я та приказки входять в сферу людської семантики. Всі їх значення орієнтовані на людину, вони відображають взаємодію людини і світу, що виявляється як в чуттєвому сприйнятті, так і в оціночному відношенні людини до світу. "Сутність прислів'я, в першу чергу - це висловлювання про людину, особливо про її духовні, етичні і соціальні аспекти. Прислів'я за своїм призначенням передусім не гносеологічні, а прагматичні знаряддя. Кожне прислів'я повідомляє щось про людину та її відносини зі світом" [4, с. 165]. Світ паремії максимально наближений до повсякденного, повсякденного буття людини у всьому його складності і суперечливості.

Дослідження паремій у лінгвокультурологічному аспекті дозволить виявити специфічні риси, що зумовлені особливостями світосприйняття, системою моральних вимог, норм, цінностей і принципами виховання, а саме – **менталітетом**.

Термін "менталітет" виник в Європі в 14 столітті (лат. mentalis - розумовий, духовний). Спочатку "менталітет" означав "мислення дикуна". У сучасному світі під «менталітетом» розуміють "образ думок, сукупність розумових навичок і духовних установок, властивих окремій людині або суспільній групі" [1, с. 794].

Тобто менталітет – це світоглядна матриця, картина світу в свідомості людини і її вписаність в цю картину. Під картиною світу в сучасній лінгвістиці розуміється "цілісний, глобальний образ світу, який є результатом всієї духовної активності людини, всіх його контактів зі світом, предметно-практичної діяльності, споглядання, розумоосягнення світу" [5, с. 19] і який "формується в процесі синтезу результатів пізнавальних та оцінних процесів [3, с.171].

Під терміном "мовна картина світу" в сучасній лінгвістиці розуміють "відбиття в мові, в мовних категоріях уявлень про світ, здійснюване людським менталітетом даного мовного колективу" [2, с. 218], тобто мається на увазі та сукупність знань про дійсність, яка відображена в лексичному складі мови. Національна мовна картина світу (МКС) - актуальний об'єкт дослідження для сучасних лінгвістів.

Мовна картина світу відбивається в ключових словах - концептах. У «Великому енциклопедичному словнику» дається таке визначення концепту: «Концепт (від лат. Conceptus - думка, поняття) - смислове значення імені (знака), тобто зміст поняття, об'єкт якого є предмет імені (наприклад, смислове значення імені Місяць - природний супутник Землі) [4, с. 348].

Лінгвокультурний концепт - термін сучасний, інтегративний, хоча він міцно закріпився у методиці російської мови, але досі не має єдиного визначення. Формальною характеристикою лінгвокультурного концепту є «номінативна щільність» або «номінативна роздрібненість» - наявність в мові ряду різнорівневих засобів його реалізації, що безпосередньо пов'язано з важливістю концепту в очах лінгвокультурного соціуму.

Здатність асоціюватися з вербальними, символічними або подійними феноменами, відомими всім членам етнокультурного соціуму, є специфічною рисою лінгвокультурного концепту.

Підставою для виділення лінгвокультурних концептів можна вважати наступні критерії: високочастотність імені концепту, переживаємість, лінгвокультурна маркованість, світоглядна орієнтованість, номінативна щільність, етимологічна пам'ять та ін.

Таким чином, в нашому розумінні, концепт набуває статусу лінгвокультурного елемента при його культурній чи національній забарвленості, а також за наявності яскраво вираженої ціннісної складової в його структурі.

Для того щоб слово набуло статус концепту, потрібно, щоб воно стало загальновживаним, тобто національним, активно включалося до складу фразеологічних одиниць, прислів'їв і приказок, набуло номінативну щільність. Безумовно, «органічний світ» є одним із таких концептів, адже він є неподільним від самого народу, активно вживається у пареміях різноспоріднених мов, пареміофонд яких послуговував матеріалом нашого дослідження.

Таким чином, можна стверджувати, що паремії займають особливе місце у мовній картині світу, оскільки вони найбільш образно, аргументовано і лаконічно дозволяють виразити цілий комплекс культурних значень, пов'язаних з феноменом людини, людської свідомості і людського суспільства. Причина особливої ролі паремій у вираженні значущих для національної культури категорій полягає, насамперед, в їх багатому семантичному потенціалі і пояснюється рядом функціонально-семантичних особливостей, які розкривають властивості паремій як мовних знаків особливої природи. Більшість сучасних дослідників паремій відзначають у них властивості синкретичних знаків, які поєднують структурні та семантичні ознаки вільних (як вільне поєднання слів), семантично пов'язаних (як фразеологізм) і формально самодостатніх (як пропозиція) мовних одиниць. Багато прислів'їв характеризують базові цінності національної культури, поєднуючи їх в межах лаконічного тексту, і пояснюють сутність одного явища за рахунок зіставлення з іншим. Таке суміщення часто спостерігається в антитетичних моделях висловів.

Таким чином, паремії характеризуються цілим рядом функціонально-семантичних особливостей, які визначають їх особливе місце в ряді репрезентаторів (засобів мовного втілення) національної картини світу.

Саме в контексті паремій базові національні цінності переосмислюються відповідно до національно-культурного досвіду, демонструючи різочу ментальну гнучкість і багатозначність в оцінці найбільш значущих для людини цінностей.

Зберігаючи і передаючи з покоління в покоління життєву мудрість, випробовану роками, вона особливо переконлива тому, що ґрунтується на образах знайомих, буденних, що відбивають предмети і явища найближчого культурного оточення. В цілому, пареміологічна картина світу - це відображення складної і багатогранної системи уявлень народу про закономірності буття і закони людської спільноти, про моральні і життєві цінності, про звички і характер людини. Особливо слід відзначити повчальний, «рекомендаційний» характер подачі інформації, який дозволяє розглядати паремії не тільки як джерело життєвої мудрості, але і як цілком функціональні на сьогоднішній день настанови на облаштування суспільства і міжособистісних відносин. Рекомендації, укладені в пареміях, пройшли не одне століття «перевірки на міцність» і, незважаючи на всі зміни, що відбулися за останні століття, є універсальним джерелом пізнання народної моралі та народного мислення.

Література

1. Буслаев Ф.И. Русские пословицы и поговорки, собранные и объясненные Ф. Буслаевым/ Ф.И. Буслаев. - М., 1854. 176с.
2. Волошкіна І.А. Портрет людини в пареміології // Єдність системного і функціонального аналізу мовних одиниць: матеріали Міжнарод. наук. конф. (М. Белгород, 11-13 квітня. 2006 р.): у 2 ч / під ред. О.Н. Прохорової, С.А. Мойсєєвої. - Белгород: Вид. - У БелДУ, 2006. - Вип.9. - Ч 2. - 404 с.
3. Иванова Е. В. Мир в английских и русских пословицах / Иванова Е.В. – СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2006. – 280 с.
4. Крикманн А. Some additional aspects of semantic indefiniteness of proverbs / А. А. Крикманн. – Tallinn, 1974.- 35 с.
5. Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира / Ред. Б.А. Серебренников. - М., 1988. - 212с.

УДК 811.111'33

Романюк С.Г., старший преподаватель

ПРОЦЕСС ПЕРЕВОДА ТЕКСТОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ТМ

Реальный процесс перевода с использованием памяти переводов включает несколько этапов.

1. Подготовка: на этой стадии следует решить вопрос о создании новой памяти переводов или осуществить выбор той памяти переводов, которую необходимо использовать для перевода данного текста, произвести необходимые настройки (например, произвести фокусировку на способах перевода термина, соответствующих ранее созданным проектам для того же заказчика) и корректировки (например, замена

определенного термина во всех единицах перевода в соответствии с некоторым проектом) выбранной памяти переводов.

Важным аспектом перевода и использования памяти переводов является экономический аспект. Как правило, ТМ-программы включают инструменты для подсчета статистики, позволяющие определить количество точных и нечетких совпадений в оригинальном тексте и сегментах, хранящихся в базе данных, а также количество отсутствующих в базе данных, но повторяющихся в исходном тексте сегментов. Эти данные необходимы, чтобы оценить трудоемкость перевода, рассчитать затраты временных ресурсов на перевод, определить необходимое количество переводчиков для выполнения работ. В отличие от традиционного перевода, где имеет значение количество знаков (так как каждый элемент текста должен переводиться отдельно), использование памяти переводов позволяет сократить затрачиваемые ресурсы, оптимизировать работу переводчика и сократить финансовые затраты на перевод. Подобная калькуляция также является частью подготовительного этапа перевода текста с применением памяти переводов.

2. Собственно перевод: предварительный перевод (pre-translation) представляет собой автоматическую замену найденных в базе данных точных соответствий сегментам исходного текста на их эквиваленты в языке перевода. При этом нечеткие совпадения обычно не включаются, так как затраты на пост-редактирование при таком подходе могут оказаться выше выгоды от использования базы примеров перевода. Сегменты текста, которые не были найдены в базе, переводятся вручную или - при наличии - с помощью системы машинного перевода.

Для перевода в узких предметных областях важным компонентом перевода является использование терминологических баз. Даже если при посегментном сравнении исходного текста и базы данных не найдено никаких соответствий, автоматическая замена терминов обеспечивает соблюдение языковой политики предприятия, единство терминологии и предоставляет релевантные в данной сфере эквиваленты терминов человеку-переводчику.

В связи с этим, ключевым аспектом применения ТМ-программ является создание глоссария, ориентированного на данного заказчика или предметную область, который может содержать в своей основе имеющиеся глоссарии или создаваться вновь. При этом создание базы терминов вручную - весьма трудоемкая задача. Поэтому при создании глоссариев прибегают к инструментарию для автоматического или полуавтоматического извлечения терминов из корпусов текстов, основанному на идентификации лексических единиц с применением лингвистического, статистического или - чаще - гибридного подходов. В коммерческих ТМ-программах, как правило, имеются встроенные системы извлечения терминологии и составления глоссария терминов (SDL MultiTerm Extract, SDL MultiTerm, PROMT TerM, Mono-Conc Pro, Simple Concordance Program и др.).

«Сырой» текст, включающий автоматически замененные термины и сегменты текста на их переводные аналоги, на конечной стадии подвергается пост-редактированию.

3. Проверка качества: включает формальную проверку выполненного перевода на полноту, грамматическую правильность, корректный перевод релевантной терминологии, которая может осуществляться самим переводчиком, (возможно) заказчиком, а также на промежуточном звене, обеспечивающем связь между переводчиком и заказчиком. При этом большое значение имеет процесс фиксации выполненных правок в памяти переводов, иначе ошибки могут повторяться при последующих переводах.

Таким образом, при работе с ТМ-программой выделяются содержательный (включающий использования ряда функций по автоматизации переводческой деятельности), формальный и экономический аспекты перевода. Обозначенные аспекты являются важной составляющей использования памяти перевода в профессиональной деятельности переводчиков. В связи с этим каждый из указанных аспектов должен найти отражение при практическом обучении будущих переводчиков применению ТМ-программ в переводческой деятельности. При этом представляется необходимым «провести» будущего переводчика последовательно через все стадии реального процесса перевода в моделированных условиях, что ставит задачу разработки содержательно преемственных заданий при обучении применению ТМ-программ.

Література

1. MT2007. - <http://mt2007-cat.ru/>.
2. ABBYY Aligner. - <http://www.abbyy.ru/aligner/>.
3. Сайт компании PROMT. - <http://www.promt.ru/>.
4. Сайт компании Т-Сервис. - <http://www.tra-service.ru/>.

Романюк Сергій Григорович, старший викладач
Процес перекладу текстів з використанням ТМ

ТАКТИКИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ СТВЕРДЖУЮЧОЇ ДИСКУРСИВНОЇ СТРАТЕГІЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ПРОПОВІДІ

Аналізуючи стратегіко-тактичні репрезентації православного дискурсу, з-поміж загальних стратегій виділяємо стверджуючу дискурсивну стратегію, яка проявляє себе, коли необхідно надати основні догмати, непорушні аксіоми церковного буття [2, 81]. Вона використовується за допомогою тактик апеляції до Священного Писання, власного досвіду або досвіду святих отців, що є беззаперечним аргументом для віруючої людини.

А.Г. Салахова пропонує виділити три аргументуючі тактики: тактику апеляції до авторитету, тактику апеляції до зразка і тактику аналогії [1, 105]. Судження в проповідях завжди ґрунтуються на релігійному авторитеті. В якості ідеалу, шкали людських дій виступає Святе Письмо як звід моральних законів для віруючих. Апеляція до авторитету Біблії — найбільш вживаний прийом в оцінці подій, діянь і явищ. Він також застосовується в разі обґрунтування висловленої думки проповідника, що посилює ефект впливу на слухача, заклику мирян до віри і каяття. Проповідник не тільки розкриває зміст Святого Письма, а й закликає жити за законами християнського віровчення. Існує велика кількість способів впливу на слухача з метою спонукання його до якого-небудь вчинку: заклик, застереження, звертання до совісті, попередження, залякування. Причини використання різних методів впливу на адресата полягають у відмінності у віці, освіті, ступені поінформованості в питаннях релігійного знання, соціального статусу реципієнтів, бо кожна проповідь створюється для певної аудиторії, тому засоби переконання в кожному конкретному випадку варіюються.

Стверджуюча дискурсивна стратегія реалізується за допомогою:

- тактики апеляції до досвіду пастви: англ. «*How often has our longing been to God, and how often have we felt that between our prayer and Him, between our silence and Him, between our longing and Him there was a barrier which we could not pass*» (); (Metropolitan Anthony of Sourozh);

- тактики апеляції до людського досвіду: англ. «*No one who has ever lived was immuned from trouble.* (V. Rev. Fr. Michael Baroudy)»; грец. «*Δυνατός ο διάβολος...ναί. Αλλά παντοδύναμος ο Χριστός (Πρωτοπρεσβυτέρου π. Στεφάνου Αναγνωστοπούλου)*». За для наглядної демонстрації досвіду поколінь проповідник може використовувати приказки та прислів'я: укр. «*Хотілося б підкреслити, що саме в скорботних обставинах молитва особливо гаряча і сердечна. Не дарма в народі кажуть: "Як погано, так - до Бога"*» (митр. Онуфрій);

- емоційно-впливаючої тактики, коли проповідник нагадує про страждання людини, життєві негаразди, апелює до досвіду смерті близьких, станів смутку, жалю, узагальнюючи це ствердженням, що світ несе біль, бо сам лежить у злі: англ. «*The world is but lamentation and sorrow, complaint and revolt*». (V. Rev. Fr. Alexander Schmemmann)»;

- тактики апеляції до власного досвіду проповідника: англ. «*I have survived two world wars and have witnessed some terrible experiences, but never have I seen people more upset, and bewildered than now*» (V. Rev. Fr. Michael Baroudy)»;

- тактики апеляції до норми: рос. «*Святая Церковь, как нежная и чадолубивая мать, которая заботится не только о спасении живых, но простирает свою заботу и о спасении душ отшедших от нас отцев и братьев (арх. Кирилл (Павлов))*»;

- тактики апеляції до узагальнених даних: рос. «*В том, что будущая загробная жизнь существует, несколько не приходится сомневаться, ибо имеется много существенных доказательств в пользу этой истины (арх. Кирилл (Павлов))*»; грец. «*Διακρίσεις και προτιμήσεις και προσωπολήψεις στο Ευαγγέλιο δεν υπάρχουν (Πρωτοπρεσβυτέρου π. Στεφάνου Αναγνωστοπούλου)*»;

- тактики апеляції до конкретних історичних даних, наприклад, коли мова ведеться про існування певної історичної особи, або феномену нетлінності мощей християнських святих та мироточення ікон: укр. «*Не тільки люди прославляють святих, але і Сам Бог дає інколи видиме підтвердження святості тієї чи іншої особистості. Наприклад, тіла багатьох святих протягом століть не підкоряються закону природи — тлінню. У цьому кожен із нас може переконатися пройшовши лаврськими печерами, де покаяються святі Києво-Печерські угодники. Ще одним прикладом є унікальний факт мироточіння. Так, мощі святителя Миколая, які знаходяться в італійському місті Барі, є джерелом цільбоносного і благоуханного мира вже багато століть. Мироточать глави подвижників благочестя в лаврських печерах, мироточать численні ікони святих, прославлених Богом і шанованих людьми*» (митр. Володимир (Сабодан);

- тактики апеляції до авторитету: рос. «*Вот что повествует об этом святой Григорий Двоеслов*» (арх. Кирилл (Павлов))»; укр. «*Марнослів'я. До цього гріха ми схильні найбільше. Язик наш — ворог наш. «Легше приборкати дикого коня, ніж свій язик», — говорить святий Іоанн Златоуст*» (митр. Володимир (Сабодан);

- тактики апеляції до Бога: рос. «Сам Господь во Святом Евангелии неоднократно уверяет нас в бытии будущей загробной жизни: Истинно, истинно говорю вам: наступает время, ... когда мертвые услышат глас Сына Божия и, услышав, оживут ... и изыдут творившие добро в воскресение жизни, а делавшие зло - в воскресение осуждения (Ин. 5, 25, 29) (арх. Кирилл (Павлов))»;

- тактики читання думок як мирянина, так і констатація лінії мислення звичайної людини: англ. «A man often thinks that the Creator demands great things of him» (Archbishop John (Shahovskoy));

- тактики заперечення, коли проповідник унеможливорює для людини певний розвиток подій: англ. «But neither the one nor the other is the right way to find the higher world» (Archbishop John (Shahovskoy));

- риторичної тактики: рос. «Чего не прощает Бог? Уныния и отчаяния Бог не прощает» (схиарх. Зосима (Сокур));

- контрастивної тактики, де проповідник використовує контрарні антоніми, стилістичні та контекстуальні синоніми, лексичні повтори та паралельні синтаксичні конструкції: англ. «Without Christ man lives in the darkness of ignorance. Without Christ, no matter what education one might have, no matter what riches and glory, is always under the power of sin, which darkens his whole existence» (V. Rev. Archimandrite Panteleimon); крім того проповідник вживає різні тропи, такі як метафора, епітет, гіпербола за для більш чіткого зображення духовного стану людини: англ. «A sinner, although has eyes and sees the daily light, remains blind and cannot see the spiritual light of the divine revelations. He who is enslaved to sinful passions, becomes a slave to sin» (V. Rev. Archimandrite Panteleimon P. Lampadarios Patriarchal Vicar of Alexandria);

- тактики застереження, де проповідник використовує конструкції «якщо не...- тоді не...», «ті, хто не...- вони не...»: «Той, хто не має друзів на небесах, не спроможний правильно сприйняти те благоговійне шанування, яким оточені святі в Православній Церкві. Ті, хто не шанують святих, виявляються відірваними від золотого ланцюжка святості, що із покоління в покоління тягнеться від нас до апостолів і Самого Христа. Християнська община, яка відривається від цього ланцюжка, не може бути повноцінною Церквою, оскільки Церква небесна і Церква земна пов'язані між собою нерозривно і являють собою єдине Тіло Христове, членами, клітинками якого, є всі ми» (митр. Володимир Сабодан).

Інокли проповідник просто стверджує Церковні догмати, що є аксіоматичними, загальноприйнятими, беззаперечними, тому він їх не пояснює, не дає посилання на Святих отців, можна сказати, що священник апелює до узагальненого досвіду Церкви: грец. «Μόνον μέσα στην Εκκλησία υπάρχει η σωτηρία (Πρωτοπρεσβυτέρου π. Στεφάνου Αναγνωστοπούλου)». Так, проповідник використовує стверджуючу тактику для наголошення на тому, що без Божої на те волі нічого у світі не трапляється, що у людини навіть на голові волос не впаде без відома Всевишнього, тип паче масштабні події у світі: грец. «Ναι αδελφοί μου, τίποτα δε γίνεται σ' αυτόν εδώ τον κόσμο ακόμα και στα τρομακτικά φυσικά φαινόμενα όπως είναι οι σεισμοί, οι πλημμύρες, οι εκρήξεις των ηφαιστείων, οι τυφώνες που σαρώνουν τα πάντα στο πέρασμά τους, οι φοβερές επιδημίες, η πείνα που απλώνεται στον τρίτο κόσμο, οι βιβλικές καταστροφές, τα τόσα πολλά και τρομακτικά τροχαία δυστυχήματα στην πατρίδα μας και τόσα άλλα. Τίποτα από όλα αυτά, επαναλαμβάνω, δε γίνεται αν δεν το επιτρέψει ή δεν το παραχωρήσει Κύριος ο Θεός.» (Πρωτοπρεσβυτέρου π. Στεφάνου Αναγνωστοπούλου)).

До маркерів, що вказують на тактику аргументації відносяться причинні підрядні союзи *тому що*, *так як*, *через те*, *стало быть*, прислівники *дійствительно*, *непосредственно*, *существенно*, *опытно*: рос. «... потому что она красноречиво говорит, что будущая жизнь действительно существует, потому что вера в нее непосредственно заложена в саму природу...» (арх. Кирилл (Павлов)), «Другим существенным доказательством» (арх. Кирилл (Павлов)), «Наконец, есть и опытное доказательство» (арх. Кирилл (Павлов)).

Аргументація та причинно-логічний зв'язок між реченнями будується за допомогою єднального союзу «і»: рос. «И жизнь земная для такого...» (арх. Кирилл (Павлов)).

Дихотомія «Добро – Зло» забезпечує реалізацію найважливішого принципу дискурсу церковно-релігійної комунікації — загострення необхідності вибору адресатом конкретної моделі поведінки, яка є істинною, радикально протиставленою згубній моделі поведінки, що не веде до спасіння душі, наприклад: укр. «Так і в молитві Господній, яку нам дав Сам Бог, ми просимо: "І пробач нам борги наші, як і ми прощаємо боржникам нашим" (Мф.6,12). І якщо ми не прощаємо боргів нашим боржникам, то, вимовляючи слова цього прохання, ми брешемо перед Богом. Така молитва не принесе нам ні миру, ні Божого благовоління» (Митрополит Володимир (Сабодан)).

Стверджуюча дискурсивна стратегія реалізується також за допомогою прислівників *actually*, *indeed*, *moreover*, *as a matter of fact* які стоять на початку речення: «Indeed, many are the wonders that he is said to have worked in the years of his life» (Fr. Stephen J.).

В англійській мові проповідник для побудови низки фактів використовує наступні мовленнєві конструкції «We readily grant that...», «Unfortunately we have gotten used to taking for granted all these blessings (Fr. James C. Meena)», «Here proves the fact, that...», «I repeat it once more...».

Таким чином, наданий фрагмент аналізу вербалізації стверджуючої стратегії на матеріалі різномовних текстів православної проповіді дозволяє окреслити типові тактики, лексичні прийоми, синтаксичні схеми, якими зазвичай користується проповідник.

Перспективою нашого дослідження є виявлення ізо- та аломорфних характеристик стратегічного потенціалу жанру православної проповіді у досліджуваних лінгвокультурах.

Література

1. Салахова А. Г.-Б. Конфессиональная языковая личность: коммуникативные стратегии и тактики: монография / А. Г.-Б. Салахова. — Челябинск: Энциклопедия, 2013. — 166 с.

2. Смирнова М.С. Типологія дискурсивних тактик православної проповіді // Мова і соціум: етнокультурний аспект : матеріали IV Міжнародної наукової конференції молодих учених, (м. Бердянськ, 19–20 вересня 2014 р.): [збірник тез] / [гол. ред. О. П. Колінько] / М.С. Смирнова. — Бердянськ : БДПУ, 2014. — С. 80-83.

УДК 811.111'255(043)

Tarapatov Mykhailo, senior instructor

APPROACHES TO RESEARCH OF THE NEGOTIATING THEORY

The concept of “negotiations” (an equivalent for the French “negociation”) originates from the Latin “negotium” which literally means “not leisure” (“nec, ni” - “not”; “otium” - “leisure”). The early application of this term was originally concerned with trade and commerce (from the French “negociant” or the English “negotiant” which means “merchant”).

The significance of negotiations in establishing relations between countries has been emphasized by many authors since the ancient times. It was Cardinal Richelieu who was one of the most outstanding negotiators and disseminators of negotiating. In his book “*Political Testament*” he wrote the following: “I dare firmly state that to negotiate without ceasing, openly or secretly and everywhere, even if it yields no immediate fruit or the expected one is not yet apparent, is absolutely necessary for the well-being of states”.

Despite the fact that many statesmen, philosophers and politicians were emphasizing the importance of negotiations in terms of international relations, there was no scientific research on negotiations or the skill of negotiating until the 18th century. In 1714 the world saw a book by Francois de Callieres “*The manner of negotiating with sovereigns*”. Until the 20th century and for more than 200 years that book remained the only scientific research concerned with the process of negotiating.

A turning point in the research of negotiating occurred in the 1950-1970s. And only in the last twenty years it received systematic scientific basis. It is the American researchers who are the true leaders in this process (one of the American textbooks on negotiations provides bibliography which consists of more than 3000 items).

Nowadays the study of negotiations has a significant theoretical basis. The literature concerned with the study of negotiating can be viewed as divided into four types.

The first type is mainly concerned with the general theory, explicating the fundamental patterns of negotiating.

The second type is represented by research viewed as practical manuals which contain specific advice, collections of recipes and techniques of negotiating.

The third type is mainly represented by research on the theory of role-playing. This direction is being developed mainly by mathematicians and economists who aim to create mathematical patterns of negotiating so that the result of negotiations can be predicted before the negotiations actually start.

The fourth type includes psychological research which deals with the principles and psychological peculiarities in the relationships between the parties to negotiations (psychology of communication).

The main fields of the research are:

- the analysis of particular situations, the character traits of negotiators;
- the structure and the stages of negotiations;
- the tactical techniques to be applied in the course of negotiations;
- the organization of negotiations and the negotiating procedure;
- the concept of mediation in the negotiating process;
- the ethnic styles and the national peculiarities of negotiations;
- the psychological peculiarities of negotiators concerned with their perception of the problem under discussion and that of each other's behavior.

The research methods involved depend on the field and the aims of the research. The very concept of a “research method” is traditionally used either in a narrow or in a broad sense. In the first case it is a set of techniques, tools and procedures of studying the subject in a particular field of science.

In the broad sense of the word, the research method is understood as a fundamental study of the method of scientific cognition in general, i.e. a set of philosophical principles that determine the fields and the aims of the study (methodology). We are especially interested in the concept of “research method” in its narrow sense.

In terms of the research tools, the study of negotiating as well as the study of international relations in general can be divided into the “traditional” trend and the “modernist” one.

The traditional (historical and descriptive) trend is represented by works created by professional politicians and diplomats whose occupation included participating in negotiations and observing the related procedures as well as by historians and experts in international relations.

The modernist (operational and applied) trend originates from such sciences as sociology, mathematics, psychology and economics. Of course, each one of those sciences uses methods of its own in the study of the negotiating process.

Traditionally, all the research methods are divided into three main types: fundamental, analytical and empiric. One should bear it in mind that this classification is rather conventional. Certainly these types are not rigidly opposite to each other. Within a particular research, various methods may complement each other being interconnected and used in different proportions.

The main research methods of negotiating are as follows: observation, study of political instruments, surveys and interviews, analysis of memoir literature, content analysis, event analysis, draw-up of cognitive maps and role-play simulation.

As a research method, observation requires such components as subject of observation (the negotiators), object of observation (the negotiating process) and the available tools of observation. Observation may be carried out either directly (the observer is a mediator at negotiations), externally (via television, radio and Internet) or internally (the observer is a party to negotiations).

The study of political instruments is the most common method of researching negotiating. The researchers are primarily interested in the transcripts of negotiations as well as in the outcomes of international conferences.

Surveys and interviews may constitute a kind of indirect observation (information is obtained through interviews and questionnaires).

A lot of information can be found in such sources as memoirs and, first and foremost, particular diplomats' memoirs. They are of great importance because they contain information missing from all the other sources. Memoirs often contain practical advice on various tactics and technologies of negotiating.

Content analysis was first used and described by the American scholar H. Lasswell in 1949. It is a systematic study of oral and written texts, which is based on determining the most frequently recurring phrases or plots.

Event analysis is a method of processing information that shows who speaks or acts, what he speaks or what he does, whom he speaks to, when he speaks or acts. Systematization and processing of information is performed in accordance with the following attributes: 1. subject-initiator (who); 2. plot or problem area (what); 3. subject-target (with respect to whom); 4. date of the event (when). The systematized data are brought together in the matrix tables, where they are ranked and processed by a computer.

Cognitive maps. This method was introduced by the American researcher R. Axelrod. It is focused on analyzing a party to negotiations in terms of how a certain negotiator understands the problem under negotiation. In the course of the analysis, the researchers determine the key concepts used by the negotiators and the relations among those notions. The analysis results in draw-up of a cognitive map which helps clear up the parties' understanding of the problems under negotiation.

Література

1. Кубрак О.В. Етика ділового та повсякденного спілкування: Навчальний посібник з етикету для студентів / О.В. Кубрак. – Суми : Університетська книга, 2012. – 208с.
2. Палеха Ю.І. Ділова етика: Навчальний посібник / Ю.І. Палеха. – К. : Вид-во Європейського університету, 2004. – 309с.
3. Чмут Т.К., Чайка Г.Л. Етика ділового спілкування: Навчальний посібник з етикету / Т.К. Чмут, Г.Л. Чайка. – К. : Вікар, 2002. – 223с.
4. Коваль А.П. Ділове спілкування: Навчальний посібник / А.П. Коваль. – К. : Нова книга, 1992. – 276 с.
5. Князев С.Н. Управление: искусство, наука, практика: Учебное пособие / С.Н. Князев. – М. : Армита-Маркетинг. Менеджмент, 2002. – 512 с.

Тарапатов Михайло Миколайович, старший викладач
Підходи до дослідження теорії переговорного процесу

УДК 811.161.2'1(043)

Хоровець В.Є., старший викладач

РОЛЬ НАСЛІДКОВОГО КОМПОНЕНТА В СИТУАЦІЇ ВНУТРІШНЬОЇ ПРИЧИНИ

Причинні відношення включають такі обов'язкові компоненти, як необхідна підстава та результат. Ці компоненти дуже тісно пов'язані: результат впливає з підстави, тобто для причинних відношень характерним є причинно-наслідковий зв'язок ситуації [3, 19]. Отже, наслідок є необхідною складовою каузального (причинно-наслідкового) зв'язку. Головною диференційною ознакою причинно-наслідкових відношень умотивовано постає їх фактуальність, що знаходить свій конкретний вияв у межах семантичної опозиції "породжувальна реальна подія – породжена реальна подія", які характеризуються незворотністю й односпрямованістю (наслідок ніколи не може передувати своїй причині) [2, 6; 1, 291].

Причинно-наслідкове значення – це значення складного ситуативного типу, тому що мінімальні семантико-синтаксичні структури, які виражають значення зумовленості складаються з двох частин: одна частина виражає

ситуацію, що зумовлює (причина), а інша, в свою чергу, - зумовлену (наслідок) [4, 13]. Будь-яка семантична ситуація може розглядатися як причинно-наслідкова лише в рамках двочастинних структур зумовленості, тобто при наявності обох компонентів – причинного та наслідкового. Отже, наприклад, ситуація *Він не прийшов* лише у поєднанні з іншою ситуацією в рамках макроситуації набуває особливий (причинно-наслідковий) смисл, якого не має поза макроситуації зумовленості [4, 14]. Відношення причини і наслідку є конверсними, тобто один і той же смисл може відображатися як в аспекті причини, так і в аспекті наслідку, тому що причинно-наслідкові відношення діалектично обумовлені та взаємозв'язані: причина породжує наслідок, а наслідок, в свою чергу, є результатом причини, отже, одна й сама мікроситуація здатна виступати і як наслідок, і як причина: *Він не прийшов через хворобу* (наслідок); *Він не прийшов, тому не отримав повної інформації* (причина).

Отже, розглянемо роль наслідкового компоненту в складі ситуацій внутрішньої причини. Внутрішня причина – це ознаки, стани та дії суб'єкта. Ознаки, які відносяться до внутрішнього, емоційно-психічного складу можна назвати суб'єктивними чи особистісними, в той час як вік, фізичні параметри, фізичний стан і соціальне становище - об'єктивними. Таким чином, було виявлено, що значення «усвідомлена дія агенса», що зумовлюється внутрішньою причиною, реалізується в ситуаціях, де причиною є: 1) особистісні характеристики агенса; 2) об'єктивні характеристики та якості агенса; 3) дії агенса.

У складі компонентів ситуації, де причиною є «особистісні характеристики агенса», наслідок може бути дією:

1) фізичною - *Почути звук скрипок, коли поцілує тебе білозубий і чорночубий, і засміятися від радості й захвату...*;

2) інтелектуальною - *Багато років нерозумно пишався він тим, що вистежує кожен крок наймогутнішої жінки в імперії, розкошував од думки про свою винятковість, несхожість з усіма, хто його оточує, про свою вищість;*

3) соціальною - *Власне, дотепність і позбавила Ахмеді всіх тих високих милостей, яких досягнув завдяки своєму поетичному таланту;* 4) станом - *Баязид прийшов до матері блідий від розгубленості.*

В ситуації, де причина представляє собою об'єктивні характеристики агенса, дії агенса є наслідком його стану або об'єктивних ознак і реалізуються або як відмова агенса від певної діяльності, або як обмеження активності, наслідок виражається предикативними формами зі значенням фізичної, психологічної та соціальної дії:

Щоб прийшла сюди, впала йому до ніг, плакала і благала, благала й плакала, а він виказав би свою великодушність, відомстив би за зраду великодушністю, лишаючись здоров'яніло-непритстунним, хоча і без звичного самовдоволення, яке завжди відчував од свого високого становища.

Ситуацію, де причиною є дії агенса можливо розділити на два підтипи:

1) дії агенса призводять до іншої цілеспрямованої дії: *Він сердито сплюнув від неприємного відкриття і зробив це так одверто, що Міхрімах помітила й стала вередувати ще дужче, ніж завжди;*

2) дії агенса призводять до іншої неусвідомленої дії або стану агенса: *Роксолані вість про смерть Гульфем принесла Кіната. Упала до її ложа, тіпало її всю від ридань. ... дець мляво майнули червоняста борода сина Селіма, його бліде одутлувате від пиятики обличчя, але її зникли.*

Наслідок в цій ситуації може виражатися дієсловами або дієслівними формами зі значенням дії:

1) фізичної: *Пихата Махідеван навіть розвеселила дівчину, і Настася ще довго, неспроможна вгамуватися, сміялася при згадці про черкешенку,...*;

2) психологічної: *Роздиралася від затасних думок, лякливих домагань, невисловлених просьб, які готувала для султана (перша ситуація);*

3) соціальної: *... а правителька невеличкого Корреджіо Вероніка Гамбара завдяки тонким лестощам у своїх віршах завоювала прихильність папи Климента й імператора Карпа (перша ситуація).*

Таким чином, при аналізі причинних структур потрібно враховувати, що причинні відношення завжди трикомпонентні: вони складаються з вказівки на певне явище, причини, що викликає це явище, і наслідку, до якого призводить ця причина.

Література

1. Бараняк М.М. Каузативність як чинник сучасної німецької мови / М.М. Бараняк // Вісник Житомирського державного ун-ту. – Вип. 5(71). Філологічні науки. – 2013. – С. 291-295.
2. Дубовик Л.І. Логіко-граматичні аспекти категорії причини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Л. І. Дубовик. – Донецьк, 2005. – 21 с.
3. Дмитриева Т.П. Типы смысловых отношений в простом предложении / Т.П. Дмитриева // Вестник ЦМО МГУ. – 2010. – № 1. Русистика. – С. 14-20.
4. Шустер А.Г. Категория следствия и средства ее реализации на разных ярусах синтаксиса в современном русском языке: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / А.Г. Шустер. – Армавир, 2005. – 190 с.
5. Загребельний П. А. Роксолана / П. А. Загребельний. – Х.: Фоліо, 2007. – 685 с.

УДК 821.14'06(043)

Потіпак Ю.А., кандидат філологічних наук, доцент

«ДВНАДЦЯТЬ ПІСЕНЬ ЦИГАНА» ЯК ПРОГРАМНИЙ ТВІР КОСТІСА ПАЛАМАСА

Костіс Паламас – національний поет Греції, засновник Нової Афіїнської школи. У його творчості знайшли вираження загально-гуманістичні і революційно-демократичні ідеали кінця ХІХ – початку ХХ століть [3]. Творчість Паламаса пов'язана з «поколінням 80-х років», яке прагнуло пошуку нових поетичних традицій. Паламас закликав до глибокого вивчення фольклору, створенню літератури на народній мові (дімотиці), до зображення сучасного героя з його інтересами, прагненнями, запитами та психологією [1]. Суспільне життя Греції того часу характеризується ростом опозиції проти архаїки, яка особливо посилилася після поразки Греції в греко-турецькій війні 1897 р. Події останнього десятиліття ХІХ ст. підірвали віру грецького народу у Велику ідею – мрію про відродження колишньої величчя Великої Греції. Гірке розчарування та пов'язана з ним потреба у самоствердженні – національному та індивідуальному – на деякий час знаходять вихід у захопленні творчої інтелігенції ідеями Ніцше, але нерозв'язаність соціальних проблем та національно-визвольного питання сприяють відновленню громадянського тону в літературному житті країни [2, с. 503]. Виразником нових настроїв, нових пошуків та тенденцій в літературі став Костіс Паламас.

Вершиною творчості Костіса Паламаса та одним з найкращих творів грецької літератури вважається поема «Дванадцять пісень Цигана» («Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου»), над якою поет працював з 1899 по 1907 р. Символічний герой поеми – Циган, вільний скиталець-пророк, поет та вождь, коваль майбутнього. Зі своїм народом він мандрує світом, і в горах Фракії зустрічає людей, в яких побачив «опору нації». Це прості люди, з лав яких виходять і хоробрі воїни – руйнівники старого, й пахарі та ковалі – творці майбутнього. На думку поета, народу судилося спорудити новий Олімп, заснований на розумі й свободі [1].

У передмові до видання поеми Паламас скаже про себе як про поета «свого часу та свого народу» [2, с. 504].

Герой поеми Циган – бунтівник та заперечувач, символ вільної, нескореної душі та творчої дії, що не зупиняється ніде, не підкорюється нічому, але йде уперед, руйнуючи старе та гниле та будуючи нове та міцне [4]. Він відмовиться від роботи, кохання, релігії, давнини, Візантії та усіх батьківщин, але й відродить усе через Мистецтво, разом із великою химерою свого часу – Великою Ідеєю. Він оспівуватиме свій вільний народ, але й буде співати про героя Ніцше, що не плаче. Він закінчить свій шлях, поклонившись Природі й Науці.

Відносячи свою оповідь напередодні падіння Візантії, Паламас ніби дає руйнівному пафосу поеми конкретну адресу, вказуючи на ті політичні та духовні сили, що несуть вину за майбутнє поневолення батьківщини іноземними загарбниками [2, с. 504]. Зору читача постають картини Константинополя з царем, що розважається, з придворними підлесниками та рабами, що прославляють його та шанують його, як бога. Нікого не хвилює, що турки біля воріт міста, ніхто не чує голосу акритів. Поет-пророк, бачачи це, обурюється та віщує кінець держави. Його біль від того, що він бачить, досягає вершини відчаю та породжує видіння надії та національного відродження. Асоціації з нещодавно пережитою національною катастрофою повинні спонукати читача до такого ж суворого та безжального викриття сучасних суспільних вад. Одна з них – сліпе поклоніння ідолам національного минулого, служіння букві, а не духу античної спадщини, погоня за химерами колишньої величчя – зусилля не лише безтілесні, а й чреваті для нації загрозою самому її існуванню [2, с. 504].

Тільки відмова від забобонів та ілюзій, тільки прихильність істині, реальне і тверезе сприйняття дійсного стану речей і готовність перетворити його на благо людини допоможуть батьківщині знову віднайти «могутні крила». Борг поета – постійно прислухатися до голосу землі, дбати про те, щоб його творчість була «в ладу з Правдою». Оплотом надій на світле майбутнє батьківщини служать прості трудівники, народ. У тому, як трактується роль народу в процесі прийдешнього відновлення суспільства, відчутно вплив соціалістичних ідей, які отримують в Греції все більш широке поширення. Поет вірить, що силами народу в очищеному від скверни світі відродяться заново і цінності національного минулого, девальвовані націоналістичною демагогією [2, с. 504]. Реалістично гостре бачення соціального зла в багатьох його проявах і нещадний критицизм химерно поєднуються у автора з романтичною яскравістю суб'єктивного, особистісного начала, з високою, часто символічною узагальненістю.

Циган не є простим представником циганського племені. З «Першої пісні» поет попереджає нас, що його герой «μέσα στους ξεχωριστούς ο ξεχωριστός (серед особливих особливий)». Це визначення дає підстави вважати, що Циган – не лише динамічний представник свого роду, а й міфічний образ, що відрізняється від циганського племені та стає людиною, через яку Поет може висловити свої духовні переживання та

покірність або протистояння речам та явищам навколо свого життя. Саме тому Поет отримує право говорити нам про ідеологію свого героя, маючи на увазі, що Циган є духовно-моральна особистість, здатна відмовлятися від почесі [5].

Таким чином, у поемі «Дванадцять пісень Цигана» К. Паламас намагався відтворити всеосяжну панораму різноманітних проблем грецької національної історії, що зберегли своє значення для сучасного життя країни, і висловити своє ставлення до них.

Література

1. Европа. Америка. Австралия: Лит.-библиогр. справочник / Всесоюз. гос. б-ка иностр. лит.; Под общ. ред. В.А. Скороденко [Електронний ресурс]. – 6-е изд., испр. и доп. – Спб.: Азбука; М.: ТЕРРА, 1997. – 688 с. – Режим доступа: http://yanko.lib.ru/books/encycl/enziklop-lit.htm#_Toc35342752

2. Ильинская С.Б. Греческая литература / С.Б. Ильинская // История всемирной литературы: В 8 томах / АН СССР; Ин-т мировой лит. им. А.М. Горького; Гл. редкол: Ю.Б. Виппер (гл. ред.). – М.: Наука, 1983 – 1994. – Т. 8. – М.: Наука, 1994. – С. 503-512.

3. Костіс Паламас // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступа: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%D1%81_%D0%9F%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D1%81

4. Ayhan Altun. Κωστής Παλαμάς «Ο δωδεκάλογος του γύφτου» (απόσπασμα από τον Προφητικό) [Електронний ресурс] / Ayhan Altun. – Режим доступа: http://latistor.blogspot.com/2013/10/blog-post_13.html#ixzz3rJUiHbKW

5. Χουρμούζιος Α.Ο Παλαμάς και η εποχή του / Α. Χουρμούζιος [Електронний ресурс]. – 2^{ος} τόμος. – Αθήνα: Διόνυσος, 1974. – Σ. 17-41. – Режим доступа: <http://www.potheg.gr/ProjectDetails.aspx?Id=505&lan=1>

УДК 811.161.2'33(043)

Жабко К.О., асистент

КОНЦЕПТОЛОГІЯ ЯК ГАЛУЗЬ МОВОЗНАВСТВА

З середини ХХ століття, а особливо в останні десятиліття, почала активно розвиватися така галузь мовознавства як когнітивна лінгвістика. Проблемам когнітивної лінгвістики присвячено багато досліджень як зарубіжних (Дж. Лакоффа, М. Джонсона, Е. Сепіра, Б.Л. Уорфа, А. Вежбицької), так і вітчизняних (Н.Д. Арутюнної, О.С. Кубрякової, Ю.С. Степанова, О.О. Селіванової, А.М. Приходька) мовознавців. Мовознавців дедалі частіше почали цікавити питання зв'язку мислення людини з мовою, тому що саме через мову людина може висловити свої думки, свої емоції, своє уявлення про світ. Науковці почали розглядати мову не як ізольовану чітку структуру, а як засіб вираження пізнавальної діяльності людини, її знань і уявлень про оточуючий світ.

Когнітивна лінгвістика виникла в 70-ті роки ХХ ст., коли у 1975 р. в назві статті американських мовознавців Дж. Лакоффа та Х. Томпсона з'явився термін *когнітивна граматика*. Деякі вчені часом виникнення когнітивної лінгвістики вважають організований у 1989 р. Р. Дірвеном у Луйсбурзькому університеті (Німеччина) симпозіум, на якому було засновано журнал «Когнітивна лінгвістика».

Когнітивна лінгвістика – мовознавчий напрям, який функціонування мови розглядає як різновид когнітивної, тобто пізнавальної, діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджує через мовні явища [3, с.147]. В короткому словнику когнітивних термінів під ред. О.С. Кубрякової когнітивна лінгвістика визначається як лінгвістичний напрям, в центрі уваги якого знаходиться мова як загальний когнітивний механізм, як когнітивний інструмент – система знаків, які відіграють роль у репрезентації та трансформуванні інформації [4, с.53]. Предметом когнітивної лінгвістики стає дослідження мовних засобів (слів, словосполучень, текстів), які репрезентують в мові та мовленні певні концепти [5, с.93].

Основним терміном когнітивної лінгвістики стає *концепт*. Термін «концепт» не має чіткого визначення. За О.С. Кубряковою, концепт – це одиниця ментальних чи психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання та досвід людини [4, с.90]. За Ю.С. Степановим, концепт – це згусток культури в свідомості людини, це те, у вигляді чого культура входить в ментальний світ людини [6]. З.Д. Попова та І.А. Стернін вважають, що концепт належить до свідомості людини, це глобальна одиниця розумової діяльності [1, с.7]. На думку М.В. Піменової, концепт – це уявлення про фрагмент світу, яке ускладнюється ознаками індивідуального уявлення [1, с.17]. Так само неоднозначними є класифікації концептів та методи їх дослідження. Саме тому в межах когнітивної лінгвістики виокремилась як самостійна галузь концептологія.

О.П. Воробйова визначає концептологію як «науку про концепти, їхній зміст, еволюцію, взаємні зв'язки в межах тих чи інших концептосфер або концептосистем, галузь з численними відгалуженнями, що перетинаються між собою і мають спільне чи розбіжне методологічне та/або лінгвофілософське обґрунтування» [2]. Дослідження в галузі концептології дозволили розробити класифікації концептів за

різними критеріями, методики дослідження концептів, визначити відмінності між поняттям та концептом тощо.

Як і кожна окрема галузь мовознавства концептологія має свій термінологічний апарат. Основною одиницею концептології, як вже зазначалось вище, є концепт. Сукупність концептів, які складають картину світу у свідомості людини, називають *концептосферою* або концептуальною системою.

Термін «концептосфера» був запропонований академіком Д.С. Ліхачевим. За визначенням Д.С. Ліхачева, концептосфера – це сукупність концептів нації [5, с.18]. Оскільки концепти бувають вербальними та невербальними, концептосфера поєднує у собі не тільки вербальні засоби носія мови, а й всі невербальні знання людини. Концептосфера може бути індивідуальною, груповою (професійною, гендерною, віковою тощо) та національною. Не у всіх народів концепти, які входять до концептосфери, однакові. Деякі концепти можуть існувати тільки у національній концептосфері одного народу. Відсутність концепту у національній концептосфері називається *лакунарністю* концепту.

Одним із компонентів концептосфери є *фрейм*. Фрейм – це структура, що репрезентує стереотипні, типізовані ситуації у свідомості (пам'яті) людини і призначена для ідентифікації нової ситуації, яка ґрунтується на такому ж ситуативному шаблоні [3, с.156]. Фрейм є багатокомпонентним концептом, який об'єднує певні знання людини про явище або об'єкт. Складовою частиною фрейму є сценарії, які послідовно розкривають сутність фрейму у просторовому або часовому вимірі.

Залежно від сфери використання концепту існують окремі напрямки концептології такі як: лінгвоконцептологія або лінгвокогнітивна концептологія, концептологія тексту, концептологія культури, художня концептологія, невербальна концептологія, нейроконцептологія, концептологія як розділ педагогічної когнітології [2]. Однак найбільш дослідженим відгалуженням концептології є *лінгвоконцептологія*. В дослідженнях З.Д. Попової та І.А. Стерніна концепт розглядається як одиниця національної культури, концепти використовуються для описування національної концептосфери мовними засобами. Завдання лінгвоконцептології полягає в тому, щоб визначити місце концепта в національній концептосфері завдяки максимальному опису семантики мовних одиниць та мовних засобів, які вербалізують даний концепт [1, с.10]. С.Г. Воркачев також відзначає етнічну специфіку концепту. На його думку, концепт – це «семантична одиниця «мови» культури [1, с.11]. Але саме це і викликає найбільші труднощі у визначенні того чи іншого лінгвоконцепту, тому що існують різні трактування національної специфіки.

Отже концептологія є досить сформованою галуззю мовознавства зі своїм предметом та методами дослідження. Користуючись досягненнями когнітивної лінгвістики, вона розширює та доповнює спектр проблем лінгвістичної науки, які потребують дослідження. Незважаючи на велику кількість праць, присвячених проблемі концептів, а можливо і навпаки, саме через різноплановість та деяку розмитість категорій концептів, підходів до їх моделювання, через кількість критеріїв їх дослідження, явище концепту потребує подальшого вивчення. Великою є і кількість самих концептів в національних концептосферах, які можуть викликати інтерес науковців.

Література

1. Антология концептов / [под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина]. – Волгоград: Парадигма, 2005. – Т. 1. – 348 с.
2. Воробйова О.П. Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки [Електронний ресурс] / О.П. Воробйова. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.stattionline.org.ua/index.php/filologiya/87/15792-konceptologiya-v-ukra%D1%97ni-zdobutki-problemi-proraxunki.html>
3. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – Київ: Академія, 2006. – 464 с.
4. Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина [под общей редакцией Е.С. Кубряковой]. – М.: Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
5. Попова З.Д. Очерки по когнитивной лингвистике : [монография] / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж, 2001. – 191 с.
6. Степанов Ю.С. Концепт [Електронний ресурс] / Ю.С. Степанов. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: <http://philologos.narod.ru/concept/stepanov-concept.htm>.

УДК 811.14'06'1 (043)

Кобиленко Н.К., старший викладач

ЛОГІКА І СТРУКТУРА СИМВОЛУ

Символ є «наполегливим і чіпким» тисячолітнім поняттям, зауважує А.Ф. Лосєв

[3, с. 263]. Це одне з центральних понять філософії, естетики, філології, без нього неможливо побудувати ані теорію мови, ані теорію пізнання. Незважаючи на ілюзію загальнозрозумілості, поняття

символу є одним з туманних і суперечливих. Символ має більш ніж двотисячолітню історію осмислення, він отримав різноманітні трактування, однак цілісного уявлення про нього до цих пір немає.

Символ усвідомлюється як самостійний об'єкт лінгвістичного дослідження. Так, у розумінні Н.Д. Арутюнової, мова принципово двоїста: вона є і «система знаків, що заміщають предмети мовлення (реальні та ідеальні)», і «система символів, за якими стоїть духовне життя людей» [2, с. 657]. Таким чином, символ стоїть біля витоків мови. Проблема мови може кваліфікуватися як проблема символу.

Незважаючи на фундаментальне значення символу для мови, в дослідженнях все частіше зустрічається думка про те, що поняття символу недостатньо чітко окреслене в лінгвістичній літературі [2, с. 125]. Лінгвістична теорія символу можлива в єдності з фундаментальним його осмисленням, з опорою на символізацію в цілому. «Лінгвістика символу» ґрунтується як на власне лінгвістичних, так і на екстралінгвістичних параметрах комунікації, що зв'язують воєдино мову, свідомість і культуру.

Таким чином, *і структура символу достатньо складна і неоднозначна:*

- *Символ є з'єднання.* Етимологія слова «символ» підкреслює момент з'єднання: символ – «знак, прикмета, ознака; знак, що служив доказом союзу гостинності, укладеного між двома родинами»; $\sigma\upsilon\mu\beta\omicron\lambda\lambda\omicron$ – «скидати в одне місце, зливати, з'єднувати». $\Sigma\upsilon\mu\beta\omicron\lambda\lambda\omicron$ називалися у древніх греків «уламки однієї платівки, що підходять один до одного по лінії облому, складаючи які люди, пов'язані союзом спадкової дружби, пізнавали один одного». Символ є з'єднання, але не всяке з'єднання складе символ. У з'єднанні, що утворює символ, обов'язковим є перше й друге, які з'єднуються, але існує і третє – яке з'єднує.

- *Символ об'єктивний.* Символ – конкретна, максимально інтенсивна реальність. Символ цілком реальний і об'єктивний: він є фактом дійсності, онтологічний. Реалістичне розуміння символу розроблено В.І. Івановим, О.П. Флоренським, А.Ф. Лосевим та ін. Фундаментальне значення має розрізнення реалістичного (яке підтверджує і реально існує) і ідеалістичного (суб'єктивно-замкненого, фантазійно-довільного) символізму. Справжній символізм реалістичний, він відображає буття, а не ідеалістичний, що відображає лише стан людини. Реалістично зрозумілий символ – не замість дійсності, а є сама ця дійсність.

- *Символ суб'єктивний.* Дійсність відкриває себе людині за допомогою символу, який є способом установаження зв'язку між тим, хто сприймає і сприйманим. І хоча символ незалежний від нас у своєму бутті, його немає поза людською свідомістю. Без символічних функцій нашої свідомості вся емпірична дійсність розсипається на безліч дискретних і не пов'язаних між собою речей. Без представленості всесвіту у свідомості людини вона не проявлена для самої себе.

- *Символ є з'єднання різних планів дійсності.* Символ знаходить себе у спільній енергії декількох планів реальності як факт їх взаємопроникнення і взаємодії.

- *Символ діалектичний (динамічний).* Він володіє відкритою, гнучкою і рухливою діалектичною структурою. При зовнішній статичності «тіла» символу в ньому не припиняються смислові процеси.

- *Символ є діалектична єдність протилежностей.* Символ – парадокс парадоксів. «Символи не укладаються на площині розуму, структура їх наскрізь антиномічна. Але ця антиномічність є не заперечення проти них, а навпаки – запорука їх істинності [4, с. 116]». Символ вимагає наявності інших пізнавальних здібностей (духовного розуму).

- *Символ здійснюється ієрархічно.* Будучи невичерпним, перспективно-глибинним, символ здійснюється в різних якісних ступенях. Певна конфігурація проявляє символ як знак, алегорію, схему, поняття, метафору, уособлення, емблему, тип, архетип, міф і т. ін. Символ може реалізуватися однозначно, а може – у нескінченному збільшенні значень. Так, сполука тільки одного є знак, з'єднання одного з великою кількістю є тип, з'єднання всього є символ. Жодна інша категорія не має здатність зібрати в собі весь світ в його цілісній єдності.

У «Нотатках до майбутньої класифікації типів символу» С.С. Аверинцев затверджує символ як «загальне родове поняття» по відношенню до решти структурно-семантичних категорій, які є виразно модифікованими різновидами символу і трактуються як «символічні структури» [1, с. 157]. Межа елементарного здійснення символу є знак. Символ включає в себе властивості знака, але не всякий знак є символом. Будь-яка категорія, будь-яка річ або явище володіють потенцією символічності, оскільки є ієрархічно здійсненою комбінацією компонентів символу. Кожен факт дійсності «при всій субстанціональній та функціональній самодостатності, несе в собі або потенційні, або актуальні ознаки символу, і, висловлюючи його, самовизначається у процесі цього вираження» [1, с. 158]. Таким чином, символ здійснюється ієрархічно. Символ проявляє себе як наближене значення, що прагне до межі – до абсолютного утвердження себе в особистості. Річчю, що матеріально виражає символ, може бути як нежива матерія, так і одухотворена плоть. Змістом символу може бути одне значення або вся сукупність духовного світу. Досконалість форми і повнота сенсу символу являють перед нами особистість. Подивитися на щонебудь як на особистість в аспекті індивідуальної долі – значить мати справу з символом. Символізм є персоналізм. В світлі даного трактування символу очевидна неможливість подання його як різновиду знака, властивого багатьом сучасним семіотичним і психологічним теоріям.

Отже, якщо знак вказує на предмет, то символ вказує на свідомість. Знак суто прагматичний, символ – онтологічний. Знак орієнтований на зовнішнє, символ – на внутрішнє. Символ не стільки семантична

категорія, скільки концептуально-конвенціональна, апелює до екстралінгвістичної сфери. Знак і символ розрізняють по лініях формального і інтерпретативного моментів [4, с. 43].

Література

1. Аверинцев С.С. София-Логос: Словарь. 2-е, испр. изд. / С.С. Аверинцев. – К.: Дух і Літера, 2001. – С. 15 –161.
2. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека / Н.Д. Арутюнова. – М.: Языки русской культуры, 1998. – 896с
3. Лосев А.Ф. Античная мифология в ее историческом развитии / А.Ф. Лосев. – М.: Учпедгиз, 1957. – 620 с.
4. Лосев А.Ф. Диалектика мифа / А.Ф. Лосев. – М., 1991. – 181 с.
5. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія / Упор., прим. та біограф. нариси А.П. Пономарьова, Т.В. Косміної, О.О. Борjak. – К.: Либідь, 1991. – 640 с.

УДК 81'282.2 (477.7)(043)

Киор Р.В., старший преподаватель

ГЛАГОЛЬНОЕ И НЕГЛАГОЛЬНОЕ ОТРИЦАНИЕ В ЯЗЫКЕ ГРЕКОВ-УРУМОВ СЕВЕРНОГО ПРИЧЕРНОМОРЬЯ

Урумский язык представляет собой один из языков западной группы, который сформировался в средние века в Крыму. Состоит из кыпчакских и огузских компонентов. Кыпчаки оказали влияние на формирование степных диалектов крымско-татарского, караимского и крымчакского языков, а племена огузов – на южнобережный диалект крымско-татарского, турецкий, гагаузский, азербайджанский и туркменский языки. Эти языки являются родственному урумскому [2, с. 8].

Сам термин «урум» возникает на территории Малой Азии, а затем уже распространяется в Крыму [4, с. 185]. Изначально слово «урум» применялось турками, крымскими татарами и другими тюркоязычными народами по отношению к христианскому, преимущественно греческому населению, проживавшему на территории Османской империи и Крыма.

Проживая рядом с тюркскими народами, греки Крыма хранили христианскую веру и свой язык, называя себя по-гречески «ромеос» (ῥωμαῖος) – ‘житель Восточной Римской империи’ [5, с. 1558], что на местном диалекте превратилось в «румей», а по-тюркски стало звучать как «урум». Со временем часть крымских греков перешла на тюркский язык, который с образованием Крымского ханства стал языком межнационального общения в этом регионе. Впоследствии оба слова, «румей» и «урум», стали использоваться для обозначения греков, одного народа, но говорящего на двух различных языках. Так, греков, говорящих на видоизмененном греческом языке, стали называть «румейями», а их язык «румейским»; а тюркоязычных греков – «урумами», а их язык «урумским» [2, с. 8].

В урумском языке сохранились значительные диалектные различия. Условно урумский язык принято делить на четыре диалекта: кыпчакско-половецкий, кыпчакско-огузский, огузско-кыпчакский, огузский. В настоящее время урумский язык подвергается значительному влиянию со стороны русского и украинского языков.

В конце XIX столетия фольклор урумов Приазовья начал собирать С.И. Марков. Записанные им урумские тексты были опубликованы в коллективном сборнике «Мариуполь и его окрестности». Также лингвистические исследования проводились такими учеными, как А. Гаркавец, И. Дрыга, В. Оглух, М. Смолина, В. Баранова и др. Самое полное на данный момент исследование урумского языка осуществил А. Гаркавец, который опубликовал ряд научных статей, издал урумско-украинский словарь и книгу по истории языка и народному творчеству урумов [1]. Однако язык урумов Приазовья остается недостаточно изученным.

Глагольное отрицание в урумском языке отражается в форме самого глагола. В отличие от русского языка, где, чтобы выразить отрицание, мы ставим перед глаголом частицу «не», в урумском языке присоединяется суффикс **-ма** / **-ме** к основе глагола. При построении отрицания, учитывая, что форма глагола может содержать несколько суффиксов одновременно, следует помнить, что суффикс отрицания ставится сразу после согласной (первой) основы глагола, после него идет суффикс, обозначающий время и последнее место занимает суффикс, который указывает на лицо, совершающее действие.

Мек тиший гөрмейим – я не вижу ничего.

Учитывая закон небной гармонии, действующий в урумском языке, суффикс **-ма** / **-ме** используется в зависимости от гласного, стоящего в основе глагола: после гласных **е, и, ё, ѳ** – **-ме**, после гласных **а, ы, о, у** – суффикс **-ма**.

Например:

О шит-ме-й. – Он не слышит.

Сен гөр-ме-й-ин. – Ты не видишь.

Көпек авла-ма-й. – собака не лает.

Для того, чтобы выразить отрицание существительного, прилагательного или другой части речи, в русском языке достаточно поставить перед словом частицу «не». В урумском языке существует отрицательное слово «*дөҗүль*», которое используется для отрицания существительных, прилагательных, наречий и других частей речи, кроме глагола:

Мен тавух алдым, балыгы дөҗүль. – Я купил не рыбу, я купил курицу.

Оглум кучук дөҗүль. – Мой сын не маленький.

Бизим эв сол тарафта дөҗүль. – Наш дом не слева.

Следует отметить, что слово «*дөҗүль*» ставится после слова, к которому оно относится. Таким образом, можно сделать вывод, что глагольное отрицание в урумском языке греков-урумов Приазовья образуется путем присоединения отрицательного суффикса -ма / -ме к основе глагола; неглагольное же отрицание, используемое для отрицания прилагательных, существительных и других частей речи образуется при помощи отрицательного слова «*дөҗүль*».

Литература

1. Гаркавец О.М. Уруми Надазов'я: історія, мова, казки, пісні, загадки, прислів'я, писемні пам'ятки / О.М. Гаркавец. – Алма-Ата, 1999. – 624 с.
2. Смолина М. Урумский язык. Урум дили (приазовский вариант). Учебное пособие для начинающих с аудиоприложением / М. Смолина. – К.: БЛАНК-ПРЕСС, 2008. – 168 с.
3. Українсько-грецький розмовник (Укр., румейськ., урум., мови) / Упоряд.: Г.А. Мороз та ін. – Донецьк: Донбас, 2003. – 112 с.
4. Юзвяк І.П. Формування та етапи становлення релігійної термінології урумської мови / І.П. Юзвяк // Мова і культура. – 2012. – Вип. 15, т. 3. – С. 184-191.
5. Μπαμπινιώης Γ. Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας / Γ. Μπαμπινιώτης. – Κέντρο λεξικολογίας Ε.Π.Ε. – Αθήνα, 1998. – 2035 σ.

Киор Р.В.

Дієслівне та недієслівне заперечення в мові греків-урумів Північного Причорномор'я

УДК 372.881.1(043)

Соловьёва Е.В., старший преподаватель

О СОЗДАНИИ БЛАГОПРИЯТНОГО ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО КЛИМАТА ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ

Начинающему учителю может показаться, что ведущим аспектом урока является методический аспект. Поэтому учитель стремится прежде всего овладеть методикой преподавания предмета, познать все «секреты» мастерства. Но, усвоив в достаточной мере технологию преподавания иностранного языка, продолжая совершенствовать приёмы обучения, он неизбежно сталкивается с менее неопределённой, но не менее важной стороной урока – его психологическим компонентом. Именно этот компонент очень часто оказывается ведущим и определяет результат обучения. Самые эффективные методы и приёмы не дают желаемых результатов без учёта психологического аспекта. Даже если урок подготовлен методически правильно, оптимальный результат не достигается, если не учтены взаимоотношения между учащимися в классе, между учащимися и учителем, а также условия, в которых проходит урок. В этом легко убедиться. Один и тот же урок не может быть одинаковым в разных группах. Результаты урока могут оказаться лучше или хуже, потому что каждый класс и ученик привносит в урок что-то своё, что-то новое и часто неожиданное. При написании плана урока учитель всегда прогнозирует несколько возможных вариантов их реализации. Этому имеется много причин, зависящих, например, от места урока в расписании, от дня недели, от степени обучаемости учащихся данной группы, от того, какой предмет был перед уроком иностранного языка (например, физкультура) или в какой период урок проводится (после праздников или каникул), когда необходимы 2-3 урока, чтобы восстановить потерянные стереотипы и в плане языка, и в плане психологическом. Перед учителем встают сразу две задачи: выделить и повторить главное в учебном материале и воссоздать благоприятный коммуникативный климат урока. План урока должен быть гибким, многовариантным [3, с. 26].

План урока написан, учитель идёт на урок. Входя в класс, он должен оставить за дверью своё плохое настроение, раздражительность. Может это не всё, но это необходимое условие, чтобы создать благоприятный фон для речевого общения [3, с. 26].

Если учащиеся пришли на урок с желанием работать, то учитель максимально их загружает, поддерживает высокий ритм работы. При первых признаках усталости, формы работы меняются. Умение импровизировать следует развивать специально и целенаправленно [3, с. 27].

В старших классах иногда случается так, что в первый момент урока учащиеся не хотят работать. Причины могут быть разные: ослабла мотивация, предыдущий урок был рецептивного характера или проявили себя возрастные особенности старшего школьника и т.д. [3, с. 27].

Вообще в методическом плане учителя иностранного языка, обычно проявляют много выдумки и изобретательности, чтобы урок был интересным. В психологическом плане учителю приходится проявлять твёрдость и выдержку, требовательность и тактичность. С первых мгновений урока учитель старается определить по отдельным репликам, по выражению лиц психологический настрой группы, на который могут влиять много факторов: контрольная работа, конфликтная ситуация, какие-то межличностные отношения в коллективе, которые скрыты, но оказывают огромное влияние на поступки отдельных учащихся. Бывает так. Что ученик не отвечает не потому, что не знает, а потому, что у него ссора с товарищем.

Чтобы была благоприятная атмосфера общения на уроке иностранного языка, учитель должен создать её. В аудитории учащиеся рассаживаются по своему желанию, и учитель не должен ограничивать их в выборе соседа по парте, потому что для коммуникативных упражнений, для составления диалогов необходима психологическая совместимость. Нет сомнения, что учитель должен уметь владеть приёмами театрального искусства в той мере, которая позволила бы удерживать внимание учащихся и управлять им в течение урока. Жаль, что этому не обучают в ВУЗе. Только после нескольких лет работы узнаёшь, что понижение голоса вплоть до шёпота может дать больший эффект, чем его повышение. Крик вообще не совместим с уроком иностранного языка. Монотонная речь усыпляет. Используя средства эмоционального самовыражения, мимику, жесты, взгляд, интонацию мы не только воздействуем на чувства учащихся, но и лучше иллюстрируем семантические значения слов. На своих уроках учителя иностранного языка стараются не прерывать учащихся в момент коммуникации, исходя из того, что ученик не живёт в иноязычной среде и не может говорить безошибочно, как носитель языка, и поэтому он объективно имеет право на ошибку. Рекомендуются указывать на ошибки после ответа. Что касается лично меня, я считаю этот приём малоэффективным, потому что результат его почти равен нулю (из личного опыта).

Студенты должны знать, что методика как наука развивается, что меняет цели и условия обучения и что любой учебник со временем методически стареет и нуждается в совершенствовании. Поэтому они должны учиться искать и находить рациональное решение методических вопросов в конкретных ситуациях – сначала с помощью опытного учителя и компетентного методиста, а затем и самостоятельно.

Вообще многие опытные преподаватели считают, что степень мастерства учителя стоит в прямой зависимости от его способности осуществлять обратную связь. Мы согласны с существующим мнением, что можно выделить шесть ступеней становления учителя:

1. Учитель начинает видеть, что его не понимают.
2. Учитель видит, **что** именно не понимают.
3. Учитель осознает, **почему** его не понимают.
4. Учитель определяет, **что нужно сделать**, чтобы его поняли.
5. Учитель способен добиться понимания за **минимальное время**.
6. Добиваясь понимания за минимальное время, учитель делает это в процессе развития **творческих способностей** учащихся [2, с. 50].

Надежда Константиновна Крупская, которая стояла у колыбели советской методики обучения иностранным языкам, предъявляла особые требования к учителю-предметнику. Она подчеркивала, что «...очень желательно, чтобы учитель иностранного языка был общителен, разговорчив, чтобы умел рассказывать про жизнь и быт народа, говорящего на изучаемом языке», чтобы мог своей увлечённостью, убеждёностью, своим личным примером воздействовать на чувства, эмоции, волю учащихся, на их личность в целом. Он должен хорошо знать свою дисциплину и её специфику, общую методику преподавания, «уметь ставить преподавание так, чтобы оно заинтересовало учащихся. Интерес к предмету – это основное, что обеспечивает успешность преподавания» [1, с. 32].

Литература

1. Иванова Т.С. Вопросы обучения иностранным языкам в трудах Н.К. Крупской / Т.С. Иванова // Иностранные языки в школе. – 1984. – № 6. – С. 30-32.
2. Методическое наследие. Зоя Михайловна Цветкова // Иностранные языки в школе. – 1992. – № 1. – С. 0-53.
3. Онхас С.Л. О некоторых приемах создания благоприятного психологического климата при обучении иностранному языку в средней школе / С.Л. Онхас // Иностранные языки в школе. – 1992. – № 1. – С. 26-29; 58.

Соловйова О.В., старший викладач ка

Про створення сприятливого психологічного клімату при навчанні іноземної мови в середній школі

УДК 372.811.14'06'25(043)

Аліна Р.А., старший викладач

Узун М.М., старший викладач

**ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
З НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ-ПЕРЕКЛАДАЧІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
«ПЕРЕКЛАД (НОВОГРЕЦЬКА)», «ПЕРЕКЛАД (АНГЛІЙСЬКА)»**

Європейський вибір України зумовив потребу модернізації вищої освіти з урахуванням основних положень Болонського процесу, згідно з яким оцінювання результатів навчальної діяльності студентів провадиться не лише на основі знань, умінь та навичок, але й компетенцій, які доводять спроможність у майбутньому виконувати конкретну професійну діяльність [1, с.11]. Дана стаття присвячена дослідженню проблеми формування орфографічної компетенції з новогрецької мови майбутніх фахівців - перекладачів. Актуальність проблеми пояснюється низкою чинників. По-перше, важливою передумовою здобуття вищої освіти на сучасному етапі є забезпечення належного рівня формування мовної і мовленнєвої – комунікативної компетенції особистості студента - перекладача, що володіє вміннями і навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами як рідної, так і іноземної мови у різних видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо); в усному та письмовому двосторонньому (з новогрецької мови на українську і навпаки) перекладі. По-друге, сьогодні, коли стрімко розвивається наука – мовні і мовленнєві проблеми так і лишаються нерозв'язаними. А орфографічна компетенція і є необхідною умовою грамотного письма. Вона полягає в оволодінні системою правил, що визначають правопис слів згідно з усталеними нормами літературної мови та свідомому вмінні їх застосовувати.

Практичний курс основної й другої іноземної мови на факультеті грецької філології спеціальності «Переклад (новогрецька)», «Переклад (англійська)» і передбачає формування мовної компетенції, комплексне вивчення новогрецької мови, що зорієнтоване на підготовку кваліфікованих спеціалістів – перекладачів новогрецької мови. Курс з орфографії новогрецької мови не є окремою дисципліною, а послідовно вивчається протягом всіх років навчання. Програма курсу розрахована на студентів з нульовим початковим рівнем володіння іноземною мовою, в даному випадку – новогрецькою. Структура викладання має комплексний характер та передбачає навчити вільно володіти новогрецькою мовою, розвинути навички перекладу з української на новогрецьку мову та навпаки. Починаючи з другого курсу студенти в аспекті «Граматика» вивчають розділ «Орфографія», де детально, з урахуванням наукових відомостей, поглиблюють свої знання. Теоретичним підґрунтям навчання є методичний посібник «Орфографія новогрецької мови» [2], виданий кафедрою грецької мови та перекладу 2008 року. Пропонований посібник є стислим курсом орфографії новогрецької мови. Він містить ряд змін, зумовлених безперервним розвитком та удосконаленням мови. Із наявного орфографічного кодексу було усунено застаріле, нечітко сформульоване, суперечливе. Посібник з орфографії новогрецької мови – теоретично – практичний. У теоретичній частині систематизовано та послідовно викладено теоретичний матеріал з основних правил правопису самостійних та службових частин мови сучасної новогрецької мови; з написання великої літери, подвоєних приголосних; відомості з норм правопису слів іншомовного походження, які було активно запозичено останніми роками. Правила правопису цих частин мови подано з усіма винятками та варіантами (якщо такі є) згідно канонів, які було встановлено після проголошення 1982 року димотики офіційною мовою Грецької Республіки та закріплено в словниках. [5,6] Теоретичний розділ посібника містить ряд зведених таблиць числівників, прислівників та прикметників, при правописі яких у студентів виникають найбільші труднощі. Для практичних занять запропоновано різноманітні вправи та завдання, які спрямовано на засвоєння правописних норм. Виконання вправ передбачає знання з теорії і роботу з орфографічними словниками.

Як відомо, правопис новогрецької мови не є усталеним і до сьогодні. Тому вивчення правил орфографії димотики викликає у студентів багато труднощів і вимагає від викладача міцних теоретичних знань і великої практичної майстерності. У вітчизняній методиці існує різноманітна система вправ із орфографії, яку доцільно використовувати і при вивченні правопису новогрецької мови. Це різні види диктантів (пояснювальний, коментований, вибірковий, словниковий, попереджувальний, контрольний, навчальний, вільний і т. д.), вправи – ігри, вправи із ключами, проблемно – пошукові завдання, творчі вправи (перекази і твори), орфографічні розбори, списування, використання орфографічного словника тощо.

Щоб досягти визначеної освітньої мети під час опанування мовного курсу, потрібно застосовувати комунікативно – функційний підхід. Важливу роль при цьому відіграє та умова, що необхідно підбирати мовленнєво – комунікативний дидактичний матеріал, який би враховував основні правила, що треба

запам'ятати, помилки, що їх найчастіше припускаються у мовленні. Ефективність формування культури мови майбутніх фахівців залежить також від вдалого добору вправ і завдань.

Одні дослідники вважають, що в основі орфографії повинні лежати теоретичні знання граматики, бо лише свідоме знання правил забезпечує міцні навички правильного письма. Інші доводять, що при навчанні орфографії основне значення має зорове сприйняття написаного. Головним у навчанні орфографії є теоретично-практичний метод тренувальних вправ (усних і письмових). Для того, щоб орфографічні вміння перетворились у міцні і сталі навички, необхідно дотримуватись певної послідовності і системності у доборі вправ. У методиці визначається така послідовність виконання вправ з орфографії:

1-ий етап – вправи на розпізнання орфограм із метою вироблення вмінь. Це: помічати орфограми при зоровому сприйманні тексту; знаходити орфограми при сприйманні тексту на слух (і пояснювати їх); записувати текст, пропускаючи орфограми;

2-ий етап – вправи і завдання – обґрунтувати написане;

3-ій етап – дописування слів, вставляння пропущених орфограм;

4-ий етап – добір власних прикладів;

5-ий етап – творчі вправи.

Отже, вивчення орфографії є надзвичайно важливим у процесі навчання як рідної, так і іноземної мови. Запорукою успішного формування орфографічної компетенції і, як результат, оволодіння правописними навичками і вміннями, є постійна робота над собою, а також постійна робота на парах. Це включає як самостійний аналіз студентом своїх помилок, так і взаємне виправлення, або під керівництвом викладача. Вочевидь, що першочерговим завданням викладача має бути постійна робота над зміцненням орфографічної грамотності студентів. Завдання навчання орфографії в тому, щоб, по – перше дати можливість зрозуміти й відчути велику суспільну значимість орфографії і необхідність опанування її; по – друге, домогтися цілковитого оволодіння необхідними знаннями, вміннями і навичками з орфографії.

Література

1. Баранова С.В. Актуальні питання методики викладання перекладу / С.В. Баранова // Вісник Сумського державного ун-ту. Серія: Філологічні науки. – 2002. – №4(37). – С.12-15.
2. Казніна М.М. Орфографія новогрецької мови. / М.М. Казніна – Маріуполь: МДГУ. 2008. – 85 с.
3. Омельчук С. Формування правописних умінь студентів. / С. Омельчук // Дивослово. – № 6. – 2008. – С.25-27.
4. Καραντζόλη Ε. Η ελληνική γλώσσα και η ορθογραφία της [Електронний ресурс] / Ε.Καραντζόλη // Режим доступу: <http://www.scribd.com/doc/2711781>
5. Ξανθοπούλου Α. Κώδικας ορθογραφίας της Νεοελληνικής Γλώσσας. / Α. Ξανθοπούλου – Εκδόσεις Παγουλάτου. 2006. – 914 σ.
6. Μπαμπινιώτης Γ. Λεξικό της ΝΕ γλώσσας. / Γ. Μπαμπινιώτης. – Αθήνα. 2008. – 2064 σ.

УДК 371.134(043)

Воєвутко Н. Ю., доцент

Кулігіна О.В., учитель української мови та літератури Маріупольського міського технологічного ліцею

ДЕФІНІЦІЙНЕ НАПОВНЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВЧИТЕЛЬ» У КІПРСЬКІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ

Оперування людиною різними тлумаченнями поняття відбувається, коли виникає потреба виділити або підкреслити особливі характеристики, істотні ознаки предмета. У цьому випадку йдеться про застосування різних дефініцій, у яких подано точне логічне визначення поняття, наведено зміст і межі його застосування. Відтак, дефініційний аналіз поняття «вчитель» здійснюватиметься з опорою на нормативні й методичні джерела розвитку вищої освіти і професійної підготовки вчителів у Республіці Кіпр, враховуючи провідні концепції і результати досліджень учених, що їх викладено в грекомовних джерелах.

У державах Стародавньої Греції вчителями були вільні громадяни, їх називали граматистами, педономами, дидаскалами чи педотрибами. Термін «педагог» на той час також існував, але в іншому значенні: педагогами називали рабів, що водили дітей рабовласників у школу (буквальний переклад цього слова з грецької – «дітоводій») [1].

На сучасному етапі в кіпрській системі освіти поняття «педагог» (παιδαγωγός) є широко вживаним і означає особу, що керує освітою дітей, а також науковця, що має спеціальні знання з педагогіки [3, с.1312].

Для визначення поняття «педагог – викладач університетського рівня» існує спеціальний термін – «панепістиміакос» (панепістиміакός, від πανεπιστήμιο – університет). Даний термін означає «кожен член викладацько-дослідницького складу університету» [3, с.1322].

На позначення педагога, що працює у закладах технічної освіти, у кіпрській системі освіти використовується спеціальний термін «екпедεφтіс» (εκπαιδευτής) – інструктор-викладач, який навчає або тренує з певного предмету [3, с.580].

У Словнику новогрецької мови Г. Бабіньотиса (Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του

Г. Μπαλινιώτη) поняття «вчитель (δάσκαλος)» використовується на позначення особи, сферою професійної діяльності якої є викладання. В авторському розумінні вчитель спрямовує діяльність, навчає, здійснює просвітницьку діяльність [3, с.508]. Автор також використовує поняття «вчитель», коли йдеться про педагога початкової школи [3, с.459]. Натомість, педагог, який працює у середній ланці освіти, називається «катигітис» (καθηγητής) – викладач.

До наведених дефініційних ознак («має спеціальні знання», «викладає», «керує освітою», «навчає», «просвіщає», «тренує», «член викладацько-дослідницького складу університету») додамо поняття вчителя, як особи, що «трактує або потрактовує» (грецькою – διδάσκαλος). Згідно із академічним тлумачним словником української мови трактувати означає «витлумачувати, розглядати якусь проблему, висловлювати свої погляди з приводу певного питання» [2, с.137].

Вищезазначені дефініційні ознаки поняття говорять не тільки про поліфункціональний характер діяльності вчителя, але й про особливий соціальний статус у суспільстві – високоосвіченої особи, носія знань, просвітника, вихователя.

Наведемо типологічну класифікацію вчителів кіпрської системи освіти, запропоновану М. Маратефтісом. Дослідник наводить типологізацію за середовищем професійної діяльності. Учителя дошкільного закладу освіти він називає «вчителем класу» (δάσκαλος τάξης), як і вчителя перших трьох класів початкової освіти (яка в Республіці Кіпр здобувається протягом 6 років). Учителя, що працює із дітьми 4 – 6-го класів початкової школи, М. Маратефтіс визначає як «вчитель спеціальних предметів» (δάσκαλος ειδικών μαθημάτων), так само і вчителя середньої ланки освіти – гімназії та ліцею. Учителя, що працює у сфері вищої освіти, автор називає «вчителем зі спеціалізації» (εξειδικευμένος δάσκαλος) та «вчителем-дослідником (ερευνητής) [5, с.122].

У науковій праці Міхалакіса Маратефтіса, зустрічаємо також термін «поліфункціональний вчитель» (πολυδύναμος δάσκαλος). Вивчення дефініцій цього терміна дозволяє зробити висновок, що це такий учитель, який за своїми функціональними обов'язками найбільш наближений до вчителя спеціальних предметів. Проте поліфункціональний вчитель – це такий педагог, що надає спеціальні знання щонайменш з двох різних дисциплін. Потреба у таких фахівцях була обумовлена запровадженням обов'язкової 9-річної освіти, бурхливим розвитком наукового знання та інформатизації [5, с.124].

Отже, учитель, який працює у старших класах початкової школи та у гімназії (7-9 класи української школи) має надавати спеціальні знання з багатьох дисциплін, що відрізняє його від учителя молодших класів початкової школи та дозволяє називати поліфункціональним вчителем.

У контексті аналізу питання щодо типологічної класифікації вчителів додамо посилання на інше джерело. Наприклад, К. Калліс, упорядник «Кіпрського освітнього та педагогічного словника» (Κυπριακό εκπαιδευτικό και παιδαγωγικό λεξικό με αναπτυγμένες έννοιες), наводить таку класифікацію вчителів у системі освіти Республіки Кіпр: традиційний вчитель, ефективний вчитель, вчитель спеціальної освіти. Логіка міркувань автора така: традиційний вчитель (παραδοσιακός δάσκαλος) – той, у якого учні – лише пасивні отримувачі інформації, він має головну/домінуючу позицію у класі, діє стереотипно [4, с.483].

Ефективний вчитель (αποτελεσματικός δάσκαλος) – такий, що цінує свій час; активізує учнів; не лише передає знання, а й вчить їх здобувати; має власну точку зору [4, с.90-91].

Учитель спеціальної освіти (ειδικός δάσκαλος) – це вчитель, який працює із дітьми зі спеціальними освітніми потребами. Враховуючи специфіку його діяльності, відрізняють такі якості вчителя спеціальної освіти: любов до особливої дитини, терплячість та оптимізм, винахідливість, кооперативність [4, с.230].

У проекті програмного документу ETUCE «Освіта вчителів у Європі» у кіпрській редакції (2008) надається визначення поняття «вчителя-професіонала найвищого рівня», який має якості викладача «університетського рівня», є професійно компетентною особою, здатний працювати на рівні професійної автономності, постійно здійснювати власний професійний розвиток [6, с.10].

Таким чином, дефініції поняття «вчитель» репрезентують знання про специфіку професії педагога, особливості його професійної діяльності, відображають національну компоненту кіпрської системи освіти.

Література

1. Предмет та основні категорії педагогіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uadocs.exdat.com/docs/index-5569.html>
2. Словник української мови : в 11 т. – К. : Радян. енцикл, 1979. – Т. 10. – С. 227.
3. Babiniotis G. Dictionary of the new Greek language. Lexiko tis neas ellinikis glossas / G. Babiniotis. – Athens, 2002 – 1768 p.
4. Καλλής Κ. Κυπριακό εκπαιδευτικό και παιδαγωγικό λεξικό με αναπτυγμένες έννοιες / Κ. Καλλής. – Λευκωσία, 1996 – 319 σ.
5. Μαραθεύτης Μ. Το Κυπριακό Εκπαιδευτικό Σύστημα. Σταθμοί και θέματα. / Μ. Μαραθεύτης. – Λευκωσία, 1992. – 172 σ.
6. Προσχεδιο Έγγραφο Πολιτικής της ETUCE «Εκπαίδευση των Εκπαιδευτικών στην Ευρώπη». – Βρυξέλλες, 2008. – 67 σ.

Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΙΣΜΑΗΛ ΦΕΡΙΚ ΠΑΣΑ ΤΗΣ ΡΕΑΣ ΓΑΛΑΝΑΚΗ: ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ Η ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΙΚΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ο *Βίος του Ισμαήλ Φερίκ Πασά*, *Spina nel cuore* της Ρέας Γαλανάκη είναι ένα μυθιστόρημα, που αποδέχεται πολύ ευνοϊκά και με ενθουσιασμό από το κοινό και την κριτική. Καταξιώνεται ως ένα από τα μεγάλα έργα της ελληνικής πεζογραφίας, μεταφράζεται σε πολλές ξένες γλώσσες και αποτελεί το πρώτο ελληνικό μυθιστόρημα, που το 1994 εντάσσεται από την UNESCO στη σειρά *Collection of Representative Works* (στη Συλλογή Αντιπροσωπευτικών έργων).

Η υπόθεση του μυθιστορήματος στηρίζεται στα πραγματικά ιστορικά γεγονότα, όπου καταγράφεται η ζωή ενός Έλληνα από το Ρέθυμνο της Κρήτης, του Εμμανουήλ Παπαδάκη του Φραγκιού (Ισμαήλ Φερίκ πασά), ο οποίος αιχμαλωτίζεται, πωλείται στην Αίγυπτο και εξισλαμίζεται. Η ιστορία διαδραματίζεται στην Κρήτη και την Αίγυπτο στις αρχές και κυρίως τα μέσα του XIX αιώνα, με επίκεντρο το κορυφαίο ιστορικό γεγονός της Κρητικής επανάστασης του 1866-1868. Γύρω ακριβώς απ' αυτό το γεγονός αναπτύσσεται κυκλικά η ιστορία του εξισλαμισμένου αγοριού, που ανέρχεται τα ανώτατα αξιώματα της στρατιωτικής ιεραρχίας της Αιγύπτου και επιστρέφει στη γενέτειρα Κρήτη, πενήντα χρόνια αργότερα, ως Υπουργός πολέμου και επικεφαλής της στρατιάς, για να καταστείλει την επανάσταση σε συνεργασία με τον τουρκικό στρατό.

Η Γαλανάκη προσφεύγει στον XIX αιώνα, επειδή ο κοσμογονικός χαρακτήρας του προσφέρει ένα πλαίσιο γόνιμης επεξεργασίας σε ερωτήματα και ερμηνείες, που έχουν να κάνουν με διαχρονικά, συλλογικά, πολιτικά, κοσμοθεωρητικά ή ηθικά φαινόμενα. Στις δικές τις σημειώσεις η συγγραφέας επισημαίνει, ότι η προβληματική της για την Ιστορία εντοπίζεται και απλώνεται σε μια παρελθούσα ιστορική, συγκεκριμένη περίοδο, την οποία θεωρεί πάρα πολύ σύγχρονη, διπλά σύγχρονη, και για την ερμηνεία της σημερινής εποχής και για τον τρόπο, που σήμερα προσπαθούμε να ερμηνεύσουμε κάποιες ημέρες του XIX αιώνα. Και επειδή θέλει να υπάρχει ένα προσωπικό της σχόλιο για την Ιστορία, η περίπτωση του Ισμαήλ Φερίκ πασά της δίνει κάποιες ενδιαφέρουσες οπτικές γωνίες [1, σ.18].

Η επιλογή, όμως, του αφηγηματικού υλικού από την Ιστορία ανοίγει μια συζήτηση για το είδος στο οποίο κατατάσσεται το συγκεκριμένο μυθιστόρημα, αν, δηλαδή, είναι ιστορικό μυθιστόρημα ή μυθιστορηματική βιογραφία.

Μελετώντας το συγκεκριμένο ζήτημα, ο Δημήτρης Τζιόβας σημειώνει, ότι στην αρχή, μέσω της ιστορικής προσωπικότητας του Ισμαήλ, καλλιεργείται η εντύπωση πως πρόκειται για ιστορικό μυθιστόρημα, μολοντί δεν ανταποκρίνεται στα χαρακτηριστικά του είδους εξαιτίας της ρευστής ταυτότητας του πρωταγωνιστή και των πολλαπλών εκδοχών της ιστορίας. Και προσθέτει, ότι ακόμη και η γλώσσα δεν υποβοηθάει τη δημιουργία στο μυθιστόρημα αυθεντικής ιστορικής ατμόσφαιρας, δεδομένων των ποιητικών, αντιαναφορικών και σύγχρονων αντηχήσεων, υποσκάπτοντας έτσι τη «στερεότητα» και την «αλήθεια» της ιστορίας και συμβάλλοντας στην ανάπτυξη απόστασης ανάμεσα στη συγγραφέα και στο υλικό της [5, σ. 532].

Εξετάζοντας όλα τα κριτήρια της τυπολογικής διάκρισης των μυθιστορημάτων, ο Δημήτρης Μαρωνίτης, με τη σειρά του, καταλήγει στο συμπέρασμα, ότι ο μυθιστορηματικός χρόνος του βιβλίου είναι περιορισμένος στον βαθμό, που συμπίπτει με τον βίο του μυθιστορηματικού ήρωα, καθώς και ότι αντιστοίχως ευσύνοπτος είναι και ο μυθιστορηματικός χώρος, ο οποίος ορίζεται από δυο πόλους: τη γενέτειρα γη και τον τόπο της εξορίας. Επομένως, με αυτό το διπλό κριτήριο ο *Βίος του Ισμαήλ Φερίκ πασά* παίρνει τις αποστάσεις του από τα παραδοσιακά ιστορικά μυθιστορήματα [3, σ. 229].

Σημαντικές και ενδιαφέρουσες είναι οι απόψεις, που παρουσιάζει η ίδια η Ρέα Γαλανάκη. Έτσι, στο άρθρο «Πολιτική σε βάθος χρόνου είναι η Ιστορία» η συγγραφέας διαπιστώνει, ότι δεν τις ενδιέφερε να γράψει ούτε ιστορικό μυθιστόρημα, ούτε μυθιστορηματική βιογραφία, ενώ η μοναδική της πρόθεση ήταν να γράψει ένα μυθιστόρημα «καλό» για τα δικά της κριτήρια [2]. Επίσης, στη συνέντευξη με την Κατερίνα Ι. Ανέστη «Ο λόγος που σπάει τις διάρκειες του χρόνου» η συγγραφέας διαβεβαιώνει, ότι ουσιαστικά της ενδιαφέρει ο ίδιος ο άνθρωπος, ο οποίος καθορίζεται από την ιστορία, τα δεινά της και τις κακές περιπέτειες, γιατί εκεί είναι το ανθρώπινο δράμα, στο πώς επεμβαίνει ο εξωτερικός παράγοντας, που διαλύει τη ζωή. Γι' αυτό ακριβώς τον λόγο δεν κάνει κριτική της ιστορίας, αλλά προσπαθεί να δει τους ανθρώπους μέσα στην ιστορία [4, σσ. 50-51]. Επιπλέον, στο δοκίμιό της *Λογοτεχνία και Ιστορία* η Γαλανάκη ομολογεί, ότι της ενδιέφερε να γράψει για πρόσωπα, που έντονα της είχαν συγκινήσει και προβληματίσει [1, σ. 61] και υπογραμμίζει, ότι ο λογοτέχνης δεν υποκρίνεται τον ιστορικό, επειδή η δική του ευαισθησία, όταν επιχειρεί τη σύνδεση του δικού του παρόντος και μιας στιγμής του παρελθόντος, επικεντρώνεται στη μελέτη της ανθρώπινης ψυχής και περιπέτειας μέσα από το πλαίσιο, που του παρέχουν συγκεκριμένοι βίοι ή περιστατικά. Γι' αυτό εξάλλου και υποστηρίζει, ότι η εστίαση ενός λογοτέχνη σε ένα ιστορικό θέμα εντάσσεται στη διαχρονικά σταθερή σχέση της λογοτεχνίας και του παρελθόντος [1, σ. 66].

Επομένως, στο μυθιστόρημά της η Γαλανάκη υπερβαίνει περίτεχνα την ιστορική πραγματικότητα. Η Ιστορία της εμπεριέχει τη φαντασία της και αποτελεί έναν συγγραφικό πειρασμό. Η συγγραφέας, λοιπόν, ανάγει το

історичне γεγονός σε στοιχείο του μύθου και της φαντασίας και το εντάσσει στην προσωπική μυθολογία της, για να το εγκιβωτίσει, μέσω της μυθοπλασίας, στη δική της ιστορία.

Η Γαλανάκη διαμοιράζει τολμηρά τα προϊόντα της προσωπικής ανασκαφής της, τα υλικά, δηλαδή, του ατομικού βίου και της αντίστοιχης κουλτούρας, που ανατρέπουν τον ήρωά της και τα μοιράζει σε αλληπάλληλες εκδοχές και σκηνοθεσίες του αλλότριου βίου. Οι εν λόγω σκηνοθεσίες, όμως, δεν αφορούν τόσο ανατροπές ή παραλλαγές πράξεων ή γεγονότων· αφορούν κυρίως ανατροπές στην ερμηνεία της τεκμηριωμένης ιστορικά ζωής του ήρωα. Επομένως, η συγγραφέας μυθοποιεί καταδύομενη, με διαδοχικές παραλλαγές, στα βαθύτερα ερωτηματικά της ζωής του ήρωά της· μυθοποιεί με ανατροπές, που αφορούν τη μυστική του ζωή· μυθοποιεί αναστηλώνοντας εκείνα τα ανερευνήτα στοιχεία της βιογραφίας του, τα οποία, ως ανομολόγητα και ακατονόμαστα, παραμένουν ανέγγιχτα στη διάβρωση του χρόνου, δηλαδή, αθάνατα και, συνεπώς, ευθέως προσεγγίσιμα μέσα από το παρόν.

Έτσι, σύμφωνα με τον Δημήτρη Μαρωνίτη, το μυθιστόρημα με έμμεσο, αλλά λογοτεχνικά δραστικό τρόπο, θίγει καίρια κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα της νεοελληνικής ιστορίας «επικεντρωμένα στο δραματικό νησί της Κρήτης, όπου για τέσσερις αιώνες διασταυρώθηκαν οι Βενετσιάνοι, οι Μωαμεθανοί και οι Έλληνες· και όπου συγκρούστηκαν τα συμφέροντα του τόπου και οι ίντριγκες των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων» [3, σ. 234]. Οι αναφορές, όμως, στον κοινωνικό αυτόν και πολιτικό περίγυρο επιβάλλονται στον ανθρωπογεωγραφικό κόσμο του μυθιστορήματος, ορίζοντας τη δραματική του μοίρα.

Στο βιβλίο της, λοιπόν, η Ρέα Γαλανάκη συνδυάζει την οδύνη της Ιστορίας με έμφυλες ανησυχίες και μυθολογικά συμφραζόμενα και ψηλαφεί τόσο το ατομικό, όσο και το συλλογικό. Φέρει στην επιφάνεια την αλήθεια και την ύπαρξη του έμφυλου, του εθνοτικού και του ιδεολογικού Άλλου και επιχειρεί να τον κατανοήσει σε συνάρτηση με την αλήθεια και την ύπαρξη της αντίθετης πλευράς. Τέλος, η ιστορική πραγματικότητα, η οποία διαμορφώνει την ταυτότητα του ήρωά της, δίνεται τόσο ως ένα υπαρξιακά βιωμένο δράμα, όσο και ως ένα στοιχείο πολιτιστικής πολύμορφης ύλης, που αφορά ολόκληρη την κοινωνία.

Література

1. Γαλανάκη Ρ., «Βασιλεύς ή στρατιώτης»: Σημειώσεις, σκέψεις, σχόλια για τη λογοτεχνία, Αθήνα, Άγρα, 1997.
2. Γαλανάκη Ρ., «Πολιτική σε βάθος χρόνου είναι η Ιστορία», εφ. *Ελευθεροτυπία*, 29.04.2010.
3. Μαρωνίτης Δ.Ν., «Ρέας Γαλανάκη Ο βίος του Ισμαήλ Φερίκ Πασά - Spina nel cuore», *Διαλέξεις*, Αθήνα, Στιγμή, 1992.
4. «Ο λόγος που σπάει τις διάρκειες του χρόνου», *LIFO*, τχ. 117, 26.06.2008, σσ. 50-51.
5. Τζιόβας Δ., «Ο Μοσκόβ Σελήμ και ο Βίος του Ισμαήλ Φερίκ Πασά: αφηγήσεις ταυτότητας και σημειωτική χώρα», στο *Ο άλλος εαυτός: ταυτότητα και κοινωνία στη νεοελληνική πεζογραφία*, Αθήνα, Πόλις, 2007.

Назаренко М.О., старший викладач

«Життя Ізмаїла Феріка Паші» Реї Галанакі: історичний роман чи белетризована біографія

УДК 81'255.4(043)

Пічахчи О.В., старший викладач

ВІДТВОРЕННЯ ЗНАЧЕНЬ СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ З НОВОГРЕЦЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ (НА МАТЕРІАЛІ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ)

Останнім часом велика увага приділяється підготовці кваліфікованих перекладачів, здатних перекладати документи фізичних та юридичних осіб, зростаючи кількість яких зумовлено стрімким розвитком міжнародних відносин. Отже, постають питання щодо прийомів, за допомогою яких можна адекватно відтворювати зміст оригінального тексту. На сьогоднішній день існує певна кількість робіт, присвячених перекладу юридичних документів, текстів, більшість з яких орієнтована на переклад з мов міжнародного спілкування. Фахівці грекомовного перекладу та науковці звичайно досліджують проблеми перекладу текстів юридичної тематики, але відтворення синтаксичних конструкцій новогрецької мови українською потребує більш детального вивчення та аналізу синтаксичної системи новогрецької мови, попри складність синтаксичної проблематики, тому, актуальність роботи не викликає сумнівів.

Визначенню синтаксичної конструкції та її особливостей присвячено дослідження Василенко І.А., Оськіна А.С., Гаврилової Г.Ф., Андрусенко А.Б., Казмина В.В., Шитова В.А., Калашникової Г.Ф., Широкової Н.А., Садикової Р.Б., Сугурбекової Р.Г., Репусіса Г., Бамбінйотиса Г. та багатьох інших. Тексти юридичної тематики новогрецькою мовою аналізують Кіріакіді А., Малакакіс І., Матсіас С., Ставракіс П., Форіс В. та інші.

Головні риси юридичних документів: численність канцелярських кліше, деяка архаїчність (консервативність) лексики, складний синтаксис, котрий орієнтовано на максимальну точність і однозначність формулювань, номінативність стилю та вживання термінів, переважання дієслівних форм

теперішнього часу та форм пасивного стану – визначають певні засоби перекладу, що призводить до застосування лексико-синтаксичних трансформацій.

Роботу присвячено особливостям відтворення синтаксичних конструкцій з новогрецької на українську мову на матеріалі юридичних текстів.

Об'єктом дослідження є синтаксичні конструкції, застосовані у юридичних текстах.

Предметом дослідження є особливості перекладу синтаксичних конструкцій з новогрецької мови на українську.

Наукова новизна даної роботи полягає в тому, що дійсне дослідження являє собою перший досвід комплексного підходу до аналізу всіх типів синтаксичних конструкцій новогрецької мови на матеріалі юридичних текстів. У роботі визначено сутність прийменників та прислівників новогрецької мови, вивчено статус синтаксичних конструкцій та виявлено специфічні особливості обраних для аналізу речень.

Під час опрацювання текстів перекладу були використані такі методи: метод аналізу словникових дефініцій для уточнення значень; контекстуальний аналіз з метою повного охоплення змісту досліджуваних текстів; дистрибутивний, що дозволив відібрати необхідні для дослідження синтаксичні конструкції; трансформаційний метод при перекладі з новогрецької на українську та зіставний метод для порівняння синтаксичних систем двох мов з метою виявлення їх особливостей. Методом суцільної вибірки з юридичних текстів та документів було відібрано 120 речень новогрецької мови, в яких розглянуто синтаксичні конструкції.

Отже, синтаксична конструкція – це самостійна побудова, яка має конкретне синтаксичне значення, оформлене синтаксичними зв'язками, які проявляються у різноманітних формальних показниках.

Лінгвісти виділяють 4 основні одиниці від елементарної до найскладнішої, враховуючи, що кожна подальша будується на основі попередньої: словосполучення (λεκτικό σύνολο) – просте речення (πρόταση) – складне речення (περίοδος) – складне синтаксичне ціле (παράγραφος ή κείμενο) [3, 23]. Відокремлюють також інші синтаксичні одиниці: синтаксема, синтагма, складне синтаксичне ціле.

Ускладнене просте речення – синтаксична конструкція з однією синтаксичною основою (підмето-присудковим центром), яка може розгортатись у складне речення.

На його рівні розглянуто такі різновиди синтаксичних конструкцій, які притаманні юридичним текстам:

- конструкції з грамею найвищого ступеня порівняння;
- конструкції з відокремленими членами речення;
- зіставно-протиставні синтаксичні конструкції;
- пасивні конструкції.

Складні синтаксичні конструкції – складні речення з різним типом синтаксичного зв'язку (сполучникового та безсполучникового, сурядного та підрядного).

Юридичні тексти характеризуються застосуванням особливої термінології та використанням специфічних синтаксичних конструкцій, зокрема кліше. Найхарактерніші для цього стилю – прості речення. Вживаються також і складні речення з сурядним та підрядним зв'язком, з відокремленими зворотами, зі вставними конструкціями. Часто використовуються дієприслівникові звороти, вставні конструкції, сталі вислови та звороти на початку речення.

У відібраних нами реченнях для аналізу використовуються два типи закінчень прислівників (-ως, -α), хоча Манесіс А. впевнений, що для юридичних текстів характерне вживання прислівників із закінченням -α.

Для юридичних текстів притаманне використання й багатьох прийменників таких, як δια μέσου – за допомогою, шляхом; εκ των υστέρων – після; εκ των προτέρων – завчасно, заздалегідь; εν περιπτώσει – у разі, υπό την επίβλεψη – під наглядом, προς στιγμήν – в дану мить, в даний час, κατ'αρχάς – з початку, передусім та інших.

Серед юридичних текстів зустрічаємо не лише речення з дієсловами активного стану, а й пасивного, а також речення із зазначенням суб'єкта дії.

Проаналізувавши фактичний матеріал, було визначено 2 моделі перекладу пасивних конструкцій:

1) трикомпонентна пасивна конструкція, утворена дієсловом недоконаного виду пасивного стану на -ся, іменником у формі орудного відмінка на позначення суб'єкта дії та іменником у називному відмінку, що визначає об'єкт дії.

2) двокомпонентна пасивна конструкція з дієсловом недоконаного виду пасивного стану на -ся та іменником у називному відмінку на позначення об'єкта дії, яка, на відміну від трикомпонентної, не містить іменника в орудному відмінку – суб'єкта дії.

Проаналізувавши засоби перекладу синтаксичних конструкцій на рівні простого та складного речення, а також підрахувавши загальну кількість використаних засобів перекладу, можна зробити висновок, що найбільш вживаним є прийом адекватного засобу перекладу (43%) синтаксичних конструкцій, лексичні (12%) та граматичні (25%) заміни. При перекладі складних речень простежується прийом членування (7%). Також серед засобів перекладу синтаксичних конструкцій зустрічається прийом еквівалентного перекладу (11%) та опущення (2%).

Література

1. Μανέσης Αριστόβουλος Ι. Η Νεοελληνική Γλώσσα στη Νομική Επιστήμη / Α.Ι. Μανέσης. – Χαλάνδρι: Προσκήνιο, 1999. – 87 σ.

2.Μπαμπινιώτης Γ. – Κλαίρης Χρ. Γραμματική της νέας ελληνικής: δομολειτουργική-επικοινωνιακή / Γ. Μπαμπινιώτης, Χρ. Κλαίρης. – Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1996. – 1160 σ.

3.Ρεπούσης Γιώργος Χ. Οι βασικές δομές του συντακτικού της νέας ελληνικής γλώσσας / Γ.Χ. Ρεπούσης. – Αθήνα: ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ, 2001. – 183 σ.

УДК 811.14 255(043)

Рябченко Е.В., старший викладач

ΡΟΛΪ Ж. ΜΥΝΕΝΑ У СУЧАСНОМУ ΠΕΡΕΚΛΑΔΟΖΝΑΒСТВІ

Французький лінгвіст Жорж Μυνен – справжнє ім'я Луї Жюльєн Лебушер - (1935-1992) викладав лінгвістику і семантику в Університеті Прованса, є засновником лінгвістичної теорії перекладу у Франції.

У своїх роботах Μυνен стверджує, що дослідження теоретичних проблем перекладу повинні відбуватися в рамках лінгвістики, де переклад є мовною проблемою, однак, приходить до висновку, що лінгвістичний аналіз не може охопити весь діапазон проблем перекладу, бо для перевірки процесу перекладу необхідно взяти до уваги екстралінгвістичні фактори, які також потребують культурного та літературного дослідження. В епоху, коли лінгвістика ще недостатньо охопила сферу перекладу, позиція Жоржа Μυνена вважалася інноваційною, бо це показувало, що переклад означає не заміну знаків з однієї мови на іншу, а перехід від однієї системи до іншої, від однієї культури до іншої і від одного історичного періоду до іншого. Μυνен виносить питання, що перекладацька діяльність залишається поза рамками лінгвістичної науки і підтримується на рівні емпіричного мистецтва. Ще у 1963 році він стверджував, що потрібна розробка наукової праці в галузі перекладу, по-перше, через швидкий розвиток перекладацької діяльності в усіх областях, особливо після першої половини 20-го століття. По-друге, через потенційне використання комп'ютерів для машинного перекладу. І, по-третє, через явний акт протиріччя між, з одного боку, самим існуванням перекладу, а, з іншого, висновками сучасного мовознавства: що переклад є недоцільним через різні лексичні, морфологічні та синтаксичні будови різних мов.

Μυνен нехтує дилемою, чи повинна теоретична можливість перекладацької діяльності бути виключена на користь лінгвістики, або чи повинна сила лінгвістичних теорій розходитися з перекладацькою діяльністю. Важливо те, що слово "переклад" відсутнє в енциклопедіях, і що конфронтація перекладу залишається на емпіричному рівні. Відповідальність, тим не менш, несуть ті ж перекладачі, які протиставляють переклад, насамперед, мистецтву і заперечують, що мова йде про процес, який об'єднує строго наукове знання і, зокрема, лінгвістичний аналіз

Μυνен аналізує два крайніх положення, перше, що переклад це свого роду процес, який не може бути вичерпаний виключно в рамках лінгвістики, а друге, що методи і проблеми перекладу повинні бути вивчені в світлі аналітичних методів, використовуваних в лінгвістиці і приходить до висновку, що як медицина, так і переклад ще залишається мистецтвом - але мистецтвом, заснованому на науці і що теоретичні проблеми можуть бути роз'яснені лише в лінгвістичній науці

Для правильного визначення теоретичних проблем в процесі перекладу беруться до уваги п'ять категорій: мовні бар'єри, словник, світогляд, культура та синтаксис. Переважна думка в лінгвістиці, що переклад є перетворенням змісту бочки з літрів в галони, в той час як зміст завжди залишається таким же, і в обох випадках відтворюється той же обсяг реальності підводить до висновку, що труднощі перекладу є збігом. Тому вони повинні бути віднесені до перекладача, який неточно розуміє суть змісту вихідної мови, або неналежним чином використовує засоби перетворення змісту на мову перекладу, або ж він не обдарований талантом і йому не вдається відтворити художні характеристики оригіналу.

На відміну від абсолютної перекладності, існують філософські погляди, які починаються з В.Гумбольдта і тривають з його неокантіанськими або неогумбольдтанськими нащадками. Стверджується, що мова зумовлює спосіб того, як людина сприймає світ. Структурна лінгвістика тепер займається цими випадками і стверджує, що зміст і мовна форма не можуть розглядатися окремо. Різна від народу до народу мовна організація досвіду сприйняття світу і, отже, різна сегментація світогляду призводять до появи різних семантичних одиниць. Щоб зрозуміти і, можливо, вирішити теоретичні проблеми перекладу, ми повинні прийняти той факт, що мова є інструментом комунікації, згідно з яким людський досвід аналізується по-різному в кожному суспільстві, факт, який, мабуть, тільки руйнує можливість перекладу. Після розгляду проблем внутрішньої лінгвістики, Μυνен розглядає різні типи мовних бар'єрів, які пов'язані із зовнішньою лінгвістикою і соціологією, культурною антропологією та етнологією: можливість цивілізації бути недоступною для інших. Слід пригадати ряд прикладів в основному з перекладу Біблії: як переводяться слова річка або озеро для племен, які взагалі не знають, що це таке, щоб показати, що переклад є подорожжю крізь простір і час, в різних світах, більш-менш неконтактуючих один з одним. Таким чином, розрив між двома культурами являє додаткові труднощі і існує в тих же мовах як аргумент проти повного перекладу.

Литература

1. <http://www.gallimard.fr/Catalogue/GALLIMARD/Tel/Les-problemes-theoriques-de-la-traduction>

УДК 811.131.1'0 (043)

Gavenko Olena, prof.ssa

Rudnytska Hanna, prof.ssa

L'UNITÀ DEL PAESE E L'UNITÀ DELLA LINGUA: ALESSANDRO MANZONI E IL RISORGIMENTO ITALIANO

L'italiano rimase lingua di uso quotidiano per fasce molto ridotte della popolazione almeno fino alla seconda metà dell'Ottocento. È soltanto a partire dal secondo Ottocento che l'italiano scritto si avvicina all'italiano parlato. A questo punto si deve a un altro pioniere della lingua italiana, Alessandro Manzoni, l'aver adottato il fiorentino come lingua ufficiale dell'Italia, che proprio allora stava nascendo come nazione. Per renderci conto dell'importanza di questo processo bisogna ricordare ancora una volta che in Italia la comunicazione orale e familiare era rimasta per secoli dominio esclusivo dei dialetti: la gente parlava in milanese, in veneziano, in napoletano, e così via; non esisteva un «italiano comune», se non come lingua letteraria, studiata sui libri e usata nelle scritture da una minoranza di persone colte. La sua decisione di donare una lingua comune alla nuova patria, da lui riassunta nel celebre proposito di «sciacquare i panni in Arno», fu il principale contributo di Manzoni alla causa del Risorgimento.

L'assenza di una norma comune; la frattura tra scritto e parlato; la conseguente scarsità delle possibilità espressive: ecco i motivi fondamentali della mediazione linguistica di Alessandro Manzoni. Nello sforzo di risolvere questi problemi, lo scrittore milanese scrisse tre versioni differenti del suo capolavoro. *I Promessi Sposi*. Nell'edizione definitiva (1840) cadono forme antiquate e troppo letterarie, o anche provinciali (soprattutto lombardismi), che il Manzoni sostituisce con parole ed espressioni più vicine all'uso colloquiale e proprie del fiorentino vivo: per esempio, l'imperfetto in *-a* (*io aveva*) è sostituito con quello in *-o* (*io avevo*); *sieno* passa a *siano*; *offerire* e *sofferire* diventano *offrire* e *soffrire*; *lui* è spesso preferito a *egli*, che tuttavia rimane come forma di registro più elevato.

Nella sua lettera a Giacinto Carena, Sig. Cavaliere Consigliere Giacinto Carena, membro dell'Accademia delle scienze di Torino, corrispondente dell'Accademia della Crusca, Manzoni scrive: “Non intendete punto di concedere che il dialetto, come dite, di Firenze deva esser la lingua degli Italiani: intendete solamente d'attribuirgli una non so quale superiorità, di riconoscerlo come il primo tra i dialetti italiani. Ma, non avete badato a una cosa: che, quando si tratta di sostituire l'unità alla molteplicità, se uno dice: questo sia il primo, la logica aggiunge: e l'ultimo.”

Alessandro Manzoni riconosce che la lingua è un bene di tutti, non un patrimonio riservato a poche persone colte. La lingua letteraria rappresenta solo una parte del sistema linguistico, il quale deve adeguarsi ai bisogni comunicativi dell'intera società dei parlanti. Ne deriva, da un lato, il rifiuto del purismo, che pretende di applicare la lingua del passato alle esigenze del presente; dall'altro, il riconoscimento della priorità dell'uso parlato su quello scritto. Infatti, «com'è possibile una lingua senza una società che l'adopri a tutti gli usi della vita, vale a dire una società che la parli?». La base migliore per realizzare l'unità linguistica contro la molteplicità dialettale è indicata dal Manzoni nel fiorentino vivo: in quanto fiorentino, cioè lingua di grande prestigio letterario, e in quanto vivo, cioè effettivamente parlato. Con la prosa semplice ed efficace dei *Promessi Sposi* il Manzoni diede pratica attuazione al suo ideale di una lingua «viva e vera», valida per tutti gli Italiani.

È significativo il fatto che Manzoni è un uomo del Nord, lombardo ed europeo, che non conosce l'Italia meridionale e centrale. Tuttavia sente la necessità di procedere all'unificazione politico-culturale tramite la scelta di una lingua che si modelli su quella letteraria e sul toscano. Non c'è cultura nazionale senza lingua. L'Italia, come Paese, non esiste senza una cultura nazionale che si esprima in una sua lingua. Manzoni investe sull'italiano. Questo è il grande contributo dei *Promessi sposi*: è una storia degli umili, in anni tempestosi di anarchia e decadenza, che parla italiano ed è scritta per gli italiani, mentre, allo stesso tempo, si qualifica come un'opera italiana di grande rilievo in Europa. La realtà è, però, che *I promessi sposi* furono il grande libro italiano, il testo della lingua unitaria per eccellenza, su cui imparare a scrivere, da memorizzare e da imitare. Questa è la funzione nazionale che, prima e dopo l'Unità, venne svolta dal romanzo storico di Manzoni. *I Promessi sposi* sono, in un certo senso, il libro della nazione.

Letteratura

1. Магушинець І.І. / La Questione della lingua / І.І. Магушинець. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – 391 с.

2. Puppo Mario, Baroni Giorgio / Manuale critico-bibliografico per lo studio della letteratura italiana / M. Puppo, G. Baroni. – Torino: Società Editrice Internazionale, 1994. – 594 p.

Гавенко Олена Сергіївна

Рудницька Ганна Валеріївна

Єдність країни та єдність мови: Алессандро Мандзоні та італійське Рісорджименто

УДК 792. (450)(043)

Грачова А.В., асистент

ТЕАТРАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ ЕПОХИ РІСОРДЖИМЕНТО

Національно-визвольний рух кінця XVIII – XIX століття, що увійшов в історію під назвою Рісорджименто (Відродження), став знаменним періодом для італійського народу, адже його ключовим результатом є об'єднання країни і виникнення нової держави. Італійська культура цієї епохи характеризується не лише ідейною цілеспрямованістю і демократизмом, але й безпосереднім зв'язком з революційно-визвольною боротьбою. Безсумнівно, в цей історичний період театр відігравав значну роль, тому що саме зі сцени, незважаючи на цензурні утиски, часто лунали гасла патріотичного змісту, ідеї єднання країни у боротьбі проти завойовників. Отже, аналіз основних тенденцій художнього розвитку театрального мистецтва Італії кінця XVIII – XIX століть можна вважати однією з **актуальних проблем** сучасної культурології. **Метою** даної роботи є дослідження головних театральних традицій зазначеної епохи. Досягнення поставленої мети обумовлює виконання відповідних **завдань**:

1. Проаналізувати загальномистецький розвиток італійського театру кінця XVIII – XIX століть;
2. Простежити етапи формування італійського романтизму та його вплив на подальший розвиток театрального життя країни;
3. Номінувати основних представників італійського театрального мистецтва періоду Рісорджименто та дати власну виражену оцінку їх творчості.

Театр був найбільш дієвим видом мистецтва в епоху Рісорджименто. Саме там безпосередньо народжувалась революційна атмосфера, адже народ Італії, фактично роздіреної країни, мав можливість у театрі почувати себе нацією. Розвиток театрального життя Італії на початку XIX ст. мав органічний зв'язок з театром попереднього століття як за формальними ознаками, так і за змістом. Перша половина XIX ст. – це перехідний період від класицизму до романтизму. Серед талановитих акторів старої класицистичної школи можна виділити П.Бланеса, А.Моррокезі, Дж. Демаріні. Серед жанрових фаворитів – комедії (п'єси Гольдоні), після розповсюдження просвітницьких ідей - класична трагедія (В.Альф'єрі). Попит широкого загалу був на боці трагедії, оскільки саме ця жанрова форма мала потенцію до максимального відтворення політичної, ідеологічної, соціальної риторики. Зокрема, творчість В.Альф'єрі, пройнята піднесенням громадянським пафосом, стала фундаментом для революційно-романтичного репертуару тогочасного італійського театру. Сучасники визнавали Альф'єрі духовним батьком Рісорджименто, який палко ненавидів всі прояви тиранії, відстоюючи ідеї свободи, рівності, незалежності. Політичним ідеалом, активно декларованим у трагедіях автора, є республіка рівних у своїх правах людей. Саме таку модель державного управління митець мріяв на перспективу побудувати в Італії. Щодо театру, то Альф'єрі прагнув відродити його за зразком античного лише за умови єднання дрібних народів Італії в єдину націю. Не слід забувати, що патріотичні почуття були не єдиними, що вирували у душі письменника. Його трактат «Про тиранію» є доказом того, що Альф'єрі ідеї свободи, диктатури трактує не у вузькому політичному плані, а значно ширше – як певну абстракцію, моральний імператив, розгорнуту метафору. При цьому важливо підкреслити, що Альф'єрі зміг зробити для своєї держави набагато більше, ніж пересічний політик, бо вплив його творчої діяльності на маси важко переоцінити.

Відомий трактат В. Альф'єрі «Про монарха й літературу», красномовно свідчить, що письменника хвилювала проблема призначення митця, його внутрішньої свободи, моральних пріоритетів. Порушуючи одну з «вічних» проблем світу – митець і держава (правитель), Альф'єрі у посвяті до трактату іронічно застерігає правителів від втручання у справи «словесності», оскільки вважає, що навіть нагороди розбещують та ображають митців. Поети (у широкому розумінні цього слова), що спокушаються на «подарунки» від правителів, принижують себе, тоді як повинні усвідомлювати свою високу місію – бути Пророком. Правитель може бути ідеальним письменником лише за умови, що він любить істину і має свободу. Тільки той поет, що може відмовитися від благ і матеріальних нагород за свою справу, може розраховувати на високе звання провидця, пророка, пропагандиста ідей свободи.

Жанрова форма трагедії дозволила Альф'єрі максимально розкрити конфлікт між особистістю та оточуючим світом. Митець постійно прагнув актуалізувати протистояння свободи і тиранії у всіх формах існування. Можна констатувати, що сам автор був уособленням класичного романтичного героя, що кидає виклик негараздам оточуючого світу й активно це демонструє. На думку Альф'єрі, порівнюючи героя

трагедії «Брут II» (пристрасного захисника ідеалу свободи) з героями інших власних трагедій, можна зробити висновок, що Брут максимально наближається до морально-етичного ідеалу, бо в основі його вчинків – піднесене мотивування (прагнення свободи для свого народу). Однак, внаслідок загостреної політичної тенденційності цього твору, з ряду причин, ця драма викликала полеміку, тоді як інші драми Альф'єрі ("Орест", "Мирра", "Саул") стали основою репертуару італійського революційного театру епохи Рісорджименто.

Італійський театральний романтизм мав політичний та національно-патріотичний вектор. Ця мистецька течія об'єднувала опозиціонерів, які канони романтизму часто мали за життєве кредо. Серед творців італійського романтичного театального життя було багато митців, що сиділи у тюрмах, потерпали від нестатків, жили на чужині тривалий час, брали участь у революційних заходах (Г.Модена, С.Пелліко, Т.Сальвіні, Е.Россі, А.Ристорі, П.Феррарі та ін.). Романтичний герой – борець за справедливість не так особистого, як загальнолюдського плану. Головним джерелом, що надихало італійських романтиків, стала історія і міфологія. При цьому сюжети художніх драматичних творів мали міцний зв'язок із сучасністю, отже мали гостро політичну спрямованість. Серед найкращих трагедій можна констатувати «Кай Гракх» В.Монті (1800), «Армінія» І.Пиндемонте (1804), «Аякс» [У.Фосколо](#) (1811), «Граф Карманьола» (1820) і «Адельгіз» (1822) А.Мандзоні, «Джованні да Прочіда» (1830) й «Арнольд Брешианський» (1843) Д.Б.Ніколіні, «Пія де Толмеї» (1836) К.Маренко, «Франческа да Риміні» С.Пелліко. Ці твори були написані ще під значним впливом класицизму, однак сповнені політичного та патріотичного пафосу.

Важко переоцінити значення для італійської культури постаті А.Мандзоні, що наполегливо працював над формуванням національного театру. Цей відомий ватажок національно-визвольного руху Італії, бунтар і реформатор, ясно усвідомлював значення театру як потужного засобу духовного єднання країни у складний історичний період. З цієї метою А.Мандзоні активно декларує появу на сцені героїчної особистості, що своїм прикладом буде надихати народ на справедливую боротьбу. Автор трагедій «Граф Карманьола» та «Адельгіз» чітко виклав принципи італійського романтичного театру, відкидаючи традиції класицизму та орієнтуючись на формально-змістові канони Шекспіра на німецьких драматургів к. XVIII ст.

Принципи романтизму втілював у своїх драматичних творах Д.Б. Ніколіні, продовжувач традицій Мандзоні. Маючи за зразок поезію Байрона і Шеллі, Шекспіра і Шиллера, власні п'єси (Антоніо Фоскаріні" (1827), "Беатріче Ченчі" (1838), Джованні да Прочіда" (1830), "Арнольд Брешианський" (1843)) Д.Б. Ніколіні насичує духом свободи, активного протесту проти насилля чужоземців, несправедливостей феодалізму.

Італійський романтизм є тим напрямком, що тривалий час домінував у загальномистецькому житті країни загалом і театальному зокрема, вплинувши на подальший розвиток реалізму. Це можна пояснити не лише соціально-історичними умовами, але й рисами ментальності нації. Пристрасна гра акторів на сцені була запорукою успіху. Серед найбільш талановитих акторів того часу можна виділити Аделаїду Ристорі, Ернесто Россі, Томмазо Сальвіні. Варто також згадати діяльність революціонера й актора, засновника театальної школи Густаво Модени, який зміг наочно продемонструвати зв'язок національно-визвольного руху з сучасним мистецтвом.

Унікальність італійського Рісорджименто не можна заперечити, оскільки на певному історичному етапі воно змогло збалансувати та синхронізувати діяльність колишніх опонентів (революціонерів і консерваторів, католиків та їх ворогів) під гаслами народження нації нової якості. Небувалий загальномистецький розквіт Італії цього періоду радикально змінив культурну атмосферу країни як за своєю ідейно-змістовою наповненістю, так і за формальними ознаками.

Література

1. Гарен Э. Проблемы итальянского Возрождения: избранные работы / Э. Гарен – М.: Прогресс, 1986. – 392 с.
2. Мукаржовский Я. Исследования по эстетике и теории искусства / Я. Мукаржовский – М.: Искусство, 1994. – 606 с.
3. Полуяхтова И.К. История итальянской литературы XIX века. Эпоха Рисорджименто / И.К. Полуяхтова - М.: Высшая школа, 1970. – 204 с.

УДК: 821.131.1-31.09(043)

Сабадаш Ю.С., доктор культурології, професор

ПАРОДІЯ, ІРОНІЯ, САРКАЗМ В ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОМУ ПРОСТОРИ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ У.ЕКО «ІМ'Я РОЗИ»)

Впродовж останніх років автор працює над проблемою сучасних гуманістичних тенденцій в італійській культурі і мистецтві та, зокрема, над творчістю Умберто Еко. На додаток до розглянутого

хотілося б звернути увагу на ще один аспект висвітлених раніше особливостей творчого доробку видатного італійського вченого, письменника та громадського діяча – У. Еко.

В одній з попередніх робіт [1] предметом розгляду були сміх та іронія в романі У.Еко «Ім'я рози», в той час як в інших [2, 3] досліджувались постмодерністські мотиви в його творчості. Метою цієї роботи є співставлення підходів і потрактувань до суті і ролі таких літературно-художніх прийомів і засобів, як пародія, сміх, іронія, сарказм, в постмодерністському історико-філософському просторі.

Варто нагадати, що роман «Ім'я рози» (1980) мав колосальний успіх не лише на батьківщині автора – в Італії, – але й в більшості країн світу. Це можна пояснити винятковою своєчасністю появи книги. Як зауважує Д. Затонський «...щось зсунулося, змістилося, змінилося в навколишньому світі; Еко – усвідомлено чи не усвідомлено – на зсуви, зміщення, зміни відреагував, і ось вам результат...» [4, с. 7]. Можливо так сталося і у наслідок особливої жанрової «поліфонічності» твору – адже «Ім'я рози» роман водночас детективний і історичний, інтелектуальний і мемуарний, роман жахів і комедійних колізій. В автокоментарі до роману сам Еко говорить, що склав «такий детектив, в якому мало що з'ясовується, а слідчий терпить поразку», чого, на його думку, «наївний читач може і не помітити» [5, с. 99].

Справа в тому, що викриття Хорхе нічого не змінило і не поліпшило; ніякої моральної перемоги Вільгельм над супротивником не здобув. Унікальну книгу Арістотеля врятувати не вдалося: сліпець все-таки встиг перекинути лампу і кинути рукопис у спалахнувший вогонь. Врешті-решт згоріла найбільша в християнському світі бібліотека та й увесь стародавній монастир. Що правда, загинув і злочинець. «Проте із смертю чудовиська старий порядок не відновився, – пише, докладно аналізуючи роман, німецький історик Г. Клебер, – навпаки, через нього і разом з його загибеллю порядку цьому приходить кінець насильницький, остаточний, апокаліпсичний... В результаті детектив виявляється не переможцем, а переможеним або, в кращому разі, з пірровою перемогою» [7, с. 45-46]. Адже завдання детектива полягало в тому, щоб відібрати у Хорхе книгу Арістотеля і зробити її надбанням усіх. «Беззастережно програє умілий і досвідчений сищик, – підкреслює Д. Затонський, – виграє не просто безпорадний сліпець, але і негідник, злочинець, породження пекла. Значить, річ не стільки в людях, скільки в обставинах, а, можливо, ще точніше, в світо влаштуванні» [4, с. 11].

Класичний детектив завжди був жанром ідеологічним: «Порок покараний, справедливість тріумфує!» – от незмінний його девіз. А це означає, що відновлюється світопорядок: завжди старий і тим самим – «правильний». Що ж до Еко, то він кримінальний жанр деідеологізує, так, що «Ім'я рози», по суті, анти-детектив або пародія на нього. По-перше, це стосується стилю: можна виявити сторінки, які схожі не тільки на роботи Конан Дойля, але і на Райдера Хоггарта («Копи царя Соломона»), або на манеру відповідних новел Едгара По. По-друге, хіба не «пародійні» спонукування і дії Хорхе? Він нагромаджує купу трупів, влаштовує пожежу, жертвує, нарешті, власним життям, і все це тільки заради того, щоб перешкодити прочитанню другого тому арістотелевої «Поетики». Чи не простіше було б її відразу знищити або взагалі не привозити її сюди з Іспанії чи, принаймні, не берегти її після того, як нею зацікавилися ченці і, тим більше, Вільгельм? Але ж тоді не склалася б інтрига, а Еко потребував саме такої інтриги, тобто відвертої її «нетрадиційності». А по-третє, історичний прототип Хорхе – знаменитий аргентинський письменник Хорхе Луїс Борхес. Ось що каже з цього приводу Еко: «Мене усі запитують, чому мій Хорхе і на вигляд і по імені вилитий Борхес і чому Борхес у мене такий поганий. А я сам не знаю. Мені потрібен був сліпець для охорони бібліотеки... Але бібліотека плюс сліпець, як не крути, дорівнюють Борхеса» [5, с. 94]. Той і насправді був сліпий, і справді очолював Національну бібліотеку своєї країни. Проте й у цій його відповіді переглядає іронія, а ще більше гра та містифікація.

Коли в ході фінальної дискусії в «межах Африки» Вільгельм запитав, «чому інші книги ти хоча і прагнув сховати, але не ціною злочину?... І лише через цю книгу ти погубив побратимів і згубив власну душу», сліпець відповів, що «кожне із слів Філософа... свого часу перевернуло існуючі уявлення про світ. Але уявлення про Бога йому поки не вдалося перевернути... Якщо б ця книга стала предметом вільного тлумачення, це означало б падіння останніх меж» [6, с. 263]. Йдеться про те, що філософи припускали наявність другої частини «Поетики» Арістотеля, в якій йшлося про сміх (комедію), саме її і обіграє У. Еко в сюжеті свого роману. В очах Хорхе «сміх – це слабкість, гнилість, розбещеність нашої плоті». Більш того, йому не страшні єретики, бо «ми знаємо їх всіх і знаємо, що у їхніх гріхів теж саме коріння, що і в нашій святості». Але якби хоч одного разу знайшовся хоча б один, хто посмів сказати: «Сміюся над Пресуществлінням!», ...тоді в нас не знайшлося б зброї проти його богохульства». Між Вільгельмом і Хорхе є щось загальне: вони однаково бачать і, можливо, схожим чином оцінюють цей недосконалий світ; обидва однаковою мірою абсолютизують стихію сміху. Лише знаки розставляють різні: у Хорхе сміх, а, значить, і сумнів згубні; у Вільгельма – благодієтворні. Але саме ця крихта робить їх найнепримиреннішими ворогами. Ми звикли вважати, ніби світоглядні розбіжності мало не повністю збігаються з лініями ідеологічних розломів. Автор «Імені рози» пропонує побачити світ по-іншому. Світ згідно з У. Еко більше не поділяється на «правих» і «лівих», «реакційних» і «прогресивних», «релігійних» і «атеїстичних» – всіх фанатиків він поміщає немов би по один бік якоїсь демаркаційної лінії. А хто вбачається йому там на іншому боці – гуманісти, реалісти, прагматики? Вони – носії сміху, іншими словами ті, що сумніваються.

Вільгельм вважає, що «жахливо ...вбивати людину, ...аби сказати: «Вірую в єдиного Бога». Така терпимість пов'язана, однак, не стільки з милосердям, скільки з підозрами, що стосуються «безформності» світу, та з впливаючою звідси недосконалістю буття: «Який чудовий був би світ, якби існували правила ходіння лабіринтами». Цілком логічно, що зброєю такої людини може бути тільки сміх, і що людина ця не в змозі – всупереч всім своїм безсумнівним професійним талантам – одержати реальну перемогу над Хорхе, тобто над Світовим Злом (або «органічною інерцією цього світу»).

«Ім'я рози», як стверджує Д. Затонський, це не детектив, а пародія на нього, тому й «висаджує жанроутворюючу ідеологію, чим, слід зауважити, ставить під сумнів ідеологію як таку. І виходить, що сміх – принизливий, пародійний, іронічний – все-таки зброя?» [4, с.14].

Поділ людства на фанатиків і на тих, що сміються і сумніваються, напевно підказаний автору і особистим життєвим досвідом (в 60-і він був активним європейським «лівим»). І тут справа не тільки в методах ведення боротьби за якийсь новий і кращий світ, але і в сумнівах, що стосуються як можливості, так і доцільності побудови такого світу. Еко – як автор «Імені рози» більше не вірить в Прогрес. Існує думка, що «моделлю» У. Еко послужило оповідання Р. Кіплінга «Око Аллаха». В розповіді дія також відбувається в католицькому монастирі, та і ціла низка інших збігів: наприклад, в «Оці Аллаха» фігурує якийсь Іоанн з Бургоса, а тут – Хорхе з Бургоса. Але найістотніше те, що у Кіплінга інтрига крутиться довколо проблем Прогресу. Настоятель монастиря – людина м'яка, гуманна, навіть вільнодумна – проте вщент розбиває успадкований від арабів мікроскоп. І так пояснює свій «варварський» вчинок: «... Це народження нового, діти мої, було б невчасним... Воно послужило б причиною жахливого мору, важких страждань, жорстоких розколів і кромішньої п'їтки в цьому темному сторіччі». Кіплінг вважає за краще «перечекати», подивитися, чим обернеться ХХ ст. А Еко вже навчений досвідом як минулого більш ніж симптоматичного століття, так і всієї людської історії, «вважає за краще уникати будь-якої дії, навіть щонайменшої активності: адже, по суті, нічого всерйоз не можна ні поліпшити, ні зіпсувати, ні прискорювати неіснуючі зміни, ні їм перешкоджати...».

Історичний роман, як і детективний, - вважав Г. Клебер, - найбільш придатний для втілення основних ідей Еко. Адже обидві ці літературні форми відкрито пропагували якийсь «світолад і відповідність між цим світоглядом та порядком в світогляді» [7, с. 56]. Руйнуючи те й друге, автор «Імені рози» заповнював вакуум матерією сміху. І сміх цей, на думку Віланда (Вільгельма), - «означає щось більше, ніж внутрішнє вивільнення з-під гніту обставин, над якими неможливо запанувати ні політично, ні за допомогою аргументів. Сміх – це (зовсім не по-середньовічному) – щось на зразок нового світовідчуження, що ігнорує ту просвітницьку традицію, котра довіряла силі доводів і здатності світопорядку змінюватися на краще». Що правда, сам Віланд по-іншому дивиться на світ: «Світ сміху ... попрощався з ідеями Добра, Істини, Справедливості, ...це світ резиньця і відмови, втомлений і постарілий... Наївність Відродження залишилася за спиною Вільяма (Вільгельма) і його світу». [6, с. 118] Важко вирішити, що «правильніше»: вірити в неіснуюче чи не вірити в існуюче... Умберто Еко, керуючись сентенцією: «Нове – це просто добре забуте старе», відтворював світ таким, яким той був завжди або, принаймні, до тих пір доки зайве не загордився собою. Такий, на думку автора «Імені рози», світ Середніх віків: «...Всі проблеми сучасної Європи сформовані, в нинішньому своєму вигляді, всім досвідом Середньовіччя... Середні віки – це наше дитинство, до якого треба повертатися постійно» [5, с. 103].

Доречно згадати, що професор Ернст Фольмер вважає, що в «Імені рози» зроблена спроба «реконструкції середньовічної ментальності». Але головне все ж таки в іншому: Вільгельм – це немов би «наша людина в Середньовіччі», а таким чином Середньовіччя, зі свого боку, стає ніби «нашим» або, точніше, «загальним» – загальним станом і загальним простором. Фольмера резонно цікавить питання, чому це саме сьогодні так виразно позначився повсюдний інтерес до цього «темного часу», «незначного проміжку» між античністю і Відродженням. «Те, що Еко, а також і деякі учені, так безсоромно продовжують Середньовіччя, що ми відкриваємо в ньому нові, навіть «модерні» риси і навіть тлумачимо його як нашу колективну молодість, - наполягає Фольмер, - залежить від нашої сучасності. Природно, що час, який знову зникає до апокаліптичних уявлень, час, в якому ідея прогресу, - ця секуляризована версія Спасіння – виглядає більш ніж сумнівною, не сміє вже визначати Середньовіччя як прохідний епізод на шляху до кращого світу» [7, с. 59].

Безумовно, історичний роман завжди створювався на догоду теперішньому часу і навіть майбутньому – він перекидав мости від епохи до епохи. Але робив це для того, щоб простежити і відтворити рух, розвиток, прогрес, але аж ніяк не кружляння або стояння на місці. Сам Еко розрізняє три різновиди історичного роману. Перший – щось міфо-готичне, де минуле не більш ніж антураж. Потім «роман плаща і шпаги» в дусі Дюма, де на тлі квазі-історичних реалій розвивається вигадана інтрига, а герої – вигадані і справжні – діють лише «згідно з загальнолюдськими мотивами». І нарешті роман власне-історичний, де герої не обов'язково жили насправді, зате скоювані ними дії могли бути вчинені тільки там і тоді. «В цьому сенсі, - робить висновок Еко, – я безумовно писав історичний роман». І далі говорить «Сто разів із ста, коли критик або читач пишуть або говорять, що мій герой висловлює занадто сучасні думки – в кожному випадку йдеться про буквальні цитати з текстів XIV століття. А на інших сторінках читачі

знаходили “витончено середньовічні пасажі”, які я писав усвідомлюючи, що непристойно модернізую» [5, с. 104]. Це свідчить про одне: коли люди, котрих одне від одного відділяють добрі п’ятсот років, мислять схоже, то це не стільки означає, буцім то ті з них, що жили в XIV столітті, не осучаснені, скільки те, що прогрес (принаймні, духовний) – поняття вельми і вельми проблематичне.

Але, слід визнати що історичний роман, який заперечує Прогрес, не меншою мірою пародійний, ніж роман детективний, в якому, наприклад, терпить поразку сищик. Іронія і абсурд зупиняються на прозі малого, простого і незначного, неначебто зрозумілого самого по собі. А межі матерій складніших, багатозначних, мінливих – це, навпаки, домен абсурду, місце, де Бог грає в кості. І в результаті постає світ, який за словами Віланда, «перш за все розпрощався з довірою до понятійної реальності. Немає більше однозначності аргументу, є лише багатозначність різних інтерпретацій; немає більше наукової формули, є лише багатий варіантами виклад; немає більше чіткого поняття, є лише вагітна натяками метафора» [6, с. 118]. Текст «Імені рози» неначе зайнятий простим, але він має на увазі складне (навіть назва роману неймовірно багатозначна). І вибір детективного жанру тут, звичайно ж, не випадковий: засобами денної логіки сищик намагається розплутати «нічні» кошмари, що і зумовлює його поразку.

Отже, поверхня оманлива. Вчинки й реакції людей непередбачувані й незбагненні. Д. Затонський наводить переконливий приклад з роману Г. Броха «Смерть Вергілія», де важко хворий творець «Енеїди» дивиться в ночі у вікно і бачить сценку без початку і кінця, вирвану з ланцюга причинності. Троє. Худий чоловік, товстий чоловік і жінка. Вони п’яні і непристойні. Худий збив з ніг товстого. І чути загальний сміх, хрипкий, невпинний, диявольський. Раптом видіння зникає з свідомості поета, але залишається сміх, взагалі сміх, «сміх, що руйнує реальність». Навіть під час бесіди з імператором Октавіаном Августом поету все ще вчувався сміх – щось сміялось, беззвучно і зневажливо... Для Броха ситуація майже шокова: світ, такий звичний і зрозумілий, раптом виразно захитався.

І символічно, що у Броха, сміх (тобто метафора, що уособлює погляд на світ, такий недосконалий і зрадливий, що не заслуговує навіть на серйозне до себе ставлення) вже відділився від конкретних носіїв. А У. Еко пішов ще далі і, вишукано замінив гротеск іронією, заховав сміх у підтекст. Отже молодосвідчений читач може і не помітити, що «Ім’я рози», - звичайно ж, наскрізь суцільна пародія: на детектив, на історичний роман, на роман жахів, на мемуари, та взагалі на все на світі. У той же час пародіювання тут – щось більше, ніж прийом; в певному плані це і філософія життя, і філософія ставлення до життя – філософія, ім’я якої – «постмодернізм». Постмодернізм, - як пояснює У. Еко, – не хронологічне явище, а певний духовний стан. В цьому сенсі слушною є думка, що у кожної епохи є власний постмодернізм...» [5, с. 101-102].

Література

1. Сабадаш Ю. С. Іронізм як елемент світогляду (роман У. Еко «Ім’я троянди») / Ю. С. Сабадаш // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності : зб. наук. праць. – К., 2002. – Вип. 10. – С. 215–221.
2. Сабадаш Ю. С. Постмодерністське прочитання життя Умберто Еко (романи «Маятник Фуко» та «Острів напередодні») / Ю. С. Сабадаш // Вісник Донецького державного університету економіки і торгівлі ім. М. Турган-Барановського. (Серія «Гуманітарні науки») : наук. журнал. – Донецьк, 2004. – № 2. – С. 48–56.
3. Сабадаш Ю. С. Сакральне осмислення життя та постмодернізм Умберто Еко / Ю. С. Сабадаш // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. – 2005. – Вип. VII. – С. 63–71.
4. Затонский Д. В. Модернизм и постмодернизм: Мысли об извечном коловращении изящных и неизящных искусств / Д. В. Затонский. – Х. ; М. : Фолио : Аст, 2000. – 256 с.
5. Эко У. Заметки на полях «Имени розы» / У. Эко // Иностранная литература. – № 10. – С. 88–104.
6. Эко У. Имя розы : роман / У. Эко ; пер. с итал. Е. Костюкович. – М. : Кн. палата, 1986. – 496 с.
7. Kleber H. Der Autor und sein Roman. Hinführung zu Umberto Ecos 'Der Name der Rose' /H. Kleber, // Haverkamp. – A. & Heit, A., eds., 1987. – P. 19–59.

УДК 811.131.1’24 (043)

L.Tsyporenko, prof.ssa d'italiano

I FATTORI CHE INFLUENZANO LA COMUNICAZIONE VERBALE

Il linguaggio verbale non è un blocco rigido, compatto e immutabile, da adoperare sempre allo stesso modo, in qualunque situazione. Al contrario, è uno strumento flessibile, che muta in relazione ai tempi, al canale, agli interlocutori, all’argomento, alle situazioni, alle intenzioni dell'emittente ecc. Noi, insomma, non usiamo sempre la stessa lingua, ma scegliamo di volta in volta i modi di esprimerci che meglio si adattano alle diverse circostanze. Si tratta di un’operazione che chi usa la lingua compie, il più delle volte, in modo istintivo e spontaneo, ma sulla quale è bene riflettere per acquisire maggiore consapevolezza e competenza comunicativa.

Cominciamo dunque a prendere in considerazione i fattori che influenzano la comunicazione, vale a dire tutti quegli elementi di cui normalmente si tiene conto, per produrre un messaggio in un certo modo piuttosto che in un altro.

Per chiarezza di esposizione indicheremo questi fattori uno per uno; bisogna però tener presente che, nella realtà, essi intervengono tutti, e spesso contemporaneamente, a condizionare la comunicazione.

Fattori ambientali

Essenziale, tra i fattori ambientali, è il contesto extralinguistico o situazionale, cioè, come abbiamo visto, l'insieme di circostanze nelle quali viene prodotto un atto comunicativo: le «cose» che hanno una presenza concreta al momento della comunicazione, il tempo e il luogo in cui essa avviene.

Se, per esempio, osserviamo il dialogo tra due persone sedute in una sala confortevole, silenziosa e tranquilla, noteremo che esso si svolgerà certo con ritmi e intonazioni diverse da uno scambio di battute disturbato da «rumori» di vario genere, in un luogo affollato. E non è la stessa cosa che insegnante e alunno parlino tra loro in un'aula scolastica oppure durante una gita. In questo secondo caso il rapporto sarà meno formale, la conversazione meno controllata dall'una e dall'altra parte.

Anche la posizione fisica in cui si trova l'emittente rispetto al ricevente determina la scelta del canale e di conseguenza influenza anche il codice, ci suggerisce, cioè, se e come usare il linguaggio verbale, insieme o in alternativa a linguaggi non verbali, se produrre un messaggio orale o scrivere, e via dicendo.

Fattori sociali

La comunicazione è influenzata anche da fattori legati all'età, all'ambiente sociale, al livello culturale delle persone tra cui avviene.

- *L'età* - I giovani, per esempio, di solito parlano e scrivono in modo diverso rispetto agli adulti, sono più innovativi, privilegiano gerghi e linguaggi un po' particolari. Gli anziani, a loro volta, sono più conservatori: spesso rimangono ancorati al loro dialetto d'origine anche in situazioni formali (laddove i giovani, in questo caso, tendono a privilegiare l'italiano).

- *Il sesso* - La differenza di sesso ha influenzato la comunicazione solo fintanto che la donna ha svolto prevalentemente il ruolo di casalinga. Questa sua condizione infatti la portava ad adoperare un vocabolario più limitato, legato soprattutto al mondo familiare, e, anche, un linguaggio più «gentile». Oggi, però, le trasformazioni che sono intervenute nella condizione femminile hanno in gran parte eliminato queste differenze.

- *La classe socio-economica* - Quando si produce un atto comunicativo è importante rendersi conto se la persona a cui è rivolto occupa, all'interno della «scala» sociale, un grado superiore, inferiore o pari al nostro. In ciascuno di questi tre casi infatti useremo un certo schema di comportamento che, al momento di scrivere o di parlare, ci porterà a usare un certo linguaggio, un certo «stile», a scegliere certi appellativi ecc. (si pensi, nel più normale dei casi, all'uso del *lei*).

- *Il livello d'istruzione* - Per una comunicazione adeguata, e produttiva, che raggiunga la massima efficacia senza spreco di tempo, occorre anche regolarsi sulla base della «cultura» (indichiamo qui, con questo termine, l'insieme delle conoscenze possedute) dell'altro. Così si avranno comportamenti differenti secondo che la comunicazione avvenga tra persone di pari cultura, o tra interlocutori separati da un gap (un dislivello) culturale.

L'insegnante che spiega un argomento alla classe si preoccuperà di usare, per essere compreso, termini semplici, frasi poco complesse, e farà ricorso di frequente a esempi che chiariscano il suo discorso. La stessa persona, che debba affrontare lo stesso argomento, per esempio, per tenere una relazione o una conferenza per altri insegnanti, userà una terminologia più tecnica e specifica, e magari un periodare più complesso.

Fattori contenutistici

Con questo termine facciamo riferimento al contenuto, l'argomento della comunicazione, che può essere di vita quotidiana, e dunque un normale scambio di idee, notizie ecc., o invece di carattere scientifico, tecnico, letterario, storico ecc.

A seconda del contenuto, anche la scelta del codice, del tipo di lingua da usare, sarà diversa: l'argomento scientifico richiederà termini molto precisi, rigorosi, il cui significato è stato definito con esattezza; la conversazione quotidiana si accontenterà di un linguaggio alla buona, e così via.

Fattori psicologici

Sono molto importanti, nella comunicazione, tutti quegli elementi che si possono riferire alla sfera dei pensieri, dei sentimenti, delle consuetudini. Vediamoli un po' più da vicino.

- *L'intenzione di chi produce il messaggio* è determinante, come vedremo, per il modo in cui il messaggio stesso verrà strutturato. Infatti tutto ciò che l'uomo fa - e quindi anche l'atto del comunicare - muove da un'intenzione e tende a uno scopo, e tutto questo, come spiegheremo fra breve, ne condiziona la forma e il contenuto.

- *L'atteggiamento del ricevente* è un fattore che potrebbe sembrare poco importante nella fase della produzione del messaggio. Al contrario, ha un peso notevole nel determinare le scelte dell'emittente. Tra l'emittente e il ricevente, infatti, si crea un circuito detto circuito di retroazione, o, con termine inglese ormai entrato nell'uso corrente, feedback. L'emittente reagisce all'atteggiamento del ricevente e regola il seguito del suo messaggio in base alle «informazioni di ritorno» che ne ottiene. Il nuovo messaggio provocherà nuove reazioni, e così via di seguito, fino al termine della comunicazione. Questo «ciclo continuo» è particolarmente evidente nel caso di messaggi in cui emittente e ricevente siano a stretto contatto. Per esempio, un conferenziere che si accorga, mentre sta parlando, che metà dell'uditorio sonnecchia o sbadiglia, chiaramente preferirà tagliar corto, abbreviare e concludere.

- *Il rapporto tra l'emittente e il ricevente*: se tra i due esistono reciproca familiarità e conoscenze comuni ne saranno condizionati il tono della comunicazione, le scelte lessicali e sintattiche, e anche i contenuti.

Per fare un esempio molto banale, tra due amici che si rivedono dopo un'estate trascorsa piacevolmente insieme si può svolgere un dialogo di questo genere:

A - Ti ricordi quest'estate al mare?

B - Che belle giornate!

Mentre, se gli stessi messaggi vengono scambiati tra due conoscenti occasionali, si avrà, per esempio:

A - Quest'estate al mare era molto bello...

B - Immagino che avrà trascorso delle piacevoli giornate.

Nel primo caso A sa che B dispone di una serie di informazioni che possiede lui stesso, in quanto si tratta di un «vissuto» comune, e perciò può dire tranquillamente:

- Ti ricordi quest'estate al mare?

sapendo che ciascuno dei due riandra con il pensiero a qualcosa di ben preciso e noto a entrambi. Così anche B nel rispondere:

- Che belle giornate!

non ha bisogno di specificare né di precisare altro, poiché il referente del suo discorso è una situazione concreta e ben precisa, nota a tutti e due.

Non è così nel secondo esempio. Qui infatti A informa B che

- Quest'estate al mare era molto bello...

e B si limita a rispondere con una frase molto generica, che è di pura cortesia, serve a mantenere il contatto, ma non significa niente per nessuno dei due.

In pratica, l'emittente deve essere in grado di presupporre quale sarà l'attività mentale del ricevente, e di tenerne in qualche modo conto nel comporre il suo messaggio. Ma quest'ultima riflessione va condotta più a fondo, perché chiama in causa un fattore di importanza fondamentale, il meccanismo delle inferenze.

Література

1. Balboni P.E. Dizionario di glottodidattica / P.E. Balboni. – Perugia : Guerra edizioni, 1999. – 327 p.
2. Calvani A., (1998): Costruttivismo, progettazione didattica e tecnologie, in D.Bramanti (a cura di) *Progettazione formativa e valutazione*, Roma, Carocci.
3. Jakobson R. Linguistica e poetica, in *Saggi di linguistica generale* / R. Jakobson. – Milano : Feltrinelli, 1966. – P. 192-198.
4. Halliday M. Lo sviluppo del significato nel bambino / M. Halliday. – Bologna : Zanichelli, 1980. – 132 p.

Ципоренко Л.Д.

Фактори, що впливають на вербальну комунікацію.

КАТЕГОРІЯ ГРАДАЦІЇ З ПОЗИЦІЇ ФІЛОСОФІЇ

Підґрунтя для вивчення градації як мовного явища закладено у філософських і логічних теоріях. Зацікавленість градацією як лінгвістичним феноменом пов'язана перш за все з тим, що вона дозволяє мові відображати реальність в її динаміці, постійній зміні та розвитку. У філософії градація репрезентована передусім як категорія мислення, явище, що є втіленням таких філософських категорій як якість, кількість, міра, ступінь (Аристотель, М. Вебер, В. Віндельбанд, Геракліт, Т. Гоббс, В. Дільтей, І. Кант, Дж. Локк, М. Лосський, Дж. Мур, Платон, Г. Ріккерт, Сенека, Г. Сковорода, Сократ, В. Соловйов, Б. Спіноза, Д. Юм та ін.). **Об'єктом** даного дослідження є категорія градації, **предметом** – особливості філософського погляду на категорію градації.

Метою даних тез є встановити зв'язок між мовною градацією та філософськими засадами даної категорії. Мова невід'ємно пов'язана з розумовими процесами, а отже логічне завжди знаходитиме своє відображення в мовних категоріях, але треба зауважити, що логічні категорії не є тотожним мовним категоріям. У логіці під градацією розуміють висловлення про цінність. По праву першість цього питання належить американському лінгвісту Е. Сепіру, який розглянув даний феномен під різним кутом в своїй відомій праці «Градування. Семантичне дослідження» [7], виділив групи слів, які належать до того чи іншого типу градування, але передумови дослідження градації проявились ще в Античності. Перш за все був вироблений принцип тріади, тобто наявність третього елементу між полюсами, тобто середина.

Крім того, Аристотель розмежовував «наукову» та «людську» середини. Перша виходить шляхом вимірювання і є об'єктивною, і її наочним втіленням є середнє арифметичне. «Людська» середина – це суб'єктивна величина, яку кожна обізнана людина визначає для себе сама [1, с. 460].

С.М. Колесникова дотримується думки, що домінуючою ознакою поля градуальності виступає саме міра прояву ознаки, ступеня, дії по відношенню до норми [3, с. 54]. Як відомо, сама норма є відносною, а те, з чого вона складається, є нечітким [10, с. 20]. Т.В. Подуфалова пояснює дану точку зору саме відносним характером градування в цілому [6]. Отже, на нашу думку, поняття норми носить суб'єктивно-об'єктивний характер.

Загальновідомо, що старокитайська філософія також не зводила світ до протилежностей, а припускала існування певної середини, якої приписувалася особлива значимість для світу і людини. У сучасній філософії погляд на світ через систему тріади відображений в концепції мезокосму, який доповнює опозицію «макрокосм – мікрокосм» [1, с. 530].

1.2. Градація та категорії кількості та якості. Аналіз літератури показав, що категорія мовних значень корелює з категоріями думки. Саме це дозволяє співвіднести категорію градації як мовну категорію з категорією міри, яка виражає єдність якісних та кількісних характеристик об'єкту. Якісне явище точно визначається через кількість. Звідси висновок, що взагалі «число володіє речами» [4, с. 63]. Таку ж думку відображає в своїх працях Гегель, який стверджував, що кількість — це «визначеність у межах даної якості». Кожний перехід кількісних змін у якісні означає одночасно і перехід якісних змін у нові кількісні зміни [2]. Так само, в своїй праці «Категорії» Аристотель пропонує розділяти декілька категорій, серед яких є кількість, співвідношення та якість, які здатні градувати, а також встановлює механізм градування [1].

Категорія градації є відображенням ступеня формування єдності кількісної та якісної визначеності предмету, явища, стану, руху [9, с. 47].

Огляд літератури дозволив тлумачити категорію якості як ту, що допускає більшу чи меншу міру. Якість розглядається як центральна категорія філософії й одна з ключових констант мислення. «Якість – це визначеність об'єкта, яка складає внутрішню основу всіх його змін» [8].

У лінгвістиці якість розуміють як далеку від реальності властивість предмета, а не як визначення його сутності, «абстрактний і зрозумілий та загальний бік предмета, який реалізується через предмет, але не належить йому обов'язково, і, як загальне, може належати будь-якому явищу» [5, с. 86].

З цього стає зрозумілим, що на основі категорії кількості стало можливим не тільки порівнювати об'єкти один з другим, але і співвідносити їх по відношенню до норми. Саме це положення використовується багатьма лінгвістами, які вивчали та вивчають сьогодні феномен категорії градації (А.А. Акуленко, М.В. Бондаренко, А.Д. Кириян, С.М. Колесникова, Н.В. Халина, О.Й. Шейгал та ін.). Абсолютно закономірне є виділення такої категорії, яка б дозволила порівнювати об'єкти один з одним, співвідносити їх, і такою категорією стає співвідношення (термін Аристотеля).

1.3. Градація та співвідношення. Другим елементом градації не менш важливим ніж кількість є категорія співвідношення, яка дозволяє порівнювати предмети, явища, співвідносити їх. Треба відзначити, що в основі категорії співвідношення та градації лежить той самий принцип, тобто обидві допускають більшу чи меншу міру порівнювальних об'єктів. Так, наприклад, у слові *toadstool* 'швидко зростати' градаційне значення *grow up like a toadstool* 'зростати неначе поганка' вмотивоване процесом співвідношення швидкості зростання до манери зростання грибів-поганок: *toadstool* 'швидко зростати' – В) *grow up like a toadstool*; *expand or increase rapidly* 'зростати неначе поганка; розширюватися чи швидко збільшуватися'. Але не всі слова допускають співвідношення в різних ступенях, так само як і градація притаманна не всім словам та висловлюванням. Наприклад, *read* 'читати', *talk* 'говорити' не є градаційними словами, а ступінь градування ознаки може бути виражений лише екстенсивно за допомогою прислівників (*extremely* 'надзвичайно', *suddenly* 'раптово', etc.) чи прикметників (*good* 'добрий', *excellent* 'відмінний', etc.), ступенів порівняння (*more* 'більше', *much more* 'багато більше').

Отже, аналіз літератури показав, що відомі філософи не розглядали саме категорію градації в своїх працях, але намітили чіткі елементи, які входять до механізму градації: кількість, якість та співвідношення. Аналіз відповідних семантичних категорій в лінгвістиці пов'язаний з вивченням понятійних категорій також в логіці та психології.

Література

1. Аристотель. Сочинения: В 4 т. / Аристотель. – М.: Мысль, 1984. – Т.4. – 830с.
2. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук. В 3-х т. - Т.1. Наука логики. - М.: Мысль, 1975. - С.259-261.
3. Колесникова С.М. Функционально-семантическая категория градуальности в современном русском языке / С.М.Колесникова. – М. : Высшая школа, 2010. – 279 с.
4. Кремень В.Г. Філософія: мислителі, ідеї, концепції / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с.
5. Марчук Л.М. Категорія градації в сучасній українській літературній мові : дис. ... доктор. філол. наук : спец. 10.02.01. «Українська мова» / Л.М. Марчук. – К. : 2008. – 368 с.
6. Подуфалова Т.В. Когнітивно-семантичні та функціональні особливості градації в російській мові : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Російська мова» / Т. В. Подуфалова. – Харків, 2007. – 20с.
7. Сэпир Э. Градуирование: Семантическое исследование / Сэпир Э. // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 16: Лингвистическая прагматика. – М. : Прогресс, 1985. – С. 43-78.
8. Фалев И.А. К вопросу о степенях сравнения в современном русском языке / И. А. Фалев // Язык и мышление. – М., Л., 1940. – Вып.9. – С. 167-179.
9. Халина Н.В. Категория градуальности в слове и тексте / Н. В. Халина. - Барнаул : Алт. ун-та, 1993. - 160 с.
10. Шейгал Е.Й. Градация в лексической семантике. / Е.И. Шейгал. — Куйбышев: КГПИ, 1990. – 95 с.

УДК82-8(043)

Бумбур Ю.М., кандидат філологічних наук, доцент

ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ВУЗІ

Методика аналізу художнього твору в вузі не розроблена в достатній мірі, хоча за останні роки з'явилося чимало цікавих конкретних спостережень. Займається сьогодні вивченням окремого твору і шкільна методика. Багато прийомів шкільного аналізу художнього твору можуть бути застосовані у вузі на практичних заняттях. На відміну від учнів студенти самі можуть осмислити той чи інший шлях аналізу, його переваги і недоліки, способи застосування, дати собі звіт в тому, яким шляхом вони йдуть, аналізуючи твір, яких можуть чекати результатів, які їх підстерігають небезпеки і «втрати» на тому чи іншому шляху.

У методиці і шкільній практиці в даний час «співіснують» три основні шляхи літературного розбору: цілісний, «по образах» і проблемний. Цілісний аналіз – це не те ж саме, що вивчення твору в його цілісності, в єдності змісту і форми. Кожен із шляхів аналізу не тільки «роз'єднує» твір, а й «збирає» його як смислове та структурну єдність, тільки домагається синтезу різними способами. Цілісний аналіз – це аналіз по ходу розвитку дії. У ньому побудова аналізу визначається сюжетом твору, а одиницею аналізу, основною ланкою його виявляється епізод, сцена, глава. Аналіз «по образах» в достатній мірі скомпрометований в шкільній практиці, хоча в той же час має і свої позитивні можливості, якщо в ході розбору долається замкнутість кожного окремого образу і нитки простягаються від нього до всієї структури

твору. Проблемний аналіз будується на зчепленні питань, кожен з яких вирішується в протиставленні, поєднанні думок.

Кожен із шляхів аналізу має свої переваги і в той же час обмеження. Цілісний аналіз може ускладнювати вихід до загальної концепції твору. Він таїть в собі «небезпеку розчинення в тексті». Аналіз «по образах», неправильно застосований, відводить від цілісної сторони твору, проблемний аналіз може привести до «відриву» від твору, відходу від безпосереднього естетичного переживання тексту в область абстрактних ідей.

Для вивчення твору на практичних заняттях у вузі краще всього проблемний аналіз. Іноді виникають побоювання, що проблемний шлях розбору твору відводить від безпосередньої завдання, що стоїть перед викладачем у вузі, – аналізу поезії, що він не забезпечує можливості залучення студентів до особливостей літературного твору як мистецтва. Ці побоювання небезпідставні. Важливо сформулювати питання так, щоб повну відповідь на нього виходив неодмінно в результаті дослідження художньої структури твору в тісній єдності з його змістом. Проблемний аналіз, активізуючи учасників занять, допомагає ставити і вирішувати серйозні питання творчої свідомості письменника, розвитку літератури певного часу. У побудові вихідної проблемної ситуації, здатної зацікавити і захопити студентів, має відігравати провідну роль естетична сторона твору.

Аналіз на практичних заняттях за своїми формами дуже різноманітний. При розборі невеликого за обсягом епічного твору чи драми можна йти «по ходу розвитку дії». Можна аналізувати і окремі образ, групу образів, мову і стиль твору, в ряді випадків розглядати окремо творчу історію його, проводити зіставлення і порівняння творів різних авторів і т. д. При цьому завжди слід пам'ятати, що завдання аналізу – за зовнішніми подіями побачити світосприйняття автора. Це авторське ставлення і буде мірилом достовірності зображених подій, правильності зроблених узагальнень. Тому проблема авторського ставлення до матеріалу – одна з найважливіших у літературознавчому аналізі.

Виявлення авторського «я» застерігає від двох крайностей аналізу: розмови «з приводу» твору і від надмірного захоплення деталями, при якому виявляється неможливим «зібрати» ціле. Це дозволить в кожному конкретному випадку уникнути й іншої поширеної помилки – роздільного розгляду «об'єктивного» і «суб'єктивного» сенсу художнього образу, в якому ці поняття переплавлені і знаходяться в діалектичній єдності.

Сьогодні як ніколи раніше потрібен виважений погляд на літературу як мистецтво слова, погляд, не замулений ідеологічними канонами і догмами. Розкрити закони, за якими живе література як мистецтво слова, означає певною мірою виявити глибинний сенс художніх творів, величних у своїй мистецькій неповторності.

Звичайно, це не означає, що традиційні підходи до вивчення творів класичного письменства застаріли, просто вони перестали бути єдино прийнятними для сучасного вчителя.

Перспективними підходами, на думку О. Чиркова, є текстуальний, інтертекстуальний та контекстуальний методи аналізу літературного твору. Об'єднує їх те, що вони базуються на вивченні твору з урахуванням передусім його літературознавчої специфіки. Так, текстуальний аналіз художнього твору передбачає його глибинне прочитання, а сам текст, якому надано абсолютного й іманентного характеру, служить єдиним і універсальним джерелом для літературознавчих студій та суджень. Одним із головних завдань текстуального аналізу є не лише з'ясування того, про що йдеться у творі, а й того, як і завдяки чому досягається його художня цінність, яким чином реалізує себе і свій особистісний світ митець у власному творінні.

Значення текстуального аналізу переоцінити важко, адже, прилучаючись до наукового у своїй суті пошуку, студенти одержують можливість висловлювати власні судження про художні і смислові достоїнства літературного твору. Засвоєння текстуального аналізу студентами сприяє виробленню у них навичок для подальшої побудови власної системи естетичних позицій і принципів, усвідомленню різниці між справжнім мистецтвом і підробками під нього.

Не менш важливий сьогодні й інтертекстуальний аналіз. Теорія інтертекстуальності виникла наприкінці 60-х рр. ХХ ст. Існують три основні типи інтертекстуальних відносин: цитати – безпосередні, відверті текстуальні зв'язки з відомими творами; ремінісценції – опосередковані зв'язки, які сприймаються через контекст; алюзії – натяки на асоціації та паралелі з іншим художнім текстом. Виявлення таких цитат, ремінісценцій та алюзій в тексті, що піддається аналізу, і є завданням інтертекстуального вивчення художнього твору.

Саме інтертекстуальний підхід до твору дає змогу побачити нові грані, нові можливості художнього твору, певним чином реставрувати його у читацькому сприйнятті, зняти з нього нашарування позалітературних, поза мистецьких міфо- та ідеологем.

Контекстуальний підхід до аналізу літературного твору передбачає й акцентує наявність певного контексту, в якому твір вивчається та аналізується. Розрізняють такі контексти:

- 1) певної історико-літературної доби, визначаючи в ній місце цього твору;
- 2) творчості окремого письменника з визначенням у нього місця даного твору;

3) певної історичної доби, досліджуючи повноту відображення епохи в літературному творі [3].

Література

1. Войтоловская Э.Л. Практические занятия по русской литературе XIX века. Пособие для студентов педагогических институтов специальности «Русский язык и литература» / Э.Л. Войтоловская, Э.М. Румянцева. – М.: Просвещение, 1975. – 284 с.

2. Гладишев В.В. Теоретико-методичні засади контекстного вивчення художніх творів у шкільному курсі зарубіжної літератури: автореферат дис. на здобуття наук. ст. д. п. н. за спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (зарубіжна література)» / В.В. Гладишев. – Київ, 2008. – 28 с.

3. Чирков О.С. Щоб учні могли висловлювати власні естетичні судження про художній твір / О.С. Чирков // Всесвітня література. – 2001. – № 3. – С. 45 – 47.

УДК 372.881.111.1(043)

Васильева Н.Б., старший преподаватель

ГРАММАТИЧЕСКИЕ АКЦЕНТЫ В ПРЕПОДАВАНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Грамматическая система исторически выступает в качестве фундамента всех лингвистических концепций, на основе которых выделились фонетика, фонология, лексикология, лексикография, словообразование, синтаксис, текстология, стилистика, диалектология и история языка. Ольховиков Б.А. подчеркивает, что «именно в грамматике содержится основная систематизация фактов языка, а часто и логико-философское обоснование предмета научного знания, онтологические и гносеологические основания центральных компонентов теории языка» [2, с. 26].

В современной методике обучения иноязычной языковой деятельности грамматические навыки, наряду с фонологическими и лексическими, составляют основу выработки умений говорения, чтения, аудирования и письма. [3] При этом, в отличие от науки о языке, в которой рассматриваются вопросы происхождения языковых явлений и действующих при этом факторов, в методике, как отмечает Л.В. Щерба, «опираясь на это знание, мы рассматриваем вопросы о том, *что* надо сделать, чтобы вызвать к жизни потребные нам языковые явления» [4, с. 12].

Щерба выделяет два подхода в освоении грамматических явлений языка: пассивный и активный. Под «пассивным» он подразумевает системное изучение правил грамматики, изложенных в учебниках, в которых материал «расположен так, чтобы было удобно разыскивать нужное» [4, с. 83]. В «активной» же грамматике «необходимо исходить из потребностей, ищущих себе выражения мыслей, приказаний, желаний и т.п.» [4, с. 84].

В преподавании английского языка в вузе как основного иностранного языка активизация грамматических явлений осуществляется в рамках аспектного изучения языка, прежде всего таких аспектов как домашнее и аналитическое чтение, практика устной и письменной речи. Однако отрабатывать правильное употребление всех грамматических явлений одновременно практически невозможно, в отличие от поэтапной работы с ними в рамках межпредметных связей с опорой на сквозную программу аспекта «Практическая грамматика», в соответствии с которой изучаются следующие грамматические темы: 1 курс – части речи: существительное, прилагательное, числительное, наречие, артикль, местоимение, активный залог глагола; 2 курс – пассивный залог, согласование времен, косвенная речь, модальные глаголы, неличные формы глагола; 3 курс – условное наклонение, синтаксис [1]. Но даже при таком подходе преподаватель будет сталкиваться с определенными трудностями в плане подбора рабочего материала с соответствующими грамматическими явлениями. Более эффективным в этом случае может стать подход, при котором учитывается функциональная необходимость отдельных грамматических форм, частей речи и синтаксических структур в изучении аспектов языка, использовании тех или иных форм и видов деятельности на занятии. Универсально актуальным является контроль употребления артикля с английскими существительными, в силу отсутствия данной части речи в русском и украинском языках. При работе с художественными текстами (аспекты «домашнее чтение», «аналитическое чтение», «практика устной и письменной речи (ПУПР)») необходим контроль над отдельными ведущими глагольными формами при пересказе содержания данных текстов, а именно: the Past Indefinite как ведущей формы, а также the Past Perfect для предпрошедшего периода действия и the Future-in-the-Past – для передачи последующих действий (эффект ретроспекции и проспекции в литературных произведениях). Начиная со 2-го курса, по мере введения пассивного залога, акцент переносится на активное употребление развитой системы пассивных форм английского глагола, прежде всего при работе с информационными текстами (аспект ПУПР) и текстами общественно-политической тематики, где часто акцент делается на объекте действия и не упоминается субъект действия. С 4-го семестра начинается контроль над структурным разнообразием как устной, так и письменной речи студентов с целью замены придаточных предложений различными предикативными конструкциями с неличными формами глагола, которым свойственна большая лексико-грамматическая компрессия, что является отличительной чертой английского языка.

Грамматическая тема 5-го семестра – «условное наклонение», – позволяет обсуждать проблемные вопросы аспекта ПУПР. В 6 семестре проходит систематизация синтаксического материала. Разнообразные структурные и коммуникативные типы предложений – хорошая база для выполнения письменных творческих заданий: написания сочинений, эссе, диалогов, подготовки презентаций. И, конечно же, выработке устойчивого контроля над грамматикой в собственной речи студентов способствует контроль над употреблением в достаточном количестве полносоставных предложений, что в какой-то степени замедляет и утяжеляет процесс обмена информацией, однако при этом способствует отработке использования видо-временных форм английских глаголов как в аналитической так и в синтетической форме.

Литература

1. Англійська мова. Програма навчальної дисципліни для студентів за напрямом підготовки 020303 Філологія, спеціальністю 6.02030302 «Мова та література (англійська)». – Маріупольський державний університет, що затвердив програму, 2015. – 112 с.
2. Ольховиков Б.А. Теория языка и вид грамматического описания в истории языкознания / Борис Андреевич Ольховиков. – М.: Изд-во «Наука», 1985. – 280 с.
3. Тарнопольський О.Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти / Олег Борисович Тарнопольський. – Київ: Фірма ІНКІОС, 2006. – 248 с.
4. Щерба Л.В. Преподавание языков в школе: Общие вопросы методики / Лев Владимирович Щерба. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 160 с.

Васильєва Наталя Борисівна, старший викладач
«Граматичні акценти у викладанні англійської мови»

УДК 821.162.3-31.09 (043)

Грузевич Н.И., старший преподаватель

СВОЕОБРАЗИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО МЕТОДА РОМАНА М. КУНДЕРЫ «НЕВЕДЕНИЕ»

В современной мировой литературе, развивающейся под влиянием исторических событий, всеобщей глобализации, тотальной унификации и значительной миграции людей, наметилась потребность изображения национального сознания, развития проблематики, касающейся вопросов поиска национальной идентификации так называемых «национальных кодов», самоопределения национальных культур в мировом пространстве во имя избежания саморазрушения национального стержня изнутри: *«Только в нашем столетии исторические даты с такой ненасытностью овладевали жизнью каждого из нас»* [3, с.14].

XX век стал родителем таких теперь уже известных писателей, как П. Зюскинд, У. Эко, М. Кундера, Дж. Барнс, Дж. Кутзее, Д. Лодж. Творчество этих авторов изначально развивалось под влиянием эпохи постмодернизма, а со временем стало источником реализации новых тенденций в литературе, попыткой возврата к форме классического, традиционного, всё ещё носящего черты постмодернистского романа.

Сочетание данных характеристик произведений авторов мировой литературы, работающих на стыке XX-XXI веков, дает основание утверждать, что творчество чешского писателя М. Кундера, сполна отразило наметившиеся тенденции. Автор, переживший трагические события, спровоцированные бывшим Советским Союзом в 1968-69 гг. в Чехии, был вынужден покинуть страну и эмигрировать во Францию: *«Эмигрантский сон: один из самых странных феноменов второй половины XX столетия»*, пишет автор, акцентируя исторические рамки эмиграционных процессов, происходивших в то время в Европе [3, с.19]. Ему, как никому другому, стали понятны вопросы самоопределения культурного сознания его народа, подвергнувшегося экспансии русского мира, а с ним и попытки навязывания и идеализации коммунистического уклада родному ему государству.

В своём романе «Неведение» (*“L’ignorance”*, 2003) М. Кундера пишет: *«Ничто в человеческой жизни не будет понятно, если упорно пренебрегать первой из всех очевидностей: такой реальности, какой она была, когда она была, больше нет; восстановить её невозможно»* [3, с. 138]. Вот почему, на наш взгляд, автор четко определяет влияние происходящих в культурах народов мира, изменений, на фоне геополитических и исторических событий. Автора беспокоят вопросы сохранения национальной идентичности в стремительно меняющемся мире: *«Великие даты, словно удары топора, помечают европейское двадцатое столетие глубокими зарубками...Менее значимые определяют судьбы отдельных наций...»* [3, с.13]. Становится понятным, что М. Кундера является одним из тех писателей XX столетия, которые обращаются к главным вопросам современной цивилизации: проблеме духовной жизни общества и роли личности в нем., а роман автора «Неведение» - это источник размышлений героев о важности понимания изменения сознания личности под влиянием событий, через которые им пришлось пройти.

Роман явно носит характеристики романа-рассуждения, есть в нем и признаки психологического романа, а описание событий, будораживших Европу в XX веке, дает основание утверждать, что произведение носит черты исторического романа. События, описанные автором в романе, не являются вымышленными, имена исторических персоналий, упомянутых автором на страницах романа, соответствуют именам реально существовавших людей, а описание состояния дел в Европе середины-конца XX века полностью отражает реальную картину.

Таким образом, своеобразие художественного метода автора романа «Неведение» заключается в комбинировании разных жанровых характеристик, упомянутых выше для достижения эффекта слияния действительности и воспоминаний, реального и давно ушедшего как отголоска событий, повлиявших на изменение в восприятии действительности целых поколений эмигрантов. Утрачена ли национальная идентичность персонажей романа, потеряли ли они способность вернуться в свою родную культуру? Либо они предали все забвению и превратились в космополитов, для которых национальное самоопределение утратило свой смысл?

Описание возвращения Ирены и Йозефа – главных героев романа в Прагу спустя двадцать лет вынужденной эмиграции сопровождается осознанием героями невозможности реставрации своей национальной идентичности в полной мере: *«За годы...отсутствия незримая метла прошла по всем пейзажам...молодости и стерла все, что было...знакомо; ожидаемая встреча не состоялась»* [3, с.60]. А Йозеф, ужиная один в ресторане, вслушивался в шум разговоров вокруг и понимал, что то была музыка незнакомого языка, каждое слово которого было ему понятно, то есть родного ему чешского языка, который за время его эмиграции перестал быть таковым.

Поэтому становится очевидным, что на первый план многих романов авторов рубежа XX-XXI веков, каковым является Милан Кундера, выдвигаются темы, навеянные так называемым «культурным хаосом», который воцарился в эпоху поиска форм осмысления действительности, то есть в эпоху развития литературы современности.

Литература

1. Из литературы третьего тысячелетия: об основных тенденциях развития мировой литературы в конце XX - начале XXI века [Электронный ресурс].- Режим доступа:<http://iessay.ru/ru/writers/other/literatura-konca-xx-nachala-xxi-veka/stati/mirovaya-literatura-konca-xx-nachala-xxi-veka/>.

2. Кафанова О.Б. Национально-культурные коды: дефиниции и границы / О.Б. Кафанова // Филологическое образование: современные стратегии и практики: Сб. науч.-метод. ст. - 2011. - №1. - С. 284-293.

3. Кундера М. Неведение / М. Кундера; пер. с франц. Н. Шульгиной. – С.- Петерб: Азбука-классика, 2008.-217 с.

4. Переверзенцева А.Ю. Развитие исторической прозы в английской литературе XX века / А.Ю. Переверзенцева // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. - Нижний Новгород, 2011. - № 6 (2). - С. 500-503.

5. Стомба А.С. Жанровое своеобразие и тенденции развития английского постмодернистского романа к. XX – н. XXI в. / А.С. Стомба. – Харьков, 2014. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://hnu.univerlife.com>

6. Толстых О.А. Английский постмодернистский роман конца XX века и викторианская литература / О.А. Толстых. – Екатеринбург, 2008. –

207 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.dissercat.com>

7. Шарыпина Т.А. Европейское литературное сознание в поисках новой идентичности / Т.А. Шарыпина // Научная жизнь Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского, 2014, № 3 (1), с. 390–397 [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.unn.ru/pages/e-library/vestnik/19931778_2014_1_unicode/62.

УДК 811.111'367.622(043)

Єрьоміна А.О., асистент

КЛАСИФІКАЦІЯ АБСТРАКТНИХ ОЦІННИХ ІМЕННИКІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА СЕМАНТИЧНИМ ПРИНЦИПОМ

Сучасна лінгвістика приділяє велику увагу дослідженню соціальних, психологічних, етнічних та інших особливостей людини.

Останнім часом в лінгвістиці з'явився цілий ряд робіт, присвячених проблемі оцінки в мовному аспекті. Це, насамперед, роботи О. Л. Бессонової [2 - 4], О. М. Вольф [6], Н. М. Миронової [7], В. М. Телії [8], С. Ханстон [10], Л.Джей [11] та ін.

Існує багато дефініцій терміну «оцінка», тому що дуже важко дати визначення, яке б задовольняло більшість вчених. Відповідно до сучасної точки зору, оцінка – це «суспільно закріплене, соціально стале

відношення носіїв мови до позамовних об'єктів, які розуміються в широкому сенсі як особа, предмет, явище дійсності» [9, 72]. О. М. Вольф стверджує, що оцінка як семантичне поняття інтерпретується як «А (суб'єкт оцінки) вважає, що Б (об'єкт оцінки) хороший / поганий» [6, 5-6]. О.Л. Бессонова визначає оцінку як суб'єктивно-об'єктивне або об'єктивно-суб'єктивне ставлення людини до об'єкта, виражене мовними засобами [3].

Спроби класифікації оцінної і абстрактної лексики за тематичним принципом робилися багатьма лінгвістами, наприклад, А.А. Уфімцевою, Н.Д. Арутюновою [1, 15]. У нашому дослідженні основою для виділення тематичних груп слугувала семантична класифікація З.М.Вердієвої [5]. В результаті аналізу фактичного матеріалу були виділені такі лексико-семантичні групи: «Стан», «Дія», «Процес», «Характер взаємин між людьми», «Моральні якості», «Властивості», «Події», «Категорії природного світу».

Найчисленнішою є група абстрактних оцінних іменників (далі АОІ) найменувань стану людини, що налічує 455 одиниць та становить 45% від загального корпусу вибірки (наприклад, іменник *absence* 'відсутність' – *the state of being away* 'стан знаходження не тут' [SOED]). Також численними є групи АОІ, що позначають дію (139 одиниць або 13,7%, наприклад, *death* 'смерть' – *an act of dying or being killed* 'акт смерті або вбивства' [SOED]), процес (131 лексем або 13%, наприклад, *accumulation* 'нагромадження' – *the process of growing in amount or number, esp. the growth of capital by the continued addition of interest* 'процес збільшення у кількості, особливо зростання капіталу постійним накопиченням відсотків' [SOED]), характеру відносин між людьми (111 лексем або 11%, наприклад, *camaraderie* 'братерство' – *friendship and trust among people who spend a lot of time together* 'дружба та довіра серед людей, які проводять багато часу разом' [SOED]). Периферійними у кількісному відношенні є лексико-семантичні групи АОІ, що позначають моральні якості (69 лексем або 6,8%, наприклад, *decency* 'благопристойність' – *the quality of being or appearing respectable and polite* 'якість, коли людина є або виглядає респектабельною і вихованою' [SOED]), властивості (49 лексем або 4,8%, наприклад, *daintiness* 'елегантність' – *the quality of being fine, handsome, delightful etc.* 'властивість, при якій щось є хорошим, красивим, чарівним' [SOED]), події (40 лексем або 4%, наприклад, *idyll* 'ідилія' – *a happy and peaceful event, esp. of country life, or a short piece of poetry or other writing describing this* 'щаслива і мирна подія, особливо в сільському житті, або невеликий фрагмент поезії або іншого письмового її опису' [SOED]) і категорії природного світу (18 лексем або 1,7%, наприклад, *eclipse* 'затемнення' – *a temporary or permanent deprivation of light* 'тимчасове або постійне позбавлення світла' [SOED]).

У результаті аналізу емпіричного матеріалу, можна зробити висновок про те, що в абстрактній лексиці реалізуються система світоглядних цінностей, тобто абстрактна лексика є вираженням всієї інтелектуальної, духовної та емоційної діяльності людини. Також аналіз показує, що в лексичному значенні превалює негативна оцінка, що можна пояснити тим, що для мовного суспільства позитивне є нормою, а увага акцентується на відхиленнях від норми.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений. Оценка, событие, факт / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 338 с.
2. Бессонова О. Л. Оценка как семантический компонент лексического значения слова (на материале существительных-наименований лица в английском, французском и украинском языках) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / О. Л. Бессонова. – Донецк, 1995. – 184 с.
3. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний та гендерний аспекти : моногр. / О. Л. Бессонова. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – 362 с.
4. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: модель опису / О. Л. Бессонова // *Studia Germanica et Romanica*. Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання : наук. журн. / за заг. ред. В. Д. Каліущенко. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – Т. 1. – № 2. – С. 5–20.
5. Вердиева З. Н. Семантическое поле в современном английском языке / З. Н. Вердиева. – М. : Высш. шк., 1986. – 118 с.
6. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 280 с.
7. Миронова Н. Н. Дискурс-анализ оценочной семантики / Н. Н. Миронова. – М. : НВИ–Тезаурус, 1997. – 158 с.
8. Телия В. Н. Экспрессивность как проявление субъективного фактора в языке и её грамматическая ориентация / В. Н. Телия // *Человеческий фактор в языке: языковые механизмы экспрессивности* : сб. науч. ст. / отв. ред. В. Н. Телия. – М. : Наука, 1991.
9. Черкас Е.М. К проблеме оценки в семантической структуре языковой единицы / Вестник МГЛУ. Сер. 1, Филология. — Минск, 1999. — № 5. — С. 71-75.
10. Hunston S. Evaluation in Text: Authorial Stance and the Construction of Discourse / S. Hunston. – New York : Oxford Univ. Press, 2003. – 221 p.
11. Jay L. Resources for attitudinal meaning: Evaluative Orientations in Text Semantics / L. Jay // *Function of Language*, vol. 5, number 1. – New York : John Benjamins Publishing Comp., 1998. – pp. 33-56.

УДК 81'38:821.111

Liliya Mikhajlichenko, senior teacher of the English chair

THE TIPS TO UNDERSTAND VERSE

Poetry carries to the reader vast cognitive and aesthetic information, which is distributed throughout its structural, lexical, stylistic and other information layers.

Verse is not easily understood because of its being mostly implicit. That is why poetry requires profound knowledge and special skills for its complete and exhaustive deciphering. Lyric poetry with its complexity of form, comprehension of information and strongly expressed emotional strain can only be fully appreciated by those who understand it.

A thorough interpretation of a lyric poem is achieved by a systematic upheaval of all its information layers (elements of poetry) such as: form of perception, poetic form: metre and instrumentation, semasiological peculiarities, syntactical structure, vocabulary, strong position. Literary techniques, imagery (system of images) - , symbolism, mood , message.

Imagery in poetry generally functions as the poem's key element because images are supposed to evoke a reader's gut-sensitivity feedback. Image and imagery have many different connotations, but for the poet they convey a complete human experience in very few words. Not necessarily always a mental picture, imagery in poetry can speak to any of the five senses and is typically conveyed by figurative language. The study of any poem often begins with its imagery. Imagery is representation of actions, feelings, and other sensory and extra-sensory experiences with the help of language means. The words used to freeze an image are not a simple stand-in for an object; they communicate a full human experience on an intellectual, sensual, and emotional level. Capturing a moment of time is what makes imagery in poetry poignant, and the possibility of missing the experience gives the image power. The poet must freeze the image as completely as possible so that something fleeting in reality, like eating a piece of candy or seeing a shooting star, becomes a long-lasting experience that the reader can re-live again and again. Poets typically convey imagery in their work by using figurative language and poetic devices such as metaphor, metonymy, epithet, hyperbole, etc. An image can appeal to the eye, taste, and touch. Images can also be abstract, appealing to the reader's intellect, and kinaesthetic, or pertaining to bodily movement. In many cases, images overlap and combine; thus a kinesthetic image can also be visual or tactile. The primary function of imagery in literature is to bring a lifelike quality to scenery, people, or circumstances. Imagery is generally viewed as a "literary device," which basically means that it is a way of using language to achieve a specific end. Writers use imagery to give life to their words in a way that is both realistic and authentic; it enables them to evoke certain feelings and images in the reader's mind that give the illusion of having originated from the reader him or herself. Experts sometimes refer to this sort of writing as "showing not telling," which basically means that the writer is able to use language artfully enough to produce results without directly stating them or spelling them out. Imagery in literature is normally broken into two broad categories, namely descriptive and figurative language. There are many examples and variations, but all generally serve the same purpose, which is to add depth and a more vivid feel to the writing at hand.

Literary devices are basically techniques that writers can use to make their words more interesting and their prose more effective. Sometimes the most direct way to get a point across is to simply write things in the most basic, straightforward way possible, but not always. Language can also be used very artfully, and can be a means of describing, persuading, and showing readers things they hadn't considered before. Literary devices can be very helpful in these sorts of situations. Imagery in particular is often really useful when it comes to describing certain experiences or drawing analogies between related things. When used properly, it can bring a great deal of context to the reader and can also make the scenes or situations described seem both lively and realistic. It can appeal to the senses and bring a lifelike quality to characters or settings in a written work, which often aids or at least stimulates the reader's imagination. Descriptive language is often the most direct method of using imagery in literature. The goal of this type of imagery is to create a vivid, realistic description of the scene, appealing to as many of the reader's senses as possible. Writers often use it when they describe the appearance of characters and settings, and the sounds, smells, taste and feel of the fictional world. Striking a balance is important: giving too little information doesn't allow the reader to picture the scene as vividly, but too much information can slow the narrative and lessen the role of the reader's imagination. In addition to its use in description of characters, settings and objects, imagery is also used figuratively. Some of the most common figurative language techniques include sound-related devices such as onomatopoeia, alliteration, assonance and consonance. Onomatopoeia is the technique of choosing words that sound when spoken like the very sound they're meant to imitate; the word "buzz" is one example. Onomatopoeia is used mostly in poetry, but has a function in prose, too. When coupled with alliteration, assonance and consonance — techniques involving the repetition of consonant and vowel sounds — it can create an

atmosphere of sound via imitation. For example, in a passage about wind, the hissing sounds of the letter "s" can recreate the sound of wind blowing through tree leaves, which many say can bring it to life more than a simple description would. Simile and metaphor are also frequently used to convey figurative imagery. Both are phrases intended to compare one object to another. A simile uses the terms "like" or "as" as the primary vehicles of comparison, as in the descriptive sentence "The bat hit the ball with a sound like gunfire." Metaphors, on the other hand, do not use the words "like" or "as" but instead use direct wording: "The fireworks were thunder in her ears." The idea here is not that the fireworks *actually* exploded in her ears, but rather that they sounded very loud — the same sentiment of the simile example above. Personification is another form of figurative imagery in literature. This technique ascribes human qualities to an otherwise nonhuman subject to give it a sense of life. It can be effective when describing natural phenomena such as lightning, especially when combined with other imagery. An example of this might be a sentence like this: "The lightning spread across the sky and reached for the ground with questing fingers." Giving inanimate or otherwise inhuman things human qualities can make the writer's meaning almost immediately recognizable. Use of imagery in a poem or other fictional work may be for the straightforward purpose of conveying to the reader a full and thorough description of something. For example, instead of telling the reader outright that a thunderstorm was severe, an author may attempt to show this fact by using colorful words like "booming thunder," "piercing lightning," or "pelted rain" to allow the reader to draw the conclusion on his or her own. Many times, a writer will use imagery to signal the reader that the description of a particular object is an important part of the overall story or message that is being conveyed.

Imagery and symbolism are often used together, which can sometimes make it difficult to identify them as two separate literary conventions. A thunderstorm which has been thoroughly described using imagery could also be used to symbolize, or stand for, a concept like chaos or discontent among characters or in a certain situation. An author may also begin a scene by telling the reader about the thunderstorm, then progress to an argument between characters or a major plot twist in the story. In this case, the thunderstorm is used to symbolize the characters' negative feelings and emotions. Symbolic imagery refers to images within an artistic work, often including novels, poems, films, and other works, which are symbolic in nature. Imagery is the use of language or other facets of storytelling that appeal to the senses of a reader or audience, usually through descriptions of sights, sounds, smells, tastes, and feelings. This type of imagery is often used in fiction and poetry to create a more dynamic scene for the reader, often by showing the reader what is going on rather than telling him or her what happens. Symbolic imagery, however, is imagery that serves a symbolic purpose, rather than a strictly literal one.

The use of symbolic imagery is not necessarily difficult or complicated, though it can be a vital aspect of creative writing or storytelling. Symbolism and imagery can be used independently of each other, and they are neither mutually inclusive nor mutually exclusive. A storyteller can use symbolism to have something within a story represent more than it literally or directly seems to, while imagery refers to descriptions that appeal to the senses of a reader.

References

1. Hillis Miller. *The Figure on the Carpet / Miller Hills*. - New York: Poetics Today, 1980. 118 p.
2. G. Lakoff. *The contemporary theory of metaphor / Lakoff G.* - Cambridge: Cambridge University Press, 1993. – 203 p.

УДК 82.091(043)

Назаренко Н.І., кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології

ОСОБЛИВОСТІ НАРАТИВУ В РОМАНІ «МІСТЕЧКО» Ш. БРОНТЕ

За природою своєю твір «Містечко» Шарлотти Бронте – роман. Жанр, до якого звернулася Бронте, краще за все визначити як жанр психологічного роману на основі хроніки. Багато сторінок книги присвячується старанному, витонченому, часом надзвичайно віртуозному дослідженню душевного стану героїні.

За М. Кодаком, можна відокремити чотири універсальні моделі оповіді: об'єктно-авторська, де автор текстовий не еквівалентний авторові реальному; об'єктна, що ведеться від імені посередника-наратора з автором за лаштунками розповіді; чужомовна, що реалізується як через монологи, діалоги, полілоги, так і через включення елементів чужого мовлення в «партію» автора чи наратора; письмове мовлення – вкраплення текстів різних жанрів, що стилізуються і формально також є випадками чужого мовлення (текст у тексті) [4, с. 75].

Досліджуючи роман «Містечко», відзначаємо, що автор використовує об'єктну модель оповіді, хоча іноді можна прослідкувати й чужомовну, тому що присутня монологічна мова та діалоги головних героїв. Завважений автобіографізм значною мірою позначився і на особливостях оповідної манери роману, діалогічному і монологічному (зокрема, внутрішньому) мовленні.

Специфікою нарації цього твору є безпосередня причетність авторки до відтворюваних подій та персонажів, що знаходить своє вираження передусім у почуттєвій сфері – емоційності та відвертості оповіді, її інтимній тональності.

Розмежування аукторіального та акторіального типів нарації уперше було теоретично обґрунтоване австрійським літературознавцем К. Штанцелем (1955) у вигляді «аукторіальної оповідальної ситуації» і «персональної оповідальної ситуації» (від нем. діюча особа, персонаж), згодом заміненої французькими нараторологами на «факторіальну», або «акторіальний тип оповідання». К. Штанцель під впливом Р. Інгардена запропонував використовувати в якості базового принципу «центр орієнтації читача», який зараз більше відомий під терміном «фокалізація» [5, с. 110].

У нашому дослідженні ми спираємося на класифікацію наративних типів Яна Лінтвельта. В залежності від того, де знаходиться центр орієнтації читача, в оповідачі або акторі (дійова особа), існують дві основні форми оповідання (гетеродієгетична і гомодієгетична) та три наративних типа (аукторіальний, акторіальний й нейтральний).

Оповідання гетеродієгетичне, якщо оповідач не є актором оповідання, гомодієгетичне, якщо він одночасно виступає як у ролі оповідача так і дійової особи. Якщо центром орієнтації для читача в «фіктивному світі» художнього твору є судження, оцінки й зауваження оповідача, то наративний тип буде аукторіальним; якщо ж читач сприймає цей світ через свідомість одного з персонажів, то оповідання буде акторіальним [3, с. 74].

І аукторіальний, і акторіальний оповідальні типи є позначенням усього лише різних інтерпретативних позицій, які в конкретному розвитку романної дії можуть змінюватися. Необхідно підкреслити, що жодна функція оповідання практично не виступає в чистому виді, вона, як правило, «ускладнена» дією декількох функцій. Лінтвельт відзначає, що у вербальному плані «формальний апарат» аукторіального типу складається з низки «аукторіальних дискурсів»: комунікативного, метанаративного, пояснювального, оцінного [3, с. 74].

Комунікативна функція спрямована на встановлення контакту оповідача зі своїм наратором (включаючи прямі звертання до читача, вживання наказового способу). Метанаративний дискурс забезпечує функція коментарів оповідача про свій дискурс («дискурс про дискурс»). Аналогічним цілям служать описовий і оцінний дискурси (епітети, порівняння, за допомогою яких наратор дає свою оцінку історії, що розповідається, і її учасникам). Аукторіальна передача дискурсу акторів здійснюється у вигляді оглядів і резюме, доповненою мовною характеристикою самого оповідача. В акторіальному типі виникають зовсім інші способи передачі дискурсу акторів-персонажів: зовнішній дискурс (слова персонажа, вимовлені вголос) передаються прямою мовою (монологом і діалогом); а внутрішній дискурс «транспонується» у непрямої мові. Внутрішній дискурс актора передається внутрішнім монологом.

У внутрішньому монолозі наратор повністю зникає за потоком слів актора, що функціонує, таким чином, у якості центру орієнтації для читача. На цій підставі дослідник вважає внутрішній монолог важливою рисою акторіального типу. У комбінації із двома «базовими» оповідальними формами (гетеродієгетичною і гомодієгетичною) відокремлені три типи утворюють у Лінтвельта п'ятичленну наративну типологію апіорних оповідальних типів, що здобувають у дослідника характер однієї оповідальної інстанції.

Форма оповідання гомодієгетична, тому що оповідач, тобто Люсі Сноу, одночасно виступає як у ролі оповідача так і дійової особи. Щодо наративного типа, то оповідання буде акторіальним, тому що читач сприймає світ художнього твору через свідомість головної героїні.

Розповідь ведеться від першої особи, дуже часто головна героїня веде внутрішній монолог із собою. Внутрішня єдність «я» як оповідача, наскрізний мотив «я» та «інші», «я» як «іншість», ситуаційні повтори, значеннєве варіювання спільних психологічних мотивів (ворожість світу, оточення, самотність), сентименталістська афектація, інтенція самоусвідомлення. Специфічною особливістю цієї цілісності є наявність «я», що центрує твір як суб'єкт і об'єкт рефлексивної нарації, де формується нова ментальність, відбивається еволюція літературної свідомості епохи.

Роман «Містечко» – це й також безперервний діалог головної героїні, до якого постійно включаються нові голоси. Висловлення Люсі Сноу мають відповідний характер, оскільки передбачають наявність в її пам'яті чужих або своїх міркувань, з якими це висловлювання виявляється в діалогічних відносинах. Згідно з теорією діалогізму Бахтіна: визначити свою позицію без співвіднесення її з позицією інших неможливо [1, с. 53]. «Я» автора-творця та його художнє «я» репрезентують взаємодію «я»-оповідача з «я» оповідним, розмежованих і часом, і простором. Самосвідомість і саморепрезентація йдуть у руслі категорії «я й інші», що впливає на картину світу твору. У ній відтворена причетність неповторного індивіда, що перебуває у процесі захопленого самоусвідомлення, до світу людей, в результаті чого формується його «усамітнена свідомість».

Доказом вміння Шарлотти Бронте передати атмосферу дійства, може служити початок роману. На початку першої глави головна героїня ділиться з читачем своїми спогадами, начебто запрошує у свій світ, передає свої відчуття до дому її тітки, згадує, як їй було там затишно та комфортно:

«The large peaceful rooms, the well-arranged furniture, the clear wide windows, the balcony outside, looking down on a fine antique street, where Sundays and holidays seemed always to abide – so quiet was its atmosphere, so clean its pavement – these things pleased me well» [6, с. 43].

Також вважаємо цікавим відношення авторки до читача, у деяких епізодах вона веде довірливий діалог з ним, дає право на власний погляд на розвиток подій, не нав'язує свої думки, але потім розповідає як насправді все було:

«In going to London, I ran less risk and evinced less enterprise than the reader may think. In fact, the distance was only fifty miles. My means would suffice both to take me there, to keep me a few days, and also to bring me back if I found no inducement to stay» [6, с. 50].

У підсумку, можна зробити висновок, що Шарлотта Бронте веде оповідання із перспективи героїні, поєднує себе з її болем, самотністю, останніми, вже згасаючими надіями.

Література

1. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики / М. Бахтин. – М.: 1975. – 504 с.
2. Бронте Ш. Городок / Шарлотта Бронте; [Пер. с англ. А. Орел]. – Харьков: «Фоліо», 2003. – 500 с.
3. Ильин И.П. Нарратология / И.П. Ильин. – М.: «Интрада», 1999. – 374 с.
4. Кодак М.П. Поетика як система: Літературно-критичний нарис / М.П. Кодак – К.: 1988. – 159 с.
5. Шмид В. Нарратология. Языки славянской культуры / В. Шмид. – М.: 2003. – 312 с.
6. Brontë Ch. Villette / Charlotte Brontë. – L.: Penguin Popular Classics, 1994. – 598 p.

УДК 821.111-3.09(045)

Ніколіна Ю.А., асистент

ІГРОВІ ПРАКТИКИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

Проблема виявлення ігрових практик епохи постмодернізму є суттєвою для розуміння постмодерністських творів та засобів, які були використані представниками постмодернізму, що зумовило актуальність дослідження.

Постмодернізм – термін, який поєднує декілька постнереалістичних художніх напрямків кінця ХХ століття.

В книзі «Мова архітектури постмодернізму», Ч. Дженкс відмітив що, хоча саме це слово й застосовувалось в американській літературній критиці 60 - 70 років для позначення ультрамодерністських літературних експериментів, автор додав йому принципово інший сенс. Постмодернізм позначав відхід від екстремізму та нігілізму, що є характерним для модернізму, часткове повернення до традицій.

Стилістика постмодернізму диктується його світобаченням, світоглядно-естетичною основою [1, 24]. На відміну від модернізму, що є експериментальним трагічним мистецтвом відчуженого індивідуума, постмодернізм, як правило, мистецтво трагікомічне або фарсове, не тільки іронічне й пародійне, а й самоіронічне та самопародійне. Постмодерністична творчість являє собою: повноту уявлень без оцінок, культурологічне метапрочитання і співтворчість митця і реципієнта, синкретизм, міфологічне мислення, творче використання будь - яких традицій, ігнорування причинно - наслідкових зв'язків при конструюванні творів, опертя на принцип гри, інтертекстуальність.

Термін інтертекстуальність став одним із основних принципів постмодерністичної критики (діалогу між текстами), визначаючи й те світо - й самопочуття сучасної людини, яке отримало назву «постмодерністська чуттєвість». Найхарактернішою ознакою постмодернізму є злиття трагедії і фарсу, іронія і самоіронія, пародія і самопародія. Найпоширенішими образами - знаками постмодернізму стають карнавал, лабіринт, бібліотека, божевільня, хаос, полісемантичність яких є очевидною, загальноновизнаною. Металітературність стає однією з ознак постмодернізму, який схильний до цитування й самоцитування, часом оперуючи цілими блоками семантичних цитат. Зануреність у культуру аж до повного в ній розчинення приймає різноманітні форми аж до роману - цитати. Проте основною метою Постмодернізму є не компоновка цитат у певну структуру чи створення колажу, а їхня переоцінка. У колажі, на відміну від модернізму, всі фрагменти предметів залишаються незмінними, нетрансформованими в єдине ціле [1, 30].

Постмодерністській літературі властиві в'ялість, знесилення новаторського потенціалу та ударної сили. Нова література поєднує в собі найрізноманітніші мотиви й художні встанови, перестає бути тільки інтелектуальною та елітарною, а стає водночас романтичною, сентиментальною та популярною. Постмодерністська література знімає попередні межі між високим та низьким, достовірним та неймовірним, повсякденним та дивовижним, реальним та фантастичним. Вона повчає та розважає, доставляє задоволення.

Згодом, в літературі з'явився термін «ігровий принцип», під яким мається на увазі розробка літературного тексту згідно певних правил, як закони різних ігор - від дитячих до театральних (наприклад, в романах В. Набокова, А. Мердок, Д. Фаулза та інш.)

Також велику роль грають міфологічні елементи. Письменники експлуатують символічні значення просторових образів, вони вносять образи, які несуть на собі символічне навантаження.

Характерним породженням ігрового принципу стає поява на сторінках тексту власне автора-творця (точніше його двійника), не рідко підкреслено ототожнюваного з біографічним автором. Це демонстрація філософського принципу: автор, згідно з традиційними умовами гри, який знаходиться за межами тексту й створює ігровий порядок, перетворюється в один з об'єктів гри [3, 114]

Одним з найяскравіших представників постмодерністичної літератури є англійський письменник, романіст та есеїст Джон Фаулз. Чому Фаулза називають одним із класиків літератури постмодерну? Готова відповідь літературознавців зводиться до переліку суто технічних прийомів, які можна знайти в будь-якому підручнику з літературної теорії: інтертекстуальне цитування (особливо в «Колекціонері» й «Волхві»), гра з роллю автора у «Жінці французького лейтенанта», застосування анаграм в іменах персонажів, жанр псеводокумента, на якому будується «Примха», введення мітологічних персонажів у «Мантисі» тощо [2, 131]. А фаулзівський «джокер» в «екзистенціалістських» розвідках критиків отримує другорядну місію духовного «наставника», який нібито пробуджує «головного героя» від «життєвого сну». Майстерність автора дозволяє йому надавати сучасному роману особливу специфіку. Це і різноманітні художні техніки (гра з читачем, відкритість кінцівки, багатоголосність, інтертекстуальний діалог), й тематичні варіації (від готичного й любовного роману до детективу в дусі постмодернізму і філософсько-психологічної прози) [3, 116].

Постмодернізм широко проник у різні сфери культури, створивши свій власний стиль у філософії, науці, мистецтві і навіть теології. Він є ознакою сучасного життя. Народившись як культурне явище, в Америці, він пройшов декілька етапів розвитку. Джон Фаулз - один з найяскравіших майстрів слова в сучасній англійській літературі. Він відноситься до числа тих письменників, які оживили славу англійського роману, демонструє надуманість проблеми кризи жанру роману і вказує перспективи розвитку англійської прози. Безперечно одне: його внесок в пізнання світа і людини є глибоким та суттєвим.

Література

1. Андреев Л. Художественный синтез и постмодернизм. Вопросы литературы / Л. Андреев. – 2001. – С. 3- 38.
2. Жлуктенко Н.Ю. Английский психологический роман XX века. / Н.Ю. Жлуктенко. – К.: Вища шк., 1988 – 160 с.
3. Овчаренко Н. Новий світоміф та його вплив на художню свідомість митця: На матеріалі романів Т. Фіналі «Пілігрим» та Дж. Фаулза «Волхв» // Всесвітня література в сер. навч. закл. України / Н. Овчаренко – 2008. – С. 114 - 117.

УДК 81'373.3= 111

Олійник С.В., кандидат філологічних наук, доцент

МІСЦЕ ОЦІННИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У СТРУКТУРІ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Проблема картини світу знаходиться в фокусі уваги фахівців-когнітологів вже протягом кількох десятиліть. Докладні огляди проблеми представлені у чималій кількості монографій та дисертацій (див., наприклад, дисертацію О.В.Городецької, монографії О.А.Корнілова, І.А.Голубовської, О.В.Урисон та ін.[2; 8; 3; 11]).

В аспекті проблеми, яка розглядається, слід зазначити, що кожному людському суспільству притаманні певні цінності. У кожній самостійній сфері суспільної свідомості існують свої власні методи сприйняття світу. Результатом такого сприйняття є окремі картини світу: міфологічна, релігійна, філософська та інші. Національно-культурні особливості будь-якої картини світу зумовлені тим, що кожний народ сприймає і відображає образ світу відповідно до своєї системи цінностей, своєрідної «системи координат», в основі якої лежить національна культура. Як результат, у лінгвістиці з'явилося поняття «етнічна картина світу», під якою розуміють те, як представляє себе той чи інший етнос, або представники інших етносів у цілому крізь призму свого національного менталітету. Етнічна картина світу має як вербальне, так і невербальне вираження, виступаючи фрагментом концептуальної та мовної картини світу. На думку В.А.Маслової, «термін мовна картина світу - це не більш, ніж метафора, бо в реальності специфічні особливості національної мови, в яких зафіксований унікальний суспільно-історичний досвід певної національної спільності людей, утворюють для носіїв цієї мови не будь-яку неповторну картину світу, відмінну від об'єктивно існуючої, а лише специфічне «забарвлення» цього світу, яке обумовлене національною значущістю предметів, явищ, процесів, виборчим ставленням до них, яке викликано специфікою діяльності, способом життя і національною культурою даного народу» [10, с.52].

Як зазначає О.Л.Бессонова, «результат переробки інформації про відображення реального світу у свідомості людини фіксується в картині світу, причому концептуальна картина світу і мовна картина світу знаходяться в складних відносинах перетинання і накладення. Мовна картина світу являє собою

сукупність знань про світ, зафіксованих у лексиці, фразеології, граматиці. Зареєстрована в семантиці мови інформація, яка пов'язана з категорією оцінки, являє собою комунікативно значущу область мовної картини світу, яка зафіксована в оцінному тезаурусі англійської мови. Оцінний тезаурус англійської мови в структурі мовної картини світу збігається з тим фрагментом концептуальної картини світу, який можна назвати ціннісною картиною світу» [1, с.62]. Як свідчить кількісний аналіз мовного матеріалу, фразеологічні одиниці займають важливе місце у структурі мовної картини світу, яка об'єктивує ціннісну картину світу. Це пов'язано з принципом антропоцентризму, притаманному ціннісній картині світу, що послідовно фіксується у мовній картині світу у вигляді мовних репрезентацій уявлень людини про дійсність та ставлення до цієї дійсності. Тобто, як вважає Ю.М.Караулов, концептуальна картина, частиною якої є ціннісна картина світу, та мовна картина світу, є способом існування лексики у свідомості носія певної мови [4, с.274].

Таким чином, оцінні фразеологічні одиниці з культурним компонентом займають важливе місце у мовній картині світу носіїв англійської мови. Вони зв'язані з повсякденним життям людини, його зовнішністю, основним заняттям, звичками, переживаннями, почуттями, поведінкою, відображають особливості середовища, в якому живе мовне суспільство, історичні події, звичаї, природи і вдачі, традиції, що є висвітленням антропоцентричного характеру фразеології.

Література

1. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний і гендерний аспекти : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04 / О. Л. Бессонова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 463 с.
2. Городецька О. В. Національно-марковані концепти в британській мовній картині світу ХХ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. В. Городецька // Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 182 с.
3. Голубовская И.А. Этнические особенности языковых картин мира / И.А.Голубовская. – К.: Издательство-полиграфический центр «Киевский университет», 2002. – 293 с.
4. Караулов Ю.Н. Общая и русская идеография / Ю.Н.Караулов. – М.: Наука, 1976. – 355 с.
5. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Ю.Н.Караулов. – М.: Наука, 1987. – 263 с.
6. Караулов Ю.Н. Показатели национального менталитета в ассоциативно-вербальной сети / Ю.Н.Караулов// Языковое сознание и образ мира. Сб.статей/ Отв.ред. Н.Ф.Уфимцева. – М., 2000. – С.191 – 206.
7. Караулов Ю.Н. Об эквивалентности когнитивных единиц в двух режимах работы языкового сознания/ Ю.Н.Караулов // Тезисы докладов Третьей Межвузовской конференции “Стилистика и теория языковой коммуникации”, посвященной 100-летию И.Р.Гальперина 20-21 апреля 2005г. – М., 2005. – С.13–16.
8. Корнилов О.А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов / О.А.Корнилов. – М.: Изд-во МГУ, 1999. – 341с.
9. Маслова В.А. Языковая картина мира и культура/ В.А.Маслова // Когнитивная лингвистика конца 20 века. Материалы Международной научной конференции. 7-9 октября 1997. В трех частях. – Ч.1. – Минск: МГЛУ, 1997. – С.59 – 64.
10. Маслова В.А. Лингвокультурология /В.А. Маслова. – М.: Издательский центр “Академия”, 2001. – 208 с.
11. Урысон Е.В. Языковая картина мира; обиходные представления (модель восприятия в русском языке) / Е.В.Урысон// Вопросы языкознания. – 1998.-№2. –С.3–21.
12. Урысон Е.В. Проблемы исследования языковой картины мира. Аналогии в семантике / Е.В. Урысон. – М.: Языки славянской культуры, 2003. – 224 с.

УДК 811.111'255 (043)

Павленко О.Г., кандидат філологічних наук, доцент

АВТОР І ПЕРЕКЛАДАЧ ЯК СУБ'ЄКТИ ПЕРЕГОВОРНОГО ПРОЦЕСУ

Системний, виборчий підхід до «фактів» першотвору формує відповідні критерії перекладацької поведінки, які забезпечують «як вічність, повсякденність, так і миттєвість художнього твору, опредмеченого й сповненого плінних смислів» [4, с.162], що створюють умови для його подальшого «перебування» в інокультурному, іншомовному просторі. З огляду на це виникла потреба усвідомлення перекладу у «компаративному перекрої» (М.Ільницький), зважаючи на принципи відбору творів у їх співвіднесеності з культурно-історичними контекстами літератури-реципієнта, коли на перший план виступає розуміння перекладу не як форми міжлітературної взаємодії у своїх «зовнішніх» і «внутрішніх» виявах (Д. Дюришин), а як такого, що має конкретне призначення в сприймаючій літературі.

Пошуки найбільш виправданої теоретико-методологічної бази дослідження художнього перекладу, які базуються на традиційних принципах сприйняття та інтерпретації художнього твору й новітніх

відкриттях переважно на перетині літературознавства, функціонально-комунікативних і дескриптивних теорій (К. Райс, А. Нойберт, Ю. Ванніков, Ю. Хольц-Мянттярї, Г. Фермеєр, К. Норд, Ж. Мунен, О. Швейцер, М. Гарбовський, Р. Міньяр-Белоручев, І. Корунець, В. Коптілов, М. Новикова, Р. Зорівчак, Т. Шмігер та ін.), герменевтики (Г. Гадамер, Е. Гуссерль, В. Дільтей, Ф. Шлейєрмахер), антропології, культурології тощо, збагачуються науковими студіями, напрацьованими рецептивною естетикою (В. Ізер, Р. Інгарден, М. Науман, П. Рікер, У. Еко), вводячи в поле вивчення реципієнта, яким виступає перекладач як найактивніший чинник літературного процесу. Кожен конкретний випадок його аналітичного синтезування має дослідницьку перспективу, адже не тільки розкриває можливості студіювання художнього перекладу на цілком виправданих і доречних засадах, а й потенційно засвідчує можливість значного розширення простору дослідження іншомовного художнього твору.

У зв'язку із цим на авансцену наукового зацікавлення виходить потреба використання методологій, спроектованих на вивчення художнього перекладу, осмислення його унікальної природи як мистецького феномену у комплексі власних характерологічних чинників, позначених новими досягненнями та відкриттями в царині теоретичного осмислення природи художньої творчості, частково модифікованої відмінностями між двома мовами, культурами й відтак, і двома комунікативними ситуаціями, обумовленими двофазним процесом міжмовної комунікації, суб'єктами якого виступають автор і перекладач. Створюючи власну версію літературного твору, перекладач вибудовує інший (свій) «оригінал», займаючи при цьому ту ж саму позицію, що й автор першотвору. Свідомо підкоряючи свою індивідуальність автору, він «розмикає» свій досвід у споглядальність, «підвладність Іншому» (автору), репрезентуючи себе провідником ідей та образів автора першотвору.

При цьому відносини між автором оригіналу і перекладачем складаються по-різному, що саме й наголошує на різних методологічних підходах до їх інтерпретації. Умотивованою і найбільш науково виваженою є, на наш погляд, практика осмислення цих взаємозв'язків з позиції проведення переговорів, запропонована У. Еко у книзі «Сказати майже теж саме» (2006). Відштовхуючись від висунутої дослідником ідеї про «переклад як процес перемовин», учасниками якого виступають з одного боку, текст-джерело з його автономними правами, а інколи й фігура емпіричного автора з його можливими прагненнями до контролю, а також культура, в якій цей текст народжується; з іншого боку – текст перебування й та культура, в якій він з'являється» [5, с.19], «висхідною точкою» перекладу визначаємо текст з його конструктивною здатністю до множинних тлумачень, в яких «різні його деталі» нанизуються, переплітаються й перегукуються, створюючи простір для нових прочитань.

Отже, переговори – це процес, за допомогою якого сторони безпосередньо або через своїх представників демонструють прагнення до врегулювання суперечностей або домовленостей про спільні дії шляхом обговорення або аргументації своїх позицій. Традиційними вважаються п'ять основних методів проведення перемовин: *домінування* (агресивний стиль, коли обидві сторони відчайдушно рухаються до досягнення мети, доволі часто не виявляючи прагнення до співпраці), *ухиляння* (коли одна із сторін прагне відійти від проблем замість того, щоб вирішити їх у процесі перемовин), *поступка* (метод, сутність якого розкривається через усвідомлення того, що учасник переговорного процесу демонструє високий ступінь готовності до співпраці з протилежною стороною, створюючи кредит довіри, який має бути використаний у подальших переговорах), *компроміс* (стиль, який характеризується тим, що один із суб'єктів переговорного процесу виявляє певну наполегливість і готовність до співпраці, зводячи тактику процесу перемовин до формули «ти – мені, я – тобі»), *співпраця* (стиль, який вважається найправильнішим для проведення переговорного процесу, коли разом з тиском на протилежну сторону і рішучістю в досягненні мети спостерігається високий рівень готовності до співпраці за наявності домовленості щодо пошуку рішень, прийнятих обома сторонами).

Залежно від того, які цілі переслідують суб'єкти переговорного процесу (у нашому випадку автор і перекладач), розрізняють наступні функції перемовин: *інформаційну* (сторони зацікавлені в обміні поглядами, але не виявляють готовності забудь-яких причин до спільних дій); *комунікативну* (налагодження нових зв'язків, відносин); *регулятивну* (координація дій учасників процесу перемовин); *контролюючу* (здійснення контролю над процесом проведення перемовин) й *пропагуючу* (коли перемовини пройшли успішно й сторони досягли усіх запланованих домовленостей).

Зважаючи на те, що будь-які перемовини відбуваються між сторонами, які представляють різні інтереси, поєднання останніх робить учасників переговорного процесу взаємозалежними, обмеженими у своїх можливостях вирішувати власні завдання одностороннім шляхом. Усвідомлення цього дає підстави стверджувати, що перемовини виступають саме тим базовим процесом, в ході якого, «аби щось отримати, відмовляються від чогось іншого; і врешті-решт договірні сторони повинні вийти з цього процесу з почуттям розумного і взаємного задоволення, пам'ятаючи про загальновідому істину, згідно з якою володіти усім неможливо» [5, с.19]. З огляду на це варто зазначити, що у процесі перемовин (в перекладі) учасники часом позбавлені ініціативи, оскільки в загальному сенсі проблема відносин між автором та перекладачем вже давно опрацьована на основі «презумпції ідентичності» (В. Комісаров), коли автор і перекладач «працюють» на паритетних умовах, що саме фактично зрівнює останнього з

автором оригіналу, наділяючи його тими ж самими повноваженнями, «стильовою індивідуалізацією» відповідно до обмежених окресленою метою контекстів[2]. З рецептивної точки зору така позиція призводить до констатації та варіативної повторюваності оприятаних, інколи й суперечливих суджень стосовно проблем, що виникають в процесі цієї співтворчості, а саме з'ясування ролі кожного з учасників «переговорного процесу». Перекладач при цьому виступає в ролі особи, яка проводить перемовини між реальними і потенційними сторонами, і в таких переговорах згода сторін передбачається, але забезпечується не завжди [5, 21].

Зазначене є наслідком того, що автор і перекладач підходять до тексту з різних позицій. Автор синтезує художній світ, використовуючи різні художні засоби, вкладаючи в текст частку своїх почуттів і переживань. Перекладач, читаючи оригінал, аналізує в ньому все до найдрібніших деталей: авторський стиль, систему світоглядних орієнтацій, етичних та естетичних поглядів і настанов, художній метод, манеру письма. Такі умовні «переговори» перекладача з автором оригіналу включають в себе кілька етапів. *На першому етапі* домінуючу позицію посідає автор (перекладач є залежним від автора оригіналу й обмежений його ідеями), *на другому* – перекладач осмислює текст заново, аналізує його в синхронній і діяхронній площинах, визначаючи функціональні домінанти, розкриваючи «затаєні» смисли й «приховані» контексти. Його позиції зливаються з авторськими, й обидві сторони виступають як рівноправні партнери у процесі перемовин. *На останньому етапі* перекладач «упригугує наближається до автора», є більш вільним у виборі засобів для передачі його інтенцій, світовідчуття, особливостей художнього мислення й відтворених ним художніх засобів. Здійснюючи свій вибір, він свідомо чи підсвідомо орієнтується на власне розуміння художнього світу автора, що виступає важливим чинником структурної організації твору, «системної організованості його матеріальної поетики» (Г. Ключек), визначальним засобом його цілісності. Саме цей етап детермінується як «співтворчість», «взаємопереживання», й відтак, і «взаєморозуміння», якого суб'єкти (автор і перекладач) прагнуть досягти.

Отже, метафоричне визначення перекладу як процесу перемовин, дає підстави підсумувати, що переклад – це завжди діалог, в якому одночасно працюють дві протилежні тенденції: перша веде до максимального збереження ідентичності твору, друга – наближує до читача з метою наближення його до цільової культури. Успішний результат цих переговорів залежить від досягнення компромісу, який саме й забезпечує якість художнього перекладу.

Література

1. Будний В. Порівняльне літературознавство: підручник / В. Будний, М. Ільницький. – Київ: Кисво-Могилянська акад., 2008. – 430 с.
2. Захід-Схід: основні тенденції розвитку сучасного порівняльного літературознавства: антологія / наук. проект, заг. ред. Л. Грицик. – Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2012. – 376 с.
3. Ключек Г. Художнє мислення / Г. Ключек // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (літературознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. – Вип. 61. – С. 63–64.
4. Хайдеггер М. Бытие и время / М. Хайдеггер; пер. с нем В. В. Библихина. – Харьков: Фолио, 2003. – 503 с.
5. Эко У. Сказать почти то же самое. Опыты о переводе / У. Эко; пер. с итал. А. Н. Ковалю. – Санкт-Петербург: Симпозиум, 2006. – 574 с.

УДК 811.111'276 (043)

Попова Е.Н., старший преподаватель

ЯЗЫК ВРАЖДЫ В УСЛОВИЯХ КОНФЛИКТА

Агрессия все чаще пронизывает все сферы жизни современного человека. Можно сказать, что она стала неотъемлемой составляющей современной культуры. Агрессия мыслей, поведения и поступков находит свое выражение в языке. Следует признать правоту известного филолога Е.В. Шляхтиной, что «лексика реагирует на происходящие в обществе перемены весьма чутко и быстро» [1].

В англоязычной литературе существует термин (hate speech), который переводится исследователями, как язык вражды. Язык вражды – коммуникация, основанная на предубеждениях и дискриминации. Это негативное явление, поэтому во многих государствах существуют законодательные ограничения на его употребление. «В любом демократическом обществе недопустимы подстрекательство к ненависти и оскорбительные формы выражения в адрес определенных групп людей на религиозной, расовой, гендерной или иной основе», – указывает лингвист и писатель А. Гладиллин [2].

Следует сказать, что сейчас наблюдается падение общего уровня языковой культуры. И это объясняется не только появлением большого количества неологизмов с негативной коннотацией, жаргонизмов, но вульгаризацией и огрублением языка в целом, нередко и мат воспринимается терпимо. В настоящее время телевидение и интернет задают тон в вопросах культуры речи, представляют эталон этических и моральных ценностей. Большинство людей ориентируется на эти нормы. Использование языка

вражды не только удел журналистов, но и политиков, и простых людей. Журналисты цитируют и тиражируют высказывания политиков. Многократно воспроизведенные на ТВ, в интернете, газетах и других СМИ, агрессивные клише и выражения начинают активно использоваться обычными людьми, которые, в свою очередь, проявляя языковую активность и смекалку, развивают, дополняют и создают новые языковые формы. Язык вражды начинает активно употребляться в повседневном общении, и поэтому касается любого человека. Проходит время, выражения вражды укореняются и становятся рядовым языковым явлением. Но при этом очень опасным, так как он порождает агрессию.

Очевиден вывод Г. Кожевниковой, одного из авторов, занимавшихся мониторингом публикаций СМИ, что «язык вражды искажает реальные проблемы и порождает, прямо или косвенно, агрессию. Он разрушителен для общества» [3]. Она внесла существенный вклад в изучение этого явления. Это – призывы к насилию и дискриминации, создание негативного образа этнической или религиозной группы, оправдание исторических случаев насилия и дискриминации, публикации и высказывания, подвергающие сомнению общепризнанные исторические факты насилия и дискриминации, обвинение группы в попытках захвата власти или в территориальной экспансии, утверждения о неполноценности той или иной этнической или религиозной группы и другие. В своей статье «Язык вражды после Кондопоги» ею были выделены виды языка вражды. Нельзя не согласиться с Г. Кожевниковой, что ксенофобная позиция, выраженная представителем власти, по своим последствиям, гораздо более опасна, нежели высказывания писателя, журналиста или рядового гражданина. И особенно, когда эти позиции озвучиваются в самых авторитетных программах, которые смотрит большая часть населения страны.

Ярче всего язык вражды проявляется при использовании слов и выражений, в самом своем значении содержащих отрицательную оценку. Резкие слова, оскорбительные замечания, критика, повторяющиеся уничижительные высказывания. Многократно тиражируемые, эти клише создают образ врага. Прямая речевая агрессия, т.е. поношение или оскорбление кого-либо – самый жесткий вид агрессии. Заявления, доходящие до хамства, в адрес противников, всегда направлены на переключение внимания социума на образ врага. Кроме того, это нарушение языковых и этических норм. Массовая аудитория получает примеры агрессивного употребления языка, формируется речевая агрессия как способ коммуникации и создается образ врага. Применение подобных клише и выражений формирует в общественном сознании негативный фон, препятствующий диалогу и взаимопониманию, отмечают многие исследователи. Можно утверждать, что язык вражды, пропаганды, лжи, ненависти и насилия в наше время одержал победу в общественном сознании.

В украино-российском дискурсе наиболее часто встречаются такие клише как украинский режим, оккупированные территории, хунта, так называемое правительство, киевские сатанисты, приспешники Обамы, пиндосы, майдан, антимайдан, антимайданить, майданутые, сепаратисты, сепары, сепартюги, ватники, вата, укрофашисты, фашисты, рашисты, вышеватники, ленинопад, укропы, крымнашевы, крымнаш – намкрыш, пятая колонна, нацпредатели, титушки, государственный переворот, москаль, хохлы, хохляцкая граница, бандеры, бандерлоги, лугандоны, лугандония, даунбасс, отдонбасить, гейропа, госдура, правосеки, нацики, нацгады, яйценюх, пукин, путлер, кремлевский карлик, кривосудие, каратели, полицаи, колорады и другие. Все это типичные примеры языка вражды. Такие клише, как украинский режим, оккупированные территории, киевская хунта, гражданская война, так называемое правительство, киевские сатанисты, каратели, приспешники Обамы, можно отнести к средней степени языка вражды. Многие являются яркими примерами народного творчества и созданы простыми людьми, вовлеченными в конфликт и пострадавшими в нем. Любопытно, что литовский ученый-лингвист Элеонора Лассан, системно занимающаяся анализом публичных текстов, доказывает, что лингвистика может предупреждать об опасностях раньше, чем это делают политологи. Эта мысль заслуживает пристального внимания, так как агрессивные слова способны впоследствии вылиться в агрессивные действия.

Литература

1. Шляхтина Е.В. Языковой аспект политкорректности в англоязычной и русской культурах: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / Е.В. Шляхтина. – Ярославль, 2009. – 24 с.
2. Гладилин А.В. «Язык вражды» как коммуникация [Электронный ресурс] / А.В. Гладилин // Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал). – 2012. – №11(19). – Режим доступа к журн.: <http://sisp.nkras.ru>.
3. Кожевникова Г. Язык вражды после Кондопоги / Г. Кожевникова; сост.: А. Верховский // Язык вражды против общества: сб. статей. – М.: Центр «Сова», 2007. – С.10-72.

ЦІННІСТЬ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ

Дайджест публікації Лоуренса Блюма «Multicultural Education as Values Education»

Історичні та соціальні джерела мультикультурної освіти. Феномен полікультурної освіти є відповіддю на ряд соціальних та історичних питань, які більшість американців пов'язують зі зміною демографічної ситуації у країні та підвищенням чисельності студентів, що відносяться до малих етнічних груп. У період між 1976 і 1986 роками громадська шкільна «меншість» зросла від 24% до майже 30% (за даними останнього перепису населення). Таким чином, дослідницьким бюро були зроблені приголомшливі висновки: протягом ХХІ століття кількість «кольорового» населення США збільшиться до 73,6%, що призведе до того, що населення коренних американців перетвориться з превалюючої нації на національну меншину. Це спричинено тим, що показники народжуваності в латиноамериканських та чорношкірих родин набагато вищі від американських. Водночас із цим швидко зростає та частка населення, яка не відноситься ні до «чорних», ні до «білих», але при цьому дослідники виявили, що в дітей, народжених у змішаних родин, превалює негроїдний ген, а отже спосіб мислення та риси характеру людини формуються відповідно.

Перевага політичних факторів над освітньо-полікультурними. Перші спроби введення програм полікультурної освіти датуються серединою 1970-х років, проте вперше офіційно така програма була затверджена та уведена до обігу на початку 1980-х років. Починаючи з 1990-х полікультурна освіта переживає період кризи, критикується у ЗМІ, публікаціях та ряді наукових видань. В основному критикувалася спроба введення полікультурної програми освіти у систему ВНЗ, незважаючи навіть на те, що її визнавали «політкоректною».

Мультикультуралізм – це більше ніж проста освіта, адже вона охоплює не тільки стосунки між вчителями та учнями, а й привертає увагу батьків до освітніх проблем та потребує їх активного втручання у процес освіти дітей. Вона зачіпає співвідношення між школою та оточуючим світом, до якого відносяться студенти, та без якого неможливо становлення культури спілкування та «здорової» моральної атмосфери у колективі навчального закладу. При цьому важливе значення у системі полікультурної освіти відіграє діяльність позакласних гуртків.

Чотири цінності прийняті у рамках мультикультурної освіти. До цінностей, які сповідує полікультурна програма освіти, відносяться наступні:

- ✚ антирасизм;
- ✚ культурні взаємовідношення;
- ✚ культурний плюралізм;
- ✚ міжетнічні або міжрасові єдність чи співтовариство.

Антирасистське питання обертається навколо расової рівноправності та расової справедливості. Освіта у межах культурного плюралізму передбачає соблюдение культурних цінностей, а саме повагу до національних меншин, їх традицій, звичаїв та обрядів. Це пов'язано з тим, що навчальні плани повинні приділяти увагу всім етно-расовим групам, які є невід'ємною частиною освітньої системи США.

Дійсно такі поняття як «мультикультурна освіта», «культурний плюралізм» і «взаємоповага» у більшості педагогів США найчастіше асоціюються з системою полікультурної освітньої програми. При цьому така освітня програма представляє собою успішну взаємодію людей з різними соціальним, інтелектуальними та моральними рисами, які не заважають, а навпаки сприяють розвитку плюралізму в Америці. Згідно з основними положеннями полікультурної освітньої програми латиноси, американці азійського походження та афро-американці ототожнюються з корінними американцями, адже ці народи є частиною історичного формування американського соціуму. Велике значення у системі відтворення полікультурної програми є врахування культурних відношень між народами, культурного розмаїття та плюралізму.

Полікультурна освіта обов'язково також виділяє роль особистості як представника певної національності в збереженні і розвитку культури цієї нації. Розуміння полікультурності починається з усвідомлення різноманітності навколишнього світу, усвідомлення того, що і країна, в якій ти живеш, і весь світ населені представниками різноманітних етнічних і культурних груп. І якщо вищі навчальні заклади орієнтовані на індивідуальні потреби тих, хто навчається, то вони повинні забезпечити таку освіту, яка б допомагала представникам різних культур не лише співіснувати, але жити разом на основі гармонійної взаємодії. У той же час освіта покликана допомогти студентам набути знання і вміння жити в демократичному суспільстві. Саме полікультурна освіта може допомогти вирішенню цих завдань.

Таким чином, система державної освіти і виховання розглядається педагогами як арена боротьби із соціальними недоліками: расизмом, етноцентризмом, нерівністю класів чи статей. Така система повинна, на їхню думку, забезпечити всіх учнів рівними умовами і можливостями, незалежно від існуючих у

суспільстві відносин. Американські викладачі дали наступне визначення полікультурній освіті: це освіта, цінністю якої є плюралізм культур. Полікультурна освіта орієнтує школи на культурне збагачення всіх дітей і підлітків, на розробку програм, спрямованих на збереження і розширення культурного плюралізму. Плюралізм – це світоглядна позиція, яка утверджує множинність інтересів, різновидів буття, ідей, поглядів, які не зводяться до чогось одного і є незалежними одне від одного; його сутність полягає у визнанні протиріч як джерела прогресу, стимулюванні багатоманітності.

Полікультурна освіта визнає розходження в культурі як факт життя американського суспільства, це підтверджує, що це культурне різноманіття є цінним ресурсом, який варто зберігати і примножувати. Полікультурна освіта базується на знанні і розумінні відмінностей у культурі. Більш важливим тут є визнання відмінностей у культурі різних людей, а ефективна навчально-виховна програма робить рівність культур реальною і значимою.

Література

1. Lawrence Blum. Multicultural Education as Values Education. Working papers. Harvard Project on Schooling and children.

УДК 801.73

Рыбалка И.С., кандидат филологических наук, доцент

КОМЕММОРАТИВНЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА

«Memory studies» являются одним из наиболее актуальных современных направлений междисциплинарных исследований, основная цель которых - изучение коллективной и культурной памяти социума. Коллективная память, проявлением которой являются традиции, верования и мифы, задействованные в обществе, до недавнего времени занимала преимущественно историков, социологов и психологов. Сегодня, когда связь между дисциплинами становится более тесной, этот феномен заинтересовал также литературоведов.

Итак, интерес к прошлому является неотъемлемой частью самосознания современного общества. Феномен коммеморации (т.е. процесс запоминания – припоминания посредством актуализации события, образа и персонажей прошлого в контексте современных взглядов и нужд) трактуется как важный элемент социальных процессов современной культуры, одна из форм трансляции исторической памяти [1]. Одной из самых важных форм коммеморативной репрезентации является совокупность исторических событий и дат, которые определенным образом отпечатываются в коллективной памяти нации. Художественный текст тоже, безусловно, является одной из форм выражения коллективной и культурной памяти, поскольку она несет на себе отпечаток своего времени (современные исследователи подчеркивают, что художественный текст может рассматриваться как исторический документ) [2]. Однако, следует отметить, что коммеморация в этом случае приобретает художественную интерпретацию. Такой текст презентуется коллективную память скорее на иррациональном уровне. Писателя-художника интересует не только хронология событий (а иногда она совсем не в счет), а ощущение и эмоции его характеров в тот или иной момент существования общества.

Рассмотрим роман украинской писательницы Ирэн Роздобудько «Если бы» (2012) в контексте данного подхода и постараемся определить, является ли это художественное произведение частью коллективной социально-исторической памяти. Для данного исследования произведение интересно, прежде всего, в плане его репрезентативных возможностей. Фантастическая фабула путешествия в прошлое в 1980 год мотивирует детальное отображение образов советского прошлого, которые служат источником формирования новых культурных смыслов украинского сегодня. Это позволяет автору развернуть культурную матрицу целого поколения, и таким образом заявить о важных проблемах современного общества. В связи с этим, *актуальность* нашего исследования очевидна.

Творчество Ирэн Роздобудько уже стало частью современного украинского литературного процесса. Ее творчество привлекает внимание, как критиков, так и литературоведов. Исследователей интересует ее мастерство в разработке детективного жанра (Н. Галушко, О. Приходченко, Л. Старовойт), в детальном психологической проработке персонажей (Н. Герасименко, Л. Горболис, Ю. Соколовский). Гендерный аспект ее творчество также не остался за пределами внимания литературоведов (Г. Авксентьева, Н. Павлюк, К. Ткач). Несмотря на это, произведения автора в аспекте «Memory studies» не изучено.

И. Роздобудько является представителем поколения, детство которого прошло в «застойные советские годы», затем были годы перестройки, первые годы становления независимой Украины. Большинство ее прозаических произведений создаются одновременно на украинском и русском языках, – это дает возможность познакомиться с ее работами широкому кругу читателей.

Первое, на что обращает внимание читатель, – это обобщенное и символическое представление о периоде «застоя», которое преломляется в романе сквозь особую призму: детские воспоминания и восприятие тех событий глазами взрослого человека. Такая бинарная презентация одного и того же

события усиливает коммеморативный эффект и провоцирует читателя на переосмысление того далекого времени. Так, например, 1980 год вошел в историю как богатый на события год: Олимпиада, Всесоюзный субботник в честь празднования 110 годовщины со дня рождения Ленина; однако в памяти героини запечатлелось: «...умер Высоцкий. Шла афганская война» [3, 63].

Как уже было отмечено выше, прошлое в романе предстает перед нами дважды – в воспоминаниях, которые пережили годы, так как зафиксировались в памяти маленькой девочки, а также с точки зрения человека, знающего о причинно-следственных связях этих событий. Разницу в таких прочтениях событий переоценить сложно: они приобретают особую идейно-эстетическую окраску.

Коммеморативное действие также усиливается нарративной тактикой произведения: повествование ведется попеременно от первого и от третьего лица, при этом, сохраняет субъективность. Читатель как бы оказывается внутри повествования и, одновременно, имеет возможность посмотреть на все со стороны. Автору удается нивелировать дистанцию между нарратором и персонажем, что способствует созданию целостного идейного поля текста. Становится ясно, что внутренняя точка зрения тридцатилетней Вероники Ивченко, детство которой прошло в 80-х годах прошлого века, открывает завесу над комплексом этических и мировоззренческих императивов жителя пост советского пространства начала XXI века.

Сложно говорить о том, что роман дает читателю фактическую информацию о той эпохе, скорее, в тексте воссоздается эмоциональная и культурная атмосфера того времени. Бинарная оппозиция «притворство/ трагический пафос» - это те рамки, которыми можно описать события, «вспомненные» героиней. Исторические антитезы: Олимпийские игры – война в Афганистане, годовщина со дня рождения Ленина – смерть Высоцкого, – это своеобразная система ценностных координат Вероники. Это события используются как инструмент для критики советских реалий и подчеркивают желание автора не игнорировать «острые углы» в вопросах трактовки прошлого.

Коммеморативный потенциал романа хорошо прослеживается на примере сравнения схожих образов прошлого и настоящего: «Я посмотрела на полочку. Там стоял крем для рук в стеклянной баночке и болгарский шампунь «Роза». Я усмехнулась: для того чтобы нормально покупаться и вымыть голову, нужно будет вернуться в двадцать первый век!» [3, 90]. Горькое прозрение приходит мгновенно: «После ванной с пеной-кремом на основе масла авокадо и мытья головы австрийским шампунем, который может “увеличить объем в двое”, <...> все это показалось далеким и не менее странным, чем это необычное лето. Собрать бы все эти причандалы в большой пакет и отнести туда, где запах зубной пасты «Поморин» <...> были символами безусловной радости для ребенка. Бросить бы это все посередине захлавленной кухни и сказать – вот, разбирайте! Это то, ради чего идут ваши безумные дни и безнадежные ночи» [3, 215]. Нарушение устоявшейся аксиологической системы главной Вероники Ивченко приводит к огромному психоэмоциональному напряжению: бывшие ценности утратили свою истинность, - но ведь новых еще нет! Позитивная символика прошлого утрачивает свою семантическую нагрузку, так как героиня переосмысливает природу того «покоя» и «морального совершенства». Все это происходит одновременно с осознанием ценностных идеалов настоящего. Таким образом, 1980-е предстают перед нами своеобразным «началом заболевания», а сегодняшний день, – лишь его следствие.

В завершение хочется отметить, что на «развлекательном материале», И. Роздобудько удалось обнажить причины моральной деградации современного общества на постсоветском пространстве в начале XXI века. Коммеморация как структурный элемент художественного текста позволяет автору создать своеобразные «места памяти» и тем самым увеличить художественную и идейную ценность произведения: поднять его с уровня обыкновенного женского романа на уровень интеллектуальной прозы.

Список литературы

1. Васильева Е. О. Роль практик коммеморации в процессах организации социального пространства современного искусства / Е. О. Васильева // Власть. № 6, 2009. – С. 40-43.
2. Зверев В. В. Новые подходы к художественной литературе как историческому источнику/ В.В. Зверев // Вопросы истории. – 2003. – №4 – С. 161-166.
3. Роздобудько И. Если бы / Ирэн Роздобудька. – Х. : Клуб сімейного дозвілля, 2012. – 253 с.

УДК 81-115

Темербек А.О., ассистент

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІ ЕМОЦІЙ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Одним із пріоритетних напрямів лінгвістичних досліджень у рамках когнітивно-дискурсивної парадигми є вивчення взаємозв'язку мовної системи та емоційної сфери свідомості людини, що зумовлено визнанням активної участі емоцій в індивідуальній когнітивній діяльності. Проникнення емоційності в пізнавальну та номінативно-комунікативну діяльність людини пояснюється тим, що об'єктивно відбиваючи дійсність, свідомість сполучає відображені образи з суб'єктивно-емоційним ставленням до них. Однак, емоції не тільки регулюють процеси сприйняття й інтерпретації дійсності особистістю: вони самі стають

об'єктом відображення, організовуючись у свідомості індивіда у вигляді індивідуально та колективно обумовлених когнітивних структур знання - емоційних концептів, які здатні отримувати втілення у семантиці мовних одиниць. Вивченням різноманітних проблем лінгвістики емоцій займалися В.І. Шаховський, О.О. Борисов, М.О. Красавський О.О. Будянська, О.Ю. Мягкова, С.В. Гладь та ін.

Об'єктом дослідження є засоби реалізації одного з базових концептів емоційної картини світу - концепту СТРАХ у сучасному англomовному художньому дискурсі. Незважаючи на численність лінгвістичних розвідок, спрямованих на вивчення емоційного концепту СТРАХ у сучасній англійській мові, аналіз зазначеного концепту є актуальним у зв'язку із загальною антропоцентричною спрямованістю сучасних досліджень на вивчення та опис вербалізованих фрагментів емоційного світу людини.

У ході дослідження було уточнене поняття "емоційний концепт", під яким розуміється складний динамічний структурно-смісловий конструкт людської свідомості, який зберігає інформацію про відокремлений фрагмент емоційного буття людини та знаходить вираження у семантиці мовних засобів. Емоційні концепти відбивають знання про емоційно-особистісні якості та психофізичні стани індивіда, інформацію про фізіологічні реакції організму та здійснюють активну інтерпретацію реальності в ментальному світі людини.

Вербалізований засобами сучасної англійської мови емоційний концепт СТРАХ визначається як один з базових концептів емоційної картини світу, комплексне культурно та соціально детерміноване когнітивне утворення, яке фіксує знання про емоцію страх та локалізується у негативній асоціативно-образній зоні англійської концептуальної картини світу

Аналіз матеріалу показав, що найчастіше у англomовному художньому дискурсі концепт СТРАХ вербалізується низкою стилістичних засобів: епітетів, метафор, метонімії, порівнянь, побудова яких здійснюється на основі зв'язку подібності, суміжності або контрасту з такими аспектами буття, як ЖИВА та НЕЖИВА ПРИРОДА. Набір метафор та метонімії, які експлікують емоційний концепт СТРАХ, фіксує результати взаємодії індивіда зі світом. Страх оцінюється позитивно, якщо його переживання надає людині задоволення, як у наведеному нижче прикладі: *Onlytitillation, ofcourse. GivepeopleacomfortablelittlescareaonSundaymorning* [125], де переляк від нереальної загрози виступає приємним стимулом у рутині повсякденного життя - пропозиція (*comfortable*): форма страху (*scare*). Своє вербальне оформлення страх може отримувати в одній номінації або в окремому фрагменті текста, наприклад, для кваліфікації загрози використовується прикметник *fearful*: *I knewthatathousandfearfulaccidentsmightoccur*[118].

Через аналіз контекстів вживання номінацій емоції виявлено, що відповідне осмислення страху ґрунтується на досвіді людини, сформованого під час її взаємодії з оточуючою дійсністю.

Літератури

1. Борисов О.О. Мовні засоби вираження емоційного концепту страх: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі сучасної англomовної художньої прози: Дис. ... канд. філол. наук 10.02.04. – Житомир, 2005. – 254 с.
2. Гладь С.В. Эмотивность художественного текста: семантико-когнитивный аспект (на материале современной англоязычной прозы): Дис. ... канд. фил. наук: 10.02.04. - К., 2000. - 223 с.
3. Красавский Н.А. Динамика эмоциональных концептов в немецкой и русской лингвокультурах: Автореф. дис.... д-ра фил. наук. - Волгоград, 2001. - // <http://www.vspu.ru/~axiology/libr/akd/autorefl4.htm>.
4. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. - Воронеж: Изд-во Воронеж, гос. ун-та, 1987. - 188 с.

УДК 811.111'373(043)

Федорова Ю.Г., кандидат філологічних наук, старший викладач

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВАЛЬНИХ НОВОУТВОРЕНЬ З ВІДТІНКОМ ДІЯЧА

Інтерес до вивчення причин появи нових слів, закономірностей досить великий та не слабшає протягом багатьох років. Відомі вчені-лінгвісти такі як В.Д. Гак, Л.А. Хахам, Т.В. Максимова Л. Гільбер, Д. Кристал, С.Л. Катлер та інші досліджували ці питання. Багато досліджень, написаних на матеріалі англійської, німецької, російської, французької мов, присвячені вивченню слів зі значенням діяча.

Дослідження лінгвальних новоутворень зі значенням діяча зберігають свою актуальність в силу двох основних причин – екстралінгвістичної та лінгвістичної. Суть першої полягає в тому, що в соціально та технологічно швидкому суспільстві у членів мовного колективу є безперервна потреба створювати самим нові позначення для себе в нових соціальних ролях і професійних функціях. Лінгвістична причина полягає в постійній необхідності систематизувати продуктивні способи утворення нових одиниць, встановлювати синхронічні відрізки найбільшої активності тих чи інших словоутворюючих моделей і відзначати протилежні тенденції до втрати продуктивності.

При цьому мовні інновації розглядались в різних аспектах: семантико-дериваційному, комплексному, коли неологізм виступає як складне, багатозначне мовне та культурне явище; міжрівневому, коли елемент будь-якої структури проявляється через структуру, частиною якої він є та через зв'язки з іншими структурами. Також через лінгво-культурологічний, стилістичний, системний та комунікативний, функціонально-семантичний, психолінгвістичний та когнітивно-номінативний аспекти.

Дуже важливим постає питання вивчення назв осіб та професій. XX та початок XXI сторіччя називають часом окаяніалізмів та абрєвіації, коли має місце «словотворчий вибух», що підтверджується інтересом багатьох лінгвістів до абрєвіатурних неологізмів.

Інтерес виникає не тільки до нових слів, але й до нових афіксів в англійській мові. У багатьох мовах новоутворення мають ярко виражений антропоцентричний характер і серед цих новоутворень імена діячів займають одно із найважливіших місць як за кількістю одиниць, так і за кількістю застосовуваних способів та моделей утворення.

В сучасній англійській мові збільшується кількість нових слів, утворених за допомогою тенденції словотворчої номіналізації. В основі цього процесу лежить схожість між словами та словосполученнями. Не дивлячись на подібні особливості, складні слова та словосполучення не є тотожними за семантикою, структурою, функціям та за змістом у мові.

Словниковий склад англійської мови на сучасному етапі доповнюється за рахунок засобів самої мови, слова утворюються словоскладанням, скороченням, деривацією, семантичним словотворенням.

Афіксація є одним з найбільш продуктивним способом словотворення. Словоскладення є одним з провідних способів словотворення в англійській мові. Найбільша кількість складних неологізмів має двокомпонентну структуру і утворено за моделями: $N+N=N$ (*designstar* – «зірка» у світі дизайну), $A+N=N$ (*Academic Administrator* – адміністратор школи).

Моделі складних слів розрізняються за першим і другим компонентами, моделі афіксальних похідних залежать від префіксів та суфіксів; афіксальні моделі характеризуються більшою семантичною визначеністю, моделі складних слів ідіоматичні.

Найбільш продуктивною моделлю утворення похідних неологізмів є наступна: $N + \text{suffix}=N$ (*shortlistee, slippee, spinee, sponsee, traffist, womanist*). При цьому, при утворенні афіксальних неологізмів виявляється стійка тенденція інтерференції афіксів, що раніше мали протилежне значення.

Скорочення залишається продуктивним способом словотворення в сучасній англійській мові. Класифікації скорочень вітчизняних і зарубіжних лінгвістів не характеризуються значними відмінностями, при цьому виділяються наступні типи скорочень: телескопічні усічення, абрєвіатура, складання частин основи.

Телескопічні скорочення – це проміжне положення між словоскладанням та скороченням. Серед телескопічних номінацій переважає частковий підтип, утворений шляхом з'єднання одного усіченого елемента і повного іншого, наприклад *stimociever* (*stimulate, -o-, receiver*), *slimnastics* (*slim, gymnastics*).

Найбільш продуктивний тип фінального усічення першого елемента. Найменш продуктивні – типи фінального усічення другого елемента і скорочення обох елементів. Телескопічні номінації використовуються в рекламі та друкованих засобах масової інформації, так як їх новизна, яскравість служить для залучення уваги читача. Дослідження сфери вживання слів-злитків доводять їх значимість у сучасній розмовній і газетно-публіцистичній мові, а також в тих стилях мовного спілкування, де важлива оперативність викладу.

Під абрєвіатурою (акронімами) розуміється тип скорочення, при якому нове слово утворюється із початкових літер словосполучення. При цьому літери можуть читатися, як слова, або вимовлятися, як в алфавіті [5].

В даний час йде активне утворення неологізмів за допомогою даного способу словотворення. Абрєвіатури проникають у всі шари лексики мови, тому зафіксовано значна кількість словосполучень, що містять абрєвіатуру. При цьому абрєвіатура – це позначення:

- географічних назв;
- назв організацій;
- програм;
- сфер діяльності.

Д. Кристал називає дві причини виникнення абрєвіатури. По-перше, позначається істотний вплив економії мовних засобів, внаслідок чого дуже цінуються точність і стислість. По-друге, абрєвіатура дозволяє передати почуття приналежності людини до певної соціальної групи, де використовується дана абрєвіатура [9]. То ж відноситься до абрєвіатури, яка увійшла в повсякденну мову: було б дивно почути, як хтось розшифровує *BBC, NATO, USA*.

Згідно дослідженню В. Адама, велика кількість акронімів утворилась на початку XX століття, багато з них з'явилися під час двох світових війн для позначення державних служб та міжнародних організацій [9].

Дослідження словосполучень за особливостями їх структури дозволяє виділити визначальні елементи і модифікатори, які займають препозицію і постпозицію по відношенню до головного слова. Комплементи

доповнюють значення опорного слова, в той час як модифікатори виконують пояснювальну функцію. Положення елементів до структури словосполучень є фіксованим. Таким чином, лінгвісти розглядають словосполучення з точки зору особливостей його структури, при цьому досліджується положення головних та залежних слів, а також визначальних елементів по відношенню друг до друга. Цікавим є аналіз словосполучень по характеру їх використання в різних стилях.

Словосполучення становлять 85 % досліджуваної лексики, в структуру яких входять від 2 до 10 елементів і аббревіатура. Положення словосполучень у мові різні. Деякі словосполучення стають стійкими в мові, більш часто вживаними і займають проміжне положення між словосполученнями і складними словами, інші ж розпадаються і зникають з мови. Переважання словосполучень над складними словами і дериватами при позначенні нових назв діяча пов'язане з їх більш рухомою структурою, тому процес розширення спеціалізації в сфері посад найбільш повно відображається саме словосполученнями.

Таким чином, були розглянуті основні поняття, пов'язані з мовними новоутвореннями, їх класифікація за різними принципами та визначені їх семантичні моделі, що є важливим для подальшого вивчення неологізмів зі значенням діяча.

Література

1. Амосова М. А. Новые словообразовательные элементы в английском языке / М. А. Амосова // Теория языка и практика преподавания : сб. науч. ст. – Архангельск : ПомГУ, 2001. – С. 10–16.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Сов. энцикл., 1969. – 608 с.
3. Гак В. Г. Высказывание и ситуация / В. Г. Гак // Проблемы структурной лингвистики : сб. науч. тр. – М., 1973. – С. 368.
4. Григорьев В. П. О границах между словосложением и аффиксацией / В. П. Григорьев // Вопр. языкознания. – 1966. – № 4. – С. 52.
5. Журавлёва Е. В. Аббревиатуры как источник национально-культурной информации в газетном тексте / Е. В. Журавлёва // Науч. тр. МГПУ. – М., 2005. – С. 354–356.
6. Кацев А. М. Эвфемизмы – неслогизмы в английском языке / А. М. Кацев // Лексическая семантика и фразеология. – Л. : ЛГУ, 1987. – С. 64–74.
7. Костомаров В. Г. Языковой вкус эпохи: из наблюдений над речевой практикой масс-медиа / В. Г. Костомаров. – СПб. : Златоуст, 1999. – 246 с.
8. Adam J. H. Longman Dictionary of Business English / J. H. Adam. – Longman York Press, 1989. – 356 p.
9. Crystal D. An Encyclopedia Dictionary of Language and Languages / D. Crystal. – Cambridge Univ. Pr., 1997. – 488 p.

**СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МОВОЗНАВСТВА, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА
ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ У СУЧАСНІЙ ПАРАДИГМІ
ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ**

УДК 811.112.2-31.09 (043)

Бережна Л.Г., асистент

РЕЦЕПЦІЯ ОБРАЗУ КАСАНДРИ В ОДНОІМЕННОМУ ТВОРІ КРИСТИ ВОЛЬФ

Образ Кассандри визначається в сучасному літературознавстві як традиційний.

Німецька письменниця Кріста Вольф створює цілком оригінальну психологічну реконструкцію характеру Кассандри, яка є пересторогою для читачів кінця XX – початку XXI ст. Вольф називає помилкою Есхіла мотив сліз Кассандри з приводу своєї долі й Агамемнона [1, с. 155]. Ще різкіше вона заперечує «нав'язливу доброчесність» Кассандри Ф. Шиллера, у якого навіть жахливе зображено виважено. Письменниця пояснює таке трактування образу уявленнями Шиллера про класичний ідеал, який не дозволяє вбачати в характері героїні слідів тривалого, суперечливого історичного розвитку [1, с. 272]. Кріста Вольф акцентує в образі Кассандри «передусім долю неординарної жінки в напружений історичний період» [4, с. 147]. Майбутнє бачиться письменниці в домінуванні не чоловічого, а жіночого начала в суспільстві, моделлю якого є зображення утопічного життя жінок на березі Скамандра [4, с. 150].

Реконструкція міфу створює «особливу оповідну стратегію, діалогічну за своєю природою, покликану сформулювати своєрідну “естетику опору”, потреба якої, своєю чергою, викликана загрозливими подіями та процесами сучасності» [3, с. 101]. Однією з форм нового комунікативного простору в повісті, на думку С. Маценки, є час, який «не лише плутає сліди, які ведуть у минуле, але й приховує саме втрачене, змінюючи його образ» [3, с. 102]. Відтворюючи багатоплановий внутрішній монолог Кассандри, що стосується різних проявів і координат життя в Трої, зокрема й самоусвідомлення героїні в часопросторі, К. Вольф зображує історію як «пригадане майбутнє». С. Маценка вважає, що доля Кассандри інтерпретується в повісті як становлення людського розуму і виявляється через порушення таких проблем: пробудження суб'єкта ціною визнання влади як принципу людських відносин; протест Кассандри як жінки проти раціоналізму чоловіків, які ведуть війни й протиприродний спосіб життя; зосередження оповіді на процесі еволюції головної героїні; передавання через спогади досвіду й установлення дистанції щодо абсолютизму сучасності тощо [2, с. 114].

Отже, твір К. Вольф про Кассандру оцінений дослідниками як значне явище в переосмисленні традиційного образу. Перспективними є дослідження звертання до міфу для зображення проблем сучасності, феміністичний аспект, пошук нових форм художнього втілення авторської концепції.

Література

1. Климова Л.П. «Кассандра» Кристи Вольф и некоторые аспекты интеллектуальной прозы ГДР / Л.П. Климова // Роман в литературах стран Центральной и Юго-Восточной Европы: сб. науч. тр. – К.: Наук. думка, 1990. – С. 94–119.
2. Маценка С. Хронотопи свідомості. Про творчість Крісти Вольф / С. Маценка — Львів : ПАІС, 2007. – 236 с.
3. Нямцу А., Рихло П. Коли не ймуть словам пророчим віри... («Кассандра» К. Вольф – ще одне повернення до вічної теми) / А. Нямцу, П. Рихло // Всесвіт. – 1985. – №10. – С. 144–150.
4. Wolf K. Cassandra / K. Wolf. – Darmstadt: Luchterhand Verlag, 1983. – 155 S.

УДК 372.8:811.112.2'243(043)

Воеводина Н.М., кандидат филологических наук, доцент

**ОБУЧЕНИЕ ГРАММАТИЧЕСКОЙ СТОРОНЕ РЕЧИ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА
КАК ВТОРОГО ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА**

К подготовке квалифицированных преподавателей по иностранному языку на факультетах иностранных языков и в специальных вузах предъявляются высокие требования в отношении уровня владения иностранным языком. Результатом обучения иностранному языку должно быть профессиональное владение двумя иностранными языками, т.е. лингвистической и коммуникативной компетенцией в этих языках. Выпускники не всегда готовы в полной мере к продуктивной профессиональной деятельности по второму иностранному языку.

Как будущий педагог, выпускник должен не только грамматически правильно строить свои высказывания, но и сообщить своим ученикам определенную систему знаний и научить их корректно и адекватно использовать полученные знания. Проблема обучения грамматической стороне речи всегда была

в центре внимания психологов, методистов, преподавателей-практиков, т.к. без формирования грамматических механизмов невозможно ни правильное оформление, ни понимание речи собеседника на иностранном языке.

Опыт обучения студентов второму иностранному языку показывает, что именно несформированность грамматических навыков и умений является серьезным препятствием в формировании коммуникативной компетенции. Свидетельством реально существующих трудностей в усвоении грамматических явлений в немецком языке служит большое количество ошибок, допускаемых студентами.

Интерес к особенностям обучения грамматической стороне речи немецкого языка как второго иностранного не случаен. Практика показывает, что зачастую студенты, знающие правила и достаточно свободно совершающие действия по грамматическому оформлению иноязычной речи при выполнении упражнений, носящих формальный характер, испытывают большие трудности при решении простейшей задачи в реальной ситуации общения. Одной из причин расхождения между теоретическими знаниями студентов и практическим владением материалом является отношение к обучению грамматике лишь как к грамматическому строю языка, сообщению свода правил. При традиционном подходе к обучению грамматике второго иностранного языка мало используется лингвистический опыт студентов, полученный в процессе овладения первым иностранным языком. А сопоставление языковых систем и использование лингвистического опыта является принципиально важным условием в работе над грамматическим аспектом речи.

При обучении грамматическому аспекту иноязычной речи на занятиях по второму иностранному языку надо учитывать лингвистический опыт обучаемых, приобретенный ими в процессе овладения тремя контактирующими языками (русским, английским, немецким), и целенаправленно использовать этот опыт. Учет лингвистического опыта обучаемых при овладении английским языком как первым иностранным языком позволяет вводить такие коммуникативно – значимые темы как спряжение модальных глаголов и образование прошедшего времени Perfekt уже во втором семестре. Мы считаем это оправданным, т. к. с одной стороны это продиктовано коммуникативной необходимостью, с другой - подкреплено знаниями, полученными при овладении первым иностранным языком.

При изучении второго иностранного языка мы часто сталкиваемся с такими языковыми явлениями, которые либо не имеют аналогов, либо используются по-разному. Для того, чтобы минимизировать отрицательные явления на этапе объяснения нового материала следует вовлекать студентов в активные действия по сравнению различных явлений родного и иностранных языков, обеспечивать достаточный уровень тренировки и автоматизации навыков, как отмечает Е. Н. Соловова. Особую сложность на начальном этапе изучения немецкого языка как 2 ИЯ представляют такие темы, как: склонение имен существительных, склонение личных местоимений в именительном и винительном падежах, спряжение глаголов с отделяемой и неотделяемой приставками, т. к. в английском языке отсутствуют такие особенности грамматического материала, которые свойственны немецкому языку.

Итак, обучение студентов-филологов грамматическим категориям немецкого языка как 2 ИЯ при первом английском будет эффективным и результативным, если учитывать специфические особенности грамматических категорий (в форме, значении и употреблении) в трех контактирующих языках (русском, английском, немецком), использовать эффективные пути и приемы усвоения грамматических категорий немецкого языка как 2 ИЯ, принятые в коммуникативно - когнитивных подходах.

Литература

1. Бим И. Л. Концепция обучения второму иностранному языку (немецкий на базе английского): учебное пособие / И. Л. Бим. – Обнинск : Титул, 2001. – 48 с.
2. Лapidус Б. А. Обучение второму иностранному языку как специальности / Б.А. Лapidус. – М. : Высшая школа, 1980. – 174 с.
3. Соловова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам: Базовый курс / Е. Н. Соловова. – М., 2009. – 239 с.

Воеводіна Ніна Михайлівна

Навчання граматичної сторони мовлення німецької мови як другої іноземної мови

УДК 811.112.2 '373.7 (043)

Ганжело С.М., старший викладач

НОРМА ТА ВАРІАНТНІСТЬ У СФЕРІ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Шт. Ельшпас, В. Фляйшер, І.Чернишева визначають норму у фразеології як правило або сукупність правил, що регулюють процес створення і функціонування ФО [1; 2; 5]. З поняттям норми пов'язане поняття варіантності. Варіантність ФО зумовлена можливістю вираження одного значення різними засобами, але підпорядкована нормі, яка обмежує відхилення від певного зразка [4, с. 23]. Т. Шіппан

розглядає норму і варіантність лексики на трьох рівнях: на рівні мовних одиниць, на рівні тексту і на рівні функціональних різновидів мови [4, с. 112]. На рівні мовних одиниць нормативні ФО є стійкими словесними комплексами одиниць різних структурних типів з одиничним зчепленням компонентів, значення яких виникає у результаті повного або часткового семантичного перетворення компонентного складу [2, с. 16]. Однією з основних ознак ФО є стійкість, яка включає стійкість уживання ФО, їх структурно-семантичну, морфологічну, синтаксичну стійкість, а також стійкість значення і компонентного складу ФО. Проте стійкість на мовному рівні не є абсолютною і пов'язана з варіантністю, тому що ФО можуть мати лексичні, морфологічні, синтаксичні та інші різновиди, тобто фразеологічні варіанти. Наприклад, лексичні варіанти ФО виникають за рахунок варіювання компонентного складу: *eine gute (feine) Nase für etwas haben* розм. "мати добрий нюх на що-небудь". Граматичні варіанти створюються шляхом морфологічних і синтаксичних видозмін ФО: *blaue Jungen (Jungs)* розм. "матроси", *ein dunkler Punkt (der dunkle Punkt)* "пляма, те, що ганьбить кого-небудь". Мовні варіанти ФО є загальноновживаними, вони фіксуються словниками та становлять кодифіковану норму сучасної німецької мови.

На рівні тексту ФО стають носіями образності, тому що більшість із них мають емоційно-експресивне забарвлення, яке є одним із компонентів значення ФО. Під експресивним забарвленням ми розуміємо елементи внутрішньої форми ФО, завдяки яким ФО отримує більшу виразність при позначенні речі або явища, ніж відповідні за значенням слова чи словосполучення. Наприклад: *Er ist dumm*. "Він дурний." та *Er hat Stroh im Kopf*. розм. "У нього голова половою набита". Завдяки емоційному забарвленню ФО передають у своєму змісті разом із денотативним значенням відтінки почуттів, настрою, ставлення мовця щодо предмета висловлювання (позитивні, негативні, іронічно забарвлені відтінки та ін.). Наприклад, *jmd hat ein gutes Herz* "добра, чуйна людина", *jmd hat ein kaltes Herz* "людина холодна, байдужа". Вживання ФО у тексті дозволяє не тільки точніше передати думку, але й виразити різноманітність почуттів людини, дати суб'єктивну оцінку об'єктивних подій, зробити текст образним та виразним. Намагання автора досягти більшого смислового ефекту, більшої виразності й емоційного впливу на читача, викликати у нього різні образні асоціації зумовлює використання засобів і прийомів, які посилюють експресивність і емоційність ФО у тексті.

До найпростіших із таких засобів належать морфологічні перетворення компонентів, зокрема вживання прикметника або прислівника у порівняльному або найвищому ступені замість нормативно прийнятого звичайного ступеня порівняння:

"Und wieder im Dunkeln nimmt sie sich vor, von nun an nett zu sein, und sie stöhnt und barmt, jetzt helfe es nicht mehr, ich müsse ihn noch kürzer halten" [2: 77].

Розповсюдженим засобом посилення емоційно-експресивного забарвлення у тексті є заміна компонента більш виразним синонімом, який точніше передає зміст, наприклад *gut im Zeuge sein* "жити в достатку": *"Da steht ihr ja herrlich im Zeuge, was mir lieb ist"* [2: 84].

Експресивність ФО підвищується й у випадку "вклинювання", тобто введення додаткового компонента-означення до субстантивного компонента, наприклад *jmdm ein Theater machen* "учинити скандал, зробити сцену":

"Sie hat die Blumen so aufgefasst, wie ein vernünftiger Mensch es tun sollte. Anstatt langes Theater zu machen, ist sie da" [1, с. 91]. *"Sie erwartet, dass ich jetzt ein wildes Theater mache"* [2, с. 128].

До синтаксичних засобів підвищення емоційно-експресивного забарвлення ФО слід віднести зміну нормативного порядку компонентів у реченні. Вибір порядку слів визначається комунікативним членуванням речення, зв'язками усередині понадфразових єдностей, ритмом та іншими факторами. Нормативний, нейтральний компонентів дієслівних ФО у реченні диктується загальними закономірностями побудови речення у німецькій мові. Ці закономірності позначаються на порядку компонентів ФО, зумовлюючи, наприклад, їх дистантне розташування у реченні. Проте особливий порядок компонентів ФО, розрив компонентів у реченні стають у певній ситуації експресивно значущими та слугують засобом вираження певного емоціонального стану мовця. Так, *Akkusativobjekt* особливо підкреслюється в тому разі, коли він стоїть на першому місці. Ця закономірність стосується і ФО [5, с. 31]. Внутрішня напруга, схвилюваність передається не тільки через уживання певної ФО (*jmdm einen Floh ins Ohr setzen* "розхвилювати, стривожити кого-небудь"), але й через побудову речення: нейтральний порядок компонентів порушується, перше місце займає компонент у знахідному відмінку: *"Den Floh hat ihm so ein Weib ins Ohr gesetzt"* [4, с. 68].

Перш за все нормою є саме вживання ФО у художньому тексті незалежно від їх приналежності до нейтрально-нормативних або стилістично забарвлених одиниць. Несуттєвою є і кількість ФО на якусь умовну одиницю тексту, тут важлива їх відповідність. На думку Х. Бургера, нормативною є узуальна актуалізація ФО, тобто використання без зміни їх форми і словникового значення [1, с. 80]. Складнішою виявляється оказіональна актуалізація ФО, яка зв'язана зі змінами їх формального і семантичного характеру, тобто з відхиленнями від мовної норми. Слід зазначити, що ці порушення норми мають системний характер. Їх системний характер проявляється в тому, що вони певним чином дублюють типи варіантів ФО на рівні мовних одиниць, наприклад, морфологічні і лексичні варіанти, хоча між

відповідними варіантами і варіантами на рівні мовних одиниць існує суттєва відмінність. Так, лексичні варіанти на рівні мовних одиниць чітко фіксовані, у той час як на рівні тексту заміна компонентів досить вільна і диктується не тільки і не стільки системними зв'язками компонентів, скільки контекстом, у якому реалізується ФО. Наприклад, у романі Г. Гессе "Der Steppenwolf" у ФО *auf großem Fuß leben* "жити з розмахом" *groß* замінюється на *klein*: "Er lebt ja auf kleinem Fuße" [2, с. 133]. Антонімічна заміна компонентів призводить до утворення оказіонального варіанту ФО із протилежним значенням "жити скупко".

Аналізуючи поняття лексичної норми на рівні мовних одиниць і на рівні тексту, Х. Бургер, Р. Келлер відзначають суттєву відмінність між ними: на рівні тексту поняття норми охоплює не характеристику слова або іншої мовної одиниці, а принципи відбору і організації слів та інших мовних одиниць у тексті [1, с. 12]. Усі відхилення від мовної норми вважаються засобом стилістичного різноманіття мовлення, тобто стають нормою. Об'єднання "нормативних" і "ненормативних" мовних одиниць виступає таким чином варіантом норми на рівні художнього тексту. На нашу думку, таке визначення норми на рівні художнього тексту є цілком доречним і у фразеології.

Випадки оказіональної модифікації ФО, зумовлені текстом, стилістичними і комунікативними завданнями, які мають системний характер, можна розглядати не як порушення норми, а як варіанти норми на рівні тексту. Це стосується, наприклад, морфологічних змін ФО, заміни компонентів, уклінування, контамінації і подвійної актуалізації. Навмисно перетворені ФО виступають мовленнєвими виразними засобами, наприклад, засобами гумору, сатири, іронії.

Якщо виходити із визначення норми як правил, які регулюють процес створення і функціонування ФО, то слід визнати наявність правил, що дозволяють зміну ФО під впливом тексту з певними стилістичними і комунікативними цілями. Норма не абсолютна, мінлива, і це відображається у тексті. Межі нормативності, допустимі межі варіювання ФО у тексті вимагають подальшого дослідження.

Література

1. Burger H. Normative Aspekte der Phraseologie / H. Burger – Tübingen: Niemeyer, 1987. – 110 S.
2. Elspaß St. Phraseologische Gebrauchsauffälligkeiten im Urteil von Sprachbenutzern. In: Beiträge zur Phraseologie und Sprichwortforschung aus dem Westfälischen Arbeitskreis / St. Elspaß – Essen : Schneider Verlag Hohengehren GmbH, 2002. – S. 127-160.
3. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache / W. Fleischer – Tübingen : Niemeyer, 1997. – 342 S.
4. Schippan Th. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache / Th. Schippan – Tübingen : Niemeyer, 2002. – 305 S.
5. Чернышева И.И. Фразеология современного немецкого языка / И.И. Чернышева – М.: Высшая школа, 1980. – 270 с.

УДК 81'42(045)

Даниленко О.С., ассистент

ПОЛИТИЧЕСКИЙ ТЕКСТ КАК СРЕДСТВО РЕЧЕВОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ

Среди всего разнообразия текстов можно выделить политический текст. По мнению Е. А. Репиной, политический текст – это: 1. текст, функционирующий в сфере политики; 2. текст, обладающий определенной тематикой, связанной с различными политическими вопросами; 3. текст, создаваемый человеком, занимающимся политической деятельностью; 4. текст, имеющий, как правило, коллективного автора и множественного адресата; 5. текст, нацеленный прежде всего на воздействие на людей для получения вполне конкретного результата [2].

Политический текст изучается и исследуется с различных позиций – с позиции стилистики, с точки зрения того, как в нем выражается идеология. Внимание исследователей привлекает вопрос об определении и классификации общественно-политической лексики. Вопросом, который до настоящего времени не нашел в языковедческой литературе общего решения, является определение понятия политической лексики. Создаются словари политических терминов [3].

При рассмотрении вопроса о прагматической стороне речевого общения мы учитываем положение о подобии интеллектов А. Шаффа, заключающееся в том, что текст воспринимается наиболее адекватно тем читателем, психологические особенности которого наиболее близки авторским. Отсюда, с одной стороны, близость психологических особенностей автора и читателя можно воспринимать как некую данность. Можно говорить и о более глубоком толковании психологического сходства, а именно сходства людей по эмоционально-смысловой доминанте, как это делается в работах В. П. Белянина [1].

Исходя из этого, Е. А. Репина сформулировала две гипотезы. Первая гипотеза состоит в том, что люди, принадлежащие по своим взглядам к одной политической партии, обладают сходными когнитивными структурами, или их фрагментами, которые должны проявляться в создаваемых ими

текстах. Иными словами, мы полагаем, что тексты, принадлежащие одной политической партии, но, как правило, разным авторам, а часто и коллективному автору, должны быть схожи по своим психолингвистическим характеристикам.

Вторая гипотеза заключается в том, что одной из осознанных, целенаправленных прагматических задач автора политического текста является задача формирования с помощью необходимых языковых средств определенного эмоционального психического состояния у реципиента.

Таким образом Е. А. Репиной было выделено три типа политических текстов по характеру их эмоционального воздействия на реципиентов: “агрессивный”, “эпатажный”, “энергичный”.

В основе “агрессивного” типа текста в основном лежат сильные с точки зрения психической активности, негативные эмоциональные состояния: ненависть, озлобленность, страх, ужас.

В целом тексты *агрессивного* типа заставляют человека чувствовать себя обиженным, униженным, оскорбленным, но не беспомощным и ущербным. Они призывают активно действовать, мстить. Основным смыслом выступает идея об опасности врага, который сделал нашу действительность “отвратительной, мерзкой, страшной” и с которым нужно бороться. В них много обращений к физиологической стороне человеческого существования, много говорится о насилии, убийствах, самоубийствах.

С точки зрения литературного языка в этих текстах нередко встречается разговорная лексика, стилистически сниженные языковые обороты, вульгаризмы. Предложения в основном простые или сложносочиненные. Много безличных конструкций, конструкций с пассивным залогом. Большое количество абзацев придает *агрессивным* текстам некоторую отрывистость и резкость.

Из стилистических приемов можно отметить наличие эпитетов, имеющих негативную окраску, сравнений, гипербол. Иногда встречается ирония и сарказм.

Тексты “эпатажного” типа заставляют чувствовать свою неполноценность, считать себя ущербными, жалкими и обманутыми. Они представляют собой некий диалог автора и читателя, целью которого является подавление самого собеседника.

Такие психолингвистические характеристики репрезентируются лексикой разных функциональных стилей и разновидностей национального языка. Наряду с разговорной лексикой, которая придает тексту неофициальный характер, создает более близкое общение между автором и читателем, а также сленгом, вульгаризмами, окказионализмами, много возвышенной лексики, тяготеющей к архаике.

Актуальны различные стилистические приемы: метонимия, оксюморон, ирония, сарказм. Много эпитетов, метафор, сравнений, гипербол. Характеризуются эти тексты и наличием пословиц и поговорок, которые имеют в основном негативный оттенок. Также для текстов эпатажного типа характерна ритмичность.

С точки зрения синтаксиса, много абзацев, вставных конструкций, вводных слов и словосочетаний, предложений с прямой речью.

В *эпатажных* текстах имеют место апелляция к фольклору, обращение к христианству, к древнейшим представлениям, которые отражаются в данных текстах в виде использования стереотипных образов животных

В основе “энергичного” типа текста лежат в основном положительные эмоциональные состояния: воодушевление, радость, гордость, восхищение. *Энергичные* тексты не подавляют, не унижают человека. Из негативных эмоциональных состояний они вызывают лишь легкое раздражение, иногда беспокойство, тревогу.

Основная идея *энергичных* текстов заключается в неповторимости нашего Отечества и нашего народа, в неповторимости и уникальности каждого человека в отдельности. Характерны призывы к добру, справедливости, честности. Акцентируется необходимость уважения личности, самосознание каждого человека, несущего ответственность за все, что он делает. Они вселяют в человека оптимизм, надежду, призывают работать, жить активно, творчески.

С точки зрения литературного языка, лексика в целом нейтральная, иногда встречаются элементы разговорного языка, что делает автора текста более искренним, сближает его с читателем. Есть метафоры, эпитеты. Часто встречается употребление пословиц, поговорок, цитат. Их использование ориентировано на экспрессивизацию контекста, на стилизацию разговорной речи, выполняющей функцию интимизации, установления контакта с читателем, привнесение оценочного начала для выражения позиции автора [4].

В результате становится очевидным, что политический текст, нацеленный на пропаганду определенных идей, на привлечение новых сторонников, достигает своей цели не столько путем объективных рассуждений и логических доказательств, сколько путем апелляции к эмоциям реципиентов. В целом это, видимо, связано с тем, что во времена политической и экономической нестабильности, несовершенства правительственных органов власти и нечеткости их деятельности, появление огромного количества различных политических партий способствует нарастанию эмоциональной напряженности.

Литература

1. Белянин В. П. Основы психолингвистической диагностики. (Модели мира в литературе). / В. П. Белянин // М., 2000. – Режим доступа: <http://www.psych-portret.ru/collection/repina.html>

2. Волков А. Г. Использование политического текста институтами власти / А. Г. Волков – Режим доступа: <http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/73878/37-Volkov.pdf?sequence=1>
3. Репина Е. А. Политический текст как средство речевого воздействия / Е. А. Репина – Режим доступа: <http://www.psych-portret.ru/collection/repina.html>
4. Репина Е. А. Политический текст: психолингвистический анализ воздействия на электорат: Монография / Под ред. В. П. Беянина / Предисловие В. А. Шкуратова. — М.: ИНФРА-М, 2012. — 9 с. — (Научная мысль).—Режим доступа: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/20248/e488527a98b7069548ca1d1dad017958.pdf?sequence=1>

Даниленко Оксана Сергіївна
Політичний текст як засіб мовленнєвого впливу

УДК 81'373.7(045)

Дорменев В.С., старший преподаватель

КОГНИТИВНЫЕ ПРИЗНАКИ АППЕЛЯТИВОВ В НЕМЕЦКОМ ДИСКУРСЕ

Основной задачей прагматики является спецификация так называемых „условий пригодности”, то есть тех условий, в которых конкретное высказывание рассматривается как релевантный для определенного контекста речевой акт. Прагматические интерпретации речевого акта обусловлены прагматическим контекстом, т. е. совокупностью когнитивных и социальных факторов, релевантных для использования данного высказывания.

Основной задачей прагматики является спецификация так называемых "условий пригодности", то есть тех условий, в которых конкретное высказывание рассматривается как релевантный для определенного контекста речевой акт. Прагматические интерпретации речевого акта обусловлены прагматическим контекстом, т. е. совокупностью когнитивных и социальных факторов, релевантных для использования данного высказывания.

Прагматика направляет свое внимание на отношения между говорящим и его речевым произведением, а предметом ее исследования является коммуникативное содержание высказывания.

Обращение – специализированное языковое средство, которое служит для организации человеческого общения, а именно – интегрирующий участников ситуации общения в единый коммуникативный акт. В лингвистической литературе отмечалось, что обращение используется „с целью привлечь внимание того лица, к которому речь направлена, вызвать у него определенную реакцию на обращение или заставить его выполнить действие, которое диктуется речевой ситуацией” [6, с. 3], „оно уточняет коммуникативную направленность к адресату” [5, с. 6]. Иначе сказать, обращение участвует в организации направленности речи и одновременно в социальной регуляции общения” [2, с. 4], выполняя при этом апеллятивную, экспрессивную и ассоциативную функции.

Как считают исследователи [1], механизм воздействия обращений включает три составляющие:

1). Активизация ментальных репрезентаций; У слушателя возникают ментальные (вербальные) реакции в ответ на обращение-стимул. Какие именно реакции? Уже отмечалось, что „применительно к каждому слову нужно знать, какая сцена или совокупность сцен активизируется им” [7, с. 91].

2). Установление контакта – активизация сенсорных (эмоциональных) реакций. На пути принятия и обработки информации не будет психологических барьеров, если она будет сопровождаться положительными эмоциями.

3) социальная регуляция общения – распределение ролей. Ориентация речи на адресата проявляется прежде всего в использовании так называемых обращений-регулятивов (типа товарищ, господин, друзья, студенты и т. д), что является „по сути, функцией регуляции” [3, с. 72]. Несомненно, „любой текст содержит в себе то, что мы назвали бы образом аудитории”, более того, „этот образ аудитории активно воздействует на реальную аудиторию, становясь для нее некоторым нормализующим кодом” [4, с. 55].

Наиболее популярным направлением в прагматике на современном этапе является теория речевых актов, предметом исследования которой является „иллокутивная сила” высказывания, объектом – акт речи, состоящий из высказывания говорящим предложения в ситуации непосредственного общения со слушателем. Теория речевых актов предлагает свою оригинальную модель коммуникативной ситуации, которая существует наряду с такими компонентами, как говорящий, адресат, высказывание, обстоятельства. Без этих компонентов не обходится ни одна модель общения.

Речевой акт рассматривается как трехуровневое единство, включающее три вида действий: локутивную, иллокутивную, перлокутивную. Локутивный акт представляет собой совершение действия выражения чего-то (акт речи в целом), иллокутивный акт – совершение действия в процессе выражения чего-то (разные типы речевых высказываний, содержание намерений говорящего), а перлокутивный акт – совершение действия за высказывание чего-то, то есть то влияние, под которым понимается адресат.

Толкование высказывания существенно зависит от „фактора адресата”. Неотъемлемость адресата от речевого произведения обусловлена тремя факторами: 1) связью адресата с перлокутивным эффектом; 2) игровым принципом речи, постоянно меняет места собеседников; 3) принадлежностью речевого акта к сфере межличностных отношений. Модель речевого акта в теории речевых актов включает в себя также цель и результат речевого акта.

Речевое поведение человека – сложное явление, оно связано с особенностями воспитания, местом рождения и воспитания, средой, в которой она обычно общается, со всеми свойственными ему как личности и как представителю социального круга характеристиками, а также особенностями национальной общности. Речевое поведение, как уже было сказано, стереотипное, обычное, поэтому оно выражается в стереотипных высказываниях, речевых клише, с одной стороны, и в каких-то сугубо индивидуальных речевых проявлениях конкретной личности – с другой [2, с. 38-39].

Речевой акт осуществляется с определенными целями, в определенных условиях и имеет определенную направленность. Иными словами, речевой акт имеет структуру, в которой выделяются отдельные компоненты: 1) говорящий; 2) адресат; 3) исходный материал высказывания (пресуппозиции говорящих); 4) цель сообщения; 5) развитие, внутренняя организация речевого акта; 6) контекст, ситуация общения.

Психолингвистический механизм воздействия обращений включает три составляющие: 1) активизацию ментальных репрезентаций; 2) установление контакта – активизацию сенсорных (эмоциональных) реакций; 3) социальную регуляцию общения – распределение ролей: *du, liebes Kind! Ich liebe dich, mich reizt deine schöne Gestalt* (J.W. von Goethe „Erlkönig“)

В немецком языке, как и во многих других языках, существует множество различных видов выражения адресованности, и в каждом конкретном случае выбор определенной формы обращения происходит в связи с ситуацией.

Прежде всего, это обращение-антропонимы, широко распространены, причем используются не только в пределах семьи, но также лицами, которые не находятся в родственных отношениях с конкретным лицом.

Специфичным для немецкого языка является также еще один тип обращения – обращения-наименование профессии. Он часто употребляется в виде номинации и является стилистически совершенно нейтральным: *Frau Doktor Müller! Herr Doktor Müller!*

Необходимо отметить такой довольно распространенный тип номинативных групп как „господин + фамилия”, „товарищ + фамилия”, „должность + фамилия” и т.п.: *Frau Müller! Herr Müller! Arzt Müller!*

В роли обращений в немецком языке также широко употребляются наименования родственных отношений, например, обращение к различным членам семьи с использованием отдельной номинации родственных отношений: *Meine Tochter! Mein Sohn, mein Sohn! Mein Vater, mein Vater!* (J.W. von Goethe „Erlkönig“)

Следует отметить, что обращение с наименованием родственных отношений весьма распространенные в любом языке. В связи с этим их рассмотрение непосредственно связано с исследованием национально-специфических особенностей речевого поведения представителей той или иной культуры.

Познание особенностей обращения необходимо для адекватного понимания и перевода на другой язык оригинальных произведений немецкоязычной художественной прозы, а также для усвоения закономерностей немецкого речевого поведения.

Литература

1. Варпахович Л. В. Обращение как объект психолингвистического анализа // Теория коммуникации. Языковые значения: Сб. науч. статей. – Мн. : МГЛУ, 2000. – С. 11-21.
2. Глаголева Н. М. Функционально-семантическое поле обращения: микрополе динамико-синкретичных обращений // Речь. Речевая деятельность. Текст: Межвуз. сб. научн. трудов. – Таганрог : Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2004. – С. 38-40.
3. Гольдин В. Е. Обращение: теоретические проблемы. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1987. – 115 с.
4. Дмитриева Л. К. Обращение и вводный компонент. – Л. : ЛГПИ, 1976.
5. Леонтьев А.А. Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания. – М.: Наука, 1969. – 307 с.
6. Лотман Ю. М. Текст и структура аудитории // Учен. зап. Тартуск. ун-та. – Вып. 422. – Тарту, 1977.
7. Филлмор Ч. Основные проблемы лексической семантики // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 12. – М. : Прогресс, 1983. – С. 74-122.

Дорменів Віктор Стефанович

Когнітивні ознаки апелятивів у німецькому дискурсі

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ТЕКСТУ В ПРОЦЕСІ ЧИТАННЯ ТА АУДІЮВАННЯ

Розглядаючи проблеми навчання німецької мови, ми маємо враховувати сучасні вимоги до рівня підготовки майбутніх учителів як в першій, так і в другій іноземній мовах (ІМ). В умовах економічних, політичних та соціальних змін, які відбуваються в нашому суспільстві, закономірною є потреба у високоосвічених фахівцях, здатних вирішувати творчі завдання та брати участь у міжкультурному спілкуванні. Необхідною умовою для цього є вміння студентів працювати з текстом.

Процес розуміння тексту починається з того, що ми сприймаємо його у вигляді звуків чи букв. Автор тексту „закодував” таким чином інформацію, і завдання того, хто слухає чи читає, – розшифрувати її. Завдання слухача зводиться до того, щоб сегментувати безперервний потік звуків, виділити певні мовні (фонемні та слова), а також просодичні елементи. Читач має ідентифікувати букви та їх комбінації, а також елементи зв'язку між словами та реченнями (наприклад, знаки пунктуації). І той, і інший має підібрати в довготривалій пам'яті відповідне значення до того чи іншого слова, з'ясувати тип речення та правильно інтерпретувати отриману інформацію. Г. (G. Solmecke) зазначає, що процес розуміння усного чи писемного тексту є інтерактивним, тобто, з одного боку, інформація з тексту надходить до читача/слухача, але, з іншого боку, для того, щоб зрозуміти текст, читач/слухач має володіти певними знаннями, щоб зрозуміти зміст повідомлення [4, с. 13]. Звичайно, у першу чергу, він має володіти мовними знаннями: лексичними та граматичними, при чому знання слів є більш важливим фактором для розуміння текстів.

Згідно з теорією мовленнєвої діяльності І. О. Зимньої [1, с. 190-194] існують загально-функціональні мовленнєві механізми, такі як сприйняття, осмислення, ймовірне прогнозування, оперативна, короточасна та довготривала пам'ять, які при вивченні ІМ пристосовуються до нових умов іншомовної МД.

Сприйняття є одним із психічних актів, через які проходить слово (речення, текст). Сприйняття не є простою механічною сумою незалежних відчуттів, хоч і базується на даних цих відчуттів. Сприйняття слова – це його чуттєвий образ у нашої свідомості, а результат сприйняття – чуттєвий образ слова, який базується на його усвідомленні, осмисленні, порівнянні та виділенні із ряду інших слів.

За І.А.Зимною сприйняття мовленнєвого висловлювання має трирівневу структуру:

- I – спонукально-мотиваційний рівень;
- II – аналітико-синтетичний;
- III – виконавчий.

Якщо в продуктивних видах мовленнєвої діяльності (МД) процес іде від задуму висловлювання до його реалізації у мовленні, то в аудіюванні та читанні цей процес має зворотній хід – від мовної форми до задуму. Спонукально-мотиваційний рівень в рецептивних видах МД схожий з таким рівнем в продуктивних видах в тому плані, що на першому рівні створюється мотив для діяльності, але він має також суттєву різницю: тому, хто навчається, не треба створювати програму висловлювання, його завдання – знайти в тексті задум, зрозуміти логіку висловлювання. На цьому рівні треба активізувати пізнавальну потребу тих, хто навчається, насамперед шляхом підбору текстів, які б відповідали інтересам, можливостям, віку студентів.

На аналітико-синтетичному рівні сприйняття мовленнєвого повідомлення відбувається у 4 фази: фаза прогнозування смислу; фаза вербальної зв'язки; фаза встановлення смислових зв'язків між словами та між смисловими ланками; фаза формулювання смислу [2, с. 130].

Перша фаза сприяє актуалізації семантичного поля, яке співвідноситься з загальним смислом гіпотези. Той, хто навчається, висуває гіпотезу щодо змісту тексту (смислового та вербального), яка передуює самому акту сприйняття. На формування гіпотези впливає попередній досвід (мовний та немовний) студента, так званий „layout” тексту, характер передтекстових завдань. Слухаючи чи читаючи текст, реципієнт підтверджує чи спростовує гіпотезу. В залежності від того, чи збігається гіпотеза зі змістом тексту, інформація сприймається чи не сприймається. В аудіюванні, якщо висунута гіпотеза не відповідає змісту тексту, то це може призвести до втрати спроможності сприймати текст. При читанні реципієнт може повернутися назад, перечитати ще раз.

Щодо другої фази, то тут відбувається впізнавання графічних образів при читанні та звукових образів при аудіюванні. І.О.Зимня відзначає той факт, що для того, хто читає, важливими є такі графічні ознаки тексту, як розділові знаки, шрифт, граматичні форми, засоби синтаксичного та логічного зв'язку, а для того, хто слухає, важливими є вміння ідентифікації таких акустичних ознак, як паузи, інтонація, наголос, повторення і т.д. [1, с. 191]. Але і в тому, і в іншому випадку відбувається зіставлення сигналу, що надходить, з тим еталоном, що зберігається в пам'яті людини. Одночасно відбувається розчленування мовленнєвого потоку на синтагми, яке в усному мовленні реалізується ритмічним розчленуванням та інтонацією, а при читанні подане графічно.

Третя фаза протікає одночасно з другою. Той, хто сприймає текст, переходить від перцепції до мови, а від неї до смислу висловлювання. Встановлення смислових зв'язків залежить від багатьох об'єктивних факторів: змісту тексту, його структури, а також від індивідуальних особливостей реципієнта.

Четверта фаза – це узагальнення всієї перцептивно-мисленнєвої роботи. Ця фаза характеризується не тільки розумінням почутого чи прочитаного, а й здійсненням мовленнєвого вчинку, який може мати вербальну чи невербальну форму. Це може бути оцінка сприйнятого тексту, формування певного відношення до нього. Цей етап є перехідним до виконавчого рівня читання та аудіювання, на якому відбувається осмислення та розуміння одержаної інформації.

Через *осмислення* відбувається смислова організація сприйнятого висловлювання від загального смислу до міжпонятійних зв'язків. Внутрішнім механізмом такої організації є перекодування за рахунок об'єднання, групування, розчленування, виділення головного, встановлення еквівалентних заміни. Слова та словосполучення, що сприймаються на слух чи через зоровий канал, замінюються простим сигналом чи образом, які дозволяють утримувати частину тексту. При відновленні тексту вони знов декодуються в слова-еквіваленти, які зберігають загальний зміст тексту. Осмислюючи текст, той, хто навчається, намагається виділити головне в кожній його частині, те, що б замінило загальний широкий смисл на більш короткий у вигляді тез, на основі яких відбувається потім відтворення сприйнятого тексту.

Пам'ять як один з мовленнєвих механізмів відіграє важливу роль в сприйнятті почутої чи прочитаної інформації. Пам'ять – це відображення того, що було в минулому досвіді людини. Вона складається з процесів запам'ятовування, зберігання та відображення інформації, які складають систему пам'яті. Б. Дальхаус (B. Dahlhaus) вказує на той факт, що при аудіюванні чи читанні ми запам'ятовуємо не слово і те, як воно звучить, а його значення, а точніше абстракцію цього значення [3, с. 57]. Прочитавши чи почувши слово Baum, наприклад, ми запам'ятовуємо не слово, а його абстракцію (схему), причому кожна людина може уявляти собі дерево по-різному, в залежності від наявного життєвого досвіду.

При читанні та аудіюванні відбувається впізнання слів та граматичних структур завдяки актуалізації знань із довготривалої пам'яті. І. О. Зимня відзначає, що цей вид пам'яті зберігає не тільки мовні знання, а й загальний результат пізнавальної діяльності людини. Від рівня повноти, системності, та структурованості цих знань в пам'яті того, хто навчається ІМ, залежать адекватність та глибина розуміння сприйнятого тексту [1, с. 86]. Оперативна пам'ять – це поточне запам'ятовування, коли зберігання інформації необхідне лише на час її опрацювання в процесі діяльності. На початку навчання ІМ оперативна пам'ять має невеликий об'єм та характеризується малою рухливістю, але шляхом тренування ці характеристики покращуються.

Механізм ймовірного прогнозування в рецептивних видах МД також відіграє дуже важливу роль. Він визначає швидкість процесів читання та слухання, допомагає глибше проникнути в зміст сприйнятого повідомлення. Людина, що сприймає текст, висуває певні гіпотези щодо змісту, які можуть бути підтверджені чи спростовані в процесі читання чи слухання. І. О. Зимня виділяє два види гіпотез: смислові та вербальні. Смислові – це гіпотези щодо смисло-синтаксичних зв'язків. Вербальні гіпотези – це конкретні гіпотези щодо семантичного наповнення кожної смислової гіпотези, тобто слова, за допомогою яких формулюються смислові гіпотези.

Розвиненість механізму ймовірного прогнозування залежить від мовного досвіду людини та досвіду спілкування. Лінгвістичний досвід виявляється в тому, що в даному контексті людина прогнозує саме те слово чи словосполучення, яке найчастіше зустрічалося в його досвіді спілкування.

Викладене дозволяє зробити висновки про те, що аудіювання та читання як рецептивні види мовленнєвої діяльності мають спільну схему смислового сприйняття повідомлення та схожі психологічні та мовленнєві механізми: механізм сприйняття та осмислення у єдності аналізу та синтезу, механізм пам'яті у єдності довготривалої, короткочасної та оперативної пам'яті, механізм ймовірного прогнозування, які невідривно пов'язані між собою.

Але, очевидним є факт, що існує певна різниця в процесі переробки інформації, що надходить. По-перше, при читанні сприймаються оптичні сигнали, а при аудіюванні акустичні, тобто той, хто слухає, має сегментувати текст. По-друге, для процесу аудіювання характерною рисою є одночасність сприйняття фонологічних, лексичних, синтаксичних та інших елементів тексту, під час аудіювання той, хто слухає, сприймає безперервний потік сигналів зі швидкістю, на яку він не може вплинути. Тобто, як зазначає Г. Золмеке (G. Solmeske) аудіювання відзначається більш високою щільністю інформації на одиницю часу, в той час, як щільність інформації під час читання залежить від потреб та можливостей читача [4, с. 11]. По-третє, порівнюючи процеси аудіювання та читання, ми маємо пам'ятати про афективний компонент розуміння тексту. Тобто, слід враховувати той факт, що існують індивідуальні особливості сприйняття усних та писемних текстів, які пов'язані з різним ступенем розвитку рецептивних видів МД.

Отже, викладене вище дозволяє зробити висновок про те, що робота над читанням та аудіюванням сприяє формуванню схожих прийомів роботи з текстами, які пред'являються в звуковому та графічному коді, таких, наприклад, як вміння співвідносити графічний та звуковий образ мовленнєвих одиниць з семантикою, проявляти гнучкість щодо сприйняття та опрацювання інформації в залежності від ступеню

складності тексту, вміння використовувати орієнтири (при читанні – заголовки, знаки пунктуації, абзаци, схеми, малюнки; при аудіюванні – паузи).

Література

1. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе / Ирина Александровна Зимняя. – М. : Просвещение, 1991. – 222 с.
2. Клычникова З. И. Психологические особенности обучения чтению на иностранном языке : Пособие для учителя / Зинаида Ивановна Клычникова. – М. : Просвещение, 1983. – 207 с.
3. Dahlhaus B. Fertigkeit Hören / Barbara Dahlhaus. – München : Langenscheidt, 1994. – 192 S.
4. Solmecke G. Texte hören, lesen und verstehen. Eine Einführung in die Schulung der rezeptiven Kompetenz mit Beispielen für den Unterricht Deutsch als Fremdsprache / Gerd Solmecke. – Berlin und München : Langenscheidt. – 1997. – 112 S.

УДК 811.112. 2' 373(043)

Каріда О.І., старший викладач

ЛІНГВІСТИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ЗАСОБІВ ОПИСУ АБСТРАКТНИХ ПОХІДНИХ

Абстракція – термін, який вперше було використано у філософії. Буквально і з латини він позначає абстрагування, формування образів реальності: уявлень, понять, суджень.

Абстракція визначається у словниках як "уявне абстрагування, обособлення від тих чи інших сторін, властивостей чи зв'язків предметів та явищ для виділення їх суттєвих ознак" [1, с. 17].

Однак, це визначення потребує уточнення філософською інтерпретацією цієї категорії, де "під абстракцією розуміється формування образів реальності шляхом абстрагування чи поповнення, тобто шляхом використання лише частини з більшості відповідних даних та додавання до цієї частини нової інформації, яка не витікає з цих даних" [2, с. 76]. При цьому виділяються абстракції різного порядку чи різного рівню та даються такі типи абстракцій: ототожнення, індивідуалізації, потенційної здійсненності тощо.

Категорія абстрактного виділяється у протиставі до категорії конкретного, та на відміну від таких фундаментальних понять глав, простір, час, дія, що характеризують реальний світ, категорії абстрактного та конкретного є результатом пізнавальної діяльності людини. Людина, коли вивчає світ, поступово доходить висновку, що одні речі унікальні, інші утворюють безліч елементів з певними ознаками, загальними для усіх цих елементів, а треті не можуть бути віднесені до речей у звичайному розумінні цього слова, оскільки позначають сутності, що не відчувуються чи спостерегаються.

За допомогою абстракцій мишлення, за контрастною різноманітністю зовнішніх властивостей та явищ, які розрізняються між собою, знаходить те спільне, ознакове, головне, що робить їх вираженням однієї і тієї сутності. Слово "жорстокість" асоціюється із якістю та властивістю, що означають крайню суворість, безжалісність, безпощаду. Образність слова характеризується конкретним узагальненням в одному іменнику у безлічі самостійних по собі понять. Утворення абстрактного поняття йде шляхом використання чи засвоєння лише частини з безлічі відповідних даних та додавання до цієї частини нової інформації, яка не витікає з цих даних" [2, с. 7].

Визначаючи поняття абстрактного в лінгвістиці, треба спочатку визначити початкове значення самого терміну, а потім використовувати його стосовно визначення абстрактних іменників, тому що значення початкового, первісного не може втрачати свого змісту і при визначенні його стосовно іншого явища".

За допомогою мови здійснюється складна діяльність мишлення, бо вираження конкретних речей детерміновано безпосереднім сприйняттям дійсності, та, у той же час, вираження абстрактних понять пов'язано із формуванням образів реальності, але, на відміну від конкретного, це відбувається шляхом абстрагування від ознак речей та узагальнення уявлень про властивості, якості, стани та явища. Питання про те, що являють самі по собі абстрактні іменники ставиться вже не вперше, але існують різні погляди до рішення проблеми та аналізу їх слів. У "Словнику лінгвістичних термінів" О. С. Ахманової [2, с. 465], абстрактними називаються ті іменники, які виражають поняття, дію чи ознаку у абстрагуванні від діяча чи носія ознаки, і через це протистоять конкретним іменникам. Своє розуміння питання пропонує К. Кнауер, який дотримується точки зору знакової суттєвості мови у відношенні до абстрактних іменників, тому що конкретні іменники можна зобразити у вигляді малюнка, у той час, як для абстрактних слів існує тільки знак. Таку дефініцію надає і В. Г. Гак, бо з одного боку абстрактними називають слова, які позначають властивості, відношення, стани предметів, що абстраговані від матеріальних речей. З іншого боку, до абстрактних іменників відносять слова, що позначають у порівнянні з конкретним більш широкі поняття. При розгляданні основних особливостей граматики абстрактних іменників, їх синтаксичного поширення, а також взаємодії з категоріями числа та визначеності / невизначеності під абстрактними іменниками визначається граматична категорія, що містить інформацію про якість, ознаку стан як самостійний предмет

мислення. У реальній дійсності ці якості та ознаки існують самі по собі, але залежать від тієї речі, атрибутом якої вони є. Ця дефініція є найбільш поширеною і об'єктивною та містить основні риси абстрактних іменників:

- 1) абстрактні іменники утворюються шляхом аналітичного абстрагування;
- 2) абстрактні іменники позначають духовні та інтелектуальні якості та ознаки людини (die Zartheit 'ніжність', die Freigebigkeit 'щедрість', das Vertrauen 'довіра').

Усі похідні іменники утворюються за певними словотворчими моделями цієї чи іншої мови, де словотворча модель є стабільною структурою, яка має узагальнене лексико-категоріальне значення та здатна наповнюватись різним лексичним матеріалом. Це визначення моделі передбачає принцип моделювання (постійність структури, її зв'язок зі змістом), але не конкретний об'єм та межі окремих моделей [3, с. 114]: 1. другорядну основу (das Leben), 2. первинну основу, що входить до складу другорядної основи (Leben), 3. основу зі зміною кореневої морфеми (krank – kränkeln), 4. словотворчий афікс, 5. пустий морф. На основі цього інвентаря виділяються 13 моделей лексичних основ німецької мови: коренева, безафіксно-похідна, префіксна, суфіксна, суфіксна основа із зміненням у корні, суфіксно-префіксна, суфіксно-префіксна із зміненням у корні, основа означеного складного слова, основа невизначеного складного слова, основа із залишковим елементом, основа із афіксом та залишковим елементом.

Користуючись словами, як готовими одиницями мови, ми розрізняємо моделі за основами, класифікуємо їх та розглядаємо процес утворення слів. Ці два аспекти словотвору (процесуальний та стаціонарний) пов'язані один до одного дуже близько та знаходять своє вираження у словотворчій моделі. Процесуальний та стаціонарний аспекти мають велике значення при якісній характеристиці моделі, тобто при визначенні її продуктивності / непродуктивності. Непродуктивною моделлю безафіксного словотвору у німецькій мові є утворення іменників від основ сильних та неправильних дієслів. Такі слова являють собою закритий клас у сучасній німецькій мові, так як вони давно вже не утворюються як і сильні одно морфемні слова (gehen – Gang). По їх зразку продовжують виникати похідні від відповідних префіксних дієслів (bestecken – Besteck). Цей приклад є доказом складності визначення продуктивності / непродуктивності моделі, де також спірною є непродуктивність моделі із суфіксом – *nis* та деяких інших (verstehen – Verständnis).

Кількісна характеристика моделей не залежить від якісної, тому що мова йде про їх частотність у текстах різних за жанрами і, яка не співпадає з їх продуктивністю, де де слід розрізняти частотність моделей від частотності окремих, утворених за моделями слів. Для повної об'єктивності необхідно провести статистичні підрахунки, як і при визначенні продуктивності / непродуктивності моделі. Кількісна характеристика моделі з більшою підставою ніж якісна базується на емпіричних спостереженнях. Дуже частотною є непродуктивна модель утворення іменників жіночого роду із суфіксом – *e* (reisen – Reise), (tief – Tiefe); а з іншого боку, малочастотна модель іменників з цим суфіксом є продуктивною.

Література

1. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М. : Наука, 1988. – 750 с.
2. Левицкий А. Э. Семантика слова / А.Э. Левицкий. – К. : КНЛУ, 1989. – 173 с.
3. Степанова М. Д., Фляйшер В. Теоретические основы словообразования в немецком языке / М.Д. Степанова, В. Фляйшер. – М. : Высш. шк., 1984. – 264 с.

УДК 821.112.2'05 Нов.09(043)

Кожухова Г.О., старший преподаватель

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПОЭТИКИ РОМАНА «ГЕНРИХ ФОН ОФТЕРДИНГЕН» НОВАЛИСА

Роман Новалиса «Генрих фон Офтердинген» в истории развития литературы романтизма в Германии рассматривается как энциклопедия идейных и художественных исканий раннего романтизма. Своеобразие романа проявляется во всем: и в выборе темы, эпохи, в которой разворачиваются события, и в повествовательной манере, и в образах романа и т. д. Автор сочетает в романе прозу и поэзию, миф и сказку, аллегорию и символ.

Самым известным образом романа является поэтический образ-символ – голубой цветок. Этот образ проходит через весь роман. Так, Генрих, главный герой романа, узнает о чудесном цветке от пришельца. Им овладевает странное желание-стремление, желание-томление, тоска – увидеть голубой цветок. Впервые Генрих видит цветок во сне в самом начале романа. Сон полон необычайных приключений – моря и страны, странные звери и разные люди, битвы и мир, жизнь, смерть, рождение, любовь, страсти и покой. В конце сновидения Генрих очутился на мягком прибрежном лугу у ручья <...> с наибольшей силой привлекал его небесно-голубой цветок, который рос у самого ручья, касаясь воды своими широкими, блестящими листьями. Вокруг росло бесчисленное множество других цветов всевозможной окраски, и в

воздухе разносилось чарующее благоухание. Но он ничего не видел, кроме голубого цветка, и долго разглядывал его с невыразимой нежностью. Наконец ему захотелось приблизиться к цветку; но цветок вдруг зашевелился, и вид его изменился; листья сделались более блестящими и прижались к растущему стеблю, цветок склонился к нему, и лепестки превратились в широкий голубой воротник, из которого выступило нежное личико [2, с. 209]. И на этом сон прерывается – Генриха разбудила мать.

Напоминания о голубом цветке регулярно встречаются по ходу повествования. Ассоциативные воспоминания о цветке его души, как иногда Генрих называл голубой цветок, находим в четвертой главе, где описывается встреча с крестоносцами и с женщиной с Востока, в пятой главе, когда Офтердинген рассматривает удивительную книгу с картинками в пещере отшельника. Далее, в шестой главе по прибытию в Аугсбург Генрих оказывается на большом празднике в доме деда. Здесь он знакомится с прекрасной Матильдой. Переживая вспыхнувшее чувство любви, Генрих говорит себе: *«Разве в душе у меня не такое же чувство, как во сне, когда я видел голубой цветок?»* [2, с. 284]. Первая часть романа заканчивается сказкой Клингсора, где также появляется образ удивительного цветка.

В набросках второй части, которую Новалис по причине ухода из жизни не успел закончить, есть указания на голубой цветок. Генрих встречает девушку по имени Киана. В этом имени содержится намек на греческое слово со значением «голубой василек». Старик Сильвестр, мудрец и врач, успокаивает Генриха, разрыдавшегося от переполнявших его чувств, даря ему расцветшую незабудку с веточкой кипариса.

Таким образом, в чудесном сне о голубом цветке предваряются основные моменты развития сюжета. Образ цветка с лепестками цвета неба, с корнями, что уходят в царство земли, занимает преобладающее положение в романе.

Почему основной поэтический образ Новалис выбирает среди растений? Возможно, ответ на этот вопрос найдем в словах Сильвестра: *«Растения – самый непосредственный язык почвы. Каждый новый листик, каждый причудливый цветок являет некую тайну, пробивающуюся наружу; она становится немой, тихим растением только потому, что не может ни двигаться от любви и радости, ни сказать слово. Когда в глуши видишь такой цветок, не кажется ли, точно все вокруг преобразилось? Разве маленькие пернатые напевы не охотнее всего носят вблизи от этого цветка? Хочется плакать от радости и, отдалившись от мира, зарыться руками и ногами в землю, чтобы пустить корни и никогда не лишиться его отрадной близости. Весь мир суши устлан этим таинственным зеленым ковром любви. Каждой весной он обновляется, и его странные письма понятны лишь тому, кто любим, – как восточный букет цветов. Он будет вечно и ненасытно читать и с каждым днем постигать новый смысл, новые, все более и более пленительные откровения любящей природы»* [2, с. 331-332].

Новалис стремится, чтобы образ чудесного цветка соединил в себе все, что движет человеческим стремлением к любви и миру. И как замечает Г. Шульц: «этот цветок, совершенно эфирное создание формирующего духа, сохраняет своеобразное очарование, точно так же, как очарование остается присущим и самому роману с его искусно-ясным и скромным языком, за которым, как и хотел Новалис, мерцают *благоговение и изумление*» [4, с. 232].

Голубой цветок – образ-указатель на пути постижения великой связи между Вселенной и глубинами человеческого духа. Указатель, который не позволяет Офтердингену отклониться от пути, где происходит его становление как поэта, поэта романтического, поэта-носителя *«прогрессивной универсальной поэзии, которая сродни философии»*.

В романе есть еще ряд образов-указателей или, другими словами, образов учителей, в беседах с которыми перед Генрихом раскрываются разные стороны его предназначения как поэта. Это люди разных занятий – купцы, рудокоп, отшельник, крестоносцы, поэт Клингсор. В каждой профессии Новалис открывает свою поэзию, свою философию. Н. Я. Берковский, рассуждая о важности философских диалогов в романе, находит интересное сравнение: «Каждый персонаж у Новалиса еще заодно и мыслитель, что входит в стиль персонажа, пополняет и завершает стиль, в котором персонаж написан. Если сравнивать способ общаться у персонажей Новалиса с симпозиумом у Платона, то вот еще другое сравнение, тоже заимствованное из древнего мира: сами персонажи похожи на изображения людей в Древнем Египте с насаженными на их плечи преувеличенными головами. У персонажей Новалиса слишком много головы, избытка духовности, способности к слову соотносительно с обыденностью» [1, с. 166]. Поэт Клингсор наставляет Генриха: *«нет ничего более необходимого поэту, чем умение проникнуть с суть всякого дела, знание средств, какими достигается та или другая цель, присутствие духа, позволяющее сделать самый подходящий ко времени и к обстоятельствам выбор. Воодушевление без разума бесполезно и опасно, и поэт не сотворит чуда, если сам будет удивляться чудесам»* [2, с. 287-288].

В одном из фрагментов Новалис утверждает: *«Настоящий учитель подобен дорожному указателю. Если ученика действительно отличает любовь к истине, то достаточно лишь указать ему направление, чтобы он смог найти то, чего ищет»* [3, с. 309]. И в первой части романа «Ожидание» Генрих предстает учеником, которого *«действительно отличает любовь к истине»*. Но о результативности поисков можно судить только в общих чертах по причине незаконченности второй части романа «Свершение». Автор

стремился на страницах романа отразить интуитивный путь познания, стремление к истине, показать процесс бесконечного постижения идеала, создать эстетическую утопию совершенного человека и совершенного человеческого общества. «Поэт и жрец были вначале одно, и лишь последующие времена разделили их», - сказано в одном из фрагментов Новалиса. И предназначение поэта – найти путь и повести по нему человечество к новому «золотому веку», к эпохи гармонии человека и природы, осознания великой связи между микрокосмом человека и Вселенной, единства универсума.

Литература

1. Берковский Н. Я. Романтизм в Германии / Н. Я. Берковский. – СПб. : Азбука-классика, 2001. – 512 с.
2. Избранная проза немецких романтиков. В 2-х томах. – Т. 1. Пер. с нем. / Сост. и предисл. А. Дмитриева; Коммент. М. Рудницкого. – М. : Худож. лит., 1979. – 397 с.
3. Новалис. Афоризмы и фрагменты / Новалис // Шульц Г. Новалис. – Челябинск : Урал LTD, 1998. – С. 295-314.
4. Шульц Г. Новалис / Г. Шульц. – Челябинск : Урал LTD, 1998. – 326 с.

Кожухова Галина Оревівна, старший викладач.

Деякі особливості поетики роману Новаліса «Генріх фон Офтердінген».

УДК 81'373 (043)

Лоскутова Н.Н., старший преподаватель

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ПРИРОДЫ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЙ ЕДИНИЦЫ КАК ЯЗЫКОВОГО ЗНАКА

В каждом языке термины составляют огромный массив специальной лексики, обладающий особыми свойствами и признаками. Говоря о термине как о слове, стоит отметить, прежде всего, его знаковый характер. Под знаком понимается «материальный чувственно воспринимаемый объект, который символически, условно представляет и отсылает к обозначенному им предмету, явлению, действию или событию, свойству, связи или отношению предметов, явлений, действий или событий, сигнализирует о предмете, явлении, свойстве и т.п., который им обозначается» [3, с.182]. Любая мыслительная деятельность человека подразумевает использование знаков, которые могут носить как языковой, так и неязыковой характер. В данной работе нас будут интересовать языковые знаки, хотя в терминосистемах не исключено использование и неязыковых знаков (к примеру, символов в математических, физических, химических формулах). Проблема языкового знака многоаспектна, и многие вопросы все еще являются дискуссионными, тем не менее, бесспорным остается тот факт, что язык представляет собой знаковую систему особого рода. Языковая знаковая система является универсальной, многоплановой (может включать незнаковые единицы) и произвольной, в которой знак может сам порождать определенную знаковую ситуацию. Языковые знаки функционируют в их взаимосвязи, объединяясь в систему с определенными правилами их построения и употребления.

Одним из ключевых элементов в языке является слово, которое само будучи знаком, представляет собой совокупность знаков. Так, Ю. С. Степанов выделяет знак смысла (фонетическое слово), знак предмета (фонетическое слово со своим смыслом), которые комплексно выступают знаком нового предмета, то есть словом. Поскольку термин является словом, он также обозначает предмет и выражает понятие о предмете. Учитывая то, что знак трактуется как выразитель определенного языкового значения, а термин, как любая лексическая единица, обладает значением, следовательно, он представляет собой знак.

Разрабатывая теорию языка как системы знаков, А. Г. Волков в качестве неотъемлемого набора определяющих признаков знака называет материальность, повторяемость, условность, социальность и мотивированность [1, с. 55]. Мы можем говорить, что термину также присущи эти признаки: термин обладает материальной оболочкой, лингвистическая непрерывность употребления обуславливает термин, который является условным по отношению к обозначаемому предмету, а структура природы языка определяет его мотивированность.

В соответствии с теорией знака А. А. Реформатского, термин также является материальным образованием, направленным на значение. Содержание термина не совпадает с его материальной характеристикой, его нельзя отождествлять с понятиями, поскольку оно определяется дистинктивными, существенными признаками понятия, а также местом, которое термин занимает в системе аналогичного порядка знаков, то есть других терминов.

Исследуя лингвистические аспекты терминоведения, Т. Р. Кияк развивает идею о том, что группы знаков различаются по объему и виду информации. Отмечая неоднородность языковых знаков, он выделяет асемантические и семантические знаки. Асемантические знаки являются акустическими по природе, несут асемантическую информацию, отсылая к сфере значений (фонема, слог). Семантические знаки семантичны по происхождению и по содержанию информации, они несут языковую информацию об объективной

действительности (слово, предложение). Исходя из этого, автор приходит к выводу, что одним из главных условий существования знака является информативность [2, с. 26-28]. Таким образом, термин является семантическим знаком языка, и данное заключение полностью справедливо для него, поскольку все исследователи отмечают высокую информативность термина. При помощи материализации мысленных образов, термин может хранить и передавать большой объем информации [3, с. 183], что определяет емкость его содержания.

В языке как иерархической коммуникативной знаковой системе соотносятся два уровня: план выражения и план содержания или, в понимании некоторых ученых, – материальное и идеальное. До сих пор ведутся дискуссии о том, является ли знак односторонней (монологической) или двусторонней (диалогической) сущностью. Сторонники односторонней сущности знака (Т. П. Ломтев, А. И. Смирницкий, В. М. Солнцев) настаивают на исключительной материальности знака, не включая значение в состав знаковой структуры. Так, В. М. Солнцев говорит о том, что значение не входит в знак, поскольку значение представляет собой функцию мозга и существует только в сознании человека, а знак находится вне человека, следовательно, знак и значение существуют и развиваются раздельно друг от друга [4, с. 19-20].

По мнению большинства терминоведов (Т. Р. Кияк, А. В. Суперанская, А. А. Реформатский, В. П. Даниленко, В. М. Лейчик, Ю. С. Степанов, Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин), знак – это двусторонняя материально-идеальная единица, в которой план выражения и содержания связаны друг с другом. Под планом выражения обычно понимают материальную, звуковую оболочку знака, его грамматическую структуру, а под планом содержания – его понятийное наполнение, значение, смысл. Т. И. Вендина в качестве единицы плана выражения называет лексему, представляющую совокупность лекс, а семема, объединяющая в своем составе семы, является единицей плана содержания. Именно совокупность планов выражения и содержания обеспечивают надлежащее выполнение знаком знаковой функции.

В лингвистике встречаются разные обозначения для материально-идеальной стороны знака: форма выражения и форма содержания (Т. Р. Кияк), план выражения и план содержания (Т. Л. Канделаки), уровень выражения и уровень содержания (А. Г. Волков), термин-слово и термин-понятие (А. В. Суперанская), обозначающее и обозначаемое (А. А. Реформатский). Данное расхождение в названиях не мешает пониманию термина как знака, в котором определенным образом соотносятся материальное (план выражения) и идеальное (план содержания). Исследователи сходятся во мнении, что содержание термина играет главенствующую роль по отношению к его языковой форме, так как форма термина в процессе ее создания может изменяться, быть неустоявшейся и нуждаться в уточнении. При этом мы не можем говорить о неразделимости понятий «форма» и «содержание», об их переходе друг в друга. Мы можем утверждать, что план выражения и план содержания характеризуются относительным единством. В идеале один знак должен выражать одно понятие, соответственно, у одного содержания должна быть только одна форма. Но в этом случае язык был бы перенасыщен словами, память человека не в состоянии была бы запомнить бесчисленную массу единичных наименований. Поэтому согласно закону экономии языковых средств, одна форма может выражать несколько понятий, что позволяет говорить не о тождестве формы и содержания, а об их единстве.

Учитывая, что в процессе познания объективной действительности научные теории могут претерпевать изменения, этот факт порождает конфликт формы и содержания. Данный конфликт обычно решается двумя путями: либо имеющаяся форма наполняется новым содержанием, либо, сохраняя старое содержание, знак получает новую форму, отбрасывая старую. Первый случай более распространен и применим к термину: старая форма может наполняться новым содержанием, поскольку содержание является более мобильным, чем форма и быстрее поддается изменению [2, с. 32]. Во втором случае, несмотря на консервативность формы, она может меняться, так как дефиниция обычно предохраняет термин от изменений и преобразований его содержания. О недолговечности знака говорит и Н. И. Кондаков, отмечая, что для соответствия изменившимся условиям знак может быть «отменен или заменен более удобным» [3, с. 183]. В процессе различных изменений не стоит забывать о процессе коммутации, согласно которой изменение формы языкового знака влечет изменение содержания в контексте [2, с. 33], в связи с чем каждое изменение должно быть действительно необходимым и адекватным.

Литература

1. Волков А. Г. Язык как система знаков / А. Г. Волков. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1966. – 88 с.
2. Кияк Т. Р. Лингвистические аспекты терминоведения: учеб. пособие / Т. Р. Кияк. – К. : УМК ВО, 1989. – 104 с.
3. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник. / Н. И. Кондаков. – Изд. 2-е испр. и доп. – М. : Наука, 1975. – 720 с.
4. Солнцев В. М. Языковой знак и его свойства / В. М. Солнцев // Вопросы языкознания. – № 2, 1977. – С. 15-27.

Лоскутова Наталія Миколаївна, старший викладач кафедри німецької філології
До питання про знаковий характер терміна

ЗАГАЛЬНІ РИСИ ІДІОЛЕКТУ Г.М. ЕНЦЕНСБЕРГЕРА

1. Г. М. Енценсбергер майстерно варіює різні лінгвістичні засоби, змушуючи читача прийняти активну участь у декодуванні глибинного змісту твору. У його віршах, не можна не відчувати впливу експериментальної лірики. Хоча остання вважала, що мова не є більше носієм значення, а лише знаковою системою такою ж, як і інші, а тексти є самоцільними, тому що мовний матеріал втратив будь-яке відношення до реальності [1, с. 686]. Все ж таки у таких віршах як «WINDGRIFF» («ПОРИВ ВІТРУ») та «WEITERUNG» («НЕПРИЄМНІ НАСЛІДКИ») за допомогою варіюванням лексем Г. М. Енценсбергер намагається наочно довести помилковість експериментальних ліриків.

2. Як завжди автор починає свою гру з читачем вже у назві вірша. При цьому впадає у вічі те, що автор полісемантизує лексему «*der Windgriff*». Похідними є слова «*der Wind*» («*вітер*») та багатозначна лексична одиниця «*der Griff*» («*засіб братися за щось*», «*прийом*», «*прукоятка*» «*засіб підняття при наборі*» тощо). А у вірші «WEITERUNG», хоча лексема «*die Weiterung*» є однозначною («*неприємні наслідки, ускладнення*»), автор пов'язує назву зі змістом семантично, варіюючи основу цього слова «*weiter*» («*далі*»). Спочатку лексема виступає віддієслівним іменником «*die Weiterung*» («*неприємні наслідки, ускладнення*»), потім – відокремлюваним префіксом лексичної одиниці «*weitersehen*» («*подивиться, що буде далі*»). А у рядку «*wenn es erst soweit ist*» він вживає «*soweit*» у стійкому вислові «*es ist soweit*» («*прийшов час*»). Автор удосконалює свою майстерність у рядку «*so weiter und so*» («*так далі і так*»), відокремлюючи прислівники «*so*» («*так*») та «*weiter*» («*далі*»). У наступному рядку «*weiter nichts*» він використовує «*weiter*» вже як прислівник («*далі*»). А у рядку «*bis auf weiteres*» («*доки, до подальшого розпорядження*») автор вживає лексему також у стійкому сполученні. Наступний рядок «*und ohne weiteres*» («*без ускладнень*») свідчить, що слово «*weiter*» у цьому контексті вже має нове значення. Таким чином автор посилює полісемію не тільки лексеми, а й змісту всього вірша за рахунок лексичного наповнення та варіюванню лексемами, надає можливість читачу самостійно визначити зміст лексеми у контексті вірша.

3. Ідіолект Г. М. Енценсбергера є різнобарвним, урізноманітнюючим лінгвістичні засоби і спрямований на парцеляцію, яка цікаво використана у віршах. Автор навмисно, всупереч класичним правилам німецької граматики, не використовує пунктуаційні знаки та порушує порядок слів. Це дивно, але при цьому ускладнює розуміння змісту та породжує його полісемію. Так, у рядках «WINDGRIFF»

*manche wörter
lockern die erde
später vielleicht
werfen sie einen schatten ab*

важко визначити, до якої частини речення належать слова «*später vielleicht*» («*пізніше можливо*»). Можна зрозуміти це як «*manche wörter lockern die erde später*» («*деякі окремі слова розрихлять землю пізніше*»), або «*vielleicht werfen sie einen schatten ab*» («*можливо вони кинуть тінь*»), або «*manche wörter lockern die erde später vielleicht*» («*деякі окремі слова розрихлять землю пізніше можливо*»), або «*später vielleicht werfen sie einen schatten ab*» («*пізніше можливо вони кинуть тінь*»). У цьому сенсі слід зазначити, що автор грає з читачем, дозволяє тому самостійно обрати потрібний зміст.

4. А у вірші «WEITERUNG» автор у чотирьох строфах намагається дотримуватися пунктуації, але не порядку слів у німецькому реченні. Так, у рядках «*wer soll da noch auftauchen aus der flut?*» («*хто повинен тут ще з'явитися з потоку*») та «*wer soll da unser gedenken mit nachsicht?*» («*кого збереже наша пам'ять як пільгову особистість*») автор виносить «*aus der flut*» за рамки модальної конструкції, дотримуючись правил усного мовлення, а «*mit nachsicht*» взагалі розташовує у наступному рядку. Однак це він робить не випадково, тому що питання «*wer soll da unser gedenken*» він створює імпліцитним завдяки питальному займеннику «*wer*», а у наступному рядку ставить знак оклику, але вже після «*mit nachsicht*», запитуючи таким чином «*чи дійсно з поблажливістю*». І відповідь на це запитання знаходиться у синтаксичному повторі «*keine nachsicht*» («*ніякої поблажливості*»). Отже, Г. М. Енценсбергер намагається привернути увагу свого читача до значущості цих рядків. Він дає час читачу замислитися над тим, «*хто повинен тут ще з'явитися з звідки*», «*хто і як повинен тут пригадати нас*», підтримуючи таким чином бесіду з адресатом. Але ж останнє слово завжди за автором, яке він обов'язково висловить наприкінці цього діалогу, а поки що хай відповідає читач.

5. Також слід зазначити, що автор часто звертається до ремінісценції. Так, розмовляючи з читачем о проблемах форми та змісту слова у вірші «WINDGRIFF», він вводить ремінісценцію з вірша експериментального німецького лірика Хейзенбюттеля «Worte sind Schatten» Г. М. Енценсбергер намагається змусити замислитися читача щодо недоцільності експериментального ліричного твору. А у

вірші «WEITERUNG» автор філософствує з читачем про існування майбутнього після ще декількох кроків технічного прогресу: «*noch ein paar fortschritte und wir werden weitersehen*». Його думки перегукуються з думками німецького філософа Шпенглера, який пророкував зникнення європейської культури у своїй філософській праці «*Der Untergang des Abendlandes*» («Занепад Європи»). Так, Г. М. Енценсбергер слідом за цим філософом переймається цією проблемою: «*wenn wir darin untergehen*» («якщо ми там зникнемо, потонемо»), «*weiter nichts*» («далі нічого»), «*keine nachgeborenen*» («ніяких потомків») та «*keine nachsicht*» («ніякої поблажливості»).

6. Ідіолект Г. М. Енценсбергера є неповторний та багатогранний. Але автор іноді настільки захоплюється грою, що читачу стає важко зрозуміти зміст, а іноді навіть неможливо, як у вірші «WINDGRIFF». Звертаючись у цьому вірші до парцеляції, авторського лексичного моделювання, автор ускладнює задачу реципієнта: зрозуміти зміст тексту. Але як дійсний майстер красної писемності автор у кожному своєму вірші використовує новий стилістичний засіб – перлинку свого витвору мистецтва. Так, у «WEITERUNG» це – хіазм. А у «WINDGRIFF» – сама форма вірша, у якій панує хаос на синтаксичному та семантичному рівнях, що створює таким чином відчуття вітру. Тому кожний вірш є несподіванкою для читача, бо автор постійно змушує його шукати прихований завдяки парцеляції, повторам, полісемії зміст.

Література

1. Kurze Geschichte der deutschen Literatur / Leitung und Gesamtbearbeitung Kurt Böttcher und Hans Jürgen Geerdts. – Berlin : Volk und Wissen Volkseigener Verlag, 1981. – S.831.

УДК 81'44 (043)

Морева Г.Г., кандидат филологических наук, доцент

О НЕОБХОДИМОСТИ ИССЛЕДОВАНИЯ ЯЗЫКОВЫХ СРЕДСТВ ВЫРАЖЕНИЯ ПРИБЛИЗИТЕЛЬНОСТИ В ПРАКТИКЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Приблизительность (аппроксимацию) в самых общих чертах можно определить как противочлен оппозиции «точность» – «приблизительность». Приблизительность органически присуща мышлению человека, которое, как зеркало, фиксирует и отражает мельчайшие нюансы различных сторон бытия.

Известная французская пословица гласит: «Presque et quasi empêchent de mentir» – «Почти и как бы не позволяют солгать» (перевод наш. – Г.М.). Выдающийся русский ученый А. М. Пешковский приходит к важному выводу: «Все дело в этих *почти* и *как бы*, на которых зиждется вся грамматика» [5, с. 132], особенно подчеркивая то, что грамматика каждого национального языка вырастает не только из общих структурных противопоставлений, «но и из плоти самого языка, где оттенки и нюансы (все эти *почти* и *как бы*) не менее существенны, чем резкие и нередко грубые разграничения» [1, с. 360].

В различных языках мира существует большое количество разнообразных разноуровневых средств выражения понятия приблизительности: «Невозможность точного наименования – настолько часто встречаемый, хорошо нам известный случай, что мы привыкли ко всем этим *почти*, *что-то вроде*, *так сказать*, а sort of, nearly, pour ainsi dire, ungefähr, fast и не всегда замечаем эти "слова приблизительности"» [7].

Эти «слова приблизительности», иначе говоря, аппроксиматоры (по иной терминологии – приблизительные номинации, номинации приблизительности, операторы приблизительности), уже не одно десятилетие являются объектом лингвистического исследования. Однако в лингвистике наблюдается большая разбросанность и фрагментарность их изучения и в плане области исследования, и в плане подхода к изучению [4].

Наиболее детально функционирование аппроксиматоров представлено в синхронно-описательном плане на материале французского [7], английского [10], немецкого [6] языков. Предпринимаются попытки сравнительно-типологического исследования аппроксиматоров разноструктурных языков [4]. И практически полностью выпадают из поля зрения лингвистов исследования стилистического употребления аппроксиматоров, их переводоведческие и лингводидактические аспекты.

Таким образом, актуальность и новизна данной проблемы не вызывают сомнения, т.к. связаны с изучением приблизительного, неточного именования, а также с практически полной или недостаточной разработанностью отдельных аспектов этой проблемы.

Согласно определению, «аппроксимация (лат. *approximāre* – приближаться) – приближенное выражение каких-либо величин через другие, более простые или более известные величины» [2, с. 41].

Наличие аппроксиматора перед словом указывает на его приблизительное соответствие референту (Rx), которое не имеет знакового отображения (ввиду своей новизны или производности), но идентично по некоторым признакам другому референту (Rw), словесно отображенному в языке [10, с. 60].

Это означает, что аппроксимативность присутствует там, где нужно проводить сопоставление, что, как мы понимаем, чрезвычайно важно в методике обучения иностранным языкам, когда в процессе обучения факты одного языка пытаются объяснить с помощью фактов другого языка – родного [3; 8; 9].

Суть такого подхода заключается в следующем.

Из анализа ошибок и первоначально только в качестве эмпирического критерия для контрастивного сравнения появились теории, согласно которым в процессе изучения иностранного языка формируются «промежуточные языки» - «интеръязыки», или «аппроксимативные системы» между родным и иностранным языком. Сигналами этих «интеръязыков» считают определенные (систематические) ошибки, которые совершают учащиеся и которые совсем не зависят от конкретного родного языка.

Из систематических ошибок учащихся можно реконструировать их знание языка на данном этапе, их переходную компетенцию, их «интеръязык». Анализ систематических ошибок ученика важен для учителя (который с их помощью узнает, насколько ученик достиг своей цели), для лингвиста (который благодаря этому получает сведения о том, как происходит овладение языком) и для ученика (который проверяет свои гипотезы об изучаемом языке). Таким образом, ситуация контакта при овладении иностранным языком не может быть исчерпывающе описана – как это допускалось конфронтативным анализом – только на основе языка-цели и исходного языка (двух этих систем): необходимо учитывать и аппроксимативную систему учащегося, т.е. некоторую пока еще отклоняющуюся систему, которая реально употребляется учащимся, когда он пытается использовать язык-цель.

Таким образом, в настоящее время контрастивная лингвистика предстает как уже сложившаяся наука со своими целями, объектом, методами анализа. О развитии и ценности контрастивно-лингвистического направления свидетельствует выход в свет все большего числа разнообразных трудов, как общетеоретического характера, так и сопоставительного описания пар языков, охватывающих различные уровни языка – от фонологии до стилистики и теории текста. Расширяется сфера сопоставительного анализа: если на первых порах контрастивный анализ занимался в основном фактами языковой системы, то теперь он все больше обращается к тексту, к речевым актам, к реализации, следуя общему направлению развития современной лингвистики.

Итак, будучи универсальной, категория приблизительности занимает важное место в семантическом пространстве языков, играя важную роль в построении высказывания и текста. Знание слов приблизительности, наиболее типичных аппроксиматоров данного языка необходимо для адекватного оформления высказывания на иностранном языке и, в конечном итоге, для реализации цели коммуникации.

Литература

1. Будагов Р. А. Постановка эксперимента в "Русском синтаксисе" А. М. Пешковского // Человек и его язык. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1976. – С. 356-362.
2. Кондаков Н. И. Логический словарь. – М.: Наука, 1971. – 656 с.
3. Ладо Р. Лингвистика поверх границ культур // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXV. Контрастивная лингвистика. Переводы. – М.: Прогресс, 1989. – С. 32-62.
4. Морєва Г.Г. Структурно-семантичні особливості апроксиматорів французької мови (у зіставленні з українською): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17 / Донецьк. нац. ун-т. – Донецьк, 2000. – 22 с.
5. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении. – 7-е изд. – М.: Учпедгиз, 1957. – 511 с.
6. Пристинская Т. М. Семантический и прагматический аспекты приблизительных номинаций // Структура и семантика простого, сложного и осложненного предложения. Межвуз. сб. науч. тр. – Л., 1988. – С. 44-54.
7. Сахно С. Л. О приблизительных номинациях // Иностр. яз. в высш. шк. – 1982. – Вып. 17. – С. 72–80.
8. Скаличка В. Типология и сопоставительная лингвистика // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXV. Контрастивная лингвистика. Переводы. – М.: Прогресс, 1989. – С. 27-31.
9. Хельбиг Г. Языкознание – сопоставление – преподавание иностранных языков // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXV. Контрастивная лингвистика. Переводы. – М.: Прогресс, 1989. – С. 307-326.
10. Шкот И. Л. Апроксиматоры в современном английском языке // Вестн. Киев. ун-та. Романо-германская филология. – 1979. – Вып. 13. – С. 60–63.

Морєва Галина Георгіївна, кандидат філологічних наук, доцент

Про необхідність дослідження мовних засобів вираження приблизності в практиці навчання іноземної мови

ДВА ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ КОНЦЕПТУ ЯК БАЗОВОГО ПОНЯТТЯ КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Когнітивний підхід до опису значення лексичних одиниць дозволяє інтерпретувати механізм співвіднесення в процесі мовленнєво-мисленнєвої діяльності системи мовних значень з системою фонових значень, які є необхідною умовою правильного сприйняття і використання досліджуваного мовного матеріалу. Концепт розуміється як багатовимірне ментальне утворення, у складі якого виділяються образно-перцептивний, поняттєвий і ціннісний аспекти і який характеризується етнокультурним позначенням та етноспецифічністю [2, с. 45].

Сучасні студії концептів відбуваються загалом у руслі двох основних напрямків: когнітивного та лінгвокультурологічного. Однак ці два підходи не є взаємовиключними і часто доповнюють один одне, поглиблюючи та поширюючи результати дослідження.

Головним постулатом першого напрямку виступає твердження про те, що через вивчення семантики мовних знаків стає можливим проникнути у концептосферу людей [4, с. 18]. Із цього випливає, що різноманітні засоби репрезентації концептів у мові утворюють один з основних предметів дослідження когнітивної лінгвістики.

У світлі культурологічного напрямку концепт вивчається як основний елемент культури в ментальному світі людини, а вся культура – це сукупність концептів та відношень між ними. У зв'язку з цим слушно навести визначення концепту Ю. С. Степанова, який характеризує концепт як згусток культури у свідомості людини, який, з одного боку, є віддзеркаленням культури у ментальному світі людини, а з іншого боку, через концепт людини входить у культуру та може впливати на неї [5, с. 40].

Концепт – складне неоднорідне утворення, у його структурі виокремлюються три компонента: поняттєвий, образний та ціннісний [3, с. 91]. У мові концепт може бути вербалізований словами, словосполученнями, фразеологічними одиницями, реченнями або текстами.

Концепт є одиницею опису картини світу – ментальної одиниці, що містить мовні й культурні знання, уявлення, оцінки.

Н. А. Бессєдіна справедливо відзначає, що концептуальний зміст передається на різних мовних рівнях [1, с. 7]. Відповідно і концептосистема мови представлена різнорідними утвореннями. В. І. Карасик пропонує вважати концепти первинними культурними утвореннями, виразом об'єктивного змісту слів, які мають сенс і тому трансльовані в різні сфери буття людини, зокрема, в сфері понятійного, образного та діяльнісного освоєння світу [3, с. 106].

Сучасні наукові дані переконливо підтверджують реальність існування концептів, а саме те, що реальність мислення не спирається на слова (невербального мислення) [5].

Різні визначення дозволяють виділити такі інваріантні ознаки концепту: а) мінімальна одиниця людського досвіду в його ідеальному уявленні, яка вербалізується за допомогою слова і має польову структуру; б) основна одиниця обробки, зберігання та передачі знань, яка має рухливі межі і конкретні функції; в) соціальність, обумовленість асоціативного поля прагматикою; г) основний осередок культури.

Отже, концепти представляють світ в голові людини, утворюючи концептуальну систему, а знаки людської мови кодують у слові зміст цієї системи. Концепт є багатовимірним, в ньому можна виділити як раціональне, так і емоційне, як абстрактне, так і конкретне, як універсальне, так і етнічне, як загальнонаціональне, так і індивідуально-особистісне.

Таким чином, розглядаємо концепт як ментальну одиницю, яка відображатиме певний фрагмент реальності і сприятиме категоризації об'єктів дійсності. Оскільки навколишня дійсність і способи її відображення в нашій свідомості можуть бути різні, то й концепти неоднорідні за своєю суттю.

Лінгвісти, звертаючись до проблеми концептів, оперують, як правило, мовними одиницями, перш за все – лексичними. Найчастіше представлення концепту в мові приписується слову [2, с. 101]. Слово отримує статус імені концепту – мовного знаку, який передає зміст концепту найбільш повно й адекватно. В. І. Карасик пише про те, що «ми говоримо про наявність імен концептів в тому випадку, якщо концептуалізована сфера осмислена в мовній свідомості та отримує однослівні позначення» [3, с. 107]. Але в цьому випадку не менш складним є питання про співвідношення концепту зі значенням вербальної одиниці. Ряд дослідників розглядають ці феномени як синонімічні, інші підкреслюють, що дані феномени зіставні, але не тотожні.

Значення слова відображає чуттєвий, фізичний, географічний, історичний та соціальний досвід людини, набуття в процесі освоєння навколишнього світу мовної фразеологічної одиниці. Те, що ми не можемо поставити знак рівності між значенням слова і вербально репрезентованим концептом, пояснюється суб'єктивною і ситуативною природою значення. Залежно від ситуації, особистих уподобань або знань ми вибираємо одне з багатьох значень слова.

Говорячи про концепт, можна наголосити лише на його багатоаспектності: він може бути представлений різними словами, складовими семантичного поля концепту, за якими завжди залишається невербальний досвід людини та людства. Зміна концепту має більш постійний і стійкий характер. Значення не стільки змінюється, скільки переключається з одного на інше для адекватного вживання того чи іншого слова. Концепт накопичує свій зміст протягом усього часу існування людства, він не зникає повністю і не позбувається набутих компонентів. Значення з часом застаріває або зникає.

Концепт, як правило, співвідноситься більш ніж з однією лексичною одиницею, і логічним завершенням подібного підходу є його співвіднесення з планом вираження всієї сукупності різнорідних синонімічних (лексичних і фразеологічних) засобів, які описують його в мові.

Література

1. Беседина Н.А. Когнитивные механизмы фразеологической репрезентации в языке / Беседина Н. А., Болдырев Н. Н. // Известия РАН. Серия литературы и языка. – 2007. – Т. 66. – № 1. – С. 29.
2. Воркачев С. Г. Лингвокультурный концепт: типология в области бытования/ С. Г. Воркачев. – В. : ВолГУ, 2007.–400 с.
3. Карасик В. И. Ценностная картина мира: межкультурный аспект // Языковое сознание: содержание и функционирование. XIII Междунар. симп. по психолингвистике и теории коммуникации: Тез. докладов / под ред. Е. Ф. Тарасова. – М. : РАН ИЯ, 2000. – С. 107.
4. Олійник С. В. Оцінні фразеологічні одиниці в англійській та українській мовах: лінгвокогнітивний аспект : автореф. дис ... канд. філол. наук / С. В. Олійник. – Донецьк : Б.в., 2008 . – 22 с.
5. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. – М. : Академический проект, 2004. – 990 с.

УДК 811.11'276.6(043)

Петренко О.В., асистент

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКОЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Потік наукової інформації, що постійно зростає, обмін досвідом між фахівцями різних галузей і організація міжнародних симпозіумів та конференцій потребують активної роботи кваліфікованих перекладачів. У зв'язку із швидким розвитком науково-технічної інформації все актуальнішими стають проблеми вивчення особливостей функціонування термінів у процесі науково-технічного перекладу.

Стаття присвячена основним труднощам перекладу спеціальних термінів науково-технічної термінології німецької мови.

Особливостями перекладу і утворення термінів займалися такі вчені, як О. І. Білодід, Л. П. Білозерська, О. М. Вакуленко, М. Н. Володіна, А. С. Дяков, І. С. Квитко, Т. Р. Кияк, В. І. Карабан, О. І. Смірницький.

За визначенням Б. Н. Головіна, термін – це слово чи словосполучення, які мають спеціальне значення, формують і виражають професійні поняття про наукові та професійно-технічні об'єкти та відносини між ними [3, с. 5]. Поняття, науково-технічні терміни, можна визначити як слова або словосполучення, що називають загальне поняття теорії науково-технічної галузі знання чи діяльності, становлять суттєву складову науково-технічних текстів і є однією з головних причин виникнення труднощів при перекладі з огляду на їх неоднозначність, відсутність перекладних відповідників. [1, с. 508–509].

Основна вимога до науково-технічного перекладу – це точна передача інформації. Труднощі при перекладі викликає, в першу чергу, передача правильного змісту кожного речення, що дуже часто не відповідає дослівному перекладу. Тому звичайним є переклад терміна за допомогою технічного словника для даної галузі техніки. Крім того, для правильного перекладу терміна велике значення має знання основних законів словотвору німецької мови.

Всі технічні терміни в німецькій мові можуть бути умовно розділені за способом їхнього утворення на наступні групи [4, с. 9]:

- 1) Терміни – загальноживані слова. Вони утворені способом термінологізації або збігаються по звучанню із загальноживаними словами. Наприклад: *Leistung* – виконана робота, (електром.) *потужність*, (машин.) *корисна дія*, (фіз.) *електрична робота динамомашини*;
- 2) Терміни – похідні слова – утворені шляхом афіксації. Наприклад: *bündeln* – *Bündelung* - *фокусування*; *tragen* – *Träger* -*балка*; *Welle* – *Welligkeit* -*хвилястість*;
- 3) Терміни – складні слова, а також термінологічні словосполучення. Наприклад: *Schleudergießverfahren* – *відцентровий спосіб виливання*; *Verschleißteil* – *швидкоспрацьовувана деталь*;
- 4) Скорочені терміни – утворені шляхом скорочення термінів або їхніх складових частин. Наприклад: *WE* (*Warmeeinheit*); *UTF* (*Unterlagerungstelegraphie auf Freileitungen*).

Але труднощі перекладу пов'язані не лише з перекладом окремих термінів, які зафіксовані в термінологічному словнику, а з передачею правильного змісту кожної фрази, якому далеко не завжди відповідає дослівний переклад. Для цього перекладачу необхідно бути ознайомленим з відповідною сферою науки чи техніки та володіти спеціальною термінологією.

Особливої уваги при перекладі науково-технічних термінів вимагають так звані "фальшиві друзі" перекладача, тобто лексичні одиниці, що збігаються зовнішньо і навіть за внутрішньою формою, але викликають хибні асоціації у зв'язку з наявністю в них іншого значення, можливістю семантичного варіювання мовної одиниці [2, с. 379-381]. Наприклад: термін *der Termin* означає строк; судові засідання; домовленість про зустріч, а не українське "*термін*"; *der Radiator* – радіатор (нагріваючий пристрій), але не радіатор автомашини, тощо.

Основні труднощі перекладу науково-технічних термінів полягають у наявності термінів-синонімів, полісемантичних термінів та термінів-неологізмів, що не мають перекладацьких відповідників, омонімічних термінів.

Так, велика кількість термінів виражає одні й тіж самі поняття чи явища дійсності. Це так звані терміни-синоніми, наприклад: *Verdrahtung – Verkabelung* (монтаж кабельної проводки), *Kompaktabzweig – Kompaktstarter* (компактний пускач); *Hilfsschalter – Nebenschalter – Steuerschalter* (допоміжний вимикач) тощо. Для запобігання синонімії, небажаної в межах однієї термінології, треба використовувати певні критерії, наприклад, кількісні оцінки вмотивованості терміна, що виводяться на основі зіставлення його внутрішньої форми (буквального значення) та лексичного значення (словникової дефініції).

Під полісемією (багатозначністю) розуміємо наявність у одного й того ж слова декількох пов'язаних між собою значень, що зазвичай виникають в результаті взаємодії та розвитку первинного значення цього слова [5, с. 335]. Полісемантичними термінами можуть бути як вузькоспеціальні терміни, так і широко вживані, що можуть мати два і більше значень навіть у межах однієї терміносистеми. Наприклад: *die Röhre* не лише труба, а й електронна лампа; *untersuchen* – не тільки досліджувати, а й вивчати тощо.

Для правильного перекладу термінів-неологізмів можна скористатися вже існуючим відповідником у рідній мові, калькуванням, описово, транскодуванням або наявними інтернаціоналізмами, наприклад: *das Limit* > ліміт – межа, границя; *die Promotion* > промоушен – підвищення в званні, заохочування, просування товару.

Зростання кількості інтернаціоналізмів у сучасній мові науки і техніки свідчить про тенденції міжнародного кооперування, інтеграції багатьох галузей з метою покращення ефективності професійного спілкування та обміну досвідом. Тому, хоча мова з часом і витісняє чужі для рідної мовної системи утворення і замінює їх термінологічними сполученнями з ресурсів рідної мови, міжнародна близькість термінів більш характерна для найновіших галузей науки та техніки, терміни і поняття яких поширилися в багатьох мовах майже одночасно: *die Amortisation* – амортизація; *liquid* – ліквідний; *der Transfer* – трансфер тощо.

Разом із простими словами специфіку лексичного оформлення тексту науково-технічного стилю складають аббревіатури. Скороченню підлягають переважно слова у специфікаціях або заголовній частині інструкцій. Такі скорочення стосуються, як правило, термінів, загальноприйнятих у певних областях науки і техніки [6]: 1) позначення технічних марок виробів: *Anwendung von PTC-Widerstanden*; 2) одиниці вимірювань, технічні умовні позначення: *HP* (*horse power*), *kg/m²*, *kgm*, *HFV* (*Hochfrequenzverstärker*); 3) назви фірм, установ: *BMW* (*Bayerische Motoren Werke*), *die Firmen AEG, BBC*.

Для подолання цих труднощів перекладачеві слід, перш за все, навчитися ідентифікувати такі проблеми в науково-технічному тексті. Крім того, потрібно формувати навички для подолання різноманітних стилістичних труднощів перекладу із урахуванням норм української мови та жанрових норм культури мови оригіналу. Перекладачеві потрібно не тільки знати, а також вміти застосовувати адекватні способи та прийоми перекладу тих елементів науково-технічного тексту, що визивають найбільші труднощі.

Література

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М.: Советская энциклопедия, 1969. – 607 с.
2. Акуленко В. В. О ложных друзьях переводчика / В. В. Акуленко // Словарь "ложных друзей переводчика". – М.: Советская энциклопедия, 1969. – С. 371–384.
3. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах: учебное пособие для филологических спец. вузов / Б.Н. Головин., Р.Ю. Кобрин. – М.: Высшая школа, 1987. – 104 с.
4. Кияк Т. Р. Лингвистические аспекты терминоведения / Т. Р. Кияк. – К.: УМКВО, 1989. – 104 с.
5. Овчаренко В. М. Структура і семантика науково-технічного терміна / В.М. Овчаренко – Харків., 1968. – 72 с.
6. Термінологічні проблеми перекладу. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://sites.znu.edu.ua/bank/public_files/2012/05/5197_1337194311_met_mat_samost.pdf

СЕКЦІЯ СТРАТЕГІЯ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

УДК 378.147.025 (043)

Басенко Г.М., старший викладач

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ

Особливе місце у модернізації системи вищої освіти приділяється розробкам форм, методів та прийомів формування творчої, активної, всебічно розвинутої особистості. У зв'язку з цим, на нашу думку, перед освітою у XXI столітті у процесі навчання іноземних мов постає ряд завдань. По-перше, забезпечити високу функціональність фахівця в умовах швидкої зміни технологій, знань й ідей. По-друге, формування у вищої школи спеціаліста, який повинен не тільки ефективно виконувати свої професійні функції, але і вирішувати питання, пов'язані з пошуком, вибором сфери застосування свого творчого потенціалу. По-третє, розвиток у студента вміння критичного осмислення здобутої інформації.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що видатні педагоги А. Макаренко, В.Сухомлинський, К.Ушинський розглядали розвиток критичного мислення як невід'ємну складову розумового виховання. Проблему формування критичного мислення у контексті реформування змісту освіти і впровадження нових освітніх технологій у вищих навчальних закладах досліджують такі вчені, як О. Пехоте, В. Семиченко, О.Тягло, О.Удод, А.Фурман та ін.. Деякі аспекти проблеми розвитку критичного мислення представлені у працях таких методистів як А.Столяр, Т.Скрябіна, М. Шеремет, Т.Любимова. Метою даної статті є з'ясування особливостей розвитку критичного мислення майбутніх вчителів англійської мови.

Аналіз наукових досліджень, показ, що не існує єдиного визначення поняття «критичне мислення». Різні вчені мають власні підходи до змісту даного поняття. На думку Д. Клустера критичне мислення є мислення соціальне та самостійне [2, с.11].

Р. Єніс обґрунтовує критичне мислення як прийняття обміркованих рішень про те як слід чинити і у що вірити [2, с.15]. Аналіз наукової літератури дозволив нам виділити різні підходи до визначення поняття «критичне мислення»:

- здатність людини до самостійної оцінки: явищ навколишньої дійсності, інформації, наукових знань, думок і тверджень інших людей, вміння бачити їх позитивні і негативні сторони, а також прагнення до кращого, більш оптимального вирішення проблем, завдань, до перегляду існуючих догм, стереотипів, традицій (Є.Белкіна-Ковальчук);

- це наукове мислення, суть якого зводиться до прийняття ретельно обміркованих рішень стосовно довіри до будь-якого твердження (С. Терно) [3, с.6].

Аналіз визначення поняття «критичне мислення» дозволив нам сформувати власний підхід до трактування цього поняття. Критичне мислення – це мислення, що характеризується: здатністю формулювати питання і здійснювати пошук відповідей; аналізувати інформацію і знаходити суперечності в ній; мати власну точку зору з певного питання і відстоювати її, використовуючи переконливі докази. Критичне мислення характеризується таким ознаками, як визначеність, послідовність і доказовість.

Отже, для розвитку критичного мислення студентів при викладанні англійської мови у вищому навчальному закладі, викладач повинен: забезпечити час і можливість для практики критичного мислення; надавати можливість студентам міркувати; приймати різні ідеї та думки; заохочувати активну участь їх у навчальному процесі; гарантувати студентам відкрити, сприятливу атмосферу; висловлювати, проявляти віру у здатність кожного студента приймати критичне рішення, цінувати критичне мислення [1, с.22].

Засвоєння навчального матеріалу з англійської мови дозволяє активізувати розумову діяльність студентів, виховує у них уміння думати логічно, послідовно, обґрунтовано, характеризується точністю, абстрактністю, складністю лексико-граматичних конструкцій, підвищеним впливом на формування інтелекту і розумових можливостей. Адже володіння критичним мисленням передбачає оволодіння вмінням: постановки питання, формування певного твердження; пошуку обґрунтувань; прагнення для всебічної поінформованості. Дані питання не можуть бути вирішені без уточнення та поповнення знань про природу критичного мислення, а також про прийоми та засоби його розвитку, у тому числі у процесі вивчення англійської мови, що потребує педагогічного переосмислення змісту, форм і методів навчання.

Аналіз практики роботи у Маріупольському державному університеті показав, що у навчальному процесі недостатньо уваги приділяється формуванню критичного мислення у студентів у процесі вивчення іноземних мов. Експериментальні дані, що були отримані у ході експерименту зі студентами третього курсу спеціальності «Мова та література (російська)» свідчать, що лише 25% студентів володіють високим рівнем сформованого критичного мислення, 27% достатнім рівнем та 48% низьким рівнем.

Вивчення іноземних мов не повинно перетворюватись у запам'ятовування готових лексико-граматичних форм. Важливо сформувати у студентів усвідомлену потребу у самостійному пошуку знань, навчити їх критично оцінювати одержану інформацію.

У сучасному навчальному процесі вищої школи переважають екстенсивні форми і методи навчання, особлива увага звертається на розширення обсягу матеріалу, що веде до перевантаження студентів і завдає значної шкоди розвитку їх критичного мислення. На нашу думку, сучасна освіта повинна відходити від типової традиційної системи навчання «почув, запам'ятовувати, пересказувати» до схеми «пізнавати шляхи пошуку, осмислювати, зрозуміти як оформити свою думку та застосувати отримані знання у житті».

На наш погляд, серед різноманітних методів навчання, що максимально сприяють формуванню критичного мислення у процесі вивчення англійської мови можна віднести: методи проблемного навчання, активізуючи запитання, використання логічних прийомів, науково-дослідницька робота.

Проблемне навчання сприяє розвитку розумових здібностей, самостійності та критичного мислення студентів. психологи вважають, що в проблемному навчанні найважливішим стимулом розумової діяльності людини виступає пізнавальна проблема і вирішується лише шляхом пошуків відповідей на питання, які виникають. Одним із засобів розвитку критичного мислення у процесі навчання англійської мови є використання активізуючи запитань. Добре поставити запитання означає на половину вирішити його. активізуючи запитання допомагають управляти розумовими діями студента шляхом виявлення подібностей та відмінностей між різними мовними явищами, поняттями. Науково-дослідна діяльність дозволяє студентам найбільш повно проявити індивідуальність, критичність мислення, що про свою чергу свідчить про рівень готовності до професійної діяльності та ефективного використання знань, умінь і навичок. При виконанні таких робіт студент навчається самостійно складати план дослідження, підбирати необхідне обладнання та аналізувати результати експерименту, оформлювати науковий звіт.

Таким чином, розвиток критичного мислення студентів у процесі вивчення англійської мови є важливим чинником для формування професійних компетенцій майбутніх вчителів іноземних мов. Використання проблемних завдань, активізуючи запитань, логічних прийомів сприятимуть розвитку критичного мислення студентів.

Література

1. Земцов І. Критичне мислення як базовий компонент підготовки майбутніх учителів історії / І. Земцов, Т. Скрябіна // Рідна школа. – 2010. – №1-2 (січень-лютий). – С.21-24.
2. Клустер Д. Критическое мышление / Д. Клустер // Відкритий урок. – 2003. – №17-18. – С.9-13.
3. Терно С.О. Критичне мислення – сучасний вимір суспільнознавчої освіти / С.О. Терно. – Запоріжжя: Просвіта, 2009. – 274 с.
4. Тягло О.В. Критичне мислення: Навчальний посібник / С.О. Тягло. – Х.: Основа, 2008. – 189 с.
5. Федоров А.В. Развитие критического мышления в медиаобразовании: основные понятия / А.В. Федоров // Инновация в образовании. – 2007. - №4. – С.30-47.

УДК 372.881.111.1 (043)

Гапеева И.В., кандидат филологических наук, доцент

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ АСПЕКТЫ ОБРАЗОВАНИЯ СТУДЕНТОВ НЕЯЗЫКОВЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ В ОБЛАСТИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Следует отметить, что иностранные языки в современном мире играют актуальную и немаловажную роль для человека. В первую очередь, это касается работников интеллектуальной сферы, работников в системе образования и, конечно, самих студентов.

В период, когда Украина присоединилась к Болонскому процессу, это стало особенно актуальным. Люди посредством языка имеют отношение к социальному поведению, представляют намерения ко всему подходить с аналитической точки зрения, изъяснять и излагать свои идеи и мысли как устно, так и письменно. Социокультурный подход к обучению иностранного языка предполагает также наличие междисциплинарного интегрированного языкового образования, а также обязательный учет социокультурного контекста обучения и изучения языка. Исходя из этого тезиса, можно сделать вывод о том, что чем больше человек знает иностранных языков, тем больше истинных намерений он может познать. Это особенно важно для ремесла историка, где первоочередной задачей является работа с историческим источником. Чем чаще, в данном случае, историк прибегает к помощи готовых переводов, тем значительно больше может расходиться его понимание вопроса от объективной истины.

Особую актуальность так же на сегодня приобретает профессионально-ориентированный подход к обучению иностранного языка на неязыковых факультетах вузов, который предусматривает формирование у студентов способности иноязычного общения в конкретных профессиональных, деловых, научных сферах и ситуациях с учетом особенностей профессионального мышления, при организации мотивационно-побудительной и ориентировочно-исследовательской деятельности. Основной целью является практическое формирование языковой компетенции выпускников, а именно – обеспечение уровня знаний и умений, который позволит пользоваться иностранным языком в различных областях профессиональной деятельности, научной и практической работе, в общении с зарубежными коллегами, для

самообразовательных и других целей. Наряду с практической целью, курс реализует образовательные и воспитательные цели, способствуя расширению кругозора студентов-историков, повышению их общей культуры и образования, а также культуры мышления и повседневного и профессионального общения, воспитанию терпимости и уважения к духовным ценностям народов других стран.

Для реализации основной цели по проблеме обучения иностранных языков в ВУЗах, решается комплекс задач: во-первых, студенты развивают и совершенствуют иноязычные речевые умения устного и письменного общения, чтение и перевод оригинальной литературы разных функциональных стилей и жанров; во-вторых, складывается опыт принимать участие в беседе профессионального характера, выражать обширный реестр коммуникативных намерений; в-третьих, владеть основными видами монологического высказывания, соблюдая правила речевого этикета, владеть основными видами делового письма. Так же обучающиеся развивают и совершенствуют знания в таких аспектах как фонетика, лексика и грамматика, приобретают знания национальной культуры, а также культуры ведения бизнеса страны изучаемого языка.

При изучении курса иностранного языка, прежде всего, у студента должны сформироваться следующие компетенции:

- коммуникативная компетенция предполагает способность понимать и порождать иноязычные высказывания в соответствии с конкретной ситуацией, конкретной целевой установкой и коммуникативным намерением;
- лингвистическая компетенция, которая складывается из знаний о системе языка правилах оперирования языковыми знаниями в речевой деятельности;
- дискурсивная компетенция означает умение понимать высказывания собеседника, планировать речевое поведение и передавать информацию в связных, логичных высказываниях;
- методическая компетенция составляет умения студентов эффективно и результативно построить свою деятельность по овладению иноязычными речевыми навыками и умениями, методически целесообразно, ориентируясь на цель обучения;
- социокультурная компетенция, одна из основных компетенций, которая обеспечивает возможность ориентироваться в аутентичной³ языковой среде, прогнозировать возможные социокультурные помехи в условиях межкультурного общения с людьми разного уровня и статуса и способы решения их устранения.

Ведущими методами овладения предметно-языковым материалом считаются чтение – а именно ознакомительное, просмотровое, поисковое, изучающее, развитие разговорных навыков. Так студент приобретет лексические, грамматические, произносительные и элементарные орфографические навыки в иностранном языке.

Студенты должны научиться в первую очередь, использовать иностранный язык в межличностном общении и профессиональной деятельности; свободно и адекватно выражать свои мысли при беседе и понимать речь собеседника на иностранном языке. Он сможет вести на нём письменное общение, интерпретировать и самостоятельно анализировать исторические научные тексты.

Методы обучения, используемые при обучении английского языка, направлены, прежде всего, на личность студента, на его активное участие в саморазвитии, получение качественных знаний, профессиональных навыков, творческое решение конкретных проблем.

Литература

1. Бонди Е.А. Английский язык для студентов-историков / Е.А. Бонди. – М.: Астрель, 2003. – 398 с.
2. Виленский М. Технологии профессионально-ориентированного обучения в высшей школе / М. Виленский, П. Образцов, А. Уман. – М.: Педагогическое общество России, 2005. – 192 с.
3. Поляков О.Г. Профессионально-ориентированное обучение английскому языку / О.Г. Поляков // Иностранные языки в школе. – 2004. – №2. – С. 6-10.
4. Рощина Е.В. Функции иностранного языка как учебного предмета в системе обучения в университете / Е.В. Рощина // Иностранные языки на неспециальных факультетах. – Л.: ЛГУ, 1978. – С. 3-6.

Гапєєва Інна Вікторівна, кандидат філологічних наук, доцент

Соціокультурні аспекти освіти студентів немовних спеціальностей в області іноземних мов

УДК 37.013.2

Гутнікова А.В., кандидат філологічних наук, доцент

НІМЕЦЬКІ УНІВЕРСИТЕТИ ТА БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС

За задумом реформаторів нова система повинна принести користь насамперед самим студентам. Зокрема, вона полегшить їх інтернаціональну мобільність. Країни-учасниці Болонського процесу

³ Слово «аутентичный» означает «настоящий, оригинальный, подлинный».

зобов'язалися визнавати атестати бакалаврів і магістрів. А значить, закінчивши бакалаврат в одній країні, випускник може отримати диплом «магістр» в іншій [2].

Крім того, якщо студент вирішить під час навчання продовжити навчання в іншій країні-учасниці, то результати його складених іспитів обраний вуз зобов'язаний буде зарахувати.

Ще один плюс: передбачається, що нова система полегшить випускникам працевлаштування за кордоном - наприклад, роботодавцю де-небудь в Італії буде легше судити про те, що за освіти має кандидат з України.

У Німеччині Болонська система впроваджується вже з 2002 року, в цій країні вже накопичений великий досвід. Більше 50 напрямів підготовки бакалаврів і магістрів були за ці роки створені заново, це абсолютно нові програми, абсолютно відмінні від колишніх.

Хто взагалі займається впровадженням Болонського процесу в Німеччині? Це, звичайно, в першу чергу не професійне співтовариство і не вузи. Це серйозна робоча група, до якої входять представники Федерального міністерства освіти і науки Німеччини, різних наукових фондів, теж фінансуються державою, Німецького клубу академічного обміну, конференції ректорів вузів, конференції міністрів освіти суб'єктів Федерації, вільного союзу студентства, Федерального союзу роботодавців, профспілки працівників науки та освіти, Федерального атестаційного ради [1].

У Німеччині бакалавр – людина, яка провчилася від трьох до чотирьох років (в різних землях цей термін визначається по-різному), а магістр - людина, яка провчилася від одного до двох років залежно від напрямків і від землі, в якій знаходиться вуз. Третя ступінь – доктор (без кредитної оцінки – за навчання в докторантурі ніяких кредитів не нараховується), передбачається, що це людина, яка мінімум три-чотири роки працювала над дисертацією.

Що стосується критики Болонської системи, то в Німеччині звучать такі критичні зауваження :

- матеріал чотирирічної програми підготовки фахівця , як правило, втискується в три роки бакалаврату , і це призводить до перевантаження студентів;
- рішення про перехід на Болонську систему приймає уряд , а парламенти в усіх країнах Європи перебувають в позиції , коли їм доводиться приймати вже прийняте за них рішення (наприклад, міністр освіти якоїсь країни підписує декларацію, а парламент повинен вже її ратифікувати і далі працювати);
- скорочений до трьох років бакалаврат веде до зниження рівня кваліфікації;
- здобуття ступеня мало пов'язане з професійними потребами;
- весь процес навчання орієнтований не на ідеал освіченої особистості, а на потреби економіки та ринку; насправді вся ідея Болонської системи – це відмова від ідеалу виховання всебічно освіченої особистості, перехід на дуже жорстку підготовку фахівців, які конкретно призначені для даної економічної сфери і відповідають всім її потребам.

На жаль, результат по досягненню цих цілей не зовсім позитивний: по-перше, навчальні плани по одній і тій же дисципліні розрізняються в різних вузах, як і колись, а в змістовному відношенні неможливо організувати загальні курси без урахування вузу, що призводить до того, що сьогодні вкрай складно поєднувати модулі навчання без урахування вузу. По-друге, мобільність під час навчання в бакалавраті навіть знизилася . По-третє, мобільність часто обмежується лише Європою, так як в англо-саксонських країнах та Америці для навчання в магістратурі допускається лише той, хто пройшов 4-річну програму бакалаврату, а німецька програма бакалаврату розрахована тільки на 3 роки, отже, німецький диплом бакалавра часто визнається як недостатня кваліфікація для магістерської програми.

Так як вузи самі повинні здійснювати фінансування акредитації або реакредитації своїх навчальних програм, то в університетських бюджетах виникають колосальні діри. За допомогою таких витрат можуть бути створені численні місця в середній ланці, а кафедри можуть бути значно краще обладнані. Чимало проблем введення Болонської системи створило і для викладачів і співробітників кафедр.

Цікаво також, що деякі факультети чинять опір запровадженню модульних одиниць. Юридичні факультети в Німеччині, як і колись, проводять державний іспит, так само як і медичні.

Термін "просвіта" можна знайти лише в заключних заявах конференції міністрів ЄС, в практиці ж Болонського процесу мова йде тільки про "освіту", і в тому числі навіть по відношенню до захисту дисертації. Істинна ж просвіта в німецьких університетах відбувалася лише там, де розвивався дискурс без примусових оцінок, і можливо, навіть без дистанції між студентом і професором [3].

Література

1. Бурик М. Болонский процесс в мире и на Украине // Пропаганда. – 2009. – [Електр. ресурс] – <http://propaganda-journal.net/1151.html>.
2. Корсак К. Мифы о Болонском процессе // Зеркало недели . –2005. – № 39 (567) [Електр. ресурс] – <http://www.zn.ua/3000/3300/51424/>.
3. Поляков Н.В., Савчук В.С. Болонский процесс в Украине и России: болевые точки // Информационно-Аналитический Портал. – 2009. [Електр. ресурс] – <http://www.ia-centr.ru/expert/4261/>.

УПРАВЛІНСЬКА ДЕОНТОЛОГІЯ ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА У ЗМІСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

Проблема професійної етики, як базової складової у формуванні професійності майбутніх керівників навчальних закладів, актуалізує необхідність введення до навчальних планів ВНЗ дисципліни «Управлінська деонтологія». Вона є одним з курсів блоку варіативної частини освітньо-професійної програми підготовки магістрів спеціальності 8.18010020 Управління навчальним закладом (загальноосвітній навчальний заклад). Зміст курсу відповідає вимогам освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівців за напрямом 1801 Специфічні категорії та має на меті формування у магістрів - майбутніх керівників навчальних закладів моральних цінностей сучасного управління через засвоєння його нормативних засад, розвиток і саморозвиток професійної етичної культури на рефлексивній основі

Зазначена мета вирішується у процесі реалізації низки актуальних завдань, а саме: розкриття соціальної та психологічної значущості дотримання керівником норм професійної етики; ознайомлення майбутніх керівників навчальних закладів з принципами, нормами і правилами професійно-педагогічної поведінки, сприяння їх засвоєнню; формування моральних цінностей керівника та відповідних його якостей; розвиток у майбутніх керівників навчальних закладів етичної культури на рефлексивній основі, спонукання їх до самоаналізу власних вчинків; визначення типових помилок поведінки керівника, пов'язаних із порушенням норм професійної моралі; розкриття особливостей етичної поведінки керівника при розв'язанні складних управлінських ситуацій; озброєння технологією розробки алгоритму індивідуальної управлінської взаємодії на етичній основі.

Міждисциплінарність курсу, відповідно до зазначеної мети й завдань, має вираз у стійкому взаємозв'язку з навчальними курсами «Теорія і практика управління навчальним закладом», «Психологія управління», «Менеджмент організацій», «Управління персоналом», «Адміністрування навчального закладу».

Відповідно до сучасних уявлень про методологічні засади конструювання змісту освіти в програмі застосовано: аксіологічний, соціокультурний, антропологічний, діяльнісний та компетентісний підходи.

Аксіологічний підхід передбачає засвоєння магістрами етичних норм, принципів і вимог до поведінки керівника навчального закладу, які у своїй сукупності впливають на формування його цінностей та установок, визначають характер його ставлення до різних суб'єктів управлінського процесу.

Соціокультурний підхід спрямований на сприйняття професійної етики керівником як універсального соціального регулятора його поведінки у різних сферах професійних взаємин (учні, колеги, батьки, професія тощо) та дозволяє розглядати управління закладом освіти, як важливу складову загальнолюдської культури.

Антропологічний підхід забезпечує орієнтацію на людину як цілісну, активну, гуманну, духовну, творчу особистість. У його межах професійна підготовка керівника в умовах магістратури вищого навчального закладу означає набуття особою сукупністю інтегрованих людинознавчих знань, вмінь та навичок, які забезпечують успішність реалізації ним управлінських функцій, сприяють безперервному розвитку інтелектуально-творчого потенціалу керівника.

Діяльнісний підхід передбачає формування у майбутніх керівників навчальних закладів практичних навичок (моральної культури) поведінки у різноманітних ситуаціях морального вибору у відповідності до норм професійної етики, розвиток умінь щодо використання етично виправданих прийомів управлінської взаємодії.

Компетентісний підхід забезпечує формування професійних компетенцій керівників навчальних закладів з урахуванням специфіки їх професійної діяльності, відображення загальних та спеціальних професійних знань, умінь, навичок, особистісних якостей, професійних прагнень, зокрема, професійної культури, необхідної для організації та здійснення ефективної управлінської діяльності.

Інтеграція різних галузей знання в освітній програмі підготовки магістрів з управління освітою формує у процесі вивчення дисципліни «Управлінська деонтологія» такі компетенції:

- соціально-особистісні (здатність вибудовувати й реалізувати перспективні лінії культурного, морального й професійного саморозвитку та самовдосконалення; здатність критично переосмислювати накопичений досвід; здатність обирати й використовувати оптимальні засоби впливу в педагогічному колективі, керуватися в діяльності етичними та правовими нормами; здатність до соціальної адаптації, вміння працювати самостійно та в колективі; навички культури соціальних відносин).

- професійні: теоретичні (освоєння понятійного апарату, принципів та методів управління педагогічним колективом; самоорганізація в контексті професійної поведінки; розширення діапазону власних можливостей у сфері професійної взаємодії; форсування індивідуального стилю управління на

етичних засадах; організація професійної комунікації у сфері управлінської діяльності; конструювання власного іміджу, робота над репутацією; ефективна організація робочого місця).

– *інструментальні* (здатність до письмової та усної міжкультурної комунікації на етичних засадах; здатність використовувати інформацію з різних джерел; самостійно набувати нових знань у форматі специфіки управлінської діяльності; здійснення критичного аналізу власної поведінки; розвиток вмінь етичного впливу у процесі ділового спілкування; організація психологічно сприятливої атмосфери в колективі).

У результаті вивчення навчальної дисципліни магістр повинен знати: сутність та зміст професійної моралі керівника навчального закладу як основи його професійної поведінки; зміст моральної культури директора сучасної загальноосвітньої школи; цілі та завдання управлінської деонтології, її об'єкт і предмет; вимоги до професійної поведінки керівника навчального закладу; сутність та зміст професійного обов'язку керівника; сутність та зміст основних нормативних вимог до керівника навчального закладу; зміст управлінської етики, її категорії та принципи; зміст кодексу професійної етики керівника в навчального закладу; сутність правової компетентності керівника та її значення у формуванні професійної поведінки; сутність деонтологічної готовності керівника навчального закладу до виконання професійних функцій, її показники; умови організації оптимального управління на етичних засадах; роль рефлексії в діяльності керівника освітнього закладу; особливості формальних та неформальних відносин в управлінській діяльності, правила неформального спілкування; пріоритетні стратегії етичного самовдосконалення; шляхи і форми професійно-етичного самовдосконалення керівника.

У результаті вивчення навчальної дисципліни магістр повинен вміти: визначати етично допустимі дії в межах власної поведінки; використовувати раціональні способи правового регулювання управлінських відносин; захищати і впроваджувати правові відносини в управлінській діяльності в суворій відповідності до правових та розпорядчих принципів законності; усвідомлювати правову відповідальність за дії, які суперечать нормам професійної етики; організовувати діяльність та спілкування в трудовому колективі на етичних засадах; володіти методиками визначення деонтологічної готовності керівника навчального закладу; організовувати індивідуальну управлінську взаємодію на етичних засадах; здійснювати рефлексивний аналіз керівником своєї діяльності; користуватися діагностичними методиками з метою виявлення рівня моральної культури педагогів та ступеня власної деонтологічної готовності до управлінської діяльності.

УДК 371.134:65-057.1(043)

Золотко Ю.С., асистент

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ МЕНЕДЖЕРІВ

Створення Європейського простору вищої освіти, процеси поступового залучення до нього створюють сприятливі умови для налагодження особистих контактів із зарубіжними колегами заради ознайомлення з їхнім досвідом або представлення власного досвіду роботи. Визначною рисою творчої самореалізації сучасних менеджерів освіти стає спільна, разом із зарубіжними колегами, участь в організації міжнародних проектів, освітніх програмах і науково-практичних конференціях. У зв'язку з вищезазначеним, володіння іноземними мовами вбачається як засіб іншомовної професійної комунікації у полікультурному та багатомовному професійному освітньому просторі, а реформування в освітній галузі країни змінює бачення проблеми професійної підготовки та перепідготовки висококваліфікованих управлінців.

Актуальність дослідження зумовлена потребою пошуку шляхів підвищення ефективності навчання професійно-орієнтованої іноземної мови педагогічних менеджерів, зокрема, магістрантів спеціальності «Управління навчальним закладом» в системі післядипломної освіти.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей формування іншомовної професійної компетентності у представників педагогічного менеджменту, визначенні специфіки і стратегії організації навчання іноземної мови у професійному середовищі.

Проведене дослідження ґрунтується на наукових розвідках щодо вивчення вторинної мовної особистості (О. Ворожбітова, Н. Гальскова, В. Карасик, О. Леонтович, І. Халєєва); проблем професійно-орієнтованого навчання іноземних мов (Л.Кнодель, О.Коваленко, А.Корнілова, О.Кузнєцова, О.Першукова, І.Шестопалова); навчання англійської мови професійного спілкування студентів вітчизняних вищих навчальних закладів (Н. Астаніна, Г. Бакаєва, І. Беляєва, С. Кожушко, О. Тарнопольський); навчання дорослих на засадах андрагогіки у професійному навчанні (О. Василенко, Н. Бідак, С. Вершаловський, М. Громова, І. Зель, С. Змеєв, І. Колеснікова, Л. Лук'янова, Л. Сігаєва).

Науковцями усвідомлюється стратегічна мета навчання іноземних мов у формуванні особистості того, хто навчається, як такої, що здатна й готова до участі у спілкуванні (опосередкованому, безпосередньому)

на міжкультурному рівні[1, с.97]. Навчання іноземній мові в загальноосвітньому плані розглядається під кутом формування вторинної мовної особистості. Поняття вторинної мовної особистості передбачає застосування плурилінгвального підходу до вивчення іноземних мов, підкреслюючи той факт, що індивідуальний мовний досвід розширюється від рідної мови до мов інших народів. Учень розвиває комунікативну компетенцію на основі усіх знань та досвідукористування різними мовами, а самі мови у цьому процесі є взаємно пов'язаними і взаємодіють між собою[2].

Слід зауважити, що для немовних спеціальностей вищого навчального закладу формування вторинної мовної особистості можливе лише в обмежених рамках, що визначаються потребами майбутньої професії, тобто міжкультурного професійного спілкування. Тому необхідною метою навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі немовного профілю повинно бути формування професійно орієнтованої мовної особистості, зміст усіх рівнів структури якої мінімізовано у відповідності до особливостей професійно значимих сфер і ситуацій іншомовного спілкування.

Вищезазначена мета успішно реалізується, базуючись на принципах раціональних методів і прийомів освіти дорослих, розроблених андрагогікою – галуззю педагогічної науки, яка вивчає закономірності виховання, навчання, освіти та самоосвіти дорослих у різних організаційних формах, у яких здійснюється цілеспрямована педагогічна діяльність. Підготовка керівників є андрагогічним процесом. Андрагогічний підхід ґрунтується на вивіреніх з позицій різних наук принципах навчання дорослої людини. Ми розглядаємо освіту дорослих як напрям освіти, що забезпечує задоволення освітніх потреб осіб, зайнятих самостійною професійною діяльністю, спираючись на попередній досвід дорослих; створення умов для підтримки партнерських стосунків між викладачем і студентами, спрямовуючи навчальний процес на вирішення вагомих для слухачів проблем, здійснюючи допомогу у досягненні конкретної визначеної цілі; застосування інтерактивних методів та інформаційних технологій навчання.

Андрагогіка розглядає процес навчання дорослого як процес розвитку, що передбачає не просте повторення соціального досвіду, а його збагачення, привнесення нових цінностей, розширення нових структур діяльності. Однією із ключових цінностей керівника є прагнення до професійного розвитку, що є основою його саморозвитку, забезпечення цілісності ціннісно-сміслової сфери діяльності фахівця та соціальної стійкості в умовах змін. Отже, головне педагогічне завдання в системі навчання управлінських кадрів взагалі і професійно-орієнтованій іноземній мові зокрема вбачається у забезпеченні педагогічних умов для самоактуалізації і професійного розвитку особистості, підготовці майбутнього фахівця до безперервної освіти.

Завдання ефективної підготовки майбутніх фахівців до професійно-комунікативної діяльності конкретизовані у Програмі з англійської мови для професійного спілкування (2005) відповідно до якої, вивчення іноземної (англійської) мови професійного спілкування має на меті формування у студентів загальних та професійно орієнтованих комунікативних мовленнєвих компетенцій (лінгвістичної, соціолінгвістичної і прагматичної) для забезпечення їхнього ефективного спілкування академічному та професійному середовищі[2]. Поняття «професійна мовнокомунікативна компетенція» студента нефілологічної спеціальності визначається як наявність професійно-комунікативних умінь особистості спілкуватися в типових умовах професійної діяльності, володіти потенціалом професійного дискурсу, репрезентувати нормативні та доступні для сприйняття навчально-наукові, технічні, фахові тексти; здатність розв'язувати комунікативні завдання у складних і непередбачуваних ситуаціях професійного спілкування[3, с.218].

Професійна комунікативна компетенція розвивається завдяки використанню діяльнісно-орієнтованого підходу у навчанні іноземній мові професійному середовищі, виявляючи соціальний контекст, а саме – сферу галузевої діяльності, конкретизуючи типи професійно орієнтованих завдань (проекти, дослідження), вимагаючи використання вузькоспеціалізованої лексики та професійно орієнтованої поведінки. Оптимальних результатів іншомовного навчання можливо досягнути при постійній міжпредметній взаємодії між викладачами іноземної мови професійного спрямування та загальнопрофесійних, спеціальних дисциплін.

Особлива увага в структурі навчання педагогічних менеджерів професійно-орієнтованій англійській мові приділяється організації самостійної роботи. Оскільки кількість годин на вивчення дисципліни надзвичайно незначна, то завдання для самостійної роботи мають бути спеціально налаштовані для виконання в незалежному або дистанційному режимі.

Матеріали для самостійної роботи повинні містити чітко сформульовані завдання і зразки їх виконання; бути доступними для студентів поза межами аудиторних занять; бути доступними з різних джерел інформації (друкованих, аудіо, відео, комп'ютерних програм, Інтернету) для підтримки індивідуальних стилів навчання; забезпечувати чіткі критерії для вимірювання результатів. Завдання для самостійної роботи можуть мати різний характер: від індивідуальних вправ до групових проєктів. Результати самостійної роботи можуть бути представлені в різних формах, їх можна виміряти з огляду на визначені результати навчання (тести, письмові звіти, усні презентації, тощо)[2].

Проектна робота допомагає подолати прогалину між вивченням мови та користуванням нею, заохочуючи студентів до того, щоб вони вийшли за межі аудиторії ВНЗ та перенеслися у професійне середовище. Ось чому вона є цінним способом реального використання комунікативних умінь, набутих в аудиторії. На відміну від традиційного вивчення мови, де всі завдання підготовлені викладачем, проектна робота покладає відповідальність за своє власне навчання на самих студентів. В ході вивчення професійно-орієнтованої англійської мови менеджери освіти залучаються до виконання текстових проектів, які спонукають студентів до використання автентичних англомовних текстів на спеціальні теми для дослідної роботи, проведення обстежень, створення рекламної продукції чи технічних плакатів (наприклад, створення буклету/рекламного проспекту на англійській мові про навчальний заклад, в якому працюють студенти).

Резумуючи, констатуємо, що еклектичний підхід до викладання й вивчення іноземної мови у професійному середовищі скеровує зміст і організацію професійно-орієнтованого навчання іноземних мов у площину інтегрованого розвитку загальних і комунікативних мовленнєвих компетенцій, розвитку цілісної професійно орієнтованої мовної особистості, яка здатна функціонувати у життєвій професійній діяльності в умовах багатомовного середовища.

Література

1. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика : учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 336 с.
2. Програма з англійської мови для професійного спілкування = English for Specific Purposes (ESP) National Curriculum for Universities / [кол. авторів : Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок та ін.]. – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с.
3. Дроздова І. Професійний дискурс і мовна особистість студента ВНЗ нефілологічного профілю / Вісник Львів. ун-ту. Серія філол. 2010. Вип. 50. С. 212 – 221.
4. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий ред. укр. вид. доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – Ленвіт, 2003. – 273 с.)

УДК 371.134(025)

Мараховська Н.В., кандидат педагогічних наук, доцент

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА «ПРАКТИКУМ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ФАХІВЦІВ З РЕГІОНАЛЬНО-АДМІНІСТРАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ»

Стрімкий економічний і соціальний розвиток сучасної української держави актуалізує проблему підготовки висококваліфікованих фахівців у сфері регіонально-адміністративного менеджменту. Налагодження міжнародного співробітництва регіонів та територіальних громад України з зарубіжними країнами в рамках міжрегіонального, транскордонного і прикордонного співробітництва в сфері зовнішньої торгівлі, гуманітарних питань, соціальної політики робить навчання іноземної мови необхідним компонентом системи освіти майбутніх державних службовців.

Відомо, що професії в сфері управління посідають одне з перших місць серед професій комунікативного характеру, оскільки пов'язані з інтенсивним усним і письмовим спілкуванням. Тому вивчення і рідної, й іноземної мови є необхідною передумовою професійного й особистого розвитку фахівців державного управління та місцевого самоврядування. При цьому навчання іноземної мови разом із засвоєнням професійних знань та умінь сприяє формуванню не вузького спеціаліста, а інтелектуально та духовно розвиненої особистості, носія цінностей рідної та іномовної культур, готової до міжкультурного спілкування, встановлення контактів та плідної співпраці із зарубіжними партнерами, обміну передовим досвідом.

Враховуючи зазначене вище, пропонуємо навчальний посібник з англійської мови для формування іномовної комунікативної компетенції майбутнього фахівця з регіонально-адміністративного менеджменту.

Рекомендовано використовувати посібник у процесі вивчення нормативної навчальної дисципліни «Ділова англійська мова» студентами ОКР «Бакалавр» 4-го року денної форми навчання (галузь знань – 0306 менеджмент і адміністрування; напрям підготовки – 6.030601 менеджмент; спеціалізація: регіональне управління). Навчальний посібник рекомендовано для студентів просунутого рівня володіння англійською мовою (B₂). Передбачено, що вони вже опанували загальний курс англійської мови та готові до професійно-спрямованого.

Навчальні тексти висвітлюють сучасні тенденції регіональної політики України та світового досвіду в цій сфері, а навчальний матеріал з англійської мови підібрано відповідно до змісту основних дисциплін з регіонального управління: «Історія українського державотворення», «Публічне управління», «Основи регіонального управління», «Державна регіональна політика», «Управління регіональною

інфраструктурою», «Основи муніципального менеджменту», «Загальні засади місцевого самоврядування в Україні», «Ресурсний потенціал територіальної громади», «Кадрова політика в системі місцевого самоврядування», «Місцеве самоврядування в зарубіжних країнах».

Навчальний матеріал складається з основного курсу (Basic Course) та додатків (Appendices). Основний курс містить 6 тематичних модулів, а саме: “Regional Managers”, “Administrative Division of Ukraine”, “Administrative Division of Foreign Countries”, “Regional Policy and Management”, “Transnational Management”, “Public Administration”. Кожен складається із функціональних модулів: змістовий практичний модуль, модуль самостійної роботи, модуль самоконтролю.

Змістові практичні модулі мають наступну структуру:

1) дотекстове завдання передбачає виявлення студентами певної інформації в тексті, її структурування;

2) навчальний текст 1 у формі полілогу містить лексико-граматичний матеріал за темою розділу;

3) додатковий словник, який складається з фахових термінів менеджменту;

4) система вправ, спрямованих на згортання і розгортання інформації до тексту, вивчення лексичних одиниць тексту, аналіз мовних одиниць тексту (словотворення, фразові дієслова);

5) дотекстове завдання, яке передбачає знаходження певної інформації та розподілення її за категоріями;

6) навчальний текст 2, метою якого є подальший розвиток відповідної теми і розрахований на розширення і закріплення запасу мовних зразків та лексики;

7) система вправ, спрямованих на контроль розуміння прочитаного, вивчення лексичних одиниць тексту.

8) система вправ для засвоєння граматичних явищ, які зустрічаються в текстах розділу. Ці вправи містять складніший граматичний матеріал (безособові форми дієслова, складні звороти з ними, умовні речення тощо);

9) комунікативні завдання до обох текстів (вправи дискусійного характеру, для колективного обговорення та індивідуального висловлювання, ситуації для рольових ігор тощо), призначення яких – допомогти студентам вільно спілкуватися на професійні повсякденні теми.

Модуль самостійної роботи студентів містить завдання, метою яких навчити студентів реферувати тексти з української на англійську, а також читати та аналізувати оригінальні художні та публіцистичні тексти.

Модуль самоконтролю містить питання, спрямовані на повторення лексико-граматичного матеріалу змістового практичного модулю та модулю самостійної роботи.

Структура кожного розділу і змістовно, і з точки зору мови є автономною і завершеною одиницею. Це дозволяє викладачеві використовувати матеріал посібника вибірково, відповідно до цілей конкретного заняття, та моделювати процес навчання відповідно до практичних потреб студентів.

Водночас усі розділи об'єднані крізним сюжетом. Студенти стають учасниками подій тексту-полілогу (група менеджерів та учених з різних країн приїжджає до України для участі в міжнародній конференції «Регіональне управління та розвиток у контексті транснаціонального менеджменту»). Кожний студент одержує свою постійну роль на період вивчення тематичного циклу, що дозволяє спрямовувати його мовленнєву поведінку в ситуаціях професійного спілкування. Обов'язкова постійна роль зберігається на першому занятті циклу, а надалі поряд з роллю «я – маскою» використовуються різноманітні епізодичні ролі в залежності від створеної викладачем ситуації спілкування.

У додатках представлено різні матеріали, які ілюструють основний курс посібника, а саме: рекомендації щодо застосування тесту SWOT, виявлення поведінкових систем згідно з теорією спіральної динаміки, схеми аналізу художніх та публіцистичних текстів, рекомендації щодо написання анотацій, перелік необхідних мовних кліше тощо.

Література

1. Мараховська Н. В. Практикум з англійської мови для фахівців з регіонально-адміністративного менеджменту : навч. посібн. / Н. В. Мараховська. – Маріуполь, 2013. – 334 с.

УДК 371.134

Проценко О.Б., кандидат педагогічних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ УКРАЇНИ

Розвиток сучасної вищої школи України обумовлюється новими вимогами до підготовки майбутніх фахівців на компетентнісній основі, які зможуть забезпечити якість життєдіяльності суспільства: вдосконалення суспільного порядку, можливостей для самореалізації та самоактуалізації. Саме тому в

Україні проявляється світова тенденція до нової якості освіти через підвищення вимог до підготовки фахівців у вищому навчальному закладі для виконання як професійних, так і соціальних ролей у суспільстві.

Аналіз наукових праць вітчизняних вчених дає підстави стверджувати, що у ряді публікацій висвітлено різні підходи до побудови системи забезпечення якості вищої освіти (В.І. Луговий, О.П. Мещанінов, С.О. Сисоєва, М.Ф. Степко), однак потребує узагальнення процедура оцінювання рівня якості вищої освіти.

Закон України «Про вищу освіту» №1556-VII від 01.07.2014 р. трактує якість вищої освіти як рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти [1].

Система забезпечення якості вищої освіти в Україні складається із:

- 1) системи забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості);
- 2) системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів та якості вищої освіти;
- 3) системи забезпечення якості діяльності Національного агентства з забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

Система внутрішнього забезпечення якості освіти передбачає здійснення таких процедур і заходів:

- удосконалення планування освітньої діяльності: затвердження, моніторинг і періодичний перегляд освітніх програм;
- підвищення якості контингенту здобувачів вищої освіти;
- посилення кадрового потенціалу вищого навчального закладу;
- забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу та підтримки здобувачів вищої освіти;
- розвиток інформаційних систем з метою підвищення ефективності управління освітнім процесом;
- забезпечення публічності інформації про діяльність університету;
- створення ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових працях працівників вищих навчальних закладів і здобувачів вищої освіти;
- участь університету в національних та міжнародних рейтингових дослідженнях вищих навчальних закладів [1; 2].

Всю систему внутрішнього забезпечення якості вищої освіти можна поділити на чотири рівні:

- рівень організації роботи викладача: участь викладача в розробці робочих програм і курсів, забезпечення наповнення навчальних курсів, наукова діяльність, керівництво студентами, аспірантами та докторантами, участь у спеціалізованих радах та експертних комісіях, підвищення кваліфікації;
- рівень організації роботи вищих навчальних закладів (рівень організації адміністративної роботи) – організація роботи викладача, кафедри, факультету, керівництва, допоміжних адміністративних підрозділів;
- рівень організації роботи студентів: перевірка знань та вмінь студентів, забезпечення процедур зворотного зв'язку, самостійна навчальна, наукова та громадська робота;
- рівень організації участі роботодавців: формування вимог до наповнення практичної частини навчальних курсів, участь в оцінюванні знань та вмінь студентів [ымператив].

Критерії, за якими має здійснюватися оцінювання рівня якості вищої освіти можна подати за такими блоками [3, с.15]:

- якість міжнародної діяльності;
- якість житлово-побутових умов і соціального захисту учасників освітнього процесу;
- якість фінансового забезпечення освітнього процесу;
- якість формування студентського контингенту;
- якість реалізації змісту підготовки фахівців;
- якість наукової та науково-дослідної роботи і підготовки наукових кадрів;
- якість організаційного, науково-методичного та інформаційного забезпечення освітнього процесу;
- якість матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу;
- якість забезпечення освітнього процесу науково-педагогічними працівниками;
- якість навчальних і творчих досягнень студентів і випускників, результати працевлаштування.

За десятибальною кваліметричною шкалою опису рівнів досконалості процесу реалізації освітнього процесу у вищому навчальному закладі можна виділити такі характеристики найвищого десятого рівня [3, с.17]: процес навчання у вищому навчальному закладі будується на принципах активізації творчого мислення та змагальності; відпрацьована та впроваджена в усьому вищому навчальному закладі рейтингова технологія навчання; для підсилення індивідуалізації навчання, інтенсифікації самостійної роботи студентів активно впроваджуються комп'ютерні технології навчання й контролю; процес навчання повністю документований; впроваджена інтегрована інформаційна система супроводу освітнього процесу.

В Україні існує гостра потреба формування внутрішніх систем моніторингу якості вищої освіти згідно зі «Стандартами і рекомендаціями щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» ENQA. На сьогодні в університетах немає єдиних підходів до формування таких систем, більшість університетів зводить систему моніторингу лише до збирання даних про академічну успішність студентів та/або аналізу роботи викладачів. Деякі університети у процесі моніторингу використовують соціологічні опитування студентів, але відсутня інформація про аналіз таких досліджень та їх вплив на прийняття управлінських рішень. Найбільш розповсюдженим методом моніторингу якості у внутрішніх системах залишаються усталені форми: ректорські контрольні роботи, результати модульних контрольних робіт й екзаменаційних сесій. Відсутня інформація у відкритому доступі про критерії, правила та процедури оцінювання якості знань студентів, механізми затвердження та періодичного перегляду і моніторингу своїх навчальних програм, процедури і критерії щодо кваліфікації та фахового рівня викладачів університету, відповідність матеріально-технічної бази змісту програм, які університет пропонує, та інші дані [2].

Таким чином, створення системи забезпечення якості для української вищої освіти має базуватись на врахуванні європейських традицій організації освітньої діяльності та імплементації основних положень нормативно-законодавчої бази країни.

Література

1. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Імператив якості: вчимося цінувати і оцінювати вищу освіту: навч. посібник / упорядник: Т. Добко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dovira.eu/Trust_1.pdf
3. Управління якістю освіти: досвід та інновації: колективна монографія / за заг. ред. Л.Л.Сушенцевої, Н.В. Житник. – Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2014. – 462 с.

УДК 378.147:004 (043)

Ромашенко В.Є., кандидат педагогічних наук, старший викладач

СТРУКТУРА І ЗМІСТ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОР «МАГІСТР» ГУМАНІТАРНОГО НАПРЯМУ ПІДГОТОВКИ

В умовах переходу до інформаційного суспільства та зміни стандартів освіти виникає необхідність формування у студентів інформаційно-комунікаційної компетенції, особливо це стосується майбутніх вчителів, оскільки вони несуть відповідальність за виховання та всебічний розвиток особистості.

Проблему формування інформаційно-комунікаційних умінь у майбутніх вчителів протягом останніх років досліджували Р.С.Гурін, О.П.Значенко, Н.В.Сороко, О.М.Ванівська, О.А.Подзигун, Р.О.Павлюк, І.Д.Малицька, М.В.Вяльцева, Ю.П.Самойленко, Л.І. Морська. Більшість дослідників (Р.С.Гурін, Н.В.Сороко, О.М.Ванівська, О.А.Подзигун, І.Д.Малицька, Ю.П.Самойленко, Л.І. Морська) зосереджують увагу на інформаційно-комунікаційних технологіях, на формуванні інформаційної культури (О.П.Значенко), наголошують на специфіці роботи з ІКТ вчителя-словесника (Р.О.Павлюк).

Метою даного дослідження є визначення структури і змісту інформаційно-комунікаційної компетенції студентів ОКР «Магістр» гуманітарного напрямку підготовки.

У контексті нашого дослідження розглянемо широке поняття «інформаційна компетенція», що визначається на сучасному етапі розвитку педагогіки неоднозначно: «як складне індивідуально-психологічне утворення на основі інтеграції теоретичних знань, практичних умінь в області інноваційних технологій та певного набору особистісних якостей (О.Б.Зайцева); нова грамотність, до складу якої входять уміння активної самостійної обробки інформації людиною, прийняття принципово нових рішень у різних ситуаціях з використанням технологічних засобів» [1].

Отже, інформаційно-комунікаційна компетенція охоплює широке коло питань, що вимагають від майбутнього фахівця відповідних знань, умінь і навичок. А інформаційно-комунікаційна компетентність визначається ступенем володіння цими знаннями, уміннями і навичками. Таким чином, у процесі підготовки студентів гуманітарного профілю значне місце посідає формування інформаційно-комунікаційної компетенції як структурної складової професійної компетентності майбутнього вчителя, чия діяльність у подальшому буде спрямована на формування ключових компетентностей учнів.

Ми дотримуємось позиції провідних дослідників С.О.Сисоевої [2], І.А.Соколової [3], В.В.Осадчого [4], О.М.Спіріна [5] і визначаємо інформаційно-комунікаційну компетенцію як інтегративну якість особистості, яка відображає особливий тип предметно-специфічних знань та особистих якостей фахівця, що забезпечують аналіз знань, умінь та навичок, спрямованих на вироблення, прогнозування та реалізацію оптимальних рішень у різних сферах: орієнтації в інформаційному просторі, отримання інформації та оперування нею відповідно до власних потреб і вимог професійної діяльності. Тобто інформаційно-комунікаційна компетенція є педагогічним інструментом формування компетентної особистості.

Розглянемо зміст інформаційно-комунікаційної компетенції студентів гуманітарного напрямку

підготовки, в якому, на нашу думку, можна виділити такі складові: мотиваційна, інформатична, інформаційна, комунікаційна. Мотиваційна складова (МС) має спрямовувати студента на використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності та в навчанні протягом життя. Інформатична складова (ІС) визначає базові знання з інформатики, необхідні в роботі викладача. Інформаційна складова (ІС) передбачає вміння працювати з інформацією (пошук та обробка) в процесі діяльності учителя мови і літератури. Комунікаційна складова (КС) передбачає вміння використовувати цю інформацію для реалізації професійної комунікації [6, с. 28].

Розглянемо зміст інформаційно-комунікаційної компетенції студента гуманітарного напрямку підготовки по відношенню до застосування в професійній діяльності учителя. Ми виділяємо три компоненти: загальний, загально-педагогічний, предметний.

До загального компонента ми відносимо: загальну вмотивованість мотиваційної складової (використання інформаційних технологій в усіх сферах життя); базові знання, уміння і навички інформатичної складової (устаткування ПК, правила техніки безпеки, основи роботи на комп'ютері); інформаційної складової (робота в мережах, пошук інформації); комунікаційної (загальні навички створення комунікації засобами ікт).

Загально-педагогічний компонент становить: мотивацію до використання ІКТ в навчальній і науковій діяльності (МС); роботу з програмними пакетами загальнонаукового призначення, педагогічними програмними засобами (ІС); навички обробки інформації за допомогою спеціалізованих програмних засобів (ІС); методику застосування ІКТ в навчальному процесі (КС).

Предметний компонент можливий при достатній сформованості всіх складових інформаційно-комунікаційної компетенції. Тобто цілеспрямована мотивація до застосування ІКТ безпосередньо в професійній діяльності вчителя – у педагогічній і самоосвітній діяльності; вільне володіння ІКТ для підтримки професійної діяльності фахівця: програмами MS Office (Word, Power Point, Microsoft Publisher, Excel); готовими програмними засобами (електронними підручниками, енциклопедіями, посібниками, словниками тощо); Інтернет-ресурсами; соціальними сервісами Інтернету.

Ми виходимо з того, що результатом професійної підготовки вчителів на ОКР «Магістр» має бути сформована інформаційно-комунікаційна компетенція як сукупність знань щодо: використання таких програм, як MS Office; інформаційних сервісів: WWW, електронної пошти, електронних конференцій, IRC, електронних бібліотек, Web2; психолого-педагогічних засад використання ІКТ; вимог до інформаційно-комунікаційних технологій, до формування інтерактивних навчально-методичних комплексів з мови та літератури; відмінностей інформаційно-комунікаційні технологій навчання від традиційних технологій; дидактичних можливостей персонального комп'ютера; специфіки використання цільового програмного забезпечення у викладанні; особливостей управління навчальним процесом за допомогою ІКТ; комп'ютерно-орієнтованих методів навчання.

За сукупністю отриманих знань, сучасний учитель з ОКР «Магістр» зі сформованою інформаційно-комунікаційною компетенцією має володіти певними вміннями: опрацьовувати електронні документи; створювати мультимедійні презентації; розташовувати особисті науково-методичні розробки в мережі Інтернет; використовувати комп'ютер при розв'язуванні практичних задач; працювати в навчальних комп'ютерних програмах; конструювати електронні навчальні матеріали; використовувати інформаційні технології для оцінювання результатів навчання; використовувати інформаційні технології для підвищення рівня професійної компетенції і виконання навчальної, виховної, дослідницької тощо функцій.

Сучасна педагогічна теорія потребує розробки системного теоретично-методичного підходу до проблеми формування інформаційно-комунікаційної компетенції студентів ОКР «Магістр» гуманітарного напрямку підготовки. Інформаційно-комунікаційна компетенція як складне професійно-індивідуальне новоутворення є однією із структурних складових професійної компетентності. Інформаційно-комунікаційна компетенція магістрів має такі складові: мотиваційну, інформатичну, інформаційну, комунікаційну. По відношенню до застосування в професійній діяльності учителя у змісті інформаційно-комунікаційної компетенції наявні три компоненти: загальний, загально-педагогічний, предметний.

Література

1. Національна бібліотека України. Павленко О. О. Інформаційна та комунікативна компетенції у професійних стандартах митників [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em10/content/09poooct.htm>
2. Сисоєва С.О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник / Сисоєва С.О.; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. – К.: ВД «ЕКМО», 2011. – 320 с.
3. Соколова І. В. Формування аксіологічних компонентів професійної компетентності майбутнього вчителя: концептуальні засади / І. В. Соколова // Педагогічний процес : теорія і практика. – Київ, 2012. Випуск 4. – С. 129 – 139.
4. Осадчий В.В. Система інформаційно-технологічного забезпечення професійної підготовки майбутніх вчителів в умовах педагогічного університету: [монографія] / В.В.Осадчий, за ред. С.О.Сисоєвої. Мелітополь: Видавничий будинок ММД, 2012. – 420 с.

5. Спірін В. В. Інформаційно-комунікаційні та інформативні компетентності як компоненти системи професійно-спеціалізованих компетентностей вчителя інформатики. [Електронний ресурс]. – // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2009. – №5 (13). – Режим доступу до журналу: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>

6. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft).

УДК 378.141 (4-6EC) (043)

Соколова І.В., доктор педагогічних наук, професор, декан факультету іноземних мов МДУ

РОЗРОБЛЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ ЗА МЕТОДОЛОГІЄЮ ТЮНІНГ

Імплементація Закону України «Про вищу освіту» (2014), прийняття інших важливих для галузі освіти документів [1;2] поставили на порядок денний розробку нових освітніх програм для бакалаврського, магістерського і докторського рівнів вищої освіти із врахуванням стандартів якості Європейського простору вищої освіти. Підготовка здобувачів вищої освіти з 1 вересня 2016 року відбуватиметься за «Новим переліком галузей знань і спеціальностей» [3] за відсутності державних стандартів вищої освіти. Відтак, вищі навчальні заклади мають самостійно розробляти освітні програми, спираючись на методології, запропоновані міжнародними освітніми структурами, враховуючі національні традиції і досвід ступеневої професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах України.

Методологія проекту Тюнінг стала основним академічним інструментом розробки, впровадження, оцінювання програм вищої освіти всіх трьох її циклів у країнах, що входять до Європейського простору вищої освіти (ЄПВО). Тому *метою* статті є опис технологічних процедур з розробки освітніх (освітньо-професійних і освітньо-наукових) програм для рівнів вищої освіти.

Проект Тюнінг (Tuning educational structures in Europe, TUNING) ініційований у 2000 р. європейськими університетами за активної підтримки Європейської Комісії з метою поєднання політичних цілей Болонського процесу та Лісабонської стратегії реформування європейського освітнього простору [4]. Філософія проекту Тюнінг сформульована у вигляді його девізу – узгодження освітніх структур та освітніх програм ЄПВО на основі різноманітності та автономності. У рамках проекту розроблено галузеві рамки кваліфікацій для таких галузей, як гуманітарні науки та мистецтво і соціальні науки. Сформовано вимоги до компетентностей 42 предметних областей: бізнес, комп'ютерні науки, міжнародні відносини, освіта, Європейські студії, історія, лінгвістика, літературні студії, математика тощо. Тому розробляючи освітні програми, варто скористатися матеріалами (а краще на них спиратися), напрацьованими академічною спільнотою, європейськими освітніми і громадськими фундаціями, стейкхолдерами із врахуванням побажань і очікувань здобувачів вищої освіти.

Рефлексуєючи над текстами міжнародних документів [4;6;7;9], іншими науковими джерелами [5;8], подамо узагальнюючі дефініційні ознаки освітньої програми.

Освітня програма є структурно оформленою, комплексною, стандартизованою, оскільки в ній визначено логічну схему діяльності суб'єктів управління вищою освітою, способи щодо забезпечення результату і реалізації цілей за визначеними параметрами оцінювання якості; має нормативний характер для всіх суб'єктів освітнього процесу; регламентує всі етапи освітнього процесу. Освітня програма - це свого роду презентована складова якості вищої освіти у ВНЗ за певними напрямками підготовки і спеціальностями.

Основними підходами щодо розроблення і реалізації освітньої програми вважаємо студентоцентрований, міждисциплінарної інтеграції, компетентнісний.

Студентоцентроване навчання (Student-Centred Learning) є процесом якісної трансформації освітнього середовища для здобувачів вищої освіти з метою розширення автономії студента і забезпечення професійної мобільності випускників. Студентоцентрований підхід характеризується інноваційними методами викладання, спрямованими на поліпшення навчання у процесі взаємодії викладачів і студентів, і вбачає у студентах важливих активних учасників їхнього власного навчання, формування переносних навичок, розвиток критичного та рефлексивного мислення; рефлексивний підхід до процесів навчання й викладання як із боку студента, так і викладача [6, с.7]. Цей підхід реалізується також шляхом запровадження обов'язкового компонента програми – дисциплін за вибором студентів, які забезпечують реалізацію індивідуальної траєкторії навчання.

Інтеграція знань – це основний інструментарій формування цілісної системи знань, спрямованих на розвиток загальної та професійної культури здобувача вищої освіти. *Міждисциплінарна інтеграція* змісту компонентів (модулів) освітньої програми передбачає переорієнтацію освіти з предметно-змістового принципу навчання основ наук на вивчення цілісної картини світу й насамперед світу культури, світу людини.

Компетентнісний підхід (competence-based approach) у побудові та реалізації освітніх програм передбачає вироблення узгоджених вимог, виражених в термінах результатів навчання та компетентностей з предметних галузей, необхідних для забезпечення порівнянності, сумісності та прозорості програм [7].

Враховуючи національний контекст визначення поняття «освітня програма» і спираючись на методологію Тюнінг і методику проекту CoRe 2 [9], пропонуємо технологію її розробки і впровадження. Нами визначено послідовність операційних дій основних суб'єктів її реалізації, якими вважаємо кафедру вищого навчального закладу.

➤ Ознайомлення з документами, в яких викладено методологію розроблення освітніх програм, методичними рекомендаціями для її розробників [4;5;6;7]; Рамкою кваліфікацій для ЄПВО (2005), яка дає орієнтири для створення національних систем кваліфікацій, що базуються на результатах навчання і компетентностях, а також на кредитах; Європейською рамкою кваліфікацій навчання впродовж життя (2008), спрямованою на включення всіх видів навчання в єдину всеохоплюючу структуру.

Зазначимо, що обидві рамки використовують результати навчання для опису кваліфікації (наприклад, бакалавр, магістр, доктор) і є сумісними між собою настільки, наскільки це стосується вищої освіти (цикли 1, 2 і 3 РК-ЄПВО відповідають рівням 6, 7 і 8 ЄРК-для навчання впродовж життя) та узгоджуються з кваліфікаціями 6, 7 і 8 рівнів Міжнародної стандартної класифікації освіти (ISCED).

Розробники освітньої програми мають також враховувати: Національну рамку кваліфікацій [2], яка призначена на розроблення, ідентифікації, співвіднесення, визнання, планування й розвитку кваліфікацій на шостому (бакалаврському), сьомому (магістерському), восьмому (освітньо-науковому), дев'ятому (науковому) рівнях за визначеними дескрипторами: знання, уміння, комунікація, автономність та відповідальність.

➤ Ознайомлення з вимогами, які викладено у Довіднику користувача 2015 ЄКТС, який також містить рекомендації стосовно реалізації кредитно-трансферної системи і дає посилання на корисні супроводжуючі матеріали[6].

➤ Встановлення потреби в освітній програмі шляхом проведення необхідних консультацій із зацікавленими сторонами і споживачами освітніх послуг для з'ясування попиту на цю програму, очікувань, потреб; маркетинг ринку освітніх послуг для визначення мікро і макрофакторів розвитку освітнього середовища, можливих загроз тощо.

➤ Аналіз наявних і потенційних умов реалізації програми і ресурсів (кадрових, навчально-методичних, інформаційних, матеріально-технічних).

➤ Визначення ключових компетентностей (загальних і професійних), які відповідають академічній кваліфікації за Дублінськими дескрипторами. В проекті Тюнінг розрізняються три типи загальних компетентностей, зокрема інструментальні (когнітивні, методологічні, технологічні та лінгвістичні здатності; міжособистісні (індивідуальні здатності типу соціальних навичок, як-от соціальна взаємодія та співпраця); системні (здатності, уміння та навички, що стосуються систем в цілому. Професійні (фахові) компетентності співвідносяться з чинними галузевими рамками кваліфікацій і професійними стандартами; враховують потреби суспільства, очікування здобувачів вищої освіти, стейкхолдерів, академічної спільноти,

➤ Формулювання програмних результатів навчання відповідно до ключових програмних компетентностей спільно із зовнішніми зацікавленими сторонами, такими як роботодавці, випускники навчальних закладів, професійні організації тощо.

За результатами аналізу наукових джерел [4;5;6;7;8] ми встановили відмінність між поняттями «результати навчання» та «компетентності», рефлексія ознак яких важлива для підготовки якісної освітньої програми.

• *Результати навчання*: формулюються академічним персоналом для освітньої програми, окремої дисципліни (компонента програми, модулю) на основі вхідних даних, отриманих від внутрішніх та зовнішніх зацікавлених сторін; використовуються у Європейських і національних рамках кваліфікацій для опису рівня відповідної кваліфікації. Результати можна ідентифікувати, оскільки вони чітко визначають знання, розуміння, здатності студента після завершення навчання; вони містяться у рамках освітньої програми на рівні освіти і визначають вимоги для присудження кредиту. Результати навчання мають відповідати таким *вимогам*: адекватно відображають контекст, рівень, сферу діяльності (галузь, рамки), і зміст програми; є взаємоузгодженими, зрозумілими і чітко вимірюваними за прозорими критеріями; досяжні в межах встановленого кредитного навантаження; пов'язуються з відповідними видами навчальної діяльності, формами і критеріями оцінювання.

Компетентності (загальні і професійні): набуваються або розвиваються в процесі навчання у здобувачів вищої освіти; визначають, як правило, профіль програми і кваліфікацію випускника, а тому забезпечують спільну мову для описування цілей, на які спрямований навчальний план; можуть бути універсальними і перенесеними на інший (вищий) освітній рівень; поступово і безперервно набуваються здобувачами вищої освіти в результаті успішно навчання за освітньою програмою шляхом опанування її окремих компонентів (дисциплін, модулів) на певному рівні. Є комплексними, оскільки визначають

здатності, як динамічне поєднання сукупності властивостей людини, що разом роблять її компетентною особою для виконання певного виду завдань. Описують рівень сформованості знань та їх застосування, навичок та вмінь здобувачів вищої освіти.

➤ Визначення основних дисциплін / предметної сфери, які формують основу програми, галузі та типу програми (освітньо-професійна, освітньо-наукова).

➤ Модуляризація освітньої програми, що означає присвоєння кредитів кожному модулю відповідно до семестрового розподілу навчального року.

➤ Визначення компетентностей та формулювання результатів навчання за кожним модулем, обрання загальних та фахових компетентностей на основі ключових програмних компетентностей, окреслення результатів навчання для кожної компетентності, яку слід розвинути в певному модулі програми.

➤ Визначення підходів до викладання, навчання та оцінювання результатів навчання (доцільно передбачити поєднання різноманітних підходів до викладання й оцінювання). Форми (методи) та критерії оцінювання освітнього компонента повинні відповідати і узгоджуватися з результатами навчання, формами навчальної діяльності.

➤ Підготовка профілю програми, який представляє характерні риси програми, визначає галузь (галузі) навчання (можуть виражатися кодами Міжнародної стандартної класифікації освіти ISCED-F), рівень програми, основний фокус, ключові очікувані результати навчання, навчальне середовище й основні види освітньої і викладацької діяльності та оцінювання. Ефективний профіль програми дасть студентам і зацікавленим сторонам чітке розуміння загальних й предметно-визначених умінь (компетенцій), що будуть розвиватися, а також потенціал здатності до працевлаштування після закінчення програми [6].

➤ Технічне оформлення Профілю програми за розділами: Титул (загальна інформація). А. Мета програми. В. Характеристика програми. С. Придатність випускника до працевлаштування та подальшого навчання. D. Стиль викладання та навчання. Е. Програмні компетентності. F. Програмні результати навчання.

➤ Підготовка супроводжувальних документів для реалізації освітньої програми в умовах ЄКТС: каталогу курсу (інформаційного пакету спеціальності), Угоди для кредитної мобільності з навчання, Угода про навчальну практику, Академічної довідки, Сертифіката про навчальну практику.

➤ Реалізація, моніторинг і вдосконалення освітньої програми. Моніторинг освітньої програми проводиться з метою встановлення того, наскільки встановлені кредити, визначені результати навчання і розраховане навантаження є досяжними, реалістичними і адекватними. На наш погляд, якість освітньої програми має бути визначеною з позицій різних споживачів та адресатів освітніх послуг із врахуванням макро і мікрофакторів середовища її реалізації. Вдосконалення освітньої програми має відбуватися на метарівні, інтерсистемному (зовнішні компоненти), екстерсистемному (зовнішні зв'язки з програмами для інших рівнів вищої освіти), управлінському та результативному рівнях для уточнення, конкретизації, корекції результатів програми.

Література

1. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : Закон України № 1556-VII від 1 лип. 2014 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

2. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій України [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України № 1341 від 23 листоп. 2011 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>

3. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України № 266 від 29 квіт. 2015 р. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1421144886/1424935774/>

4. Tuning Guide to Formulating Degree Programme Profiles. – <http://core-project.eu/documents/Tuning%20G%20Formulating%20Degree%20PR4.pdf>

5. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / Авт.: В.М. Захарченко, В.І. Луговий, Ю.М. Рашкевич, Ж.В. Таланова / За ред. В.Г. Кременя. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. – 120 с.

6. Довідник користувача ЄКТС. – 2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

7. Внесок університетів у Болонський процес. Офіційний випуск. 2- е вид. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.euroosvita.osp-ua.info/userfiles/file/2012/Tuning_UA.doc

8. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2014. – 168 с.

9. CoRe Projects: Competences in Education and Recognition. - <http://www.core-project.eu/>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства метою навчання іноземної мови майбутніх психологів є розвиток особистості психолога, готового та здатного брати участь в іншомовному професійному спілкуванні і успішно виконувати професійну діяльність. Тож, найбільш значимою є діяльнісна спрямованість професійної освіти, адже на теперішній час метою освіти є формування здатності до активної професійної діяльності, а не формування систематизованих знань, в той час як навички та вміння є другорядними. Отже, для успішної діяльності майбутні психологи повинні оволодіти як навичками та умінями спілкування іноземною мовою, так і знаннями національних особливостей культури спілкування, міжкультурних відмінностей та відповідними здатностями і готовністю до спілкування. Це й зумовлює актуальність обраної теми.

Тому, метою даної роботи є надання загальної характеристики компонентів англomовної професійно орієнтованої компетенції майбутніх психологів.

Основні теоретичні аспекти формування іншомовної професійно-комунікативної компетенції розроблені Й. Берманом, С. Фоломкіною, Н. Ягельською, М. Brammer, С. Brown, Т. Dudley-Evans, М. Hewings, Т. Hutchinson. Проблеми навчання професійно-орієнтованої іноземної мови як складника професійної підготовки економіста досліджували О. Биконя, D. Brinton, S. Donna, О. Шевченко, Р. Emmerson, В. Борщовецька, Г. Гринюк.

До структури професійно-орієнтованої компетенції окрім знань, навичок і вмінь належать здатності та готовності. Згідно з освітньо-кваліфікаційною характеристикою бакалавра з напрямку підготовки 0101 “Педагогічна освіта” за спеціальністю 6.030103 - “Практична психологія”, яка доповнює і конкретизує кваліфікаційні вимоги до змісту освіти з боку конкретних замовників-споживачів, до якостей майбутніх психологів відносять володіння необхідним рівнем знань іноземної мови, діловим, усним і писемним спілкуванням на професійному рівні і переймання досвіду, підвищення кваліфікації завдяки зарубіжним психологам-партнерам. таким чином, психолог має володіти певними здатностями, від яких залежить успіх його діяльності.

На сучасному етапі у своїх дослідженнях вітчизняні вчені-психологи до провідних здібностей майбутнього спеціаліста в галузі психології додають здатність до спілкування іноземною мовою, яка включає:

1. здатність особистості до володіння ІМ з метою отримання значного ефекту в ділових контактах із колегами;
2. здатність до пошуку необхідної інформації в процесі вивчення джерел англійською мовою та встановлення контактів з іноземними колегами;
3. здатність до врахування особливостей національного менталітету колег, традицій тощо.

За домінуючим впливом на процес і результати ділового спілкування здатності або готовності можна структурувати наступним чином

- до комунікації, яка включає в себе також дипломатичність, артистизм, гнучкість;
- до встановлення ділових контактів з зовнішнім середовищем;
- до проведення переговорів з іноземними представництвами ділових колег;
- до швидкого і впевненого прийняття рішення, вислухати та дати пораду клієнтові;
- до поглибленого аналізу подій у конкретній професійній ситуації, що відбуваються;
- до правильного оцінювання внутрішнього стану клієнта, співчуття, співпереживання йому;
- до знаходження потрібних стилів спілкування з клієнтом, домагатися його прихильності і взаєморозуміння;
- до керування своїми емоціями, вчинками, настроями.

Зінов'єва Ю.П., спираючись на праці методистів Л. В. Гайдукової, Н. С. Жданової, Г. В. Кравчук, Л. Я. Личко, визначає наступні

1. професійно - комунікативні вміння майбутнього психолога:

- володіння психологічною термінологією на англійській мові, можливість брати участь у професійному спілкуванні;
- вміння обговорювати психологічні проблеми, можливість вести професійне спілкування без особливих труднощів;
- вміння спілкуватися на професійні теми англійською мовою, виступати на міжнародних конференціях з психології.

2. соціокультурні вміння майбутнього психолога:

- будувати свою мовленнєву та немовленнєву поведінку відповідно до норм, прийнятих в англomовному соціумі;
- зіставляти досягнення країни, мова якої вивчається, в галузі психології, з досягненнями своєї країни, свого народу;
- інтерпретувати з точки зору власного досвіду сучасні психологічні аспекти життя людей в англomовних країнах
- виконувати не тільки роль психолога, але й різні соціальні ролі;
- спілкуватись із колегами в різноманітних ситуаціях, пов'язаних з професією психолог;
- вибирати соціокультурну інформацію, яка б відповідала психологічній ситуації мовлення;
- використовувати соціокультурні знання відповідно до вибраної тематики діалогів майбутнього психолога.

Таким чином, визначаючи професійно орієнтовану компетенцію як складну динамічну сукупність знань, навичок, вмінь, здатностей та готовності до спілкування, що дозволяють майбутньому психологу здійснювати міжкультурне спілкування та успішно виконувати професійну діяльність, зазначимо, що особливу увагу треба акцентувати на тому, що провідним напрямком в оволодінні іноземною мовою студентами вищих навчальних закладів стало здобуття ними такого рівня іноземної компетенції, яка б дозволяла користуватися іноземною мовою в певній галузі професійної діяльності.

Література

1. Бігич О.Б., Бориско Н.Ф. Методика формування міжкультурної іноземної комунікативної компетенції: Курс лекцій: [навч.-метод. посібник для студ. мовних спец, осв.-кваліф. рівня “магістр”] / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін. / за ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2011. – 344 с.
2. Зінов'єва Ю.П. Англomовна професійно-орієнтована компетенція майбутніх психологів у діалогічному мовленні як мета навчання / Ю.П. Зінов'єва // Вісник Київського національного лінгвістичного університету – Електронний ресурс – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/psih/88>
3. Сафонова В.В. Коммуникативная компетенция: современные подходы к многоуровневому описанию в методических целях / Серия: О чем спорят в языковой педагогике / Виктория Викторовна Сафонова. – М.: Еврошкола, 2004. – 236 с.

УДК 378.147:376

Стьопін М.Г., старший викладач

ВИКОРИСТАННЯ РЕДАКТОРА ЕЛЕКТРОННИХ КУРСІВ COURSELAB В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕМЕНТІВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Експорт освітніх послуг – одна з найважливіших тенденцій розвитку сучасної освіти. Останнім часом спостерігається підвищення обсягу замовлення на підготовку в Україні педагогічних кадрів для країн, пріоритетними напрямками розвитку держав яких визнано і закріплено законодавчо розвиток освітньо-виховної системи [1]. Наразі на перший план виступає задача підготовки педагогічних кадрів у галузі інформативної освіти, отже організація навчально-виховного процесу неможлива без використання сучасних технологій навчання. Для оптимального вирішення освітніх завдань доцільно застосовувати в навчальному процесі ІКТ, інтегруючи їх з іншими сучасними освітніми технологіями [2, с. 65].

Навчальний портал Маріупольського державного університету для організації освітнього процесу з використанням елементів дистанційного навчання користується простим, але потужним засобом для створення інтерактивних навчальних матеріалів (електронних курсів) – сервісом CourseLab.

Матеріали, створені за допомогою редактору CourseLab, призначені для використання в мережі Інтернет, в системах дистанційного навчання, на компакт-диску чи іншому носії.

Основне призначення редактора CourseLab – це створення електронних навчальних курсів, але список можливих застосувань є набагато ширшим. За допомогою редактора CourseLab користувач може створювати:

- тести для оцінки кандидатів на посаду;
- ознайомчі матеріали для нових співробітників;
- рольові ігри для формування потрібних навичок;
- інтерактивні довідники продуктів та послуг;
- сертифікаційні тести та іспити;
- різноманітні опитування;
- on-line тренінги [3].

При створенні редактора CourseLab розробники приділили особливу увагу скороченню часу роботи над електронним навчальним курсом. Для створення навчального модулю немає необхідності будувати

свій шаблон –достатньо вибрати відповідний за дизайном шаблон з набору готових шаблонів. Якщо виникне необхідність, шаблон може бути змінений безпосередньо в редакторі CourseLab для більш точної відповідності обраному автором стилю. Модифікований таким чином шаблон може бути збережений і використаний згодом під час створення нових модулів.

Для прискорення створення навчальних матеріалів в редактор CourseLab вбудовано велику кількість готових до застосування складних об'єктів, що виконують різні функції, починаючи від різних способів показу тексту до складного тестування і не потребують при цьому ніякого програмування. Достатньо лише вибрати потрібний зовнішній вигляд об'єкта відповідно до дизайну модуля і вказати його параметри. CourseLab працює з об'єктами через відкритий об'єктний інтерфейс, що істотно полегшує подальше поповнення бібліотеки об'єктів [3].

У випадку, якщо один і той же об'єкт має з'явитися в багатьох місцях одного навчального модуля, CourseLab дає можливість використовувати один раз вставлений об'єкт багаторазово, включаючи і вимикаючи його показ спеціальними діями.

Презентації у форматі PowerPoint можуть бути легко і швидко імпортовані в навчальний модуль. За необхідністю передбачена можливість редагування імпортованого матеріалу безпосередньо в редакторі CourseLab.

У процесі розробки курсу, встановивши в налаштуваннях модуля параметри шрифту, викладач уникає необхідності змінювати їх під час створення нових текстових об'єктів. Кожен новий текстовий об'єкт автоматично приймає встановлені параметри (хоча можливість їх міняти раніше залишиться).

У разі публікації навчального курсу на навчальному порталі МДУ достатньо вказати параметри курсу та його навчальних модулів і вибрати тип публікації, наступні дії (включаючи генерацію мета-файлів для подальшого імпорту в систему дистанційного навчання) CourseLab виконає автоматично [3].

Таким чином можна зробити висновок, що редактор електронних курсів CourseLab являє собою підкреслюють вдале поєднання потужних інструментів та простоти їх використання для створення інтерактивних навчальних матеріалів. Застосування спеціальних засобів візуалізації, створення та використання словників, демонстрація процесів, ретельно продумане залучення мультимедійних, навігаційних та інших засобів, що пропонують інформаційні технології, допоможуть адаптувати матеріал і перетворити його в ефективний засіб навчання.

Література

1. Барбер М. Открытая лекция на тему «Как хорошие образовательные системы могут стать еще лучше?» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hse.ru/data/2010/05/26/1216917185/barber.pdf>.
2. Биков В. Ю. Модели организационных систем открытой освіти : монографія. – К. : Атіка, 2009. – 684 с.
3. Офіційний сайт CourseLab [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.courselab.ru/db/courselab/>

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
НАУКИ ТА ОСВІТИ**

У збірнику публікуються праці українською, російською, англійською,
італійською, німецькою, новогрецькою мовами

Технічний редактор:
Комп'ютерна верстка:

Чередніченко І.В.
Голоцукова О.О.
Новікова А.В.